SCI-CONF.COM.UA

PERSPECTIVES OF WORLD SCIENCE AND EDUCATION

ABSTRACTS OF VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE FEBRUARY 26-28, 2020

OSAKA
2020

PERSPECTIVES OF WORLD SCIENCE AND EDUCATION

Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference

Osaka, Japan

26-28 February 2020

Osaka, Japan

2020

UDC 001.1
BBK 79

The 6th International scientific and practical conference "Perspectives of world science and education" (February 26-28, 2020) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020. 986 p.

ISBN 978-4-9783419-8-3

The recommended citation for this publication is:
Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Perspectives of world science and education. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2020. Pp. 21-27. URL: http://sci-conf.com.ua.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor
Editorial board

Ryu Abe (Kyoto University)
Yutaka Amao (Osaka City University)
Hideki Hashimoto (Kwansei Gakuin University)
Tomohisa Hasunuma (Kobe University)
Haruo Inoue (Tokyo Metropolitan University)
Osamu Ishitani (Tokyo Institute of Technology)
Nobuo Kamiya (Osaka City University)
Akihiko Kudo (Tokyo University of Science)
Takumi Noguchi (Nagoya University)
Masahiro Sadakane (Hiroshima University)
Vincent Artero, France
Dick Co, USA
Holger Dau, Germany
Kazunari Domen, Japan
Ben Hankamer, Australia
Osamu Ishitani, Japan

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring coutries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: osaka@sci-conf.com.ua
homepage: *http://sci-conf.com.ua*

©2020 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2020 CPN Publishing Group ®
©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	ABDULLAYEVA D. N. THE BENEFITS OF USING MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN THE LEARNING PROCESS.	14
2.	ARTEMOV A. V., NEVEROVA O. G., ILYINA S. I., GOLOVCHENKO V. G. INEVITABILITY AS A CONSEQUENCE OF ACCIDENT: AGING OF THE ORGANISM AS AGING OF THE TISSUE SYSTEM.	17
3.	BABUKHADIA M. THE TYPOLOGICAL ANALYSIS OF GRAMMATICAL MEANS EXPRESSING MODALITY.	23
4.	BALANCHIVADZE I. THE IMPORTANCE OF DEVELOPMENT ASSESMENT IN ENACHANCING THE QUALITY OF TEACHING.	29
5.	CHUBINA T., FEDORENKO YA. THE ACTIVITY OF THE ROMAN CLUB – ONE OF THE WAYS TO SOLVE GLOBAL MODERN PROBLEMS.	37
6.	CHARKVIANI N. THE TYPES OF AKTIONSART IN THE LANGUAGES OF DIFFERENT SYSTEMS (THE ANALYSIS OF ENGLISH AND GEORGIANMATERILAS).	45
7.	CHERNOVOL O. INTRODUCTION OF INTERACTIVE FORMS OF LEARNING AS A MEANS OF FORMATION OF THE LINGUISTIC PERSONALITY OF FOREIGN STUDENTS.	55
8.	DUDAR YA. O. TO THE QUESTION OF AUTOBIOGRAPHICAL COMPONENT IN NOVEL “THE CHANGELING” BY OE KENZABURO.	62
9.	DUDCHENKO V. МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ.	66
10.	DUDENKO V. G., HARMASH I. V., LIUBOMUDROVA K. S., VDOVICHENKO V. YU. POSSIBILITIES OF PERSONAL IDENTIFICATION BY ANATOMO-MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE EXTERNAL EAR.	69
11.	DUDINA O. V. AN ACTUAL SPEECH REPERTOIRE OF THE EXPLANATORY COMMUNICATIVE STRATEGY OF TEACHER’S PEDAGOGICAL DISCOURSE AT ENGLISH CLASSES.	72
12.	DEMETRADZE N., KURDADZE E. COMMUNICATIVE APPROACH - THE METHOD AND THE GOAL OF TEZHING.	79
13.	GAISTRUK N., KARTELIAN R., YURII O., GAISTRUK A. SOCIAL MEDIA THERAPY AS A METHOD OF INFLUENCING INDICATORS OF NEUROENDOCRINE ADAPTATION IN YOUNG PEOPLE WITH TENSION HEADACHE.	89
14.	GURANDA D., SOLONARI R., GURANDA D. OPTIMIZATION OF SEMISOLID PHARMACEUTICAL FORMS FOR CHILDREN.	96

15.	GOLOVKOVA T. A., ANTONOVA O. V. THE ANALYSIS OF HUMANITARIAN AND SOCIALLY EDUCATIONAL WORK IN THE INSTITUTION OF HIGHER MEDICAL EDUCATION FOR IMPROVEMENT OF A SYSTEM OF VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS.	104
16.	HAYEVSKA M. Y., BRYNCHUK L. O., MELNYK A. YE., KLIMUK A. V. PROSPECTS FOR THE TREATMENT OF ATOPIC DERMATITIS.	109
17.	HRITCHENKO T. GAME FUNCTIONS IN THE CONTEXT OF THE PERSONAL JUNIOR PUPILS' DEVELOPMENT.	116
18.	KOVTUN-VODYANYTSKA S. M., LEVON V. F. QUANTITATIVE CONTENT OF KATEKHINS IN THE AERIAL PARTS OF PLANTS OF SPECIES OF THE GENUS PYCNANTHEMUM (LAMIACEAE) INTRODUCED IN THE RIGHT-BANK FOREST STEPPE OF UKRAINE.	121
19.	KURKOVA K. MODERN WORLD TRENDS OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT.	127
20.	KRYLOV E. V., ANIKIN V. K., BELOUS R. V. DEEP LEARNING. RECOGNITION DRAWINGS.	132
21.	KIPIANI SOPHIO. THE FUNCTIONAL-SEMANTIC ANALYSES OF MODALITY IN ENGLISH AND GEORGIAN LANGUAGES.	136
22.	KHADARTSEV O. IMPROVEMENT OF PROJECT MANAGEMENT ORGANIZATIONAL STRUCTURES.	145
23.	LIPINAV., LIPIN G. TRANSCULTURAL POETICS OF ERNEST FENOLLOSA.	151
24.	MAULIK S. SOCIAL INNOVATIONS AND SUSTAINABLE SOCIETIES.	157
25.	MEMANISHVILI KETEVAN. TEACHINGE POIITENESS IN BUSINESS LETTERS EXPRESSED THROUGH INDIRECT QUESTIONS.	160
26.	OPYR M. COMMUNICATION TECHNIQUES FOR EFFECTIVE COOPERATION OF TEACHERS AND LEARNERS.	169
27.	OPANASENKO V. LANGUAGE ISSUES IN THE HERITAGE OF UKRAINIAN EDUCATOR PETRO ZAHAIKO.	176
28.	PARMANKULOVA P. Z., ZHOLDASBEKOVA S. A. SOME QUESTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN.	181
29.	PIROZHENKO N. THE ROLE OF STRATEGIC PLANNING IN PROVIDING THE EFFECTIVENESS OF THE UKRAINE'S HEALTH INDUSTRY.	192
30.	PROTSAK T. V., ZABRODS`KA O. S. STUDENT SCIENTIFIC CLUB AS A WAY TO DEVELOP YOUNG STUDENT-SCIENTISTS.	195
31.	RUSADZE I. SOME CHARACTERISTIC FEATURES OF SOMATIC IDIOMS IN ENGLISH AND GEORGIAN LANGUAGES.	202

32.	SAKHANDA I. TREATMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES WITH HERBAL DRUGS.	208
33.	SALYBEKOVA N. THE IMPORTANCE OF USING THE PROJECT METHOD IN EDUCATION.	211
34.	SPIRKINA O. O. VERSATILITY AND VARIETY OF STYLES OF CHERKASY ARTISTS AS A PREREQUISITE FOR THE FORMATION OF CHERKASY ART SCHOOL.	220
35.	SIRA L. ACTIVATION OF THE COGNITIVE AND INFORMATIVE PROCESS IN TEACHING FOREIGN STUDENTS (PRE-LEVEL PREPARATION STAGE).	225
36.	SERGEYEVA T. V., VASYLIEVA K. O., IAMNYTSKYI S. O. A NEW GENERATION OF MULTIDISCIPLINARY CURRICULA.	232
37.	SLIUSAR S. DEVELOPING INTEGRATED ENTERPRISE REPORTING A NEW STAGE IN ACCOUNTING EVOLUTION.	238
38.	SHARAPOVA E. N. ELECTRON MICROSCOPIC CHANGES IN THE HEMATOTESTICULAR BARRIER OF THE TESTES RATS AFTER IRRADIATION WITH THEIR ELECTROMAGNETIC FIELD.	244
39.	SHCHERBAKOVA I. N. CRISIS OF CONSCIENCE NOWADAYS: «NOVOSANZHARSKYI PAROXYSM» AS INTOLERANCE SYMPTOM.	247
40.	SULYMA V., SRIBRIAK A., BIHUN R., SRIBNIAK Z. ANALYSIS OF DANGEROUS K-WIRES MIGRATION CASES AFTER OSTEOSYNTESIS.	251
41.	TERESHCHENKO L., VOSKOBOINICK V., KHOMICKY V., TKACHENKO V., ABRAMOVA L. PROTECTIVE STRUCTURE SIMULATION OF WATER AREA FOR PARKING BOATS AND YACHTS.	260
42.	TSAREVA I. V. DERIVATION IN LEGAL DISCOURSE.	267
43.	ZIAKUN A. I. EDUCATIONAL LITERATURE IN HISTORY: CLIOMETRIC ANALYSIS OF 90TIES OF THE XX CENTURY.	274
44.	АВАЛБАЕВ Г. А., КОДИРОВ Ж. Ш. КОРРОЗИЯ СТАЛИ В БЕТОНЕ И ЕЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ.	280
45.	АВАЛБАЕВ Г. А., АКБУТАЕВ М. А., ХИДИРОВ ХОЖИАКБАР СУЛТАН МАХМУД ОГЛЫ. ОСОБЕННОСТИ ГАЗОНАПОЛНЕНИЯ ЭЛЕКТРОЛИТА ПРИ ЭЛЕКТРОЛИЗЕ ВОДЫ В БЕЗДИАФРАГМЕННОМ ЭЛЕКТРОЛИЗЕРЕ.	285
46.	АВАКЯН А. С. КОММУНИКАТИВНЫЙ СТАТУС РУССКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ И ДЕЗИНТЕГРАЦИИ СТРАН РОССИЯ – СНГ.	291
47.	АКЧУРИНА-МУФТИЕВА Н. М., БИРНЕ Л. А. ЯПОНСКОЕ КИМОНО В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА XIX-Н. XX ВВ.	298

48.	АНАСТАСОВА Н. М., МАРЮХА Д. С. ПСИХОКОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ РОЗЛАДІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОТЕРАПІЇ.	309
49.	АНТОНЕНКО І. В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА БУДІВЕЛЬ ЗІ ЗМІННОЮ ГЕОМЕТРІЄЮ.	317
50.	АМАНУЛЛАЕВ Р. А., АСРОРОВА КАМОЛА СОБИРЖОН КИЗИ. ВРОЖДЕННАЯ РАСЩЕЛИНА ВЕРХНЕЙ ГУБЫ И НЕБА В УЗБЕКИСТАНЕ.	327
51.	БАЙСТРУК-ГЛОДАН Л. З., ХОМ'ЯК М. М. СКРИНІНГ КОЛЕКЦІЇ КОРМОВИХ ТРАВ ІНСТИТУТУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.	330
52.	БАЙБИКОВА Ю. Д., ГРИГОРОВИЧ Л. М. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ РЕГУЛЯТОРА РОСТА ЭПИН-ЭКСТРА ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ ГРИБА ШАМПИНЬОН ДВУСПОРОВЫЙ (AGARICUS BISPORUM SING.).	336
53.	БАЛАБАНОВА Л. В., ЮЗЫК Л. А. МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЗНАЧИМЫМ МАРКЕТИНГОВЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ.	343
54.	БАЛУК Н. Р. МАРКЕТИНГОВА ДІАГНОСТИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ.	349
55.	БАЩУК О. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАДАЧ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВИЩОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ.	359
56.	БЕДЗАЙ А. О. РОЗЛАДИ ПУРИНОВОГО ОБМІНУ ПРИ ІШЕМІЧНІЙ ХВОРОБІ СЕРЦЯ У КУРЦІВ.	364
57.	БОЧЕЛЮК В. Й. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НА ЕТАПІ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН.	369
58.	БРОВКО Е. А. ВНЕАУДИТОРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА.	375
59.	ВАРГА Н. І., ХОМИНЕЦЬ С. І. ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО ПЕДАГОГА.	382
60.	ГАЙДЕЙ О. Г., КУБІЦЬКИЙ С. О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.	388
61.	ГУРЕНКО А. В. ФОРМУВАННЯ ДІЄВОЇ СИСТЕМИ ТРАНСПОРТНОГО СЕРВІСУ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.	396
62.	ДИЧКО О. А. ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ОРГАНІЗМУ У ДІТЕЙ ЗІ СКОЛІОЗОМ.	401

63.	ДУДНИКОВА Е. Е., ИНТЫМАКОВА Л. Г. ОБЪЯСНЕНИЕ И ПОНИМАНИЕ, ИХ СООТНОШЕНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ.	409
64.	ДУМКО Н. В. ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТОВНИХ КРИТЕРІЇВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ.	414
65.	ЕРМАНКУЛОВА Р. И., АЛЬМУХАМБЕТОВА Б. Ж., ДАНДАЕВА Б. М. РАЗМЕЩЕНИЕ ЛОКАЛИЗОВАННЫХ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ.	418
66.	ЗАВАЛЬНЮК І. Я. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЧАС» ІЗ ПОГЛЯДУ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ ПИСЬМЕННИКІВ ВІННИЧЧИНИ ХХ СТ.).	421
67.	ИСКЕНДЕР ТОПЧУ. ИГРОВЫЕ СИТУАЦИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧЕНИКОВ.	427
68.	ІВАНИЧКО І. І. АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.	432
69.	ІГНАТИШИН В. В., ВЕРБИЦЬКИЙ С. Т., ІЖАК Т. Й., ІГНАТИШИН М. Б., ІГНАТИШИН А. В. ЗВ'ЯЗОК ГЕОФІЗИЧНИХ ПОЛІВ З ГЕОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЗОНИ ОАШСЬКОГО ГЛИБИННОГО РОЗЛОМУ ЗА 2019 РІК.	439
70.	ІСИЧКО Л. В., ЛОБАЧ Н. В. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ У НАВЧАННІ.	450
71.	ІСМАІЛОВА Л. Л. КОМУНІКАТИВНА ТА МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НАВЧАННЯ.	457
72.	КАДИРОВА С. М., КАДИРОВА Д. М. ФОЛЬКЛОР И ЭТНОГРАФИЯ НА СЦЕНЕ УЗБЕКСКОГО ТЕАТРА.	465
73.	КАРКАЧ П. М., ФЕДОРЕНКО В. А. ВПЛИВ ГІДРОКСІАНАЛОГУ МЕТІОНІНУ НА МОРФОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИКИ ЯЄЦЬ КУРЕЙ-НЕСУЧОК.	475
74.	КРИВОЩАПОВ Я. О., ФЕДОТОВ О. В. ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМОГО МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ.	481
75.	КРИЧКА Н. В., ГУРА Т. В., ПІДГОРНИЙ К. Ю. РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗА РАХУНОК УЧАСТІ В ОРГАНАХ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	485
76.	КОЗУБ П. А., КОЗУБ С. М., ЛУК'ЯНОВА В. А. ВИКОРИСТАННЯ АНАЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ХІМІЇ.	493
77.	КОЗУБОВСЬКА І. В., СІДУН Л. Ю. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США В КОНТЕКСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ.	501

78.	КОЗУБОВСЬКИЙ М. Р. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНІМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ, В ЗАМІСЬКИХ ТАБОРАХ США.	509
79.	КОНДРАТЕНКО Д. Ю. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ ЯК ПРАВОВОЇ ФОРМИ ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬ.	515
80.	КРІВШЕНКО Л. М. ТЕКСТОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.	523
81.	КІЛЬНІЦЬКА О. С., СУШИЦЬКИЙ О. І., САРДАКОВСЬКИЙ Я. А. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЗА ВІКОВОЮ КАТЕГОРІЄЮ.	531
82.	КНЯЗЮК О. В., ШЕВЧУК О. А., НАСОНОВА В. Б., САНДУЛЯК Т. М. ВПЛИВ МАСИ САДИЛЬНИХ БУЛЬБ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ СОРТІВ КАРТОПЛІ.	540
83.	КУЦЕНКО Л. М., СЕМКІВ О. М., ШЕВЧЕНКО С. М. НЕХАОТИЧНІ ПЕРІОДИЧНІ ТРАЄКТОРІЇ РУХУ ТОЧКОВОГО ВАНТАЖУ ХИТНОЇ ПРУЖИНИ.	546
84.	КУРУЧ А. В. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.	552
85.	ЛАГДАН С. П. ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ЖАРГОННИХ НАЙМЕНУВАНЬ ЗАЛІЗНИЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.	555
86.	ЛИТВИН О. Ю., ДОРОГАНЬ-ПИСАРЕНКО Л. О., ЧІП Л. О. ЯКІСНІ ЖИТЛОВІ УМОВИ – ЗАПОРУКА ЗДОРОВ’Я ТА ДОВГОЛІТТЯ ЛЮДИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ДОСВІД.	564
87.	ЛЕСНИЙ В. В., ІБРАГІМОВА ШАФАГ ЕЛЬНУР КИЗИ, МАЗУР К. Б. ГОСТРИЙ ПАНКРЕАТИТ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ.	569
88.	ЛОСЄВА О. С., ЛОСЄВ О. С., ПОГОДА О. В. ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ.	572
89.	ЛЮБИЧ В. В. УРОЖАЙНІСТЬ ТРИТИКАЛЕ ЯРОГО ЗА РІЗНИХ НОРМ І СТРОКІВ ЗАСТОСУВАННЯ АЗОТНИХ ДОБРИВ.	581
90.	ЛЯХОВСЬКА О. В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ М’ЯСОМ ПТИЦІ НА СВІТОВОМУ РИНКУ.	592
91.	МОРОЗОВА М. В. ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ТВОРЧОГО СУБ’ЄКТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	595
92.	МУРАЩЕНКО О. В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ КУРСІВ.	600
93.	НАЗАРЧУК Т. В., РЯБА А. І. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА.	605

94.	ОДАРЧЕНКО Д. М., СОКОЛОВА Є. Б., КОВАЛЕВСЬКА Н. С. ЗБАГАЧЕННЯ МОЛОКА ГАРБУЗОВИМ ПЮРЕ З МЕТОЮ ЗБАГАЧЕННЯ ЙОГО В-КАРОТИНОМ.	614
95.	ОЛІЯРНИК Б. О., АНДРІЄНКО А. М., ГУРНОВИЧ А. В., ВЛАСЮК П. С. КОМПЕНСАЦІЯ ВИПАДКОВОЇ ЗМІНИ ВЕЛИЧИНИ ДИРЕКЦІЙНОГО КУТА В СИСТЕМАХ РОЗВІДКИ ТА ЦІЛЕВКАЗУВАННЯ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ КООРДИНАТ ЦІЛІ.	618
96.	ОНОФРІЙЧУК А. В., КРАВЧУК Н. І. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.	621
97.	ПАВЛЕНКО В. О., ПАВЛЕНКО Є. Є. СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ЦІННОСТІ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ.	632
98.	ПАНОВ М. С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ.	639
99.	ПЕЛЕШЕНКО Е. В., КРАВЧЕНКО В. Н. СОЦИАЛЬНО - ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМНАНТЫ СТРАХА СМЕРТИ.	645
100.	ПЕФТІ Ю. С., ПЕФТІ С. Г., ФЕДОТОВ О. В. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ АЛГОРИТМІВ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ЗУПИНЦІ СЕРЦЯ.	654
101.	ПОВІДАЙЧИК О. С., ПОВІДАЙЧИК М. М. САМОСТІЙНА РОБОТА В ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ.	658
102.	ПОЛЄВІКОВА О. Б., КУЦЕНКО П. М. РОЛЬ МЕТОДУ SAND PLAY В РОЗВИТКУ ІНТЕНЦІОНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ.	665
103.	ПОНОМАРЕНКО Р. В., АСОЦЬКИЙ В. В., ТРЕТЬЯКОВ О. В., ПЛЯЦУК Л. Д. ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДНІПРА.	674
104.	ПОНОМАРЕНКО О. В., ЛЕЩИНСЬКИЙ О. Л., МИНДАРЬ О. Ю. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗВЕДЕННЯ ЗАДАЧІ ПОБУДОВИ ДОПУСТИМОГО РОЗКЛАДУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ДО ЗАДАЧІ ПРО РОЗФАРБУВАННЯ ВЕРШИН ГРАФА.	682
105.	ПОТАПЕНКО М. В., РАМШ В. Ю., ШАРШОНЬ В. Л. АНАЛІЗ ВІДМОВ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ПІДШИПНИКІВ ЕЛЕКТРОДВИГУНІВ.	692
106.	ПИВОНОС В. М., ПИВОНОС В. В., ПИВОНОС М. В. СОСТОЯНИЕ СОЛНЕЧНОЙ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ В УКРАИНЕ.	697
107.	ПРИСНЯКОВА Л. М., ОНИЩЕНКО В. В., ШМАТЬКО К. С. ТРАВМА КАК ИНДИКАТОР ДЕТСКОЙ ТРЕВОЖНОСТИ.	700
108.	ПРИСНЯКОВА Л. М., АГАПОВА И. Н. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ДЛЯ АНАЛИЗА ТВОРЧЕСКОГО КАПИТАЛА ЛИЧНОСТИ.	707

109.	РИБАЛОВА О. В., БРИГАДА О. В., САРАПІНА М. В., КОРОБКІНА К. М. ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ ВНАСЛІДОК ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ.	711
110.	РИБАКОВА С. С., МИРОНОВ Д. А. КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ ВИРОБНИКА ТА СПОЖИВАЧА ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ.	719
111.	РИЖНЯК О. Л., МАЗУРЕНКО О. А., ДАВЫДОВА Е. И., КОСТЕНКО Н. Р. БИЛИНГВИЗМ И ПОЛИЯЗЫКОВАЯ СРЕДА.	723
112.	РИБАЛЬЧЕНКО Л. В., ПОЛОЖАЙ К. І. КАДРОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ.	729
113.	РОМАНЮК Н. Й. МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ СІЛЬСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ - ПОЧАТОК ХХ СТ.).	735
114.	САМОЙЛОВА І. В., МАРТЯНОВА Т. О., НЕМЧЕНКО Я. С. ШЛЯХИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ВІДКРИТОЮ РИНОЛАЛІЄЮ У ДІТЕЙ.	744
115.	САМОЙЛОВА І. В., ПОНОМАРЕНКО Т. В., ПОТАПЕНКО С. Ю., ЧАЙКОВСЬКА К. Д. РОЛЬ СІМ'Ї В РОЗВИТКУ СПІЛКУВАННЯ ГЛУХИХ ДІТЕЙ.	749
116.	САМОЙЛОВА І. В., ВОРОНА А. В., МАНИЛО Л. М., ХОЛОДОВА Є. Ю. ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.	753
117.	СВІСТУНОВ О. С. СИСТЕМНА ПАРАДИГМА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА.	757
118.	СИВАЧЕНКО В. М., ЗАБУДЧЕНКО Д. В., ВОДЕННІКОВА О. С., ВОДЕННІКОВА Л. В. ДОСЛІДЖЕННЯ АСПЕКТІВ ВИРОБНИЦТВА СИЛІКОКАЛЬЦІЮ З ВАПНЯКОВОЇ ПОРОДИ ВАСИЛІВСЬКОГО РОДОВИЩА.	762
119.	СИРОТЮК Г. В. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.	766
120.	СУЕТА И. Л., РУБЛЕВСКАЯ Е. А. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОЦЕНОЧНЫХ СУЖДЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ БЕРЕЖНОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДНЫМ РЕСУРСАМ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.	772
121.	СУЛЕЙМЕНОВ М. Ж., АМАНЖОЛ Р. А. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЯ ПАРАЗИТАРНЫХ БОЛЕЗНЕЙ КОПЫТНЫХ ЖИВОТНЫХ В МАНГИСТАУСКОЙ ОБЛАСТИ.	776

122.	СТРЄЛКОВА Ю. О. ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПРИНЦИП ПОБУДОВИ ТЕОЛОГІЇ КАРЛА БАРТА.	784
123.	СТАРОДУБЦЕВА З. Г. ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ДЕТАЛИ В ПОСТИЖЕНИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРА ПРОИЗВЕДЕНИЯ.	790
124.	СТОЙКА О. Я., ШАРОДІ Ю. В. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ США.	794
125.	СМЕРИЧЕВСКИЙ Э. Ф., КОРЖОВА Д. А. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.	801
126.	ТЕТЯНІН І. О. ТРЕНДИ В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРУ 2020.	807
127.	ТРЕГУБ Т. В., РЖЕВСКАЯ Ю. И., ВИДАВСКАЯ А. Г. ТЕРАПИЯ БОЛЬНЫХ С КОМОРБИДНОЙ ПАТОЛОГИЕЙ ОСТРЫМ НАРУШЕНИЕМ МОЗГОВОГО КРОВООБРАЩЕНИЯ НА ФОНЕ ХРОНИЧЕСКОЙ ЖЕЛЕЗОДЕФИЦИТНОЙ АНЕМИИ.	814
128.	ТОРЧИНСЬКА Т. А. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	818
129.	ТЮРІНА Н. М., КОЗАК Б. В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ.	828
130.	ФЕДОТОВА О. О. ЦЕНЗУРНА ПРАКТИКА ОБМЕЖЕННЯ ФОТОМАТЕРІАЛІВ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ.	838
131.	ФІДІРКО М. О., АНТІПОВА Ж. І., ШУРХАЛ Л. О. ПІДХОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ.	845
132.	ФІЛАТОВА В. Л. ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-ТЕХНОЛОГІВ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТУВАННЯ.	850
133.	ХУРТЕНКО О. В., ДМИТРЕНКО С. М., ЯКОВЛІВ В. Л., ЛИСЮК С. П. АКВААЕРОБІКА ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ З ДІВЧАТАМИ 17-19 РОКІВ.	858
134.	ЦАРУК В. Ю. ДІЄВІСТЬ СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ.	866
135.	ЦЮПАК Н. М. LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.	872
136.	ЧОВНЮК Ю. В. ВДОСКОНАЛЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО МЕТОДУ АНАЛІЗУ ВИМУШЕНИХ КОЛИВАНЬ ЕЛЕМЕНТІВ МОСТОВИХ КРАНІВ У ПРОЦЕСАХ ЇХ (ОПТИМАЛЬНОГО) ПУСКУ ПІД ВПЛИВОМ ШВИДКОЗМІННИХ СИЛ З УРАХУВАННЯМ КОНЦЕПЦІЇ КОМПЛЕКСНОГО ВНУТРІШНЬОГО ТЕРТЯ Е.С. СОРОКІНА. ІІ.	881

137.	ЧИЧКАЛО Ю. В. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ.	893
138.	ШЕВЯКОВА І. П. ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПРИНЦИПІВ ЯК ЦІННІСНИХ СУДЖЕНЬ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.	899
139.	ШЕВЧУК І. В., ЛОЮК О. В. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕВІРКИ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ.	905
140.	ШЕВЧУК В. В. ВПЛИВ СТИМУЛЮЮЧИХ ПРЕПАРАТІВ НА ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСІННЯ ГОРОХУ ОЗИМОГО СОРТУ НС МОРОЗ.	913
141.	ШЕЛЕВЕР О. В., КОЗУБОВСЬКИЙ Р. В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.	923
142.	ШИЛКО С. В. ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ БЕРЕЖНОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДНЫМ РЕСУРСАМ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.	930
143.	ШУШКОВСЬКА Ю. Ю. ВИКЛАДАННЯ РОЗДІЛУ «КАРДІОЛОГІЯ» НА КАФЕДРІ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ № 3.	936
144.	ЩЕРБАКОВА І. М., КАРПЕНКО Д. Р., ГАЛЛО Д. Д. ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ: ПРЕДИКТОР УСПІХУ СПОРТСМЕНА.	941
145.	ЭМИНОВ А. М., БОЙЖАНОВ И. Р., РУЗМЕТОВ ИКРОМ, БОЙМУРОДОВА М. Т., ЭМИНОВ А. А. ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВА, СПЕКАНИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ СТРУКТУРЫ ФАРФОРА.	945
146.	ЮРОВА Т. М. ПРАКТИКА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ДУХОВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ЗОНІ АТО/ООС.	956
147.	ЯВОРСЬКА В. В., ОНУФРІЄНКО В. О. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА УРБАНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ.	964
148.	ЯКОВЕНКО В. В., ПАРСЕНТЬЕВ О. С. АНАЛИЗ МАГНИТНОГО ПОЛЯ В РАБОЧЕЙ ОБЛАСТИ ГИБРИДНОГО ЖЕЛЕЗООТДЕЛИТЕЛЯ.	969
149.	ЯСЛИК В. І. НОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС: ГОЛОВНІ ЗМІНИ.	981

THE BENEFITS OF USING MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN THE LEARNING PROCESS

Abdullayeva Dilnoza Narzullayevna
PhD student at Tashkent State Pedagogical
University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan.

Introduction. In the process of globalization, the achievement of effeciency and quality indicators is one of the priorities in the organization of modern education. Because, education is one of the most important factors in the development of the future of all humanity, it is the driving force behind the development of the society. E- learning resources play an important role in further improving the quality and effectiveness of the educational process. The use of e- learning resources in the learning process opens up broad opportunities for the formation of knowledge , skills and abilities of learners.

Purpose of work. To reveal importance of e- learning resources particularly multimedia technologies , in improving the education system. As well as exploring ways in which multimedia technologies can be used to help educators effectively and efficiently deliver teaching materials.

Materials and methods. On a global scale, computer graphics and design are far more advanced. They have been used for a long time. But the bulk of all the programs, videos, and designs that are being created are for movies , cartoons and websites. The small number of multimedia textbooks on science subjects on specific sites and their inability to fully cover specific topics, acknowledges the need for more education .Multimedia technologies are of great importance in this regard. Multimedia is a rapidly developing modern information technology. Its distinguishing features include: different types of information: traditional (text, tables, ornaments, etc.), original (speech, music, video clips, TV footage, animation, etc.), integrating one type into one software product. work at a particular time is

different from the text and graphics that are static in nature, and audio and video are viewed only within a specific time interval.

Multimedia is a modern computer information technology that enables the integration of text, sound, video, graphics and animation into a single computer system.

Multimedia product is an interactive, computer-based product that can include music, video clips, animations, pictures and slides galleries, various databases, and more. Multimedia technology can communicate information simultaneously in a combination of forms that are understandable to human beings (speech, drawing, drawing, drawing, music, numbers, and letters). This technology can search, copy and paste information into any other computer, as well as create any combination. The use of multimedia capabilities in teaching processes creates a number of benefits for teachers. This is because sound programs, graphic works, motion pictures, presentations, animated films, animations are novel to the teacher on the one hand, and interesting and interesting for students on the other. and stimulate a good understanding of the subject, increase their interest in science

The practice shows that teaching students on the basis of multimedia tools is twice as effective, and that a lot of information on the subject can be achieved in a short period of time. Multimedia tools can save up to 30% of the time, and the knowledge gained will be stored in students' memory for a longer period of time. In addition, teaching materials in the form of audio, video, and graphics will increase the memory by 75%.

The greater the ability to master the materials presented, the greater the desire to work closely with new areas of education. as a result of reduced learning time, it is possible to save time;

Discussions . In multimedia learning, students will have the opportunity to see, hear and comment on information technology animation elements using multimedia tools. Today, there are a number of different, technologically diverse ways of developing high-quality multimedia applications. The following types of multimedia applications

are currently available: presentations, animated videos, games, video clips, multimedia galleries, audio apps, web applications.

Conclusion. as a result of the use of multimedia applications in the learning process, it can create an unconventional teaching process, provides students with strategic skills to master science, enhances technical culture and technical literacy, as well as making it easier for students to absorb and understand the information provided by using graphics, schemes, sound, animations, videos and more.

UDC 611.018.74.002.25:616.1-003.87

INEVITABILITY AS A CONSEQUENCE OF ACCIDENT: AGING OF THE ORGANISM AS AGING OF THE TISSUE SYSTEM

Artemov Alexander Valentinovich
Ph.D., head of laboratory
Neverova Olga Georgievna
Ilyina Svetlana Ivanovna
Golovchenko Valentina Grigoryevna
laboratory assistants
State Institution «Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy named after V.P. Filatov NAMNU»
Odessa, Ukraine

Abstract: The idea of cell aging has become the central paradigm that not only gerontologic theories, but also the biomedical worldview as a whole, are guided by, although no evidence has yet been presented on how cells age. The corneal endothelium is a tissue system, the example of which shows that a holistic structure can lose its functionality with age as a result of cell elimination independent of age. In fact, the tissue ages without aging of the cellular elements that form it.
Key words: cell, tissue system, corneal endothelium, aging

Death is a natural outcome of the aging of living organisms. However, the onset of death is not evidence that the body ceased to exist precisely because of aging. This is one of the reasons that hinder the understanding of this phenomenon in medicine and biology. Misunderstanding of this is sometimes expressed in the thesis: in the old body everything is old.

This erroneous message is based on the fact that aging is an inevitable process caused by time. Nevertheless, although any object is doomed to change, by no means every change is a manifestation of aging.

Of course, the aging of the body is accompanied by the aging of the organs and tissues that form it. However, to what structural limit can this list be continued? The answer to this question is not so much in the biomedical as in the mathematical plane: any structure that is a component of an aging organism can age only when it is part of this organism, and cannot die due to aging.

Indeed, both tissues and organs, the aging of which there is no reason to doubt, remain in the body until death. Their own death or disappearance sometimes occurs due to accidental illness, injury, or surgery. However, the loss of part or all of the tissue (organ) is not the result of aging.

Modern biomedical science, along with tissues and organs, includes cells in the list of aging body structures. However, with the fact that the number of cells in various tissues and organs of an aging organism is also generally recognized, it even received a special name - senile (age-related) atrophy.

Thus, well-known pathologists of the last century noted that the quantitative side of age-related atrophic processes is expressed in a general decrease in the number of parenchyma cells in each organ, in a decrease in the density of the capillary network, depletion of brain cortex by cells, etc [1, p.110].

Here the disappearance of cells with age is assumed as a result of their aging. Simultaneously, the aging of cells cannot be the cause of their irreversible loss in tissues and organs. This requirement has the property of a fundamental law, behind which is a mathematical model of the distribution of life expectancy, proposed by B. Gompertz [2, p.532]. In this model, the most important point noted by some researchers is reflected: clue to aging is the search for ageless elements.

The Gompertz formula characterizes the aging of the body through the probability of death (more precisely, the mortality rate - $\boldsymbol{\mu (t))}$, which increases with age. The reason for this growth is a decrease in viability - death resistance, which reflects the coefficient of the Gompertz function - $\boldsymbol{k}$. Adding a parameter reflecting the initial mortality rate - $\boldsymbol{R}$, we obtain the Gompertz formula for determining the probability of death at a certain time of life - $\boldsymbol{t}$:

$$\mu(t) = R\, e^{kt} \quad (1),$$

where ***e*** is the base of the natural logarithm.

The English mathematician had no idea about the nature of vitality, but proceeded from the principle that the aging of the object, expressed through the probability of death, should depend on the proportional loss of the ageless elements that make up this object. The coefficient ***k*** reflects that, indicating that loss of viability occurs regardless of age. It is such a mathematical model that finds correspondence with real demographic statistics.

Based on the mathematical principle, the definitive proof of the aging of cells in the body should be the relationship between the probability of their death and age, which is expressed by the Gompertz formula. Simultaneously, taking into account the main role of cells in ensuring the viability of the organism, the viability of the organism will be decreased with loss of every cell. But if the cells die due to aging, then viability will be decreased not proportionally to itself, but proportionally to age, since the aging of the body and the aging of cells will be described by one mathematical model.

From the foregoing it follows that if the aging of an organism is caused by the aging of its cells, then, in accordance with the mathematical law, the number of cells that form organs and tissues and determine their functional abilities should not decrease throughout life. If cell loss in tissues occurs with age, then this elimination should be age-independent. In this case, the coefficient of loss of viability in the Gompertz formula will coincide with the loss of cells.

The thesis stated above can be confirmed by the data on the age-related changes in the cell number in the corneal endothelium (defined as the number of cells per 1 mm^2), calculated using a multi-analyzing endothelial microscope on 409 corneas (material from the eye bank). These corneas (corneo-scleral fragments) were obtained from 319 cadaveric donors in the age range from 20 to 80 years. The indicated age-related changes in the density of endothelial cells are reflected in the table below.

Table 1

Dynamics of age-related changing of the density of endothelial cells

Group Number. Age Range (years)	Average age (M±m)	Cell density per 1 mm² (M±m)	Number of corneas	Number of donors	% of paired corneas
1. 20-29	26,8±2,3	3410±440	36	27	50,0
2. 30-39	36,1±1,4	3200±270	53	41	47,2
3. 40-49	46,1±2,7	3050±290	102	79	43,3
4. 50-59	55,7±2,5	2850±360	108	88	37,0
5. 60-69	64,5±2,2	2650±250	86	66	46,5
6. 70-79	76,1±2,1	2490±190	24	17	58,3

The presented data make it possible to analyze the age dynamics of the cell population as is customary in demographic statistics. Here the mortality rate is the most important indicator reflecting the aging of the population. In relation to the cell population, the last one can be defined as the ratio of the number of dead (eliminated) cells over a certain period of time to the original number. The calculation of this coefficient for the entire interval between the first and last age groups gives the following mortality rates:

in the interval between group 1 and 2 = (3410-3200): 3410≈0.06;

in the interval between 2nd and 3rd group = (3200-3050): 3200≈0.05;

in the interval between 3rd and 4th group = (3050-2850):3050≈0.065;

in the interval between 4th and 5th groups = (2850-2650): 2850≈0.06;

in the interval between 5th and 6th group = (2650-2490): 2650≈0.06.

As can be seen, in the segment that covers almost all human life (from 20 to 80 years), when the main age-related characteristic of aging occur, the probability of cell death remains at about the same level. As follows from the table, it equal to ≈ 0.06. This means that the death (elimination) of corneal endothelial cells does not depend on their age. Consequently, the endothelial monolayer as an integral tissue formation

ages according to the law of exponentially decaying systems, and not as a result of aging of its cells. The mathematical model of this phenomenon coincides with the formula for radioactive decay:

$$V_t = V_0 e^{-kt} \quad (2),$$

where V is the vitality (from vita - life) in the initial - V_0 and final - V_t moment of life; t is the time interval, k is the coefficient of loss of vitality, taken with a minus sign and showing a decrease in this value, e is the base of the natural logarithm.

In this formula, naturally associated with the Gompertz law, one can find a correspondence between mathematical symbols and certain biological contents. In particular, viability becomes a measurable quantity that matches the number of cells that provide a specific function within a specific volume or area. Thus, formula (2) is the formula for the aging of the tissue system. It is applicable to all organisms in which cells are combined into tissue and organ structures that ensure overall vitality. However, formula (2) cannot be applied to individual cells or to unicellular organisms, since they do not have structural elements that, eliminating regardless of age, would lead them to aging.

The foregoing does not mean that aging is absent in unicellular or microorganisms. It is known that under unfavorable conditions for life, these organisms die, resulting from the gradual accumulation of damage, i.e. exponentially increasing mortality occurs. The same mortality can be caused in cells of body tissues (for example, in tissue culture in vitro). However, these examples reflect the vulnerability of any biological objects and their dependence on metabolic conditions, while aging is inevitable even under absolutely ideal living conditions.

Thus, the mathematical model of the aging of the tissue system is a confirmation of the thesis made in the title of the article: aging of the whole organism as inevitability is a consequence of chance, i.e. as a result of age-independent cell death in tissue systems. This is exactly what an example of age-related changes in the endothelial monolayer demonstrates.

LIST OF REFERENCES

1. Davydovsky I.V. Gerontology // Moscow: Medicine, 1966. 300 p.

2. Gompertz B. On the nature of the function expressive of the law of human mortality and on a new mode determining life contingencies// Philosophical Transactions of the Royal Society of London. - 1825 - V.115.- P.513-585. Quoted by.: https: //ru.wikipedia.org/wiki .Gompertz Law.

УДК 81.10.02.

THE TYPOLOGICAL ANALYSIS OF GRAMMATICAL MEANS EXPRESSING MODALITY

Babukhadia Mariam
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The issues concerning the typological study of modality have always been in the center of attention and have constantly been the subject of the debates. Naturally, there are a number of difficulties connected with their typological study, however, in the course of the research on modality, the researchers encounter one more problem, connected with the choice of criteria. The criteria in this case are not exact and have an approximate character.

Key words: modality, synchronic and diachronic analysis, mentioned context

In order to discuss the peculiarities of modality and specific features of its expression in different languages, it is important to note that this concept and its correspondent term are used in different scientific fields: linguistics, philology, philosophy, logics, medicine, informational technologies etc. It is also noteworthy that the concept of modality was first mentioned in the ancient Greek philosopher Aristotle's famous work "Metaphysics".

It is noteworthy that the in given research we presents both, the synchronic and diachronic analysis. The most homomorphous signs between Georgian and English languages are found exactly in terms of diachronic development of the grammatical modals, while the synchronic analysis presents more contrasting features. The key distinction is that grammatical modals in the English language are verbs, while in Georgian they are not. The grammatical modals in the Georgian language do not play

any role in the predication scheme. While their status is clear and adequately defined in the English language, some prescriptive problems emerge in Georgian. Therefore, along with others, the given chapter deals with the above-stated problem within the corresponding typological framework.

Considering the mentioned context, in order to highlight the systemic-functional features of grammatical modals in Georgian and English languages in terms of synchronic analysis, the correspondent linguistic material is examined according to the principles of immediate constituent analysis. The use of immediate constituent analysis of grammatical modals enables to expect accurate and reliable results in terms of revealing their specific systemic –functional features. Moreover, the given method makes it possible to use the more objective approach to the issue. The researcher's choice was underpinned by this extremely valuable for the study factor. It should be also emphasized that such approach greatly contributed to the better presentation of the main content of the given research.

The issues concerning the typological study of modality have always been in the center of attention and have constantly been the subject of the debates. Naturally, there are a number of difficulties connected with their typological study, however, in the course of the research on modality, the researchers encounter one more problem, connected with the choice of criteria. The criteria in this case are not exact and have an approximate character. This fact is acknowledged by the leading specialists in this field. However, this cannot be unexpected, as the researches often have to use such unscientific terms as unreality, non-factuality, probability, necessity, etc. The use of such concepts makes it difficult to ascertain exact criteria and their further adequate use. Considering the above-mentioned, our typological study is based on strict structural criteria.

The means of expressing modality can be divided into two parts: universal and non-universal means. Universal means are identified within all types of expressions without any exceptions (for example, intonation). Another type, i.e. non-universal means are used only in some expressions. The means of expressing modality are used in order to relate the forms and conditions of its expression with each other. Non-

universal means are used to make the appropriate conditions in order to change them into forms for expressing modality. The above-mentioned is also applicable in case of comparison between two unrelated languages. However, it should be noted that the given research is not focused on the description of universal means, as in terms of modality, it is represented by the intonation.

Which characteristic features can be discussed on the basis of the given material and its analysis? They are mostly of diachronic character and can be defined as follows:

1.The semantic peculiarities of the notional verbs, which gradually turned into modern grammatical modals, formed the base for the semantic change, i.e. the rethink of the meaning (the phenomenon of trans-semantization). The term trans-semantization was introduced into the linguistics by Z. Kikvidze in 1995: "The concept of trans-sematization is based on the evaluation of the word's semantic components, their fixation and variability. During the process of trans-semantization, the semantic components of lexical unit are worn out, and as a result, only the core or the necessary specific component is left in order to make a base for the linguistic unit with a new meaning" [4, p.17].

2.In Georgian as well as in English, the modern modals have changed a number of morphological and syntactic peculiarities. The given process most evidently resulted in the loss of the different morphological markers. This process is called clitization in the special literature;

1.Due to the mentioned processes, each of these words underwent various phonetic erosion (the changes of their sound forms), that contributed to their formation as a different linguistic units;

2.Trans-sematization (the loss of initial semantic features and semantic rethink), clitization (the loss of the initial morphological and syntactic peculiarities) and phonetic erosion (the subsequent change of their sound forms) determined their decategorization (the loss of initial categorical properties) and led to the transcategorization (acquiring the new categorical properties, resulting in their new grouping within the system of the parts of speech).

As a result of the transcategorization, Georgian and English grammatical

modals were differently grouped within the system of the parts of speech: in the English language they formed the group of modal verbs, which is adequately reflected in the grammatical descriptions. As for the Georgian language, the linguistic units viewed as grammatical modals cannot be considered as verbs (even modal/auxiliary verbs). As it is known, they are included in the group of particles. This difference is more important, considering the fact that unlike English modal verbs, Georgian grammatical modals are not able to express predicativity, in spite of their verbal origin.

The modal verbs do not express the features of the parts of speech, and their function in the language is to express the variety of modal meanings. Due to their context, lexical environment, and meaning of syntactic structures, the errors related to the degree of their lexical meaning completeness are quite frequent. The above-mentioned mostly concerns the verbs should and may, which have lost the completeness of primary modal meaning when being used in subordinate clauses. Such cases were assessed by Z. Dolgopolova as follows: "In order to discuss this issue theoretically, it should be noted that the structures replacing modal verbs with weak meanings cannot be considered as analytical forms of the mood belonging to the system of English verb conjugation." [3,p.12]. Modal structures are able to approximate to the forms of mood, however, it means that the auxiliary verb has to lose its semantic meaning and acquire the meaning of auxiliary element.

English scientific literature includes purely formal approaches, i.e. the classification focused on the formative peculiarities of analyzing elements. It is noteworthy that the American linguist N. Chomsky in his transformational-generative grammar theory gave priority to the mentioned approach. There is a classification by H. Palmer (1974) and R. Huddleston (1976), which includes the formal criteria based on Chomsky's four transformations [2, pp. 161-169]. According to the Huddleston the given formal criteria in the special literature are referred to as NICE properties; NICE is an acronym defining the terms of the following linguistic phenomena: Negation, Inversion, Code, Emphatic affirmation. These parameters are the following:

N Negative form is formed without the auxiliary verb to do (can't, mustn't);

I Interrogative form has a positive inversion without the auxiliary verb to do **(**Can you? May I?);

C "Code" or ability to perform an elliptic function without the auxiliary verb to do **(**She can swim and so can you);

E Ability to express emphatic affirmation (She will be there).

The NICE properties listed above generally characterize the auxiliary verbs; as for the modal verbs, the following specific parameters should be added:

Do not require –s for the third person singular;

Do not have impersonal forms (infinitives, participles);

Are not supportive. i.e. do not support each other (She may will come)

These are the formative peculiarities that distinguish modal verbs within the grammar system of the modern English language. It is noteworthy that due to the lack of some forms, which are characteristic for all other verbs, modal verbs are often referred to as anomalous, defective or insufficient. Apart from this, they do not have the forms of imperative mood, infinitive, gerund and both participles. The lack of infinitive and participle means that they do not have the forms of tense, mood and voice.

The fact that lexical meaning is rethought from non-modal into modal acquires distinct meaning from the typological point of view and the lost of the primary meaning results in the change of the character of syntactic connection between the given verbs and the infinitive.

When defining the conjugation system of the modal verbs, the fact that negative and interrogative forms do not require the use of auxiliary verb to do should be taken into consideration. This specific feature is one more factor distinguishing modals from notional verbs and making modals similar to auxiliary verbs. The mentioned fact, as well as their unstressed position and the lack of the ability to act as a predicate without the following infinitive, adds final characteristic traits to the portrait of the modal verbs. Modal verbs are able to perform their role, i.e. modulate the action expressed by the infinitive, with the system of grammatical categories and forms they have on the given synchronic stage.

Some facts on how the English language formed the verb group traditionally referred to as modal verbs are given below. It is possible to list the linguistic processes, which determined their evolution:

1. Desemantization , (semantic deterioration that means that they have lost their prior meaning, characterizing them as notional verbs); in spite of this, there are facts when the verb maintains the notional status and they coexist; one of M. Lima's articles can serve as a good example here: "The Peaceful Coexistence" of *to need* and *need:* Some Syntactic and Semantic Considerations of the English Modals of Necessity" [5];
2. Clitization (the change of their morpho-syntactic peculiarities);
3. Decategorization (lost of their primary categorical properties);
4. Transcategorization (acquiring new categorical properties, leading to their new grouping within the system of the parts of speech);
5. Phonetic erosion (changes in their sound form).

REFERENCE:

1.Bybee, J., Perkins, R., Pagliuca, W. *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modalituy in the Languages of the World*. Chicago & London: University of Chicago Press, −2008. –p.210-235

2.Chomsky, N. *Syntactic Structures.* The Hague: Mouton, −1957. – 300 p.

3.Dolgopolova, E. K. *Modal Verbs in English Language*. Moscow, −1961. −160 p.

4.Kikvidze, Z. *Trans-Semanticization and Trans-Semantics of Pronoun in Languages with Different Systems*//*Iberian-Caucasian Linguistics*, Tbilisi, vol. XXIII., −1995− p. 10-27

5.Lima, M. The "Peaceful Coexistence" of *to need* and *need*: Some Syntactic and Semantic Considerations of the English Modals of Necessity. *Intrecci eContaminazioni. Atti del XIV Congresso Nazionale dell'Associazione Italiana di Anglistica* [Venezia, 17-19 October, 1991], ed. by V. de Scarpis. Venezia: Supernova, −1993. − p. 455-465.

УДК 371.10.01.

THE IMPORTANCE OF DEVELOPMENT ASSESMENT IN ENACHANCING THE QUALITY OF TEACHING

Balanchivadze Iagor
Academic doctor of pedagogy
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli state University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The article discusses the importance of developmental assessment of how much it contributes to enhancing the quality of teaching. Forms of assessment are discussed and how to give the learner feedback that is made up of three parts - strengths, weaknesses, recommendations for improving achievement. The results of the diagnostic test we used were initially not satisfactory, but when we actively used the developmental assessment, the results were really good. The use of developmental assessment in mathematics teaching has significantly contributed to the improvement of teaching quality.

Key words: developmental, diagnostics, evaluation, learning, quality

Assessment is to determine whether a subject or event, process or someone complies with predefined criteria. The purpose of the evaluation is to determine how productive the teaching process is. How the teacher teaches and how the students learn. Using a developmental assessment, the teacher determines how well students have learned the material they have studied.

Evaluation is two-fold: developmental and definitive. “Definitive assessment controls the quality of learning and determines the level of achievement of the learner concerning the goals set out in the national curriculum. During the definitive assessment, the student receives a score. Developmental assessment enables us to

motivate students, providing them with relevant information on how to improve their learning outcomes ”(National Curriculum).

Through the developmental assessment, the teacher can make observations, summaries and discussions during the teaching process. Using a developmental assessment, students receive feedback daily during instruction. Using feedback in the lesson enables us to get an idea of how the teaching process is going. What difficulties are fixed? Feedback is needed in a friendly environment and gives the student direction on what activities to set for the goal and how to improve the learning outcome.

During feedback, the teacher focuses on what the student has done well. Specifically points to errors. The student makes changes to the instruction based on the existing recommendations. The developing commentary consists of three parts: Strengths, Weaknesses, Recommendations for Improving Achievement.

Developmental assessment is very important in teaching math, especially in a differentiated classroom where children of differing readiness learn. Developmental Assessment We discussed Developmental Assessment in mathematics teaching in 4th grade. Teaching math is a powerful tool for children to communicate. It is an important contribution to the development of successful students. Studying math encourages curiosity, develops creative skills. Children will be provided with the skills they need outside of school.

Mathematics can have a strong impact on social and economic development. The Ministry of Education and Science of Georgia implemented the G-PriEd Georgian Primary Education Project, which aimed to improve the mathematical competence of primary school students. The G-PriEd project also promotes the development and implementation of developmental assessment tools in public school.

The purpose of our research is: To understand the importance of using developmental assessment in teaching mathematics to improve the quality of teaching. The methodological bases of the research are the Georgian Primary Education Project (G-PriEd), which was funded by USAID.

We surveyed the 4th grade of Kutaisi Public School # 37, where the number of students is 62. We surveyed in November, then actively used examples of student development such as Stars and Levels, Objective-Based Self-Assessment, Exit Ticket, Exit Sticks, Snow Teams, Parking and more. After active use of Developmental Assessments, we were diagnosed again in May.

We took a diagnostic test, which yielded results based on indicators. Consider each one separately:

Direction number recognition includes 2 indicators: Math. IV. 1 (1) reads numbers, displays numbers using different models, and demonstrates a positional system. Math. IV. 1 (2) lists the corresponding values of the digits in the number record, representing the number in the sum of the corresponding numbers. Data were distributed as follows: November Math. IV. 1 (1) - 47%, May - 81%; November Math. IV. 1 (2) - 49%, May - 83%.

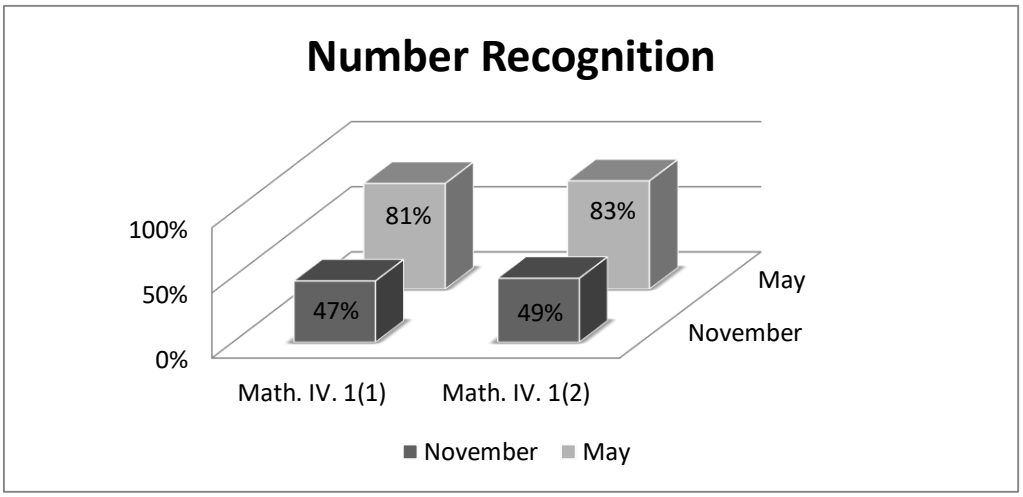

Comparison of numbers in the field includes 3 indicators: Math. IV. 1 (3) uses a positional system when comparing numbers, calculating the given four to five integers by subtractions. Math. IV. 4 (4) compares the whole part, the whole half of the model (more than half is less than equal). Mathematics. IV. 4 (1) Identifies and names the whole half / third/fourth parts of different models. Data were distributed as follows: November Math. IV. 1 (3) - 52%, May - 86%; November Math. IV. 4 (4) - 53%, May - 89% and November Math. IV. 4 (1) - 15%, May - 39%.

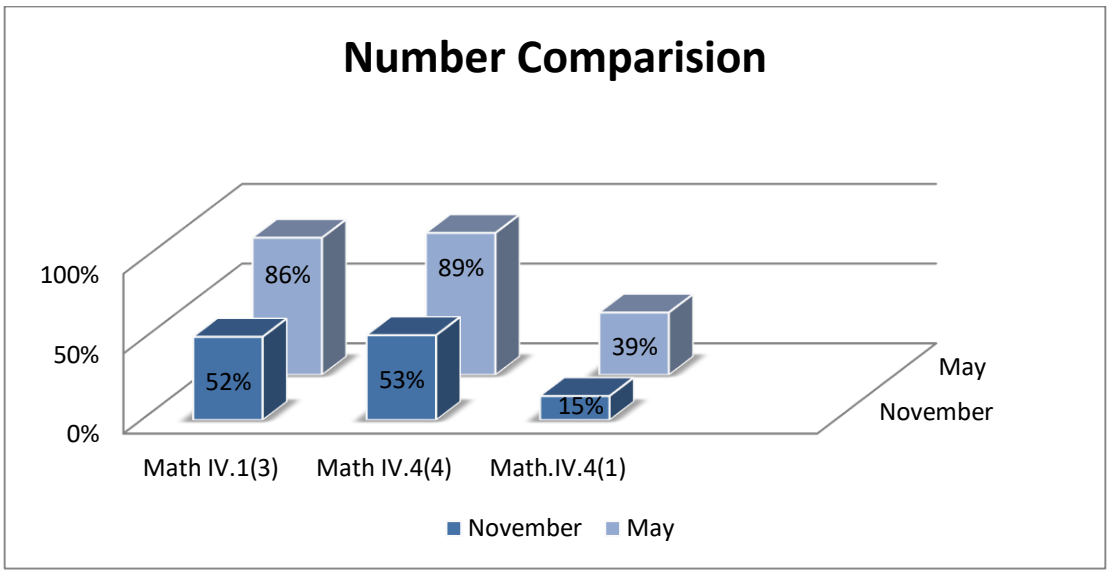

Action on numbers includes 2 indicators: math. IV. 2 (2). Performs the assembly of the subtraction method (estimation, oral report, writing algorithms) by selecting the most suitable one for the specific example. Math. IV. 3 (3) uses a written algorithm to perform the multiplication and dividing operations and explains the method used (when dividing a single digit). Where appropriate, indicate the balance. Data were distributed as follows: November Math. IV. 2 (2) - 42%, May - 76%; November Math. IV. 3 (3) - 53%, May - 87%.

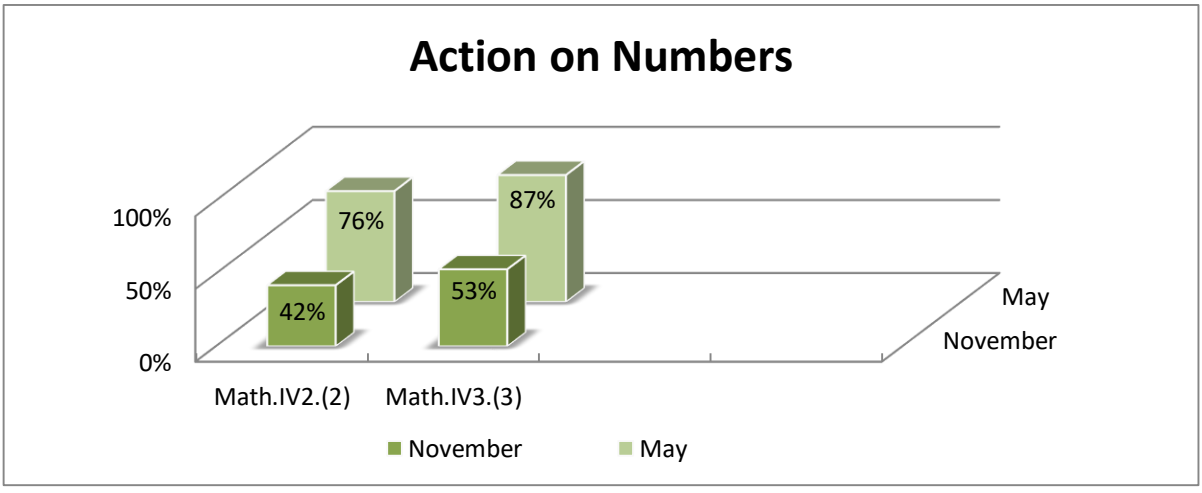

Regularities include 1 indicator: Math. IV. 6 (2) Anyway (for example verbally, through a table or chart) finds the prefix of the specified element for the given relevance. Data were distributed as follows: November Math. IV. 6 (2) - 43%, May - 79%.

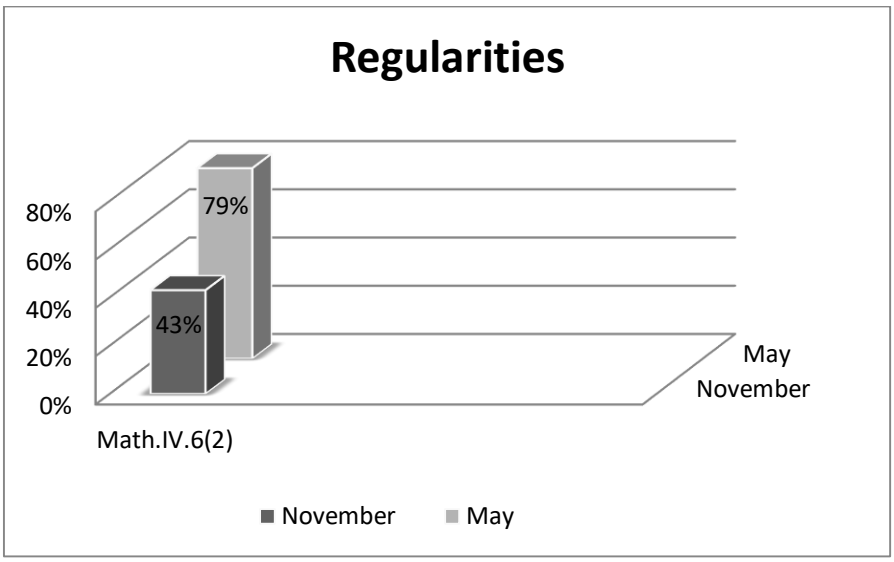

Algebra includes 4 indicators: Math. IV. 7 (3) Finds the meaning of an unknown component of an assembly, subtraction, multiplication, substitution equation. Math. IV. In solving problems in computation 3 (4), in the case of dividing the balance, he interprets the balance according to the context of the task. Math. IV. 7 (2) uses the commutative, associative, and multiplicative properties of the assembly to find the meaning of a numerical image. Math. IV. 7 (1) solves tasks related to simple proportionality. The data was distributed as follows:

November Math. IV. 7 (3) - 51%, May - 86%; November Math. IV. 3 (4) - 33%, May - 69% and November Math. IV. 7 (2) - 40%, May - 79%, November Math. IV. 7 (1) - 39%, May

- 76%.

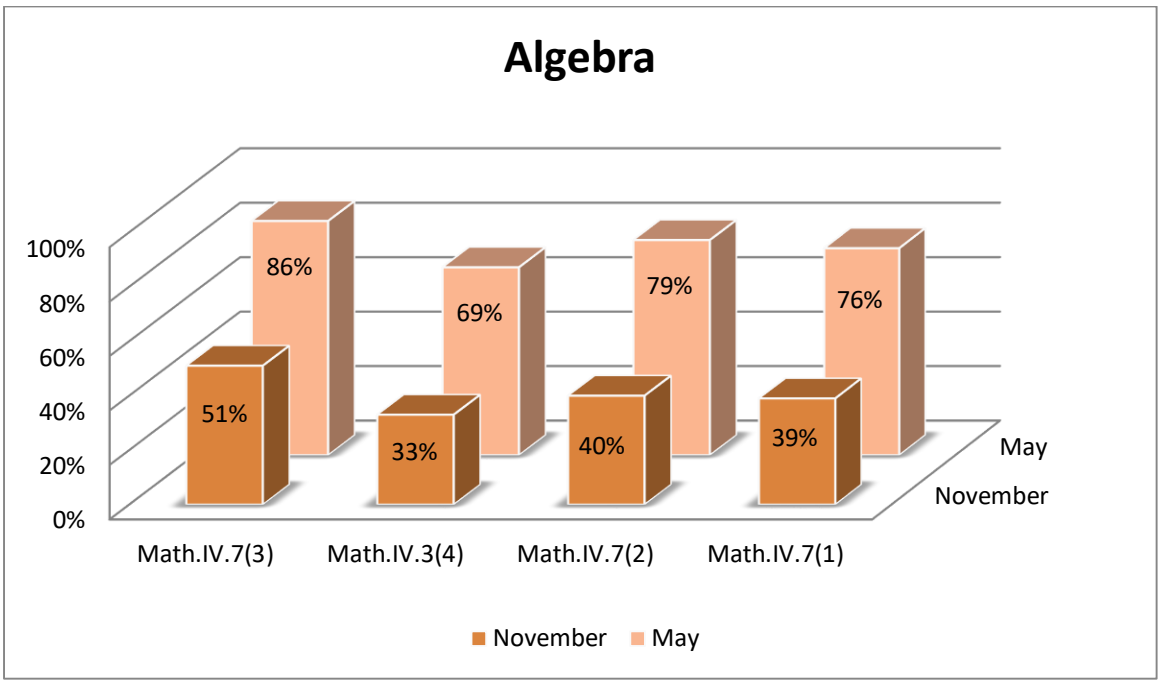

Geometric figures include 5 indicators: Math. IV. 8 (3) in the spatial figures indicate boundary/boundary excitations, congruent/inconsistent cones. Math. IV. 8 (1) compares and groups spatial figures according to geometric attributes. Math. IV. 9 (3) from spatial geometric figure models creates the specified configuration. Math. IV. 10 (2) measures and calculates the sensation of the beam, the perimeter of a polygon, and records the result in a standard fitting unit. Math. IV. 8 (2). The graph depicts both common points and points that belong to only one figure. The data was distributed as follows: November Math. IV. 8 (3) - 51%, May - 86%; November Math. IV. 8 (1) - 53%, May - 89%, November Math. IV. 9 (3) - 40%, May - 79%, November Math. IV. 10 (2) - 34%, May - 72% and November Math. IV. 8 (2) - 52%, May - 87%.

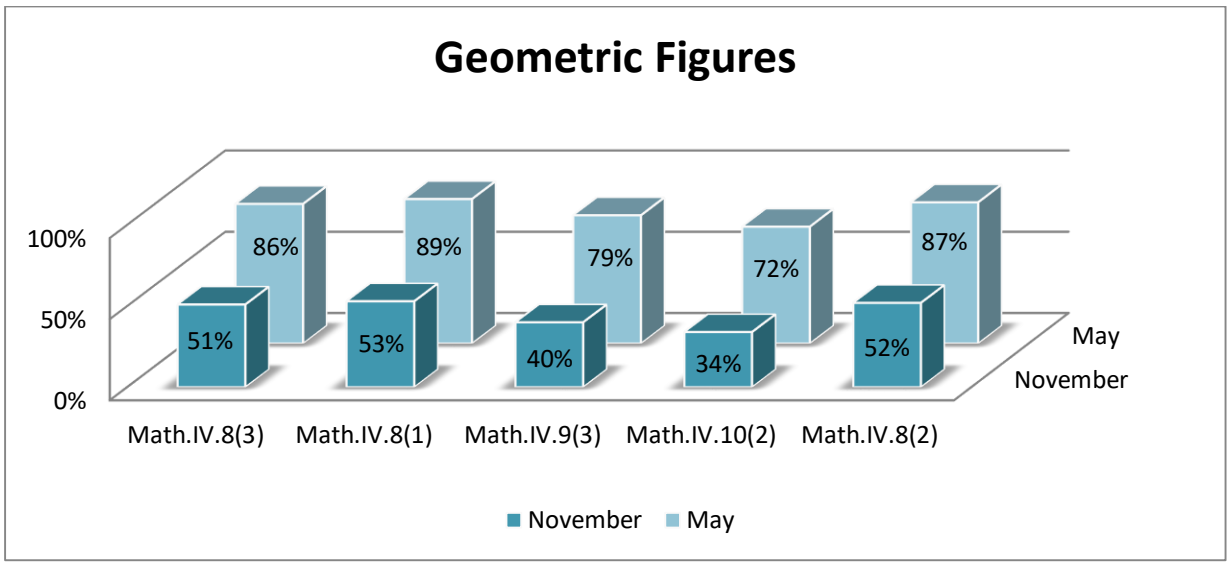

Data analysis includes 1 indicator: Math. IV. 14 (2) describes/clarifies the data presented as a diagram both verbally and in writing. Data were distributed as follows: November Math. IV. 14 (2) - 49%, May - 83%.

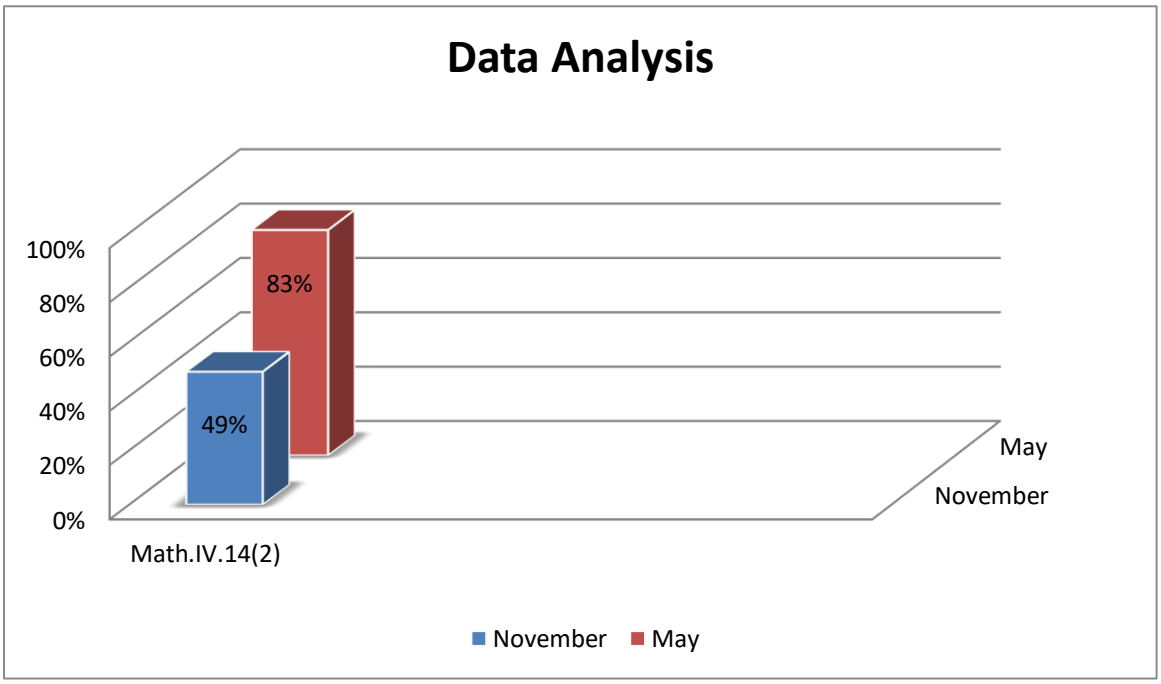

Conclusion: The research has shown us the importance of developmental assessment in math teaching. The developmental assessment helps the teacher determine how well students have learned the material they have studied. This makes it possible to comment on the development. The results of the diagnostic test we used were not initially pleasant, but when we actively used the developmental evaluation, the results were really good. The use of developmental assessment in mathematics teaching has significantly contributed to the improvement of teaching quality.

REFERENCES:

1. Gogishvili G., Vepkhvadze T., Mebonia I., Kurchishvili L. Mathematics Textbook IV Class. –Tbilisi.:Publishing Intelligence, − 2018. −350 p.

2. Deisadze M., Goshkheteliani D. Mathematics –Kutaisi.:Publishing ATSU, − 2015. −150 p.

3. Applying developmental assessment to mathematics. Teacher's Guide. –Tbilisi.: − 2015. −45 p.

4. Teaching Mathematics –Tbilisi.:Publishing Intelligence, − 2014. −350 p.

5. Teaching and Appreciation Part II. Teacher Professional Development Center, Teacher's Guide. –Tbilisi.: − 2010. −145 p.

UDK 327.3(008.2)

THE ACTIVITY OF THE ROMAN CLUB – ONE OF THE WAYS TO SOLVE GLOBAL MODERN PROBLEMS

Chubina Tetyana
Doctor of Historical Sciences
Full Professor
Head of the Department of Social Sciences
Fedorenko Yanina
Doctor of Historical Sciences
Associate Professor
Associate Professor of the Department of Social Sciences
Cherkasy Institute of Fire Safety
Named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Protection ofUkraine
Cherkasy, Ukraine

Abstract. The activity of one of the most famous organizations in the world, which turns its sights on the solution of modern global problems of humanity – the Roman Club is described. The basic directions of activity of the organization are analyzed, the most relevant reports of the members of the Roman Club in the XXI century are analyzed.

Keywords: the Roman Club, global problems, holism, forecasting, strategic vision, balance idea, «the Blue Economy».

The 21st century in the history of mankind is marked by a large number of global problems – increasing manifestations of international terrorism, its radicalization, the emergence of new weapons of mass destruction, problems of global governance, demographic crises, increasing global warming and more. They attracts with the

sharpness of their manifestations the attention of the world society, which tries to resolve or at least to alleviate their consequences for humanity.

The Roman Club is one of the most progressive elite organizations whose purpose is to draw the attention of the world community to the global problems of modern times, bringing together in their ranks scientists, public figures and business people concerned about the prospects of human development.

The organization was founded in 1968 on the initiative of the eminent Italian economist and entrepreneur Dr. Aurelio Peccei. The club was initially registered in the Canton of Geneva (Switzerland) as a non-profit organization.

Today, however, most scholars argue that the Roman Club is more a political organization, since its activities are primarily related to political globalization. By contributing to the study and understanding of the long-term interests of mankind, it really helps to lay a new, stronger and more consistent ground for making important political decisions, while at the same time forcing those on whom these decisions depend, to realize the depth of the responsibility that lies with them.

The post of club president was consistently occupied by: Aurelio Pecci (1969 – 1984); Alexander King (1984 – 1990); Ricardo Diez-Hochleitner (1990 – 2000); El Hassan ibn Talal (2000 – 2006). Since 2007, the club has been headed by co-chairs Ashok Hosla and Eberhard von Kerber [1, p. 53]. Today, the organization is also headed by two presidents – Anders Wijkman (Sweden) and Ernst Ulrich von Weizsekker (Germany).

The efforts of the members of the Roman Club are aimed at solving the current problems of the present by developing a new direction in their study, called global modeling. The Roman Club currently consists of approximately 100 individual members; more than 30 national and regional associations; The Winterthur International Center, the European Support Center in Vienna and the Roman Club Foundation, which provides an opportunity for large individual donors to participate in the development and dissemination of Club projects [2, p. 27]. All members of the club are different in education and life experience, hold different positions in society

and hold different beliefs and views. However, at the same time, there is a clear rule that government members cannot be members of the Roman Club at the same time.

The Roman Club adopted a procedure for co-opting new members. Over the years, its composition has expanded substantially and has not been as balanced as its creators wished.

Until 2016, our country was represented in the Roman Club by Bohdan Havrylyshyn – one of the most famous Ukrainians in the world, a leading scientist and economist. He established the International Center for Policy Studies, the International Institute for Management in India, subsequently – in Ukraine, and co-founded the European Davos Management Forum (now the World Economic Forum). He also acted as a consultant to companies General Electric, IBM, Unilever, Phillips [3].

Usually, the Roman Club holds one plenary meeting a year. For the rest of his time, he acts as an «invisible college» – an informal community of people with a scientific interest, members trying to keep in contact with each other and meet when it is needed, by organizing something like special narrow discussion groups. These meetings are usually used to discuss the most important issues of common interest and are often attended by experts from around the world, eminent scientists and political figures. The first 6 annual meetings took place in Vienna, Berne, Ottawa, Paris, Tokyo and Berlin [4].

The members of the Roman Club are absolutely convinced that the fate of us all depends ultimately on how the problem of the whole world will be solved, and on a much larger scale than on the solution of other more narrow, though no less important and urgent problems. This is how the Roman Club's vocation was determined to be the catalyst for solving the global problems of humanity.

The main goals of the Roman Club:

• identification of the most important problems that will determine the future of humanity through a comprehensive and prospective analysis;

• assessment of alternative scenarios of the future;

• development of practical solutions to identified problems;

• stimulating public debate;

• effective measures to improve future prospects.

By its very nature, the Roman Club cannot serve the interests of any particular country, nation or political party and does not identify with any ideology; the mixed composition does not allow him to fully join the position of one of the parties that tear humanity apart into contentious international affairs. It does not and cannot have a unified system of values, a single point of view, it does not strive for unanimity at all. The conclusions of the projects that it organizes reflect the opinions and results of the work of entire groups of scientists and in no way can be regarded as a position of the Club. The Roman Club in its activities adheres to three fundamental principles:

• a global perspective on complex, large-scale global problems, reflecting the ever-increasing interdependence of countries within a single planetary system;

• an interdisciplinary («holistic») approach and consideration of a set of topical issues – political, economic, social, environmental, technological, cultural and socio-psychological – in their interaction as part of a single whole;

• consideration of the long-term consequences of current problems, as well as political decisions and practical measures that are in the arsenal of contemporary politics – an approach that governments, who usually respond mainly to the current needs of poorly informed voters, cannot always afford.

At the beginning of the 21st century, the growing number of global problems increased the global public's attention to the club's activities. In recent years, the organization has begun work on new measures and significantly modernized its strategic goals. During this period the key areas of activity of the organization were the global modeling of social systems, the construction of computer models of the world, the study of the specificity of human being in the modern world, the formation of new values, the analysis of the prospects for the development of human civilization, the critique of the negative tendencies of the development of Western civilization, the search for ways to humanize human and the world, the environment.

The following reports of the members of the Roman Club are testimony to this: «Humanism wins» (2000, R. Mon); Information Society and the Demographic Revolution (2001, S. Kapitsa); «Art Makes You Think» (2002, F. Fester); «The

Double Helix of Learning and Work» (2003, O. Jerini, M. Malitsa); «The Limits of Growth – After 30 Years» (2004, D. Meadows, etc.); «The Limits of Privatization» (2005, E. Weitzecker); «The Future of People with Disabilities in the World» (2005, R. de Garcia); «Rethinking of Civilization: Resolving Conflict in the Human Family» (2006, M. Tigranian); «Fifth Factor: Transforming the Global Economy Based on 80% Improvement in Resource Productivity» (2009, E. von Weitzecker, S. Desha, K. Hargrouse, M. Smith, and P. Stasinopoulos); «The Blue Economy» (2009, G. Pauli), «2052: A Global Outlook for the Next Forty Years» (2012, J. Randers) [1, 60].

Among the many fundamental reports, one should note Günter Pauli's work «The Blue Economy: 10 years, 100 innovations, 100 million jobs». Together scientist explored the critical aspects of his own life and human life as well, which, in his opinion, can be solved by innovative approaches to adjusting production processes in accordance with the laws of nature. Restoration of the planet's ecological balance and economic development of the society must be interconnected processes.The scientist's answer for the questions of journalistsabout his algorithm of thinking when creating the book was: «Firstly, it was concluded that anything that does not harm man and the planet should be cheap. Secondly, if the economy wants to reduce the cost of something, it focuses on reducing costs. Thirdly, we always want quick solutions. And we look for them using chemistry. But we must find other methods that will not depend on chemistry. Fourthly, we must use what we have and not regard it as garbage» [5, p. 6].According to the author, «the Blue Economy» is to solve the problem of further existence of the surrounding world.

Another notable project of the Roman Club was the report of Norwegian economist and futurist Jorgen Randers «2052: Global forecast for the next forty years»[6].The main cause of global problems of humanity, the scientist considers the lack of long-term planning in the environment of those who make socially significant decisions. He warns of the reality of the risks posed by the brutal intrusion of humans into the environment, and argues that inadequate human activities will lead to global warming, resulting in droughts, floods and fires, food shortages, increased inequality, and increased social conflicts.

In2018 The Roman Club prepared another socially significant report for its 50th anniversary «Come On!».This anniversary report was written by two Club presidents – Ernst Weitzecker and Anders Wykman, with the participation of other members of the organization. The main purpose of the report is to draw the attention of the intellectual elite of different countries to the real threats and dangers that are now facing humanity as a result of all previous development.

The report is divided into three parts: the first describes the depth of the current global crisis and focuses on its tendencies; the second is devoted to criticizing the dominant worldview and outlining the alternative philosophy of the «new Enlightenment»; the third part – presents practical solutions to address the global problems of today.

The starting point for the authors is the concept of «the Full World», proposed by the American ecologist and economist Herman Daly. Human civilization has emerged in an «the Empty World» – a world of uncharted territories and an abundance of resources. World religions, political ideologies, social institutions, thinking habits are still in it. In reality, humanity has entered «the Full World» filled with a wreath, with very unclear prospects for further expansion of borders. If you continue to live by the rules of «the Empty World» collapse will not wait long [7].

According to Ernst Weizsacker, the basic idea of scientists is the difference between an empty world and a full world. During the «empty world» humanity was small, and nature was many. This period ended 70-80 years ago. Now we have a «full world», a huge number of people (three times more than it was in 1945), while the planet remains the same size, which is one of today's global problems [8].

The report analyzes the current situation characterized by the presence of social, political, cultural, moral crises, crisis of democracy, ideologies and the capitalist system.

The second part of the report describes the idea of a «new Enlightenment» – a fundamental transformation of thinking that should result in a holistic worldview [9, p.75].

The report highlights several areas of the world order where scientists believe it is necessary to strike a balance:

- In the relationship between man and nature – sustainable development, environmental awareness.
- Between short and long term.
- Between speed and stability – change and progress should not be taken for granted.
- Between the individual and the collective. The state (society) should set the rules for the markets, not the other way around.
- Gender equality between men and women.
- Between equality and fair remuneration - the state is required to provide mechanisms that guarantee social justice.
- Between state and religion [10].

The final part of the report is applicable. It summarizes experimental approaches to governance, economics, education, public development, and gives examples of their successful implementation, in particular, sustainable agriculture, decentralized energy, regenerative urbanization, circular economy, financial sector reform, ethical investing.

It should be noted, despite the wave of criticism of the main ideas, that contained the reports of the members of the Roman Club, which has repeatedly been heard by many scholars, especially regarding the maximum reduction in fertility and domination in the world consciousness of the philosophy of holism, the basic ideas of this organization is a clear proof that the world society has thoroughly begun to look for the ways to overcome the global problems of today.

REFERENCES

1.Horbatenko V. The Roman Club and the organization of transdisciplinary projects for the long-term prediction of global problems // Political Management. 2012. №3. P. 52 – 63.

2. The Roman Club // Theory and Practice of Management. 2003. № 3. P.25-36

3. Bohdan Havrylyshyn: Only young people – patriotic and educated – will be able to transform Ukraine // Delo. ua. URL:https://delo.ua/special/bogdan-gavrilishin-ukrajinu-zmozhut-transformuvati-tilki-molodi-306890/.

4. Kotsiuba O., Kotsiuba R. Humanity: The globalization of the intellect of worldview in the union of the natural and human sciences // Holos Ukrainy. 2018.February, 3. URL:http://www. golos.com.ua/article/299342.

5. Poberezhna A., Kryvoshei V. There is no place for empty costs in nature // Upakovka. 2012. №2. P. 5-7.

6. A professor from Norway makes a world outlook for 2052 // ISO. ORG. URL:https://www.iso.org/ru/news/2014/11/Ref1908.html.

7. What will be the Planet in the future? // UAZMI. URL: https:// uazmi.org/ news/post/65vPEmyFk7ES5vBBc2Ulw.

8.Dubovyk-Rokhova A.Stop plunder your future // Den. 2019. March, 27. URL:https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/dosyt-grabuvaty-svoye-maybutnye

9.Education for the Future: Reflections on the Anniversary Report of the Roman Club // Educational Phylosophy. 2018. №2. P. 70-99.

10. The new paradigm of the world from the Roman Club: critique of capitalism, abandonment of materialism, holistic worldview // Pokrov. Holos Ukrainskoii Pravytsi. 2018. February,20. URL: http://pokrov.world/nova-paradygma-svitu-vid-rymskogo-kl/.

УДК 81.10.02.

THE TYPES OF AKTIONSART IN THE LANGUAGES OF DIFFERENT SYSTEMS (THE ANALYSIS OF ENGLISH AND GEORGIANMATERILAS)

Charkviani Nunu
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The present research examines the types of aktionsart and provides the contrastive analysis of the means of expressing them in the languages of different systems (based on the material of English and Georgian languages).
The article is an effort to represent the theories regarding the problem of aktionsart by modern linguistics and show the existing differences and similarities in two different languages in the sphere of aspectual interpretation realized in qualitative and quantitative types of aktionsart. Defining aspect as functional-semantic category the work gives its concreat expression by morphological, lexical-semantic, syntaxical and contextual mean. Kinds of aktionsart are represented considering specific features of source languages. Kinds of aktionsart takes the main peripherial place in the category of aspect. They are the so called semantic groups of verbs that are defined by the ways of action going. They are marked or unmarked and express the main part of verbal lexis in source languages.
Key words: lexical markers, verb flexion, verb semantics, lexical phrases and tense forms

The importance of certain national categories characteristic to the mentality of mankind exceeds the borders of the ways of thinking of particular notions and cultures as well as their language borders and carries the universal significance. A linguistic phenomenon common for every man, creates peculiar semantic structures

in every language (It can be said that semantic systems of different languages are supposed to be varients of one general system) Because of this, the application of notional categories as the ground of contrastive research makes it possible to further understand the national-cultural specifics of linguistic mentality.At the current stage of the development of linguistics it is of special interest to analyse aspect as a functional-semantic category, to study aktionsart and reveal its specific features in the languages of different systems.

Studying aspect relationships requires a versatile approach. This means that there is some need to study the whole complex of linguistic means and meanings interacting with each other to participate in conveying action or (moreover aspect) situation. This is the very complex that is the base of aspect relationship represented in Grammar as a Functional –Semantic Theory and known by the name "Functional-Semantic Field of Aspect". The role of each aspect elements (given in either verb forms on lexical meanings and context) should be defined in action or narrative in terms of aspect space of the present situation.

Aspect is supposed to be a morphological category that finds its expression in the system of opposing perfect and non-perfect forms or an opposition of verb forms that have or don't have aspect couples. Aspect category gives a clear picture of verb action –duration: termination/nontermination and others taking into account some other semantic signs. Aspect meaning organically combines the vocabulary semantics of the verb, gets engaged in this semantics and is represented as its categorical component that effects grammatical function of the given verb, its formability syntactic matching and so on.

Character of verb action is conveyed not by a verb grammatical aspect category but also by non-gramatical means. These are the very forms that are supposed to be peripherial elements of Aspect functional-Semantic Field. Here should be pointed out termination/nontermination that plays a general role in the importance and function of aspect forms. So, the peripherial components of Aspect Functional-Semantic Category are semantic classes that are defined by the ways of action going and time contribution within action. These semantic groups called "kinds of Action"-

Aktionsart are formally marked or unmarked and express the main part of verbal lexis.

Modern linguists are not able to make a rigid line of demarcation between the aspect and aktionsart. But all of them agree with the view that both of them are the different elements of the verb. A group of linguists does not admit the aspect character of aktionsart. They refer to it as a certain semantic category which they call an aktionsart [5]. K. Huovila does not agree with them and refers to it not as to the aktionsart, but as to the aspect having lexical ground [6]. A. Noreen makes an attempt to distinguish different formulaic indicators of aspect and aktionsart. But his interpretation of these issues still does not provide rigid distinction of aspect and aktionsart. They failed to reach common agreement in establishing exact difference between aspect and kind of aktionsart. G. Kruizinga's efforts to separate aspect meaning (verb semantics) and aspect grammatical forms is of great importance. He signles out some types of verbs with lexical nature: momentaneous, durative, iterative,repetitive that are not conveyed by verb forms, frequentative- that is delivered by a stem dubbling with some shift of vowels and inhoative that expresses action beginning [1, p.762).

Huovila does not agree to Bach's point of view that makes us impossible to make sharp difference between aspect and aktionsart [5,p.80) and tries to contradict his idea by some arguments:

– Aspect shifts aktionzart

– Kind of aktionsart encodes perfectness/nonperfectness

– Kind of aktionsart is different from the category he calls aspect. (Huovila, K. 1982:17)

Georgian Linguist Z Chumburidze gives the following definition of aktionsart: "This or that kind of aktionsart is not an aspect in itself, but is of interest in relation to aspect. Aktionsart is semantically close to aspect, as it denotes the difference (or the variations) in the way the action is being performed, but different from aspect, aktionsart is not a grammatical category, does not form the distinctive paradigmatic pairs, and remains in the sphere of the lexical difference of the verbs [3].

Professor M. Megrelishvili remarks about Aktionsart as follows: “They let us speak about action process but as they are poorly expressed in Modern Georgian and are not able to create grammatical category separately, we consider them as Aktionsart. This or that kind of action does not represent something special, all those are embedded in semantics lying in the field of similarities of verb action distribution in time [2,p.65).

What is traditionally called termination is not particularly connected with aspect. The existence of internal terminal results in the expression of some changes in verbal situation. Reaching internal terminal causes inevitable shift of a subject or an object of an action. The shift itself is a semantic sign of verbal situation:

(He ate a sandwich- He ate sandwiches- Object

(He run untill 6 p.m. – adverbial modifier)

(drew a circle – precise state)

The category of termination-nontermination is in between the grammatical aspect and the kinds of aktionsart in many cases greatly influences the aspective meaning of the verb. Thus, its position in the first periphery of functional-semantic category of aspect is rightly justified.

Contrastive research is the main process through which similarities and differences between unrelated source languages - English and Georgian were established. Comparative method plays a great role in the research. After identifying common notions in the source languages here begins comparing the linguisting categories that are given under those notions. For contextual analysis were used original books of fiction by Georgian and English authors.

Conducting the research in this way made it possible to view a functional and semantic category as a complex unity of content and expression planes of a language which finds formal realization in linguistic means of different levels- Morphological, syntactic, lexical, derivational and forms of variety of combinations in context.

According to qualitative and quantitative kinds of aktionsart approximately 18 types of aktionsart were analysed in the research. They were identified through some principles they are characterized.

Qualitative kinds of aktionsart include such semantic oppositions as Dynamic/static; the terminative action directed to the inner terminal, nonterminative action directed to the terminal, terminative action reaching its terminal, the action which can be directed to the terminal but is considered in the phase when terminal is not reached. Quantitive kinds of aktionsart characterize action and state in regard to

1. Number of accurance or by expressing stoppage/nonstopage action
2. The degree of duration
3. The degree of intensivity

In the dynamic/static opposition it is the static that makes the utter difference. B. Comri comments that certain static verbs may have the form of progressiveness. For instance- I am living at 6 Railway Guttings and Mr. Smith is standing by the Nile. He notes that progressive mostly links with temporal rather than nonprogressive of the same. Some verbs are difficult to understand whether they express action or state. They differ from each other with the degree activeness of the action through the stem of the examples are mostly same."Dgas"- (He is standing) in Georgian is static, but "tsamodga"- dynamic- „წამოდგა". „Vdgavart"(We are standing) is static, but "videkit" (We were standing for the some time)- Dynamic- „ვიდექით".

Inhoative or the beginning of the perfect action is one of the semantic features among the kinds of aktionsart so called semantic groups of verbs." Got hungry", "grew thicker", "became pregnant" do not mean "to start hunger" or "to start pregnancy". Inhoative is perceived as the beginning of the action result, that includes the verbs expressing and revealing sounds, speech , movement of physical or mental state. To express the inhoative languages use not only simple prefixes but the descriptive forms as well. In Georgian (Gatsminda, aatamasha, daitsko galoba, Sheudga tokhnas). In English- (to set work, to come to believe, to stars singing) we have gerundial and infinitive phrases. The Georgian Language has very interesting cases when only one verb with the appropriate prefix is enough to get a complete sentence expressing inhoative meaning. For example: "Dazamtrda"- with meaning "Winter came"

We also have the aorist forms whith the same meanings where adverbs help to initiate the action “then the dog barked- “akepda”- -აყეფდა, that means “the dog began to bark” and not “the dog was barking”- “kepda”.

There are some examples from the fiction of literatureof the source languages:

- Once more she conquered it. [13, p.366).
- Once more he gave an attack[12, p.438).

Prefixes and special verbs are used to denote iterative kind of Aktionsart to make finite meaning:

1. Tsvima Shetskda[9,p. 19].
2. Shishma gadauara [10].
3. To brush her fear away [8].

Special constructions 'used to+infinitive' or 'would+infinitive' are believed to express frequentative character of the action in English:

-We used to say it was like holding the world series in a sand lot [13, p.35].

-Borbalsats gamostacebs kholme [9].

More often particle “Kholme” is added to the verb form in this respect in Georgian. Just the very term was used to denote tense form in the old Georgian. “Kholmeobiti” that pointed to the frequency of the action. Very often repetition of the verbs is used to denote this kind of aktionsart.

Muti-act kind of Aktionsart like other semantic signs of the verb is classified differently. Some scientists discuss it at the lexical level. Others at the lexical, grammatical and worldbuilding. Multi-act verbs denote complicated departed action that is revealed by the repetition of coherent acts, that bear equal character of the same action (A=a1+a2+a3+…). Sometimes a large number of adverbs help the verbs to denote multiaction (rhythmically, nonstop…)

Multi-act kind of Aktionsart is characterized by “sound semantic”, “light semantic” and “Movement semantic”. Multi-action is rendered by reduplication of the verb stem sometimes with sound shifting in Georgian (Rakhrakhi, Tsimtsimi, Kankali, Tsuntsuli). In this case English uses short vowels (tick, hiss, giggle, twitter) Certain additional lexical devices are found as well to render this kind of aktionsart.

-Her mind was ticking like a fine Swiss watch [13].

-Goradze kari sisinebs [12].

-It ticked or hissed… [13].

Sound symbolism is characteristic for this kind of aktionsart.

Tick- Tickticki; Buzz- Bzuili ,Hiss- Sisini, Drip-drop- Thkap-thkap;

Hip-Hap- Tklasha-tklushi;

It is also found with single-act kind of aktionsart that is called "momentaneous" in English an "ichkituri" as Georgian. Momentaneous actions are expressed mostly by the verbs with short vowels in English (slap, splash, crack, crash) For instance:

-TV man visibly jumped [13]

-Elvis sistsrapit Chamovxti [9]

Time limited kind of aktionsart is known by the term of delimitative and it contains perdurative action.

-It took forty five minutes to an hour to plough and sand a single runaway [13,p.73).

-Shvidi tseli itskhovra [9].

Specialresultative kinds of aktionsart is characterised by various nuances (shades). They are following: 1) particular effective, 2). Total-effective, 3). Dedicative, 4) high qualitative and 5). Exaggerative (extreme).

The verbs of particular effective kind of action possess high effectiveness and compliment the action in their semantics (soak, roar). They are as well expressed by different verbs adding postpositions (up, off, out, over) in English and prepositions in Georgian.

1. …staring at the floor [10, p.28).

Intensiveness of the action is rendered by relevant adverbs.

1. … offended him bitterly [11, p.34).
2. …Amoiokhra ghrmad [9, p. 30].

Total- objective kind of aktionsart: 1. He had chewed his cigar to shreds (A. H. 238); Dedictive kind of aktionsart : 1…. Get involved for the evening (Heiley, A. 1969:202), High-qualitative: He didn't know precisely [8, p.55]. Exaggerative- She had been overjoyed [13,p.198].

Augmentative kind of aktionsart shows transformation from one action into another. Verbs are mostly derived from nouns but we have also verb+nouns. “grew thicker”, “become more difficult “ [8, p.72]. In Georgian they are not analytical forms, but synthetic ones for example: “Gaskeleba”, “Gartuleba” though in English we have derived verbs from nowns: (Weaken, deepen).

Attenuant kind of aktionsart is in opposition with the intensive one. This time the action is not precisely defined. This kind of aktionsart is known by another name- “diminutive”- Gven laughed her attractive silvery laugh and sipped her tea [13, p.129]. Adverbs deepens the meaning – Karlo slightly sipped wine [12, p.369].

The opposition of grammatical aspects in Georgian and English is conditioned as much as the lexical meaning of the verb influences them. To express kinds of aktionsart these languages use different formal means: analytical, lexical markers, verb flexion, verb semantics, lexical phrases and tense forms. The English and the Georgian languages show certain peculiarities while rendering kinds of aktionsart.

The present research examining the means of expressing the types of aktionsart in Georgian and English languages concluded the following:

1. Category of aspect is not considered as a grammatical category. It is more lexico-grammatical, therefore the means of their expression sometimes are completely different from the morphological means characteristic of the search of lexis. It is conditioned by the meanings of the verbs that combine wider sense of aspect in fact, oppositions of grammatical aspect. The source languages are conditional to the extent that the lexical meanings of the verb influence them.
2. The kinds of aktionsart in English as well as in Georgian belong to the periphery of the functional-senantic category of aspect along with lexical indicators and means of syntax. Kinds of aktionsart are the semantic groups of verbs grouped on the basis of similarity in the types of verb action process distribution. Unlike aspect they can not make parallel paradigmatic pairs and remain in the sphere of lexical difference between the verbs.

3. Verbal and non-verbal aspects and kinds of aktionsart cross each other in the expressive plane as non-verbal opposition is characterized by some of the lexical indicators.

4. The category of termination-nontermination is between the grammatical aspect of the verb and aktionsart.

5. Principal parametres for defining the classification of the Qualitative and Quantitative kinds of aktionsart are the following: startivity, termination and durataion.

6. English and Georgian languages show certain peculiarities expressing kind of aktionsart (inchoative, finite, momentaneous of single occurrence, iterative time limited, single act, multi-act, intensive, diminutive, total-objective, resultative, exaggerative, atenative, simultaneous, distributive, relative).

A) The English language apply analytical means and lexical indicators more than Georgian. Parallel forms are characteristic for Georgian though we have some synthetic as well as analytical forms.

B) Semantics of a Georgian verb can represent some kinds of aktionsart without any auxiliary means (multi-act, iterative, atenative, intensive, momentaneous).

C) Georgian and English languages share the phenomenon of sound symbolism also found in other languages that are mostly characteristic for multi-act and single-act kinds of aktionsart.

Both languages heavily rely on the use of adverbs to express types of aktionsart that sometimes change even the context.

Nowadays many of my colleges - ESL teachers all over the world face some problems teaching languages with different systems because the use of the verb in a sentence changes the verb's lexical aspect. They do their best to develop a good and meaningful explanation to help students understand this

- Dominik Lukes claims: I notice that a statement and aspect and tense often go together...

- Michael Timofeev points out: 'In English there's no such thing as lexical aspect. In other languages there are pattents that make it sensible to think about lexical aspect.

So we can come to the conclusion that was uttered by some linguists before: Theoretically every verb has its own aktionsart.

REFERENCES

1. Kruizinga, E. A handbook of Present Day English, pt. 2. vol. I, Groningen, – 1931. – 780 p.
2. Megrelishvili, M. Functional-Semantic Categories of a verb in English: monography. – Tbilisi.: – 1986. –200 p.
3. Chumburidze, Z. Aspect - aktionsart relationship in Georgian, Orioni, Tbilisi, –1967. –170 p.
4. Charkviani, N. Kinds of Action - Object of controversial research, Kutaisi, – 2009. –160 p.
5. Bach, C. (1982) Aspect and Aktionsart: Towards a semantic distinction. Journal of Linguistics.
6. Huovila, K. (1999) - Towards a Theory of aspectual nesting for New testament Greek. Thesis Department of General Linguistics, University of Helsinki, 1999.
7. PDF Aspect and Aktionsart Once again, Francies Pang Akademia, edu. www academia.edu (22181029) - 2016 Konink lijke, Brill Nv. (Boston).
8. Dobbs, M.'Wall Games', Harper Collins Publishers -1994-200 p.
9. Dumbadze, N. Narratives in 4 books, Book I, –1988.
10. Dochanashvili, G. 'Samoseli Pirveli', Published by "Soviet Georgia", –1990. –500 p.
11. Maugham, W. 'The Painted Veil', Moscow, –2000–300 p.
12. Chiladze, T. Stories, Tbilisi, –1972. –550 p.
13. Heiley, A. 'Airport', –1969. –160 p.

INTRODUCTION OF INTERACTIVE FORMS OF LEARNING AS A MEANS OF FORMATION OF THE LINGUISTIC PERSONALITY OF FOREIGN STUDENTS

Chernovol Olha
teacher
Zaporizhzhia State Medical University
Zaporizhzhia, Ukraine

Annotation: The article discusses the issues of intensification of the learning process through the introduction of interactive forms of learning as a means of formation of the linguistic personality of foreign students, as well as describes the methodological peculiarities of their use in the study of Ukrainian as a foreign language. The introduction of interactive forms of education in the system of university education improves its quality in accordance with the needs of society and the individual.
Keywords: interactive forms of learning, linguistic personality, interlingual communication, introduction, Ukrainian as a foreign language.

The purpose of the article is to identify, scientifically and methodologically substantiate the need to introduce interactive forms of learning as a means of formation of the linguistic personality of foreign students when learning Ukrainian as a foreign language.

Regarding the field of modern education, high quality of training of a teacher specializing on teaching Ukrainian as a foreign language should reflect not only the pedagogical conditions and one's level of readiness to use already known ways of solving pedagogical problems in practice, but also the ability to independently design pedagogical systems conductive to ensuring effective professional self-development.

According to M. Fitsula, the use of computer technology in the learning process also contributes to the increase of interest and overall motivation of learning thanks to new forms of work and involvement in the priority area of scientific and technological progress; activation of learning through the use of attractive and fast-

changing forms of presentation of the information, individualization of learning - everyone works in a scheme that satisfies him or her; expansion of information and test "repertoires", access of students to the "information banks" [5].

Holding of classes in specialized language classrooms which necessarily include a computer classroom today, brings interactivity and visualization which optimize the process of formation of the communicative competence of foreign students by turning learning into an exciting and interesting game. Working in a modern computer lingaphone study room equipped with a complex of sound and projection equipment aims to support the modernization of the educational process and through the use of audiovisual method to create better conditions for intensification of the auditorian, self-study, individual and group work of students on mastering and improving foreign language oral communication skills which are formed as a result of practical activities. This goal is achieved by developing the listening comprehension, correct pronunciation of sounds, intonation and rhythm.

An important role in the learning of Ukrainian as a foreign language is played by live contemplation and observation of language units. If the student has seen and heard something and then immediately solidified it within his or her mind, the digestion of the learning material would be much faster. This problem is successfully solved by audiovisual material which should be considered as one of the means of creating a foreign language communication environment. They introduce factual material reflecting the environment of the student to which he or she is exposed, the life and science to the teaching audience, transforming the language from an abstraction into a live medium of communication. They provide an opportunity not only to the teacher, but also to the students to create and fantasize, to build mutual communication during the class, making it effective and interesting.

As it was noted by I. Klak [2], the use of electronic media, such as computer and VCR, is very effective in forming the students' communicative culture since video materials not only illustrate the live speech of native speakers to the students but also immerse them in a situation where they become familiar with facial expressions and gestures, the style of relationships and the realities of the language being learned.

The video materials help students to practice facial expressions and gestures (“body language”), teach to recognize the style of relationships, etc. so that in a real situation, students will not make major mistakes when communicating with the representatives of the language being taught.

Video used in class is an educational tool that enriches the materials already present in the teacher's arsenal. Video helps to overcome the cultural barrier when learning Ukrainian as a foreign language. There are many situations during the classes where video can be especially useful – for example, if you want to present a finished linguistic context, show the communicative side of the language through learning facial expressions and gestures, practice listening skills in a natural context, practice description and retelling skills, enrich vocabulary, stimulate communication or discussion.

The preparation of the teacher to implement a video course in the learning process requires consideration of such factors as the goal of the lessong and the level of language training of students.

Both during the classes and in the individual work of students, live broadcast of various programs of central and local radio and television channels, including educational programs, as well as broadcast of films, diafilms, audio recordings can be used.

The use of audio and video is one of the important areas of information technology. That is why, along with computer technology they say about audiovisual technologies of learning, in which much of the management of cognitive activity is done through specially designed audiovisual training programs. Due to the intensive development of information and communication technologies, another real opportunity has arisen to fill the lack of a natural foreign-language environment by creating a foreign-language electronic educational environment which includes electronic educational resources stored on the Internet and electronic educational resources on digital media. [2].

The inclusion of online resources in the process of learning a foreign language contributes to the social adaptation of foreign students. Online support provides

students with many opportunities to get information from the websites of the country the language of which they learn. Through websites, students get new knowledge, learn about the world, communicate with their peers, improve and develop their language skills.

In the context of modernization of the Ukrainian system of education, the problem of effective use of the ICT as an accompanying tool for foreign language teaching at higher education institutions appears to be quite relevant and is singled out as one of the priorities. As an optimal means of creating a language-friendly communication environment, the use of podcast terminals may be recommended. These are online platforms with podcast, that is, audio or video files that are distributed free of charge via the Internet for public listening and may be downloadable or intended for online listening and viewing only, without downloading to your local computer.

In modern methodology, social / interactive forms of learning are being used more and more often to replace front-line work during practical classes. While completing pair, group, or team tasks, the students focus their attention not on the linguistic form of expression but on the content. The important purpose of such joint activity is to learn new information and to record / evaluate it, to discuss problematic tasks together, to compare different points of view, to take part in a discussion or communication game, to make something together (project, travel plan, etc.). In the process of completing interactive tasks, students show creativity and independence, being not just passive performers of speech actions. [1, pp. 201–202].

An example of using computer-aided interactive learning is a practical class aimed at developing dialogic speech skills.

The purposes of the practical class are as follows: educational: development of dialogic speech skills; developmental: development of skills in working with Ukrainian-language Internet resources, of memory and logical thinking; educational: maintaining interest in the culture of the language being taught, development of group work skills and of the culture of communication.

Tasks of the practical class

1. Search and selection of information on the Internet.
2. Analysis and synthesis of information.
3. Preparation of oral presentation.
4. Formulation of questions on the topic of the class.
5. Discussion of the information found and making a joint decision.
6. Self-esteem training.

It should be noted that completing the task in the format of a web quest supports the development of the following components of foreign language communicative competence:

- speech competence (formation in all types of speech activity);
- sociocultural / intercultural competence (familiarity with the realities of the country the language of which is learned);
- compensatory competence (development of ability to solve communicative problems in conditions of language deficit);
- educational and cognitive competence (formation of background knowledge, general skills).

Speaking of the educational potential of using web-based quests in teaching Ukrainian as a foreign language, the students' motivation to learn Ukrainian can be marked out.

With the advent of computer technologies, physical borders are no longer a barrier to get to other countries (for example virtual tours and traveling may be used). According to the survey conducted among students, it turned out that 91.0% of the surveyed high school students have free access to the Internet [4].

The use of Internet resources during the classes of Ukrainian in higher education institutions can be planned for various purposes: to include them into the content of the lesson (integration into the curriculum); for independent work of students; for self-preparation for the class. The following didactic and methodical tasks that can be performed during the lesson with the help of Internet resources can be defined: improvement of reading skills of foreign languages; improvement of listening

comprehension skills using authentic audio and video Internet resources (these can be prepared and adapted by the teacher beforehand); improvement of oral language skills in the process of discussing the information obtained from the Internet (found by the student himself/herself or prepared by the teacher); improvement of writing skills by means of written correspondence; formation and improvement of speech competence; acquaintance with socio-cultural peculiarities of speech behavior of native speakers; formation of stable motivation for learning a foreign language in the process of discussing topical issues [3, pp. 52].

A class in the format of "Web Quest" could be an example of use of Internet technologies in the class of Ukrainian language.

Therefore, creation of a multilingual educational environment in the process of teaching foreign students; formation of interlingual communicative competence of students; introduction of interactive forms of learning as a means of formation of the linguistic personality of students – are the most important pedagogical conditions for forming the readiness of foreign students for interlingual communication in the process of vocational training.

REFERENCES

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика учеб. пособие для студ. лингв, ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 336 с. (Galskova N. D, Gez N. I. The theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodics. Textbook for students of linguistic universities and faculties of foreign languages of higher pedagogical educational institutions / N. D. Galskova, N. I. Gez. – 3rd edition, stereotyped. – Moscow : Publishing center “Academy”, 2006. – 336 pp.)

2. Клак І. Є. Формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореферат дис. … канд. пед. н. / І. Є. Клак. – К., 2015. – 20 с. (Klak I. Ye. Formation of professional communicative competence of future

teachers-philologists in the process of study of professional disciplines: abstract of dissertation … Candidate of Pedagogic Sciences / I. Ye. Klak. – Kyiv, 2015. – 20 pp.)

3. Основы психолингвистики. Учебник для студентов вузов. – Москва : Смысл; Санкт-Петербург : Лань, 2003. (The basics of psycholinguistics, Textbook for students of higher educational institutions. – Moscow : Smysl; Saint-Petersburg : Lan, 2003.)

4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация Текст / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с. (Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. Text / J. Raven. – Moscow : Cogito-Center, 2002. – 396 pp.)

5. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с. (Fitsula M. M. Pedagogics: textbook for students of higher educational institutions / M. M. Fitsula. – Kyiv : Publishing center “Academy”, 2000. – 544 pp.)

UDC 82(091)+821.521

TO THE QUESTION OF AUTOBIOGRAPHICAL COMPONENT IN NOVEL "THE CHANGELING" BY OE KENZABURO

Dudar Yana O.
PhD student
Oles Honchar Dnipro National University
Dnipro, Ukraine

Abstract. This research describes the main characteristics of implemented autobiographic features into the novel "The Changeling" by Oe Kenzaburo. Introducing the Late Style developments, the author changing the basic genre specifics of watakushi shosetsu and autobiography genres, mastering his own new genre.

Key words: Oe Kenzaburo, autobiography, narration, late style, watakushi shosetsu

Introduction. The autobiographical base has been an essential part of Oe Kenzaburo works starting from the novel "The Personal Matter" (個人的な経験, 1964), that brought him fame and recognition. Written in Japanese traditional genre *watakushi shosetsu* (私小説), which was popular during the blooming of naturalism movement in 1910-20s.

Materials. Oe Kenzaburo created his first late novel "The Changeling" (取り替え子, 2000) that was proclaimed only as the modified *watakushi shosetsu* kind by many experts as well inside and outside Japan (Y. Claremont [1], M. Wilson [2], Ono Masazuku [3], Kawamoto Fuburo [4] etc.). The author himself referred in various theoretical essays to the subject disputing these assertations by giving the explanations on own works.

Goal. This article is devoted to the problem of autobiography as define feature of late style narration in novel “The Changeling”.

Results and discussion. Professor E. Fowler in the most pervasive work dedicated to the subject “The Rhetoric of Confession: Shishosetsu in Early Twentieth-Century Japanese Fiction” (1988) defined main characteristics of the genre as following:

- randomly chosen episode of life;
- genre of crisis, that could be used in despair;
- explicit depiction;
- author’s appearance in text through the character;
- extreme self-reflection;
- writing in “forth person” as unique way of combination of first and third person narration, that could be used to shortage the distance between the character and the narrator [5, p. 30].

Oe admits, as he only started his literary career, writing in *watakushi shosetsu* wasn’t considered popular, but as gesture of honor to the traditional technique [6, c. 360]. The idea of keeping and saving the tradition always has been a powerful instrument in Japanese history. Therefore, writing in such genre as *watakushi shosetsu* for Japanese people – that what made you a true writer. And Oe admitted that it took a long time to understand that there is so much more than that. First and foremost, the very idea of the genre is about to recreate the episode from an author’s life in every detail, with every character was not only the prototype, but the real person was not responding his artist’s vision. And rejection of the option to “fictionalize” these composition parts, and the author itself – made Oe to refuse any future returning to the genre.

In “the Changeling” [7] Oe again put himself in the center – all novel depicts his relationships with other people: his friend, his son, his wife etc. The narration itself switching from the author’s words to character’s monologues that creates special atmosphere of self-drowning. He also explained that, nevertheless, the characters of *Tikashi* (千樫) and *Akari* (アカリ) based on his wife and son, are not mirroring their

personalities. It is an image, simple construction, which represents no one specific, but everyone in same situation.

“Watakushi shosetsu is a narcissistic genre” [6, c. 261] emphasizes Oe in his essay. Therefore, it requires the creation of a charming protagonist, who pictures the author itself, and is supposed to fascinate the audience. He compares his character *Kogito* (古義人) with Dazai Osamu characters (太宰 治) and declaring, that obviously – his is out of the concept.

Not the characters only, but the plot also has autobiographic motives. The suicide of the *Kogito’s* best friend *Goro* (吾良) makes the start of the novel. This recreates the Itami Juzo’s (伊丹十三) death in 1997. The idea that Oe followed is to understand the motives of such a horrible act and overcome the personal consequences – emotional and artistic despair. Oe, as the one who was going through the hard times, wanted to explore all ways and directions which the pain would lead him and the character.

Conclusions. Following the ideas of Edward Said’s Late Style concept and own long writing experience Oe Kenzaburo created unique technique that combines autobiography and fiction. Unnoticeable to the reader crossing the line between personal memories, personal events and emotional involvement, constructed landscape makes his novel “The Changeling” the contradicting narration. Going through the conventional art methods Oe unintentionally steps into the new, unexplored genre.

REFERENCES:

1. Claremont Y. The Novels of Oe Kenzaburo. URL: https://books.google.com.ua/books?id=pK58AgAAQBAJ&dq=oe+kenzaburo&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 15.10.2018).

2. Wilson M. N. The Marginal World of Oe Kenzaburo: A Study of Themes and Techniques: A Study of Themes and Techniques. URL:

https://books.google.com.ua/books?id=IgYDQAAQBAJ&dq=oe+kenzaburo&source=gbs_navlinks_s (дата звернення: 15.10.2018).

3. NHKテキスト「自分を消せない・消さない作家、大江健三郎」、[online] http://textview.jp/post/culture/38663 （参照2019-12-20）

4. はてなブログタグ 川本三郎、[online] https://sumita-m.hatenadiary.com/entry/20120403/1333385004 （参照2020-3-1）

5. Fowler E. The Rhetoric of Confession: Shishosetsu in Early Twentieth-Century Japanese Fiction. URL: https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft0k400349;query=;brand=ucpress (дата звернення: 15.10.2018).

6. 大江健三郎（2007）『作家自身を語る』新潮社.

7. 大江健三郎（2000）『取り替え子』講談社.

УДК 336.7

МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Dudchenko Victoria
PhD in Economics, Associate Professor
Sumy State University
Sumy, Ukraine

Annotation. The publication deals with theoretical basis to methodology of central bank independence ensuring. The concept of the definition central bank independence ensuring was defined. The use of structural and functional approach to the concept understanding of methodology for determining central bank independence as well as system-activity one was justified. The elements of central bank independence ensuring were distinguished.
Keywords: central bank, monetary policy, independence of central bank, methodology, financial system.

During the existence of the global financial and economic crisis of 2007-2008 there was a proliferation of the central banks' policy concerning partial nationalization and support of private institutions, purchase of private assets through the programs of quantitative easing aiming at overcoming negative crisis consequences. There occurred strengthening of central banks' role within the area of financial supervision and financial markets' regulation. The global financial and economic crisis increased dependence of providing a conservative function, namely ensuring the price stability, from the central bank's relations with external entities. Independent decision-making on monetary policy process became more complicated.

Nowadays central banks adjust their policy to new political and economic conditions, cooperate with public in terms of monetary policy's implementation, increase decisions' transparency. The formal change of central banks independence takes

place with weakening of the political component, which actualizes the issue of research in the methodology for central bank independence ensuring.

The issue of methodology is complicated and obtains several meanings and explanations of its concept and subject. The view on methodology, inherent to this investigation, correlates with the system-activity approach that treats methodology as study of the interconnection of knowledge systems and systems of activity as well as structural and functional approach that comprises structural elements' (components', subsystems') emphasis within system objects and defining their role (functions) within the system. [1]

System-activity approach lets us define methodology of central bank independence ensuring as exploring the interconnection of the central bank's system of principles, methods and stages of central bank independence ensuring. The methodology of central bank independence ensuring is defined by us as

1) a system of principles and ways of organization the central banks' independence;

2) a structure of means, methods, mechanisms and forms of central bank independence implementation within the practice of its activities.

Among the elements of methodology for ensuring central bank independence, in accordance with the structural and functional approach, we disassemble

- the procedure of appointing managers to the position;
- the procedures of receiving information as for operative activities by financial control bodies and parliament;
- the procedure of activities supervision, performed by the executive and legislative branches.

The methodology of system of central bank independence ensuring development involves

- monitoring of central bank independence state;
- identifying and evaluating features of independence;

developing measures for increasing or decreasing the degree of central bank independence.

LITERATURE:

1. Kurland Z. Theory and methodology of vocational education: textbook / Z. Kurland, T. Osipova, R. Gurin. - K.: Knowledge, 2012. - 390 p.

UDC 611.858:611.06

POSSIBILITIES OF PERSONAL IDENTIFICATION BY ANATOMO-MORPHOLOGICAL FEATURES OF THE EXTERNAL EAR

Dudenko Volodymyr Grygorovych
Professor
Head of Department of the clinical anatomy and operative surgery
Harmash Iryna V.
Student
Liubomudrova Kateryna S.
Assistant Professor
Department of the clinical anatomy and operative surgery
Vdovichenko Viacheslav Yurievich
Associate Professor of Department
of the clinical anatomy and operative surgery
Kharkiv National Medical University, Ukraine

Abstract: In order to more accurately determine the personality using the anatomical data of the auricle, a morphometric study of the external ear was performed in 52 Ukrainian students of both sexes aged 18-25 years. The following parameters were studied: the shape of the auricle, its bilateral size, the shape of the earlobe, the length of the earlobe, the type of tragus of the ear. The result of the study was as follows: the right and left ears of the same person are not identical; to increase the accuracy of the method of identification of the person behind the outer ear, it is necessary to increase the number of parameters for measuring the anatomical structures of the ear.
Keywords. Individual anatomy, external ear, morphometry, identification.

Introduction. Analysis of the anatomical features of the external ear is one of the most advanced techniques in biometric identification of humans, which is gradually being implemented in the US, UK and other countries. As early as the 1980s, French

police officer Alfonso Bertillon began using anthropometry to identify the perpetrators, including measuring the size of auricle [1, p.167]. From 1948 to 1962, in California, Sheriff Alfred Janarelli collected photographs of right earwigs and measured them geometrically, claiming to be unique to each individual [2, p.1011].

The purpose of our study was to determine the major anatomical and morphological properties of the ear lobes used to identify the individual, and to identify the frequency of occurrence of these parameters with regard to sex to improve the effectiveness of the methods proposed by Alfred Janarelli (1949) [3, p.12].

Materials and methods. To assess the features of the structure of the external ear of individuals, we conducted a visual inspection of the ears with their subsequent photographing and measurement of the main parameters. We examined both outer ears (right and left) of 52 Ukrainian students aged 18 to 25 who were born and resided in the city of Kharkiv, 34 of them female and 18 male. All subjects have a mesophysical type of skull.

To study the anatomical and morphological features of the external ear, we chose the following parameters: the shape of the ear, its bilateral size, the shape of the ear lobe, the length of the ear lobe, the type of tragus [4, p. 48, 5, p.17-20].

Results. According to the visual evaluation of the shape of the ear, we have obtained the following results: among the investigated, the majority has an oval shape of the ear - 32 people (61.53%), among them 20 are female, 12 - male. The triangular shape has 14 subjects (26.9%), including 9 female and 5 male. A separate group consisted of 4 individuals (7.7%) female, with a marked difference between the forms of the right and left ears.

The bilateral size of the ears in the studied female ranges from 5.4 × 2.5 to 7.2 × 3.3 cm, in the male - 5.9 × 3.2-7.3 × 3.6 cm. Note that the sizes of the right and left ears of the same person differ from 0.1 cm to 0.3 cm (the right ear is larger in size).

The most common form of ear lobe in the subjects - round, is present in 27 persons (51,9%), among which 21 persons are female and 6 - male. The triangular shape was revealed in 17 people (32.6%), among them 10 persons were male and 7 were female. The rectangular form of the urine is present in only three subjects (15.3%), of which

7 are female and 1 male. Fused ear lobe is present in 10 people (19.2%), including 8 female and 2 male, free in 41 people (78.8%), of which 27 are female and 14 male. The length of the ear lobe in the studied female is from 1.3 cm to 2.1 cm, in males - 1.5-2.0 cm.

The type of tragus in all subjects was defined as one-wave, with the expressed tragus being present in 31 people (59.6%), among them 25 were female and 6 were male; smoothed kid is observed in 18 people (34.6%), of which 10 are male and 8 female.

Conclusions:

1. For the external ear of each person there is an individual set of anatomic and morphological features that can be successfully used for identification of the individual.
2. The right and left ears of the same person are not identical, they differ in size, rarely in the form that proves the uniqueness of each ear.
3. When using the outer ear to identify a person, the possibility of changing the length of the ear lobe due to the wearing of ear ornaments should be considered.
4. To increase the level of authenticity of the method of identification of the person behind the external ear, it is necessary to increase the number of parameters for measuring the anatomical structures of the ear.

LITERATURE:

1. Fooprateepsiri R., Kurutach W. Ear based personal identification approach forensic science tasks // Chiang Mai J. Sci. 2011.Vol.38,No.2.P.166-175.
2. Cameriere R., De Angelis D., Ferrante L. Ear identifications: a pilot study// J/ Forensic Sci. 2011. Vol. 56, No. 4. – P. 1010-1014.
3. Kumar A., Wu C. Automated Human identification using ear imaging // Sci. Verse Applications. 2011. P. 10-16.
4. Царьов Р.Ю. Біометричні технології: навч. посіб. [для вищих навчальних закладів] / Р.Ю. Царьов, Т. М. Лемеха. – Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2016.
5. Новоселов В.П., Савченко С.В., Пяткова Е.В. Ушная раковина как объект для идентификации личности. – Томск : STT, 2016.

УДК 8.81.81’2/’44.81’42

AN ACTUAL SPEECH REPERTOIRE OF THE EXPLANATORY COMMUNICATIVE STRATEGY OF TEACHER’S PEDAGOGICAL DISCOURSE AT ENGLISH CLASSES

Dudina Oksana Valeriivna
a lecterer of Dontesk National Medical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

Annotation: This article examines the speech acts of the explanatory communicative strategy of pedagogical discourse in the English language lessons. The article shows the functioning of the explanatory structures in the role of certain varieties at the teacher’s repertoire in the classroom. It is defined the strategy of the semantic structure of explanatory constructions in the speech acts of English teacher.
Key words: communicative strategy, speech acts, pedagogical discourse, explanatory communicative strategy, English teacher’s repertoire.

The explanatory strategy of pedagogical discourse mostly fully manifests the emotional and intellectual aspects, through which the development of such emotional and intellectual states as interest, wonder, doubt, conjecture, sense of confidence is ensured. Markers of an explanatory strategy may be the following words: *to prove, to recollect, to make sure, to indicate, to denote, to compare, to find out.*

It is possible to assume that statements with the content of explanatory components will exhibit unequal activity in one type or another. This is primarily due to the structure of the explanatory strategy – it is too widespread, incompatible, and has no clear features that would facilitate its use as a form of speech. At the same time, researchers such as R. S. Astrafurova [1], S. F. Gedz [2], point out that their structural and semantic features are characteristics of this or that type. For example, expressives, according to the observation of E. M. Wolf, they are typical constructions of inverse, emphatic, interrogative character, etc. [3, p. 178-195].

It is necessary to pay attention to the functioning of the explanatory structures in the role of certain varieties, it contributes to their semantic bifurcation, the possibility of different interpretations. It is also hypothetically impossible to use them when conducting orders (directive type), because of the extreme imperative expression would be mitigated by the presence of an explanatory component. Suddenly, a threat (directive type) would sound if the teacher, in expressing it, resorted to interpreting his intentions. Therefore, due to the specific nature of the illocutionary purpose and the power with which it is attained, some types and varieties of speech acts cannot function with the use of the potentiality of explanatory and equivalence utterances. Obviously, mostly all speech actions can be included in a group of declarations. By definition of J. Searle [4, p. 185-188], declarations are quite close to the directives, since both types are endowed with powerful illocutionary potential. Unlike directives, declarations has already determined the reality of an event by saying it. For example, the statement:

Teacher: You are free today! – not only indicates the potential action to be performed by the addressee of the broadcast, but in fact, has already been carried out by the author of the utterance itself [4, p. 185-188]. An important condition that determines the effectiveness of the declarative is the non-contractual validity, observance of the participants of the communication of norms and conventions of a social nature [5, p. 701].

However, on the other hand, the use of an explanatory-identifying statement in the role of a certain speech action depends only on the teacher's will and his/her vision of the situation, taking into account the position of the student and determining the potential attainment / unattainability of the desired goal. The example:

Teacher: Peter, you will be the head of our meeting. I hope you would do all the tasks that I would give you.

The teacher may deliberately use some contradiction to reach another goal or an indirect form to express a certain intention. For example, one of the hidden components of the content of the above explanatory statement is the presence of some suspicion of the authorized person about the validity of this appointment. The

presence of this content, on the one hand, manifests itself in the use of non-specific declarations of syntactic formation, on the other hand, the next context that the teacher gives the student will be a “vote of confidence”. These restrictions on the use of explanatory statements in the function of various illocutionary types and varieties are still not determinative and do not affect the statement that the investigated structures constitute a specific syntactic phenomenon intended to provide speech to human needs. The examples below demonstrate this.

According to J. R. Searle's definition, the illocutionary purpose of utterances-representations, or constituents, to which explanatory-identifiable statements of an informative type refer, is to fix the speaker's responsibility for reporting a certain state of affairs [4, p. 181]. The researcher notes that this type of speech acts is the most neutral in its illocutionary power. Example:

Teacher: Yesterday we arranged that we would have a short test today.

Teacher: Today, you should hand in all my compositions.

The teacher informs (informs, states, etc.) that today all students have to submit their works. As the example shows, the value of explanation, formed in a semantic structure through two ways of representing the reference piece of information, is especially suitable for capturing the truth / falsehood of the reported, description of situations of reality. The strategy of the semantic structure of explanatory constructions, guided by the principle of more accurate, clearer, more adequate presentation (interpretation) by the teacher of the respective state of things in one of the sentences in comparison to the other, fully corresponds to the pragmatic intention of the speaker to make sure that the pupil understands correctly.

The teacher's use of explanatory statements as a pragmatic way of informing, ascertaining, aims to show the pupil the following: “I am the author of the statement, try to inform you (the listener, the reader, etc.) as accurately as possible about a certain situation of reality. For example, in the statement:

Teacher: It is preferable to use Past Tense if you have such a marker as yesterday.

The group of directives include such varieties of speech actions as orders, requirements, orders, instructions, requests, tips, recommendations, warnings,

invitations, questions. Their illocutionary orientation is that they represent an attempt for the speaker to achieve that the listener has accomplished something [6, p. 182]. Depending on the strength of the illocution and the perlocutionary effect, there are different types of directives, such as an order, an urgent request, a request, advice, a proposal, an instruction, an invitation, a permit, a warning, a ban, etc. Example:

Teacher: Can you spell this word?

Teacher: better to use here another synonym for "shake".

Teacher: Sit down and open your books on page 30…

The study of linguistic material used in discourse shows that explanatory constructions can be used in all kinds of speech acts, although there are some limitations. In particular, the repetitiveness of the information in the explanatory parts of the utterance does not contribute to the functioning of the explanation in such rigidly regulated, focused on a clear and unambiguous influence on the pupil of speech contexts, as an order, demand, instruction. The specific area for the functioning of explanatory constructions is those speech contexts of a directive type, where the teacher has the opportunity to show concern for the listener, mitigate the imperativeness of expression by explanation. In particular, commonly used explanatory statements are in the role of recommendations, tips, instructions.

Teacher: I advise you to think over more…

Teacher: I recommend you rewrite that test…

Teacher: You should fill in the gaps and choose the right variant of it.

In the case, the statements are used as a way of recommending a student to perform a certain action, they function as recommendations. The illocutionary potential of such utterances is when the speaker in one act of speech creates the impression not only of the master to recommend something, but also indicating certain ways to perform certain actions. This possibility is based on the semantics of concretization, refinement. On the other hand, the self-explanatory statements, where the second part contains the interpretation of the first part, become the means that certifies to the speaker the need, expediency, desirability and, the potential usefulness of doing something exactly as the speaker recommends. For example, in a context such as:

Teacher: I cannot recommend you to write this sentence in this tense, you can write two variants and they will vary according to the context…

Explanatory statements may function as instructions. Instruction is always connected with the planning of the addressee's behaviour: planning "for the other", planning what the listener will do and how he will do it, the speaker thereby instructs the interlocutor to perform certain actions [7, p. 86], for example:

Teacher: We will read this text and then answer the questions.

Explicit constructions also reveal their pragmatic potential as illocutionary acts of a commissive type. A characteristic feature of this type of utterance is the verbal speech of certain consequences that the listener must take for actual action in the moment of speech. J. R. Searle, in particular, attributes to this group such speech acts as a promise, an oath, an offer, a threat, etc.

Teacher: If you act like you do, I will invite your parent to the lessons.

Teacher: I promise you that we will continue our competition next lesson.

The peculiarity of commissive statements, when the speaker has a need in convincing the student about the real feasibility of what the teacher says, contributes to their implementation in explanatory structures. The regularity of this fact is quite obvious: explanatory statements create a compression effect, can express certain semantic elements of the semantic structure of commissive expression in order to deeper convince the listener, to give him the impression of a definitive, obligatory effective realization of the words of the speaker in reality. For example, in the teacher's statement: *I promise to prepare a song for you for the next lesson*.

The most neutral kind of speech acts of this type is promise. The teacher's illocutionary intention to promise something to the student (fulfillment / non-fulfillment of something) can be realized in different types of sentences. The pragmatically oriented utterances are performative utterances, those in the structure of which there are tokens to indicate the speaker's illocutionary intent, such as: *to promise, to swear* and others. For example: *I promise we will arrange everything next time.*

Threat as one of the expressive illicit acts of the commissive type is based on the fact that the speaker outlines the negative consequences of a certain state of things for the student. The categorical nature of this type of commission does not contribute to their formulation in explanatory statements. A more accurate indication of the illocutionary power of a statement implemented in an explanatory design may be a warning. This kind is characterized by less categoricalness, and in its repositioning there is a kind of compassion on the part of the teacher to the person (s) to whom he/she directs the speech act. The teacher's expressive intention to soften his/her expression is the illusory force of such a statement*: I repeat one more time if you talk again, I will call your parents*

Expressives as types of illocutionary acts can also be framed using explanatory statements. To the expressive type, J. R. Searle attributes such varieties as apology, gratitude, sympathy, regret, justification, etc [4, p. 170]. The peculiarity of these illocutionary statements is that the teacher tries to express his/her sense of the situation, and not only his/her vision, understanding and thus influence the student.

Therefore, the study of the speech acts of the explanatory communicative strategy in a pragmatic aspect, in the aspect of their creation and functioning as speech actions, shows that they are important means of conducting the communication process in the way of teacher-pupil interaction. Speech acts of explanatory communicative strategy can be used in all types of speech actions.

As for a further research, we recommend to study the frequency of the use of the explanatory, organizing, evaluating and controlling communicative strategies in pedagogical discourse at English classes.

REFERENCES

1. Astafurova T.N. Lingvisticheskie aspekty` mezhkul`turnoj delovoj kommunikaczii. – Volgograd: Izd-vo VolGU, 1997. – 108 p.

2. Gedz S.F. Kommunikativno-pragmaticheskie osobennosti vy`skazy`vanij s interrogativny`m znacheniem v sovremennom anglijskom yazy`ke: Avtoref. dis. ...kand. filol. nauk. – Kiev, 1998. – 18 p.

3. Vol`f E.M. Funkczional`naya semantika oczenki. – M., 1985. – 230 p.
4. Searle J.R. Speech Acts. London: Cambridge University Press, 1970. – 204 p.
5. Sacks H., Schegloff E.A., Jefferson G. A Simplest Systematics for the Organization of Turn-taking for Conversation // Language. – 1974. – Vol. 50 (4). – P. 696-735.
6. Stubbs M. Discourse Analysis: the Sociolinguistic Analysis of Natural Language. – Oxford: Blackwell, 1983. – 272 p.
7. Baczevich F.S. Osnovi komuni`kativnoyi li`ngvi`stiki. – K.: VCz «Akademi`ya», 2004. – 342 p.

УДК 81.10.02.

COMMUNICATIVE APPROACH - THE METHOD AND THE GOAL OF TEZHING

Demetradze Nino
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Kurdadze Ekaterine
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Annotation: through having to communicate real meaning. When learners are involved in real communication, their natural strategies for language acquisition will be used, and this will allow them to learn to use the language. Thus, the mentioned approach leads to meaningful communication. Language is meaningful only in context. This is one of the emphases of the communicative approach.

Key words: communicative approach, Grammar-translation method

Under the influence of rapid globalization the tendency towards learning English is increasing among the students across the world. In present day world where communication and information technology have broken new considerable ground, communicative approach of teaching can play an important role in education.

All educational institutions adopted communicative language teaching (CLT) approach which is very effective to teach communicative and functional English because it gives importance to four skills (reading, writing, listening and speaking). It has been noticed that the learner's proficiency in English is not up to the mark as was expected. Some of our students cannot interact properly in different circumstances. Our research conducted in Akaki Tsereteli State University attempts

to focus on the result of practicing English language, teaching-learning through CLT approach by interviewing students and observing classes at the university. Research objective is the feasibility of applying the CLT approach. This objective aims at investigating the appropriateness of applying the communicative approach in teaching English at higher education level, more exactly:

1. to find out the perception of the students towards communication approach in teaching English as a foreign language;
2. to explore effectiveness of communicative approach in EFL class.

The communicative approach is based on the idea that learning language successfully comes through having to communicate real meaning. When learners are involved in real communication, their natural strategies for language acquisition will be used, and this will allow them to learn to use the language. Thus, the mentioned approach leads to meaningful communication. Language is meaningful only in context. This is one of the emphases of the communicative approach.

So in the communicative approach, a lot of talking is done by the students as they start practicing words roll off of their tongues. They don't just sit in class and listen as a teacher lists every exception to a grammar rule. Students interact with each other guided by their teacher, they engage in all real-world situations where there's a need to communicate meaning. With the communicative approach, interaction becomes both the method and the goal of teaching.

Grammar-translation method, which concentrated on teaching sentence structure and vocabulary, was considered to be an unsuccessful method in teaching English language. To make our students literate in national and international communication the demand for communicative competence in English is increasing at a fast pace. Many countries have adopted communicative language teaching approach to make students more competent in English and Georgia is not an exception. We think that this method makes language learning more relevant, enjoyable and effective.

This research is carried out to solve the question how the communicative language teaching approach can be best applied to get the maximum result. The given research is descriptive and qualitative in nature. The objective of the study is to

analyze the effectiveness of CLT and to find out ways to get maximum result from CLT. Our empirical research was conducted according to students liking and disliking, their experiences, learning environment, teaching techniques and other factors related to CLT.

After collecting data from interviews and questioners we tabulated them graphically. On the bases of students' interviews and questionnaire it is found that most of the students intention of learning English is to pass the exams. Current textbooks require more and more varied classroom activities. If these activities include gap-filling, matching, ticking and so on the learners will not be able to acquire communicative competence. So that teachers should select textbooks which are based on culturally appropriate local and authentic materials and items of target culture. Moreover, objectives of each lesson should be clearly mentioned and the topic of the lesson should be familiar to students. So, the activities should be student centered with the emphases on fluency, rather than accuracy. There is an unlimited source of communicative activities, but it is up to a teacher to select them in accordance with the class level, aim, etc. Doing surveys can be a useful way of getting your students to interact, produce question forms and collect and analyze real information. It's a good idea to get the class thinking about school subjects and comparing themselves to others in the class. This activity gives them the chance to practice target language in context and it also prepares them for the survey with students they may not know.

Errors are seen as a natural outcome of the development of the communication skills and are therefore tolerated. Learners trying their best to use the language creatively and spontaneously are bound to make errors. Constant correction is unnecessary and even counter-productive. Correction noted by the teacher should be discreet. Let the students talk and express themselves and the form of the language becomes secondary. If errors of form are tolerated and are seen as a natural outcome of the development of communication skills, students can have limited linguistic knowledge and still be successful communicators.

The communicative approach is only deemed successful if the teacher understands the student. The goal is to help students speak the language fluently enough for native speakers to understand what they are saying. Compared with other methods and approaches, communicative language teaching (CLT) activities are more difficult to design and implement and place greater burden on EFL teachers. Not only the implementation, but also the assessment of this method seems to be difficult for EFL teachers who are usually used to clear-cut assessment procedures. Considering the perceived difficulties in utilizing CLT demands and what the EFL situation in many countries allows, it can be concluded that such problems need to be resolved if CLT is to be successfully implemented in EFL contexts. Awareness of such problems can provide EFL teachers and learners with insightful ideas about how to manage and, if required, to change their teaching and learning activities for the successful implementation of this method.

We have observed that some students who pass and get good marks do not seem to reflect their achievement practically, because their fluency is quite poor and they cannot comprehend the spoken discourses. So, students pass exams but actually they are unable to use the language.

As Littlewood (1981) claims one of the most important characteristic features of CLT is that it focuses on functional as well as structural aspects of language, combining these into the more fully communicative view. We use language for various reasons:

- to create interaction with others;
- to express personal feelings;
- to create a world of imagination;
- to communicate information.

Instead of describing the core of language through traditional concepts of grammar and vocabulary, applied linguists attempted to show the systems of meaning underlying the communicative use of language. So language is used for communication and true communication is not possible without interaction, that's why in every CLT activity communicative aim is always emphasized.

Zaman (2008) refers to four basic aspects of CLT:

1. An emphases of learning to communicate through interaction in the target language.
2. The introduction of authentic texts into the learning situation. For example, newspaper, magazine etc. are authentic texts.
3. An enhancement of learners' own personal experiences as important contributing elements to classroom learning.
4. An attempt to link classroom language learning with language activation outside the classroom.

Linguists mostly describe four dimensions of communicative competence.

- Grammatical competence: refers to what Chomsky calls linguistic competence.
- Sociolinguistic competence: refers to an understanding of the social context in which communication takes place.

– Discourse competence: refers to the interpretation of individual message elements in terms of their interconnectedness and how meaning is represented in relationship to the entire discourse or text.

– Strategic competence: refers to the coping strategies that participants use to initiate, terminate, maintain, repair and redirect communication.

We are going to focus on two competences mentioned above which we consider to be most useful for communicative approach in teaching English as a foreign language – *sociolinguistic* and *strategic* competencies.

Sociolinguistic competence enables an individual to manage and produce knowledge. It does not matter how well a person knows grammar, if he or she does not know how it must be used for successful communication, how to use it in the native environment. In some cases learners are presented with artificial outdated situations that offer limited information on how the language is used at the time it is being introduced to a learner. There are many examples demonstrating the information that might course annoying delay in a learner's progress. In order to have successful performance, learners have to become aware of the possibilities in which communication is taking place, in other words they need to be sensitive to the

context to which their linguistic knowledge has prepared. Most importantly learners must be intuitive of the ways in which interaction will take them to a place where different interactions will occur. So, sociocultural competence goes beyond grammar, style and register. Using the language as a means of communication in different situations students will observe how language changes to accommodate new discoveries, how language transforms according to social changes. Thus, it is important to note that learning a language includes learning everything behind the language and beyond the grammar. In other words, the gradual language acquisition and development transforms students into learners who gain knowledge of the language and the way it is used.

Strategic competence is of crucial importance for foreign language learners since it involves strategies which are used when communication is difficult. We are familiar with situations when students with a good knowledge of grammar and a wide range of vocabulary get stuck and are unable to carry out their communicative intention. We came across some unpleasant experience when some of our "brilliant" students failed oral exams, because they lack strategic competences. At the beginning our students have zero competence and gradually they are moving along the line of inter language stages and approaching a native speaker competence by successive approximations. In oral interaction learners have some kind of communicative goal but they meet a problem if their command of the linguistic and socio cultural code is not adequate. For example, reduction strategies can affect modality (markers of politeness) or whole speech acts. In opening telephone conversation, learners may do without starters as *Am I ringing at a bad time?* which are sometimes useful. Such failures are not always serious, but they may lead to false perceptions on the listener's part. So is it desirable, on wider pedagogic grounds, to train students in the use of strategies? The answer is that if we want to identify and describe communication strategies we must give up the idea of being prescriptive and giving rules: in other words, we should try to discover possible patterns and regularities between and across sentences, but we should treat this as a frequent behavior in a given context, not as fixed norms.

Communicative competence is not absolute and depends on the cooperation of all the participants. It is a difference between what a person knows, which is his linguistic competence and how he uses this knowledge in actual speech production which is his linguistic performance.

The idea of communicative learning is broken up in notions and functions. A notion is a specific framework of communication and function is a particular purpose for a speaker in a precise context. In other words, a "notion" is a particular context in which people communicate. A "function" is a specific purpose for a speaker in a given context. For example, the "notion," of *travelling* requires numerous language "functions," such as *asking for information, expressing likes, dislikes, giving your opinion, saying you are interested, etc.*

There should be a distinction between *learning* and *acquiring*. Acquisition is an unconscious process that involves the naturalistic development of language proficiency while learning is the conscious adoption of the rules of language. It results in explicit knowledge about the forms of language and the ability to verbalize this knowledge.

Do your students care about your course material? How well do we know what our students already know, what their interests are, what they want to learn, and what lessons they walk away with from our teaching?

To meet the needs of the greatest number of students we should tailor a well-known technique - the "K-W-L technique" asking our students to list what they **k**now, what they **w**ant to know, and what they **l**earned each class. To encourage students to develop effective reading skills, there are various teaching and learning strategies that can be used by the teachers in classroom. Most of the teaching and learning strategies usually focus on a particular strategy or skill. KWL (Know, Want, Learned) strategy is one of teaching and learning strategies used mainly for information text. Its aims are more diverse. It helps readers elicit prior knowledge of the topic of the text; set a purpose for reading; monitor their comprehension; asses their comprehension of the text; and expand ideas beyond the text. KWL charts assist teachers in activating students' prior knowledge of a subject or topic and encourage

inquisition, active reading, and research. KWL charts are especially helpful as a pre-reading strategy when reading expository text and may also serve as an assessment of what students have learned during a unit of study. The K stands for what students know, the W stands for what students want to learn, and the L stands for what the students learn as they read or research.

The result of our study showed that some teachers encountered certain difficulties while trying CLT approach in their classes. These difficulties were mostly caused by the students with low proficiency in English and lack of motivation in learning process. However, some difficulties are also caused by the educational system, that focuses on written exams and in this case teachers follow both the traditional and CLT methods in their practice.

Since the teacher's role is less dominant, the teaching/learning process is student centered rather than teacher-centered. In other words, it is the learner who plays a great role in a large proportion of the process of learning. The teacher is not a model for correct speech and writing and does not have the primary responsibility of making students produce plenty of error-free sentences. The teacher is a facilitator/ advisor, answering questions, monitoring their performance, note making of their errors, and co-communicator. Roles of Learners in the Classroom Communicators should participate in classroom activities cooperatively rather than individualistically, be comfortable with listening to their peers in group work or pair work tasks, rely less on the teacher as a model, and take on a greater degree of responsibility for their own learning.

The experience at Georgian universities illustrates the complexity of teaching and learning. Some proven effective teaching and learning strategy in different contexts may not produce the same expected results in a new learning context. Factors like students' interests, standards and background, teaching materials, teachers' expectations and beliefs, and time will affect teachers' decisions in adopting or rejecting certain teaching strategy, like KWL in this case. When some teachers said this "reading strategy did not work well" in their classes, they meant more than the strategy itself. They had other expectations and considerations which the strategy

failed to address. Not only did they want their students to interact with and understand the text, but also to express their ideas freely in English. In case the KWL strategy cannot accommodate these intended outcomes, the teacher may need to resort to other teaching and learning strategy, or modify the teaching and learning materials to lessen the information load for weaker students when using the KWL strategy to handle complex information text.

Research findings suggest growing approval of CLT use. Even though high school teachers are still using exam-oriented teaching methodologies, they want to teach communicative skills. It can be concluded from the data of the survey discussed above that the communicative approach is better than the traditional method in teaching English at the higher level. Communicative competence as a result of the CLT approach should be acknowledged. This research can prove to be a milestone in this direction. The education department and other stakeholders need to understand the importance of using the CLT approach for helping learners become well versed in English. The syllabus for English language teaching may be revised accordingly. Teachers' training programs should include the use of technology in teaching and a focus on increasing communication on the part of learners should be emphasized. Further research is needed to explore techniques in filling the gap between an ESL and EFL context to fully utilize the CLT approach. The examination system should not focus only on writing skills, and the evaluation of all language skills should be ensured.

REFERENCES:

1. Cunningham, J. Generating Interactions Between Schemata and Text,−1982.−160 p.

2. Ellis R. The Study of Second Language Acquisition, Oxford University Press, –1994. – 250 p.

3. Littlewood L. T. – Communicative Language Teaching: an Introduction, Cambridge University Press, −1981.−100 p.

4. Ogle, D. - “K-W-L: A Teaching Model that Develops Active Reading of Expository Text, −1986.−300 p.

5. Savignon S. J. – Communicative Competence: Theory and Classroom Practice, New York: McGraw Hill, −1997.−150 p.

6. Zaman A. M. – *An Evaluation of English Teaching*, East West University, −1981.−100 p.

УДК: 612.89.08

SOCIAL MEDIA THERAPY AS A METHOD OF INFLUENCING INDICATORS OF NEUROENDOCRINE ADAPTATION IN YOUNG PEOPLE WITH TENSION HEADACHE

Gaistruk Nataliia
Doctor of Medicine, Professor
Department of Gynecology and Obstetrics №2
Kartelian Roman
Yurii Olena
Student
Vinnitsa National Pirogov Memorial Medical University
Gaistruk Anatolii
Student
Poida Oksana
Senior Lecturer
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Abstract: In this article, we analyzed the effectiveness of the application of the method of social media therapy in the correction of neuroendocrine adaptation in young people with tension headaches. The expediency of using social media therapy sessions in youth with an episodic and chronic tension headache is substantiated. The use of social media material significantly the activity of the sympathoadrenal system, that is, has a depressing effect on the activity of the sympathoadrenal system, which plays an important role in the pathogenesis of tension headache.

Keywords: social media therapy, tension headache, adrenaline, norepinephrine, sympathoadrenal system.

The prevalence of headache in children increases markedly with age and in the adolescent period is approximately 70% [1]. Headaches are difficult for teenagers,

affecting their mood, behavior, performance, training and further professional orientation. Anxiety thoughts "around" own pain and its foci increase pain perception, which in turn leads to the continuous activity of the sympathoadrenal system with all the following consequences. The use of properly selected social media material allows for effective correction of emotional and other psychological disorders, however, at present there is no data on the efficacy and feasibility of using social media psychotherapy in young people with headache, therefore, further research in this direction is of considerable scientific interest and practical importance of this method. The goal of the study is to give a comprehensive assessment of the effectiveness of the use of social media therapy for the correction of neuroendocrine adaptation in young people with tension headache.

Objectives of the study:

1. To evaluate the state of neuroendocrine adaptation (the content of adrenaline and norepinephrine in serum) in young people with tension headache.
2. To study the influence of sociomedical therapeutical techniques on indicators of neuroendocrine adaptation in young people with tension hedache.

The object of the study is social media therapy as a means of non-pharmacological correction of neuroendocrine adaptation in youth with tension headache.

The subject of the study is the state of a stress-implementing system in youth with tension headache and their changes after the course of sessions of social media psychotherapy.

Section 1. Current concepts of tension headache in young people and their non-pharmacological correction (literature review)

Tension headache in teens: prevalence, developmental factors, diagnosis, and psychotherapeutic intervention.

According to modern ideas (need for reference? who says that), tension headache in the children is a psychosomatic discomfort in the formation of which many factors are involved. . The prevalence of this condition is quite controversial. Thus, according to the study of Frankenberg (1991), tension headache in the children is found in 50% of cases [2], according to Vage (1996), Luka Krausgrill (1997) and

Krasnik (1999) - respectively 72%, 51% and 29% [3,4]. The prevalence of tension headache gradually increases with age and reaches its maximum in puberty. An episodic variant predominates in the structure of headache, but chronicity is possible with age.

Etiology and pathogenesis of tension headache. Factors associated with learning are an important factor in the development of headache. The main contribution to the development of tension headache is not the child, but their parents. Tension headache is more common in teenagers with certain types of personality [5] - cyclothymic, hypertensive, emotional, and exalted types of personality accentuate with the high activity level of the sympathoadrenal system. Today, it is known that the factors of formation of tension headache cause functional disorders of the limbicoreticular complex, which leads to a change in equilibrium in nociceptive and antinociceptive systems, the development of anxiety syndrome with changes in the system of the trigeminal nerve. As a result, there is an increase in the tone of pericranial and mimic muscles, which is expressed by the clinical manifestation of tension headache.

Diagnosis of tension headache.

The diagnosis of different variants of headache is based on the diagnostic criteria adopted by the International Headache Society in 1988. [6]. There are episodic and chronic variants of the disease.

The diagnosis of chronic tension headache and episodic variant is the same as above, however, the average incidence of headache episodes is much higher: more than 15 "painful" days per month (or more than 180 days per year) with a disease duration of at least 6 months.

Non-pharmacological treatment for tension headache. In the treatment of tension headache in youth, the following principles should be observed: 1) individuality; 2) validity; 3) comprehensiveness. Along with medication, quite effective in the treatment and prevention of tension headache are psychotherapeutic methods.

1.2. The role of social media therapy in the correction of young people's emotional state.

Social Media Therapy is a social side of psychotherapy care, addressing patients' individual problems through the vast amount of social media material available on the Internet. The material is presented in the form of video, audio, blogs of other people. It can be motivating, distracting, reassuring. The main thing is that it is interesting to patients and evokes the necessary positive emotions. Therefore, social media therapy is an important tool for neuroendocrine adaptation of human and psycho-emotional state. The expediency of using the method of social media therapy to correct the neuroendocrine adaptation of young people with tension headache, which became the subject of our study.

Section 2. Materials and methods of research.

2.1. Study design

The study involved 60 people aged 13 to 22 years, which were divided into three groups: group 1: control - 20 healthy people who did not have stress headache; Group 2: youth with episodic tension headache (1-10 "painful" days per month); Group 3: youth with chronic tension headache (16-20 "painful" days per month). The study was divided into two stages: Phase 1 - we conducted an assessment of neuroendocrine adaptation in healthy individuals, and with episodic and chronic tension headache. In stage 2, for 2 months (3 times a week), we conducted sessions of group social media therapy (5 people each), after which we re-evaluated changes in psycho-emotional state.

2.2. Methods of social media therapy

In order to identify the interests of young people in various social media materials, we asked to answer the questionnaire. To evaluate the impact of social media therapy sessions on a neurohumoral system of young people with tension headache we used video materials: "beauty of Ukrainian steppes", "mountain rivers", "fairy-tale clippings", "active youth rest". Sessions of social media therapy were carried out in groups (10 patients) 3 times a week for 2 months based on the school №1 I-III grades Vinnitsa

2.3. The enzyme-linked immunosorbent assay of neuroendocrine adaptation

The studies were conducted based on the clinical diagnostic laboratory Vinnytsia Regional Hospital named after Pirogov. The state of neuroendocrine adaptation was evaluated by the content of adrenaline and norepinephrine (stress-implementing system) in the blood serum. Blood taking was collected under standard conditions - from 8 am to 9 am, on an empty stomach, after an overnight fast, from an elbow vein with the help of vacuum cleaners into Vacuette tubes (Greiner Bio-One, Austria).

Determination of adrenaline content. Serum adrenaline content was determined by the enzyme-linked immunosorbent assay using the Adrenaline EIA kit.

Determination of norepinephrine content. Serum norepinephrine content was determined by the enzyme-linked immunosorbent assay using the Noradrenaline EIA kit.

2.4. Statistical methods of research The processing of the obtained results was performed according to the methods of variational statistics. Probability was estimated using Student's t test, probable differences at $p < 0.05$. The calculations were performed on a personal computer in the package "STATISTIKA 5.5"

Chapter 3. Indication neuroendocrine adaptation in young people with tension headache and their changes after a course of social media therapy.

3.1. Studies of indicators neuroendocrine adaptation in young people with tension headache.

We evaluated the performance of the stress-implementing system in young people with tension headache (Table 1). It turned out, that in the episodic form of headache tension there is only a tendency to increase the content of adrenaline and norepinephrine in the blood serum. In contrast, in persons with chronic headache, a statistically significant increase in adrenaline and norepinephrine is recorded by 22.6% and 21.8%, respectively, relative to controls.

Table 1

Content of adrenaline and norepinephrine in the blood serum of young people with tension headache (M ± m)

№	Characteristic of groups	n	adrenaline, ng/l	norepinephrine, ng/l
1	Control	20	151 ±5,53	209 ±6,26
2	Episodic tension headaches	20	163 ±6,26	230 ±8,27
3	Chronic tension headaches	20	184 ±6,31*#	256 ±5,50*#

Note: 1. * - p<0,05 relative to the control group; 2. # - p<0,05 relative to a group of individuals with episodic headache.

3.2. Influence of social media therapy on indicators of neuroendocrine adaptation in young people with tension headache.

We evaluated the impact of social media therapy sessions on neuroendocrine adaptation rates in individuals with tension headache (Table 2). It was revealed that the proposed treatment showed a significant decrease content of adrenaline (by 11.0%) and norepinephrine (by 10.5%) in blood serum compared to such indicators in appropriate groups before treatment, which is evidence of the depressing influence of social media therapy on the activity of the sympathoadrenal system.

Table 2

The impact of social media therapy on content adrenaline and norepinephrine in young people with episodic (ETH) and chronic tension headache (CTH) (M±m)

№	Characteristic of groups		adrenaline, ng/l	norepinephrine, ng/l
1	ETH	Before treatment	163 ±6,26	230 ±8,27
		After treatment	155±6,73	215 ±7,13
2	CTH	Before treatment	184 ±6,31	256 ±5,50
		After treatment	164 ±6,03*	229 ±4,52*

Note: * - p<0,05 relative to the appropriate group before treatment

Thus, the use of social media therapy in young people with tension headache significantly reduces the activity sympathoadrenal system, which in turn leads to improvements in the physical and psychological components of health.

Conclusions. In the scientific work based on the study of indicators of neuro-humoral adaptation, the feasibility of using sessions of social media therapy in youth with the episodic and chronic headache of tension is substantiated.

1.The study of indicators of neuroendocrine adaptation showed that in individuals with the episodic and chronic tension headache is registered increased levels of adrenaline and norepinephrine in the blood. 2. The use of sessions of social media therapy significantly reduces the level of hormones of the sympathoadrenal system in young people with chronic forms of tension headache.

LIST OF REFERENCES

1. Jensen R. // Cephagia. - 1999. - Vol. 19. - P. 602-621.

2. Frankenberg S., Pothmann R., Miller B., Sartory G., Wolff M., Heilmeier W. Prevalence of headache in schoolchildren. In: Gallai V, Guidetti V, eds. Juvenile Headache. Excerpta Medica. // International Congress Series 969. - Amsterdam: Elsevier B.V. - 1991. - P.113-117.

3. Barea L.M., Tannhauser M., Rotta N.T. // Cephalalgia. - 1996. - Vol. 16.-P.545-549.

4. Battistutta S., Aliverti R., Montico M. et al. Chronic tension-type headache in adolescents. Clinical and psychological characteristics analyzed through self- and parent-report questionnaires // J. Pediatr. Psychol. - 2009. - Vol. 34, N 7. P. 697–706.

5. Вейн А.М. Головная боль. // Журн. неврол. и психиатр им. С.С. Корсакова. - 1996.- №3.-С.5-8.

Veyn A.M. Golovnaya bol'. // Zhurn. nevrol. i psikhiatr im. S.S. Korsakova. [Journal neuro. and Psychiatry. SS Korsakov] - 1996.- №3.-S.5-8.

6. Колосова О.А. // Российский мед. журн. - 1997. - №3. - С. 30-32.

Kolosova O.A. // Rossiyskiy med. zhurn. [Kolosov OA / / Russian honey. Journal. - 1997. - № 3. - P. 30-32.] - 1997. - №3. - S. 30- 32.

UDC 615. 454.2

OPTIMIZATION OF SEMISOLID PHARMACEUTICAL FORMS FOR CHILDREN

Guranda Diana
PhD, Associate professor
Department of Drug Technology
"Nicolae Testemitanu" State University of Medicine and Pharmacy
Chisinau, Republic of Moldova
Solonari Rodica
PhD, university assistant
Pharmaceutical University Center "Vasile Procopisin"
Chisinau, Republic of Moldova
Guranda Daniela
Student
Medicine studies, Paris VI Sorbonne University
Paris, France

Abstract. The paper reflects the study of extemporaneous pharmaceutical forms in the form of suppositories for children, in order to optimize medical prescriptions and preparation technology.

The pediatric extemporal recipe has been studied and analyzed, according to which child suppositories are prepared at the University Pharmaceutical Center of (UPhC) "Vasile Procopişin", the production department.

A special role in pediatric practice is the rational use of medicinal substances. Currently, doctors prescribe drug substances for children in different pharmaceutical forms. The rectal route of administration is increasingly used in the medical practice of all countries in the world for the treatment of various diseases.

The benefit of the rectal route of administration is expressed by minimizing adverse reactions and intolerance. Reception analysis has shown that the rectal route requires not only a local effect but also a general-purpose action with good

resorption. More commonly as preparations with local action are indicated: bismuth salts, silver, iodine, romanian extract, zinc oxide. In systemic use, spasmolytic (papaverine hydrochloride, matrix extract, atropine sulphate), soothing (odolean, barbiturates), bactericide and anti-inflammatory (chloramphenicol, oxytetracycline, streptomycin, ciprofloxacin, ampicillin) are indicated.

Common forms of pharmaceutical are identified. Thus, in hemoroid treatment, composite extemporal forms containing papaverine hydrochloride, methyluracil, xeroform, benzocaine are prescribed. Of particular interest is the pharmaceutical form prescribed by doctors in different curative and prophylactic institutions with ampicillin, hydrocortisone, propolis, heparin, vitamin A.

The analysis of the extemporaneous prescription for children showed that doctors give priority to rectal pharmaceutical forms. The prescriptions frequently found in the recipe have been identified to optimize composition and preparation technology.

Key words: extemporal recipe, pediatric practice, rectal pharmaceutical forms.

Introductions. The establishment of the university teaching and production pharmacy takes place in 1982, the first in the former Soviet space and one of the first in Europe (currently the University Pharmaceutical Center, Vasile Procopisin, UPhC). This fact was an important moment in the development of the pharmacy and the process of preparing the new generations of pharmacists in the Republic of Moldova. The creation of the pharmacy was intended to integrate the training of the students of the Faculty of Pharmacy in the production, quality control and delivery of medicines. Within the UPhC „Vasile Procopișin" practical work is being carried out in the profile disciplines, including the didactic practice (propediutics and master pharmaceutical technology) for the students of the 1st, 2nd, 3rd and 5th year students. to increase the students' responsibility for the quality of the individual work they develop, their love for the profession, educates the dientological principle for the practical university activity.

Carrying out the production practice leads to the strengthening of the didactic process within the university pharmacy, opens wide possibilities for the participation of

students in carrying out scientific research works in the pharmaceutical field with the purpose of preparing them for the support of the degree works.

Currently in the UPhC "Vasile Procopisin" different pharmaceutical forms are prepared: powders, suspensions, ointments, suppositories, etc. [6,10]. Of particular interest from the biopharmaceutical aspect is the suppositories containing antibiotics widely used in pediatric therapy. The paper reflects the study of master pharmaceutical forms in the form of suppositories for children, in order to optimize medical prescriptions and preparation technology.

As a result of the development of the pharmaceutical industry, the quantity and assortment of industrial preparations has increased considerably, but at the same time the magisterial receipt has not lost its importance because the preparation in the pharmacy can solve the following problems:

- different ways of individualization;
- application of new substances in the composition of the prescription;
- choosing acceptable doses depending on the patient's age;
- the issue with the term of validity.

Data from the literature show that the children's body, at certain stages of development, reacts differently to drug administration. The most vulnerable are infants and children up to one year old. The ability to metabolize drugs and their adverse reactions are dependent on the age of the children. For these reasons, in pediatric practice, dose adjustment is made according to age and body mass. There are also essential differences in the pharmacokinetics of medicines in children and adults [8, 9]. These differences are related to the physiological peculiarities that are rapidly changing in the process of growth and development. 50 to 90% of drugs (depending on the pharmacotherapeutic groups) are not tested and evaluated for use in pediatric therapy. Safety issues and evidence of effectiveness are quite difficult. Formulation and development of pediatric pharmaceutical forms is a significant problem for pharmaceutical companies, often being equated with the manufacture of orphan drugs. The need to develop pharmaceutical forms with doses of medicines

suitable for children in order to ensure their effectiveness and safety is a worldwide problem.

Based on the foregoing, the path to optimizing master pharmaceutical forms is very current, and from here we set out to prepare the child master suppositories and to compare the availability of antibiotic-containing suppositories from different excipients used in pharmacy and industry for the preparation of semi-solid pharmaceutical forms [1, 5].

Materials and methods. In order to carry out the respective study, the pediatric magisterial prescription was studied, according to which the suppositories for children are prepared in the UPhC "Vasile Procopisin", the production unit. The study used: cefazoline sodium, ampicillin sodium, cocoa butter, suppuration and PEG mixture 1500:400 (1:1) were used as excipients. The suppositories were prepared by the method of manual modeling and melting and molding in patterns [2, 4].

In the study 350 master prescriptions were taken from the production unit of UPhC „Vasile Procopisin", Chisinau city during the period March-May 2019. The determination of the deformation and dissolution time of the tested suppositories was carried out according to the quality specification [3].

Results and discussions. Out of the total number of prescriptions taken in the study, they constituted 29.9% - solid drug forms; 19.5% - liquid pharmaceutical forms; 29% - soft drug forms and 21.6% semi-solid preparations (Figure 1).

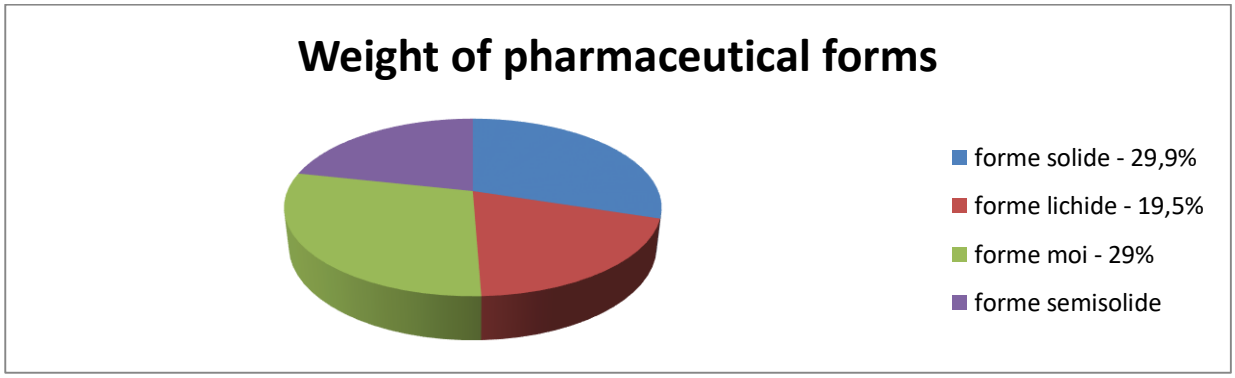

Fig.1. The percentage in% of the master pharmaceutical forms prepared in the UPhC

From all semisolid pharmaceutical forms subjected to the study (76 medical prescriptions), it was found that for children the following suppositories containing: antibiotics - 41 (31.16%) were prepared; spasmolytic- 15 (11.4%); urological - 20 (15.2%). The results are shown in figure 2.

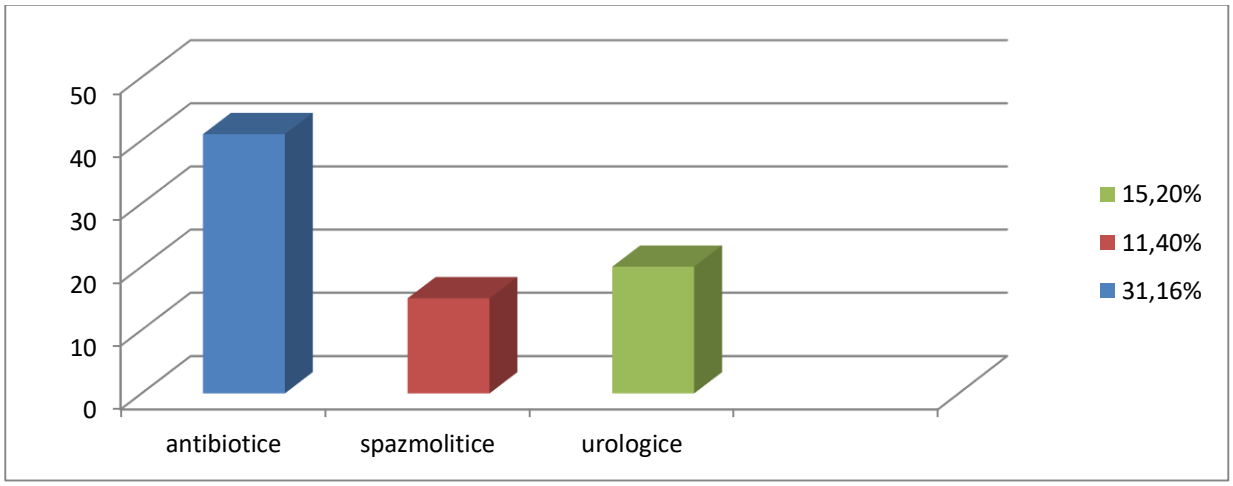

Fig. 2. The weight of the suppositories depending on the therapeutic action

In the UPC "Vasile Procopisin", 3 batches of suppositories were prepared each containing active substances cefazoline sodium and ampicillin sodium incorporated in different lipophilic excipients (cocoa butter, supposition) and water-soluble excipients (PEG 1500: 400), the suppository mass being of 2.0g, and the amount of antibiotic in a suppository of 1.0g. The prepared assumptions were subjected to the disaggregation test in liquid environment, according to the requirements of the Analytical Documentation of Normation (ADN), see figure 3.

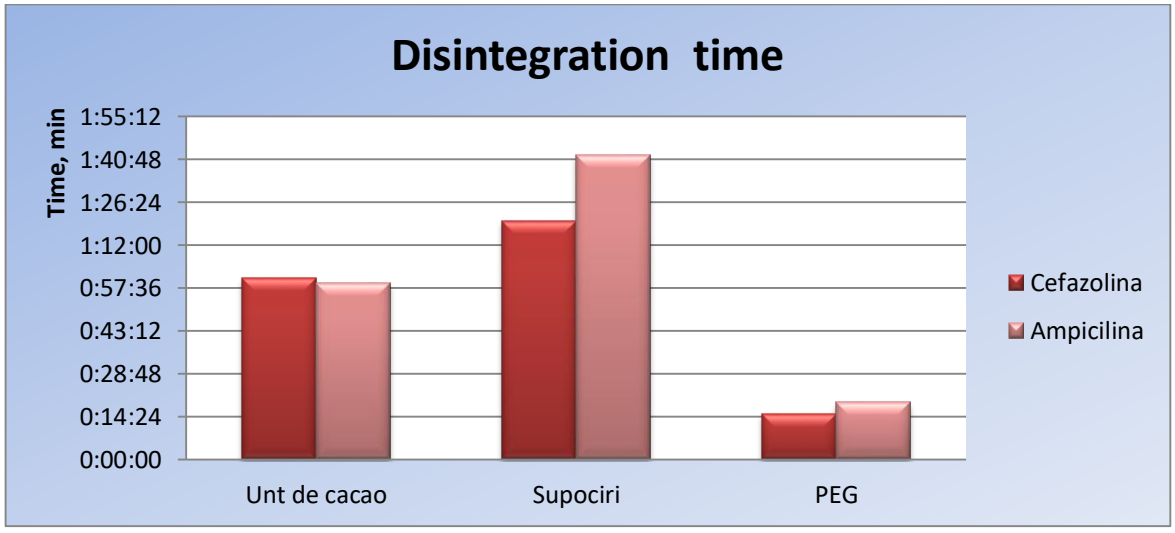

Fig. 3 The results of the melting and dissolution time of the tested suppositories

The pharmaceutical availability of the tested forms was determined according to the requirements of FR ed. X, using the Krowchinski method [3,7]. The absorbance of the obtained solutions was determined by photocolorimeter. The data were statistically processed and entered in figure 4 for suppositories prepared with ampicillin sodium and in figure 5 for suppositories prepared with cefazoline sodium [1].

The dissolution rate constants were calculated, from which it is shown that a good and rapid yield is provided by the suppositories with cefazoline sodium prepared on supposition and the suppositories with ampicillin sodium prepared on cocoa butter.

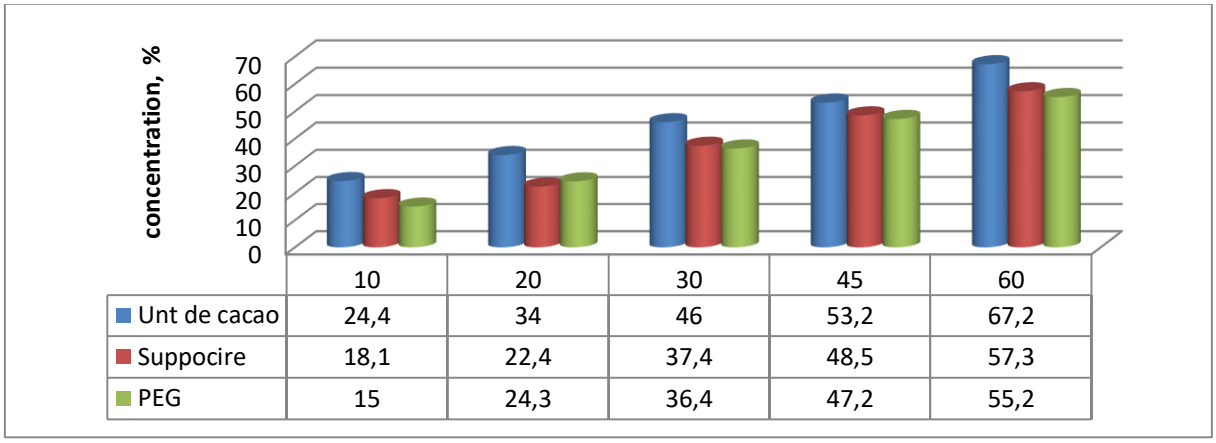

	10	20	30	45	60
Unt de cacao	24,4	34	46	53,2	67,2
Suppocire	18,1	22,4	37,4	48,5	57,3
PEG	15	24,3	36,4	47,2	55,2

Fig. 4 Diagram of sodium ampicillin delivery from different types of excipients

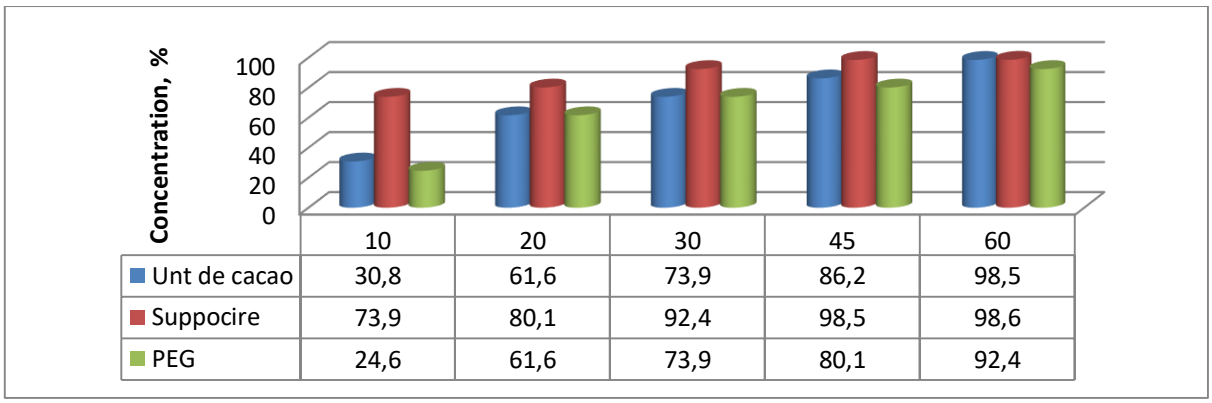

	10	20	30	45	60
Unt de cacao	30,8	61,6	73,9	86,2	98,5
Suppocire	73,9	80,1	92,4	98,5	98,6
PEG	24,6	61,6	73,9	80,1	92,4

Fig. 5 Diagram of cefazoline sodium delivery from different assortment of excipients

Conclusions. The analysis of the master's reception for children from UPhC „Vasile Procopisin" showed that the doctors from different curative-prophylactic institutions give priority to rectal pharmaceutical forms for the treatment of different diseases in children. Of the total number of medical prescriptions taken in the study, suppositories make up 21.6%. The prescriptions frequently encountered in the

reception were identified, in order to optimize the composition as well as the preparation technology. Under pharmacy conditions, antibiotic suppositories (cefazolin sodium and ampicillin sodium) were prepared on different excipients. According to FR ed. X requirements, the dissolution and melting time of the tested suppositories was determined, which corresponds to the ADN requirements. The dissolution constant of suppositories on different excipients was determined, which denotes a better and faster delivery of ampicillin sodium on cocoa butter (Kd = 0.017min -1) and for suppositories with cefazoline sodium on supposition (Kd = 0.074min-1). For the supply and qualitative service of the population, recommendations for optimizing the production process were proposed.

REFERENCES

1. Eugen Diug, Diana Guranda. Biofarmacie și farmacocinetică. Compendiu, Chișinau, Ed. Universul, 2009.
2. Eugen Diug, Diana Guranda, Tamara Polișiuc, Rodica Solonari. Tehnologie farmaceutică extemporală. Compendium, Editura ,, Universul", Chișinau, 2013, p.83-102.
3. Farmacopeea Română ed. a X-a, Editura Medicală, București 2001, pp.126, 889.
4. European Pharmacopoeia, 9th (2017). Council of Europe, Strasbourg, pp.301.
5. Gafițanu E., Cojocaru I.C., Matei I.E., Dorneanu V., Mungiu O.C., Tuluc F.: Cercetări asupra cineticii de eliberare ți de difuzie a propifenazonei din supozitoare. Corelarea metodei in vitro cu metoda in vivo, Farmacia (București), 1998, XLVI, 1, pp.71-77.
6. Ordinul MS RM nr. 960 din 01.10. 2012 ,,Cu privire la modul de prescriere și livrare a medicamentelor".
7. Iuliana Popovici, Dumitru Lupuleasa. Tehnologie farmaceutică (tratat), vol.II.-Ed. a 2-a . Iași, 2017.
8. Geormăneanu M. Terapie pediatrică, Ed. IMECO, București, 1990, p.568.
9. Ciofu E.P., Ciofu C. Pediatria, Tratat, Ediția I, Ed. Medicală, București, 2001,

p.281 .

10. Guranda D.,ș.a. Perspectives and optimization of semi-solid pharmaceutical forms in pediatric pharmacotherapy. In: Proceedings of the Romanian National Congress of Pharmacy 17th Edition "21st century pharmacy – between intelligent specialization and social responsibility". 26th-29th September, Bucharest, Romania, 2018, pp. 88-92, ISBN 978-88-85813-28-1.

UDK 61:378.091.147:177.72

THE ANALYSIS OF HUMANITARIAN AND SOCIALLY EDUCATIONAL WORK IN THE INSTITUTION OF HIGHER MEDICAL EDUCATION FOR IMPROVEMENT OF A SYSTEM OF VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS

Golovkova Tatiana Arkadyevna
Doctor of Philosophy, associate professor
Antonova Olena Vasilyevna
Doctor of Philosophy, associate professor
Department of General Hygiene of State Institution «Dnipropetrovsk Medical Academy of Ministry of Healthcare of Ukraine», Dnipro city, Ukraine

Summary. An important goal of today is the training of highly qualified doctors. Therefore, one of the tasks of higher medical education is to work to improve the system of professional training of future doctors. The humanitarian and educational work in the university is aimed at ethical, deontological, patriotic and ecological education, to promotion of a healthy lifestyle, formation of empathy of the students. Improvement of forms and methods of educational work on training of future physicians will promote appropriate formation of the identity of the doctor.
Keywords. Medical students, modern education, humanitarian and educational work.

Today the new concept of modern education system has been introduced in Ukraine, which fully found the display in changing of the principles of the public educational policy, changing management framework and legal regulation of the education system and also changing of the directions whereby education is developing. Graduates of higher educational institutions are called to approve universal and national morally cultural wealth, realizing that scientific knowledge and the latest technologies make sense when they rely on the high level of morally spiritual good breeding of their carriers [3, p. 12-20].

The component of the effective activity of higher educational institutions is a quality of the training of a future medical employer in the context of formation of his professional, common cultural and polycultural competence taking into account that contents and forms of a doctor's activity need appropriate preparation which has to meet the international standards and ability on high professionally ethical levels in difficult conditions of the present to solve burning issues of the medical industry [2, p. 5; 3, page 18]. Therefore an integral part of educational process is educational activity - it is the dynamic difficult pedagogical phenomenon of formation and personal development which includes both purposeful external influence, and self-education [1, p. 70; 5, p. 199].

Our aim was the analysis of essence and forms of carrying out humanitarian and educational work in higher medical educational institution – Dnipropetrovsk Medical Academy (DMA) for the sake of improvement of a system of vocational training of future doctors and formation of comprehensively developed youth. Since the beginning of the existence DMA became not only the higher vocational school of training of highly qualified specialists, but also the center, their spiritual education. In general humanitarian and educational work in DMA is concentrated on attention to ethical, deontological, patriotic and ecological education, to promotion of a healthy lifestyle, formation of empathy, a control of a student residence, the organization of the help in problems of everyday life and life of students, carrying out social and psychological researches, for the purpose of improvement of student's studying progress.

Separately it is necessary to mark out features of educational work with foreign students that in addition provides: acquaintance to history and traditions of Ukraine; adaptation of foreign students to conditions of study and dwelling in the new language and cultural environment; formation of cross-cultural communication and interaction; creation of the relations on the principles of friendship of the people; development of individual abilities and talents of youth, providing conditions of its self-realization; increase in the general cultural level of students, education of aspiration, to substantial leisure.

A comprehensive target-oriented program of students' education at department of the general hygiene that provides certain principles which, in particular, consist in initiating at future doctors of desire to fill up and accumulate the knowledge by fruitful preparation for studies and also during the out-of-class actions. Through realization of regulation of the various and substantial relations of participants of noted process awareness of importance of purposeful work by students for the sake of achievement of a goal [1, p. 71-72; 4, p. 330].

During each occupation by teachers of department the attention is focused on deontology aspects of communication with sick and potential patients, need of the sensitive and humane attitude towards them, formation of professional responsibility for maintaining health of the patient, awareness of value of quality of the offered preventive recommendations and the appointed adequate preventive actions which are also a part of educational work.

Versatile work with students provides realization of appointment of department of the general hygiene in general not only as education and scientific center, but also as public institute of the education of youth designed to carry out training of the highly qualified specialist, the personality capable to effective adaptation and activity in the conditions of dynamically changeable society [2, p. 6; 4, p. 331].

Formation of intellectual and world outlook development of students is constantly carried out by professors and teachers of department of the general hygiene which actively performs humanitarianly educational work according to the developed plan of measures which provides the following forms:

– educational work and conversations during the occupations and lectures after questions: medical ethics of doctors of different specialties, ethics and esthetics, healthy lifestyle, ecological education, native (state) language, political and nation-wide subject;

– holding festive and informative actions, organization and visiting of exhibitions and the museums together with curators, and so forth.

Teachers of department of the general hygiene conduct the work on creation of pedagogical maintenance of all types of educational and out-class activity of students,

in the form of the organization of scientifically thematic conferences for students from studying of questions of preventive medicine. The student`s science club works at department for formation of the environment, educational, social and creative needs of students which is an example of the most effective career guidance work and a peculiar base for the subsequent progress in scientifically research and teaching activity will develop and be satisfied. At circle meetings are transferred to future doctors the best scientific traditions, views, ideology of teachers, the new horizons of hygienic science are actively offered; modern results of researches of consequences of technogenic environmental pollution and its role in health the population are considered. The best clubmen become candidates for participation in the Hygiene Olympia, participants of scientific and practical conferences of students and young scientists.

Therefore humanitarian and educational work is actively and comprehensively carried out to DMA and provides realization of a system of the actions directed to education of the advanced identity of future expert with the created culture of behavior, creative thinking, responsibility, versatile interests and effective competitiveness. The Integrative method of education of future doctors which is applied with others one at department of the general hygiene is directed to integrity and a harmonious combination of pedagogical, professional and public requirements. Favorable conditions are created for increase in efficiency of the higher education in medical academy, for self-realization and development of each student, taking into account individual inquiries and interests, with stimulation of internal requirement before formation of the successful young man capable to self-actualize in society as the professional, the citizen, the family man, culture carrier. The subsequent improvement of forms and methods of educational work on training of future physicians will promote appropriate formation of the identity of the doctor in the light of new state creative, national and cultural and morally educational transformations.

REFERENCES:

1. Білецька Е. М., Головкова Т. А., Антонова О. В. Деякі аспекти функціонування і розвитку системи навчально-виховної діяльності в сучасних ВНЗ. Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Виховна робота в умовах безперервної освіти». Харків, 2009. - С.70-71.
2. Старча Т. М., Волосовець О. П., Клоченко І. В. [та ін.]. Сучасні завдання вищої медичної освіти та кадрового забезпечення реформування галузі. Матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю «Реалізація закону України «Про вищу освіту» у вищий медичній та фармацевтичній освіті України». Тернопіль, 2016. - С. 5-7.
3. Тернопільська В.І., Коломієць Т.В., Піонтківська І.О. Довідник з виховної роботи зі студентами . Тернопіль: Навчальна книга, 2014. – 264 с.
4. Чухрієнко Н. Д. Василевська І. В. Освітньої-виховні проблеми в підготовці лікаря загальної практики – сімейного лікаря. Актуальні питання якості медичної освіти: зб.матеріалів XIII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Тернопіль: ТДМУ, 2016. - С. 330-331.
5. Шутак Л.Б. Навчук Г.В. Методологічні підходи до гуманітарної підготовки майбутніх медиків. Буковинський медичний вісник. 2014. - Т.18, № 1(69). - С.198-201.

PROSPECTS FOR THE TREATMENT OF ATOPIC DERMATITIS

Hayevska Marina Yurievna
candidate of Medical Sciences associated professor of the Department of Dermatology and Venereology
Brynchuk Liliia Olehivna
Melnyk Anastasiia Yevhenivna
Doctor-interns
Klimuk Andrii Valeriiovych
Student
Higher State Educational Institution of Ukraine "Bukovinian State Medical University"
Chernivtsi, Ukraine

Introduction Atopic dermatitis (AD) is a common inflammatory skin disorder in industrialized countries, affecting 10 to 30% of children. Patients with AD suffer from chronic, relapsing, intensely itchy, and inflamed skin lesions and have an increased likelihood of developing asthma and/or hay fever . According to modern concepts, AD is a multifactorial disease, the development of which is closely related to the genetic defects of the immune response and the negative effects of the environment.[1,3] An extremely important risk factor for the origin and the cause of the disease in people with AD is pathology of the organs of the gastrointestinal tract, especially intestinal dysbacteriosis, which is found in 89-94.1% of children with AD [3]. For providing of the physiological protective function of the intestinal microflora the immediate interference with the aim of proceeding ecosystem balance is needed. One of the approaches to restoration of the functions of the intestinal microflora is the usage of probiotics and hepatoprotectors [2].

The probiotic medication Enterogermina forte contains four strains of gram-positive aerobic endospore-forming bacterium Bacillus clausii, which has a wide range of antibacterial resistance. Bacterium Bacillus clausii is characterized by the

unique ability of spore and vegetative forms for reproduction, survival and functional-metabolic activity in the gastrointestinal tract.

Bacteria Bacillus clausii stimulate cellular and humoral immunity, which is especially important in the case of intestinal infections, synthesizing vitamins and amino acids.

Biologically active substances that secrete bacteria Bacillus clausii provide the following effects of the medication: inhibition of pathogenic and opportunistic flora, organization of optimal conditions for maintaining normal intestinal microflora, facilitating the splitting and absorption of food components; improvement of the immune-barrier function of the intestine, decrease in the level of anti-inflammatory cytokines.

While entering into the intestine the medication Enterogermina forte at a dose of 1-10 billion viable cells guarantees a content of 1ml of secretion of 106 -107 colony-forming units of viable bacteria. The reasons for good tolerability of the medication Enterogermina forte and hepatoprotector Chophytol are in its natural origin and the absence of any ballast substances, stabilizers and preservatives in its composition.

Objective of the work

The objective of the research was to investigate the effectiveness of probiotic Enrerogermine forte and hepatoprotector Chophytol usage in patients' treatment with atopic dermatitis.

Materials and methods

32 patients with atopic dermatitis from one to three years old (15 boys and 17 girls) with mild or moderate stage of exacerbation with concomitant dysbacteriosis (dysbiosis) of the intestine have been examined during the research.

The research complex included: anamnesis, examination, general clinical studies, microscopy of affected tissues; coprocytogram chart, general level of Ig E; where Ig E is the level of total antibodies to food allergens. Very often dysbacteriosis was determined after the examination of children with colic (15,15 and 38,89% respectively). Here it should be emphasized that when conducting a coprological examination, children were obliged to determine the level of pH feces in order to

exclude transient or secondary lactase deficiency, which was detected in two cases with children's colic and in one with a postponed rotavirus infection. These children were not included in the observation group, as the reason for improving their wellbeing and reducing complaints was the exclusion of milk from the diet.

When studying the possible factors that lead to the emergence of dysbacteriosis in our patients, the obstetric history of their mothers were given in details. As a result, a high incidence of inflammatory diseases of the urinary and genital area in mothers during pregnancy was established both in the main (54, 54%) and in the control group (66, 67%); caesarean section occurred in 6 (21, 25%) cases in the main group and in 4 (11, 25%) in the control group; other factors were observed in isolated cases.

It was also found that during the treatment of Enterogermina forte and Chophytol (it may be due to excision of the intestinal biocenosis in patients from the observation group) there was a decrease in the incidence and a significant decrease ($p< 0,5$) in the severity manifestations of atopic dermatitis. In our research, there were no cases of any signs or symptoms indicating that the medication is not tolerated either from the skin or from the gastrointestinal tract.

All patients had minor dysfunctions of the gastrointestinal tract that are characteristic for the syndrome of dysbiosis (dysbacteriosis):

• anorexia and nausea in mild form;

• moderate disorders in coprocyogram: shift of pH to the alkaline side, muscle fibers, digested cellulose, fatty acids, neutral fat, iodophilic flora, mucus.

• sporadic liquid stool of greenish colour, sometimes with mucus, unpleasant sour or rotten smell; in some cases, stomach cramps, flatulence.

Sowing on dysbiosis (dysbacteriosis) revealed a significant decrease in lactobifidus bacteria <10 5; an increase in the staphylococcus aureus >10 3.

For the possibilities of evaluating the effectiveness of treatment, the titres of bacteria are carried out to the point (marked) system: 10 1 - 1 point 10 9 - 9 points. When assessing the severity of AD in children by the SCOARD the index of 18 points (21,8 - 13,5) was received.

When comparing the results in the first and the second group of children (after 3 weeks of treatment), the significant proportions, both in relation to the symptoms of AD, and the syndrome of dysbiosis and coprocytogram were detected.

The children under our supervision, from one to three years with a mild and moderate severity in the stage of exacerbation with concomitant dysbiosis of the intestine. In order to compare the effectiveness of treatment, the patients were divided into 2 groups: by sex, age, severity of the disease, degree of dysbacteriosis of the intestine (colon). The children with intolerance of cow's milk protein, lymbiosis and helminthiasis, confirmed by data from clinical and laboratory examinations were not included into this research. Comprehensive treatment for all children included: topical corticosteroids, enzymes, sorbents, H-1 blockers of the last generation, skin care products.

A comparative assessment of effectiveness was carried out according to the SCOARD (Scoring of Atopic Dermatitis) index that was worked out by the European Working Group. It allows evaluating objectively the severity of AD. Index SCOARD takes into account the following indicators: (A) the prevalence of the skin process, (B) the intensity of clinical manifestations and (C) subjective symptoms.

Results and discussions

As probitic, the medication Enterogermina forte was used during the time of investigation and was prescribed 1 - 2 bottle per day (depending on the age, for children up to 1 year - 1 bottle was prescribed, for older children 2 bottles were prescribed) during 10 days patients (main group) at the age from 3 months to 5 years who applied for an outpatient admission to the gastroenterologist at the 10th Children's Clinical Hospital for the period from November 2018 to November 2019.

Since contraindications to the use of Enterogermina forte and hepatoprotector Chophytol practically do not exist, all those who applied to the gastroenterologist were prescribed this medication, that is, there wasn't special selection of patients. This allowed us not only to evaluate the effectiveness of the medication, but also to make some conclusions about the structure of the diseases, on the background of

which dysbacteriosis and the features of its clinical manifestation may develop in children.

Evaluation of the effectiveness of the medication was carried out in 10 days and one month from the first day of its administration according to the questionnaires, which were filled by the mothers every day, and according to the results of the coprologic studies of feces for dysbacteriosis before and after 1 month after the administration of the medication. Three months later, a mothers' survey was conducted on the subject of clinical manifestations of dysbacteriosis.

Most of the examined children have dysbiosis of the colon cavity varying from I - IV degrees: 7 children (21%) - had dysbiosis of the I degree, 13 children (39.6%) - had dysbiosis of the II degree, 8 children (25%) - had dysbiosis of the III degree, 4 children (14.4%) had the dysbiosis of the IV degree.

Depending on the beginning of the administration of the probiotic, patients were divided into two groups by age and severity of the course of disease:

• in the first group were (17 patients) who started taking the drug from the first day of treatment

• in the second group were (15 patient) who started taking the drug from the third or the fourth day of treatment

Patients in the Ist group on the 3-4 days of treatment had significantly fewer pathological impurities in emptying (mucus, foam, undigested lumps).

As a result of treatment, there was a recovery of intestinal microflora in 85% of patients, an increase in the number of patients with eubiosis (by 40.0%) and significantly decreased the number of patients with dysbiosis the III degree (by 41.6%); levels of side effects from the use of antibiotics were leveled. The clinical characteristics of the main and control groups were as follows: the average age of children in the main group was 13.11 months, in the control group - 12, 72 months. As dysbiotic disorders are usually secondary and are observed in the background of other diseases, we were interested in the main diseases that were diagnosed to the children of both groups. It was found that in both groups, the most frequent were various kinds of allergic diseases (57, 57% of patients in the main and 50% of the

control group), and in the vast majority of cases there was atopic dermatitis, which was observed in 9 of 17 patients with allergic pathology in the first group and in 11 out of 15 - in the second. Bronchial asthma, allergic rhinitis, and recurrent urticaria occurred in both groups in isolated cases.

In the second place in frequency, there were intestinal dysfunctions that occurred after acute intestinal infections 1-3 months ago, both viral and bacterial, or intestinal giardiasis, which comprised 21.21% in the main and 38.98% in the control group. In some cases, the phenomenon of dysbiosis was observed against the background of functional gastrointestinal disorders - (BDD) bile duct dyskinesia, functional constipation, intestinal dysfunction or reflux. In four cases in the main group and in one - in the control group, dysbiosis was observed after antibiotic therapy.

Results

The administration of an Enterogermina forte and Chophytol for 10 days against the background of basic therapy of AD enables to accelerate the improvement of the patient's condition, promotes the rapid resorption of AD elements, reduce itching and the time to reach remission.

It can be argued that the risk factors for the development of dysbiosis in young children are the presence of various inflammatory diseases of the urogenital area in mothers and cesarean section in obstetric history; acute intestinal infections which occurred in patients; as well as repeated respiratory diseases requiring antibiotic therapy. Dysbiotic disorders are most often observed on the background of atopic dermatitis, childhood colic (in children of the first year of life) and after recent cases of acute intestinal infections.

The obtained results showed that the early inclusion of the probiotic in the treatment scheme contributes to a more rapid decrease in the severity of manifestations of dysbiosis. All children have a significant positive dynamics of indicators of coprocytogram, normalization of stools, and improvement of well-being and night sleep. The introduction of the probiotic Enterogermina forte and hepatoprotector Chophytol in the complex treatment leads to a significant positive dynamics both from the skin and atopic process, as well as from the intestinal

dysbiosis, which makes it possible to prolong the remission of AD. Adequate complex treatment of AD of mild and moderate severity, after three weeks of treatment, leads to the normalization of the basic indicators of quality of life.

Thus, the use of a probiotic Enterogermina forte and Chophytol for the complex treatment of chronic dermatosis can, in a short time, leads not only to the normalization of the allergic skin process, but also to normalize the intestinal microbial process. The following study showed the need for pro - bioitics in the treatment of atopic dermatitis.

Perspectives for further research

The introduction of probiotics and hepatoprotector in the treatment scheme for patients with chronic dermatitis, namely atopic dermatitis are very promising for further investigation.

LITERATURE:

1. L. Drago, R. De Grandi, G. Altomare, P. Pigatto, O. Rossi, M. Toscano, Skin microbiota of first cousins affected by psoriasis and atopic dermatitis. Clin. Mol. Allergy 14, 2 (2016).

2. B. Shi, N. J. Bangayan, E. Curd, P. A. Taylor, R. L. Gallo, D. Y. M. Leung, H. Li, The skin microbiome is different in pediatric versus adult atopic dermatitis. J. Allergy Clin. Immunol. 138, 1233–1236 (2016).

3. T. Nakatsuji, T. H. Chen, S. Narala, K. A., Antimicrobials from human skin commensal bacteria protect against Staphylococcus aureus and are deficient in atopic dermatitis. Sci. Transl. Med. 9, eaah4680 (2017).

УДК 373.3.091.33:796]:37.015.311](06)

GAME FUNCTIONS IN THE CONTEXT OF THE PERSONAL JUNIOR PUPILS' DEVELOPMENT

Hritchenko Tetiana
PhD in Pedagogy
associate professor
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University
Uman, Ukraine

Summary. The report reveals the relevance of the problem; the game functions in the context of junior pupils' personal development have been characterized; the essence of the synergistic game function has been revealed; it has been proved that personal development is determined by a person's choice of their own development path; the necessity of creating a play space for children as a medium for self-realization has been substantiated.

Key words: junior pupils; game features; synergistic game function; personal development; personality; game space; self-realization.

Nowadays the game functions research has been made by many native and foreign scientists (M. Bakhtin, I. Kant, G. Lavrentyev, L. Lebedyuk, Y. Lotman, G. Spencer, V. Surtaev, J. Heizinga, F. Schiller, S. Shmakova, L. Yurov, etc.).

Analysis of the psychological and pedagogical and methodological literature has allowed us to state that depending on the type, the game can perform a variety of functions. In particular, scientists determine: compensatory, regulatory, developmental, socializing (V. Surtayev); sociocultural, inter-ethnic communication, child's self-realization in the game as a proving ground of human practice, communicative, diagnostic, game therapy, correction, entertaining (S. Shmakova); activating, integrative, educational, transformative, developmental, educational

(L. Medvedeva), entertaining, entertaining-aesthetic, compensatory, ritual, however, dominant, according to the researcher, are the developmental, cognitive, diagnostic, corrective pedagogical functions (M. Shut); motivational, educational, orientational, compensatory (L. Yurova); mobile, artistic, cognitive, subject-labor, self-determination, social and moral orientation, mass organization (L. Lebedyuk) game functions.

The study of scientific sources has allowed us, in addition to the above functions, to see the phenomenon of self-organization in the game structure. We have tried to consider game self-organization phenomenon as a form of human activity and to substantiate the synergistic game function. For this purpose, the phenomenon of self-organization must be analyzed in the game theory context. S. Shmakov singled out a number of provisions that reflect the essence of the game phenomenon. The game, according to the scientist, is an independent type of developmental activity; the freest and most natural activity form in which the world is aware of, opens a wide space for the manifestation of one's self, personal creativity, activity, self-discovery, self-expression; freedom of self-disclosure, self-development based on the subconscious, mind and creativity; the main sphere of children communication [7, p. 23]. For the child, says S. Shmakov, the game is important as a sphere of their realization as a person, personality. The child's play process is more important than its result. The game is a space for his self-realization and area to test the accumulated experience. Almost all children's games express the essence of objective reality and life truth. For the real life during childhood, there is very little mental material, little experience, not enough formed ideas, but he wants to live actively. Play becomes his life, and in this life he is a free person, independent, living a full childhood and incomplete adulthood [7, p. 45]. According to V. Moskalenko, children need a different size of play space as a self-realization medium. Everything located within this environment stimulates the child to actively learn the objects and phenomena of the real world, the desire to play with them, to include in the game procedure, in its context [5].

Therefore, the synergistic game function derives from the function of the child's self-realization in it. In substantiating the synergistic game function, we proceeded from

the works of M. Zabrotsky [1], V. Kuzmenko [2], V. Kutishenko [3], where the junior school age is considered as the period of conscious self-development beginning, spiritual and physical preconditions accumulation, maturation of the ability to further focused self-development.

The synergistic game function evolves along this path, as it is a stimulating factor in which pupils discover themselves in collaboration with themselves (reflection) and other people. In this kind of training (through synergetics) knowledge is not simply imposed on, or moreover, imposed upon, by personality structures. It is an entity that stimulates its own, yet undetected, hidden lines of development. Synergetic-based educational games aimed at developing problem thinking, creating conditions for individualization, differentiated, multi-level learning, developing the intellectual sphere of primary school pupils.

The creative thinking development occurs mainly in all models of didactic games. From the point of view of synergetics such creative thinking features, as the alternatives presence, thought scenarios, a variety of mental movements steps can be considered. The mechanism of creative thinking can be considered as a mechanism of self-organization, self-construction of visual and imaginary images and ideas. According to the synergistic model, creative thinking is the growth of the whole as a result of their self-complexity.

The result of the self-organization of the junior pupil's personality in the game is the quality of the personality subject diversity, which is determined by the personal qualities content as individual relations to the common values that give them a personal character.

Thus, one can assume that the personal structures of consciousness determine the patterns of behavior in the game – this indicates the effectiveness of the synergistic function. The synergistic effect of the game comes from self-organization theory, which helps to understand how in each situation it is possible to change behavior patterns. Feedback mechanisms, the function of which is to obtain important information, are directly relevant to the development of pupils' reflections and personal meanings.

Considering the synergistic game function in the context of the creative personality qualities development, we draw attention to the fact that the personality, realizing himself in creativity, realizes his creative potential with the help of a certain style. Junior pupil's self-realization in the educational game is a key concept of the synergistic game function.

The organization of the pedagogical process on the junior pupil's educational game basis stimulates self-organization, personality self-development, promotes positive self-esteem, development of empathy, tolerance, creativity, promotes the internal mechanisms of self-regulation development.

Our analysis of synergistic processes in education has showed that personal development in the game is based not only on the educational content. Personal development is determined by the choice of personality as the subject of one's own path of development, and this choice is unpredictable and determined by various synergistic factors.

First, internal resources as personal structures of consciousness: criticality, motivation, reflection, mediation, autonomy, etc. They shape the personal experience of creating one's own world picture. Consciousness is considered not only as a functional but also as a content system, whose activity is determined by the ability to develop personal, value attitude to the environment, activity and behavior. It regulates, manages, develops person's mental activity, defining his behavior as a personal attitude to the culture values, knowledge, experience, life goals.

Second, this choice is unpredictable and possible under nonlinearities, when knowledge and behavior experience are not only incrementally sequential, along a normatively defined line, trajectory due to the teacher's message, but also arise spontaneously, subjectively, unpredictably due to the processes of teacher support discovery by the pupils themselves.

We present the synergistic game function as the game purpose for self-organization, which is realized in the self-affirmation, self-determination and self-realization of the junior pupil's personality. This explains the synergistic game effect, places emphasis

on the constructing pedagogical technologies interaction, which is determined by personality's self-organization by the means of their internal resources.

LITERATURE

1. Заброцький М. М. Вікова психологія / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 1998. – 89 с.
2. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років : монографія / В. У. Кузьменко. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : Навчальний посібник / В. П. Кутішенко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 128 с.
4. Медведева Л. Д. Использование комплекса интеграционных дидактических игр в процессе подготовки экономистов : автореф. дис. ...канд. пед. наук. / Л. Д. Медведева. – Барнаул, 2000. – 20 с.
5. Москаленко В. В. Людинотворча функція гри як форми культури. Укранська психологія : сучасний потенціал: матеріали Четвертих Костюківських читань / В. В. Москаленко.– К., 1996. – Т.2. – С. 186–192.
6. Суртаев В. Я. Игра как социокультурный феномен: Учебное пособие / В. Я. Суртаєв. – СПб., 2003. – 203 с.
7. *Шмаков С. А. Ігри учнів – феномен культури : монографія / С. А. Шмаков.* – К. : Либідь, *1994. – 239 с.*
8. Шуть М. Школа ігромайстерності / М. Шуть. – К. : Вид. дім «Шкільний світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
9. Юрова Л. С. Навчальна рольова гра як засіб розвитку комунікативної компетенції : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. С. Юрова. – К., 2003. – 19 с.

UDC (УДК) 615.322 : 581.192

QUANTITATIVE CONTENT OF KATEKHINS IN THE AERIAL PARTS OF PLANTS OF SPECIES OF THE GENUS PYCNANTHEMUM (LAMIACEAE) INTRODUCED IN THE RIGHT-BANK FOREST STEPPE OF UKRAINE

Kovtun-Vodyanytska Svitlana Mikhailivna
Ph.D., Research Associate
Levon Volodymyr Fedorovych
Ph.D., Senior Researcher
M. M. Gryshko National Botanic Garden of the NAS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Abstract: The results of a biochemical study of plants of 3 species of the genus *Pycnanthemum* Michx., Introduced in the M. M. Gryshko National Botanic Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine (Right-Bank Forest-Steppe) are presented. It was established that the aerial part of *P. californicum*, *P. virginianum*, and *P. tenuifolium* under conditions of introduction has a high catechin content (378-468 mg /%). Further in-depth biochemical studies are needed for a comprehensive assessment of the raw materials of these plant species.

Key words: *Pycnanthemum* Michx., introducents, catechins, comparative assessment

At present, from 5,000 to 8,000 natural flavonoids are known in the world (according to literary sources), which are widely distributed in the plant kingdom and have a large typical variety. The family of *Lamiaceae* Lindl. is one of the five families that are rich in flavonoids. The place of maximum localization of these compounds are flowers, leaves, fruits, and somewhat less – in the stems and roots. The period of maximum accumulation of flavonoids falls on the time of budding and flowering of plants [1, 46 p.; 2, 16 p.; 3; 4, 171 p.; 5, 187 p.].

The most reduced flavonoids are catechins (flavan-3-ols). Which are classified as secondary metabolites. They are identified in more than 200 plant species. Catechins

got their name thanks to the German biochemist F. F. Runge in 1821, when he first discovered these substances in the wood of Indian acacia catechu. Catechins are colorless, they have the highest degree of reduction, so they have the greatest antioxidant potential, are susceptible to autooxidation and enzymatic oxidation, are also easily oxidized on the light, when heated and in alkaline solutions, are prone to polymerization, which complicates their definition.

Interacting with free radicals, catechins neutralize them, turning into stable stable radicals. In plant materials, they can be in the form of glycosides. Catechins exhibit anti-inflammatory, antihistamine properties, relieve swelling, reduce the risks of heart disease, inhibit the aging process, stabilize cell membranes, increase the resistance of the blood vessel walls, support the body's immune system, increase the effectiveness of x-ray irradiation in treating tumors and increase the body's resistance to ionizing radiation, promote absorption ascorbic acid in the human body. They have greater antioxidant activity than vitamin C 20 times and vitamin E 50 times. Due to this, they are part of numerous medicines, in particular P-vitamin-active preparations and biologically active additives [6, 1196 p.; 7, 162 p.; 8, 61 p.; 5, 187 p.; 9, 42 p.; 2, 16 p.; 10; 11, 118 p.].

The aim of this work was to conduct a biochemical comparative assessment of raw materials of plants of the genus *Pycnanthemum* Michx. Introduced in the M. M. Gryshko National Botanic Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine (NBG) on the quantitative content of catechins.

Objects of study – aerial parts of plants *Pycnanthemum virginianum* (L.) T. Durand & B.D. Jacks. ex B.L. Rob & Fernald, *P. tenuifolium* Schrad., *P. californicum* Norr. ex Durand.

Sampling was carried out during the period of mass flowering of plants – II decade of July. Freshly cut raw material was crushed to 2-3 cm, did wilted, then dried in a dehydrator (Ezidri Ultra FD 1000) at a constant temperature of 32 °C. It was then ground to powder using a Bosch MKM 600. From the cooked raw material, samples were taken and dried to a completely dry mass in a muffle furnace at 100 °C.

The quantitative determination of catechins is based on the reaction of their condensation with vanillin (4-hydroxy-3-methoxybenzaldehyde). The reaction catalyst was concentrated hydrochloric acid. The optical density of the solution of condensation products was proportional to the initial concentration of catechins. Determination of the optical density was carried out with a green filter (maximum absorption 520±10 nm) [12, 21 p.].

Measurements were carried out on a photoelectrocolorimeter Zalimp KF 77 (Poland).

Obtained data calculated using a formula:

$$C_{cat} = \frac{D*V*R*K}{l*m}$$

Where:

D – the optical density of the solution;

V – the total amount of the extract and the average sample, ml;

R – dilution ratio of the solution;

l – working length of the cuvette, cm;

m – linkage, the average of the sample, g;

K – conversion factor (in terms of a mixture of tea catechins, K=15).

The number of parallel measurements was 3. The accuracy of the method was in the range of 2.5–4.8 %. The obtained data were presented in mg/100 g of dry matter (DM) in terms of a mixture of tea catechins.

Statistically processed data is shown on histograms as arithmetic means and their standard errors. The significance level was set at $\alpha = 0.05$. The statistical analysis was performed with IBM SPSS Statistics, release 23.0.

The genus *Pycnanthemum* is considered native to the flora of North America and now unites 22 taxa. The greatest taxonomic diversity of the genus is concentrated in the mountains of North Carolina [13, 424 p.; 14].

Pycnanthemum plants are little known in Ukraine. In the NBG (northern part of the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine), the introduction of species of this genus began in 2014.

These are herbaceous perennial essential oils plants with a pleasant mint aroma of the aerial parts. Under the conditions of NBS, they grow and develop well, undergo a full

development cycle, fructify. Active flowering continues during the third decade of June-August, and single flowers are observed until the end of September.

A comparative assessment of the biological activity of phyto-raw materials of introduced plant species *P. californicum*, *P. virginianum*, *P. tenuifolium* during flowering showed the presence of a high content of catechins (Figure).

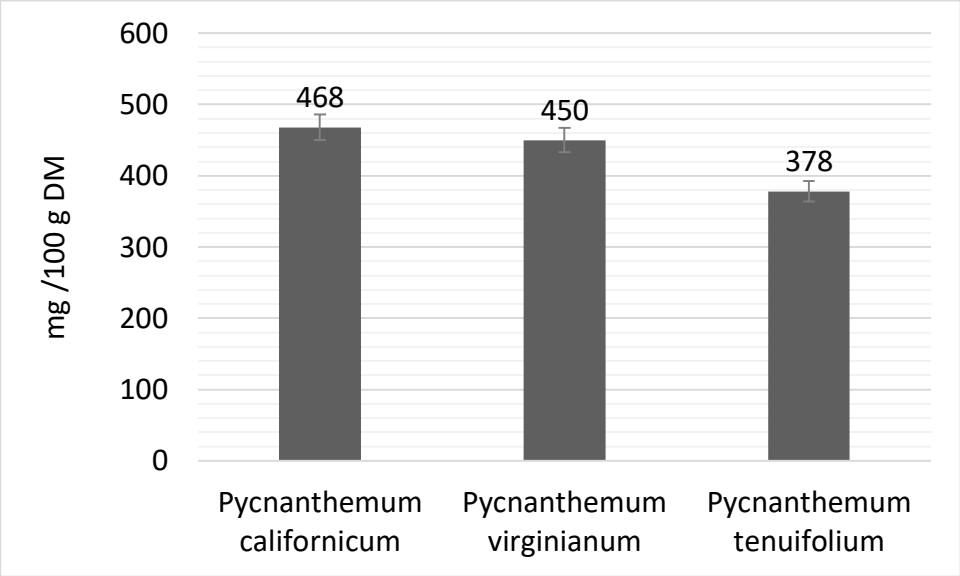

Figure. The content of catechins in the aerial part of introduced plant species of the genus *Pycnanthemum* Michx.

Between the studied species, *P. californicum* differs in the highest content, and *P. tenuifolium* received the lowest value. The original results can be compared with the results of studies of other scholars published in literature. The content of catechins in the raw materials of introducents is close to the content in such plants as *Veronica longifolia* L. – 441.3 ± 41.7 mg /%, *Artemisia absinthium* L. – 401.5 ± 39.6, *Salvia officinalis* L. – 361, 4 ± 36.5.

Importantly, new species already have an advantage over traditional essential oils plants and medicinal plants such as *Echinacea purpurea* (L.) Moench. – 321.9 ± 33.1, *Mentha piperita* L. – 238.0 ± 22.9, *Thymus vulgaris* L. – 222.8 ± 21.8, *Valeriana officinalis* L. – 82.5 ± 7.7, Melissa officinalis L. –36.2 ± 3.8 [15, 110 p.]; carrot powder – 128 mg /% [10].

Thus, we have a rather high level of catechin biosynthesis in *P. californicum*, *P. virginianum* and *P. tenuifolium* introduced in NBG. Further biochemical studies will assess the overall metabolic potential of introducers of the genus *Pycnanthemum*

and outline ways to use raw materials as a source of natural polyphenols in the food industry, pharmaceuticals, cosmetics, and also in modern feed production for the livestock industry.

REFERENCES

1. Методы анализа биологически активных веществ [Methods of analysis of biologically active substances] / Сост. Т. П. Анцупова, Г. Б. Ендонова. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ. – 2007. – 46 с.

2. Tungmunnithum D., Thongboonyou A., Pholboon A., Yangsabai A. Flavonoids and Other Phenolic Compounds from Medicinal Plants for Pharmaceutical and Medical Aspects: An Overview // Medicines. – 2018. – № 5 (93). – 16 p.

3. Загадочный комплекс катехинов [The mysterious complex of catechins]. URL: http://plantlife.ru/books/item/f00/s00/z0000021/st005.shtml

4. Бондакова М. В. Разработка рецептуры и технологии производства косметических изделий с использованием экстракта винограда [Formulation and technology of production of cosmetic products using grape extract]: дис. … канд. тех. наук: 05.18.06. / Москва, 2014. 171с.

5. Мустафаева Л. А. Содержание катехинов в плодах некоторых дикорастущих плодово-ягодных растений, произрастающих в Азербайджане [The content of catechins in the fruits of some wild fruit plants growing in Azerbaijan] // Химия раст. сырья. – 2013. – № 3. – С. 187-193. DOI: 10.14258/jcprm.1303187

6. Su X., Duan J., Jiang Y. et al. Polyphenolic profile and antioxidant activities of oolong tea infusion under various steeping conditions // Int. J. Mol. Sci. – 2007. – Vol. 8. – P. 1196—1205

7. Денисенко Т. О. Спектрофотометричне визначення поліфенолів з використанням гетерополікомплексів структури Доусона [Spectrophotometric determination of polyphenols using Dawson structure heteropolycomplexes] : дис. … канд. тех. наук: 02.00.02. / Одеса, 2016. 162 с.

8. Івашків Л.Я. Нові класи інгредієнтів продуктів харчування та їхні функціональні властивості [New classes of food ingredients and their functional properties] // Проблеми харчування. – 2010. – № 3-4. – С. 61-66.

9. Бельтюкова С. В., Бычкова А. А. Сорбционно-люминесцентное определение катехинов [Sorption-luminescent determination of catechins] // Харчова наука і технологія. – 2011. – № 3(16). – С. 42-46.

10. Родак О. Я. Оцінка антиоксидантних властивостей фруктових та овочевих добавок [Evaluation of antioxidant properties of fruit and vegetable additives]. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua

11. Иванова Е. В., Лукша Е. А., Калинкина Г. И., Погодин И. С. Определение катехинов и лейкоантоцианов в надземной и подземной частях *Aconogonon divaricatum* [Determination of catechins and leukoanthocyanins in the aerial and underground parts of *Aconogonon divaricatum*] // Вестник ВолгГМУ. – 2016. – Вып. 4(60). – С. 118-120.

12. Кривенцов В. И. Методические рекомендации по анализу плодов на биохимический состав [Guidelines for the analysis of fruits on the biochemical composition]. – Ялта. – 1982. – 21 с.

13.Flora of the Carolinas, Virginia, Georgia, northern Florida, and surrounding areas *Pycnanthemum* Michaux (Mountain-mint, Wild-basil), 2008. – P.424-426. (924 p.). URL: http://www.herbarium.unc.edu/weakleyflora_2008-apr.pdf

14. *Pycnanthemum* In: The Plant List. A working list of all plant species. URL: http://www.theplantlist.org/tpl1.1/search?q=Pycnanthemum.

15. Масленников П. В., Чупахина Г. Н., Скрыпник Л. Н., Федураев П. В., Селедцов В. И. Экологический анализ активности накопления биофлавоноидов в лекарственных растениях [Ecological analysis of bioflavonoid accumulation activity in medicinal plants] // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. 2014. – Вып. 7. – С. 110-120.

УДК 342.9

MODERN WORLD TRENDS OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

Kurkova Kseniia
Ph.D. in Law, Senior Researcher
Head of the Department
of Scientific and Legal Expertise and Legislative Work
Research Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine

Abstract. The thesis deal with the analysis of indicators used in the world practice for the scientific and technological development analysis based on the statistics of UNESCO and Eurostat. There are determined modern world tendencies of financial and personnel components development of the scientific and technological sphere.
Keywords: science, technology, research and development (R&D), expenditure on R&D, human resources R&D, researchers, gross domestic expenditure on R&D (GERD), gross domestic product (GDP), GERD as a percentage of GDP.

Today, it is an indisputable fact that science and technology play a decisive role in society development. In modern conditions, scientific and technological development is one of the main factors of state economic power, increasing competitiveness, ensuring national security, sustainable socio-economic development of the state and society as a whole, their strategic resource and one of the main factors for improving the quality of society life.

Task setting. The research purpose is based on investigation of statistical indicators that are used in the world practice for the analysis of scientific and technological development in order to identify and summarize the current global trends of financial and personnel components development of the scientific and technological sphere.

State support of scientific and technological development, as a major economic and reproductive factor, is in direct responsibility of the executive authorities and their officials and should be carried out, first of all, by establishing a list of priority areas, strategic goals and key orientations of such development that will enable to concentrate the available financial, human and other resources for realization of scientific and technological potential, sustainable development of science in Ukraine as a whole.

Research results. For provided analysis, we`ve used the statistics of UNESCO and Eurostat over the last year according to one or other surveyed indicator, for which information in most countries of the world is represented in full extent [1, 2].

The provided study performed the following global trends in scientific and technological development, in particular:

1). Increased attention and understanding by governments of scientific and technological development role importance among other areas of public policy to ensure the sustainable development of national economies over the long term. States are responsible for developing scientific and technological potential as a basis for world market competitiveness and a strategic resource for enhancing the well-being and meeting the socio-economic needs of citizens.

2). Research and development (R&D) global expenditure growth, including (from 1996 to 2016):

a) worldwide expenditure on R&D has increased from $ 665 million to $ 1.6 billion, up 2.5 times;

b) gross domestic expenditure on R&D (GERD) has increased from 1.41% to 1.68% (GERD intensity expresses a measure of public and private sector attention intensity to science, is an indicator of the priority of the scientific and technological development in relation to other spheres of public policy);

c) the worldwide R&D expenditure per capita (US $ CAG) increased from $ 114.05 to $ 218.71 in 2016, nearly double;

d) the worldwide share of internal expenditures per researcher since 1996 has also almost doubled and amounted up to $ 232.66 thousand in 2016 in (this indicator

demonstrates the researchers financial support and accordingly their potential for obtaining and applying new knowledge);

e) an important indicator is also the share of domestic expenditures per capita in US dollars for PCA. The worldwide share of domestic expenditures per capita in US dollars for PCAs since 1996 has also doubled and in 2016 reached US $ 218.71.

At the same time, a characteristic feature is the share reduction of public sector R&D expenditure in high-income countries and the share increase of public sector expenditure on R&D in lower-income countries (in countries with so-called «raw material economy»). Despite the R&D expenditure declining tendency from the state budget, huge resources are spent on science from the state budget in the leading countries of the world (for 2017 in China – $ 98.2 million, the Russian Federation – $ 27.9 million, Japan – $ 26.3 million, Korea – $ 19.3 million, Canada – $ 8.6 million, India – $ 6.9 million). The absolute world leader in the United States, which over the past ten years has spent more than $ 120 million in science budgets.

In high-income countries, private-sector science investment (up to 70% of total domestic science spending) prevails, which offsets the insufficient or purposeful reduction of government spending on science. High public sector R&D expenditure activity is more prevalent in low-income countries. It is noteworthy that the more the state is willing to invest in the development of scientific and technological potential, the more the private sector is involved in financing science.

However, in most countries, priority is given to directing public funds to basic research, which essentially generates knowledge. But on the whole, scientific priorities shift towards the transformation of the results of basic research into concrete applied results that have the potential to be commercialized and which have a specific socio-economic effect («science is not for the sake of science», the transition to a model of real commercialization of scientific results).

An increase of state R&D expenditure is also observed during the economic crisis (in particular, after the global crisis of 2007-2008), as an integral part of states' anti-crisis measures.

On the whole, a high level of scientific and technological development is observed in those countries where the triangle «power-business-science» works effectively, and the overall positive effect of such cooperation depends on how much they complement each other. The basis for such a public-private partnership is an effective and efficient system of public support and incentives for the private sector to invest in science (a set of tax, credit, financial, administrative mechanisms).

3) The worldwide researcher's number increase, in particular from 1996 to 2016, it has increased by 40%, from 4.6 million to 8.7 million.

Such an important indicator as the number of researchers per 1 million inhabitants is used worldwide to assess the state's potential to enter into an innovative vector of scientific and technological development. The number of researchers per 1 million inhabitants in the world average for 2016 was 1,162 since 1996 this figure has increased by 1.5 times.

The study found that the largest number of researchers per 1 million inhabitants in 2017 were in North America (USA, Canada – 4,2 thousand researchers), Europe (Denmark – 7.9 thousand, Sweden – 7.6 thousand, Finland – 6.7 thousand, Norway – 6.5 thousand, Germany, Netherlands – 5 thousand, Belgium – 4.9 thousand researchers) and Asia (Republic of Korea – 7.5 thousand, Japan – 5.3 thousand, China – 3.4 thousand researchers).

Conclusions. Scientific and technological development is the result of purposeful and long-lasting appropriate state policy implementation, understanding of the role of science by state officials, both for ensuring national security and for the socio-economic development of society and for ensuring the well-being of citizens. The worldwide increase of R&D expenditures, the increasing number of researchers indicate that science and technology are regarded as the main sources and key drivers of economic growth, and the development of scientific and technological sphere is a priority appropriate state policy direction of majority countries in the world.

REFERENCES

1. Unesco Institute for statistics. URL: http://data.uis.unesco.org/?CS_referer=&CS_ChosenLang=en

2. Eurostat. Database. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/data/database

УДК 330

DEEP LEARNING. RECOGNITION DRAWINGS

Krylov Eugene Volodymyrovych
Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor
Anikin Volodymyr Konstantinovich
Senior Lecturer
Belous Roman Volodymyrovych
Phd student
National technical university of ukraine
“igor sikorsky kyiv polytechnic institute”
Kyiv, Ukraine

Abstract: The problem of increasing the volume of documents today is urgent for all enterprises. Increasingly, the complexity of accessing archives increases the time to search for documents. The most effective solution to this problem is to digitize, organize and create an electronic archive. Some organizations and institutions of culture, science, media, industry and others create and store large amounts of digital information resources that can provide access to them repeatedly faced with the need to create special programs to preserve digital information resources and providing long-term access to them.

Keywords: deep learning, recognition drawings, new method, recognition image, electronic archive, neural networks

Recently, when referring to the automation of the archival service, the term "electronic archive" is often used. An electronic archive means a database of documents on electronic media and software that allows you to search for the necessary information.

The main tasks and problems that arise when developing software are storing and processing huge information resources, storing documents in certain formats, their

details and certificates, delineating rights and protecting access to databases. Therefore, the main condition for creating electronic archives is the availability of the document in electronic form. Business archives accumulate over the years, some over the decades. Usually, huge volumes of archival documents are collected.

In order to solve this problem in the research, it was decide to develop a new method using artificial intelligence, namely neural networks with the teacher. Artificial neural networks are computing systems based on biological neural networks that make up the brain of animals. Such systems learn (gradually improving their abilities) to accomplish tasks by examining examples, usually without programming for specific tasks. They found the greatest use in applications that are difficult to express with a traditional computer algorithm that uses rule-based programming.

Neural networks are basing on a set of related units called artificial neurons (analogous to biological neurons in the biological brain). Each connection between neurons can transmit a signal to another neuron (Warren Sturgis McCulloch, 1943). The receiving neuron network can process the signal and then signal the connected neurons. Neurons can have a state usually represented by real numbers, usually between 0 and 1. Neurons and synapses may also have a weight that changes in the learning process that can increase or decrease the strength of the signal that it sends on.

Deep learning is a machine-learning algorithm for modeling high-level abstractions using numerous nonlinear transformations (David Everett Rumelhart, 1990). Deep learning is characterize as a class of machine learning algorithms that uses a multilayer system of nonlinear filters to extract features with transformations. Each subsequent layer receives at the input the output data of the previous layer. The deep learning system can use learning algorithms with and without training, with sample analysis analyzing non-teacher training, classification - top-level learning are layers that are develop with mandatory data. These features are organize hierarchically, and features a higher level attributes are derive from the lower level and is part of the broader field of machine learning study representations of data.

Machine learning uses different technologies and algorithms. In particular, can be used discriminant analysis, Bayesian classifiers and many other mathematical methods (Rina Dechter, 1986). However, in the late 20th century, more and more attention more respect was gave to artificial neural networks. Another explosion of interest in them began in 1986, after a significant development of the "Reverse Error Method"(Geoffrey Hinton, 1974), which was successfully used in the training of the neural network. Deep learning only applies to more complex neural networks that contain several hidden levels. At the same time, the levels of neurons can alternate with layers that perform complex logical transformations. Each next layer of the network looks for relationships in the previous one. This neural network is able to find not only simple relationships, but also relationships between relationships.

Deep learning is a really fast growing application of machine learning. The use of these algorithms in various fields shows its versatility. The analysis of publications performed in this study clearly demonstrates the relevance of this technology and provides a clear illustration of the growth of deep learning. This method will solve the problem of creating electronic archives, namely the digitization of mapping schemes and drawings in vector graphics.

REFERENCES

1. Abdel, O.: Applying convolutional neural networks concepts to hybrid NN HMM model for speech recognition. Acoustics, Speech and Signal Processing 7, 4277-4280 (2012).

2. Alqahtani, N.; Armstrong, R.T.; Mostaghimi, P. Deep learning convolutional neural networks to predict porous media properties. In Proceedings of the SPE Asia Pacific Oil and Gas Conference and Exhibition, Brisbane, Australia, 23–25 October 2018.

3. Blunt, M.J.; Bijeljic, B.; Dong, H.; Gharbi, O.; Iglauer, S.; Mostaghimi, P.; Paluszny, A.; Pentland, C. Pore-scale imaging and modelling. Adv. Water Resour. 2013, 51, 197–216

4. Mosavi, A., Varkonyi-Koczy, A. R., Fullsack, M.: Combination of Machine Learning and Optimization for Automated Decision-Making. MCDM (2015).
5. Botha, P.W.; Sheppard, A.P. Mapping permeability in low-resolution micro-CT images: A multiscale statistical approach. Water Resour. Res. 2016, 52, 4377–4398

УДК 81.10.02.

THE FUNCTIONAL-SEMANTIC ANALYSES OF MODALITY IN ENGLISH AND GEORGIAN LANGUAGES

Kipiani Sophio
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The present article provides the functional-semantic analysis of modality based on the materials of English and Georgian Languages. Despite the numerous works in the area, all the possible aspects of modality have not yet been examined. The analysis of the two languages provides us with enough evidence to build up the functional-semantic fields of modality.

Key words: modality, relativization of the validity of sentence, possible words.

Introduction: In Linguistics Modality is defined in a number of ways. Some define it as "the relationship between a subject and a predicate". Others describe it as "the speaker's grammatically expressed relation towards the reality" [8].

The essence of modality lies in the relativization of the validity of sentence meaning to a set of possible words. From a speaker's evaluation perspective, modality is the speaker's cognitive, emotive, or volitive attitude towards the state of affairs, his commitment or detachment, his envisaging several possible courses of events or his considering of things being otherwise [8].

There is a discrepancy of ideas about the types of modality.

Von Wright, in what was a pioneering work on modal logic, distinguishes among four modes. These are:

1. The alethic modes or modes of truth.
2. The epistemic modes or modes of knowing.

3. The deontic modes or modes of obligation.

4. The existantial modes or modes of existence.

Von Wright admits that the last type, which belongs to qualification theory, is often not regarded as a branch of modal logic, though adds that there are essential similarities between it and the other modes [10].

Lyons noted three "scales" of modality, those of 1)"wish" and "intention", 2) "necessity" and "obligation", and 3) "certainty" and "possibility" [7].

A rather different approach is taken by Leech, who offers what he calls a "structural and componential description of modality". This involves seven systems:

Causation _ "causes"; "is caused by"

Actuality _ "actual, real"; "non-actual, unreal, hypothetical"

Constraint _ "weak" (e.g. permission); "strong' (e.g. obligation)

Authority _ "has permission/is obliged to"; converse

Volition _ "wishes"; "is wished by"

Ability _ "is able to"; converse

Probability _ "probable", "improbable" [6] .

Palmer earlier made the threefold distinction between epistemic, subject oriented and discourse oriented modals. He used the distinction between “subject oriented” and “discourse oriented” modality to classify the modals themselves. Later he himself rejected his classification and suggested three basic kinds of modality which for convenience were labeled as "epistemic", "deontic" and "dynamic" (by Von Wright's terms) [8]

In both syntax and semantics, epistemic modality is the type of modality that is most clearly distinct from the others and has the greatest degree of internal regularity and completeness. The function of epistemic modals is to make judgments about the possibility that something may or may not be the case. The epistemic modality is the modality of proposition rather than that of actions, states, events, etc. Epistemic modals are normally subjective, i.e. the epistemic judgment rests with the speaker. The clearest evidence of the subjective (performative) nature of the

epistemic modality is that the relevant modals occur only in the present tense, for the judgment and the act of speaking are simultaneous and can only be present this way.

Previous research of modality in English states that in English lexical-grammatical means (modal verbs, modal words, mood) build up the field of modality. As for Georgian there is no fundamental study of epistemic modality yet. Thus, the present study of epistemic modality can be considered to be a fruitful systemic attempt not only from the point of view of Georgian epistemic modality, but from the point of view of comparative study of epistemic modality in English and Georgian.

As the various research shows Georgian linguists dealing with modality discuss only modal particles thus other types of expressing modality in general epistemic modality in particular has not yet come into focus of their attention [4; 5]

We argue that epistemic modality can be expressed in Georgian by the following means: modal particles (discussed by Sharashenidze in the context of modality as genertal), by parenthetical expressions, modal words and modal phrases.

The functional-semantic category of modality

Aiming at building up the functional-semantic structure of the field of modality, we represented the system of nuclear and peripheral constituents in the two languages. Because of the complexity of its meaning, the functional-semantic field is divided into several micro fields.

The main characteristic of the functional-semantic field is the union of the semantic functions and the variety of the means expressing modality. It can be viewed as an integrated axis uniting different lingual (morphological, syntactical, lexical) units. We think that functional-semantic field must be the most reliable means of fully determining the semantics of modality in the compared languages, as well as of establishing differences and similarities between English and Georgian. We conducted comparison of two languages step by step by providing the supporting theoretical material and testing it practically.

Linguists take different approaches towards modality. Some define it as "the relationship between a subject and a predicate". Others describe it as "the speaker's grammatically expressed relation towards the reality". [Palmer F.R. 1979]

The essence of modality consists in the relativization of the validity of sentence meaning to a set of possible words. From a speaker's evaluation perspective, modality is the speaker's cognitive, emotive, or volitive attitude towards a state of affairs, his commitment or detachment, his envisaging several possible courses of events or his considering of things being otherwise.

The comparative analysis of modality expressing necessity and possibility in English and Georgian Languages

The result of the work is based on the practical work gained form the comparative analysis of Georgian and English Languages. The sentences were taken from the works of the English and American writers containing epistemic modals. The Georgian sentences were taken from published translations.

Logical necessity is expressed in English by the following nuclear elements: modal verbs – *must, have to, should, ought, will would*; modal words – *naturally, evidently, obviously*. In Georgian the means of expressing modality are: *unda(must), mainc (still),* and modal words: *bunebrivia (it's natural), rasakvirvelia (of course, sure), ashkarad(obviously), ckhadad(apparently).*

Modality of the logical necessity is based on real facts, on logical conclusions, on assertions of the witness. The expression of logical necessity is based on the speaker's logical assumptions: "Nick must be at the cinema". Implication is clear. We predict that "Today is Saturday, the day-off. On Saturdays he always goes to the cinema. So he must be at the cinema."

Must expresses conclusion based on the real facts. We cannot say that *must* expresses certainty. The main conclusion is given in the context:

I felt instinctively that the hour must be chosen with delicacy. (S. Maugham)

vgrdznobdi, rom naxvis dro guldasmit unda shemerchia.

(I felt that I had to choose the time of meeting with diligence.)

must = have to

Georgian grammarians deny existence of modal verbs in Georgian as modal verbs have undergone some changes. Obviously, the verb "unda" plays a role of a modal verb in Georgian [9; 3].

Most of the examples of *must (unda)* in the survey relate to the states of activity in the present or in the past. It is clear from the discussed examples that the nuclear of necessity is *must*, the equivalent of which can be the form *have to*. The present study provides all the Georgian equivalents.

I must give him something more than the belly meat then. (E. Hemingway)

meti unda mivtse, erti rbili natseri ar iqneba sakmao.

(I must give more. One tender piece is not enough)

Must = unda

So when I told old Spencer I had to go the gym to get my equipment and stuff, that was a sheer lie. (J. Salinger)

moxuc spensers rom vutxari, fizkulturis darbazshi unda sheviaro-metqi, esets mtknari sicrue iko.

(When I told old Spencer I had to go to the gym, it also was the lie.)

Had to = unda

Will expresses the confident statement. It often has the prophetical nature. It can be used to express habitual events.

She'll be with father in their room. (J. Galsworthy)

mamamistan ertad iqneba taviant otaxshi.

(She'll be with her father in their room.)

Will be = ikneba

Modal verbs *ought to* and *should* express the weakened meaning of the logical necessity. *Should* is the unreal or tentative marker of the epistemic necessity. To express necessity modal word *naturally* is also used.

They naturally expect the worst of me because of my situation. (L. Banks)

Isni bunebrivia uaress elodnen situaciidan gamomdinare.

Naturally = bunebrivia

In Georgian language 'unda' modal verb is generally used. It is also used with the imperative mood and with the words and phrases such as: *namdvilad(of course), aucileblad(by all menas), bunebrivia(it's natural), raga tkma unda and others.*

The means of expressing possibility in English Language are: modal verbs: *may, can, could, might* and modal elements: *probably, perhaps, maybe, possibly, I suppose, I guess, I assume*. Their Georgian equivalents are: *albat(maybe), ikneb(perhaps), shedzleba (can, may), etkoba(It seems), vpikrob (I think), me mgoni(I suppose), chemi azrit (to my mind).*

Modality of possibility expresses the epistemic evaluation based on the speaker's supposition. Possibility, unlike necessity is not based on the facts and assertions, but on the incomplete knowledge of reality. In fact, the most accurate paraphrase is in terms of something like "The only possible conclusion is that. . . "

The phrase with *can* expresses the relation between the speaker and the action expressed by the verb. But the phrase with *may* is more specific and refers to a certain situation.

Modals *can* and *may* are usually followed by the Infinitive, e.g. Continuous, Perfect, Passive, which is not characteristic to the modal meanings of permission and objective possibility.

I have some washing here _ not very much _ but you are welcome to it. Next week there may be more. (Th. Dreiser)

ak tsotaodeni tetreuli dagrovila da tsaighet, iqita kvirashi, albat, ufro meti iqneba.

(Here there is some sheets and take it, next week,maybe will be more)

May be = albat

Could and *might* are used to express the hypothetical meaning as the form of subjective mood in the unreal conditions.

If I could have offered marriage and a settlement everything would have been easy. (G. Green)

rom shemdzleboda misi khelis txovna, mashin kvelaferi iolad chaivlida.Y

(If I could ask her hand, everything would have passed smoothly.)

Could = sheidzleba

Modality of possibility is indicated by *may*, and the paraphrase in terms of "possible that " is an accurate one. *May* is used to relate to proposition of various kinds. The research shows that *may* is used six times more intensively than *can*. These modal

verbs are used in different systems of relation, but are more often used in the speech of the older people to express possibility. In the speech of children and young people all these are expressed with the modal words.

Modal words *probably, perhaps* are more frequent than maybe, *possibly, presumably* to express modality.

Probably is used in the middle of the sentence before the verb, between the auxiliary or modal verbs.

You figured most of them would probably marry dopey guys. (J. Salinger)

meti tsili albat vighats shterebs mistxovdeba.

(Most of them would probably marry some foolish guys.)

Probably = albat

Perhaps is generally used at the beginning of the sentence and gives the whole statement the meaning of possibility and unreality. In the context it is often used with the other modal modifiers. *Perhaps* is seldom used in the middle of the sentence or at the end.

From some far source, perhaps some old German ancestors, she has inherited an understanding and appreciation of all this. (Th. Dreiser)

aravin utskis, saidan, ikneb, tavisi germaneli tsinaprebidan dahkva jenis kovelive amis gagebisa da shefasebis unari.

(Nobody knows, perhaps Jenny inherited it from her ancestors to understand and estimate all this.)

Perhaps = ikneb

Possibility is also expressed by the modal phrases, constructions like 'I suppose', word combinations like 'to be possible, in my opinion', and also phrases with noun and gerund: it looks like + Gerund, there is a possibility; supposing that.

Based on the observation and comparison of similar means of expression we conclude that in English language besides the mood the modality is expressed with the modal modifiers: modal words, modal particles, modal phrases, modal verbs and syntactic constructions with the modal meaning. In Georgian language in addition to

mood the modality is expressed with verbal syntactic constructions, modal verbs and modal particles: *unda, lamis, titqos, vaitu, egeb, iqneb*, and so on.

Conclusion

The functional-semantic means of expressing modality describes the language as the united system of grammatical-lexical fields and functional-semantic categories. Functional-semantic model is the integrated description of the lingual units. Their use in the language depends on the specific terms of the relationship, such as the type of the text, means of communication, relation between the communicators, level of the socio-psychological closeness, etc.

In the comparative research, functional-semantic model has an advantage over the other systemic-structural models. It is unique when comparing the languages; it helps to examine similarities and differences between the languages. The analysis stated equivalent epistemic modals in Georgian and English and revealed differences and similarities between the translations.

The semantic function of the given category is the existing means based on the speaker's supposition. In the research paper we have discussed the epistemic modality which includes the micro-fields of possibility and necessity.

According to the analysis, epistemic modality of possibility and necessity in both languages is expressed by the different lingual units: lexical, lexical-grammatical, lexical-syntactic and syntactic. The semantic analysis of the field of modality in Georgian and English makes it possible to conclude that the modal functions in both languages are alike. The unity of the functions in these languages reflects the closeness of the semantic potential in the field of modality and points to its universal features. The differences between these two languages are conditioned by their individual structural layout.

REFERENCES:

1. Beliaeva E.I The Functional-Semantic Field of Modality in English and Russian Language, Publishing House Voronejh,− 1985. − 180 p.
2. Faller M. Functions of Language http://semanticsarchive.net
3. Harris A. C. Modal Auxiliaries in Georgian, Philological Papers, Pilologiuri ziebani (Festschrift for Guram Kartozia), ed. by Alexander Kartozia, Modal Auxiliaries in Georgian, Philological Papers, − Tbilisi: − 1995. −p. 195-207
4. Kvachadze L, Modern Georgian Syntax, "Education", Publishing House "Ganatleba", − Tbilisi: −1988. − (in Georgian) 395 p.
5. Kvaratskhelia G. Functional Stylistics of Georgian Language, Monography. TSU Publishing, −Tbilisi: −1990. 135 p.
6. Leech G. N. Towards a semantic description of English, London: Longman, − London: − 1969. −277 p.
7. Lyons J. Introduction to theoretical linguistics, Cambridge University Press, − 1968. −534 p.
8. Palmer F. R. Semantics.Cambridge:Cambridge university Press,− 1979.−221 p.
9. Sharashenidze N. The history of the particle "ikneb", Linguistic Papers, 2, TSU Publishing (In Georgian), − 1999. − p. 168-180
10. Von Wright G. H. An essay in modal logic, North-Holland Publishing Company, − 1951 – 286 p.

UDC 338.24:658.51

IMPROVEMENT OF PROJECT MANAGEMENT ORGANIZATIONAL STRUCTURES

Khadartsev Oleksandr
PhD, Associate Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
Poltava, Ukraine

Summary. The article deals with the influence of type of organizational structure of management on potential results of project activity. The principles of forming organizational structures of project management, which should take into account the functional areas for project development and implementation, are defined. Emphasis is placed on the need for comprehensive improvement of project management systems on the basis of the project team formation, as well as taking into account the maturity model criteria and quality standards.

Keywords: project management, organizational structure, function of management, types of structure, approach, efficiency.

The relevance of this issue is due to the problem of using the tools and methods of project management in the enterprise. In this regard, the study of project management systems and the development of areas for their improvement requires a thorough search for the following components:

- study of the nature of project management at the enterprise and the scientific bases on which it is based;
- analysis of the main aspects of forming a project management system at an enterprise;
- study of approaches to formation of organizational structure of project management;
- identification of key management procedures and mechanisms for interaction between project participants.

Accordingly, building an effective project management system requires exploring the theoretical foundations of the functioning of organizational management structures as a whole. Therefore, it is determined that the project in terms of its management is a complex of project documentation and plans, as well as the process of implementation of these project decisions. The methodological aspects and tools of project management depend on its identification by classification criteria, which determines the composition of the project participants and the mechanism of their interaction, and the logical and structural sequence of tasks and procedures of project management over time is administrated by the project life cycle. Accordingly, the formation of a project management system at an enterprise should correspond to the essence of project management as a specific (certain) type of activity and the main tasks to be achieved as a result of project implementation. The study of theoretical material has shaped the vision of the project management system as a set of spheres of management of project elements and the relationship between them. Effective functioning of the project management system is impossible without observing the scientifically sound principles of project management, which are the basis for determining the composition and competencies of project participants.

The specificity of existing organizational management structures, studying their advantages and disadvantages, makes it possible to specify an adequate project management architecture to the needs of the business unit and to justify the decision criteria regarding the project management structure. In particular, PBMOK [1], which is the widely recognized “Project Management Bible”, clearly regulates project management functions and requirements for project procedures (fig. 1). Correct organization of work of all its divisions, interaction and subordination between departments and employees is important for the effective activity of each enterprise. This is what the structure of the enterprise is responsible for, because it is the totality of elements of one system and the constant connections between them. The success of the project depends largely on its organizational structure, as it is aimed at establishing relationships between the units and members of the firm.

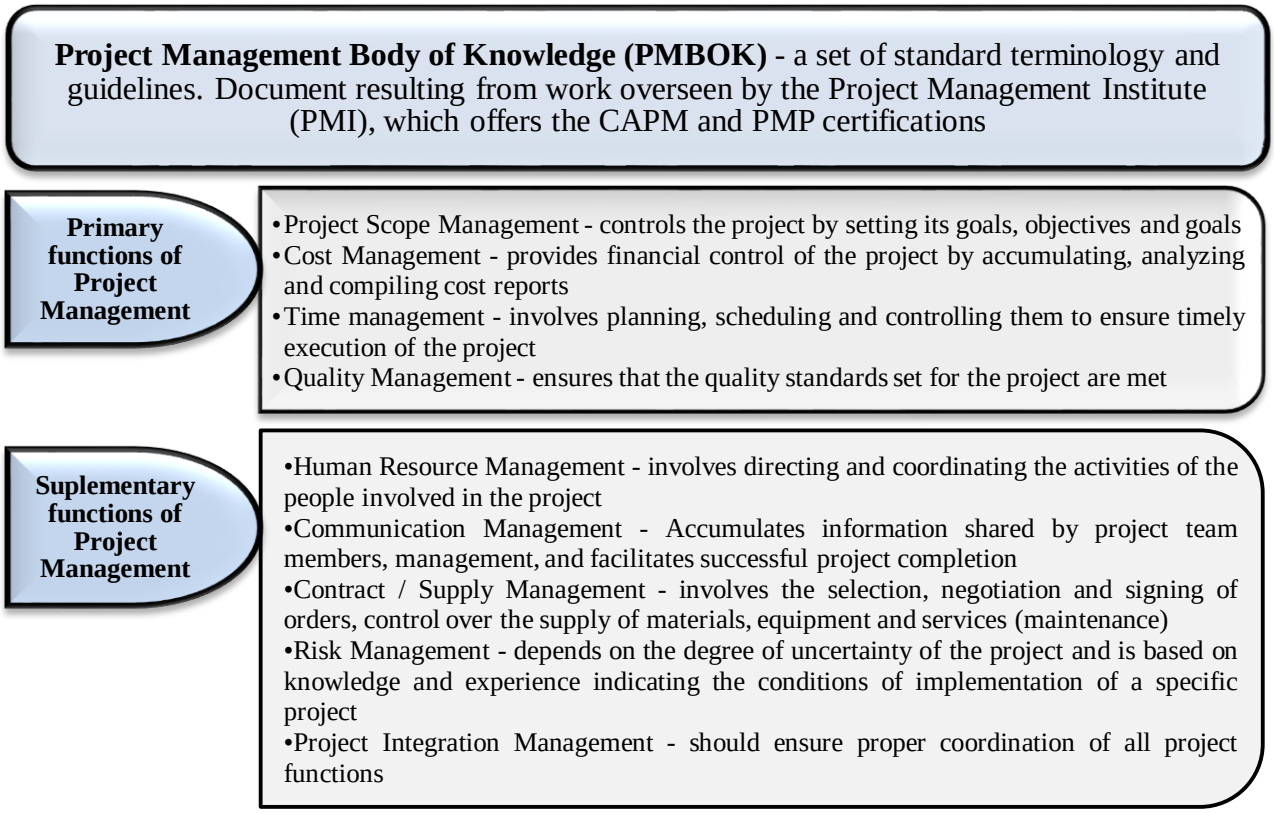

Figure 1 – Project Management functions differentiation on PMBOK [1]

The organizational structure of management is a scheme of distribution of the main functions by units and individual employees, who perform tasks related to the adoption and implementation of enterprise programs to achieve the goals. There are several types of organizational structures widely used in project management.

Functional structure involves the management exercised by a line manager through a group of subordinate functional executives, each of whom manages specific units within their functions. It is based on the principle of specialization of organizational and management structures on a functional basis. Each employee has one specific supervisor [2] in a hierarchical system. Functional organizations tend to carry out single and unrelated projects. In this case, certain parts of the project are executed by the relevant units (sufficiently isolated at the level of simple functional contractors), and coordination is carried out by the project coordinator (manager) at the level of functional managers. The matrix form of management is used in the implementation of a system (program) of complex related projects and the need for a significant

redistribution of powers and functions throughout the management system [3]. In this case, the main organization is allocated, which is empowered not only to coordinate the management of the implementation of project activities, but also the authority to:

- allocate and control the cost of resources;
- adjust current plans;
- stimulate timely and qualitative achievement of interim results, i.e. the application and delegation of the functions of the main management to the general contractor, which usually executes the bulk of the project.

The matrix organizational structure may change depending on the powers of the manager: from the so-called weakly matrix and almost functional to strongly matrix and almost design [4]. Project management is the total management of all labor, financial, material and energy resources required to ensure the implementation of projects within a specified timeframe, within the planned cost and with the required quality [5]. This form of management is most effective in solving problematic (strategic) tasks related to the reorientation of the goals of the enterprise or ways to achieve them. In this case, a special working group (project team) is created within the existing organizational structure of the enterprise, which is disbanded upon completion of the project, and the personnel and resources that were previously involved in the project work are returned to their strategic units.

The effective functioning of a project management system is determined by the development and standardization of processes and procedures. This allows you to determine the order of their course and starting points for decision making. Since, in our opinion and in the opinion of the specialists-managers, the main link is communication between the project participants, this mechanism plays an important role. Studying the functions and competencies of project participants, the coordination between the life cycle and the project team, the role of the project manager and approaches to teaming together allows revealing the laws and sequence of operation of such a mechanism and forming a theoretical and methodological basis for determining the organizational structure [6]. The analysis of project activity at a number of enterprises shows the lack of a comprehensive approach to decision-

making on project management, so the creation of a project team will be an adequate decision regardless of the type of organizational structure of management. This is to develop, coordinate, execute and monitor all project activities that will ensure timely and effective implementation within the available resources and budget. The following will be relevant.

1. The implementation of a project management`s maturity model, which implies a transition from a lower level of maturity (overall project management awareness) to a higher one, and implies continuous improvement of the project management process.

2. The implementation of a systematic model of project quality management, which implies improvement of existing and application of new standards of quality management. As the quality management system is formed based on a hierarchy of interconnected components, business units should pay attention to the flow of processes at each stage of the project cycle in order to maximize impact.

Thus, it is advisable to apply these theoretical and methodological tools in the project activity of business entities, which will help to improve project management and positively reflect on the results of their activity.

REFERENCES

1. *PMBOK Guide and Standards*. Project Management Institute, 2017. Available at: https://www.pmi.org/pmbok-guide-standards.

2. Yehorchenkov, O.V., Yehorchenkova, N.Yu. & Katayeva, Ye.Yu. (2017) *Azbuka upravlinnya proektamy. Planuvannya: navch. posib.* [ABC of Project Management. Planning: teaching tool.]. Kyiv: KNU im. T.Shevchenka, 117 p.

3. Hrosul V.A. & et al. (2015) *Upravlinnya proektamy: praktykum z vykorystannyam informatsiynykh tekhnolohiy (na bazi MS Project)* [Workshop on Using Information Technologies (MS Project-Based)]. Kharkiv: FOP Ivanchenko I.S., 71 p.

4. Mykytyuk, P.P. (2014) *Upravlinnya proektamy: navch. posibnyk* [Project management: tutorial], Ternopil′: TNEU, 270 p.

5. Chumachenko, I.V., Morozov, V.V., Dotsenko, N.V. and Cherednychenko, A.M.

(2014) *Upravlinnya proektamy: protsesy planuvannya proektnykh diy* [Project management: project planning processes] Kyiv: KROK, 673 p.

6. Zahumenna, T.V. (2013) "Osoblyvosti upravlinnya innovatsiynymy proektamy" [Features of innovative projects management]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, No. 23.4, pp. 348-360.

7. Petrenko, N.O., Kustrich, L.O. and Homenyuk, M.O. (2015) *Upravlinnya proektamy: navch. posibnyk* [Project management: tutorial]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury, 244 p.

УДК 82**.091**

TRANSCULTURAL POETICS OF ERNEST FENOLLOSA

LipinaVictoria
Doctor of sciences, Professor
Lipin Gleb
Ph.D., Associate Professor
Oles Honchar Dnipro National Universsity
City Dnipro, Ukraine

The paper focuses on Ernest Fenollosa's research "The Chinese Written Character as a Medium for Poetry" as one of the first transcultural comparative East- West studies of languages and literatures. For the first time, the resonant work of the American scholar is considered as a starting point for transcultural studies in poetics.

Keywords: Ernest Fenollosa, transculturalism, Chinese ideogram, poetics, translation, appropriation.

The purpose of the paper is to display the significance of Fenollosa's ideas articulated in his distinguished treatise "The Chinese Written Character as a Medium for Poetry" that has long remained underestimated in the field of comparative West-East poetics, being referred only as an illustration of the origins of imagism and vorticism. Its significance had gone beyond "exotic enlightenment" of the Western aesthetic taste. Written in 1904 and first published with comments by E. Pound in 1919, this work inspired the apostles of Imagists, as well as many other famous poets (William Carlos Williams, Wallace Stevens, Richard Aldington among them) in their search for new horizons in art.

Ernest Fenollosa (1853 - 1908), a passionate collector of Oriental art, was a pioneer in the field of linguistic sinology as well as in the comparative study of poetic languages of East and West. Besides, he laid the foundation for the concept of "national Japanese art" [1, p.144-152]. The son of a successful Spanish musician

Manuel Fenollosa, he grew up in an atmosphere of high culture, surrounded by exquisite exotic oriental artefacts.

© Lipina Victoria, Lipin Gleb, 2020

Ezra Pound highly appreciated Fenollosa's groundbreaking research viewing it as "a study of the fundamentals of all aesthetics" [2, p.41]). However, the Russian sinologist V. Malyavin in the article "Pound's Chinese Improvisations" [3, p. 246–277] overlooked what Fenollosa and Pound uphold as the most important principle of this research: interlinear linguistic re-enaction of the Chinese characters in translating.

Fenollosa claimed that what had been done was not at all an improvisation of master principles of ancient Chinese poetry. Under the guidance of the Japanese professor of sinology, he examined Chinese hieroglyphic writing. He observed that it contains the second level of metaphoricity and visual picturesqueness, amazing strength and brightness of natural ethics, the qualities that are hardly accessible to the European language [2, p.41-61]. Therefore, the reading of Chinese poetry for Fenollosa means "watching". He perceives the hieroglyphic binomial form "speak" as "mouth with two words and a flame coming out of it": "It speaks at once with the vividness of painting and with the mobility of sound" [2, p. 46]. In the Oriental languages, Fenollosa discovered the clarity of painting, regarding this quality the most natural linguistic form. The understanding of language as "frozen poetry" ("Language is fossil poetry" [4, p. 337]), formulated in the essay "Poet" by his beloved predecessor – philosopher-transcendentalist Emerson – is manifested in Fenollosa's concept of the Chinese language as the language of nature itself.

Comparing the Eastern and Western European poetic languages, Fenollosa outlined the main quality of the Western thought, declaring that it is not directly connected with the world, but through the process of abstract thinking ("logic of classification", "sifting process" [2, p.47]). In the Chinese language, natural energy and overtones that vibrate against the eye [2, p.60]) are manifested in a concentrated form. And this is for him the main evidence of cultural superiority of Chinese poetic culture [2, p. 81]. Needless to say, that Fenollosa's ideas are in full compliance with the thinkers of

his time (primarily Jaspers and Hume) who studied the processes of visual perception and visual thinking.

In the treatise, Fenollosa develops two themes. The first is associated with the natural power of the Chinese language [2, p. 58]). Not a pictogram, but the idea of movement, captured by a hieroglyph and understood aesthetically, form the essence of his concept of the Chinese poetic language as a picture of the life process, of nature itself. Sinologists, who criticize Fenollosa for amateurism and ignorance in the issue of ideographism [5, p.6], disregard his main argument: the essence of the ideogram is in the idea of movement ("ideographic roots carry in them a verbal idea of action" [2, p.45]). Chinese hieroglyphic writing for him is a miraculous flash of concrete and visible poetry. Here the attribute "concrete" has another important significance– the beginning of a new direction in Western poetry – "concrete poetry".

The second theme of the treatise is the discovery of the exceptionality of the Chinese poetic language in contrast to the Western one, which he defines as "anemic" ("anemia of modern speech" [2, p.55]). In Chinese, he highlights the impulses of the creative process at work: "Like nature, the Chinese words are alive and plastic, because thing and action are not formally separated" [2, p.50].

Fenollosa does not analyze hieroglyphic binomial forms but only ideograms, which he defines as "things in motion", "motion in things" [2, p.46]. For him, the Chinese character is directly related to the signified, and this property of the direct connection of language and the world, he, like his ardent student Ezra Pound, wanted to instill in the Western poetic language, which, in his opinion, consists of solid ready-made concepts ("is baked into little hard units or concepts "[2, p. 56]). It was this idea about the life-giving nature of the Chinese character that Pound inherited, calling Fenollosa's work "essays on verbs" [6, p.82] – the driving force of poetic thought.

Fenollosa examines the nature of Chinese poetic language by correlating it with his native language. He traces the power of Chinese poetic language in hieroglyphic binomial forms, arguing that the combination of two hieroglyphs gives not some third meaning, but highlights new nuances ("two things added together do not

produce a third thing but suggest some fundamental relation between them" [2, p. 46]).

Fenollosa insightfully caught the dynamics of the diachronic growth of meaning. In the English language the volume of the word meaning, according to Fenollosa, is narrowing, the word becomes "impoverished." Unlike English, the Chinese word grows stronger and broader in meaning ("instead of growing poorer and poorer ... it becomes richer and still more rich from age to age, almost consciously luminous" [2, p. 55]).

For him, this semantic diversity of Chinese is rooted in the graphic character of hieroglyphs since they are easily held in the memory of generations due to their etymology which is transparent and visible. In his work, he argues that eastern poetry shows the West "a way out of poetic anemia." The very substance of poetry is the word: "We need in poetry thousands of active words, each doing its utmost to show forth the motive and vital forces" [2, p. 57]. The main property of the Chinese poetic language ("vital force"), formulated by Fenollosa, was similar to Ezra Pound's search for "kinetic image" as the basis of any poetry.

It is regrettable that the legacy of the oriental scholar, who launched the transcultural comparative study of languages and literatures, has not been uncovered yet. The traditional critical assumptions must be historically re-examined with regard to Fenollosa's times when there was no scientific foundation for either linguistic sinology or transcivilizational literary comparative studies. Fenollosa was the first to highlight the importance of these troublesome philological problems, both linguistic and literary.

Some modern sinologists accuse him of creating a pictographic myth of the Chinese classical language and reproach for the incorrectness of some etymological explanations. However, a prominent specialist in this field Cai Zong–qi [7] redirects these critical judgments to classical sinologists themselves, whose works Fenollosa studied to enlarge his knowledge. Kahori Tateishi in the book "Ideograms in Modern Perspective" (2011) focuses on the importance of a visual image [8, p.134],

demonstrating that the problem of ideographic nature of the Far-Eastern languages remains highly controversial.

Notably, Fenollosa never claimed to formulate the linguistic theory of Chinese hieroglyphic writing. At the beginning of his treatise, he declares: “My subject is poetry not language, yet roots of poetry are in the language. In a study of a language so alien in the form to ours as is Chinese in its written character, it is necessary to inquire how these universal elements of form which constitute poetics can derive the appropriate nutriment”[2, p.43]. His main goal was to show the mechanisms that explain the specificity of the Chinese poetic language.

Drawing on the work of scholars who studied Chinese writing and Japanese culture, he created a general outline of the concept of poetic language, the essence of which he discovered in the ideographic character of pulsating energy. Needless to say, the Chinese scholars are right about the mistakes made by Fenollosa (in the interpretations of the etymology of Chinese characters, as well as in the misinterpretation of Chinese poetry). However, in a certain sense, it is more important to avoid an even bigger mistake – underestimate the contribution of this pioneer-orientalist into the development of literary and linguistic comparative studies.

REFERENCES

1. Макарова О.И. Создание концепции "японского искусства": Эрнест Феноллоза и Окакура Тэнсин // Вопросы философии. – 2009. – N 2. – С. 144–152.
2. Fenollosa Ernest, Pound Ezra. The Chinese Written Character as a Medium for Poetry. Eds. Lucas Klein; Haun Saussy. – New York: Fordham University Press, 2008. – 216 p.
3. Малявин В.В. Китайские импровизации Паунда // Восток–Запад. Исследования. Переводы. Публикации.– М.: Наука, 1982. – С.246–277.
4. Emerson Ralph Waldo. Selected Writings. – L.: Penguin Books, 2003 – 535 p.
5. Liu James J.Y. The Art of Chinese Poetry. – Chicago: University Press, 1966. – 171 p.

6. Pound Ezra. Selected Letters.1907 –1941. – N.Y.: New Directions Publishing Corporation, 1971. – 354 p.

7. Cai Zong–qi. Configurations of Comparative Poetics. Three Perspectives on Western and Chinese Literary Criticism. – Honolulu: University of Hawaii Press, 2002. –360 p.

8. Kahori Tateishi. Ideograms in Modern Perspective: The Reconfiguration of Textual Places in Anglo-American and Japanese Modernisms. – Proquest: Umi Dissertation Publishing, 2011. – 239.

УДК 316.422

SOCIAL INNOVATIONS AND SUSTAINABLE SOCIETIES

Maulik Sergii
PhD student at Faculty of Sociology and Law
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Kyiv, Ukraine

Annotation: This publication studies societal establishment and progress of the developing country at the beginning of the 21st century. It also presents the essence of successful social innovations and modernization of social relations made by the governmental authorities and defines functions of social innovation and their influences over the society. The necessity for social transformation is in the possibility of constructing new social relations and systems, where key actors operate more successfully and effectively.
Key words: social innovations, sustainable development, society, modernization, innovative development.

Despite huge interest towards social innovations during the last decade there is still lack of appropriate and institutionalized approach towards definition and place of social innovations in the current scientific landscape. The extended perspective of the role of human consciousness eliminates the narrow economic and political determinism in the analysis of social phenomena that allows for a more profound approach to social innovations and expands the toolkit for their implementation.

There is a need to define the term "social innovation". Despite the relevance of the topic and lots of researches and researchers, there is still no universal and universally accepted definition. Social innovations deal with new answers to existing social needs and affect the process of social interactions. They are aimed at improving of well-being. They cover a wide scope from new models of child care to social web

networks, new mechanisms of healthcare to new ways to encourage people to save resources. In turn, the approach to social innovation is understood not only as a new control mode, working in various areas of traditional implementation of citizen responsibilities (like effective solving of climate change problems, social justice issues, aging, etc.) but as a culture of trust and risk taking, which is important in promoting scientific and technological innovations. That is, problem solving activities not only for the society, but together with this society.

In this paper, we understand social innovations as new ideas (products, services and models) that simultaneously meet social needs (better than existing alternatives) and create new social relationships or ways of cooperation. These innovations increase the mobilization potential of society and empower society to act.

Development perspectives of any country depend on the state's ability to mobilize the intellectual, scientific and technological capacity of the society to ensure sustainable development, which is the basis for improving quality of life and well-being. The necessity for social transformation is in the possibility of constructing new social relations and systems, where key actors operate more successfully and effectively to provide tangible economic growth and institutional capacity to respond to existing and new challenges.

After general analysis of social innovations in Ukrainian society, we can draw the following conclusions about social innovations: they are more practical initiatives rather than theoretical works; the scope of social innovation is very wide and diverse; they cover all areas of human life – from microfinance to online trading, from new models of healthcare to inclusive education, from joint production to crowd-funding. Historically, the large number of the most important social innovations resulted from random processes and events rather than from detailed planning by politicians or scientists. However, social innovations may be organized and implemented institutionally. Various programs and projects may trigger social innovation and bring benefits on the local and international levels and to raise the level of social consciousness of the society. Thus, we see the main task of social engineer to create

conditions under which the society initiates and implements social innovations that are needed for the implementation of the planned social change.

Moreover, in developing countries social innovations substitute functions of governmental institutions allowing to solve crucially important misbalances in the society, including the problems of refugees etc.

Creation, scaling and promotion of social innovations will provide significant intensification of innovative development and ensure its institutional nature, which will result in significant and rapid GDP growth, the growth of national wealth, enhancing the role and motivation for accelerated use of “human capital” in Ukraine and faster Ukraine’s entry into European community of democratic states.

УДК 81.10.02.

TEACHINGE POIITENESS IN BUSINESS LETTERS EXPRESSED THROUGH INDIRECT QUESTIONS

Memanishvili Ketevan
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The paper aims to illustrate the importance of teaching politeness in business letters. The focus is drawn on the problem of the use of indirect questions, namely one indirect speech act _ request. Requests have been selected because of its direct relation to politeness theories and the cultural issues attached to them.
Making learners aware of the importance of courtesy in business correspondence, showing that within the universals of politeness, every language and culture has its own politeness configurations and strategies is part of Business English teacher's job. The paper will draw on the experience of teaching Business English to undergraduate students at a state university in Georgia based on the letter samples produced during the learning process.
Key words: politeness, request, business, indirect questions, mistakes.

1. Introduction Business communication is becoming more and more important due to the globalization of world economy. Business letters are a major form of communication in the commercial world. Consequently, they play an essential role in administration and operation of a business. It is obvious why the problem of cross-cultural competence has become the issue of vital importance for teaching English, especially to business people. The necessity to know politeness strategies and the ability to use appropriately the corresponding speech structures have gained practical value for maintaining business transactions. It is widely accepted that neglect or

ignorance of conventional rules and peculiarities of the national models of communication might lead to cross-cultural conflicts arising from sheer misunderstanding. Writers of business letters usually have a definite purpose on mind and the letters are addressed to the specific readers. To reach the intended goal, readers' needs and expectations should always be remembered and writers should write in a polite and tactful way.

The presented paper deals with the significance of politeness and illustrates different aspects, especially the language choices for expressing polite requests based on Leech's Politeness Principle, Brown and Levinson's Face Theory and Londo's AIDA formula. It also shows why it is important for Business English teachers to get acquainted with these principles and make language learners aware of various polite forms that can be applied when writing business letters.

2. Literature review Leech's Politeness Principle

By putting forward his Politeness Principle, Leech establishes himself as a key contributor to the research on politeness. He regards politeness as forms of behavior and a phenomenon existing in all languages aiming to establish and maintain comity and harmony (Leech, 1983). Leech's Politeness Principle can be demonstrated as follows: other things being equal minimize the expression of beliefs which are unfavorable to the hearer and at the same time (less important) maximize the expression of beliefs which are favorable to the hearer [6, p. 9]. Modeling himself after Grice's Cooperative Principle, Leech sums up six maxims of the Politeness Principle (Tact, Generosity, Approbation, Modesty, Agreement, Sympathy).

On the whole, Leech's six maxims of politeness demonstrate that the most important principle to become polite is to minimize the expression of opinions which are unfavorable to the hearer and simultaneously maximize the expression of beliefs which are favorable to the hearer, i.e., to maximize benefit to others and maximize cost to the self.

Brown and Levinson's Face Theory: Many academics have critiqued that many cultures use politeness strategies differently than how Brown and Levinson theorized, but the face-saving view of politeness suggested by them (1987) is still one of the

most influential works on politeness up till now. According to this theory, the face here refers to 'public self-image that every member wants to claim for himself' and 'something that is emotionally invested, and that can be lost, maintained, or enhanced, and must be constantly attended to in interaction' (Brown & Levinson, 1987). A model person who has both a negative face and a positive face thinks strategically and is conscious of his language choice. A negative face is the want to be unimpeded by others, maintaining right of independence, freedom of action within one's own territory, or the right not to be imposed upon while a positive face is the want to be desired or accepted, the concern with being thought of as a normal, contributing member of one's social world or the desire for common ground [1, p. 34]. In order to achieve his own goals in interactions, the model person also assumes that other people are also endowed with positive and negative face and takes other people's face wants into consideration. Usually rational people tend to avoid disagreement and minimize their loss of face. Hence, Brown and Levinson argue that both the speaker and the hearer (or the writer and the reader) have an interest in maintaining each other's face, but often have to commit face-threatening acts (FTAs). These FTAs can threaten the independence aspects of the hearer's face, the involvement aspect of the hearer's face and the speaker's own face wants.

The Four Elements of AIDA Formula

Being a recommended pattern of writing a letter, the AIDA formula includes four steps: attracting the reader's attention, arousing the reader's interest, inflaming the reader's desire and moving the reader to action [7].

3. Politeness in business correspondence

3.1 Defining Politeness

According to one approach, politeness is 'the means employed to show awareness of another person's face' [9]. The same source defines *face* as 'the public self-image of a person.' Another source sees face as 'the freedom to act unimpeded as well as the satisfaction of having one's values approved' [1, p.15]. Another definition is 'a battery of social skills whose goal is to ensure everyone feels affirmed in a social interaction' [4]. Politeness has also been defined as 'any behavior whereby a person shows regard

for another person by trying to make that person feel comfortable or by making an obvious effort to avoid making that person feel uncomfortable [5, p.96]. Watts [8, p. 20] points out that the first thing which is typical for first thinking about politeness is social behaviour and moral.

3.2 The context of writing

Frendo Evan in his book 'How to Teach Business English' mentiones, that like any communication, business writing happens in context; it must appropriately suit its setting. This means that a person who is a business English writer needs to take into account the audience, the purpose of the document, and the expected response. That is an explanation why business English teachers often integrate writing skills into activities which are also designed to address other skills (simulations and case studies are typical of this). The focus is on the outcome of the task, rather than the production of the document as an end in itself [3].

He also points that there is also a certain audience, purpose and response when writing a business letter:

– Audience _ the readers of a piece of business writing may be experts, or customers, or laypersons. They may come from a different cultural context from that of the writer, and what works in one cultural setting may not work in another. Learners would probably write a letter to their favourite client differently from one to their best friend at work, even if the message is essentially the same.

– Purpose _ the practical intent of the letter is of key importance. Acceptability in the business world is rarely judged by grammatical niceties, but by whether or not the document can be used. Is it really worth spending hours in the classroom so that letters can be a little bit better? From a business perspective, it is probably not.

– Response_ the expected/desired response to the writing should also be considered.

3.3 Indirect Questions as an Indicator of Politeness

There has been extensive research of requests in written business communication because they tend to be formulated indirectly for reasons of politeness. If the other side is asked to accept or have some action towards the request, there must be loss

existed. In order to make the loss more acceptable to the other side, polite and tactful expressions are always needed.

As is known, indirect question forms are more formal and are used for expressing politeness. According to Parrott (Parrott 2000), direct speech is usually used in an informal conversation. There is a following example to compare with a direct and an indirect question:

Direct question: *Are you coming to the meeting?*

Indirect question: *Could you tell me if you are coming to the meeting?*

The indirect question is polite because it is expressed by means of modality. Below there are two types of indirect questions which can be used by the learners to sound more polite:

Indirect Questions Using Wh-Words: Indirect question forms which use wh-words are formed by an introductory phrase followed by a question word such as *what, when, where, why, which, who, whose, how.* Then they are followed by a subordinate clause which is a positive sentence structure. The indirect form is expressed in a polite way by using a modal phrase:

Direct question: *Where can I find a local branch?*

Indirect question: *Could you tell me where I can find a local branch?*

Indirect Questions with Yes/No Questions: An indirect question with yes/no questions is structured with an introductory phrase, followed by *if/whether* and then followed by a subordinate clause. From the example provided below it is obvious that by using the indirect speech act the utterance is more polite than by using the direct speech act. Modality signals politeness in the indirect question:

Direct question: *Are we launching a new product?*

Indirect question: *Could you tell me if we are launching a new product?*

The most common phrases with *if clause* and with a question word are mentioned below. These phrases are used for asking indirect questions. There are a lot of possibilities how the question can be expressed. They can be used by a teacher as ready-made phrases for designing different types of exercise.

If clauses: *Can/could you tell me if ... , I wonder/was wondering if ... , I wonder if you would mind telling me if ... , Would you mind telling me if..., I would like to know if ...*

Wh question words are shown by Eastwood in the examples below (Eastwood 2005).

WH Question Words: *We need to know what/where/when/who/why/whose/how…, Can/could you tell me what/where/when/who/why/whose/how…, Do you know what/where/when/who/why/whose/how…*

It is generally agreed that most of the time modal verbs can be used to show politeness in request in business letters. When the present tense is needed, the past tense of modal verbs such as 'should', 'could' and 'might' can make the tone more relaxed and acceptable, and consequently realizing ideal business communication. For example: 'It would be appreciated if you could forward samples to us.' 'Would' in the given example expresses the gratefulness of the writer. It could not be better if samples can be forwarded, while if not, it is all right all the same. Besides, the writer should correctly use every modal verb according to the degree of politeness and different situation.

Thus, the use of modal verbs such as 'would', 'could', as well as polite requests such as 'Would it be possible' or 'May we suggest that' should be seen as elements used to mitigate the request, therefore a politeness strategy. The use of adjectives such as 'glad', 'grateful' also adds to the feeling of one's being deferential to one's communication partner. (i.e. I would be grateful if you could send me a copy of your latest brochure.)

All languages change over the time. The English language is not an exception in this respect. What was perceived as *the norm may* no longer be the most common one. Everyone agrees that the language used in business today should be simple, courteous, relaxed and straightforward. However, it is not enough for a successful business communication. As Shirley Taylor remarks there is a tendency that expressions like 'Please, be informed', 'Kindly be advised', I would like to bring your attention' and 'I'm writing to advise you' (centuries-old expressions) are simply redundant and should be changed by a simple ones. Long, old-fashioned phrase add

nothing to the meaning. They are likely to give a poor impression of the writer, and may even lead to confusion. In the *fast-paced* dynamic *21st century* a good business message will use no more words that are necessary to convey a clear and accurate message. For example instead of the expression: 'Would you be good enough to advise me...' much shorter and clearer expression can be used: 'Please, let me know...'

4. Case Study

In the presented study, the analysis focuses on the letters of request written by II year students at Akaki Tsereteli State University. (Total of 60 letters).

There are cases when students produce letters that sound rather discourteous, due to abrupt formulations, the use of informal or colloquial language, inappropriate vocabulary and short forms. This derives not only from their being unaware of the importance of courtesy in business writing, but also of the specific politeness strategies.

In this research, the collected business request letters are analysed paying special attention to the following factors: the lack of grammar rules (the lack of the knowledge how to form indirect questions), the improper choice of vocabulary/register, unawareness of polite forms.

Common mistakes made by the Georgian students made while writing business request letters are shown below:

Lack of grammar rules	Improper choice of vocabulary/register	Unawareness of polite forms
40%	30%	10%

The lack of grammar rules:

Tell, please where can I find the calatogue ...

Could you tell me, online catalogue is available, or not ...

I would like to know does any items on sale ...

Also I interesting am if or not online catalogue available is ...

Can you tell me is available online catalogue, please ...

At first I want to know is or not newest online catalogue available ...

I am also interested in it if is there any of your chain shops nearby

The improper choice of vocabulary/register

I must enlighten that I am young but you haven't mentioned age limit ...

I hope you will tell me the exact time ...

At first I wanna to know if is available the online catalogue ...

Please, talk to me where can I find the online catalogue ...

Can you answer me exactly what type of items are on sale ...

It won't be bad if you send the brochure ...

I very please, send me the brochure ...

Unawareness of polite forms

I want to meet you and talk about this work ...

I like to get more information ...

Won't you tell me how much price it is ...

You tell me where can I find the catalogue ...

Also I wonder what you tell me about the salary ...

Inform me about the exact time ...

Send the catalogue quickly ...

* There are also cases, when students use emoticons in business writing. E.g.: Could you send the catalogue, please :)

Analysing the data it can be concluded that the main reason why the Georgian students make mistakes is mother tongue interference. It is mostly caused by the fact that the Georgians belong to the culture of 'Positive Politeness'. The polite forms are expressed through plural forms in the Georgian language that is often automatically transferred into the English language when writing letters of request.

5. Conclusion

To sum up, it seems that when writing English business texts, traces of the writer's mother tongue will likely remain in the text. Making learners aware of the importance of courtesy in business correspondence, showing that within the universals of politeness, every language and culture has its own politeness configurations and strategies is part of Business English teacher's job. In class, teachers should effectively combine the teaching materials and contrast the two

languages on vocabulary, fixed expression, syntax, discourse structure and so on. It is also important to use modern expressions and to try to avoid sounding old-fashioned. In a globalised world where in business correspondence context English functions as Lingua Franca it is key for foreign language learners to produce proper business letters that will lead to business success.

REFERENCES:

1. Brown, P. and S. Levinson. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: −1987.−CUP; p.123-155
2. Eastwood, J. Oxford Learner's Grammar: Grammar Finder. Oxford: Oxford University Press,−2005. – 300 p.
3. Frendo, E.How to Teach Business English. Essex: Pearson Longman,−2007.−150 p.
4. Foley, W. A. 1997. Anthropological Linguistics: an introduction. Oxford: Basil Blackwell−1997. – 170 p.
5. Green, G. 1996. Pragmatics and Natural Language Understanding Mahwah, New Jersey: −1996. – 300 p.
6. Leech, G. N. Principles of Pragmatics, London: Longman−1996. −75 p.
7. Londo, R. J. Common Sense in Business Writing. New York: Macmillan Publishing Co., Inc −1982. −300 p.
8. Watts, R J. Politeness: Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cmbridge University Press, −2003. – 250 p.
9. Yule, G. 1998. Pragmatics Oxford: Oxford University Press, − 1998. −160 p.

UDC 371

COMMUNICATION TECHNIQUES FOR EFFECTIVE COOPERATION OF TEACHERS AND LEARNERS

Opyr Mariana
Senior teacher
Lviv National Agrarian University
Lviv, Ukraine

Abstract: This study investigated "how classroom communication techniques can influence students' participation in the learning process". The study aims to answer the question "How successful can the communication techniques be in the process of studying?" The research considers principal features of classroom communication and the functions they perform separately and in combination.
Keywords: communication techniques, participation, learning process, non-verbal communication, verbal communication, content, procedures, behavior control.

Education is a process of positive changes in the behaviour, character, skills and knowledge of learners. The classroom is the main social venue, where students are expected to acquire and develop new knowledge, skills and competences. The teacher as the main actor in the classroom plays a key role in modifying the modes of thinking among students.

Teachers communicate with the learners in different ways. Communication with learners can take place verbally and non-verbally. These communication behaviours can create different meanings and interactions within and among the learners.

Communication techniques have the potential to address the diverse needs of the learners in the classroom. Moreover, classroom communication can support and determine the effective implementation of the curriculum, specific strategies and methods of teaching.

A teacher faces almost continual talk at school or University, supplemented by ample amounts of non-verbal communication - gestures, facial expressions, and other “body language”. The talk often involves many people at once, or even an entire class, and individuals have to take turns speaking while also listening to others having their turns, or sometimes ignoring the others if a conversation does not concern them.

Therefore, the teacher finds himself/herself playing an assortment of roles when communicating in classrooms: Master of Ceremonies, referee - and of course a source of new knowledge. The challenge is to sort the roles out so to play the right ones in the right combinations at the right times [1, p. 64].

A class is a mixture of different actions, which are simulateneuosly in porgress. One student finishes a task while another is still only halfway done. A third student looks like she is reading, but she may really be dreaming. The teacher tries to bring her back on task by speaking to her, only to be interrupted by a fourth student with a question about an assignment. While answering the fourth student, a fifth walks in with a message from the office requiring a response; so the bored (third) student is overlooked for a while longer. Meanwhile, the first student - the one who finished the current task - now begins telling a joke to a sixth student, just to pass the time. The teachers wonders, “Should I speak now to the bored, quiet reader or to the joke-telling student? Or should I move on with the lesson?” While he/she is wondering this, a seventh student raises his hand with a question, and so on.

The principal way to manage situations like these is to understand and become comfortable with the key features of communication that are characteristic of classrooms.

One set of features has to do with the functions or purposes of communication, especially the balance among talk related to content, to procedures, and to controlling behavior. Another feature has to do with the nature of non-verbal communication - how it supplements and sometimes even contradicts what is said verbally. A third feature has to do with the unwritten expectations held by students and teachers about how to participate in particular kinds of class activities.

Classrooms are different from many other group situations in that communication serves a unique combination of three purposes at once, particularly content, procedures, behavior control [2, 163].

Content talk focuses on what is being learned. It happens when a teacher or student states or asks about an idea or concept for example, or when someone explains or elaborates on some bit of new knowledge. Content talk usually relates in some obvious way to the curriculum or to current learning objectives, as when a teacher tells a high school history class, “As the text explains, there were several major causes of the World War I.”

Procedural talk is about administrative rules or routines needed to accomplish tasks in a classroom. It happens, for example, when the teacher says, “When you are done with your tests, put them in my table”, or when a student asks, “Do you want us to sign our names at the top of page?"

Procedural talk provides information that students need to coordinate their activities in what can be a relatively crowded space, i.e. the classroom, and under conditions in which time may be relatively short or tightly scheduled. It generally keeps activities organized and flowing smoothly.

Procedural talk is not primarily about removing or correcting unwanted behavior, although certain administrative procedures might sometimes annoy a particular student, or students might sometimes forget to follow a procedure.

Control talk is about preventing or correcting misbehaviors when they occur, particularly when the misbehaviors are not because of ignorance of procedures. It happens, for example, when a teacher says, “Jill, you were talking when you should have been listening”, or “Jason, you need to work on your grammar instead of doodling.”

Most control talk originates with the teacher, but students sometimes engage in it with each other, if not with the teacher. One student may look at a nearby classmate who is whispering out of turn and quietly say, “Shhh!” in an attempt to silence the behavior. Or a student may respond to being annoyed by a classmate by saying simply, “Stop it!”

Whether originating from the teacher or a student, control talk may not always be fully effective. But its purpose is to influence or control inappropriate behavior.

However, the two fuctions, i.e. content and procedures, are often combined with the third, particularly control talk, in the same remark or interaction. For example, a teacher may ask a content-related question as a form of control talk.

For instance, a teacher may ask, “Jeremy, what did you think of the film we just saw?” The question is apparently about content, but the teacher may also be trying to end Jeremy’s daydreaming and to get him back on task that is an example of control talk.

Or a teacher may state a rule: “When one person is talking, others need to be listening.” The rule is procedural in that it helps to coordinate classroom dialogue, but it may also control inattentive behavior.

Double functions can help lessons to flow smoothly by minimizing the disruption of attending to a minor behavior problem and by allowing more continuous attention to content or procedures.

Another way to understand classroom communication is to distinguish verbal from non-verbal communication and intended from unintended forms of communication [3, p. 53].

According to its definition, verbal communication is a message or information expressed in words, either orally or in writing.

Classrooms obviously have lots of verbal communication. It happens every time a teacher explains a bit of content, asks a question, or writes information or instructions on the chalkboard.

The classroom language register works the same way. It helps indicating who the teacher is and who the student is. Teachers and students use the register more in some situations than in others, but its use is common enough that most people in our society have no trouble recognizing it when they hear it.

Another way to understand classroom communication is to distinguish verbal from non-verbal communication and intended from unintended forms of communication.

Non-verbal communications are gestures or behaviors that convey information, often simultaneously with spoken words. It happens, for example, when a teacher looks directly at students to emphasize a point or to assert her authority, or when the teacher raises her eyebrows to convey disapproval or disagreement.

Non-verbal behaviors are just as plentiful as verbal communications, and while they usually add to a current verbal message, they sometimes can also contradict it.

Whether verbal or non-verbal, however, classroom communications often convey more meaning than is intended.

Unintended communications are the excess meanings of utterances; they are the messages received by students without the teacher's awareness or desire [4, p. 85].

Like many public settings that involve a diversity of people, classrooms tend to rely heavily on explicit, verbal communication, while at the same time recognizing and allowing non-verbal communications to occur.

This priority accounts for the characteristically businesslike style of teacher talk. A major reason for relying on an explicit, businesslike verbal style is that diversity among individuals increases the chances of their misinterpreting each other.

Because of differences in background, the partners may differ in how they expect to structure conversation as well as other kinds of dialog. Misunderstandings may result - sometimes without the partners being able to pinpoint the cause.

Although teacher talk varies somewhat with the tasks or purposes at hand, it also has uniformities that occur across a range of situations.

There are additional features of teacher-talk that are not unique to teachers. These primarily function to make teachers' comments more comprehensible, especially when spoken to a group, but they also help to mark a person who uses them as a teacher.

When busy teaching, teachers tend to exaggerate changes in the pitch of their voice. Exaggerated pitch changes are especially characteristic of teachers of young students, but they happen at all grade levels.

In class teachers tend to speak more slowly, clearly, and carefully than when conversing with a friend. The style makes a speaker sound somewhat formal, especially when combined with formal vocabulary and grammar.

Teachers tend to use vocabulary and grammar that is more formally polite and correct, and that uses relatively few slang or casual expressions. (Instead of saying "Get out your stuff", they more likely say, "Please get out your materials.")

The formality creates a businesslike distance between teachers and students - hopefully one conducive to getting work done, rather than one that seems simply cold or uncaring [5, p. 116].

The touch of formality also makes teachers sound a bit more intelligent or intellectual than in casual conversation, and in this way reinforces their authority in the classroom.

Children and youth also use a characteristic speech register when they are in a classroom and playing the role of students in the presence of a teacher. Their register, i.e. student talk, differs somewhat from the teacher's because of their obvious difference in responsibilities, levels of knowledge, and relationships with each other and with the teacher.

Student-talk and teacher-talk are similar in that both involve language strategies that guide content and procedures, and that sometimes seek to limit the inappropriate behavior of others.

Sometimes students interrupt a discussion to ask about or remind others, and especially the teacher, of an agreed-on agenda.

For instance, if the teacher tells students to open their text to an incorrect page a student may raise her hand to correct the teacher or even do so without raising a hand.

This communication strategy is one of more public, direct ways that students influence activities in the classroom, but its power is limited, since it does not create new activities, but simply returns the class to activities agreed on previously.

In classrooms, communication serves a combination of 3 purposes at one time: content, procedures, and behavior control.

To sum up, classroom communications techniques have the potential not only to motivate students to learn but can also address the diverse needs of the students in the classroom. Teachers should be trained and skillful enough to use the appropriate techniques to achieve the goal of the lesson because it is a powerful instrument in the learning process.

REFERENCES

1. Bandura, A. (1997). Self-efficacy: the exercise of control. New York: W. H. Freeman.
2. Kauchak, D., & Eggen, P. (1998). Learning and teaching: research-based methods (3rd ed.). Boston, MA: Allyn and Bacon.
3. Reed, A. J. S., & Bergemann, V. E. (1995). A guide to observation and participation in the classroom: an introduction to education (2nd ed.). Asheville, NC: The Dushkin Publishing Group, Inc.
4. Santrock, J. W. (2004) Educational psychology (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
5. Tambo, L. I. (2012). Principles and methods of teaching. Limbe: ANUCAM Publisher.

УДК 37.091.4:37.035.6

LANGUAGE ISSUES IN THE HERITAGE OF UKRAINIAN EDUCATOR PETRO ZAHAIKO

Opanasenko Viktoriia
Post-graduate student
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Poltava, Ukraine

Abstract: Petro Zahaiko was a talented educator, philologist who took an active part in all the fields of scientific knowledge which were pertinent to the development of Ukrainian education, science, arts and culture. He always tried to do his best to convey his ideas of the improvement of educational process, the formation of national consciousness, the ensuring of professional grows of the specialists and so on. Petro Zahaiko was sure that a mother tongue is a national identifier for every person.
Keywords: Petro Zahaiko, education, language, mother tongue, nation.

Petro Kuzmych Zahaiko (1928–2013) was a talented educator, scholar, philologist, literary critic, an all-round activity of which had been devoted to preservation of national cultural valuables, development of Ukrainian language and literature, education of conscientious Ukrainian citizens and patriots. He was born in Ukrainian village Pidlisne, Lviv Region, on July 13, 1928 to patriotic family of Olena and Kuzma Zahaiko [1, p. 4]. In 1935 Petro Zahaiko went to local seven-year school. Since 1945 he moved to Nesterov to continue his education at secondary school. After the graduation from the school, in 1947, Petro Zahaiko entered the Ukrainian department of the School of Philology of Lviv Ivan Franko State University. In 1952 he was accepted for employment as a teacher at school in Bohdanivka, Ternopil Region. A few months later Petro Zahaiko entered the post-graduate course of Institute of Social Studies of Academy of Sciences of Ukrainian SSR on Ancient Ukrainian literature.

In 1955 Petro Zahaiko was accepted for employment as a lecturer of Ukrainian literature at Poltava V. G. Korolenko State Pedagogical University. Since 1967 he headed the Literary School "Zaspiv" and was one of the members of Arts Council of the Institute [2, p. 7]. A few months later Petro Zahaiko defended the thesis for the Candidate's Degree "Ideological and artistic features of Ukrainian polemic literature of the end of XVI – the beginning of XVII centuries» [3, p. 76]. In 1970 he got the post of assistant professor; since 1979 he occupies the post of head of chair of Ukrainian literature. In 1991 the educator was placed in the post of assistant professor, because of reaching retirement age. In 1997 Petro Zahaiko quit the job. On August 22, 2013 he died in Poltava.

During all his life Petro Zahaiko carried out active all-round scientific, pedagogical and socio-educational activity. He took an active part in all the fields of scientific knowledge which were pertinent to the development of Ukrainian education, science, arts and culture. Petro Zahaiko always tried to do his best to convey his ideas of the improvement of educational process, the formation of national consciousness, the ensuring of professional grows of the specialists and so on. The educator never stayed out of the events which took place in the course of Ukrainian national and social revival.

In Poltava Petro Kuzmych promoted for the circulation of Ukrainian language, the development of the studies of national literature and local lore; popularized the works of Poltava local writers; lectured for teachers and townspeople; took an active part in organization and holding the celebrations of the birthday anniversaries of prominent writers, grand meetings, unveiling of the monuments; cooperated with Poltava Regional Association Of All-Ukrainian Taras Shevchenko Community "Prosvita" [4, p. 34]. Establishing socio-educational activity Petro Zahaiko brought and maintained the relations with well-known Ukrainian scientific and cultural workers: Mykhailo Vozniak, Dmytro Pavlychko, Stepan Pinchuk, Dmytro Moliakevych, Mykola Zerov, Yurii Slyvka, Roman Ivanychuk, Hryhorii and Hryhir Tiutiunnyk, Yevhen Sverstiuk, Petro Rotach and others.

The conscientious citizen and patriot Petro Zahaiko loved Ukrainian language and literature most of all. That's why he always did his best to promote the development and circulation of national language and literature. According to his own memories, Petro Zahaiko was interested in literature since childhood. At that time the Ukrainian literature had a strong influence on the formation of his outlook and his course of life. "Kobzar" by Taras Shevchenko, "Kholodnyi Yar" by Yurii Horlis-Horskyi and historical stories by Andrii Chaikovskyi were the power driving forces which affected the development of stable national convictions of scientist to be. The further development of national outlook and literary taste of philologist was promoted by the exceptionally rich library at the chair of Ukrainian literature of Lviv National University [1, p. 5]. The love for the works of art and deep knowledge of the works of Ukrainian writers had an effect on active literary, social and educational activity of the pedagogue.

Petro Zahaiko popularized the works of Ukrainian writers Hryhir Tiutiunnyk, Ivan Kotliarevskyi, Ostap Vyshnia, Oksana Ivanenko, Hryhorii Skovoroda, Leonid Hlibov, Mykola Zerov and others. He often lectured for the teachers and citizens in Poltava. The lectures of the educator rouse Ukrainian to actions, cultivated the love for Ukrainian language and literature [1, p. 9].

Petro Zahaiko was sure that a language is a national identifier and an important part of national consciousness. That's why he always insisted on the use of Ukrainian language in educational process at Ukrainian educational institutions. The educator was sure that Ukrainian language as a mother tongue for Ukrainians had to be the language of education in Ukraine.

Petro Kuzmych proved that each mother tongue effects on national culture. Knowing a mother tongue of the nation is a key to knowing its culture. That's why representing our language we represent our culture, traditions and national valuables.

A language transfers cultural wealth from generation to generation. The educator was sure that a powerful functioning of the language in the society leads to strong contacts and rich spirituality of the next generations.

A language system is a coded identifier of national mentality which represents a basic form of national culture. It is an original source of national cultural wealth, experience of cohabitation and work of the previous generations. At the same time a language protects national habits and traditions, provides for intellectual development of the nation.

Petro Zahaiko was sure that development of great intelligence and creative personality is impossible without a perfect knowing of mother tongue. Everything that a person mentions or expresses shows the nature and the culture of the person. That's why a language is an identifier of the level of development of personal and national culture. It forms the intellectual and social experience of the nation. Therefore the loss of the mother tongue leads to the destruction of a nation as a historical unity and cause its denationalization.

Thus Petro Zahaiko always aimed efforts on the protection of mother tongue. His all-round scientific and social activity was devoted to the development of Ukrainian language and literature, preservation of national cultural valuables and education of conscientious Ukrainian citizens and patriots.

REFERENCES

1. Zahaiko, P. K. (2003). Z dumoiu pro Ukrainu [With the idea about Ukraine]. In H. I. Radko & H. M. Bilyk (Comps.), O. V. Kulyk (Ed.). (2003). Zahaiko Petro Kuzmych. Pedahoh. Literaturoznavets. Hromadskyi diiach. [Zahaiko Petro Kuzmych. Teacher. Literary critic. Public figure] (pp. 4-9). Poltava: ASMI [in Ukrainian].

2. Literaturna studiia «Zaspiv» filolohichnoho fakultetu Poltavskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. G. Korolenka [Literary studio "Zaspiv" of philology department of Poltava V. G. Korolenko State Pedagogical University] (2000). Ridnyi krai [Native Land], 2, p. 7-10 [in Ukrainian].

3. Zvity pro robotu kafedr i fakultetiv instytutu za 1967 – 1968 n.r. [Reports on work of chairs and departments of Institute in 1967-1968 AY]. (1968). DAPO. F. 1507. Op. 1. Spr. 1112 [in Ukrainian].

4. Stepanenko, M. I. (1994). Ucheni-filolohy Poltavskoho pedahohichnoho instytutu [Philologists of Poltava Pedagogical Institute] (1994). In Ya. H. Vovk & N. I. Kozyrod & P. K. Zahaiko (Ed.). Naukovi zapysky : Do 80-richchia Poltav. derzh. ped. in-tu [Scientific Notes: To the 80th anniversary of Poltava State Pedagogical Institute] (pp. 21-37). Poltava [in Ukrainian].

UDC 376.1

SOME QUESTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

Parmankulova Perizat Zhaksylykovna
PhD-student of
Zholdasbekova Saule Abdrazakhovna
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
M.Auezov South Kazakhstan State University
Shymkent, Kazakhstan

Abstract. The article considers the issue of introduction and development of inclusive education in the Republic of Kazakhstan. The data of scientists determining the concepts of "disabled person", "disability", "inclusion" and "inclusive education" are analyzed. The analysis showed that each researcher gives his own definition of the "inclusive education" concept. The research methodology consists of theoretical and empirical research methods. A survey was conducted where 97 people took part. The main part of the respondents was school teachers and teachers of colleges and universities. 2 questionnaires were offered to respondents: the first questionnaire consisted of 25 questions; the second questionnaire consisted of 30 questions. The practical significance of research lies in the possibility of using the results of research in the training of pedagogical staff.

Keywords: disabled person, disability, inclusion, inclusive education, people with disabilities.

Introduction. The transformations taking place in our country have contributed to the renewal of the education system. Modern education is characterized by humanistic tendencies aimed at creating equal opportunities. The main principles of state policy of the Republic of Kazakhstan are equal rights to receive quality education. Equal rights to education are ensured by inclusive education. The right to

education belongs to everyone, including children with disabilities, regardless of the causes of disability.

In a public niche, a special place is held by persons with limited health (LH) who have physical, mental, sensory impairments or mental disorders. In society, there are various approaches, models for understanding and determining disability. In regulatory documents, the word “disabled person” is used to determine the degree of complexity of the disease and to assign social benefits and payments. Disability determines the ability of a person to service himself, to move independently, to control his behavior, to navigate, communicate, learn and engage in labor activities. The Law of the Republic of Kazakhstan “On Social Protection of Persons with Disabilities in the Republic of Kazakhstan” (2005) states that “a disabled person is a person with a health disorder with persistent dysfunction of the body due to diseases, injuries (injuries and concussions), their consequences, defects, which leads to a limitation of life and the need for its social protection”, and “disability - the degree of restriction of human life due to a health disorder with persistent impairment of body functions”[1].

The Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006) considers that “disability is an evolving concept and that disability is the result of the interaction that occurs between people with health problems and relative and environmental barriers and which prevents their full and effective participation in society along with by others ”[2].

Inclusion, inclusive education has become a new social phenomenon in the development of the educational system. It should be noted that “inclusion and inclusive education” still do not have the same definition for everyone. Here are a few examples:

M.R. Khusnutdinova believes that “inclusion is a new and unfamiliar phenomenon for the majority which is interpreted as ensuring equal access to education for all students taking into account the diversity of their special educational needs and individual capabilities [3].

By S.V. Alekhina “inclusion is what changes the school both as a building and as a team and as a way of life” [4].

For the first time in the Salamanca Declaration (1994), the word “inclusive” was used in combination with the word “education”. Currently, inclusive education has a different interpretation.

Gary Bunch says that “inclusive education” refers to teaching practices based on philosophical conviction [5].

A.S. Suntsova notes that “inclusive education is education that every child despite the physical, intellectual, social, emotional, language and other features, provides the opportunity to be included in the general (single, holistic) process of training and education (development and socialization) which allows then a growing person to become an equal member of society, reduces the risks of segregation and isolation” [6].

There is a quote of S.V. Alekhin: “inclusive education is the result of the development of humanism based on the exceptional value of the human person, its uniqueness, the right to a decent life whatever its physical condition” [7].

L.F. Tikhomirova believes that “inclusive education is not a form but a new education with its own philosophy, the formation of opportunities and free choice” [8].

N.G. Seagal puts forward his definition “Inclusive education is a multidimensional pedagogical phenomenon, the fundamental basis of which is the recognition of the uniqueness, value and diversity of all children and the exclusion of any form of discrimination designed to ensure the productive inclusion and participation of each child in the general education system contributing to its further full socialization”[9].

R.A. Suleimenova determines that “inclusive education is a state policy aimed at eliminating the barriers that separate children, the full inclusion of all children in the general educational process and their social adaptation, regardless of age, gender, ethnic, religious affiliation, developmental lag or economic status, through active participation of the family, corrective-pedagogical and social targeted support of the child’s personal needs and adaptation not of the child but of the environment to

individual characteristics and education needs of children, i.e. by creating adequate educational conditions"[10].

By A.G. Ryapisova "inclusive education is a long-term strategy that requires systematic and consistent, continuity, an integrated approach for its implementation" [11].

The Law "On Education" of the Republic of Kazakhstan says that "inclusive education is a process that provides an equal access to education for all students taking into account special educational needs and individual opportunities" [12].

As a result, we came to the conclusion that *inclusive education* is an affordable education that provides everyone with the right to receive a quality education without discrimination.

Currently, the meaning of the word "inclusive education" has expanded. Previously, it was understood as co-education of healthy children with children with disabilities. Now inclusive education involves co-education of healthy children not only with children with disabilities (children with hearing impairment, children with visual impairment, children with musculoskeletal disorders, children with speech pathology, children with autism, children with mental retardation) but also with discrimination against children (migrant children, children living in poverty, children with HIV/AIDS, religious and ethnic minorities, child victims of abuse) [13].

Methods. The research methodology consists of theoretical and empirical research methods: theoretical analysis of the relevant subject literature; information retrieval of materials posted on various Internet sites; analysis of legislative and regulatory documents on the implementation of inclusive education, analysis and synthesis of materials; interrogation method: questioning; statistical processing of survey data.

Results. In Kazakhstan, the Constitution of the Republic of Kazakhstan (1995), the Law "On Education" (2007), the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan" (2002), the Law "On Social and Medical-Pedagogical corrective support for children with disabilities "(2002), the Law "On Social Protection of Disabled People in the Republic of Kazakhstan" (2005), the Law on Special Social Services (2008) are serve as the guarantor of the

equal rights of persons with disabilities. Normative acts of the inclusive education introduction “Rules on the organization of training for children with disabilities undergoing treatment in stationary treatment, prophylactic, rehabilitation and other health care organizations” (2004), “On approval of the List of types of special education organizations, the required number of places in educational organizations for people needed for special education”(2006), “Typical rules for organizing the activities of correction rooms and inclusive education” (2009), “Guidelines for the organization of integrated (inclusive) education of children with developmental opportunities” (2009), “Instructions and guidelines for identifying children after cochlear implantation in the organization of education” (2009), “Rules for the organization of screening and diagnosis of hearing impairment in young children” (2009), “Guidelines on the identification of children with autism in the organization of education” (2010).

The results of the research were discussed in the subsection *“Inclusive Education: Problems, Implementation Experience and Prospects”* of the Republican Scientific and Pedagogical Round Table “Creative Youth - the Way to an Intellectual Power and the 4K Model - Creativity, Critical Thinking, Sociability, Teamwork Ability”, conducted at M. Auezov South Kazakhstan State University. Issues of development, formation and implementation of inclusive education, problems and prospects as well as the proposed model for the development of inclusive education were presented for discussion.

Willingness to work with people with disabilities from a psychological and professional point of view, the need for methodological assistance, experience of work with people with disabilities, knowledge of regulatory documents, types of health problems were determined using the interrogation method - a survey was conducted. The questionnaire was attended by 97 people: teachers of secondary and special schools, teachers and lecturers of colleges and universities, young researchers. The questionnaire revealed the level of respondents' knowledge on the history of the development and formation of inclusive education. 2 questionnaires were offered to

respondents: the first questionnaire consisted of 25 questions; the second questionnaire consisted of 30 questions. All respondents were female.

The majority of the respondents surveyed were school teachers - 40.21%, college teachers - 30.93%, university lecturers - 22.68% and young researchers - 6.18%. Respondents aged 20-30 with an experience of 1-8 years make up 27.83% of the total, 31-40 years with an experience of 9-18 years - 46.39%, 41-50 years with an experience of 19-28 years - 17, 53%, 51-58 years with an experience of 29-36 years - 8.25%. Based on the analysis of the questionnaire data, we give examples of answers to the main questions of the questionnaire: if 64 respondents have experience working with disabled people, 28 respondents never had experience working with disabled people and 5 respondents found it difficult to answer. Out of the surveyed people only 28 respondents have special education (speech therapists, audiologists, visual impairment specialists, etc.), the rest are subject teacher (teachers and teachers of mathematics, the Russian language, physics, etc.).

To the question “Do you know what inclusive education is?” 88 respondents gave a positive answer. This suggests that all respondents have an idea of the concepts of “inclusive education” and “inclusion”. 72 respondents that is the main part of the respondents are support the introductions of inclusive education, only 3 respondents believe that the introduction of inclusive education will not change anything and 22 respondents found it difficult to answer the questions on introducing of inclusive education: “Do you consider yourself ready to work with people with disabilities from a psychological point of view? Do you consider yourself ready to work with people with disabilities from a professional point of view? The answers of the respondents on these questions coincided: “Yes” - 49, “No” – 11 and “Difficult to answer” - 37. “Do you think that you have enough experience of work with people with disabilities?” 18 respondents do not consider it necessary to receive a new one vocational education to work with people with disabilities, 37 respondents would like to receive additional new vocational education to work with people with disabilities and 42 respondents found it difficult to answer. The history of the inclusive education development is well known to 12 respondents, 56 respondents do not know the

history of the inclusive education development and 29 respondents are in difficulty to answer. 4 respondents are aware of the inclusive education development models, medical and social models, 63 do not know and 30 respondents found it difficult to answer. The answers of the respondents to the question “Do you need methodological assistance when working with people with disabilities?” were: “yes” - 61, “no” – 10 and “find it difficult to answer” - 26 respondents. As a result, the question was asked about changing the profession. ”3 respondents want to change their profession, 19 respondents found it difficult to answer and the remaining 75 respondents are not going to change their profession.

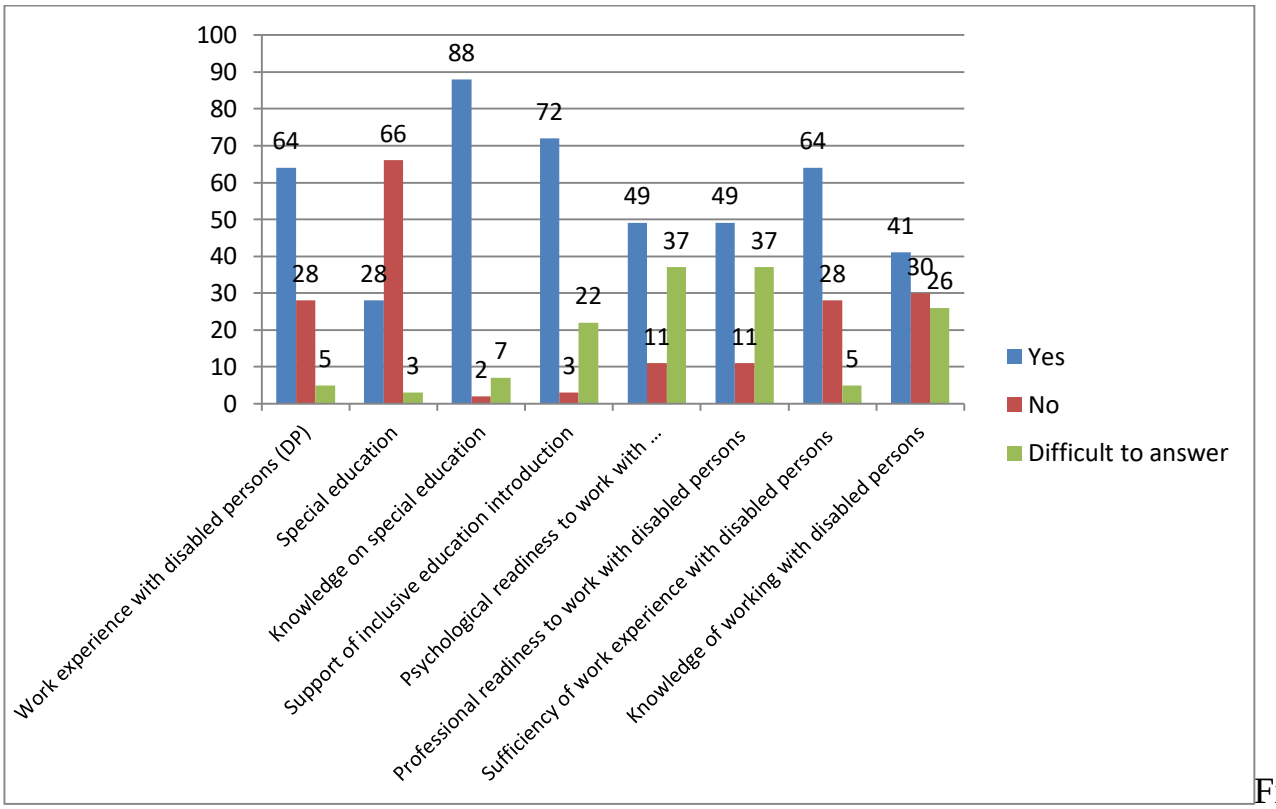

Fi

Figure 1- Indicators in shares on the main questions of the questionnaire

Continuation of figure 1

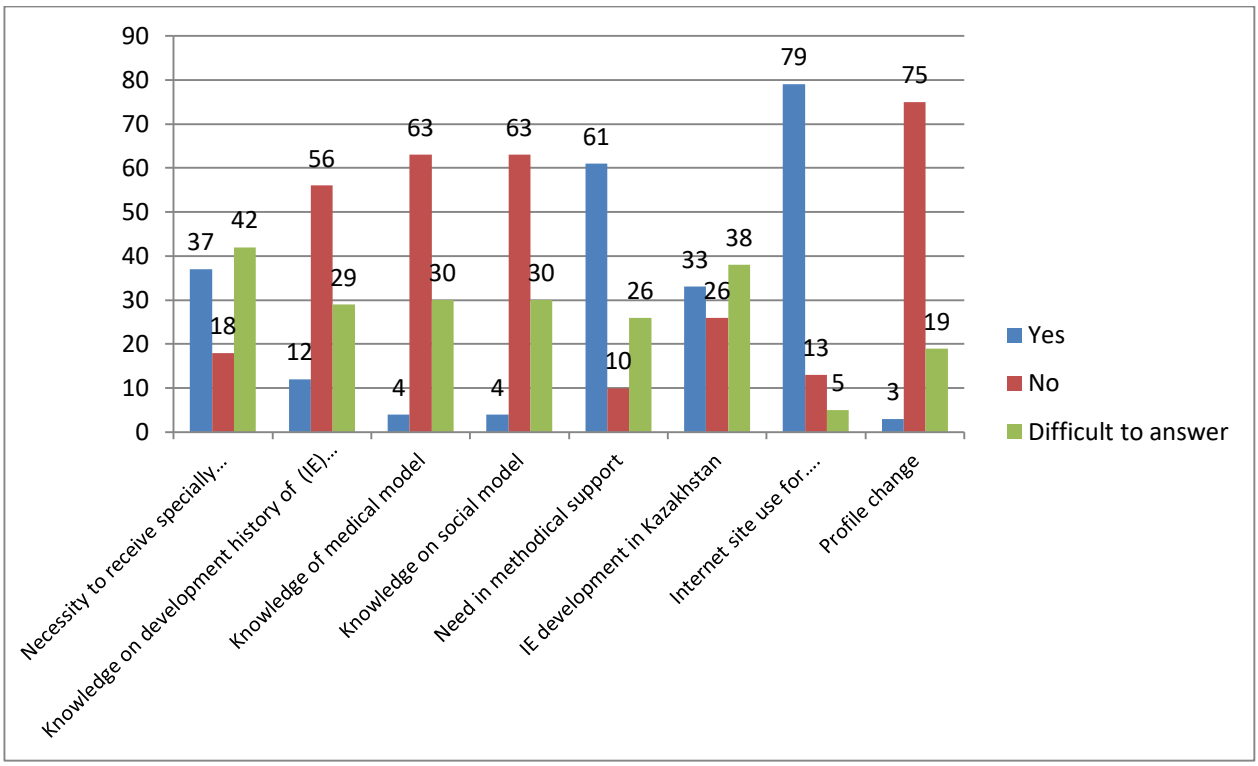

Figure 2

The survey revealed that the majority of specialists who have certain knowledge and teaching methods and have experience working with people with disabilities do not know the history of the development and establishment of inclusive education, have no idea about the development models of inclusive education. The second questionnaire was aimed at revealing the knowledge of specialists and teachers about international and Kazakhstani legal acts, about types of health disorders, about the educational environment for people with disabilities and about the history of the development of special and inclusive education. Respondents had to choose one of the three suggested answers.

Here are a few examples: “The basic rights of people with disabilities are reflected in the documents”, answers to choose the right answer a) The Convention on the Rights of the Child b) The Law on Education c) The Law on the Education of People with Disabilities; “Children with Disabilities” a) Children with School Adaptation Disorders b) Children with Emotional Disorders c) Children with Physical and Mental Disorders; “Causes of Childhood Anomalies” a) Postpartum Disorders b) Intrauterine Developmental Disorders c) Family Education Deficiencies.

As a result, it was found that the majority of respondents are familiar with regulatory documents, types of health disorders, the necessary architectural conditions, and the material and technical base. However, questions concerning the history of the development of special and inclusive education created difficulties for them.

Conclusions. As a result of the studies, it was found that the process of inclusive education development in different countries of the world occurs in different ways. The development of inclusive education depends on social and political conditions, value orientations and economic opportunities of the country. It is determined that the development of inclusive education, the attitude of the state towards people with disabilities is associated with historical events taking place in the country.

Thus, based on the abovementioned, it can be concluded that inclusive education in Kazakhstan is becoming more widespread as it helps people with health problems to get an education and integrate into society.

The practical significance of the research is the possibility of using the results of the study by teachers, psychologists, defectologists, speech therapists, audiologists, researchers, young researchers and employees of educational organizations for the training of pedagogical workers.

REFERENCES

1. Zakon Respubliki Kazakhstan «O sotsial'noy zashchite invalidov v Respublike Kazakhstan» ot 13 aprelya 2005 goda № 39-III (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 11.04.2019g.). The Law of the Republic of Kazakhstan “On the Social Protection of Persons with Disabilities in the Republic of Kazakhstan” dated April 13, 2005 No. 39-III (as amended and supplemented as of April 11, 2019). Access mode: https://online.zakon.kz/ document /? Doc_id = 30008935.

2. Konventsiya o pravakh invalidov. Rezolyutsiya 61/106, prinyataya General'noy Assambleyey 13 dekabrya 2006 goda [Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Resolution 61/106, adopted by the General Assembly on 13 December 2006]. Access Mode: https://www.un.org / ru / documents / decl_conv /conventions/disability.shtml.

3. Khusnutdinova M.R. (2017) Riski inklyuzivnogo obrazovaniya. Risks of inclusive education. Education and science 3: 26-46. (In Russian). DOI: 10.17853/19945639-2017-3-26-46.

4. Alokhina S.V. (2014) Printsipy inklyuzii v kontekste izmeneniy obrazovatel'noy praktiki.The principles of inclusion in the context of changes in educational practice. Psychological science and education 1: 5–16. ISSN: 1814-2052 / 2311-7273.

6. Banch, Geri Ouen (2008) Podderzhka uchenikov s narusheniyem intellekta v usloviyakh obychnogo klassa: posobiye dlya uchiteley. Supporting students with intellectual disabilities in a regular classroom: A manual for teachers. Trans. from English: S.Yu. Kotova. -M.: ROOI "Perspective". LLC Publishing House MBA. ISBN 1-895418-68-2.

6. Suntsova A.S. (2013) Teorii i tekhnologii inklyuzivnogo obrazovaniya: uchebnoye posobiye.Theories and technologies of inclusive education: a training manual. Izhevsk: Udmurt University. -110 p. ISBN 978-5-4312-0224-7.

7. Alokhina S.V. (2013) Inklyuzivnoye obrazovaniye: istoriya i sovremennost' Inclusive education: history and modernity. Pedagogical University. -M: The first of September. -33 p. Access mode:http://school30.org.ru/docs/ Ped_soveti/ ped_sovet_7_30_12_15/inkluz_obr_storiya.pdf (accessed 08.16.2019).

8. Tikhomirova L.F. (2013) Trudnosti realizatsii inklyuzivnogo obrazovaniya detey s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorov'ya i puti ikh preodoleniya. Difficulties in the implementation of inclusive education for children with disabilities and ways to overcome them. Yaroslavl Pedagogical Bulletin 2:78-81. (In Russian).

9. Sigal N.G. (2006) Sovremennoye sostoyaniye tendentsii razvitiya inklyuzivnogo obrazovaniya za rubezhom spetsial'nost'. Current state of the development trend of inclusive education abroad specialty. Abstract dis. Cand. ped sciences. –Kazan. -23 p.

10. Suleymenova P.A. (1997) Spetsial'noye obrazovaniye detey za rubezhom: problemy i resheniya. Special education of children abroad: problems and solutions. - Almaty. - 96 p.

11. Ryapisova A.G. (2017) Inklyuzivnoye obrazovaniye kak sistemnaya innovatsiya. Inclusive education as a systemic innovation. Bulletin of the Novosibirsk State Pedagogical University. 1: 7-20. DOI: 10.15293/2226-3365. 1701.01.
12. The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” dated July 27, 2007 No. 319-III (as amended and supplemented as of October 28, 2019). Access Mode: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30118747.
13. Policy Guidelines for Inclusive Education (2009). UNESCO 7, place de Fontenoy 75325. Paris 07 SP France. Access Mode: https://unesdoc.unesco. org/ark:/48223/pf0000177849_rus.

THE ROLE OF STRATEGIC PLANNING IN PROVIDING THE EFFECTIVENESS OF THE UKRAINE'S HEALTH INDUSTRY

Pirozhenko Nataliia
PhD
Odessa regional institute for public
administration of National
academy for public administration
under President of Ukraine
Odesa, Ukrain

Summary. The article states that in orfer to achieve stability and efficiency of health care system, strategic planning acts as an vital tool of municipal non-profit enterprise (MNPE) of the industry. This methodology helps in making reasonable decisions about their motivated behavior in market conditions.
Key words: health care system, municipal non-profit enterprise, strategic planning, competitiveness, management, competitive advantages, improvements.

Improving the health care system is one of the main tasks of Ukrainian society. One of the areas of modern healthcare reform is to give health care institutions greater autonomy in the process of decentralizing medicine through autonomy: the distribution of powers between local governments and health care institutions is changing. After the reorganization - autonomization of the healthcare facility by transformation into a municipal non-profit enterprise - all operational functions are assumed by the management of the autonomous healthcare facility.

The processes of implementation of health reformation programs change the requirements for the management of each MNPE. Unlike in previous traditional model, where there were clear instructions, rigorous discharges (funds) on the main resource supply came from above, the hospital administration currently operates in an environment of dynamically changing environment, and must itself determine and

predict the change of macro-environment factors and their impact on the PNP, the list of services provided, prices, suppliers, and most importantly, their long-term development goals and strategies for achieving them. That is why there is a high requirement for conscious management of the changes that are taking place, based on a scientifically sound procedure for predicting them, adjusting them, adapting to goals, and changing external conditions. Strategic management methodology is more relevant to this task.

However, the strategic planning system has not been properly developed in the government and health care institutions of Ukraine. Existing strategic plans rarely have an impact on day-to-day operations. In agencies accustomed to planning activities according to requests and requests, strategic planning has little to do with the real problems and efforts of staff.

The term "strategic management" was introduced and developed by American economists at the turn of the 1960s and 1970s to distinguish current management at the level of production and top-level management [2, c.45].

I. Ansoff (1918–2002) defined strategy as a set of rules for decision-making, which the organization guides in the process of its activity, establishment of general directions of movement, which ensures the growth and strengthening of the firm's rates [1, c. 27].

Market-oriented enterprises, which are forced to become state-owned clinics, operate in an environment that is dynamically changing, forcing them to analyze macro and micro environments when developing a strategy. In this situation, the tools for strategy development have traditionally been PEST and SWOT analysis, which have already shown the high feasibility of their application to improve the CNP management system.

Therefore, in order to solve the problem of crisis management of the industry, especially in a state of an objective deficit of both budgetary funds and personal financial capacity of citizens to pay for medical services, there is urgency for scientific development and practical implementation of strategic management of the

industry, development strategies for its development at all levels: national, regional, local.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И.Ансофф ; пер. с англ. / науч. ред. и авт. вступ. ст. Л.Евенко. – М. : Экономика, 1989. – 358 с.

2. Шершньова З. Є. Стратегічне управління / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська, Ю. М. Ратушний. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

УДК 378.147:001.891-057.875:061.22

STUDENT SCIENTIFIC CLUB AS A WAY TO DEVELOP YOUNG STUDENT-SCIENTISTS

Protsak Tetiana Vasylivna
Candidate of Medical Sciences, Associate professor M.H. Turkevych
Department of human anatomy
Zabrods`ka Olga Sergiivna
Student
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Summary. It is not news that each student shows different results of his studies, and a number of factors influence this. Therefore, one of the main tasks of a teacher is to provide ways for an effective learning process. There are several areas of productive learning, in particular, the creation of student motivation. That is, it is the teacher's ability to interest the student in a subject or topic for further study.

The result of the scientific work of students in the circle is the expansion of their scientific interests, the development of their skills for independent experimental research, scientific thinking, the development of skills to systematically analyze medical problems, publicly uphold and argue their own position.

Key words: human anatomy, training, student, teacher, club.

Introduction. Medical science is undoubtedly more necessary industry in our lives, and it is no secret that it is one of the most difficult. That is why, in order to become a worthy expert in your field, you need to spend a significant part of the time. Of course, medical students are offered a large number of practical classes, which are emphasized, and lectures. But is this enough for an effective learning process? Research work of students is a continuation and deepening of the educational process

and is carried out directly at the department, in research and other organizations with which the department concluded cooperation agreements [1, p. 83; 2, p. 56].

The determining trends in the development of the world educational system are the deepening of its fundamentalization, the strengthening of the humanistic orientation, the spiritual and general cultural component of education, the formation of a students' systematic approach to the analysis of complex technical and social situations, strategic thinking, the upbringing of social and professional mobility [3, p.13; 4, p. 87]. The need to maintain high competitiveness in the 4 dynamic labor market also requires inculcation of aspirations and skills for self-training, self-education and self-improvement throughout the active working life [5, p.138].

There are several areas of productive learning, in particular, the creation of student motivation. That is, it is the teacher’s ability to interest the student in a subject or topic for further study. Another trigger is the creation of conditions for the formation of new motivations; ensuring greater compliance with organizational forms and training tools; the intensification of students' mental work due to a more rational use of the time of the training session, the intensification of the student’s communication with the teacher and students among themselves [6, p. 56; 7, p.21].

The task of students' research work is to develop skills in search, research, creative solutions to scientific problems, as well as in the formation of skills in applying scientific research methods in practice. Thanks to participation in scientific work, a student develops skills in working with various information sources [8, p. 110].

The result of the scientific work of students in the circle is to expand their scientific interests, develop their skills for independent experimental research, scientific thinking, development of skills to systematically analyze medical problems, publicly uphold and argue their position [9, p. 108].

Attracting students to work in scientific circles can begin even in junior courses. Teachers of the leading departments of the university, in close collaboration with senior students, determine the content of the meetings, draw up an indicative work plan for the circle, and appoint those responsible for certain sections [10, p. 56; 11, p. 45]. Among the tasks that are set for students, it is worth noting the preparation of

reports and essays, presenting the results of their own scientific research at meetings of the circle or at scientific conferences, writing scientific articles, reviewing and annotating scientific papers, etc. A circle can unite members of a group, course, faculty, and sometimes the entire university [12 p.135].

There are several areas of productive learning, in particular, the creation of student motivation. That is, it is the teacher's ability to interest the student in a subject or topic for further study. Another trigger is the creation of conditions for the formation of new motivations; ensuring greater compliance with organizational forms and training tools; [13, p. 87; 14, p. 34] the intensification of the mental work of students due to a more rational use of the time of the lesson, the intensification of communication between the student and the teacher and students among themselves. As for each individual case, it is necessary to apply a specific way to overcome obstacles in the educational field. Methods of stimulation and motivation of learning will increase interest in learning and awareness of learning material, which should positively affect the quality of learning [15, p. 72]. The presence in the structure of the method of receiving feedback organization determines the controllability of the learning process and provides the possibility of corrective actions directly during its implementation. Feedback can be implemented using various forms of control [16, p.45; 17, p. 67].

The task of the teacher as the head of the scientific student group is, first of all, to promote the formation of students' interest in scientific creativity.

Learning the methods and methods for independent research tasks and work in research teams is to help students master the methods and skills of conducting independent research and development of scientific problems [18, p.24]. The exchange of experience in organizing and conducting scientific work among members of student scientific circles is also important, as this helps students to assert themselves. The purposeful work of students in scientific circles under the skillful and not biased guidance of a teacher contributes to in-depth study of a wider range of educational material [19, p.10; 24, p. 59].

Under the guidance of teachers, students prepare reports, discuss at meetings of the circle, hear reports on new medical literature, information on the progress of work of circle members on individual topics and presentations on the experience of the best medical scientists in general. Based on these materials, scientific works are carried out that are recognized at student conferences, disputes [20, p.40; 21 p. 122].

In senior courses, research work of students is significantly intensified in the form of coursework, diploma and master's theses, participation in scientific research of departments, olympiads, competitions, etc. However, the circle work does not stop, due to the curiosity of students, they continue to search for their individual niches for the realization of abilities and the need to transfer experience to junior students [22 p.126; 23 p. 122].

Each year, the composition of students participating in the scientific circle of the department is renewed. There was a “continuity of generations": students with experience working shoulder to shoulder with younger students, transferring the skills of scientific work in a circle [25, p.11; 26, p. 45].

There is an urgent need to motivate students to study not only by assessment in practical classes, but also by engaging in research work, encouraging students to participate in scientific conferences and creating subject circles [27, p. 43]. So, the human anatomy training course offers the study group to study precisely the morphology and functionality of a particular organ or system of organs, as well as the opportunity to do independent research, discuss any thematic issues, and all this to successfully achieve high-quality knowledge of a modern student.

Conclusions. Thus, in the whirlpool of modernized technologies, young people have the opportunity both to study the essence of the subject in practical classes, and to study in detail the specifics of the chosen direction at the circles and to show their first results at interuniversity olympiads and conferences. We can assume that again technology greatly facilitates the educational process in the field of medicine and contributes to the high-quality reproduction of student knowledge.

REFERENCES:

1. Аймедов КВ. Перспектива застосування у закладах вищої медичної освіти методів випереджувального навчання. Медична освіта. 2013;1:83-4.
2. Аріщенко АС. Стан розробленості проблеми інклюзивного навчання в Україні та США. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016;47:56-62.
3. Бабінець ЛС, Сопель О, Пашко К. Аналіз чинників розвитку наукового потенціалу в Тернопільському державному медичному університеті. Медична освіта. 2012;1:124-6.
4. Бажора ЮІ, Чернецька ОВ. Сучасні технології навчання. Одеський медичний журнал. 2010;4:33-7.
5. Бондаренко ЮІ, Дзиґа СВ. Інформаційно-прикладне моделювання в навчальному процесі з поглядом у майбутнє. Медична освіта. 2012;1:138-41.
6. Гиббс Т, Химион ЛВ. Определение и значение непрерывного образования. Медицинское образование и профессиональное развитие. 2010;2:26-9.
7. Годлевский ЛС. Дистантное обучение в системе медицинского образования. Одеський медичний журнал. 2010;4:37-41.
8. Гончарова Н, Морозова О, Бессараб Г. Перспективи впровадження дистанційного навчання у вищі медичні навчальні заклади. Запорожский медицинский журнал. 2010;12(1):110-2.
9. Громов ОВ, Котелевский РА. Информационные технологии в образовательном процессе: проблемы, перспективы развития. Современная стоматология. 2010;5:108-10.
10. Гусакова ІВ. Емпатія у сфері медичної освіти – діагностичні інструменти. Медична освіта. 2013;1:51-3.
11. Калиновська І. Характеристика змісту навчального студентського гуртка «Основи роботи психолога в інклюзивних навчальних закладах». Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2019;20:34-7.

12. Кожем`яка І, Чистолінова Л, Санькова Л. Порівняльний аналіз стандартизації навчання у країнах світу. Український морфологічний альманах. 2011;9(3):135-6.

13. Костіцька І, Бабенко О, Дідушко О. Досвід використання мультимедійних технологій у навчальному процесі на клінічних кафедрах Івано-Франківського національного медичного університету. Медична освіта. 2010;1:58-60.

14. Кульчинський ВЙ. Формування професіогенезу особистості студентів медичних вузлів України. Медична освіта. 2012;1:36-9.

15. Куцик РВ. Дискусійні питання щодо форми і змісту тестування як засобу контролю знань студентів у вищих навчальних закладах медичного профілю. Галицький лікарський вісник. 2012;19(3):72-6.

16. Лепшина С, Миндрул М, Тищенко Е, Обухова Н. Использование интерактивных методов обучения в самостоятельной аудиторной работе студентов медицинского университета. Туберкульоз. Легеневы хвороби. ВІЛ-інфекція. 2012;3:100-5.

17. Матейко ГБ, Кондрин О, Бойчук О. Інноваційні педагогічні технології: комплекс використання міждисциплінарного семінару і кейс-методу. Архів клінічної медицини. 2010;2:95-8.

18. Мисула І, Файфура В, Гонський Я. Лекція на теоретичній кафедрі. Медична освіта. 2001;3:24-30.

19. Мисула ІР, Файфура В, Паламарчук А. Методичні конференції як засіб удосконалення навчального процесу в Тернопільському державному медичному університеті імені ІЯ Горбачевського. Медична освіта. 2011;1:5-10.

20. Муц ЛБ. Застосування педагогічних програмних засобів освіти в навчальному процесі вищої школи. Медична освіта. 2013;1:40-2.

21. Педанов ЮФ, Гоженко А, Макулькін Р. Особливості програм викладання морфофункціональних дисциплін у вищих навчальних закладах І-ІІ рівнів акредитації в Україні й Австрії. Медична освіта. 2010;3:122-125.

22. Побуцький ОО. Застосування інноваційних методів унаочнення та візуалізації у підготовці медичних кадрів. Галицький лікарський вісник. 2010;7(2):126-8.

23. Скрипник ЛМ. Переваги та недоліки дистанційної освіти в медицині. Галицький лікарський вісник. 2012;19(4):122-4.

24. Стефанко СЛ. Застосуваннння інтерактивних методів навчання у медичних навчальних закладах. Галицький лікарський вісник. 2013;1:115-6.

25. Чулак Л, Бас А, Шутурмінський В, Корчемний В. Медична освіта. 2011;1:11-4.

26. Шержукова ЛА. Рабочий семинар как инновационная форма обучения. Медицинская сестра. 2011;6:45-7.

27. Шостакович-Корецька Л, Маврутенков В, Чергінець А. Самонавчання як мотиваційна складова якісної освіти. Медична освіта. 2011;1:43-6.

УДК 81.10.02.

SOME CHARACTERISTIC FEATURES OF SOMATIC IDIOMS IN ENGLISH AND GEORGIAN LANGUAGES

Rusadze Irma
Academic doctor of linguistic
Assoc.-professor
Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

Annotation: The paper deals with the study of somatic idioms which gives us opportunity to reveal some main features of them in English and Georgian languages. The actuality of the problem is proved by the following factors: the potention of its usage on different language levels: the importance of this event for defining the nature of somatic idioms: to define the factor of lingual roots of culture of any nation. The purpose of this paper is to study somatic Idioms and also to find the similarities and differences of them in English and Georgian languages.
Key words: Somatic Idioms; Phraseological Units; Semantic Change; Collocations; Idiomatic Expressions.

Introduction It has a great importance to use the idiomatic expressions correctly in any language, as the language is an organ representing the idea. So, it will not have any sense if there are wrong choice of words. Spoken language is very rich, flexible, colourful and soundy. Many words and expressions die, rest and then they come back again. In every idiom we can clearly see the special vocabulary, phraseology and some different fleshbacks of any nation. The present research work is an attempt to study the somatic idioms to express our attitude towards them and to show some characteristic features of somatic idioms in both English and Georgian Languages by comparative analysis of two languages.

The paper is focused on the problem of the language roots of the language and culture. The views of famous scientists about the frequent usage of idiomatic expressions in Speech are introduced and there is also discussed the main problem whether the frequent use of idioms influences on the language or not.

We examine the phraseology, as one of the most interesting part of lexicology and underline the main approaches towards phraseology.

The purpose of this study is to consider somatic idioms as a universal phenomenon. Having analyzed the nature of somatic idioms and compared it in the Georgian and English Languages we may conclude that somatic idioms in both Languages have the same nature. However, certain groups of somatic idioms are somehow different due to the psychological and the cultural aspects of the nations using them.

2. Language and Its Characteristic Features in Spoken Language

Language does not represent the creation of the separate human being, but it belongs to the people, though the language expresses the different point of views of each man. The greatest linguist V. Humboldt supports this idea. He emphasizes the fact that language at the same time belongs to the man and to the whole society too.

Language can only exist in the conversation of people. Each language can be revealed together with its features only in Spoken language.

The native language is tightly connected to the different views of man's life in society. This is the right factor towards the different kinds of people and language. Language is creative and it can only be defined as genetic.

While studying the foreign language we often find the differences which the new language has in comparison to the native language. The main problem of these differences is in the experience of different language society, expressed by different lingual means.

English language is the international language of business, politics and culture. It has already become the communicative language for different countries and nationalities. When we are speaking in a new language, sometimes the other person may not understand. The listener may say: "What?" "Could you repeat it again, please?" or may misunderstand our ideas. Worse yet, the listener may get

embarrassed and stop the conversation. Each of these instances is a break in communication, small or large. It is like a break in the flow (or movement) of electricity in an electrical circuit. If the flow is stopped at any place in the circuit, the whole system stops. When something blocks the flow of ideas, the conversation stops [6, p.1]− Some breaks in communication are caused by vocabulary or grammar mistakes. Other breaks are caused by mistakes in idiomatic expressions.

It is very important to know how to analyze these breaks in communication. If we can find the problems quickly, we can correct them quickly. Then the conversation can flow again.

While studying any foreign language, it is very necessary to learn firstly, the culture of the people whose language we are going to study, which is a wide field of people's lives and behaviour. We can say that the clearly expressed and the most important part of it is the language. The language philosophy considers that the aim of each person is to communicate with each other, to make their speech clear. That's why the greatest problem in studying the language is to study the idiomatic expressions. We may say that they draw the resources mostly from the very depth of popular speech.

3. Somatic Idioms in Phrasal Units

Phraseology, as a phenomenon in Linguistics, has become the subject of great discussion. Because of its variety the representatives of different schools introduce the unique conception about the idiomatic degree of each component. Phraseology is connected with the complicated processes of recognition. We aim to find out the idiomatic components in phrasal units and to define its denotation.

On the basis of the studied material it can be concluded that the groups of phrasal units can be connected with different parts of speech in both the English and **Georgian languages. This can be estimated as the theoretical value of the new usage of somatic elements in phrasal units. According to this conception we have the following groups:**

1. Verbal phrasal units: For example: to open one's heart, to move smb's heart, to stir smb's heart, to have one's heart set on smth, to put one's foot in it, to keep one's fingers crossed, to give someone a hand etc.

2. Substantive phrasal units: For example: heart failure, the brain drain, elbow room; the apple of one's eye.

3. Adverbial phrasal units: For example: head over heels; behind the ears; back of his hand; head and shoulders above the others, out of elbows, all in my eyes; head over ears etc.

4. Phrasal units of noun pairs: For example: tooth and nail; neck and crop; flesh and blood; life and soul etc.

5. Adjective phrasal units: For example: cool-headed; double-faced; crocodile tears; the green - eyed monster; a left-handed compliment; beetle - browed; bow-legged etc.

6. Phrasal units with prepositions: For example: with half an eye, down in the mouth; from hand to mouth; in the teeth of; under the thumb of; on the face of; up in arms etc.

The meaning of these combinations cannot be predicted from the individual verb, adverb, adjective or preposition. They have a meaning which is different to the meaning of the single words and usually have a fixed word order.

Semantic structure of the constituents is discussed differently in many linguistic works. Mainly, by the integrated meaning of motivation. This means to maintain the motivation figuratively in phrasal meaning. If it is possible - they are called - motivated and if it is not possible, we can say that they have lost their motivation. There are lots of these kinds of somatic idioms in the English language: For example: "point the finger at someone" - that means to accuse somebody of doing something. This somatic idiom has lost its motivation and also "be up the ears" - that means to have much work, but the idioms "show one's hand", "throw dust in a person's eyes" - have maintained their motivations.

Somatic elements in phrasal units of these types occupy syntactic units longer than the word but smaller than a complete simple sentence. However, there are good grounds for treating as idiomatic certain expressions. On the next stage of the research we suppose to distinguish the differences and similarities between the expressing forms of different meanings of somatic elements on the sentence level.

Though it should be considered that the order of the English language is analytical Georgian is synthetic. But both research languages can express even the smallest shade of somatic idioms with different lingual means.

Semantic change that influences on the phrasal units, does not mean just changing the meaning of each constituent. For example: "to have an egg on a face" - this means to look stupid, to be in an embarrassed situation. When we use this somatic idiom, we really do not think of a man who may have an egg on the face.

This was really meant, when we mentioned that the phrasal units have the semantic unity. Phrasal units are group of words with one meaning, whilst in an free utterance each constituent has its own meaning.

This is the main feature of phrasal units that makes them be similar to the words. Both words and phrasal units have a semantic unity. Though the words also have a structural unity.

Semantic criteria is considered to be the main factor by the most linguistics. This means that it helps the phrasal units to be different from free utterances. So:

"Phrasal Unit is a group of fixed words that is able to have partial or whole changes".

As it is seemed from the definition, semantic change may be partial or whole in a phrasal unit, in fact, semantic change may concern either whole sentence or its any component: For example "to wear one's heart on one's sleeve" - this means to reveal smb's intim stories; "to have one's heart on one's boot" - to be in a deep depression etc.

According to this analysis we can clearly define somatic elements in phrasal units and idiomatic expressions. They enrich the language and show how the outer world and events are reflected in a given language. Language with its whole inner system serves to convey the idea. The right choice of words clearly expresses the psychology of a nation.

Conclusion: Somatic idiom depends on what a speaker really implies to. This fact once again shows the communicative value of a somatic idiom which is revealed in both English and Georgian Languages and the range of use of somatic idioms differ from the use of an oridnary, literary utterance. The communicative value and the

range of a somatic idiom usage is wider and it can involve several., sometimes contrudictory functions.

REFERENCES:

1.Lebanidze G. Communicative Linguistics: monography. – Tbilisi: −1997. −
200 p.

2.Oniani A. Georgian Idioms, – Tbilisi: −1996. −300 p.

3.Arnold. The English Word - High School, . – 1986. −200 p.

4. Berlizon S. English Verbal Collocations, –1964. –180 p.

5.S. Berlizon - Collocations in Modern English, –1975. –75 p.

6.Judy B. Gilbert-Clear Speech, Cambridge University Press, –1984. –150 p.

7. Mikadze M. Georgian Idioms and Proverbs with Russian, English, German and Franch equivalenTs, Tbilisi: Meridiani. –2015. – 90 p.

UDC 615.322

TREATMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES WITH HERBAL DRUGS

Sakhanda Ivanna
PhD of Pharmaceutical Sciences, Master of Pharmacy, assistant
Bogomolets National Medical University, Department of Pharmacy and Industrial Technology of Drugs
Kyiv, Ukraine

Abstract. Presented results of treatment of cardiovascular diseases (CVD) with herbal drugs (HD) testify to the high efficiency of pharmacotherapy of HD (tab. 1). A number of nosological forms of CVD with decreasing effectiveness of treatment of HD have the following appearance: asthma cardiac > myocardial dystrophy > angina pectoris > hypotension > heart failure > hypertension > blinking arrhythmia > dyscirculatory encephalopathy > myocardial infarction. Thus, HD play a significant role in the arsenal of advanced therapy for cardiovascular disease.

Keywords: herbal drugs, cardiovascular diseases, medicinal plant raw materials, pharmacotherapy.

The pharmaceutical sector is one of the highly profitable and emerging industries that is influenced by the following factors:

- changing demographic indicators of the population towards increasing the number of elderly people;
- increase of purchasing power of the population;
- level of social security;
- change of structure of morbidity;
- development of innovative methods of pharmacotherapy of various diseases [1, p. 38-42].

Table 1

Pharmacotherapy results of various nosological forms of CVD with the help of herbal drugs

Nosological form of CVD	The number of patients	Total	Results of pharmacotherapy of herbal drugs					The effectiveness of therapy
			Practically healthy	Significant improvement	Improvement	Unchanged	Deterioration	
Hypertension	Absolute indicators	486	189,0	204,0	32,0	55,0	6,0	0,69
	Relative indicators, %	100	38,9	42,0	6,6	11,3	1,2	70,00
Hypotension	Absolute indicators	336	176,0	102,0	7,0	50,0	1,0	0,74
	Relative indicators, %	100	52,4	30,4	2,1	14,8	0,3	74,30
Heart failure	Absolute indicators	188	90,0	66,0	4,0	26,0	2,0	0,71
	Relative indicators, %	100	47,9	35,1	2,1	13,8	1,1	72,00
Myocardial dystrophy	Absolute indicators	44	20,0	22,0	1,0	1,0	0	0,81
	Relative indicators, %	100	45,4	50,0	2,3	2,3	0	82,00
Myocardial infarction	Absolute indicators	15	2,0	7,0	4,0	1,0	1,0	0,52
	Relative indicators, %	100	13,2	46,7	26,7	6,7	6,7	53,00
Water of the heart	Absolute indicators	23	4,0	15,0	0	4,0	0	0,62
	Relative indicators, %	100	17,4	65,2	0	17,4	0	63,00
Dyscirculatory encephalopathy	Absolute indicators	206	34,0	128,0	23,0	19,0	2,0	0,64
	Relative indicators, %	100	16,5	62,1	11,1	9,3	1,0	65,00
Cardiosclerosis	Absolute indicators	67	9,0	40,0	7,0	11,0	0	0,59
	Relative indicators, %	100	13,4	59,7	10,5	16,4	0	60,00

The pharmaceutical market of Ukraine is very diverse in structure and has 1226

entities as of May 1, 2018 (Tab. 2) [2, p. 116-118; 3, p. 12-14].

Table 2

The subjects of the pharmaceutical market of Ukraine as of 2018

Types of pharmacy institutions	Total	Including by ownership			
		state		private	
		number	%	number	%
Production pharmacies	114	109	95,6	5	4,4
Homeopathic pharmacies	4	1	25,0	3	75,0
Hospital pharmacies	44	41	93,8	3	6,8
Pharmaceutical warehouses	133	9	6,8	124	93,2
Pharmacy items	444	187	42,1	257	57,8
Optical stores	24	8	33,3	16	66,7
Total	1226	473	36,9	753	63,1

Almost all units of the pharmaceutical market, except homeopathic pharmacies, optics stores, have in their range of drugs for the treatment of cardiovascular diseases, in particular, herbal drug.

LITERATURE

1. Syatynya M. L. The use of medicinal plants the treatment of cardiovascular diseases / Syatynya M. L., Sakhanda I. V. // Nauka i Studia, Przemysl, 2015. – P. 38-42.

2. Sakhanda I., Nehoda T., Syatynya M. Risk factors, the structure and dynamics of development of cardiovascular morbidity in Ukraine. Drugs of Ukraine. 2015; 4(25). P. 116-118.

3. Сятыня М. Л. Роль растительных лекарственных средств в профилактике и лечении сердечно-сосудистых заболеваний / Сятыня М. Л., Негода Т. С., Саханда И. В. // XI Международная научно-практическая конференція «Образование и наука XXI века – 2015», 15–22.10.2015: БялГРАД–БГ (г.София, Болгария). – С. 12-14.

UDC 372.857

THE IMPORTANCE OF USING THE PROJECT METHOD IN EDUCATION

Salybekova Nurdana N.
PhD
Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
Turkistan, Kazakhstan
161200, Turkistan, B.Sattarkhanov Ave., 29

Annotation: The training of future teachers in pedagogical institutions of higher education, the training of biological teaching materials through effective methods is the main part of the teaching. Methodical training is considered as a system covering the forms, methods, content and goals of the organization of education for students. In the article shown the actual problems of education.
Key words: project method, evaluation, working in a group, skills.

At present, the intensive development of modern society needs movement, changes in the training of teachers. The preparation of future teachers requires a constant search for quality professional development and pedagogical innovation.

When the Strategic Address of the President of the Republic of Kazakhstan "Kazakhstan Road-2050: Unified Goal, Common Interests, Unified Future" is published, the main goal is Kazakhstan's entry into the list of 30 developed countries of the world. He stressed that this is the project of "Eternal Kazakhstan", in the history of mankind the perfect image of a new era, where we are stepping. Also, in the third priority direction of the Message: "The creation of a knowledge-based economy is first and foremost an increase in the potential of Kazakhstan's science" specifically pointed out the need to support research and innovation [1].

The current intensive process of globalization is intensifying world competition. The paradigm of education has changed. Therefore, to date, society and the state are paying great attention to educating young people, teaching them professional

knowledge, and comprehensive training of specialists. Changes in the system of higher pedagogical education directed to innovative processes are a factor in the development of the mechanisms that determine this system. The changes that are taking place require a future specialist to learn the world, depending on the sphere of education, high level fitness, the ability to coordinate with innovation the methodological experience used. These circumstances, when training biologists, are directed to the application in the modern school of experience formed from the past centuries.

Training of biologists on the basis of achievements of science and practice, mastering universal human values, is the main goal in the process of training a professionally formed personality, a specialist capable of modern innovative competitiveness.

The main task of education in the twenty-first century is to improve the quality of training, to implement new technologies in order to easily spread the obtained knowledge. At present, every one of the objectives of the teacher training methods and continuous improvement is the development of new teaching technologies, methods. One of main method is project method.

Project method is one of the modern method of teaching in which, the students point of view is given importance in designing the curricula and content of studies. This method is based on the philosophy of Pragmatism and the principle of 'Learning by doing'. In this strategy pupils perform constructive activities in natural condition. A project is a list of real life that has been imparted into the school. It demands work from the pupils [2-4].

According to W.H. Kilpatrick, "A project is a wholehearted purposeful activity proceeding in a social environment". According to Ballord, "A project is a bit of real life that has been imparted into school". According to Thomas&Long, "It is a voluntary undertaking which involves constructive effort or thought and eventuates into objective results" [5].

It takes the student beyond the walls of the class room. It is carried out in a natural setting, thus making learning realistic and experiential.

We have used this method in our laboratory work. And at the end of our work we have achieved success. And it is very useful at making scientific projects. Every student who is interested at projects has to know this method. It will help you to be success on your project.

Individual and Social projects: In individual project every student's problem in their own according interest, capacity, attitude and needs.

Group projects the problem is solved by the group of pupil in the class. Here the social, citizenship qualities and synergism are develops

Simple and Complex project in the simple projects the students are completing only one work at a time. It gives the deep information about the project in a one angle. The students get deeper and broader knowledge about the problem.

In the complex project the students are carried out more than one work at a time. They are focuses on the work in various subject and angles. Here the students get the knowledge about the work in various activities and dimensions.

We've done project work for the following stages:

Creating Situation: In the first step teacher creates the proper situation to the students in the class. He puts up the knowledge about the project method procedure, steps, and uses to the students. A project should arise out of a need felt by students and it should never be forced on them. It should be purposeful and significant.

Selection of the problem: The teacher helps the students to select the problem and guide them. Students are having freedom to choose the topic or problem based on their interest and ability. Before choosing the topic the principles should be taken in to an account. Such as school tasks are to be as real and as purposeful and they are of such a nature that the student is genuinely eager to carry them out in order to achieve a desirable and clearly realized aim. Teacher should only tempt the students for a particular project by providing a situation but the proposal for the project should finally come from students.

Planning: The teacher discuss with the students about the problem in various angles and points. After the free expression of the students' opinion about the problem, the teacher writes down the whole program of action stepwise on the blackboard. In the

process of planning teacher has to act only as a guide and should give suggestions at times but actual planning be left to the students.

Execution: The students are stating their work in this step. They are collecting the relevant information and materials at first. The teacher should give the time and right to the students according to their own speed, interest and ability. During this step the teacher should carefully supervise the pupils in manipulative skills to prevent waste of materials and to guard accidents. Teacher should constantly check up the relation between the chalked out plans and the developing project.

Evaluation: Evaluation of the project should be done both by the pupils and the teachers. Here the students evaluating their task. They determine whether the objects are achieved or not. After that they criticize and express their feeling about the task freely. The evaluation of the project has to be done in the light of plans, difficulties in the execution and achieved results.

Reporting and Recording: It is the last step of the project method in which each and every step of the work are reported. The reported things are recorded in a certain order in a book form. It should include the proposal, plan and its discussion, duties allotted to different students and how far they were carried out by them. It should also include the details of places visited and surveyed guidance for future and all other possible details. The book formatted report is submitted to the teacher at the end [6-8].

In project method of teaching the role of a teacher is that of a guide, friend and philosopher. The teacher is not a dictator or a commander but a friend, guide and a working partner. He encourages his students to work collectively, and co-operatively. He also helps his students to avoid mistakes. He makes it a point that each member of the group contributed something to the completion of the project.

If the students face failure during execution of some steps of the project the teacher should not execute any portion of the project but should suggest them some better methods of techniques that may be used by them next time for the success of the project.

The project method can be used not only after class, but also during classes. For example, in laboratory work. There are two types of laboratory studies. Laboratory works divided into 2 groups*; Indoor lab* and *Field lab*. First of all we will tell you about indoor lab. Indoor labs are structured investigations and experiments of materials, models, and other equipment. Labs last for an hour or more and take place mainly inside, though some data may be collected outside. Also, indoor labs can be used to follow up on field labs, for example by describing plant specimens or rock samples collected on a field trip, or by analyzing field data with a computer program.

Indoor lab experiences have many potential benefits helping students of science master both content and process. The length of lab periods, relative to other kinds of formal learning environments contribute to benefits which include making science classes interactive, teaching with concrete examples, teaching students about the materials and practices of a discipline, and teaching students how science is done. These aims sometimes overlap and occasionally conflict with each other. One of the salient recommendations of the National Research Council publication "America's Lab Report" was the need for lab designers and instructors to develop clear goals for lab experiences and to communicate these goals to students [9].

Using concrete examples. In education, teachers continually weigh the balance between an emphasis on the particular example and the general principles. In "How People Learn: Brain, Mind, Experience and School" the authors point up the difficulties that students experience transferring skills and ideas when their knowledge is either "over contextualized" or overly abstract . One advantage of a lecture/lab format, then, is the opportunity to study in depth, during the lab period, a few concrete examples of the principles discussed in the lecture [10].

How to design and use indoor labs - logistical and pedagogical considerations. Four principles of instructional design can help laboratory experiences achieve their intended learning goals:

- they are designed with clear learning outcomes in mind;
- they are thoughtfully sequenced into the flow of classroom science instruction;

- they are designed to integrate learning of science content with learning about the processes of science;
- they incorporate ongoing student reflection and discussion.

Work in groups also important: Having students work in groups during a lab has many advantages, such as better science, gains in student interpersonal skills, potentially simpler management and potential time savings. Much research on group work suggests a few basic principles: structure assignments so that group work is essential; develop some measures of individual accountability for how the group works; and consider clearly defining different group roles. These and other guidelines are discussed in the cooperative learning module

Specialized materials for indoor labs. Specialized materials are used in indoor labs in different disciplines. For instance, geoscience labs commonly use materials such as rock, mineral and fossil specimens; air photos and satellite data; topographic and geologic maps and other supplies. The links below lead to discussions of the pedagogy and logistics involved in using these materials. Most introductory biology labs have students work with a variety of materials. This page and its links give logistical and pedagogical tips on using these materials with introductory bioscience students.

A good introductory biology lab needs some basic equipment so that students can work with a variety of materials. You can also find more information in the Starting Point Field Labs module; much basic equipment can serve double duty between indoor and field labs.

Its contemplated laboratory works in discipline «Taxonomy of lower plants». Depending on the subject in the lectures will apply slides, visual tools (tables, charts, mycological and phytopathological herbarium and collections) [11-13]. In theory of knowledge will continue to develop, secured on laboratory. In laboratory using herbarium and collections, live and fixed objects introducing the ecological and biological features of fungi, forming the ability to work with the materials. During the organization of independent work of the student and independent work with the teacher analyzes the work on access to the network system calibration using a

complex of teaching methods and teaching tools (programs, methodical instructions, sources of literature and forms of orders electronic information resources, abstracts threads schemes of research projects). The effectiveness of independent work is determined in the course check the results of laboratory, as well as the current and final control.

The following modern equipment and installation was used during the lessons in the laboratory of Biology Department. Binocular microscope intended for photographing through the computer viewing the cells and tissues (types of plants), to measure the conidia fungal species. Magnification increase 4-100 times; monocular microscope Altami 104 (Russia, 2010). To investigate the microscopic mycelium, conidia of fungal species, the magnification of 40-100 times; Autoclave (HSP steriltechnic LABOKLAV), laminar flow cabinet (BAB "laminar-C"), thermostat, drying cupboard (Beschickung/Loading-Modell 100-800), a magnifying loupe mycological studies to ensure the sterility of special studies; microcentrifuge (Espresso. Thermo Scientific.) separation of of fungal species from herbarium materials, the use of molecules and genetic research; scales (sartogosm LP 201-A), pH meter (HI 2215 pH/ORP meter Hanna Instruments) nutrient media preparation; the necessary materials to prepare a culture medium (Czapek agar - sucrose 30 g/l, NaNO3 2 g/l, KH2PO4 1g/l, MgSO4x7H2O 0.5 g/l, KCl 0.5 g/l, FeSO4x7H2O - 0.01 g, agar 15 g; potato dextrose agar-PDA potatoes - 200 g, dextrose 20-50 g, agar 20 g); interactive board ActivBoard (Rromethean, UK, 2012). Operated by a special programm system, for the conservation and dissemination of information, sound, source internet, audio-video materials, charts, texts. Theacher by the computer directly through the board using the mouse and keyboard control implements the different programs. Used to protect the independent works of students to use computer flip chats, theoretical information. At the same time, the lab used collection poster designed for modules and collectors drugs, herbarium and collections of fungi.

The formation of a new system of education, training of future professionals in the field of education and science are significantly changing to a better side. The main task of education in the twenty-first century is to improve the quality of training, to

implement new technologies in order to easily spread the obtained knowledge. Biological information is based on in-depth study of the scientific and theoretical knowledge is a key issue to ensure the preparation of innovations.

REFERENCES

1. "Kazakhstan's Way - 2050: Common goal, common interests, common future"- www.strategy2050.kz.

2. Masyukowa N.A. Projection in Education. – Minsk, 2005. –c. 36.

3. Karl Frey. Project method / K. Frey. – Germany: Belc., 1997. -279 c.

4. Diuy J Dj. Democracy and education / trans. from eng. — Moscow: Pagogy-press, 2000. –C. 384.

5. Kilpathrick V.Ch. Methods of projects. Application of the target unit in the pedagogical process / V.Ch. Kilpathrick. – JL: Broggaus - Efron, 1925. - 43 c.

6. Chard, S. C. The project approach. Retrieved November 30, 2012.

7. Knoll, M. The project method: Its vocational education origin and international development. Retrieved November 30, 2012, from

8. Buck Institute for Education (2012). Project-based learning for the 21st century. Retrieved November 30, 2012, from http://www.bie.org/about/what_is pbl.

9. America's Lab Report: Investigations in High School Science // National Research Council National Academy Press Washington, D.C. 2005

10. How People Learn: Brain, Mind, Experience and School / National Research Council National Academy Press Washington. 2000.

11. Salybekova N.N., Kuzhantaeva Zh.Zh., Basim E., Toychibekova G.B., Issayev G.I., Abdimutalipuly A.N. Daucus carota L. the excitant fungi's specie's biological features // Indian Journal of Science and Technology. – 2015. –Vol. 8(29), IPL0669. - P. 1-5.

12. Salybekova N.N., Abdrassulova Zh.T., Childibayev J.B., Kurmanbaeva M.S., Ramazanova A.A., Bazargaliyeva A.A. Biological and Ecological Features of the Fungus Cladosporium Herbarum // Research Journal of Pharmaceutical, Biological

and Chemical Sciences. ISSN: 0975-8585. January – February – 2016. RJPBCS 7(1). – P. 2076-2083. 151

13. Salybekova N.N., Basim H., Basim E. First report of Alternaria brassicae leaf spot disease of Brassica oleracea in Kazakhstan // International scientific-practical conference «Actual problems of biological and ecological education in secondary and higher schools: innovation and practice».– Almaty. - 2016. - p. 267-269.

UDC УДК 94 (477.46)

VERSATILITY AND VARIETY OF STYLES OF CHERKASY ARTISTS AS A PREREQUISITE FOR THE FORMATION OF CHERKASY ART SCHOOL

Spirkina Oksana Oleksiyivna
Candidate of Historical Sciences
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of
National University of Civil Defence of Ukraine
Cherkasy, Ukraine

Annotation: The number of artists and craftsmen and their membership in such art organizations as National Union of Artists of Ukraine (NUAU) and National Union of Folk Art Craftsmen of Ukraine (NUFACU) are analyzed. It was inferred that versatility and variety of styles of Cherkasy artists became a prerequisite for the formation of Cherkasy Art School.

Key words: artist, craftsman, National Union of Artists of Ukraine, National Union of Folk Art Craftsmen of Ukraine, art school.

Cherkasy region is rich in talented and authentic artists, whose creative activities appear in various directions and genres. The evidence of it is also the existence of such organizations in Cherkasy region as National Union of Artists of Ukraine, National Union of Folk Art Craftsmen of Ukraine, National Union of Architects of Ukraine and National Union of Designers of Ukraine.

Cherkasy Regional Organization of NUAU was registered in Cherkasy in 1978. Then P. Kozin [1; 2] came from Lviv, V. Nesterenko – from Uzhhorod, A. and O. Shylimovs from Kazakhstan [3], I. Kulyk and D. Narbut – from Ivano-Frankivsk. Thus, for the formation of Cherkasy Regional Organization of NUAU graduates from Kyiv Art and Lviv Art-Applied Institutes were invited. Later graduates from Leningrad Art Institute named after I. Repin were invited. Nowadays the artists of Cherkasy region are the graduates from Moscow, St. Petersburg, Kyiv, Kharkiv,

Odesa, Lviv and they have a unique school. The integration of schools, knowledge of classical drawing formed a strong art centre in Cherkasy which can teach a young generation of art and design fundamentals.

In the 1990s Cherkasy Regional Organization of NUAU was proud of such prominent artists of different genres and styles of art not only in Cherkasy region and Ukraine but also abroad as People's Artist of Ukraine D. Narbut, Distinguished Artists of Ukraine T. Hordova, I. Bondar, I. Fizer, O. Telizhenko and Distinguished Folk Art Artist of Ukraine H. Hrabovska [1]. So, in Cherkasy region the elite of artists which pretended to become Cherkasy art school was formed. The centers of it were opened in Cherkasy National University named after B. Khmelnytsky and Cherkasy State Technological University. Besides, there is Cherkasy Art and Technical College as a secondary educational institution of art direction. Graduates from these educational institutions work successfully as designers and artists in Cherkasy region.

Cherkasy Regional Organization of NUAU includes more than 30 members. The most prominent of them are V. Afonin [4], M. Babak, I. Bondar, T. Hordova, Yu. Ishchenko, V. Klymenko, P. Kozin, Ye. Naiden and others [1].

The artists' creative work shows the variety and versatility of genres. Thus, there are decorative products, tapestry, weaving, plastic arts, icon-painting, pictorial art. They are combined by formal peculiarities of folk art. It is important to underline that characteristic feature of «Ukrainian style» artists is the multitasking of their talents [5]. For instance, M. Telizhenko [6] and I. Fizer are illustrators and sculptors; V. Tsymbal is a creator of his own genre of painting. Such a variety of creative activities can be explained by the fact that in the distance from the capital city the phenomenon of artists' versatile abilities is appeared [7]. For example, T. Hordova is a unique craftsperson in folk art as a type of decorative art [8]. I. Lavrinenko is very talented in small statuary. M. Senyuta's creative work is interesting and authentic.

Taking into consideration our past, we mean socialist realism, on which the whole generation of artists were grown up. They are V. Siryi, V. Nesterov, V. Afonin,

A. Nedosyeko, O. Turenko, Yu. Ishchenko and others. Their artworks are for ordinary people. This is the basis of Cherkasy social realists' creative work.

Cherkasy painters I. Bondar [9], V. Klymenko [10], Yu. Ishchenko, P. Kozin, V. Siryi, A. Nedosyeko are the experts in still-life paintings, landscape pictures, portraits and thematic paintings. They show extraordinary skills in pictural painting, original vision of familiar landscapes and perfection of colouristics. It is impossible not to mention O. Shylimova, an only woman-sculptor of the highest level in Ukraine. Her artworks remind the ones of the past century famous sculptors [3].

In Cherkasy there are post-modernist artists such as M. Babak, V. Oleksenko, Ye. Naiden, L. Shylimova-Hanzenko and others. T. Sosulina use techniques distinctive for folk art in combination with abstractions in her tapestries and batik printings. Ye. Naiden's collages have image-structure developed on iconic basis. The meaning of compositions explains through illusiveness of signs and symbols, through association with folk icon. The Ukrainian character of these collages despite of their conventionality is rather evident. V. Oleksenko's installations contrary to others accumulate extremely exquisite world of feelings. Each piece is perceived contextually according to time and space. In accordance to experts, M. Babak is a representative of the world level in abstractions [11; 12]. His artworks are characterized by expression and colour dynamics.

Since 1991 in the mentality of creative intellectuals the patriotic feeling is restored, the interest to historical particularly Cossacks' subject matter is grown, the searches of national form of expressions are appeared. Neo-Byzantysm, Neo-Proto-Renaissance, attention to naive and decorative folk art as fundamentals of professional advancement, clinging to Cossack Baroque with its traditional vision of Cossack Mamai – all of it can be found in the creative work of Cherkasy artists [13; 14].

Thus, in Cherkasy region we can observe a confident process of spiritual arrival of a new artwork. It is essentially enriched by knowledge of different schools and ability to think figuratively and colourfully. So, in Cherkasy region the group of artists who can represent Ukraine successfully was formed and now they work efficiently.

REFERENCES

1. Спіркіна О. О. Культурно-мистецьке життя Черкаського регіону (1991–2001 рр.): загальна характеристика // Емінак: науковий щоквартальник. 2017. №1 (17) (січень – березень). Т. 4. С. 78–83.
2. Петро Козін. Живопис, монументально-декоративне мистецтво / Видано за підтримки Управління культури і туризму Черкаської облдержадміністрації. 2009. 25 с.
3. Шилімова О. А. Художники Черкащини. Черкаси: Облполіграфвидав, 1984. 37 с.
4. Спіркіна О. О. Афонін Віктор Андрійович: штрихи до портрету // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Ефективні інструменти сучасних наук». 27 листопада – 5 грудня 2011 р., Прага. Praha: Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2011. Том 12. С. 10–11.
5. Художники Шевченкового краю / Упорядник: Ю. П. Іщенко, І. В. Фізер. Вид-во «Брама – Україна», 2008. 127 с.
6. Спіркіна О. О. Феномен сім'ї Теліженків // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективні питання світової науки». 17–25 грудня 2010 р., Софія. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2010. Том 16. С. 15–17.
7. Зрілість віку і таланту: Про черкаських художників Ю. Іщенка, М. Теліженка, І. Фізера, В. Цимбалюка // Образотворче мистецтво. 2003. №2. С. 20.
8. Підгора В. П. Гордова Тамара Федорівна // Енциклопедія Сучасної України. К., 2006. Т. 6. С. 249–250.
9. Бушин М. І. Бондар Іван Іванович // Енциклопедія Сучасної України. К., 2004. Т. 3. С. 249.
10. Віктор Клименко. Живопис. Брама-Україна, 2007. 30 с.
11. Микола Бабак. Tellerius. Живопис, асамбляж. К.: 1999. 80 с.
12. Спіркіна О. О. Микола Бабак: штрихи до портрету сучасника // Чорноморський літопис: Науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2011. Вип. 3. С. 70–74.

13. Жива традиція: майстри народного мистецтва Черкащини. Мистецьке видання / Упорядники: Теліженко О. В., Теліженко Т. М. Черкаси: «Бізнес-Стиль», 2009. 237 с.

14. Спіркіна О. О. Cultural-Artistic Life of Cherkasy Region in 1991–2001 Years in the Context of National Revival: Source Study Analysis of Problem // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К.: «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 106 (3). С. 113–117.

ACTIVATION OF THE COGNITIVE AND INFORMATIVE PROCESS IN TEACHING FOREIGN STUDENTS (PRE-LEVEL PREPARATION STAGE)

Sira Larisa
teacher
Zaporizhzhya State Medical University
Zaporozhye, Ukraine

Summary: The article deals with the use of non-traditional forms of conducting classes that promote interest to the study of the subject, develop the creative independence of foreign students, get used to working with various sources. It is shown, on the example of studying the course "Ukrainian language", the expediency of using non-traditional forms of teaching as one of the methods of activating educational and cognitive activity.
Keywords: unconventional forms, cognitive activity, playing lessons, intellectual game, debate.

The purpose of the article is to substantiate the need to use non-traditional forms of learning when teaching the Ukrainian language as one of the means of activating educational and cognitive activity.

Today, both the traditional and non-traditional forms of teaching are widely used in teaching the Ukrainian language at the pre-university stage of preparation. In no way giving up traditional forms of higher education, non-traditional forms are increasingly used as they enhance students, develop their individual abilities, erudition and imagination, and foster dialogue between the teacher and students.

The cognitive activity of students is mainly collective, which creates the preconditions for interaction between the subjects of learning and enables the exchange of intellectual values.

For the effective activity of foreign students, it is important to use non-traditional forms in the educational process.

Today, more and more attention is being paid to man as a person - his consciousness, spirituality, culture, morality, as well as the level of development of intelligence and intellectual potential. Therefore, there is no doubt of the utmost importance, the urgent need for such training of highly qualified specialists with knowledge, general culture, ability to think independently and flexibly, to take initiative, creatively to solve vital and professional issues. Full assimilation of knowledge involves the formation of such cognitive actions that constitute specific techniques that are characteristic of a particular field of knowledge.

The peculiarity of these methods is that their formation is possible only on certain subject material. For example, one cannot form linguistic thinking without dealing with linguistic material, without forming specific actions that are characteristic of a given field of knowledge, and logical techniques cannot be formed and used. Thus, in each field of knowledge for the development of specific thinking, you also need to learn the techniques that are required to work in this field of knowledge.

These techniques of cognitive activity reflect the specific features of this scientific field, less versatile and can not be mechanically transferred to any discipline. The teacher should see large reserves of use in the educational process of modern achievements of science and technology, which are not yet sufficiently used. The degree of achievement of the goal set by an individual student depends essentially on how well the learning process is built taking into account all the specified features of the student.

International students are not interested in what they know. But to learn a new one requires a desire. It is necessary to interest foreign students not only in a specific subject, but also in the process of acquiring knowledge when learning becomes fun. Therefore, it is necessary to create conditions during the classes so that the foreign student is able to create knowledge for himself.

No one will guarantee that the word spoken by the teacher will become knowledge for a foreign student. The main purpose of the educational process is not to acquire students specific knowledge, but to acquire the skills to acquire new knowledge, to discover them for yourself.

Activity is a means of realizing the potential of foreign students to achieve the goal of study, and the level of activity can be assessed by the end result, but it is necessary to take into account the existing level of knowledge of the foreign student and ways of obtaining the result.

The thinking mechanisms are far more complex and subtle than the words "play, realize, and save in memory". The ability to create knowledge is a natural and integral feature of human thinking, so it must be taken into account in the educational process. The teacher should organize the educational activity so that the foreign student has the opportunity to make a discovery for himself, as a result of which he synthesizes knowledge, establishes relationships between various phenomena, draws conclusions, forms new definitions.

An important and indispensable condition for the use of non-traditional forms is the creativity and initiative of the teacher, which provides a non-standard teaching, a successful choice of teaching methods.

In order to attract foreign students to the learning activities, it is important to use the interesting ones, which helps to increase the efficiency of the learning process.

But the use of the interesting as an end in itself has the opposite effect - students come to classes for fun and enjoyable time, learning a discipline is not important to them, and the teacher is needed only to not be bored. There are no age restrictions for using interesting ones. It is only important to take into account the age characteristics of students, the orientation of learning, the availability of the material taught. Students listen to the submitted material with interest and, as the attestations show, the learning material is more memorable. When selecting an interesting thing, it is important to determine its place in the educational material, its orientation, consistency with the stated purpose of the classes, the level of correspondence of the interesting level of preparation of students [2, 371-375].

Let us consider the unconventional forms and means of education introduced by us, which intensify the educational and cognitive activity of foreign students in the process of learning the Ukrainian language.

One of the main factors that activate classes is their game character. Educational and pedagogical games fill the gap in the learning process, which cannot be compensated by other methods [1, 29-36].

Playing with game elements reinforces and deepens knowledge. What may seem difficult and uninteresting in a normal situation becomes easy and exciting in the game. Playing classes are interesting for students of all ages. During such classes, it is possible to submit non-standard form of educational material, which in the traditional form is very poorly and without interest, to conduct general lessons on the topic. Role playing games in the Ukrainian language is an effective tool for increasing the interest of foreign students in the subject. They can be used as a lightweight and exciting form of control. Playing lessons in the Ukrainian language, you can win not only with the motivation of students, but also in their knowledge. The result of increased activity, efficiency of non-traditional, non-standard and improved traditional forms of conducting lessons in the Ukrainian language is:

1. Occurrence of interest and in some cases love of the subject.
2. The classes are dominated by a creative, trusting, homey atmosphere of knowledge.
3. Establishing a contact of mutual understanding, respect, desire to work together.
4. The desire and need to think, create, perform the exercises independently.
5. Students find it interesting to learn, and the teacher is interested in teaching them.

We offer for example the intellectual game "Culture, traditions, customs of different cities of Morocco"

An intellectual game is a kind of game based on the application of the intelligence of its players.

Purpose of intellectual game: to expand the circle of knowledge about customs and rituals of the Moroccan people, to develop creative abilities, positive traits of character of students, to cultivate respect and to instill love for national traditions and customs, native land, to strengthen their sense of national pride and dignity.

There were such tasks in this lesson:

1. "Add words" Write the words of the suggested letters (Fig. ABDIMNORSTIMABADT

What words came out? (FAMILY, MOTHER, KIND, SON, FAMILY, DAY, BABY, GRAND, GRAND, DAD).

Family is your home, your guardian. Protect and honor your own family, your family. Always be polite and courteous to all family members. Study the history of its kind, continue its traditions.

Fig.1. Add words

2.« Folk manners»

3. «National and state holidays»

4. Competition «Who more to call Moroccan dishes»

Another unconventional form we use when teaching foreign students is disput. A dispute is a formalized discussion, built on pre-prepared speeches of participants - representatives of two rival teams.

Sometimes, teachers describe the division of the group into two, three or more teams, in order that each should defend their own thesis. During the debate, the participants should carefully consider all the reasons and arguments of the opposing party, who supports another point of view, in order to find vulnerabilities in statements and

statements, logically justify their own statements, based on the proof "from the opposite".

During the discussion students discuss not only the questions suggested by the teacher, but also those that have arisen in preparation for it. In addition, students acquire the ability to work independently with various sources of information; master the methods of analysis and synthesis; form the ability to summarize, draw conclusions and make suggestions. In the process of debate, ie clashes of different views and opinions, students' knowledge is refined, deepened, corrected; they learn to reasonably defend their thoughts, beliefs, ideas. In this respect, debate is one of the means of transforming knowledge into conviction. It depends on how the teacher asks questions, stimulates the autonomy of students' statements and judgments, encourages mutual understanding and cooperation; ensures unity of goals and aspirations. It is also important to adhere to the requirements of the debate, it is: free exchange of views; at the debate all active; everyone advocates and criticizes any provisions that he or she disagrees with; the main thing in the debate - facts, logic, ability to prove; facial expressions, gestures, exclamations are not accepted as arguments. Yes, at the pre-university stage, we had a debate on " Environmental Issues and Addressing These Issues in Ukraine and Morocco»

Students talked interestingly, discussed environmental issues in Morocco and Ukraine, and sadly, they are very similar. They made conclusions about solving these problems.

Summarizing the debate, it is necessary to evaluate not only the content of the speeches, but also the form of their statements; to pay attention to the formation of the ability of foreign students to defend their thoughts and beliefs correctly.

An important point in the discussion process is to encourage collaboration, which is characterized by an interactive approach, which is not only able to clearly, clearly and meaningfully express their own thoughts, but also the ability to listen and hear the opposite thoughts in order to make their comments at a specific time. to the situation of speech.

Of course, the debate is of particular importance in the process of preparing foreign students for future professional activity, because the speech function is essential for any specialist, both during training and in the course of work.

Intellectual games and disputes have a positive influence on the formation of students' cognitive interests, contribute to the conscious acquisition of the Ukrainian language. They contribute to the development of such qualities, independence, initiative; nurturing a sense of collectivism. Students actively, enthusiastically work, help each other, listen carefully to their friends, and the teacher only manages the learning activities.

Non-traditional forms of classes provide an opportunity not only to raise students' interest to the subject, but also to develop their creative independence, to learn to work with different sources of knowledge. Such forms of training will diversify the tradition of teaching, enliven the thought.

LIST OF REFERENCES:

1. Shcherban P.M. Educational and pedagogical games in higher educational establishments: training manual / Petro Shcherban. – K.: Publisher « High school », 2004. – C.29 – 36c.

2. Yagupov V.V. Pedagogy: training manual / Vasil Yagupov. – K.: Publisher « swan », 2003. – C.371– 375.

УДК 371.214.3 / 378.145

A NEW GENERATION OF MULTIDISCIPLINARY CURRICULA

Sergeyeva Tetyana Viktorivna
Doctor of Science (Pedagogical and Age Psychology)
Professor, Head of Foreign Languages Department
Vasylieva Kateryna Olehivna
Lecturer of Foreign Languages Department
Iamnytskyi Stanislav Oleksandrovich
Postgraduate of Innovative Technologies
for Architectural Environment Design Department
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
Kharkiv, Ukraine

Abstract: The article presents the idea of developing a new generation of curricula on the basis of a new education paradigm, reflecting interactive engagement of a learner with the learning environment. Innovative flexible multidisciplinary programs based on the "technique of cognitive schemes overlay" allow harmonizing theory and practice, an individual and subject-oriented approach, and providing a quantitative and qualitative assessment of the training effectiveness. It is illustrated by an example of a training program for architects.

Key words: curriculum, multidisciplinarity, innovation, learning environment, technique of cognitive schemes overlay, metacognitive approach

The quality of education is initially determined by the quality of the curricula that underlie it. Unfortunately, the traditional format of existing programs has exhausted its possibilities and not only fails to meet current needs, but also hinders the development of education itself. Today's realities require a rapid response to the quickly changing conditions of a high-tech dynamic society, entailing a change in labor market demands for new competences. The need for a flexible and rapid

response to the market's already manifested demands, as well as the foresight of its development is a real challenge for education, since it is designed not only "to provide for" but also "to develop" the contemporary world.

Although the requirements for modern curricula regarding the connection between theory and practice, establishment of the learning objectives in terms of competences, and taking into account the learners' individual needs and capabilities have already been clearly formulated, it is not stated anywhere how it can all be integrated into one curriculum. Traditional formats of educational programs, at best, allow you to list the topics that need to be mastered for the development of competences. However, the competences themselves, in most cases, are singled out intuitively with no relation to market and individual needs. And since modern education should be focused on a learner, there is a real threat of destroying the systemic connections of the training course organized around the essence of the subject being studied.

Despite all the seeming complexity of such a multi-purpose task, it is possible to solve it in terms of changing the education paradigm. Let us try to briefly outline our vision of this change. The traditional model of education is centered on the subject. The so-called "new" model is centered on a learner. Each model has its pros and cons. The advantage of the first one is in the systematic organization, but without taking into account individual needs, and the good thing about the second one is in the individual customization, but with the risk of destruction of the subject system. We believe that these contradictions can be overcome with the help of innovative education model, centered on the learner's engagement with the learning environment [1, P. 183-188]. With this approach, it is possible to harmonize the theory and practice presented in terms of competences and individualization of the learner's needs without losing the systematic nature of a training course.

Within the proposed paradigm, the traditional concept of "an academic subject" is replaced by an innovative concept of "the learning environment". The essential difference is that the academic subject is transformed into an interactive subject environment with which the learner is actively engaged, solving subject tasks, rather than acquiring readily available knowledge. In the process of such engagement,

learners form the individual training programs needed for them personally, but at the same time they are aware of the systematic connections existing within the subject itself. This is possible thanks to the initial strategic metacognitive orientation [2, P.187-188], encompassing knowledge of cognition, knowledge of the subject, and knowledge of oneself, which determines conscious mastering of the subject, manifested as competence.

Such an innovative education model requires the creation of a new generation of curricula. These training programs should:

– reflect the needs of a real and ideal labor market so that not only to respond quickly to changes, but also to influence the development;

– be multidisciplinary in their essence because the formation of a specialist, as the ultimate goal of training, involves the synergistic interaction of an entire system of competences as constituent elements of the overall professional competence [3, p.45];

– harmonize theory and practice in such a way that practice motivates to master theory, and theory optimizes the development of the target professional competence;

– reflect the technological capabilities of solving professional challenges on the basis of modern professional platforms and programs;

– allow quantifying the workload for the development of an individual student curriculum and a teacher's work plan;

– allow qualitative evaluation of the success in mastering the learning material and the dynamics of the student's progress towards the final goal;

– be "friendly" to users, including both learners and trainers, since the former should be able to freely choose disciplines and the order of studying them, and the latter should respond quickly to relevant individual opportunities and the needs of the labor market.

The formation of such a multifunctional multidisciplinary flexible curriculum is carried out at several levels, the combination of which into an integrated whole is possible thanks to the innovative technique of "cognitive schemes overlay" [4, P. 227-236]. In the computer version, this "overlay" is done quite simply, but to

understand the general principle, it is necessary to imagine a book with transparent sheets that overlap, adding new information to the previous level. Here is a specific example of such a curriculum for students majoring in architecture [5, P. 14-17].

The levels should be arranged in the following order:

1. The initial basic level reflects the real process of the professional work of a modern architect, not only as a creator, but also as a person in charge of practical implementation of their project. In order to do this, the main stages of the entire process of professional activity, from the concept and data collection to the project creation and its implementation, including geodetic survey, laying of the foundation, object construction, laying of infrastructure, finishing works, etc., are applied consistently to the continuum. These stages are "filled" with organizational and managerial tasks.

2. The next level/layer, which overlaps the previous one, is the determination of the competences that an architect needs to effectively implement his professional activities. Since the process includes the stages of coordination, negotiations, decision-making, the training program reflects the need to develop not only professional (hard skills), but also communication, team work and management skills (soft skills). This layer determines the level of cognitive activity: the familiarization level or the studying one.

3. The third level/layer, which overlaps the previous one, reflects existing computer programs or professional platforms that are equivalent to or support the chosen competences in order to make a further decision on the selection of the necessary competences.

4. The fourth level/layer, which overlaps the previous one, reflects the training subjects that need to be mastered for the development of identified competences. Also, at this level the volume in hours, which is required to master the subject in the volume necessary for a learner, is calculated, and, accordingly, the department and its teaching load within the presented curriculum are determined.

5. The fifth and all subsequent levels/layers, which overlap the previous ones, are, in fact, already an individual training program covering the academic years/semesters,

as they reflect the set of courses that learners choose according to their needs and mentors' recommendations. Ideally, the curriculum should lead the learner to the final goal in the optimal way, taking into consideration the needs of the labor market with individual characteristics without destroying the systemic connections of the subjects being studied.

Thus, the proposed innovative technology for creating a new generation of a multidisciplinary flexible curriculum based on the "technique of cognitive schemes overlay" allows the integration of theory and practice, traditional and technological training modes, individual and systemic approaches. An additional advantage is the ability to respond quickly to changes in the labor market, thanks to the ability to rapidly update the program in the areas where there is a need for new competences or new technological capabilities of their implementation without changing the program as a whole. The innovative curriculum allows you to quickly develop individual training programs, quantify the load and qualitatively evaluate both the success of the training and the effectiveness of the program itself. The computer implementation of the program creates the prospects of designing an effective tool to manage the learning process at a fundamentally new qualitative level.

REFERENCES:

1. Sergeyeva T.V. (2009). Eko-Gumanisticheskoye samorazvitiye [Eco-Humanistic self-development: a monograph] : monografiya, Kharkov: Blok. 548p. [in Russian]

2. Sergeyeva T. V. (2012). Metakognitivnyye znaniya kak kognitivnaya osnova obucheniya i vospitaniya [Metacognitive knowledge as a cognitive basis of training and education]. Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Vol. VI. Psykholohiia obdarovanosti. [Psychology of giftedness] -- Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, P. 187 -196. [in Russian]

3. Sergeyeva T., Barber J. (2016). Razvitie obshhih kompetentnostej v obuchenii uchit'sja [Developing generic competences in learning to learn]: textbook / T.

Sergeyeva, J. Barber. Kharkiv: "Operativnaya poligrafiya", 120p. [in English and in Russian]

4. Sergeyeva T.V. (2007). Metodika nalozhenija kognitivnyh shem [Technique of cognitive schemes overlay]: Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University № 771. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, P. 227-236. [in Russian]

5. Sergeyeva T.V., Iamnytskyi S.O. (2019). Multidisciplinary approach to the construction of students' competence profiles: Proceedings of the II International Scientific Conference "Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration" – Leipzig: Baltija Publishing, P. 14-18. [in English]

UDC 657:004.031.42

DEVELOPING INTEGRATED ENTERPRISE REPORTING A NEW STAGE IN ACCOUNTING EVOLUTION

Sliusar Svitlana
PhD (Economics), Associate Professor
Department of Finance of Accounting and Taxation
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
Pereiaslav, Kiev region, Ukraine

Abstract: The main features and essence of integrated reporting by enterprises in accordance with international financial reporting standards in Ukraine are highlighted. The emergence of an integrated reporting paradigm makes it possible to formulate new accounting objectives, taking into account the fact that accounting information is needed not only by capital providers to multiply it, but also by other members of society to ensure its further sustainable development. Scientific approaches to the implementation of integrated reporting in modern conditions are summarized. Modern differences between integrated and financial reporting have been investigated.

Keywords: integrated reporting; financial statements; system of accounting; reporting indicators; international standards.

The process of European integration in Ukraine requires an appropriate search for new corporate governance tools based on the use of information on the strategic, production, social and management activities of the enterprise. Formation of which is possible through integrated reporting allows to carry out assessment of risks and capabilities of enterprises taking into account financial and non-financial components of economic activity. Integration of international standards of corporate social responsibility into the system of strategic financial management of the enterprise will have a positive effect by regular monitoring of changes in factors of value and

activity of enterprises, therefore this integrated model of reporting is a tool for obtaining full information on changes in the main indicators of activity of enterprises. Therefore, in the current conditions of change, there is a need to increase the efficiency of financial and economic activities on the basis of improving production management, creating competitive products and attracting investments. For this purpose it is necessary to create such an information system which is capable to satisfy inquiries of all interested users for justification and adoption of management decisions as which tool the financial statements act.

Works of domestic and foreign scientists are devoted to problems of formation of the integrated reporting of subjects of managing and its separate components: Adams S. [3], Golof S. F. [4], Davidyuk T. V. [5], Eccles R. [1], Kostyrko R. O. [6], Lagovskaya O. A. [7], Lozhnikov I. N. [9], Lokhanova N. O. [10], Lessidrensk T. [8] and many others.

The constant demands of users for information needs for management decision-making encourage the emergence of a new financial reporting paradigm as part of the accounting system for failing to meet the growing demand for relevant information for economic decision-making.

According to the representative of the Global Reporting Initiative (GRE), the head of the business ethics program GlobEthics.net T. Lessidrenska, «the integrated report is, first of all, a strategic analysis, i.e. practically management reporting, a platform for the management of the company» [9, p. 98]. In turn, H. Dragher, IIRC Foreign Relations Manager, notes that «an integrated report is one that describes the strategic directions of the company 's development and how it works with resources» [2, p. 54]. The International Integrated Reporting Committee (IIRC) has declared its goal to create a model that «combines two types of reporting, financial and non-financial, into one integrated business reporting. Such a model does not mean mechanically combining the two reports, but is the result of a more complex process that detects the relationship between the two «packets» of information; provides the necessary but not unnecessary level of duplication and cross-reference and guarantees strategic focus» [2].

«Ernst & Young» provides a more general definition, viewing integrated reporting as a concept that was created to better articulate a wide range of meters designed to measure the long-term value and role that an organization plays in society [1, p. 1].

In today 's environment, integrated reporting should be seen as a new corporate reporting paradigm, the main objective of which is to provide external users with an integrated view of the key factors of value creation at present and in the future through the presentation of a set of financial and non-financial indicators. The emergence of an integrated reporting paradigm makes it possible to formulate new accounting objectives, taking into account the fact that accounting information is needed not only by capital providers to multiply it, but also by other members of society to ensure its further sustainable development.

Integrated reporting is a way to create a more sustainable view of the «health» of a business. By measuring a number of variables and focusing on long-term, rather than short-term, financial stability, integrated reporting ensures an enterprise 's readiness for a sustainable future. This will not only be beneficial to the company, but will also give stakeholders faith that the company is profitable and sustainable.

By issuing integrated reports, an enterprise increases the trust and confidence of its stakeholders, as well as the legitimacy of its operations. This can increase the business capabilities of the company and improve its risk management system. By issuing internal integrated reports, the company assesses its ethics, fundamental cost, level of management and external improvements and confidence that stakeholders are interested in [10].

The main difference between integrated reporting and traditional financial reporting is that it emphasizes the human, financial, production, intellectual, social and natural resources of the enterprise.

According to Ian Bol, Executive Director of the International Federation of Accountants: «The goal of integrated reporting is not to increase the reporting burden in enterprises. Rather, such reporting should help the enterprise and all stakeholders to make the right decisions about resource allocation. An integrated report is a powerful mechanism to help everyone make better decisions about the company 's

resources consumed and business life» [7, p. 34]. The main disadvantage of modern traditional reporting is that it does not pay sufficient attention to such factors of enterprise development as risk management, long-term development strategy, supervision and sustainability of the business model of the enterprise.

Integrated reporting benefits from all criteria used. Thus, financial statements continue to effectively provide information on the management of the financial capital of the enterprise, but this information in the current dynamic development of the world economy is not sufficient for the sustainable development of the enterprise. In our view, integrated reporting absorbs financial reporting, which in turn becomes a structural element of integrated reporting, with integrated reporting consistent with the essence of the law of synergy.

In practice, the integrated reporting mechanism is far from perfect. However, for the first time, enterprises have the opportunity to experiment and innovate seamlessly, following the principles of integrated reporting and discovering the benefits it can bring.

Therefore, on the basis of the submissions, the following integrated enterprise reporting objectives can be developed, and these objectives can still be described as some of the advantages of integrated reporting and normal financial reporting according to national standards:

– meet the information needs of long-term investors regarding the long-term implications of decision-making;

– reflect the link between business sustainability and economic value;

– reflect the relationship between factors (environmental, social corporate) and financial factors in decisions affecting business performance;

– shift the focus of business performance indicators from short-term to long-term [11, 55 p.].

The methodological basis for integrated corporate reporting is the principles of sustainable development, strategic orientation, information connectivity, relations with stakeholders, relevance, reliability, materiality, reliability and completeness. The principle of sustainable development means the disclosure of the results of an

organization within the broad context of sustainable development in terms of its contribution to the improvement of the economic, environmental and social situation at the local, regional and global levels [11].

So, by conducting a study with the definition of the essence and main tasks of integrated reporting by enterprises, such a conclusion can be drawn, That integrated reporting is not just interfacing reporting of one and the other kind, It is the creation of a new whole through processes of interpenetration and mutual inverse influence, Aimed at increasing the productive power of accounting data and regulating the interests of key user groups of this reporting. The study shows that the impact of globalization processes on the national economy, promotes innovative and holistic approaches to financial reporting, encourages further development of the accounting system.

REFERENCES:

1. Eccles R. G. (2010). One report: integrated reporting for a sustainable strategy. John Wiley & Sons, 240 p.
2. Global Reporting Initiative. Sustainable Development Reporting Guide. URL : https://www.globalreporting.org//Russian-G3- Reporting-Guidelines.pdf.
3. Adams S. (2011). Integrated Reporting: An Opportunity for Australia's Not-for-Profit Sector / Sarah Adams. Riger Simnett // Australian Accounting Rewiew. Vol.21. Issue 3. P. 292-301.
4. Holov S. F. (2005). Finansovyy oblik: pidruchnyk [Financial accounting: Textbook]. Yamborko. M.: Libra, 976 p.
5. Davydyuk T. V. (2011). Sotsyal′naya otchetnost′ v Ukrayne kak ynstrument upravlenyya chelovecheskym kapytalom [Social reporting in Ukraine as a tool of human capital management]. International Collection of Scientific Works. Issue 3 (21). P. 96-101.
6. Kostyrko R. O. (2013). Intehrovana model′ zvitnosti kompaniy: peredumovy, pryntsypy, skladovi [Integrated model of companies reporting: prerequisites, principles that make up]. Economics of Ukraine. № 2 (615). P. 18-28.

7. Lahovskaya E. A. (2012). Yntehryrovannaya model′ otchetnosty: preymushchestva y nedostatky prymenenyya [Integrated Reporting Model: Advantages and Disadvantages of Application]. Journal of Brest State Technical University. № 3. P.33-36.
8. Lessidrenska T. Integrated Platform Report for Company Management. URL : http://www.inesnet.ru/magazine/mag_archive/free/2012_05/ES2012-05.
9. Lozhnykov Y. N. (2011). Vazhneyshye tendentsyy razvytyya bukhhalterskoho ucheta [The most important trends in the development of accounting]. ournal of Accountant of the Moscow Region. 2011. № 1. P. 15-22.
10. Lokhanova N. O. (2012). Intehrovana zvitnist′ yak produkt tsilisnoyi oblikovo-analitychnoyi systemy [Integrated reporting as a product of a holistic accounting analytical system]. Journal of Social and Economic Research. Vol. 4 (47). P. 50-56.
11. Muravsky V. V. Formation and presentation of integrated reporting using Internet technologies. URL: http://zsas.zhitomir.org/ru/forum.

UDC 616

ELECTRON MICROSCOPIC CHANGES IN THE HEMATOTESTICULAR BARRIER OF THE TESTES RATS AFTER IRRADIATION WITH THEIR ELECTROMAGNETIC FIELD

Sharapova Elena Nikolaevna
candidate of medical Sciences, instructor
Dnepropetrovsk Medical Academy
of the Ministry of Health of Ukraine, Dnipro, Ukraine

Annotation. In this research, the author identified electron microscopic changes that appear in the testicles of rats after action electromagnetic field (EMF), the appearance of these changes by the disorders in the system microcirculation of the testicles of rats. The results of the study can be extrapolated per person, taking to attention the lower resistance of the person's testicles to action damaging factors of the environment.

Keywords: testicle, microcircular bed, electromagnetic field, rats.

Introduction. Electromagnetic field (EMF) as a harmful factor the environment occupies one of the leading places in human action and animals [1, p.10]. Effect of this factor on human and animal systems and organs is not well defined yet. In particular, questions remain unresolved effects of EMF on mammalian organs [2, p. 150].

Purpose of the research. To determine the morphological changes in the hematotesticular barrier of the testicles of rats after irradiation with industrial ones electromagnetic field.

Materials and methods of research. Wistar's Laboratory Rats 40 animals were exposed to a 750 kV electromagnetic field in the frequency range of 50 Hz and voltage 10 kV/m. The control group was consisted of 5 rats. After the experiment and

histological processing the testicular tissue was studied on an electron microscope Sumy EM-125 Electron Production Association (Ukraine).

Research results. In the venular branch of the vascular system of the testicles first come the phenomena of the blood vessels, the swelling of the endothelial cells, which narrow the lumen of the microvasculature and interfere with the movement of blood, which increases stasis and promotes blood clotting and obliteration. Swelling of the vessel wall replaced by focal hyalinosis and sclerosis.

The walls become of uneven thickness, the areas of thinning alternate with compacted sclerosed areas, resulting in increased blood vessels. There is polymorphism of the endothelial cells – the light and dark endothelial cells are in the vessels. Changes occurring in the vessels of the venular unit, are explained by the absence in these vessels of myoid cells. These changes affect on the structure of its own coiled tubule sheath and myoid cell layer, the surrounding tubules, which is a consistent continuation of the disruption of the structure hematotesticular barrier. Later, in Sertoli cells dystrophic processes begin, that cause disorientation progress of spermatogenesis cells, their contact with Sertoli cells break and their hypotrophy arises, and in the following - destruction and blocking spermatogenesis at different levels. Due to structural changes in the testicular vessels first perivascular and then peritubular fibrosis develops. Subsequently, in the interstitial tissue, predominantly in areas with cells fibrosis, thin fibers of connective tissue appear that turns into further into the fibrous connective tissue, collagen foci connective tissue, hyalinosis and sclerosis, appear. The transformation of connective tissue leads to increasing of modificational blood vessels that contribute to increased blood stagnation and deepen structural changes the walls of the vessels in which the sclerosis foci appear.

Due to changes in the structure of blood vessels and connective tissue, deformation and disorientation of Leydig cells begin. In the next stage, with the deepening of the vascular disorders, destruction of the cytoplasm and nuclei of Leydig cells develops.

Conclusions. The action of the electromagnetic field of high voltage and low frequency causes changes in the structures of the hematotesticular barrier of the

testicles of rats in the form of edematous phenomena in the venous link of the seminal glands.

REFERENCES

1. Sidorova A.E. Electromagnetic radiation as an effector in the system active environments of urban ecosystems /A.E. Sidorova, N.T. Levashova, A.B. Melnikov, V.C. Tverdislov //Ec. urbanizer. territories. - 2015. - № 3. - p.6-11.

2. Lisova T.A. Peculiarities of cytogenetic changes in the testis under blockade of the bleeding by artery of the seminiferous ductus / T.A. Lisova // Light of Medicine and Biology. - 2015. - №2 (50). - p. 149-151.

UDC 159.9:316.647.5

CRISIS OF CONSCIENCE NOWADAYS: «NOVOSANZHARSKYI PAROXYSM» AS INTOLERANCE SYMPTOM

Shcherbakova Iryna Nikolaevna
candidate of philosophical sciences, associate professor at the department of psychology
Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University
Sumy, Ukraine

The article reveals the concept of «intolerance», «paroxysm», «crisis of conscience». Emphasis is placed on manifestations and signs of intolerance. Stages of intolerance formation are illustrated. It was made an attempt to describe the events in the Novi Sanzhary that occurred about the quarantine zone for citizens without signs of illness who were evacuated from China during the coronavirus epidemic.
Key words: crisis of conscience, intolerance, paroxysm, personality, coronavirus, disorganization, disadaptation.

Introduction. It is common knowledge that stress situations caused by sharp changes in life and behaviour stereotypes promote the activation of a search mechanism of «dextrocerebral consciousness». In conditions of uncertainty, people tend to call everything in doubt, forced to make unconventional solutions based on intuitive impulses, assumptions, unconscious. Under such conditions, the spontaneous growth of search activity based on intuitive and irrational principles of «dextrocerebral consciousness» can become radical. Confirmation to that are events which took place on 20.02.2020 in town settlement Novi Sanzhary (Poltava region, Ukraine) in regard to the transportation to the quarantine zone of citizens of Ukraine and foreigners who were evacuated from China. We remind that fear of Chinese coronavirus provoked a wave of manifestations of cognitive, affective (emotional) and behavioral intolerance in different regions of Ukraine. The outbreaks of anger and despair that were

observed in the protests in Novi Sanzhary, in our opinion, can be called «novosanzharskyi paroxysm», or a symptom of intolerance, which showed the spiritual disorganization of Ukrainian society.

Aim. The aim of the article is to analyze the symptoms of intolerance, in particular of the novosanzharskyi paroxysm, in the context of crisis of conscience nowadays.

Materials and methods. Theoretical methods are used to achieve the goal: analysis, synthesis, comparison, generalization.

Results and discussion. Intolerance is an inverse phenomenon to tolerance. Intolerance is disrespect, rejection, antipathy toward the opinions and positions of other people, cultures, confessions, ethnicities. It is expressed as impatience, which can take the form of direct aggression. Symptoms of intolerance are cruelty towards weak, sick, alien; rudeness, impudence, malignity, indifference, propensity to violence and the like.

Manifestations of intolerance are the expression of neglect; avoidance (denial of communication) prejudice; finding enemies (conveyance of blame to others) intimidation, threats; all forms of discrimination (denial of human rights, isolation in society); religious prosecution; expulsion, repression, annihilation, etc. Z. Brandt identifies the following signs of intolerance: negative stereotypes, prejudices, irritation, aggression, cynicism; nationalism, chauvinism, xenophobia, violence, fanaticism [1]. Note that the most dangerous of these is aggression, the behavioural manifestation of which is the actions focused on harming or provocation of negative emotional states and in extreme cases on the destruction of another (others).

In reference to V. Myzhi [4] it is possible to allocate the following stages of intolerance formation: information (information on incident or subject of interaction); forming (forming a negative impression of the subject of interaction or the expected event) a lack of respect for the differences and identity of the other (others) transition from mere contemplation to active discriminating actions (undisguised aggression). Respectively intolerance indicators are negative stereotypes, sneers, discrimination, persecution, prosecutions, humiliations, punishment (appeals to punishment are extreme forms of intolerance), etc.

Lokshyna S. M. [3] interprets the content of the concept of paroxysm (from Greek «paroxysmos» – irritability) as: a state of sudden and strong tumult, strong emotions and feelings; attack of a disease, or its periodic exacerbation. In Novaya Sanjara there was a paroxysm of anger, aggression and despair.

«Novosanzharskyi paroxysm» is a symptom of intolerance, which has manifested itself: at the cognitive level in people's rejection of life reality (return of citizens not infected with coronavirus to Ukraine, placement of quarantine zone in Novi Sanzhary) at the emotional level in inability to empathy, in tension and confrontation, in aggression towards evacuees; at the behavioural level in the inability of protesters to express their thoughts in a tolerant manner, non-tolerant behaviour in the tense situation surrounding the evacuation and quarantine zone.

It should be noted that intolerance is disrespect and rejection of others, impatience and unwillingness to accept the state, behavior, beliefs and views of others. Under the existing social circumstances, on the example of the absurd nature of «Novosanzharskyi paroxysm», we saw extreme forms of intolerance, increased conflict danger, threats to evacuated people, which is quite typical of the crisis of spirituality, spiritual disorganization, which disharmonizes consciousness and self-comprehension, and therefore provokes the division of man towards himself, towards others, causes uncertainty between good and evil.

«Novosanzharskyi paroxysm» is the result of the social support loss, distrust in power, helplessness and fear of Chinese coronavirus. Attention is drawn to the results of the voting, which took place on 21. 02. 2020 Live on the TV channel «Priamyi» in the talk show «Echo of Ukraine». Nearly 17,000 viewers took part in the vote. The audience answered one single question: «Would you take to your house a person who arrived from China without signs of illness ?». Answers: 51% of viewers answered – «Yes». 49% answered «No». In connection with the last one, we note that this once again proves that «crisis of conscience as a crisis of trust and loneliness, as a result of the spiritual neglect of person, determined by the crisis state of society, acts as a basic disharmony, which goes from substantial in the form of mistrust, sadness, despair, boredom and suffering» [4].

Conclusions. Considering that spirituality as an integral category expresses theoretical-cognitive, artistic-creative and moral-axiological activity of the individual, the criteria for manifestation of crisis of conscience are both the destruction of spiritual authenticity of modern man and his moral relativism and freedom from conscience, as well as deformation of sense measurement of other people and sensual atrophy, changes of the identification model of his actions activity. The criteria for intolerance in conditions of spiritual disorganization are intolerance towards the unpleasant or alien; disadaptation; emotional imbalance to stresses and conflicts; rejection of others; incapacity to coexist peacefully with others; incapacity to extinction and repression of adverse reactions, in particular acts of aggression and violence.

REFERENCES

1. Брандт З. В. Толерантность и интолерантность: два полюса одной культуры / З. В. Брандт. [Електронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.socio.msu.ru
2. Мижа В. Виховання толерантності / В. Мижа. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/shool/technol/1117
3. Локшина С. М. Краткий словарь иностранных слов. – 10-е изд., стер. / С. М. Локшина. – М.: Рус. яз., 1988. – 632 с.
4. Щербакова І. М. Філософія подолання духовної кризи особистості засобами освіти в період глобалізації та інформаційної революції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / І. М. Щербакова; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 22 с.

УДК-617-089.844

ANALYSIS OF DANGEROUS K-WIRES MIGRATION CASES AFTER OSTEOSYNTESIS

Sulyma Vadym
Prof., PhD, Head of the department
Sribniak Andrii
Bihun Roman
Interns
Department of traumatology and orthopaedics
Ivano-Frankivsk national medical university
Ivano-Frankivsk, Ukraine
Sribniak Zinovii
MD, Head of the traumatology department
Kalush central regional hospital
Kalush, Ukraine

Annotation: The article reviews 28 publications on the K-wire migration after fixation of the clavicular-acromial joint, clavicle, surgical neck and head of the humerus with our own dangerous case of migration.
Key words: Migration; K-wire.

Summary. K-wire is a versatile fixator for bone fragments invented by Kirshner over a hundred years ago. Robert Mazet firstly mentioned in 1943 about the risk of K-wire breakage or migration into tissues, which could cause a dangerous outcome to the internal organs and neurovascular bundles. The ease of K-wire use determines the frequency of it’s use in the surgeon's practice. Even today, the number of cases of K-wire migration to different anatomical areas doesn't decrease. In many cases, K-wire migration is life-threatening to the patient and sometimes could lead to fatal consequences.

The aim. To establish the main causes of K-wire migration to prevent dangerous complications.

Materials and methods.

A Pubmed search founded more than 400 publications describing the migration of K-wires after osteosynthesis. In 28 publications the authors described in detail the dangerous migration of the K-wire in the direction of the big vessels, neck or spinal cord after fixation of the acromioclavicular joint, clavicle, surgical neck and head of the humerus. Our case describing the migration of the K-wire from acromioclavicular joint to the opposite clavicle just between vital anatomical structures of the neck.

Results. In 28 cases of dangerous K-wire migration male patients prevail(25). Migration more commonly occurred in 13 patients over 51 years, in 9 cases the age of the persons was in the range of 31-50 years and 6 cases – under 30 years.

In 19 cases migration of the K-wires occurs after fixation of the clavicle, in 5 cases of acromioclavicular joint, in 3 cases – of surgical neck of the humerus and in 1 case – after fixation ot the head of the humerus(see Table 1). In all cases the migrated K-wire damaged one or more anatomical structures. There are: chest organs in 13 cases, spinal cord in 6 cases and opposite humerus in 1 case. During the first 6 weeks after surgery migration occurred in 6 cases, but in 11 cases it has occurred in the term after 6 weeks. In 27 cases, the K-wires have been successfully removed and the patients were discharged without consequences. In one case the patient has died of acute heart tamponade.

Case report. We describing a case of K-wire migration in male patient 67 y.o. after Weber's method of osteosynthesis for the dislocation of the acromial end of the left clavicle using two K-wires with cerclage. After 6-month there was a satisfactory fixation result and partial movement of one of the K-wires on follow-up. Non-migrated K-wire with cerclage have been removed. Migrated K-wire was left informing the patient and of the complaining about drooping of the right upper eyelid and protrusion in the area of the right clavicle(opposite to the side There was a protrusion on the posterior-upper edge of the middle third of the right clavicle. previous operation). The examination revealed a positive Horner's syndrome on the

right side. recommending dynamic follow-up. After 3 months, on follow-up patient was Dangerous migration of a K-wire was suspected. CT-scan revealed a life-threatening location of the bent end of K-wire: between trachea and esophagus at C_7 level just near right thyroid trunk and right common carotid artery. The sharp end of the K-wire was in the area of the middle third of the right clavicle with the phenomena of osteolysis of the cortical layer of the bone. The most dangerous structure was the pseudoaneurysm of the thyrocervical arterial trunk on the right side.

Table 1.

Cases of dangerous K-wire migration

No	Author	Age/ Sex	Fixation area	Signs and symptoms	Term after primary fixation	Migration area	Outcome
1	Lei et al. [25]	5/M	Clavicle	Perforation of the aorta and lung artery	3 months	Chest	Die
2	Mamane et al. [2]	34/ M	Clavicle	No neurological deficiency. Pneumothorax	2 months	Chest, spinal canal	Discharged
3	Regel et al. [3]	54/ M	Clavicle	Tetraparesis, urinary bladder disfunction	3 months	Spinal canal	Discharged
4	Minic´ et al. [5]	30/ M	Clavicle	Upper limbs paresthesia	4 months	Spinal canal	Discharged
5	Liberski and Ficek[11]	31/ M	Clavicle	None.	6 years	Spinal canal	Discharged
6	Grauthoff and Klammer[8]	50/ M	Clavicle	Left a. subclavia oclusion	4 yeas	Chest	Discharged
7	Wada et al. [12]	84/ M	Clavicle	Pseudoaneurysm of tr. brachiocephalicus. Esophageal perforation.	2 years	Neck	Discharged
8	Hamano et al. [13]	71/ M	Clavicle	Tr. brachiocephalicus perforation	5 months	Neck	Discharged

9	Wu and Lai et al. [7]	48/ M	Clavicle	Fistula between trachea and tr. brachiocephalicus.	9 years	Neck	Discharged
10	Hinzpeter et al. [10]	18/ M	Clavicle	Chiasma-Syndrom	9 months	Spinal canal	Discharged
11	Loncán et al. [14]	22/ M	Clavicle	Brown-Sequard syndrome	2 months	Spinal canal	Discharged
12	Fransen et al. [15]	30/ M	Clavicle	Lower extremity paraparesis	1 year	Spinal canal	Discharged
13	Tsai et al.[23]	49/ M	Clavicle	Foreign body sensation	8 years	Spinal canal	Discharged
14	Hegemann et al. [19]	59/ M	Clavicle	Hemothorax	6 weeks	Chest	Discharged
15	Nakayama et al. [20]	70/ M	Clavicle	Lung and trachea perforation	8 months	Chest	Discharged
16	Orsini et al. [21]	58/ M	Clavicle	Rigth a. subclavia oclusion. Aortoesophageal fistula	6 years	Chest	Discharged
17	Reghine et al.[1]	65/F	Clavicle	Lung perforation	20 years	Chest	Discharged
18	Cabañero et al. [26]	64/F	Clavicle	Lung perforation	6 weeks	Chest	Discharged
19	Mankowski et al. [6]	34/ M	Acromio-clavicular joint	Neck pain	7 years	Neck	Discharged
20	Batın et al.[16]	52/ M	Acromio-clavicular joint	Foreign body sensation	5 years	Neck	Discharged
21	Chetty et al. [17]	50/ M	Acromio-clavicular joint	Trachea perforation	5 years	Neck	Discharged
22	Pribán et al. [18]	47/ M	Acromio-clavicular joint	Lower extremity paraparesis	2 years	Spinal canal	Discharged

23	Palauro et al. [27]	48/ M	Acromio - clavicular joint	Foreign body sensation and pain in opposide shoulder	9 months	Opposide shoulder	Discharged
24	Kędra et al. [9]	54/ M	Surgical neck of the humerus	Hydropneumothorax. No neurological deficiency.	1 month	Chest, spinal canal	Discharged
25	Pientka et al.[4]	78/ M	Surgical neck of the humerus	Foreign body sensation in the chest	45 days	Chest	Discharged
26	Zacharia et al.[24]	63/ M	Surgical neck of the humerus	Lung perforation. Hydropneumothorax.	42 days	Chest	Discharged
27	Sergides et al. [28]	59/ M	Surgical neck of the humerus	Lung perforation.	3 weeks	Chest	Discharged
28	Suzuki et al.[22]	69/F	Head of the humerus	Lung perforation.	17 days	Chest	Discharged

Such a life-threatening situation was an indication for the surgical removal of the K-wire. Because of the need to control the movement of the bent end of the K-wire during removal, which could damage any neck structure, the anterior cervical approach was used. Using anterior cervical approach the middle part and bent end of the K-wire were founded. During surgery, the wall of the pseudoaneurysm was damaged causing massive bleeding. The control of bleeding was by putting direct pressure. K-wire was removed using contra-aperture of the skin in the area of the protrusion with finger control of the bent end. The continuous string was put in a damaged vessel. The patient was successfully discharged from the hospital.

The possible causes of the migration in our case were the heavy physical activity of the patient and insufficient bending of the K-wire. The same causes made the primary removal of the K-wire impossible. Insufficient patient awareness of the risks of further fixator migration and heavy physical activity in accommodation with

respiratory movements of the chest led to the K-wire migration along the path of lowest resistance of the neck soft tissues.

Pseudoaneurysm of the thyrocervical trunk was caused by the sharp end of the K-wire. After that, respiratory movements of the chest with contraction of the shoulder girdle muscles led to permanent injury of the cortical bone layer of the opposite clavicle with the osteolysis.

Discussion. The authors described the same causes of K-wire migration, such as heavy physical activity in the postoperative period, negative chest pressure with breathing movements, gravity and local bone resorption [1, p. 327]. But the main cause of the K-wire migration from acromioclavicular joint, clavicle, surgical neck and head of the humerus is mean to be insufficient bending of the K-wire using Weber's technique [2, p. 369]. Even in case of appropriate technique, heavy physical activity with cyclic movements in the shoulder joint over 90° caused the failure of the K-wire or the pin on the level of acromioclavicular joint due to *metal fatigue* with further migration of the fixator fragments[3, p. 112]. None of Weber's technique modifications using pins or external fixators couldn't exclude the possibility of dangerous complications [4, p. 5].

Conclusions. To prevent dangerous K-wire migration, it is necessary to closely follow Weber's osteosynthesis technique with obligate bending of the tail part. Every patient should be informed about the possibility of the fixator migration or its breakage due to heavy physical activity in the postoperative period. The patient's check-ups and regular radiological examinations allow detecting the displacement or destruction of the fixator in time. K-wires need to be removed right after the aim of the osteosynthesis is achieved.

REFERENS.

1. Reghine ÉL, Cirino CCI, Neto AA, Varallo FR, Évora PRB, de Nadai TR. Clavicle Kirschner Wire Migration into Left Lung: A Case Report. Am J Case Rep. 2018 Mar 21;19:325-328. doi: 10.12659/ajcr.908014.
2. Mamane W, Breitel D, Lenoir T, Guigui P. Spinal migration of a Kirschner wire after surgery for clavicular nonunion. A case report and review of the literature. Chir Main. 2009 Dec;28(6):367-9. doi: 10.1016/j.main.2009.08.007.
3. Regel JP, Pospiech J, Aalders TA, Ruchholtz S. Intraspinal migration of a Kirschner wire 3 months after clavicular fracture fixation. Neurosurg Rev. 2002 Mar;25(1-2):110-2. doi: 10.1007/s101430100186.
4. Pientka WF, Bates CM, Webb BG. Asymptomatic Migration of a Kirschner Wire from the Proximal Aspect of the Humerus to the Thoracic Cavity: A Case Report. JBJS Case Connect. 2016 Jul-Sep;6(3):e77. doi: 10.2106/JBJS.CC.16.00032.
5. Minić L, Lepić M, Novaković N, Mandić-Rajčević S. Symptomatic migration of a Kirschner wire into the spinal canal without spinal cord injury: case report. J Neurosurg Spine. 2016 Feb;24(2):291-294. doi: 10.3171/2015.5.spine1596.
6. Mankowski B, Polchlopek T, Strojny M, Grala P, Slowinski K., Intraspinal migration of a Kirschner wire as a late complication of acromioclavicular joint repair: a case report. J Med Case Rep. 2016 Mar 24;10:66. doi: 10.1186/s13256-016-0844-4.
7. Wu YH, Lai CH, Luo CY, Tseng YL., Tracheoinnominate artery fistula caused by migration of a Kirschner wire., Eur J Cardiothorac Surg. 2009 Jul;36(1):214-6. doi: 10.1016/j.ejcts.2009.03.043.
8. Grauthoff H, Klammer HL. Complications due to migration of a Kirschner wire from the clavicle. Rofo. 1978 May;128(5):591-4. doi: 10.1055/s-0029-1230910
9. Kędra M, Rybojad P, Jendrej J, Sawicki M. Intraspinal K-wire migration after humeral fracture fixation. Eur J Cardiothorac Surg. 2011 Jun;39(6):1079. doi: 10.1016/j.ejcts.2010.09.014.
10. Hinzpeter T, Sartor K. The problem of material migration following osteosynthesis: penetration of a Kirschner wire into the spinal canal. Rofo. 1977 Nov;127(5):493-4. doi: 10.1055/s-0029-1230751.

11. Liberski J, Ficek K. Kirschner wire migration from the clavicle spine to the cervical. Int J Case Reports Images, 2013 – Citeseer.

12. Wada S, Noguchi T, Hashimoto T, Uchida Y, Kawahara K. Successful treatment of a patient with penetrating injury of the esophagus and brachiocephalic artery due to migration of Kirschner wires. Ann Thorac Cardiovasc Surg. 2005 Oct;11(5):313-5.

13. Hamano N, Yamada K, Murao K, Hirose T, Nakao S, Shingu K. Brain protection with mild hypothermia during carotid artery clamping Masui. 2005 Dec;54(12):1359-61.

14. Loncán LI, Sempere DF, Ajuria JE. Brown-Sequard syndrome caused by a Kirschner wire as a complication of clavicular osteosynthesis. Spinal Cord. 1998 Nov;36(11):797-9. doi: 10.1038/sj.sc.3100683.

15. Fransen P, Bourgeois S, Rommens J. Kirschner wire migration causing spinal cord injury one year after internal fixation of a clavicle fracture. Acta Orthop Belg. 2007 Jun;73(3):390-2.

16. Batın S, Ozan F, Gürbüz K, Uzun E, Kayalı C, Altay T. Migration of a Broken Kirschner Wire after Surgical Treatment of Acromioclavicular Joint Dislocation. Case Rep Surg. 2016;2016:6804670. doi: 10.1155/2016/6804670.

17. Chetty KG, Mahutte K, Kim JB, Sasse SA. Hemoptysis due to migration of a fractured Kirschner wire. Chest. 2001 Apr;119(4):1285-6. doi: 10.1378/chest.119.4.1285.

18. Pribán V, Toufar P. A spinal cord injury caused by a migrating Kirschner wire following osteosynthesis of the clavicle: a case review. Rozhl Chir. 2005 Jul;84(7):373-5.

19. Hegemann S, Kleining R, Schindler HG, Holthusen H. Kirschner wire migration in the contralateral lung after osteosynthesis of a clavicular fracture. Unfallchirurg. 2005 Nov;108(11):991-3. doi: 10.1007/s00113-005-0946-8

20. Nakayama M, Gika M, Fukuda H, Yamahata T, Aoki K, Shiba S, Eguchi K. Migration of a Kirschner wire from the clavicle into the intrathoracic trachea. Ann Thorac Surg. 2009 Aug;88(2):653-4. doi: 10.1016/j.athoracsur.2008.12.093.

21. Orsini B, Amabile P, Bal L, Piquet P. Management of an aortoesophageal fistula caused by Kirschner wire migration in a patient with arteria lusoria. J Thorac Cardiovasc Surg. 2012 Aug;144(2):e25-7. doi: 10.1016/j.jtcvs.2012.05.022.

22. Suzuki T, Matsumura N, Iwamoto T, Sato K. Migration of a Kirschner wire into the lung with shoulder dislocation. BMJ Case Rep. 2017 Aug 16;2017. doi: 10.1136/bcr-2017-221850.

23. Tsai CH, Hsu HC, Huan CY, Chen HT, Fong YC. Late migration of threaded wire (schanz screw) from right distal clavicle to the cervical spine. J Chin Med Assoc. 2009 Jan;72(1):48-51. doi: 10.1016/S1726-4901(09)70021-8.

24. Zacharia B, Puthezhath K, Varghees I. Kirschner wire migration from subcapital humeral fracture site, causing hydropneumothorax. Chin J Traumatol. 2016 Oct 1;19(5):305-308. doi: 10.1016/j.cjtee.2015.12.010.

25. Lei T, Da-Hui S, Tiecheng Y, Linxiang W, Dong Z, Yan-Hui L. Death Due to Intra-aortic Migration of Kirschner Wire From the Clavicle A Case Report and Review of the Literature. Medicine (Baltimore). 2016 May; 95(21): e3741. doi: 10.1097/md.0000000000003741

26. Cabañero A, Ovejero P, Gorospe L, Serranol P, Muñoz G, Moreno N. Trans-mediastinal Kirschner wire migration treated by video-assisted thoracoscopy. Asian Cardiovasc Thorac Ann. 2018 Jul;26(6):482-484. doi: 10.1177/0218492318785262.

27. Palauro FR, Stirma GA, Secundino AR, Riffel GB, Baracho F, Dau L. Kirschner Wire Migration after the Treatment of Acromioclavicular Luxation for the Contralateral Shoulder - Case Report. Rev Bras Ortop (Sao Paulo). 2019 Apr;54(2):202-205. doi: 10.1016/j.rbo.2017.09.017.

28. Sergides NN, Nikolopoulos DD, Yfadopoulos DK, Novi EA, Kanata MP. Intrathoracic migration of a Steinman wire: a case report and review of the literature. Cases J. 2009 Jul 14;2:8321. doi: 10.4076/1757-1626-2-8321.

627.8

PROTECTIVE STRUCTURE SIMULATION OF WATER AREA FOR PARKING BOATS AND YACHTS

Tereshchenko Lidiia
PhD, Assoc. Prof., Senior Researcher
Voskoboinick Volodymyr
D.Eng.Sci, Assoc. Prof., Leading Scientist
Khomicky Vitalii
PhD, Assoc. Prof., Leading Scientist
Tkachenko Viktor
PhD, Assoc. Prof., Senior Researcher
Abramova Ludmila
Chief Engineer
Institute of Hydromechanics of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Abstract: The results of mathematical and physical modeling of structures of engineering protection of the closed water area for the parking of boats and yachts are presented. The closed water area is formed by the construction of a protective mole with a wave protective cape from tetrapods. It is revealed that wave height and wave loads on structures decrease several times inside a port protected from storm waves.
Key words: water area, coastal protection structure, wave motion, jetty, port shelter

Introduction. In stormy seas, small ship, boats and yachts require natural or artificial shelters located in the coastal zone. The design and construction of efficient and inexpensive protective structures is a priority in the territories bordered by seas and oceans [1, 2]. Typically, a shelter port is a protected raid or bay with artificial or natural protection, where boats or yachts can find shelter and where the crew will be safe. In this regard, studies have been undertaken and carried out in number countries

to select the most favorable and attractive conditions and construction for the effective protection of ships [2-4].

The purpose of the study is to develop, by means of numerical and physical modeling, an effective construction for the protection of the water area near the berth for boats and yachts in stormy sea conditions.

Materials and methods. Numerical modeling of the propagation of wind waves from the most dangerous directions of wind overclocking (southeast, south, southwest) in stormy conditions of the Black Sea in the area of Balaklava (Ukraine) was performed on the basis of a refractive model [5]. The wave field was calculated in front and inside the construction of the engineering protection of the closed water area near the quay for parking the boats and yachts.

Physical modeling of the propagation of wind waves and the features of their influence on protective structures was carried out in the wave basin at the testing ground of the Institute of Hydromechanics of NASU. The basin was 60 m long, 40 m wide and to 2 m high. During the experimental work, the wave basin was filled with water to a depth of 0.9 m. The basin was equipped with mobile wave generators, control equipment, systems for visualization, processing and analysis of data. More information about the wave basin and its features is given in the works [6-8].

The experiments were performed on a scale 1:50 and the conditions of the self-similarity by Reynolds number were ensured [4, 5]. As a coastal protective structure of the water area, near the pier for parking the boats and yachts, used a mole wide 12m (0,24m by model) and total length about 250m (5m on the model). Part of the mole, which was parallel to the shore, had a length of about 150m (3 m on the model). The mark of the top of the mole was +6m (0,12m on the model). For additional protection, the mole was flanked by a tetrapod cape T-20 (Fig.1).

a *b*

Fig. 1. General view of the model: (a) before the experiment; (b) during the experiment

Wave field characteristics were recorded by capacitive wave height sensors, piezoceramic and piezoresistive full-pressure sensors and pressure pulsation sensors [9, 10]. The experiments used a group of sensors that were located at different distances from each other both in depth and in the horizontal plane. The use of a group of sensors and the simultaneous registration of data using 16-channel analog-to-digital converters made it possible to obtain the space-time characteristics of the wave field near the coastal protection structure and inside the water area model for the parking the boats and yachts . Spectral and correlation analysis of experimental data made it possible to determine the frequency-wave characteristics of gravitational waves and pressure fields [11, 12]. Flow velocities near the protective structure and inside the water area for boat and yacht standers were recorded by micro-rotors and miniature piezoceramic speed sensors [12, 13]. Qualitative assessment of the circulation of water masses was carried out using dyes and labeled particles of positive buoyancy.

Results and discussion. The results of mathematical modeling of the refraction and transformation of wind waves on the underwater coast slope of the study area showed that the averaged values of the wave parameters (p=1%) from the south at the foot of the coast slope at a depth of 40m were equal (azimuth of the beam approach 180^0, $\theta = 0^0$), $h_{1\%}$=8,3m; $\bar{\lambda}$=103m; $\bar{\tau}$=8,13s или $h_м$=0,166m; $\bar{\lambda}_м$=2,06m; $\bar{\tau}_м$=1,15s. Here h and $\bar{\lambda}$ – wave height and wavelength, $\bar{\tau}$ – period

In Fig. 2 presents a beam picture of the transformation of the waves of the seabed with the marine and underwater berms on the markings -12m and -15m. Here, a thick solid line shows the ray pattern of the incoming waves, the thin lines represent the isolines of the depths of the sea, and the points on the rays correspond to the places where the first collapse of the wind wave occurs.

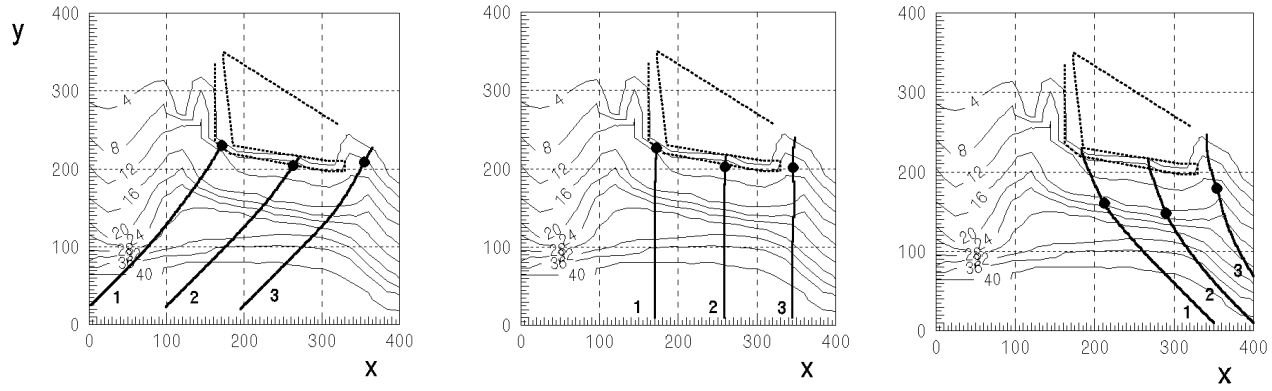

a *b* *c*

Fig. 2. The radiation pattern and the place of the first wave collapse in: (a) southeast, (b) south and (c) southwest wind direction

In the study of the wave damping properties of the protective structure of the marina, the parameters of waves from the south, southeast and southwest were calculated. On the beam №3 (Fig. 2) the parameters of the waves from the south on the depth 8m on the entrance to the fenced area was: $h_{1\%}$=5,8m; $\bar{\lambda}$=66,2m; $\bar{\tau}$=6,54s**,** azimuth of the beam approach 182^0, $\theta=2^0$; $h_м$=0,12m; $\bar{\lambda}_м$=1,32m; $\bar{\tau}_м$=0,93s. At oblique approach of the beam №3 wave parameters at depth 8m were equal $h_{1\%}$=4,64m; $\bar{\lambda}$=89,1m; $\bar{\tau}$ =7,56s**,** azimuth of the beam approach 175^0, $\theta=30^0$. At oblique approach of the beam №2 on the deep above the underwater banquet 6 m: $h_{1\%}$=4,67 m; $\bar{\lambda}$=58,6 m; $\bar{\tau}$ =6,15s**,** azimuth of the beam approach 177^0, $\theta=3^0$; $h_м$=0,094m; $\bar{\lambda}_м$=1,17 m; $\bar{\tau}_м$=0,87s.

Experimental studies have confirmed the results of calculations of the features of the transformation of wind waves in front of the barrier structure and made it possible to determine the wave loads experienced by the model of the water protection structure in front of the berthing structure. In Fig. 3 shows the wave heights in front of and

inside the enclosed water area. It was found that the maximum pressure on the protective mole exceeded 50kPa (>1kPa on the model) at the level of the water edge with a frontal approach of a storm wave with a height of about 8 m on deep water. Spectral analysis showed that on deep water the waveform is not broken and the main harmonic of the oscillations prevails in the spectrum. When approaching a berm model with tetrapods, a wave is destroyed and higher order harmonics appear in the wave pressure spectrum, and the amplitude of the fundamental harmonic decreases.

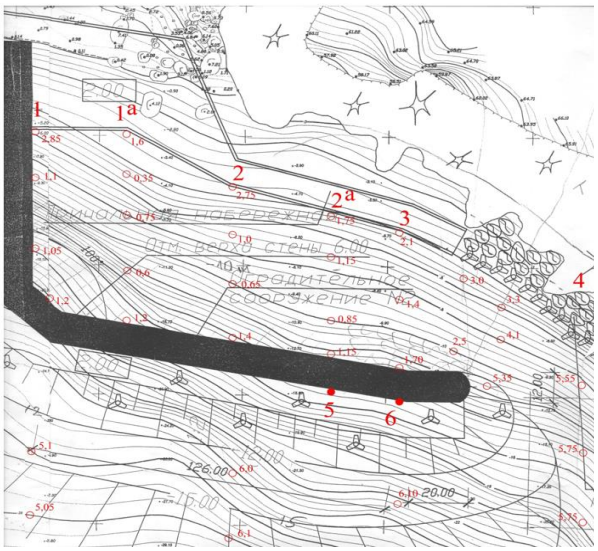

Fig. 3. Measurement of wave heights in front and inside the fenced area

Inside the protected water area, the wave field and the load on the berthing structure and the inner part of the mole have changed significantly. Inside the port there is a wave movement in the form of a beating of waves or a crushing of waves with a predominance of the second harmonic of the fundamental frequency of the incident wave. As shown in Fig. 3, before the protective mole, the wave heights were (5-6)m (on the model (0,1-0,12)m). Inside the water area near the berth structure, the wave heights decreased (2-3) times, and inside the water area more than an order of magnitude. In addition, within the water area, a circulation flow of up to 0.5 m / s and a wave surge up to 0.3 m (in actually) were observed. The measurement results showed that with the southeast approach, the waves inside the port water area the wave heights and wave surge decreased by almost 30% compared with the frontal approach of the wave to the protective pier, and with the southwest approach they increased by almost 20%.

Conclusions. The results of numerical and physical modeling have shown that the construction of a protective mole with a bulk of tetrapodschanges the picture of the wave field in the water area of the port being protected and reduces wave loads on the berthing structure and vessels located in the port.

It was found that the wave height inside the port decreases several times and the spectral composition of wave motion and wave loads changes. Under storm conditions, a surge in the water is observed inside the protected water area, which is maximum when the waves approach southwest.

In general, the protective structure ensures the stability and efficient operation of berth structures, as well as marine vessels that are in port in stormy conditions, in a wide range of changes in hydrodynamic parameters

REFERENCES

1. Schoonees T., Gijon Mancheno A., Scheres B., Bouma T.J., Silva R., Schlurmann T., Schuttrumpf H. Hard structures for coastal protection, towards greener designs // Esturies and Coasts. – 2019. – Vol. 42. – P. 1709-1729. https://doi.org/10.1007/s12237-019-00551-z
2. Cooper J.A.G., O'Connor M.C., Mclvor S. Coastal defences versus coastal ecosystems: A regional appraisal // Marine Policy. – 2020. – Vol. 111, No 1. – P. 102332-1-20. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2016.02.021
3. Khomicky V. Environmental aspects of coastal hydraulic engineering. Kyiv: Naukova dumka, 1983. – 276 p.
4. Anton I.A., Dinu D. Wave simulation with different type of coast protection structure – A comparative approach // International Journal of Environmental Science. -2017. – Vol. 2, No 2. – P. 171-176.
5. Selezov I.T., Sidorchuk V.N., Yakovlev V.V. Transformation of waves in the coastal zone of the shelf. Kyiv: Naukova dumka, 1983. – 208 p.
6. Tereshchenko L., Khomicky V., Abramova L., Kudybyn I., Nikitin I., Tereshchenko I. Physical and mathematical modeling of permeable breakwaters // In: Hu Z., Petoukhov S., Dychka I., He M. (eds) Advances in Computer Science for Engineering and Education. ICCSEEA 2018. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol 754. Springer, Cham. – 2019. – P. 3-12. https://doi.org/10.1007/978-3-319-91008-6_1
7. Khomicky V.V., Voskoboinick V.A., Kharchenko A.G., Voskoboinyk O.A., Tereshchenko L.M., Voskoboinick A.V., Nikitin I.A. Defense of beach by active

coast-protecting structures // Environmental safety and natural resources. – 2019. – Vol. 32, No 4. – P. 60-77. https://doi.org/10.32347/2411-4049.2019.4.60-77

8. Tereshchenko L., Voskoboinick V., Khyzha I., Romanenko P. Experimental investigation of recreational beach protection by active methods // Abstracts of the V-th Intern. Scientific and Practical Conf. "Scientific Achievements of Modern Society". – Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom, 2020. – P. 232-237.

9. Voskoboinick V., Kornev N., Turnow J. Study of near wall coherent flow structures on dimpled surfaces using unsteady pressure measurements. // Flow Turbulence Combust. – 2013. – Vol. 90, No 4. – P. 709-722. https://doi.org/10.1007/s10494-012-9433-9.

10. Voskoboinick V., Voskoboinick A., Voskoboinyk O., Turick V. Dimple generators of longitudinal vortex structures // In: Prasad V.R. (ed) Boundary Layer Flows - Theory, Applications and Numerical Methods. IntechOpen: London, 2019. – P. 1-12. https://doi.org/10.5772/intechopen.83518

11. Voskoboinick V.A., Grinchenko V.T., Makarenkov A.P. Correlation characteristics of a wall pressure fluctuation field in a turbulent boundary layer induced by a longitudinal flow along a flexible extended cylinder // Intern. J. Fluid Mech. Res. - 2003. – 30, № 6. – P. 644-650. https://doi.org/10.1615/InterJFluidMechRes.v30.i6.70

12. Voskoboinick V.A., Voskoboinick A.V., Voskoboinick A.A., Stepanovich V.M., Khiza I.A. Vortex motion inside dimple complex geometry // Hydrodynamics and Acoustics. – 2018. – Vol. 1(91), No 3. – P. 284-301. https://doi.org/10.15407/jha2018.03.284

13. Voskobijnyk A.V., Voskoboinick V.A., Voskoboinyk O.A., Tereshchenko L.M., Khizha I.A. Feature of the vortex and the jet flows around and inside the three-row pile group. // Proc. 8th International Conference on Scour and Erosion (ICSE 2016). – Oxford, UK, 2016. – P. 897-903. https://doi.org/10.1201/9781315375045-114.

УДК 340.113+81'276.6

DERIVATION IN LEGAL DISCOURSE

Tsareva Iryna Valerievna
Candidate of Philological Sciences
Associate professor of Social and Humanitarian Sciences department
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Dnipro, Ukraine

Summary: The research is carried out in line with the developed concept of derivative lexicology. The theoretical part of the proposed refinement outlines the basis underlying the derivation. We see the difference between word forms not only in varieties of morphological structure, but also in the variety of so-called lexical forms that make up the model of the derivative word: 1) synthetic and analytical forms of word change; 2) phonomorphological variants of the word; 3) etymological variants of the word; 4) vocabulary and stylistic variants of the word; 5) vocabulary and syntactic variants of the word; 6) lexico-phraseological variants.

Key words: derivation, derivative space model, lexical derivative relations, semes, law text.

When defining the system one should follow the principle of dialectical unity with the definition of function. The function, on the one hand, originates from systematic location of certain object and, on the other hand, defines location of this object in the system and, as the result defines inner structure of the system as a whole. Within derivational lexicology functional-dynamic and system plans of the word are mutually complementary and presuppose each other: vocabulary enrichment is realized through textual lexical derivation, at the same time, epidigmatic text structure is mostly formed as systematic epidigmatic realization.

Lexical units derivation is the specific type of source units functioning and development. This is, so to say, the functioning of units that admits of their

modification. In contemporary Ukrainian legal text legal terms are interpreted as different nominative units. Simple lexical units convey global view of life (act, liability, action, law, capacity, defence, ground, punishment). Nominative units of legal termsystem, that is, different derivative and complex words and word combinations are equivalent to simple lexical units.

Derivative and complex words being terms of jurisprudence most of all convey basic and differential features of extralinguistic reality. Word formations repeat elements of main category but are distinguished by features of addition, stress and are oriented to subcategorization of one category on different grounds which are valuable for speciaists in the sphere of law.

The use of specifically legal language, marked in its lexical choice, reinforces the institutional separateness of legal practice from general social practice, a discourse of mystery safely interpreted only by those trained in the interpretative traditions of the law. Derivative dynamic lexicology sets the synchronous meaning for the concept of «genesis», «genetic» and it is thought that using of any «finished» word in the language is its production and reproduction at the same time (in one or another correlations). At he same time, the derivative lexicology makes the main emphasis on the creation and always underlines that creations involves the moment of interaction of the linguistic output (previous) and linguistic derivative (further).

The widest (and simultaneously deep) determinatory sense of «outgoing» appears as a communicative content, which seeks to be embodied in the corresponding linguistic forms. Identifying components in the structure of derivative word, which can be qualified as theme and rheme or given and new [4], is not only genetically-diachronic fact but also genetically-synchronical fact specifying lexical derivation processes inclusion into text production processes. The necessity of relying on the given (the initial) when lexical items are chosen (formed) arises in the process of speech production, much as when speaker relies on his previous text fragments to form new fragments [3, p. 49] while formating the text.

Terminological differences are the cause of different interpretations by users of the relevant national languages of the texts of the language legislation and other

regulations governing the language practice. They also do not facilitate unambiguous reading of legal texts and understanding of polemical statements.The substitution of terminology in regulatory acts is not, in fact, a problem; the problem is new concepts that do not have normative definitions. This situation gives rise to a legal conflict in the regulation of certain social relations and has a negative impact on enforcement, since the police, for example, must be clear about what actions should be considered a violation of public security and order.

Thus primary task of motivational component of unlimited derivational lexis functioning is suppositional provision of regular processes of lexical units derivation (newly created or new ones). This function is derived from the necessity to base on previous (given, old, known) units while creating the new (in broad sense of this term). These units act as suppositions in relation to the first ones. Suppositional function in initial links of determinational chain is communicative by nature as it results from the speaker's need to be understood by the addressee due to the fact that the speaker «prefers» to rely on what has already been known to his addressees. Motivational elements in derivative embody syntactical deductivity from initial communicative base and derivative functioning and development of the latter: mental disability as well as mental capacity is a legal notion; a minor crime should be distinguished from a wrongdoing without the elements of crime [2, p. 34].

The components of unit novelty distinguishing it from initial unit represent the derivational component of this process. The elements (units, rules, norms) of lexical derivation-moivation for a long time have been forming by necessity of the language derivation of words and are relatively independent, complete systematic-functional unit in language. They closely interact with the units and rules of other levels, absorb their functions and peculiarities, at the same time they are quite independent and for that reason conventional towards them formation.

Capability of words and word forms to transform into motivational bases (namely they are morphemes) of created words when creating suppositional function is the example of such interaction in structural sense: *Limited capacity as well as capacity and disability are characterized by two criteria – medical (biological) and legal*

(psychological), combination of which give grounds to declare a person as partially incapacitated: base *capacity* in some way is the same word as capacity and/or capacitated but in another structural-functional status (the Commentary on article 20 of the Criminal Code of Ukraine).

The example of functional and normative plan of lexical derivation-motivation can be pragmatic inequivlence of synonymic changes in lexical-derivative row:

drunkenness *is the cause of many crimes. That is why the Criminal Code of Ukraine considers drunkenness as* ***aggravating*** *circumstance* (the Commentary on the Criminal Code of Ukraine, P. 13, Part 1, Clause 67);

Reaching *the* ***age*** *established by the law is one of general conditions when a person can be criminally liable* (the Commentary on the Criminal Code of Ukraine, Part 1, Clause 67).

The ***age*** *of a person is considered to be a definite* ***period*** *of their development* (the Commentary on the Criminal Code of Ukraine, Part 1, Clause 22);

Prediction *is rational* ***visualization*** *of a person about the results of their activity (inactivity)* (the Commentary on the Criminal Code of Ukraine, Part 1, Clause 24).

In this context words *criminally liable, conditions, period, visualization* can be semantically possible instead of derivates *drunkenness, reaching the age, prediction* but it is unlikely that they will safe pragmatics and initial communicative idea of the expressions given above.

Undouptedly, such normativity is dubious. It is realized in combination with normativity of lexical type. Overcoming conventionality (if it as actualized in language) is accompanied with specific connotations which shows the formation of lexical-semantic norms. Such actualization indicates innovations, violation of norms; relieving of conventionality is perceived as semantic derivation act. Double functioning of motivationa base: *A mistake as to criminality of* ***action*** *means that a person considers their* ***activity (inactivity)*** *as a crime, though the Criminal Code of Ukraine does not define it as a crime (simulated crime).*

The example shows the identification of motivation base with motivation word ignoring conventionality of their correlation, idiomaticity of motivator: penetrating

participants of that kind of unions into public and local authorities to provide «roof» (protection) for criminal activity of organized group or criminal organization; quotation marks testify to actualization of idiomatic increment in «dictionary» motivator safety, perception the moment of norm violation (= nonidentity of morph roof- and «free» motivator safety).

Functional-dynamic side of the inner word form is determined by its involvement into continuous derivational and motivative process being the core of the whole lexical and derivative dynamics. Opposition of plans for derivates creation and functioning, their encountering with one of the most influentional driving forces of this process and can be taken as the basis for its description.

Contradiction of plans mentioned above lies in that fact that the word created once in one situation does not always demand compulsive derivational and motivative mechanism at a later stage but the mechanism itself continues permanent acting in the same way in similar situations. The situation in which the word arose (or could arise) repeats naturally that allows repeated acts of its creation.

The Commentary on article 50 of the Criminal Code of Ukraine The definition of punishment and its purpose defines: The punishment is aimed not only at penalizing but also reformation of sentenced persons and prevention of further offenses by both the sentenced and other persons; Penalty of sentenced person is always fulfilled when punishment is used. Derivate penalty is in the focus of creation. Works of famous lawyers and criminalists pay special attention to the concept penalty, in such event concepts *penalty* and *punishment* in most of concepts enter into hyper-hyponymic relations: *penalty* is either purpose or essence of punishment.

Lexical units are united by one cetegorial seme as a result of which one notion relates to another but wider in semantic plan and calls more denotats. Asymmetry of hyper-hyponymic relations is put in the structure of hyponymy (subordination) and hyperonymy (domination) [1, p. 147]. Regular rederivation processes being in continuous derivative-motivational process in one row with direct derivation are not less important.

Emerge of new formation is a private result of word functioning under ordinary conditions of its derivative spreading, so plans of creation and functioning of the word determine each other. The nature of determination is different in different directions: in one case it is genetical (from creating to functioning), in the other it is synchronical-functional (from functioning to creation). There can be a differentiation between perspective (from structural motivator to structural motive) and retrospective (from structural motivator to structural motive) lines of motivational dynamics in progressive direction.

The word derivation space is a multidimensional structure. In its composition can be distinguished areas of lexical, phonetic, morphological and word-forming variations. The lexical word is the base category for all other listed variations. It forms a vertical axis of the derivative space of the word, reflecting the qualitative variety of lexical categories represented in the word. Their opposition in language is often neutralized as progressive movement of language thought from the given to the new, universal for text production as though it «perspected» all textual derivative connections: *Fact of damage is not important for classification of crime* (the Criminal Code of Ukraine, article 11). But actual damage caused by the criminal gives grounds for extra qualification of the crime under another article of the Criminal Code of Ukraine (for example, article 112): one of textual motives is structurally more complicated than motivator for derivational topic development in the given context.

Consequently, the word combinations can be referred to terminological ones when their components are assumed as a single notion and have a clearly formulated and fixed meaning. To solve the problem of the word and the text interaction, we involve translingual space as the only speech-language matter in its derivational aspect, revealing the peculiarities of the word functioning in the context of derivational textology obtained when comparing texts that are in the relations of derivability.

REFERENCES

1. Denysova, S. P. (1996). Typology of categories of lexical semantics. K.: Publishing KDLU, 294 p.
2. Golev, N. D. (1989). Dynamic aspect of lexical motivation. Tomsk, 96.
3. Golev, N. D. (1984). The problem of the semantic distance between words related to motivational relations (modification). *The semantic structure of the word*. Kemerovo, 17-26.
4. Golev, N. D. (1998). K osnovaniyam derivatsionnoy leksikologii russkogo yazyika: leksiko-derivatsionnyie kontekstyi kak forma proyavleniya derivatsionnoy energetiki teksta i slova v tekste (problemyi, zadachi, perspektivyi). Ocherki po lingvisticheskoy determinologii i derivatologii russkogo yazyika. Barnaul, 13-33.
5. Goliev, N. D. (1998). Derivation and motivation as forms of language determination; invariants and variants. *Essays on linguistic determinology and derivatology of the Russian language.* Barnaul. P. 65-84.
6. Murzin, L.N. (1974). Syntactical derivation: derivative sentences of the Russian language analysis. Perm. 170 p.
7. Sakharnyi, L.V. (1979). Word formation in oral activity: formation and functioning of derivative word in the Russian language: thesis research of DLitt : 10.02.01. Leningrad, 534 p.
8. Shkuropatskaya, M. G. (2001). Divergentnyie i konvergentnyie otnosheniya v ramkah slovoobrazovatelnogo gnezda slov. *Aktualnyie problemyi yazyika i literaturyi na rubezhe vekov*: Mat. Vseros. konf. Abakan, 32-34.

UDC 930.1(477)

EDUCATIONAL LITERATURE IN HISTORY: CLIOMETRIC ANALYSIS OF 90TIES OF THE XX CENTURY

Ziakun Alla Ivanivna
candidate of historical sciences
associate professor
Sumy State University
Sumy, Ukraine

Abstract: On the basis of the author's cliometric analysis of the history literature published in Ukraine during 1989 – 2000, the conditions of creation national history literature for all levels of education – from elementary to postgraduate in the 1990s were analyzed. The specificity of the educational literature as a historiographical source, which has its own characteristics and features, were elucidated.

Keywords: cliometric analysis, textbook creation, textbooks, history textbooks.

Historical realities always place their own demands on history textbooks, since they play a significant role in shaping the outlook, moral and ideological beliefs of the younger generations. Nowadays, educational literature is not only an important historiographical source that reflects the achievements of historiographic science in modern Ukraine, but it is also a carrier of views and ideas that prevail in society.

In the context of the national revival that began in Ukraine in the 1990s, the scientific community and teachers conducted a critical analysis of history textbooks, removing from their content the distortions and falsifications of Soviet historiography, and began to write a new generation of educational literature. This process was intensified significantly in the mid-1990s with the removal of all artificial obstacles that arose in the way of textbook creation by the authorities.

During the research period, the transition to educational methodology to the new methodological platform – the methodology of pluralism, tolerance, open dialogue

between representatives of different historical schools and currents – was largely completed. The authors of educational literature during this period expanded their methodological tools by developing better world experience, including mastering methodological approaches such as civilizational, cultural, and stage, which, along with the formational, began to be actively used in the preparation of educational literature.

A noticeable trend that began to be seen in the educational literature on history in the early 90's of the twentieth century is the return of historians to the conceptual foundations of Ukrainian historical science of the late XIX – early XX centuries and scientific achievements of the Ukrainian diaspora. Also, the formation of a new theoretical and methodological model for studying the history of the Ukrainian people and its implementation in history textbooks was facilitated by the historiographical reconstruction of Ukrainian historical science of the last two centuries, which was done in the works of S. Bilokon, I. Girich, V. Gotsulak, Y. Dashkevich L.Zashkilnyak, Y. Kalakura, S. Kulchytsky, I. Kuras, V. Smoly, Y. Shapoval and other scientists.

An important factor that positively influenced the process of textbook creation, was that by the mid 90's of the twentieth century the process of forming a unified Ukrainian historiography was completed, which organically combined the achievements of national science with the achievements of scientists of the Ukrainian diaspora.

During the 90s of the twentieth century in Ukraine, social and humanitarian education was reformed, in particular, the development of a modern concept of historical education and the introduction of a new structure of historical disciplines in the education system, which caused a real explosion in such fields as the creation and publication of educational literature on history. Cliometric analysis of the educational literature indicates that over the 11 years from 1989 to 2000, 971 editions of history textbooks and manuals have been produced in Ukraine, 459 of which are intended for secondary school students and teachers, and 336 are for high school students and teachers, 176 books were universal or reference [1]. The creation of modern national

textbooks on historical disciplines was accompanied by the overcoming of scholars, teachers and the sense of provincialism of Ukrainian historical and pedagogical science. Historians have made the greatest contribution to the writing of textbooks on the history of Ukraine, because national history is one of the important factors in the identification of the people. A nation becomes more powerful when it realizes its historical roots, its cultural, ethnic, and religious kinship. Therefore, a sign of the time of the 90s of the twentieth century was the introduction in the schools and higher educational institutions of the history of Ukraine as an independent historical discipline, which became an important factor of formation in the state of national education. Previously, the history of Ukraine was taught as an integral part of Russian history or the history of the USSR; now it has acquired independent status and been studied in the context of world history. In 1989-2000, 671 educational editions on the history of Ukraine were carried out: 347 of them were intended for general education, 167 for higher education, 157 editions of universal or reference character [2, p. 150–153].

The period under study is characterized by the enrichment of Ukrainian historical didactics by reissues of educational literature written by representatives of Ukrainian historiography of the early twentieth century. In 1990 – 2000, there were 64 editions of educational books on the history of Ukraine, which were authored by D. Bagaliy, M. Hrushevsky, I. Krypiakiewicz, N. Polonska-Vasylenko and other historians. Most of all – 17 editions belong to M. Hrushevsky [2, p. 55].

The filling of the vacuum of educational literature, formed after the rejection of the use of Soviet textbooks on the history of the USSR, contributed to the emergence, since 1991, reissues in the Ukrainian language of history books compiled by scholars from the Ukrainian diaspora. Thus, the main guide in studying the history of Ukraine in educational institutions, in the first years of teaching the course of history of Ukraine, was the book by A. Subtelny "Ukraine: History", which was maintained in 1991 – 1994 four editions in Ukrainian and Russian. It made a significant impact on the content of the first Ukrainian history textbooks created in the early 1990s.

Thus, in the textbooks creation on the history of Ukraine of the 90's can be defined two periods: the first – from 1989 to 1994, the second – from 1995 to 2000. They are not the same, first of all in scope of publishing activity in this field. In the first period 42 educational editions were published, in the second – 65 [1, p. 22–28]. Secondly, these periods also differ in the depth of theoretical comprehension of factual material, that is, in the content of educational literature.

The works of the first period were also influenced by the influence of Soviet historiography and its ideological traditions. Thus, in 1993, manuals on the history of Ukraine, built on a formational basis without taking into account other approaches, continued to be published.

On the other hand, some of the textbooks have a reflection of the mass historical consciousness of that time, which was shaped by the influence of sharply publicity statements in the press on the problems of history. But in the first textbooks and manuals on the history of Ukraine, despite their structural flaws, the authors emphasized the disclosure of the history of the state-building of the Ukrainian people, the analysis of national revival processes at different stages of history, the coverage of the people's liberation struggles at different times, which have long been silenced or distorted in Soviet historiography.

Gradually, the content of the textbooks improved, they were enriched with new methodological approaches, which contributed to the emergence of educational books with a pronounced authorial position (textbooks created by historians O. Boyko, V. Borysenko, M. Brychevsky, Ya.Lrytsyak, Ya. Mytsyk, V. Sarbey, V. Smoly, F. Turchenko, N. Yakovenko, and others).

It should be noted that in the 1990s the educational literature on the world history and history of some foreign countries was considerably enriched. On this issue, 264 editions were published in 1989 – 2000, a considerable part of the books were addressed to students and teachers of the secondary school (204 titles) [2, p. 68]. World history courses at the secondary school were provided with alternative textbooks, and 60 educational editions were addressed to the higher school [1, p. 84–89]. However, a major obstacle to the creation of educational literature on world

history was that in Ukraine there were no historical schools in many areas of historical science, and the link of special branches of historical science was weak.

During this period educational literature was published for higher educational establishments of historical profile in archeology, Ukrainian ethnography and archival studies.

Summing up, it should be noted that over the last ten years the topic of textbook design in Ukraine has regained its relevance and sharpness. It was attracted by domestic and foreign researchers, as evidenced by joint seminars on historical education conducted by Ukraine and the Council of Europe (1998 in Chernihiv, 2000 in Odessa, 2003 in Yalta). In 2007, a working group was set up to monitor and develop the concept of historical education at the Ukrainian Institute of National Memory, comprising historians and scholars from different regions of Ukraine.

After analyzing 12 history books in Ukraine for grades 5–11, this commission published in 2008 essays "School History through the Eyes of Historians-Scientists: Materials of the Workshop on Monitoring School Textbooks in Ukrainian History" [3]. In 2009, the same group prepared “Proposals for the Concept of Historical Education in Ukraine” [4]. In May 2010, the Verkhovna Rada of Ukraine and Committee on Science and Education held a roundtable with more than 70 historians, authors of history textbooks, practitioners, specialists and experts who determined what should be a modern textbook on the history of Ukraine.

Having outlined the list of questions that need urgent answer and solution, the participants of the meeting concluded that modernization of historical education of Ukraine is needed. Therefore, in early 2011, a working group was created at the Ministry of Education, Science and Youth and Sports of Ukraine to begin developing a new concept of Ukrainian history based on the study of personal history.

As we can see, changes in the Ukrainian textbook creation are taking place with some stability. And now in Ukraine history textbooks are on the verge of other new methodical and methodological changes. What this change will show time.

REFERENCES:

1. Навчальна література з історії, видана в Україні в 1989 – 2000 рр.: Бібліографічний покажчик / Упоряд.: Б. І. Корольов, А. І. Зякун. – Київ – Суми: Козацький вал, 2001. – 128 с.

2. Зякун А. І. Навчальна література з історії кінця 80 – 90-их рр.. XX ст.: історіографічний аналіз. Монографія. – Суми: ВВП «Мрія -1» ТОВ, 2011. –156 с.

3. Шкільна історія очима істориків-науковців: Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України / Упорядкування та редакція Наталі Яковенко. – Київ, 2008. – 122 с.

4. Пропозиції до концепції історичної освіти в Україні: Матеріали ІІ круглого столу Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України (Київ, 18 жовтня 2008 року) / Зведення та упорядкування пропозицій Наталя Яковенко. Розшифровка стенограми і систематизація відгуків Людмила Ведмідь. – Київ, 2009. – 28 с.

УДК 10167

КОРРОЗИЯ СТАЛИ В БЕТОНЕ И ЕЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ

Авалбаев Гаффар Абирович
старший преподаватель
Кодиров Жавохир Шавкатович
студент
Джизакский политехнический институт
г.Джизак,Узбекистан

Аннотация: Приведены области образования пассивации железобетона и влияющие на нее факторы ,способность металла образовывать защитную пленку, предотвращающую коррозии арматуры. Предложены способы защиты арматуры в бетоне в зависимости водо-цементного отношения, которое в свою очередь зависит от проницаемости и плотности бетона.

Ключевые слова: железобетон, пассивация, коррозия арматуры, напряжение, проницаемость, пористость, примеси, наполнители, толщина слоя, ингибитор.

Железобетон является прекрасным строительным материалом не только потому что свойства прочности на растяжение и сжатие стали и бетона дополняют друг друга ,но также потому что pH свежего бетона(около 12,5) создает идеальное условие для пассивации стали. Этот факт подтверждается диаграммой термодинамической стабильности для системы Fe/H_2O, выполненной Пурбахом. Из этой диаграммы видно, что восстановительно – окислительный потенциал для водородного электрода находится выше зоны иммунитета по шкале pH, т.е. железо может растворятся с выделением водорода в водных растворах с любыми значениями pH. Однако в интервале pH 9,5-12,5 образуется пассивирующий слой гидроокиси, содержащий двухвалентное железо. При более низких значениях pH гидроокись, содержашая двухвалентное железо, растворяется и образует ионы феррата. При более

высоких окислительно-восстановительных потенциалах образуется пассивирующий слой на стальной поверхности из Fe_3O_4 или Fe_2 O, защищающий стальную арматуру[1,с.235].

Пассивация стали слабеет, когда хлориды и другие стимуляторы коррозии присутствуют в бетоне или проникает в него извне. В этом случае начинается коррозия стали и продукты коррозии, занимая больший, чем исходная сталь, обьем, создают внутреннее давление, достаточное для растрескивания бетона. Высокие температуры во многих странах Среднего Востока ускоряет коррозию стали. После образования трещины сталь корродирует быстрее и это может привести к полному разрушению конструкции.

Процесс коррозии стали в бетоне очень сложен и вызывается как внутренними (связанными со сталью),так и внешними (связанными с бетоном и окружающей средой) факторами. Если поверхность металла неоднородна, появляются различия в эффективном потенциале, что способствует возникновению коррозионных ячеек. Неоднородность может быть обусловлена различиями в химическом составе вдоль поверхности, прерывистостью поверхностных слоев или различиями в строении[5,с.46].

Другим источником разницы в потенциале являются циклические или статические напряжения в арматуре.

Важным свойством металла является его способность образовывать защитную пленку. Это свойство известно как пассивность металла, т.е.его способность становиться неактивным в данной среде. Другими словами ,пассивированный металл характеризуется более положительным потенциалом при определенных условиях окружающей среды. Необходимо отметить, что, хотя пассивность обусловливается защитной пленкой на поверхности металла, она все же связана со свойствами самого металла. В дополнение к названным факторам имеет значение загрязнение стальной поверхности Например ,если стальная поверхность загрязнена солью, она корродирует в бетоне быстрее чистой стали. Активно ржавеющая сталь или сталь, покрытая заводской окалиной имеет меньшую устойчивость к коррозии чем очищенная сталь .Бетон состоит из

песка и наполнителя, смешанного с гидравлическим цементом и водой. Цемент-это смесь сложных силикатов кальция и алюминатов, которые гидратируют с водой образуя твердую массу, содержащую уловленный песок и наполнитель. Последние два компонента инертны. Это качество затвердевшего цемента в наибольшей степени влияет на коррозию армированной стали[2,с.82]. Наиболее важными свойствами бетона, влияющими на коррозию арматуры являются: пористость, проницаемость, толщина слоя бетона, тип цемента, наполнитель, примеси и качество работы

В цементных пастах существует два вида поры: гель-поры, которые (т.е.небольшие поры между гель-частицами в пласте) и капиллярные поры (т.е.большие поры между наполнителями и гель частицами). Кроме того, в бетоне есть относительно большие поры, которые образуются под частицами наполнителя вследствие того, что скорость осаждения частиц цемента выше скорости осаждения заполнителя. Общая пористость пропорционально отношению вода-цемент. Проницаемость является наиболее важным физическим свойством бетона с точки зрения коррозии арматуры, так как пассивирующее действие бетона на сталь вследствие его физической защиты и долговечности. Проницаемость бетона зависит от таких факторов как отношение вода/цемент, размер и марка наполнителя, насыщенность смеси, метод уплотнения и отверждения[4,с.97].

Минимальная рекомендуемая толщина слоя бетонного покрытия-50,8мм. Однако и при такой толщине слоя бетона возможна коррозия арматуры. Для защиты арматуры более важна пластичность бетона, чтобы он обволакивал сталь непрерывной пленкой. Толщина слоя бетона должна рассматриваться в сочетании с проницаемостью, так как слой толщиной 50,8мм из проницаемого бетона обеспечивает меньшую защиту стали, чем слой непроницаемого бетона толщиной всего 8,3мм.

Несмотря на большое разнообразие типов цемента ,четкой связи между типом цемента и коррозией стальной арматуры не установлено.Наполнители могут содействовать коррозии посредством переноса вредных примесей. Кроме того,

наполнители чувствительны к воздействию щелочи. Определенные типы цемента, имеющие относительно высокое содержание щелочи, имеют тенденцию к регулированию с наполнителями, содержащими гидратированный кремний, образуя сложные щелочные силикаты, вызывающие разрушение или растрескивание бетона.

Наиболее важными типами примесей бетона являются воздухововлекающие добавки , ускорители, замедлители и раскислители воды. Примеси могут влиять на процесс коррозии непосредственно или косвенно.

По мнению специалистов ,коррозия армированной стали в бетонных конструкциях является гальванической. Процесс разрушения бетонных конструкций зависит от следующих причин :непрерывная аккумуляция морских солей путем конденсации и испарения морской воды; плотность тока существующих коррозионных ячеек вызывает дополнительную аккумуляцию агрессивных ионов на анодной поверхности; увеличение содержания влаги.

Так как коррозия арматуры в основном зависит от проникновения ухудшающих ее свойства веществ, способы защиты должны либо способствовать устранению этого проникновения, либо обеспечивать пассивность арматуры в присутствии этих веществ .Для предотвращения коррозии стальной арматуры в бетоне необходимо придерживаться ряда рекомендаций При проектировании бетонных конструкций необходимо исключить возможность застоя воды на верхней части конструкции .Бетон должен покрывать стальную арматуру равномерным слоем толщиной 75-100мм[5,с.47]. Работы должны выполняться квалифицированным персоналом и находиться под постоянным контролем что особенно важно в морской и промышленной среде. При укладке бетона необходимо избегать образования пустот, которые способствует быстрому проникновению влаги, воздуха и солей к стальной арматуре. Состояние стальной арматуры во многом зависит от проницаемости бетона которая, в свою очередь, зависит от отношения вода/цемент цемент/добавки и консистенции. Использование низких значений соотношения вода/цемент (0,45/0.50) обеспечивает плотный бетон ,хорошо защищающий арматуру в

морской и промышленной среде. Отношение цемент/добавки должно быть 1:2 и 1:6 в зависимости от агрессивности окружающей среды. Необходимо также при производстве бетона не использовать материалы, загрязненные солями. Для усиления антикоррозионной защиты арматуры на нее непосредственно перед нанесением бетона наносят слой чистого портландцемента. Можно в него добавить ингибитор коррозии (например ,бихромат или фосфат натрия ,бензойнокислый натрий или хромат бария).Это не ухудшит физических свойств бетона. Важную роль в обеспечении долговечности сооружений из бетона играет профилактика разрушений.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1.Москвин В М., Иванов, Ф.М, Алексеев С. Н, Гузеев Е.А. «Коррозия бетона и железобетона, методы их защиты,» Москва,Стройиздат,1980,535с.

2.Москвин В.М.- Защита бетона в агрессивных средах. Труды Научно-технических институтов,/ВНИИ-М.,1982.-144с.

3.Крылов Б.- Технология и долговечность железобетонных конструкций. Труды Научно-технических институтов/ВНИИ гидротехники.-М.,1986.-174с

4.Технология бетона, учебник для вузов/Баженов Ю. М .-Москва :Высшая школа.1987.-187с.

5.Авалбаев Г.А и др.Коррозия углеродистой стали в 30% ном растворе аммиачной селитры. «Young Scients»5(85),2015,45-47с.

УДК 10167

ОСОБЕННОСТИ ГАЗОНАПОЛНЕНИЯ ЭЛЕКТРОЛИТА ПРИ ЭЛЕКТРОЛИЗЕ ВОДЫ В БЕЗДИАФРАГМЕННОМ ЭЛЕКТРОЛИЗЕРЕ

Авалбаев Гаффар Абирович
старший преподаватель
Акбутаев Музаффар Аширович
ассистент
Хидиров Хожиакбар Султан Махмуд оглы
студент
Джизакский политехнический институт
г.Джизак,Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты электролиза щелочных растворов в электролизере из ржавеющей стали. Обоснованы зависимости газонаполнения раствора щелочи от значения концентрации электролита. Процесс газонаполнения раствора рассматривается в зависимости от электропроводности электролита и интенсивности выделения пузырьков газа.
Ключевые слова: газонаполнение, бездиафрагменный электролизер, электролит, концентрация, каолесценция.

Электролизеры для получения гремучего газа путем электролиза щелочных растворов начинают использоваться в газоимпульсных установках регенерации пылеулавливающих устройств в промышленности строительных материалов. Такие установки незаменимы на предприятиях, где нет природного газа или невозможно использование магнитоимпульсных устройств.

Определение величины газонаполнения в электролите КОН при рабочих токах даст возможность конструировать безопасные электролизеры с минимальным уносом щелочи. Значение процесса газонаполнения позволит рассчитывать и энергию, необходимую для электролиза связан с газонаполнением.

Эксперименты по газонаполнению проводились на модели электролизера с двумя электродными пластинами из нержавеющей стали Корпус электролизера был выполнен из оргстекла и помещен в термостат. Площадь электродной пластины 0,0025 м расстояние между пластинами 5мм,высота электрода 100 мм. Питание осуществлялось от стабилизатора по току выпрямителя. Размер пузырьков оценивался с помощью измерительного микроскопа МИР-1. Концентрацию раствора в дистиллированной воде измеряли от 5 до 25%. Газонаполнение определяли по формуле

$$\varepsilon = \frac{\Delta h}{\Delta h + H_o} \qquad (1)$$

Где Δh -разность уровней газозаполненного и чистого электролита,мм;

H_o-начальная высота чистого электролита, мм.

При пропускании тока высота уровня электролита изменялась и фиксировалась с погрешностью в 1% от общей высоты столба электролита. Скорость газа в верхнем сечении электродной системы определяли по формуле

$$U_г = \frac{RT}{2 \cdot 96500 \cdot \rho \cdot s} \cdot \mathcal{J} \qquad (2)$$

где $U_г$ -скорость газа ,м/с;

R -газовая постоянная равная 8,31x10^3 $\frac{Дж}{моль \cdot К}$;

T-температура, К;

P-давление, Па;

96500-число Фарадея, $\frac{К}{моль}$;

S-площадь свободного сечения электродной системы в плане,м^2.

$\mathcal{J}$ -ток, А.

Газонаполнение в разбавленных растворах КОН (5-10%) значительно больше, чем в концентрированных (15-25%). При всех концентрациях КОН в интервале скоростей газа 0,8-1.8см/с на графиках наблюдается плато, где газонаполнение изменяется незначительно. Это обусловлено, по-видимому, достижением минимального расстояния между пузырьками и их коалесценцией. При образовании крупных пузырей увеличивается скорость их

подьема, что приводит к стабилизации газонаполнения в широком интервале скоростей газа . К увеличению скорости всплывания пузырьков ведет также и рост плотности раствора КОН.

При прохождении через электролиты КОН разной концентрации одного и того же скорости газа в сечении электродной системы одинаковы. Однако увеличение обьема пузырьков больше у электролитов с меньшей концентрацией. Это может произойти только в случае большего сжатия газа в электролитах большей концентрации а также вследствие изменения скорости подьема пузырьков Зависимость уменьшения размеров пузырьков H_2 и O_2 с ростом концентрации КОН ($C_{кон}$) приведена в табл.1.

C_{KOH}, %	R_{H_2}, мкм	R_{O_2}, мкм
0,1	22	30
0,5	12	12
1	9	13
2	10	13,6
5	10	7,5
7	7,3	6,8
10	5,3	-

Данные получены при плотности тока 2000 А/м^2 и температуре 300К. Примерно такие же размеры пузырьков наблюдались с помощью измерительного микроскопа: четко видна разница в размерах пузырьков в крепких и разбавленных растворах электролитов. Согласно уравнению Лапласа для избыточного давления в пузырьках

$$\Delta\rho = \frac{2б}{r} \qquad (3)$$

где- $\Delta\rho$ давление газа в пузырьке, Па;

б-поверхностное натяжение раствора, Н/м;

r -радиус пузырька, м.

Давление газа в пузырьке прямо пропорционально поверхностному натяжению и обратно радиусу пузырька. В концентрированных растворах электролитов поверхностное натяжения больше, а радиус пузырьков меньше. Оба фактора приводят к значительному сжатию газов в концентрированных щелочных электролитах. При увеличении концентрации КОН в 5 раз давление кислорода в пузырьках увеличилось примерно вдвое. Естественно, при этом уменьшилось газонаполнение раствора. По видимому, это является главной причиной наблюдаемого эффекта, так как уменьшение скорости подьема для пузырьков меньшего размера в концентрированных растворах приводит к обратному эффекту.

Газонаполнение электролита смесью пузырьков кислорода и водорода значительно больше чем пузырьками одного вида газа при соответствующей концентрации щелочи (20%) и одной и той же скорости газа.

Крейзой и Куном получена простая формула для определения максимального газонаполнения

$$\varepsilon_{max} - \varepsilon_e \left[\frac{1}{1+\left(\frac{a_m}{d_B}\right)}\right]^3 \qquad (4).$$

Где ε_{max} -максимальное газонаполнение;

a_m-минимальное расстояние между пузырьками, м.

d_B-диаметр пузырька;

ε_e-показатель плотности упаковки, равный 0,524 в случае примитивной кубической упаковки,0,680 при обьемно- центрированной упаковке, 0,740 при гранецентрированной упаковке.

Оценим минимальное расстояние между пузырьками при разных ε. Если диаметр пузырька $d_B = 20 \times 10^{-6}$ м и расстояние между пузырьками $a_m = 0{,}15d_B$, то вычисленное максимальное газонаполнение близко к экспериментальному, равному 0,34. С уменьшением a_m увеличивается ε. Так, при $a_m = 2d_B$ $\varepsilon = 0{,}0194$, при $a_m = d_e$ $\varepsilon = 0{,}065$, при $a_m = 0{,}25d_B$ $\varepsilon = 0{,}25$, при $a_m = 0{,}15d_B$ $\varepsilon = 0{,}34$, при $a_m = 0{,}05d_B$ $\varepsilon = 0{,}45$.

Чем больше ток, тем больше количество пузырьков и меньше расстояние между ними при данном обьеме.

Газонаполнение при скорости газа порядка 0,8-1,8см/с и концентрации щелочи 20% становится примерно равным 0,35 и не растет с дальнейшим увеличением скорости газа, а значит, и тока. Это соответствует расстоянию между пузырьками около $0{,}15d_B$. Средние радиусы пузырьков в условиях наших опытов составляли для кислорода 7мкм, для водорода 10 мкм. Неизменность газонаполнения вызвана коалесценцией мелких пузырьков в крупные, которая начинает протекать интенсивно именно при сближении пузырьков до расстояния порядка 0,15 т.е.2,5-3мкм.

При электролизе водного раствора щелочи выделяется пузырьки водорода и кислорода разных размеров. Однако распределение по размерам довольно узкое. Так что при раздельном получении водорода и кислорода в приэлектродном пространстве образуется монодисперсная газожидкостная смесь. В случае совместного образования пузырьков кислорода и водорода образуется бидисперсная смесь. Повышенное, по сравнению с чистыми газами, газонаполнение гремучей смесью является следствием более рыхлой упаковки пузырков-шаров в бидисперсной смеси и затруднениями в коалесценции.

Газонаполнение электролита ведет к увеличению его электрического сопротивления .Существует несколько уравнений, позволяющих рассчитать зависимость электропроводности от газонаполнения. Широко используется уравнение Релея:

$$X = X_0 \frac{1-\varepsilon}{1+\varepsilon} \qquad (5)$$

где -удельная электропроводность газонаполненного электролита;

X_0-удельная электропроводность чистого электролита;

ε -газонаполнение.

Оценочные расчеты по формуле (5) для электропроводности показывает, что при использовании диафрагменного электролизера увеличение напряжения вследствие газонаполнения анодного и катодного пространств составляет 0,88 В, а в бездиафрагменном электролизере 1,55 В при одинаковой плотности тока.

Следует еще, учесть, что падение напряжения на диафрагме составляет до 0,3 В. Диафрагма способствует анодной и катодной поляризации, что также приводит к повышению сопротивления ячейки. Таким образом, напряжения на ячейках при больших плотностях тока в диафрагменном электролизере и в бездиафрагменном при равной производительности будут приблизительно одинаковыми. Это показывает эффективность бездиафрагменного электролизера для получения гремучей смеси как значительно более простого и дешевого устройства. Кроме того, бездиафрагменный электролизер более устойчив к ударным нагрузкам на электродную систему, чем диафрагменный.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1.Антропов Л.И Теоретическая электрохимия. М.Высшая школа, 1984.,изд.4е,520с

2.Багоцкий В.С. Основы электрохимии М., Химия, 1988г.,400с

3.Морозов Ю.В.и др. Электролизеры с твердым полимерным электролитом для разложения воды. Журнал депонированных рукописей №-9,2002.

4. Siemens water technologies, www. Industry. siemens. ru.

5.Е.Э.Куприна, А.И.Кириллов.Вестник Казан.технол.ун-та,1,188-192(2014)

6.А.В. Канарский ,Ю.Д.Сидоров.Вестник Казан. технол.ун-та,9,165-168(2012)

УДК 37.018.4

КОММУНИКАТИВНЫЙ СТАТУС РУССКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ И ДЕЗИНТЕГРАЦИИ СТРАН РОССИЯ – СНГ

Авакян Ани Самвеловна
соискатель ученой степени
кандидата педагогических наук
МБОУ СОШ №42
г.Ставрополь, Россия

Аннотация: статья посвящена вопросу положения русского языка на территориях стран – участниц СНГ. В статье указаны актуальные на 2019 год статические процентные соотношения изучения русского языка иностранцами, а также описаны мероприятия, способствующие укреплению позиций русского языка заграницей.

Ключевые слова: русский язык как иностранный, русский язык как не родной, статус русского языка, СНГ, интеграция, постсоветское пространство, образование.

СНГ представляет собой исторически поли-лингвальное геополитическое пространство. Современная языковая ситуация в Содружестве отличается особой многовекторностью, разнообразием тенденций и направлений развития. Можно сказать, что сейчас мы находимся на переломном историческом этапе. Языковая ситуация в каждой стране и Содружестве в целом имеет свои неповторимые особенности и проблемы, о которых необходимо говорить. Необходимо стратегически просчитывать перспективы по многим аспектам. Происходящие на территории бывшего СССР геополитические, идеологические, культурные и экономические процессы имеют огромное значение для жизни языков.

Во-первых, это касается ситуации с русским языком. С одной стороны, укрепление суверенитета государств, усиление самостоятельной идеологии, национальной идентичности и связанное с ними укрепление позиций национальных языков сделали невозможным сохранение прежнего статуса русского языка. В разных республиках статус русского языка значительно разнится, что выражено в терминах «государственный язык», «официальный язык», «язык национального меньшинства», «региональный язык», «язык межнационального общения», «иностранный язык» и др. К сожалению, наблюдается общее снижение интереса к изучению русского языка в целом, «вымывание» кадров из средней, прежде всего начальной школы. Желание изменить эту ситуацию требует долгосрочного стратегического планирования кадровой и образовательной политики [1].

С другой стороны, требуется выработка регулирующих норм и механизмов, развивающих, укрепляющих и защищающих статус русского языка в СНГ.

Следует отметить и этнически-региональные особенности государств СНГ. Практически все они – многонациональные государства, в которых существуют значительные различия между городским и сельским населением. Разная степень двуязычия, многоязычия, разные социально-экономические основания для преподавания, а главное мотивационные факторы изучения национальных, русского, английского и других языков. Например, зачастую востребованность в русских классах в начальной школе сталкивается с сильной нехваткой, или отсутствием учителей, владеющих методикой преподавания русского языка в начальных классах.

Количество людей, изучающих русский как иностранный и обучающихся на нем в школах, колледжах и вузах, в мире упало примерно в два раза за постсоветский период. По данным экспертов Минобрнауки, число изучающих русский язык в мире упало в 2 раза со времен распада СССР. В 2018 году в мире почти вдвое сократилось количество изучающих русский язык иностранцев. Согласно их прогнозу, интерес к изучению русского языка и численность русскоговорящих продолжат снижение [2].

Сейчас русский язык занимает десятое место в мире по распространению, его используют в 27 странах. По данным «Социоцентра», если в начале 1990-х годов число изучавших русский составляло 74,6 млн человек, то к 2004 году сократилось до 51,2 млн, а к 2018-му — до 38,2 млн человек. Без учета стран бывшего СССР число изучавших русский упало по всему миру за постсоветский период с 20 млн человек до чуть более 1 млн. В некоторых странах ситуация с изучением русского языка стабилизировалась в 2015 году, но сюда относят также и рост вне академического сектора образования [3].

Стабильный рост числа изучающих русский язык в Европе и Северной Америке продолжается в частных и общественных образовательных центрах, субботних и воскресных школах за счет детей эмигрантов из России и стран бывшего СССР.

По словам проректора по науке Государственного института русского языка им. А.С. Пушкина Михаила Осадчего, сегодня преподавание русского за рубежом фокусируется в частном секторе, который не ассоциирует себя с государственной политикой России по популяризации русского языка. Таким образом, конечное количество изучающих его иностранцев «невозможно подсчитать».

«После разработанной советской системы по обучению русистов, когда во многих странах русский изучался как предмет, случился коллапс 1990-х годов. До начала 2000-х годов Россия совершенно ничего не делала для продвижения русского языка за границей. Преподавание перешло в сферу частных услуг дополнительного образования. Затруднительно учитывать, к примеру, в США, частные и чартерные школы (школа с государственно-частным партнерством), в которых хорошо развито преподавание русского языка», — говорит Осадчий [4].

В таких условиях, считают эксперты, необходима «гармонизация языковой ситуации» с русским языком и его статусом; требуется выработка регулирующих норм и механизмов, развивающих, укрепляющих и защищающих статус русского языка в СНГ.

Неслучайно, со 2 по 4 декабря 2019 г. в г. Минск (Республика Беларусь) прошел Международный конгресс «Языковая политика стран СНГ». Цель конгресса – организация широкого экспертного обсуждения проблем многоязычия, анализ и трансляция эффективных практик гармонизации языковой ситуации в условиях многоязычного, поликультурного и многоконфессионального государства.

В работе конгресса были рассмотрены такие вопросы:

- обсуждение и оценка эффективности существующих практик, определение лучших подходов к гармонизации языковой ситуации в условиях многоязычного, поликультурного и многоконфессионального государства;
- определение направлений развития и совершенствования условий взаимодействия на одной территории государственных, официальных, родных языков, языков межнационального общения;
- установление партнерских отношений между научными, образовательными и общественными организациями, реализующими проекты в области языка, речевой культуры, межкультурной коммуникации.

Содержательная программа конгресса состояла из двух секций:

1. Модели языкового образования и гармонизация языковой ситуации в условиях многоязычия, мультикультурализма и многоконфессиональности.
2. Многоязычие и межкультурная коммуникация: образовательные и социокультурные практики.

В работе конгресса приняли участие 150 представителей из 11 стран СНГ – Азербайджана, Армении, Беларуси, Казахстана, Кыргызстана, Молдовы, России, Таджикистана, Туркмении, Узбекистана, Украины.

В каждой из стран Содружества – своя языковая реальность, своя уникальная модель сосуществования языков (государственного, русского, языков других этносов, иностранных языков) и характер влияния государства на языковую ситуацию, а именно – обеспечения функционирования языков в разных сферах (в официальной сфере, образовании, науке, культуре и т.д.).

Так, в тюркоязычных республиках СНГ (Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан и др.) билингвизм и полилингвизм функционируют много веков: в этом регионе сосуществуют казахский, узбекский, туркменский, киргизский, каракалпакский; арабский, персидский, русский языки. «С приходом русского языка в тюркский мир Средней Азии билингвизм и полилингвизм серьезно обогатились, – отмечает доктор филологических наук, профессор Узбекского государственного университета мировых языков Маханбет Джусупов. – Это произошло в силу того, что русский язык начал функционировать и функционирует почти во всех социальных сферах деятельности индивида и общества, но, прежде всего, в системе дошкольного, школьного и вузовского образования».

Несколько другая тенденция складывается, к примеру, в Республике Молдова. «С начала 2018-2019 учебного года произошли изменения, старт которым в свое время дал Кодекс об образовании. Они касаются набора и порядка изучаемых в системе общего среднего образования иностранных языков. С нынешнего учебного года русский язык перестал быть обязательным предметом, в отличие от английского и французского, и получил статус второго иностранного по выбору в учебных заведениях с государственным языком преподавания», – отмечает доктор хабилитат филологии, доктор педагогики, ректор Славянского университета Республики Молдова, член президиума Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы Татьяна Петровна Млечко.

В Закавказье русский язык используется в меньшей степени, но при этом интерес к нему не ослабевает. «Массовый характер русскоязычного образования в Азербайджане обусловлен тем, что русскоязычие – один из важнейших исторических компонентов национального поликультурного образа жизни», - отмечает доктор филологических наук, профессор Университета Азербайджан Асиф Аббас оглу Гаджиев.

О прагматическом аспекте изучения языков говорит доктор педагогических наук, профессор Российско-Армянского Университета и Армянского

государственного педагогического университета им. Хачатура Абовяна Инна Робертовна Саркисян: «Непосредственной составляющей поликультурного образования, на наш взгляд, является обучение любому иностранному языку (в данном случае в ракурсе рассмотрения проблемы поликультурности применительно к Республике Армения – русскому), владение которым в Республике Армения реально увеличивает возможность пользования очевидными преимуществами открытого общества».

«На формирование языковой личности влияет окружающее культурное пространство, когда один культурный код имеет би- или полилингвальную языковую составляющую. Подобная ситуация наблюдается в Республике Беларусь – уникальной для славянских народов площадке, где титульный язык нации – белорусский – находится в достаточно интересном симбиозе с русским языком, – отмечает кандидат исторических наук, доцент, директор Витебского филиала Международного университета «МИТСО» Александр Леонидович Дединкин. – Наша Республика олицетворяет собой хороший пример умелой языковой политики, в которой государственное двуязычие не делает проблемным национальный вопрос» [5, с. 106].

Сегодня русский язык укрепился в качестве международного языка в интеграционных евразийских объединениях. Русский язык востребован и наравне с государственными языками официально употребляется всеми группами населения в государственном управлении, делопроизводстве, судопроизводстве, добывающей и перерабатывающей промышленности, разнообразных сферах производства, СМИ, Интернете, публичной речи, повседневном бытовом общении, во всех отраслях науки, образовании и др. Важнейшим фактором является интегрирующая функция русского языка и прагматическая оправданность его выбора. Если в советский период русский язык был чуть ли не главным условием успешной карьеры человека, применялся в обязательном порядке во всех жизнеобеспечивающих функциях жизнедеятельности общества, то сегодня – это не только официальный язык международных организаций, используемый также во многих странах в

качестве родного или второго, изучаемый в школе и вузе как иностранный, язык, функционирующий в сфере официальных международных отношений, а также на международных форумах и фирмах.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1.https://www.mid.ru/o-razvitii-sotrudnicestva-v-ramkah-sodruzestva-nezavisimyh-gosudarstv - О развитии сотрудничества в рамках Содружества Независимых Государств.

2. https://minobrnauki.gov.ru/ - Министерство науки и высшего образования России.

3. http://sociocenter.info/ru - Научное учреждение «Центр социологических исследований»

4. https://www.pushkin.institute/news/detail.php?ID=25228 - О вопросах исследования языковой ситуации в СНГ.

5. Гурко Д. Д., Тростянская И. Б., Сема Е. Ю., Барсуков А. А., Полихина Н. А. Обучение иностранных граждан в российских учреждениях высшего образования. М.: ФГАНУ «Социоцентр», 2019, 308 с.

УДК 745 (75.04)

ЯПОНСКОЕ КИМОНО В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА XIX-н. XX вв.

Акчурина-Муфтиева Нурия Мунировна
Д-р искусствоведения, профессор
Бирне Лайла Айвисовна
Магистрант
Крымский инженерно-педагогический университет им. Ф. Якубова
г. Симферополь

Аннотация: в статье рассматривается традиционный японский костюм, в культурном диалоге XIX - н. XXвв. и освещение его отражения в западном искусстве. Международные выставки, японского декоративного искусства, проходившие в Европе и Америке, вызвали увлечение Западом новой незнакомой художественной системой. Интерес к японскому декоративно-прикладному искусству приобрел характер «японской мании», особенно выразившийся через произведения изобразительного искусства, в которых из-за размытости представлений традиционный японский костюм представлялся в экзотической, сказочной либо эротической трактовке. В статье делается вывод о важности правильного познания «Чужого» и необходимости развития культурного диалога.

Ключевые слова: Япония, кимоно, художники, живопись, Всемирные выставки, Европа, Америка, культурный диалог, дизайнеры.

Япония привлекает внимание не только своим культурным наследием, но и умением, интегрируя в мировые политические, экономические, технологические процессы, сберегать культурную идентичность. Среди ее культурного наследия именно национальный костюм, с одной стороны, хранит память о достижениях прошлых эпох, с другой – предстает как вид искусства,

постоянно контактирующий с человеком, служит одним из важнейших способов передачи ценностей из поколения в поколение. Костюм, как проявление «другой» материальной и духовной культуры, социального поведения, искусства, требует комплексного исследования. В настоящее время исследование японского костюма приобретает актуальность, как в прикладном, так и искусствоведческом аспекте, так как традиционная японская одежда на протяжении столетий формировала в сознании европейцев образ Японии и японской культуры.

Первое знакомство европейцев состоялось с японскими юношами-христианами в Лиссабоне 10 августа 1586г. Это было первое посещение Европы японцами. Европейцы с интересом рассматривали всадников, одетых в кимоно с самурайскими мечами, гордо восседавших на богато украшенных лошадях. Заказ на выполнение их портретов для зала Большого совета в венецианском Дворце дожей был сделан Тинторетто. Однако художник выполнил только один портрет, не сохранившийся до настоящего времени [1]. От второго посещения японской миссии в 1615 г. сохранился портрет Хасекура Цуненага, выполненный неизвестным художником. В этом портрете художник наиболее точно передал конструкцию и изысканный узор шелковой ткани мужского кимоно (рис.1).

Дальнейшее знакомство европейцев с японским костюмом проходило благодаря голландской Ост-Индской компании в XVII-XVIII вв., которая была на тот момент единственным торговым партнером Японии. Врач компании Филипп Франц фон Зибольд издал книгу о Японии, в которой представлены дома, краевиды, растения, карты, произведения прикладного искусства, а также все типы японской одежды. После «открытия» Японии для торговли с Западом знакомство с ней для европейцев стало проходить более динамично. В 1854 г заключается соглашение о мире и дружбе между Японией и США, предусматривавшее дипломатические отношения. Затем были подписаны соглашения с Францией, Великобританией и Россией.

Посещения японцами Европы и Америки дали новый виток для обсуждений японской одежды. Костюмы первой делегации, посетившей американский континент в 1860 г. состояли из широких штанов-хакама и курток-хаори. Парадные одежды японцев, вооруженных мечами вызывали большой интерес у американцев и казались весьма странными. Подобная ситуация сложилась и в Лондоне. На всемирной выставке англичане рассматривали японцев с бóльшим интересом, чем экспонаты выставки.

Состоявшиеся в Париже в 1864 году Всемирные выставки японской гравюры укиё-э, с изображениями красавиц в изысканных нарядах, сформировали у европейцев новое видение японской одежды. Впервые, художники и искусствоведы оценили красоту японского кимоно, его изысканную орнаментальность, что в дальнейшем обеспечило ему мировую славу. В 1851г. в Лондоне на Всемирной выставке прошла презентация японской куклы ичимацу-нингё (кукла-ребенок) с дополнительным комплектом одежды и аксессуаров. Наряд куклы выполнялся из специально изготовленных тканей, и представлял собой уменьшенную копию реального.

Рис. 1. Неизв. художник. Портрет Хасекура Цуненага. 1615.

Рис. 2. К. Моне Портрет Камиллы Моне 1876.

Рис. 3. К.Р. Зон На маскараде 1891.

Постепенно кимоно для европейцев вошло в моду. Кимоно, как предмет одежды, приобрели для себя художники Эдгар Дега, Данте Габриэль Россетти, Ганс Маккарти, Джеймс Тиссо, Уильям Чейз. В качестве предмета изображения кимоно нашло отражение в европейской живописи [2]. Французские художники в своих работах увлекались в основном выразительностью силуэта и декора, зачастую допускали ошибки, связанные с незнанием японской одежды, вследствие чего одежда персонажей картин выглядела театрально, искусственно, а элементы убранства неуместными.

Так, например, портрет жены в японском учикаке (рис. 2) Клод Моне написал в ракурсе, что позволило ему скрыть кимоно, которое обязательно должно выглядывать из под учикаке. Композиция работы соответствует композиционным приемам японской гравюры. Аналогичная ситуация и в работе немецкого живописца Карла Рудольфа Зона «На маскараде» (рис. 3), выполненная в стиле постановок голландских мастеров XVII в. Женщина в накинутом на плечи кимоно изображена в мастерской на фоне цветастой завесы. В руках у нее большой веер. Рядом, на маленьком столике, несколько японских безделушек и цветов.

Многие художники изображали портреты женщин в кимоно, подпоясанных тонким поясом, как халат. Часто кимоно фигурировало в ином культурном контексте, не свойственном японскому. Так на картине «Язык веера» Ж. Ж. Лефевра изображена женщина-кокетка (рис. 4) в кимоно с японской прической и веером. Ее левая рука, упирающаяся в пояс, жест, которым она держит веер и неправильно подпоясанный силуэт, делают ее похожей на испанку. «Испанский» образ японского наряда просматривается и в работе Роберто Фонтана «Молодая девушка с веером» (рис.5). Художник с большим мастерством передает гармоничное сочетание коричневых, оливковых и бордовых цветов, форму складок, гладкую поверхность шелкового кимоно, фактуру парчового пояса, свежесть молодого лица. Однако манера держать веер, взгляд, открытая шея и грудь напоминают испанские мотивы. Испанские мотивы просматриваются и в работе Станислава Дебицького «Японка».

Рис.4. Ж.Ж. Лефевр
Язык веера.
1882

Рис. 5. Р. Фонтана
Молодая девушка
с веером. Ок.1880

Рис. 6. В.М. Чейз
Пионы.
1897

Изысканность шелковой ткани кимоно в качестве фона либо соскальзывающей одежды обнаженной модели, показана в работах Ганса Макарта, Эме Моро, Уильяма Чейза. В картине «Японская фантазия» Эме Моро использует японский антураж, чтобы показать неординарный вариант соблазнительной одалиски. Гиперболизированные размеры японских зонтиков, неопределенность одежды, игру рефлексов от шелка кимоно художник использовал для живописных эффектов, чтобы подчеркнуть фарфоровость тела модели. Живописную задачу – гармонию цветов, ставит перед собой и Уильям Мерит Чейз в картине «Пионы». Цветы живые гармонично перекликаются с цветами расшитыми на кимоно и вышитыми на обоях. Ваза с пионами, женщина в кимоно с веером в руке – все говорит о целенаправленности подбора «японских элементов» (рис. 6).

Роберт Рид использует в своих работах различные колористические решения, обогащенные нюансными оттенками голубого, фиолетового, розового, изумрудного. Его живописные композиции «Синее и желтое», «Барышня в голубом кимоно» богаты нюансными оттенками В работе «Барышня в голубом кимоно» художник использует такие детали как хризантемы в вазе и прическе,

золотые рыбки в аквариуме, ширму. А в композиции «Синее и желтое», при отсутствии деталей, кимоно выступает как главный носитель колористического разнообразия, оно даже не одето на модель, а лишь наброшено ей на плечи.

Акцент на колорите и орнаментальном украшении кимоно можно наблюдать в произведениях Георга Брейтнера и Густава Климта. В картине Брейтнера «Девушка в красном кимоно» цветочный узор кимоно плавно перетекает в предметную среду пространства (рис. 9). А в работах Климта орнамент кимоно становится изобразительной структурой произведения, что аналогично композитным узорам кимоно эдосских времен.

Однако не все художники использовали японское кимоно в качестве сугубо живописного элемента картины, без стремления воссоздания японского образа. Ряд художников-японистов, работавших в историческом жанре, добивались в изображении одежды тщательной и правдивой передачи мельчайших деталей. Модель, одетая должным образом и в полном комплекте – редкое явление в европейской живописи того времени. По видимому, это объяснялось возможностью пригласить торговца-японца для того, чтобы он одел модель по всем правилам.

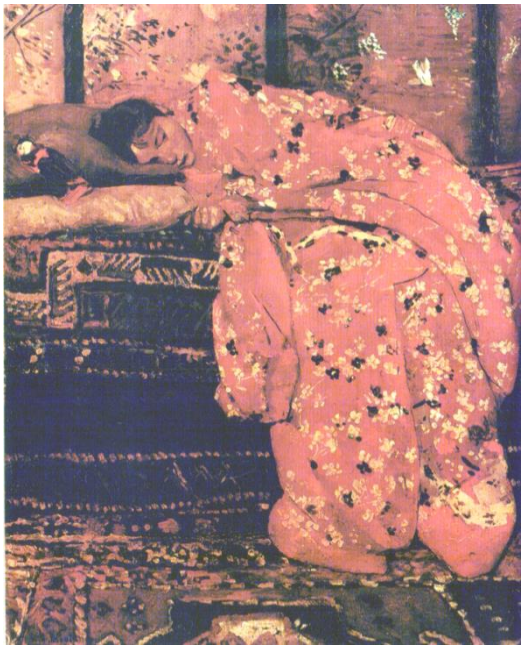

Рис. 9. Г.Х. Брейтнер
Девушка в красном кимоно

Рис.10. Дж. Тиссо
Японская лавка. 1865

Джеймс Тиссо в своей работе «Японская лавка» изобразил девушку, окруженную предметами декоративного искусства, одетую точно согласно правилам времен укиё-э (рис.10). Ансамбль праздничного одеяния состоит из трех слоев: верхнего кимоно с тщательно выписанным узором и фактурой, нижнего узорного кимоно и нижнего нагадзюбана. Девушка подпоясана широким парчовым поясом с узлом впереди. За пояс правильно заткнуть веер. Только прическа не отвечает всем канонам головного убранства. Но это не удивительно, так как в Европе не было профессиональных парикмахеров, способных уложить «по-японски» волосы со всеми шпильками и украшениями.

Западных художников главным образом привлекало женское кимоно. Мужское кимоно встречается в основном на фотографиях. Один из немногих примеров – акварельный портрет Токугава Акитаке, занимавшегося японской экспозицией на Всемирной выставке 1867г., выполнил Дж. Ж. Ж. Тиссо. Портрет был написан для главы миссии и, для восприятия в японском обществе. Поэтому его нельзя отнести к проявлению японизма или репрезентации мужского костюма (рис.11).

Рис. 11. Дж. Тиссо Портрет Токугава Акитаки. 1868

Рис. 12. Ю. Панкевич. Японка с веером. 1908

Рис. 13. Фурисоде с бабочками. XIX в.

Портрет, написанный акварельными красками в академической натурной постановке, по прибытии в Японию был оформлен в виде какемоно (живописный свиток, разворачивающийся по вертикали). Портрет выполнен на фоне церемониальной ткани с гербами дома Токугава. подчеркнуто фактурное разнообразие шелковой одежды: тяжелая и неподвижная верхняя куртка из парчи и блестящие складки хакама. Все это объясняется тем, что художник давал уроки рисования Акитаке и упомянутый портрет скорее был образцом для занятий после его возвращения в Японию [3].

Одной из лучших работ конца XIX – начала XX вв., посвященных японизму можно считать полотно польского живописца Юзефа Панкевича «Японка с веером» (рис. 12). Художник изобразил жену в торжественном ярком кимоно в стиле японской гравюры. Произведение Панкевича наполнено гармонией красок, порожденных японской предметной средой. Для постановки художник одолжил у коллекционера Феликса Ясенского подлинные японские кимоно, ширму, шкатулку, и другие мелочи. [4, с. 61-62]. Узор ткани состоит из чередования стилизованных окрашенных и контурных бабочек. Они фактурно выделяются на ярко-красном шелке благодаря технике шибори. (рис.13). Это кимоно не является шедевром ткачества и не относится к редким образцов японской одежды. Оно является типичным для второй половины XIX в. Впоследствии, это кимоно стало легендарным, благодаря многочисленным его изображениям в польской живописи начала XX века. Кимоно с бабочками можно видеть и на картинах Войцеха Вейса и Станислава Дебицького. И даже сам владелец Феликс Ясенский сфотографировался в самурайском шлеме, а при отсутствии мужской одежды завернулся в женское кимоно – настолько ему хотелось выглядеть японцем (рис.14). Со временем кимоно с бабочками стало не только примером японской материальной культуры, но и одним из символов польского японизма. Не каждое кимоно в Европе постигла такая славная судьба.

Однако, необходимо заметить, что на фото Ясенского, картинах Вейса и Дебицького кимоно выступает в роли ткани, в то время как в работе Панкевича

Рис.14. Ясенский Феликс. Краков. 1906

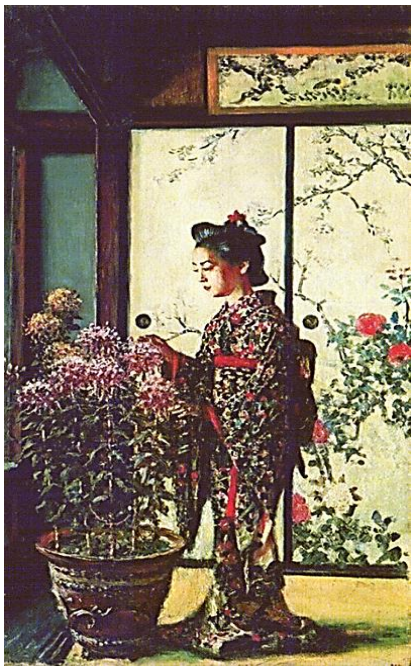

Рис.15. В. Верещагин Японская барышня с цветами. 1903

оно является важнейшей составляющей образа Японии. Художник воссоздает структуру и графическое решение орнамента, тщательно передает конструктивные особенности одежды, подчеркивая длинные рукава женского платья, подбитый ватой подол, торжественный, в несколько слоев повязанный широкий пояс. Для антуража подбирает аутентичные вещи, не навязывая им чужих значений, раскрывает свойственную им декоративность, гармоничную ясность цветов.

Подобные тенденции прослеживаются и в других странах Европы. В начале XX века тяга к экзотике уступает этнографическому интересу. Многие художники путешествуют по экзотическим странам, которые до сих пор только представляли по отдельным предметам. Однако, живописной целостности произведения, часто мешает стремление реалистичной передачи особенностей одежды и предметного окружения. В то же время, новая волна японизма приобрела отличительную общую тональность. К произведениям этой волны относится картина Василия Верещагина «Японка», хранящаяся в Севастопольском художественном музее. Художник написал картину накануне русско-японской войны в 1903 году во время пребывания в Японии. Он

изобразил молодую японку в ярком кимоно у хризантем на фоне раздвижной ширмы (рис.15). Стремление художника как можно точнее воспроизвести особенности костюма, его цветастый узор, перекликающийся с цветами в горшке и на ширме, привело к определенной раздробленности, неуравновешенности цветного и тонального решений. В картине удачно переданы шлейф кимоно, подбитый красным шелком, связанный барабанным узлом широкий пояс (оби). В Японии Верещагин создал еще несколько картин, которые свидетельствуют его внимании и интересе к этой стране. Подробно прописывая одежду, художник пытался изобразить разнообразное японское общество, его представителей и обычаи.

Новая волна интереса к Японии, порожденная оперой «Мадам Баттерфляй», поставленная в 1904 году, вызвала широкое предложение кимоно на рынках Европы и Америки. Об этом свидетельствуют каталоги А. Вантине, где представлены различные кимоно, приспособленные для ношения европейскими женщинами.

Первые пробы использовать японский опыт в обновлении европейской одежды прослеживается в так называемых «рукавах-кимоно», предложенных Домом моды сестер Калло, а также в накидке а-ля кимоно модельера Жанны Пакѐн. Разработка европейской одежды на основе многочисленных вариаций японского кимоно, навеянная российско-японской войной, принадлежит королю моды Полю Пуаре. Правда, модели стилизованные под японскую одежду оказались значительно разнообразнее. Это и стилизованные под кимоно и платья, и пальто, и манто с широкими рукавами, и модели «летучей мыши», и минималистические решения ансамбля одежды строгого силуэта. Стилизованным аналогом японских хакама стали, предложенные Полем Пуаре юбка-брюки. Именно с этого времени в европейской моде закрепились халаты в стиле кимоно и рукав-реглан. На протяжении XX и в начале XXI вв. в творчестве ведущих европейских дизайнеров будут наблюдаться заимствования из японской одежды. Японская традиционная одежда будет вдохновлять таких

разных в творчестве дизайнеров как Руди Генрайх, Честер Вейнберг, Джон Гальяно и др.

Таким образом, живописные произведения художников Европы и Америки XIX – н. XX вв. представляли зрителю японский традиционный костюм в экзотической, эротической трактовке либо в образе Восточной сказки. Кимоно в полотнах художников являлось носителем живописного либо декоративно-орнаментального пятна. В начале XX в. французскими дизайнерами одежды конструктивные и художественные особенности кимоно включаются в европейский костюм и с тех пор остаются неотъемлемой частью мировой моды. Однако, западный мир даже в настоящее время, вступив в третье тысячелетие, очень приблизительно представляет смысл японского кимоно, как впрочем, и японскую культуру и ее носителей. На современном этапе развития важно правильно разглядеть японскую культуру, так как познание других культур, и в частности японской, является и шагом в воспитании культуры «Чужого», и способом духовного обогащения и развития культурного диалога.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Николаева Н.С. Япония – Европа: диалог в искусстве: / Н.С. Николаева. – М.: Изобразиельное искусство, 1996 –400 с.

2. Рибалко С.Б. Японське вбрання очима європейців: XVI- початок XX ст. / С.Б. Рибалко //Культура України: зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2010. Віп. 32. – С. 196-206.

3. Lambourne L. Japonisme. Cultural Crossing between Japan fnd the West / L. Lambourne/ – New York, 2008. – 240 p.

4. Krol A. Martwa natura z japonska laleczka, Manggha /Anna Krol. – Krakow, 2010. – 176 p.

УДК 159.942.5-053.5-056.36: [615.85 : 688.721

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ РОЗЛАДІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОТЕРАПІЇ

Анастасова Наталя Миколаївна
старший викладач
кафедри прикладної психології та логопедії
Марюха Дар'я Сергіївна
студентка
Бердянський державний педагогічний університет
м. Бердянськ,Україна

Анотація: у статті розглядається поняття лялькотерапії, її значення для покращення емоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Зазначаються емоційні прояви молодших школярів та визначаються основні корекційні етапи, функції, напрями та завдання (виховні, розвиткові, освітні, діагностичні, корекційні) роботи з лялькою.

Ключові слова: лялькотерапія; молодший шкільний вік; функції; напрями; корекційно-розвиткові завдання.

Лялькотерапія – це метод психотерапії, що передбачає використання ляльки як основного засобу психокорекційного впливу. Лялька сприяє взаємодії дитини та дорослого. На думку А. Татаринцевої, лялькова терапія – це метод лікування лялькою [8, с. 24-25].

Ляльки були присутні в житті людей із давніх часів. Їх використовували як оберіг для проведення обрядів та ігор для дітей. Історія використання ляльок у медичній практиці триває близько 100 років. Наприклад, невролог Малколм Райт з Уельсу в 1926 році використовував ляльок для зняття неврозів, пов'язаних з вакцинацією у дітей. Було виявлено, що властивість ляльок

допомагає в реабілітації хворих на ДЦП. Сьогодні лялькову терапію активно застосовують в Україні та світі.

За допомогою ляльок дорослі можуть навчити дітей основних навичок спілкування, взаємодії в суспільстві та іншому, адже діти довіряють лялькам більше, ніж інші [3, с. 4-5].

На сучасному етапі немає остаточної точки зору щодо того, чи можна розглядати лялькотерапію як єдиний психокорекційний метод, або ж визначити його як окремий арт-терапевтичний метод. Різні автори відносять лялькотерапію або до арт-терапії (Р. Денисова, Л. Либідєва), або до ігротерапії (А. Тащева, С. Гриднєва), співвідносять з казкотерапією (Т. Зінкевич-Євстігнєєва), а також виділяють як окремий психокорекційний метод (А. Татаринцева, І. Медвєдєв, Т. Шишова, Н. Зінов'єва, Н. Михайлова).

На думку О. Федій, вивчення світового досвіду сучасного розвитку лялькотерапії у психолого-педагогічній науці та практиці дає змогу виділити наступні три основні напрями лялькотерапії в роботі з дітьми:

а) терапевтично-стабілізуючий напрям: лялькотерапія у роботі з хворими дітьми в умовах тимчасового перебування дитини у важкому стані в лікарні;

б) психокорекційний напрям: лялькотерапія з дітьми, котрі потребують підвищеної уваги (використання ляльки як психокорекційного засобу);

в) навчально-виховний напрям: використання лялькотерапії в освітніх навчальних закладах та навчальних програмах (музичне виховання, заняття з розвитку мовлення, природничі дисципліни тощо) [9, с 46 - 47].

Також визначаються наступні функції лялькотерапії:

• комунікативна – формування емоційного контакту дітей у колективі;

• релаксаційна – зняття емоційного напруження;

• виховна – психологічна корекція проявів особистості в ігрових моделях життєвої ситуації;

• розвиваюча – розвиток психічнинх процесів (пам'яті, уваги, сприйняття тощо), дрібної моторики;

• навчальна – збагачення знань про навколишній світ [1, с. 4].

Проведення лялькотерапії за методикою Н. Зінов'євої та Н. Михайлової передбачає наступні етапи:

– терапевт пропонує дитині ознайомитися з ляльками;

– у дитини є можливість вибору ляльки, з якою вона хотіла б розповісти яку-небудь історію (або конкретно про тих людей, яких вона знає, або про певну ситуацію); терапевт звертає увагу на те, які ляльки вибирає дитина, а які – ні;

– терапевт вступає у гру та просить дитину ознайомити його з ляльками, допомагає описати ляльок за допомогою відкритих запитань;

– у процесі гри терапевт втручається лише в разі потреби або на прохання дитини;

– після завершення гри терапевт розмовляє з лялькою: ставить відкриті запитання про думки, почуття, дії, а потім поступово переносить свої питання та інтерпретацію безпосередньо на дитину.

Найбільш сприятливим періодом для розвитку емоційної сфери та культури почуттів особистості вважається молодший шкільний вік. Позитивні емоції, які переживає дитина під час навчання в початковій школі, покращують її пізнавальні процеси (увагу, пам'ять, мислення) в процесі навчання, а от негативні емоції можуть призвести до підвищення рівня тривожності у школяра, що знижує розумову активність та пізнавальну діяльність. Тому взаємозв'язок між позитивним емоційним та інтелектуальним розвитком є важливим задля гармонійного розвитку дитини та її успішної адаптації [5, с. 126].

Емоційний розвиток дитини залежить від досвіду, який вона набуває вдома, в школі та під час взаємодії з оточенням (Т. Крайнікова, М. Лісіна, О. Маляр, В. Мухіна, М. Тіхонова, О. Чебикін та інші) [5, с 127].

На основі аналізу робіт дослідників (К. Бюлер, А. Запорожець, Г. Мюнстерберг, А. Прихожан, С. Рубінштейн) можна виділити такі емоційні прояви молодших школярів:

– імпульсивна реакція на стимули навколишнього середовища;

– щире вираження власних емоційних переживань;

– очікування страху в процесі навчання: передбачення неприємностей, невдач, сумнівів у тому чи іншому завданні;

– страх втратити своє звичне соціальне становище;

– емоційна нестійкість, раптова зміна настрою;

– зміна провідної діяльності від ігрової до навчальної як чинника емоційного напруження;

– підвищення значущості оцінки власних досягнень;

– недостатнє усвідомлення сутності емоційних станів, неправильне розуміння невербальних проявів емоцій, що викликає неадекватну реакцію молодших школярів на чинники навколишнього середовища.

Коли дитина вступає до школи, умови життя та діяльності суттєво змінюються. На зміну грі провідною стає навчальна діяльність. Шкільний режим вимагає більш високого рівня поведінки, ніж у дошкільному віці. Необхідність встановлення та підтримання стосунків з вчителями та однолітками під час спільної роботи вимагає розвинених навичок спілкування. Нездатність до адекватної поведінки та невдачі в навчальній діяльності сприяють так званому шкільному неврозу, що викликає дезадаптацію. Незрозумілі та вигадані страхи минулих років замінюються більш усвідомленими: уроками, стосунками з однолітками тощо. Час від часу діти молодшого шкільного віку неохоче йдуть до школи. Це може бути страх невдачі, страх критики з боку вчителів, страх відмови від батьків чи однолітків. Саме тому гостро постає питання психокорекційного впливу на дітей молодшого шкільного віку за допомогаю лялькотерапії в межах загальноосвітнього закладу [4, с. 36–37].

Завдяки лялькотерапії створюється цілісна ситуація, насичена подіями. Дитина може завуалювати реальну ситуацію зі свого власного життя за допомогою ляльки. Така робота також надає великі можливості для розвитку уяви дитини, винахідливості, спостережливості, асоціативного мислення, ритмічності, пластичності та спритності [6, с. 26–27].

Тому лялькотерапію можемо використовувавати під час корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з емоційними розладами.

Корекційно-розвиткові завдання, які здійснюються під час лялькотерапії у молодших школярів:

– розвиток пізнавальної сфери дитини;

– розвиток емоційно-вольової сфери;

– формування комунікативних навичок;

– збагачення уявлень про навколишній світ;

– розвиток рухової сфери, в тому числі дрібної моторики;

– активізація та розвиток мовлення;

– попередження страхів та негативних емоцій [7, с. 45].

Натомість Л. Лебедєва, виділяє такі важливі педагогічні завдання, які вирішуються за допомогою методу лялькотерапії: виховні, розвиткові, освітні, діагностичні та корекційні.

Виховні. Шляхом виготовлення площинної ляльки, у дітей виховується стриманість, самоконтроль, інтерес до самопізнання, діти починають підтримувати один одного. Взаємодія побудована таким чином, що молодші школярі вчаться правильно спілкуватися, розвивають товариські відносини з однолітками та дорослими. Це сприяє моральному розвитку особистості, забезпечує орієнтацію в системі моральних норм, засвоєння етики поведінки. Відбувається більш глибше розуміння себе, свого внутрішнього світу: думок, почуттів та бажань. Встановлюються відкриті, довірливі, доброзичливі відносини з учителем.

Розвиткові. Завдяки використанню різних форм художньої експресії створюються умови, під час яких кожна дитина відчуває успіх у тій чи іншій діяльності, самостійно долає складну ситуацію. Так вчителі на уроках демонструють дітям ляльку-мотанку, розповідають про історію її створення та яку роль вона має в житті кожної людини, адже ляльки-мотанки являються оберегом. Молодшим школярам пропонується створити ляльку-мотанку. Під час роботи вони мають ділитися своїми враженнями, висловлювати власні думки. Таким чином діти вчаться вербалізувати емоційні переживання, відкритість у спілкуванні та спонтанність. У цілому відбувається особистісний

розвиток людини, з’являється досвід нових форм діяльності, розвиток творчості, саморегуляція почуттів і поведінки.

Освітні. Вчителі початкових класів вже давно використовують ляльок у своїй роботі, наприклад, відому ляльку «Незнайко», з якої дітей відправляють у світ шкільних знань. Ефективно використовувати цей метод для активізації розумової діяльності та пізнавального інтересу; як наочний посібник у навчанні зовнішності людини та її частин (одяг, частини тіла тощо), для розвитку мовлення дітей. При виготовленні ляльок діти дізнаються про властивості різних матеріалів.

Діагностичні та корекційні. Діти виконують вправу «За мене розкаже моя лялька». За допомогою даної вправи досліджується та аналізується внутрішній світ кожного з молодших школярів. Метод лялькотерапії дозволяє отримати інформацію про розвиток та індивідуальні особливості дитини. Під час занять легко з’являється характер міжособистісних стосунків та реальне становище кожного в колективі, а також особливості сімейної ситуації.

На заняттях з ляльками за допомогою психолога чи психотерапевта діти та дорослі бачать свої проблеми та страхи, просто лялька «показує» спосіб їх подолання. Поступово вони створюють сценарій, який вони переносять у своє життя.

Під час лялькотерапії використовуються такі варіанти ляльок, як ляльки-маріонетки, пальчикові ляльки, тіньові ляльки, мотузкові ляльки, площинні ляльки, ляльки рукавички, ляльки-костюми [2, с. 6 - 7].

Ожививши ляльку, молодший школяр бачить, що кожен його рух відображається на її поведінці. Це допомагає дитині самостійно корегувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною. Дитина через ляльку може висловити те, що від себе зробити не може.

Підводячи підсумки, можна сказати, що молодший шкільний вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю, вразливістю, емоційністю, образністю сприйняття та особливим типом сприйняття, необхідним для гармонійного розвитку особистості дитини. Важливість

вивчення вікових особливостей емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку пов'язана з тісним взаємозв'язком емоційного та інтелектуального розвитку. Для того, аби розвивати емоційну сферу молодших школярів, варто проводити систематичну та цілеспрямовану роботу із збагачення чуттєвого досвіду дітей. За допомогою лялькотерапії можливі позитивні зміни в емоційному розвитку молодших школярів. Використання лялькотерапії під час психокорекційних занять сприяє формуванню у дітей доброзичливого ставлення до однолітків, створення позитивної атмосфери, розвитку когнітивних процесів, розвитку креативності та творчих здібностей дитини.

Ось чому питання напрямів психокорекційного впливу на дітей молодшого шкільного віку з використанням лялькотерапії є актуальним.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаменко Я. Ю. Шляхи залучення ляльки до педагогічних технологій дошкільного дитинства / Я. Ю. Адаменко, О.О. Дронова // Пошуки і знахідки: матеріали наукової конференції СДПУ – укладач В.К. Сарієнко. – Слов'янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2011. – С. 3 - 6.
2. Антонець М. Лялькотерапія як один з методів виховання духовних пріоритетів у дитини / М. Антонець // Збірник наукових праць «Простір арт-терапії» Вип. 1(7). – К.: Арт-терапевтична асоціація, 2010. – С. 4 -11.
3. Вознесенська О.Л. Арт-терапевтичний вплив на структури особистості в роботі з образом «Я» / Вознесенська О.Л., Невах Є.В.// Простір арт-терапії: Зб. наук. ст.; [ЦІППО АШ України, ГО «Арт-терапевтична асоціація»], [редкол.: Семиченко В.А., Чуприков А.П. та ін.]. – К.: Міленіум, 2009. – Вип. 2 (6). – С. 4 - 15.
4. Динаміка розвитку дитячого співавторства на початковому етапі навчання (система розвивального навчання Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова) / О. М. Кондратюк, І. М. Толмачова, З. І. Шилкунова // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків: ОВС, 2002. – Вип. 22. – С. 35-39.

5. Дронова О. О. Лялька як засіб розвитку креативності в шкільному дитинстві / О. О. Дронова, О. О. Шаталова // Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти: матеріали Всеукраїнського наук. – практ. семінару. – Слов'янськ: СДПУ, 2003. – С. 126-128.

6. Калініна Л. Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку / Л. Калініна // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Педагогіка. – 2009. – Т. 108, Вип. 95. – С. 25 - 29.

7. Кононенко А. До проблеми функціонування ляльки, як соціокультурного феномена в історичній ретроспективі / А. Кононенко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 64. – Херсон: ХДУ, 2013. – С. 44 - 47.

8. Татаринцева А.Ю. Куклотерапия в работе психолога, педагога и логопеда / А. Ю. Татаринцева. – СПб.: Речь, 2006. – 102 с.

9. Федій О. Лялькотерапія в професійній діяльності педагога – О. Федій // «ПостМетодика». – 2009. – С. 45 - 50.

УДК 711.168

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА БУДІВЕЛЬ ЗІ ЗМІННОЮ ГЕОМЕТРІЄЮ

Антоненко Ігор Володимирович
старший викладач
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: в статті виявляються тенденції, формулюються прийоми і принципи формування зовнішніх і внутрішніх середовищ динамічно змінюваних інноваційних будівель на новому етапі розвитку модульних будівельних технологій. Виявлено особливості проектування інноваційних об'єктів, як гнучких середовищних структур міста, що трансформуються.
Ключові слова: середовищні структури, динамічність, статичність, трансформація, сучасні технології, формоутворення.

У містах, що розвиваються, з прискоренням темпів життя все сильніше проглядається потреба в образної зміні міського середовища. Архітектура і дизайн сучасних будівель тяжіють до змін образних рішень за допомогою динаміки і трансформації, протиставляючи цю орієнтацію класичної раціональності, простоті і стійкості. Дизайн при цьому став позбавлятися від підпорядкованої ролі, розширив свої потужності і почав зрощуватися з архітектурою, висуваючи на перший план концепцію нестійкості, руху, навмисної ускладненості форм, об'єднаних у відкриті системи. Відсутність яскраво виражених модифікацій у зовнішньому вигляді будівель з плином часу часто призводить до дисонансу з ціннісними орієнтирами і вимогами суспільства, що постійно змінюються. За рахунок зрощування зовнішніх і внутрішніх просторів почало формуватися нове просторове середовище, засноване на необхідності постійної трансформації. Цей процес носить в

основному спонтанний, навіть випадковий характер, що не спирається на науково обґрунтований механізм регулювання утворень об'ємно-просторових структур. Тому слід свідомо прояснити ситуацію в процесах трансформації образності будівель зі збереженням актуальності функціональних процесів на всьому терміні експлуатації об'єктів, розібратися з особливостями зрощування архітектури та дизайну, і взяти всі ці процеси під свій контроль – що стає найближчими насущними цілями сучасних дизайнерів і архітекторів.

Характерною відмінністю трансформованих споруд є можливість протягом певного часу здійснювати регулярні або періодичні метаморфози – змінювати форму обсягу, ступінь його замкнутості, структуру побудови, композицію, планувальні рішення. Тобто перетворювати інтер'єрні та екстер'єрні простори будівель відповідно до функціональних вимог [1]. У цьому процесі, в результаті зрощування з дизайном, архітектура стала втрачати притаманну їй властивість статичності і придбала риси динамічної нестійкості. Тоді як орієнтований на широке і часте споживання дизайн від самого початку є динамічним і мобільним. В сучасних зовнішніх і внутрішніх середовищах тотально домінує індустрія, нові будівельні обсяги формуються (збираються, конструюються) із заводських складових, що веде до процесу зрощування, взаємозамінності нових форм. В проектній культурі чітко простежуються тенденції уніфікації, комплексності та ускладненості просторових структур за рахунок розширення практики дизайну, який виходить з внутрішнього середовища назовні і формує в екстер'єрі динамічну реальність на основі різних прийомів трансформації.

Трансформовані системи в архітектурі громадських будівель на території колишнього Радянського Союзу були вперше застосовані в 1931 році архітектором Б.М. Іофаном в кінотеатрі «Ударник» в Москві (рис.1), де при перекритті залу використовувалися розсувні механізми, що дозволяли відкривати дах для демонстрації фільмів під відкритим небом [2, с. 321]. Одним із значущих проектів архітектурного трансформації як нового напряму сучасної динамічної архітектури кінця XX століття, вважається представлений в 70-і роки архітекторами Семеновим В.Т. і Пономарьовим Е.П. проект «космічної»

будівлі Салтівського ринку в місті Харків (рис.1). У проекті пропонувалося трансформувати за допомогою траверс елементи будівлі в світло-акустичну платформу для різних заходів дозвілля. Проект громадської будівлі на території сучасної України був відзначений першою премією міського конкурсу, але через технічну складність не був втілений [3].

Рис. 1. (зліва направо) кінотеатр «Ударник» в м. Москва, арх. Б. Иофан; будівля Салтівського ринку в м. Харків, арх. В. Семёнов, Е. Пономарёв

Зараз в Україні трансформована архітектура знаходиться в стадії повільного формування і тільки лише окремих її напрямків. Аналізуючи світовий досвід, можна сказати, що зміна якісних і кількісних показників архітектурного середовища інноваційних будівель може реалізовуватися за рахунок використання наступних прийомів трансформації, це:

1. *Функціонально-планувальні:* ці прийоми забезпечують здійснення процесів внутрішньої адаптації архітектурного об'єкта, яка відбувається в межах його зовнішньої оболонки при збереженні загальних постійних розмірів будівлі. Вид динаміки будівлі обумовлює його структуру, в якій проявляються характер побудови планувальної композиції, що виражає складність і гнучкість простору, а також функціональне наповнення. Це дозволяє вибудовувати різноманітні конфігурації простору будівлі для організації різних процесів. Характерно багатофункціональне використання простору. За допомогою мобільних елементів вирішується завдання оптимізації інтер'єру будівлі і визначення його параметрів, підвищується рівень комфортності середовища. Так раціональне поєднання максимальної кількості функцій в будівлі призводить до забезпечення динамічного розвитку вибраної комірки або об'єкта в цілому [4].

Яскравим прикладом може служити проект Палацу Розваг в Лондоні, де Седрик Прайс, британський архітектор, не тільки описував можливість руху в архітектурі, але намагався застосовувати ці ідеї на практиці (рис.2). У його динамічному об'єкті регульовані жалюзі даху захищали відвідувачів від дощу, а теплові завіси, мобільні прозорі перегородки і завіси з фольги виключали необхідність використання зовнішніх і внутрішніх стін. Простір постійно трансформувався, єдиним нерухомим елементом будівлі була підвішена під стелю решітка, необхідна для кріплення на неї інших елементів. Підйомники і проходи на різних рівнях забезпечували переміщення відвідувачів по всій території комплексу. Гігантський кран повинен був постійно переміщати готові модулі, створюючи різні типи освітніх і рекреаційних просторів. У будівлі не було входу, що надавало можливість людям входити і виходити коли і де завгодно.

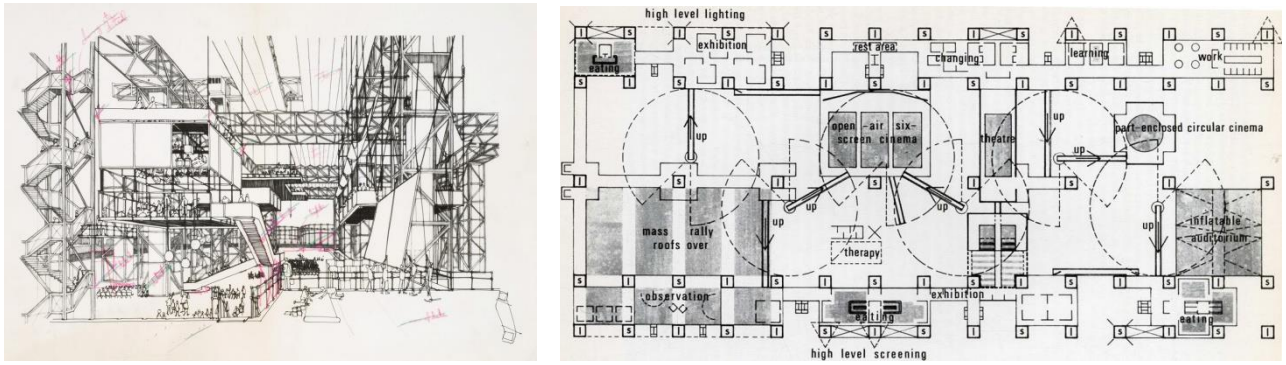

Рис. 2. Палац Розваг в Лондоні (Fun Palace),
арх. Седрік Прайс, Джоан Літлвуд, 1961 - 1966 р.р. (проект)

2. *Конструктивні:* характеризуються кількісними змінами загальних габаритів будівлі. За рахунок переміщення і трансформації огороджувального покриття здійснюється об'єднання різних приміщень, збільшується площа інтер'єрного простору, в тому числі за рахунок використання екстер'єрного. Процеси зовнішньої адаптації архітектурного об'єкта здійснюються шляхом зміни його зовнішньої оболонки. Конструктивне рішення будівлі передбачає трансформацію покриттів, що розкриваються, телескопічно розсувних частин будівлі, фасадних систем і систем жалюзі, огороджувальних поверхонь, динаміку стін і покрівель, обертання поверхів, а також рух всієї будівлі. Так за

рахунок використання трансформованих перегородок, підйомно-опускних і обертаючих механізмів підлоги і стелі можна створити універсальні інтер'єрні та екстер'єрні простори будівель [5, с. 58]. Характерно наявність органічного взаємозв'язку приміщень з навколишнім ландшафтом шляхом їх інтегрованої взаємодії. Трансформовані фасадні системи регулюють параметри мікроклімату в приміщенні (освітленість, температура повітря, вологість і т. п.), постійно змінюючись під впливом навколишнього середовища за рахунок оборотних рухів конструктивних елементів. Такими елементами можуть бути модульні сітки. Будинки являють собою самодостатню систему, в якій, внаслідок взаємодії людини з навколишнім середовищем, відбувається зовнішня чи внутрішня трансформація архітектурної оболонки. Реалізувати подібні зміни дозволяють ультрасучасні матеріали, технічні засоби та інноваційні методи архітектурного моделювання. В цьому випадку специфіка конструктивного рішення будівлі також визначає його художній образ [6].

Рис. 3. (зліва направо) Будівля «Media-ICT» в Барселоні (Іспанія); офісна будівля Kiefer Technic Showroom в провінції Штірмарк (Австрія); житловий будинок «Механічний балет» в Цюріху (Швейцарія)

Прикладом може служити будинок Media-ICT в Барселоні. Конструктивно його фасад являє собою своєрідні «подушки», виготовлені на основі термічного пластика ETFE. Офісна будівля Kiefer Technic Showroom в австрійській провінції Штірмарк теж обладнана динамічним фасадом, що візуально найбільше нагадує горизонтально повернені віконниці. Ці багатошарові панелі з перфорованого алюмінію керуються за допомогою електроніки, яка змушує їх ковзати уздовж вертикальних напрямних. Бюро Manuel Herz Architects спроектувало в Цюріху житловий будинок на п'ять квартир. Триповерховий

комплекс назвали «Механічний балет» (Ballet Mécanique). Рухливі алюмінієві віконниці виконують «танок» за рахунок гідравлічного механізму, вони можуть трансформуватися в балкони або навіси від сонця (рис.3) [7].

В Україні цей прийом трансформації знаходиться в початковій стадії розвитку. В Одесі практично завершений монтаж кінетичної системи фасаду морського вокзалу, центральним елементом якої є екран розміром 13,2 м х 37,2 м, облицьований більш ніж п'ятьма тисячами алюмінієвих пластин, які «оживають» під дією вітру. Відстань між пластинами – 6 см, цього достатньо для проникнення денного світла в великий хол споруди. Всі алюмінієві елементи обробки виготовлені в Україні методом екструзії – витискування розігрітої алюмінієвої болванки через профільний отвір (рис.4).

Рис. 4. Кінетичний фасад морського вокзалу в Одесі (Україна)

3. *Об'ємно-просторові:* передбачають якісну зміну архітектурного об'єкта шляхом перетворення об'ємних елементів будівлі. Характерна можливість пристосування обсягу будівлі до постійно змінюваних умов і факторів, зміна просторових характеристик об'єкта: ступінь відкритості/замкнутості по відношенню до навколишнього середовища, забезпечення шумового захисту, регулювання показників природного освітлення, інсоляції та ін. Це покращує експлуатаційні якості і підвищує рівень комфортності будівлі, враховуючи різні потреби людини. Основною метою даної трансформації будівлі є необхідність створення і підтримки оптимальних мікрокліматичних характеристик всередині об'єкта, а також економія енергії. Крім екологічного аспекту трансформація об'ємно-просторового середовища будівель (складні концептуальні структури мобільної форми, можливість видозміни обсягу, що змінюються в залежності

від конкретних умов простору) сприяє естетичної виразності їх архітектурного рішення [8].

Прикладом реалізованої громадської будівлі, в якої використовуються змінювані фасадні рішення на основі трансформації обсягу, є багатофункціональний комплекс «Benetton Group Headquarters» в Тегерані [9]. Динамічна архітектура будівлі базується на інтеграції перетворення трьох однакових обсягів в єдине ціле шляхом обертання. При цьому динаміка руху має висхідний напрямок. Обертові конструктивні елементи будівлі дозволяють створювати фасадні рішення, що постійно змінюються, які в свою чергу впливають на формування забудови і перетворюють простір навколишнього середовища (рис. 5).

Рис. 5. (зліва направо) Проект МФК «Benetton Group Headquarters» в Тегерані (Іран); виставковий центр на території технопарку Zoomlion в місті Чанша (провінція Хунань, КНР); будинок Sharifi-ha в Тегерані (Іран)

Концепція високотехнологічних торцевих трансформованих фасадів, керованих гідравлікою, була представлена в проекті виставкового центру Zoomlion Exhibition Center. Унікальність зовнішньої оболонки будівлі полягає в динамічному перевтіленні конструкцій фасадів з прямокутної форми у біоморфні фігури різних тварин і комах [10], покликана забезпечити природну вентиляцію виставкового залу і проникнення в будівлю сонячного світла. Будинок-трансформер Sharifi-ha був спроектований і побудований архітектурним бюро Nextoffice в Тегерані. У будинку знаходяться три приміщення-куба. Залежно від погодних умов і бажання господарів вони можуть висуватися на вулицю на 90 градусів. Фасад, при цьому, з двомірного

стає тривимірним (рис. 5). Ці блоки встановлені на спеціальних обертових платформах, які використовуються також на театральних сценах і автомобільних виставках [11].

В Україні цей прийом трансформації поки зовсім не розвинений і залишається на проектному рівні, на якому є певні успіхи. Наприклад проект «Кінетичний хмарочос», який розробили українські архітектори В. Копєйкін і П. Заботін, визнаний одними з кращих на конкурсі хмарочосів за версією професійного журналу «eVolo Magazine» (рис. 6).

«Кінетичний хмарочос» призначався для Мехіко і намагався вирішити частину проблем міста інноваційним підходом до пропонованого житла. Структура «кінетичного хмарочоса» ділилася на 3 основні зони – на простір геотермального заводу, на офісні і житлові апартаменти, і на фасад з сонячних панелей. Модулі фасаду були розроблені у вигляді квіток, які кріпилися до основи каркаса. Квітки могли повертатися, закриватися і відкриватися залежно від сонячного світла [12].

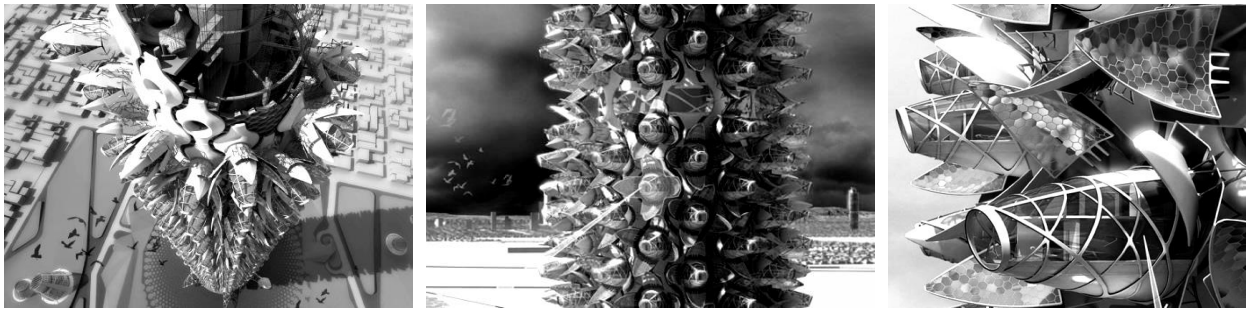

Рис. 6. Проект «Кінетичний хмарочос», арх. В. Копєйкін, П. Заботін

Висновок: у всіх проектах інноваційних будівель, які передбачають в процесі побудови та експлуатації використання можливості трансформації, закладені основи динамічного формоутворення, гнучкі планувальні рішення, ідеї інтеграції навколишнього середовища зі структурою будівель і взаємозв'язку з оточенням, зміна просторових характеристик приміщень і регулювання мікроклімату. Подібні перетворення мають значний вплив на рівень комфорту будівель, підвищуючи їх як функціональні, так і естетичні показники.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шилкова А.О. Приемы и средства трансформации в архитектуре. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: http://cont-trend-arch-proect.blogspot.com/2014/04/blog-post_1370.html

2. Barkhin M.G., Ikonnikov A.V., Matsa I.L. i dr. Mastera sovetskoy arkhitektury ob arkhitekture [Masters of Soviet architecture on architecture]. M.: Iskusstvo, 1975. – 541 p.

3. Реусов В.А. Нереализованные проекты. Трансформируемый рынок // Газета "Поиск", 2009 [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: forum.gp.dn.ua/viewtopic.php?p=38333#p39670

4. Смирнова О.В. Особенности инновационного формирования жилых и общественных зданий в городской среде. / О.В. Смирнова. // Матеріали між нар. наук.-техн. конф. «Сучасні проблеми архітектури і містобудівництва в умовах міжнародної інтеграції», 27-28 листопада 2014 р.: тези доповідей. – Х.: ХНУМГ, 2014. – С. 149-151.

5. Сапрыкина Н.А. Основы динамического формообразования в архитектуре: учебник для вузов. / Н.А. Сапрыкина. – М.: Архитектура-С, 2005. – 312 с.

6. Попова И.С. Трансформируемые фасады как средство выразительности архитектуры. URL: http://arch-con.blogspot.com/2013/04/blog-post_2233.html

7. Национальная энциклопедия строительства [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: http://profidom.com.ua

8. Акбаралиев Р.Ш. Принципы построения гибких архитектурных пространств / Р.Ш. Акбаралиев // Архитектура и градостроительство стран Центральной Азии в новом тысячелетии: тр. межд. научно-практич. конф. – Бишкек: КРСУ, 2010 – С.101-107.

9. Architecture firm AquiliAlberg. Project Headquarter BENETTON GROUP. Teheran, Iran. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: aquilialberg.com.

10. Springer. Zoomlion Exhibition Center // [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: architecturelinked.com/profiles/blogs/zoomlion-exhibition-center

11. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: https://novate.ru/blogs/010814/27179/
12. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: http://stroy-ua.net/novosty-stroykompleksa/proekt-kyn-ch-s-y-b-u-a-kh-v-sh-l-f-evolo.html

ВРОЖДЕННАЯ РАСЩЕЛИНА ВЕРХНЕЙ ГУБЫ И НЕБА В УЗБЕКИСТАНЕ

Амануллаев Рустам Азимжанович
д.м.н., профессор
Асророва Камола Собиржон кизи
студентка
Ташкентский Государственный стоматологический институт
г.Ташкент, Узбекистан

Аннотация: Наиболее часто встречающаяся врожденная расщелина верхней губы и неба является одним из тяжелых видов по анатомическому и функциональному нарушения челюстно-лицевой области у детей. Пациенты с ВРГН нуждаются в оказании комплексной реабилитации группы специалистов, объединяющиеся в специализированных реабилитационных центрах. Организация специализированного реабилитационного центра в оказании комплексной медицинской помощи пациентам с ВРГН обеспечивает в 90% оптимальный результат как в хирургической, так и в логопедической, ортодонтической, а также социально-адаптационных аспектах.

Ключевые слова: Врожденная расщелина губы и неба, профилактика, реабилитация, приобретенная расщелина

На сегодняшний день актуальность лечения и профилактика врожденной расщелины верхней губы и неба определяется, сложным комплексом анатомического и функционального порока развития детского организма, который затрудняет адаптацию ребенка в условиях дошкольного коллектива и обучения в школе. Особенностью является не только то, что это-дети, что само по себе уже определяет особую значимость внимания по отношению к ним, оно еще и то, что они больны с самого рождения . Полная медицинская, психологическая и социальная адаптация ребенка, формирование полноценной

личности находятся в прямой зависимости от анатомических, функциональных и косметических нарушений, а также своевременности проведения реабилитационных мероприятий.

В Узбекистане для оказания специализированной комплексной медицинской помощи детям с врожденной патологией челюстно-лицевой области создан центр реабилитации детей с врожденной и приобретенной расщелиной верхней губы и неба, в котором для достижения оптимального результата лечения проводится консультативный прием с участием детского хирурга, ортодонта, педиатра, логопеда и анестезиолога. Разрабатывается комплексная реабилитация больного с врожденным пороком челюстно-лицевой области.

В настоящее время созрела необходимость в проведении анализа структуры пороков и временных трендов врожденной расщелины верхней губы и неба в различных регионах республики. Это является необходимым этапом для планирования и проведения целенаправленных профилактических мероприятий, направленных на снижение частоты рождения детей с ВРГН. Разработать краткосрочный прогноз с определением эпидемиологических очагов и клинических разновидностей. В связи с этим назрела необходимость в организации региональных центров перинатальной диагностики врожденных пороков развития плода на базе крупных много профильных учреждений. Учитывая широкую распространенность ЖДС среди беременных и кормящих женщин, разработать адекватные лечебно-профилактические мероприятия, способствующие снижению аномалий развития среди детского населения региона.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1.Блохина С.И. Особенности организации специализированной помощи семье, имеющей детей с врожденной патологией. //Актуальные вопросы реабилитации детей с врожденными пороками развития черепно-лицевой области: Тезисы конф. - Чита, 1993; с. 10 - 11.

2.Блохина С.И., Гольдштейн С.Л., Мамедов Ад.А., Рудаковский Д.Г., Ткаченко Т.Я., Шершнев В.Н. О системе знаний по комплексной реабилитации детей с небно-глоточной недостаточностью. //Современные реабилитационные технологии и качество здоровья (итоговый сборник научных материалов за 1996 г.) - Екатеринбург: РНПЦ "Бонум", 1997. - с. 93-106

3.Водолацкий М.П. Бабанина В.Г. Организация лечения и наблюдения больных с врожденными расщелинами лица в межобластном центре. //Стоматология. 1993. – Т. 72. № 1. – С. 58-60.

4.Измайлова В.И., Касаткина А.Л., Фоменко И.В. Анализ опыта работы Волгоградского центра диспансеризации детей с врожденной патологией челюстно-лицевой области. // Тез. докл. 1-я республиканская конференция “Стоматология и здоровье ребенка”, 24-25 октября 1996, Россия, Москва, 1996; с. 57.

5.Castillo E.E., Czeizel A., Kallen B. et al. Methodology for birth defects monitoring. Birth defects original article series 1986; 22(5): 1-43.5.

УДК 631.52:633.2:633.31/.37

СКРИНІНГ КОЛЕКЦІЇ КОРМОВИХ ТРАВ ІНСТИТУТУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Байструк-Глодан Леся Зіновіївна
к.с.-г.н., ст.н.с
зав.лабораторії селекції трав
Хом'як Марія Михайлівна
ст.н.с.
Інститут сільського господарства
Карпатського регіону НААН
с. Оброшино, Україна

Анотація: Колекція кормових трав Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН далі (ІСГКР) на 01.01.2020 року нараховує 1085 зразків із 19 ботанічних видів, з них бобових – 482 і злакових – 603. Генофонд колекції розділений на дві групи: бобові та злакові кормові трави. В статті наведено скринінг колекції кормових трав.

Ключові слова: кормові трави, інтродукція, колекція, сорт, зразок, паспортизація, реєстрація, національне сховище

Кормові рослини і їх системні утворення – агробіоценози мають фундаментальне значення в сільському господарстві як джерело одержання високобілкових і енергонасичених кормів, як постійно діючий грунтовоутворюючий фактор і як незамінний біологічний засіб попередження процесів деградації і опустелювання агроландшафтів. Кормовим травам немає альтернативи в якості міцних, постійно діючих, кумулятивних середовищноутворюючих і середовищновідновлюючих факторів збереження і підвищення стійкості агросфери і біосфери [1, с. 65].

Генетичні ресурси культурних рослин і їх диких родичів є найважливішими компонентами рослинного біологічного різноманіття. Біорізноманіття, крім його самодостатньої цінності, постачає людство усім необхідним для існування. Воно забезпечує функціонування екосистем, у тому числі стабільність клімату, підтримує кругообіг та очистку природних вод і збереження ґрунтів, забезпечує населення продуктами харчування, ліками, сировиною для промисловості, формує безпечне для життя і здоров'я довкілля. Саме тому проблеми збирання, збереження, вивчення і раціонального використання генетичних ресурсів культурних рослин і їх диких родичів важливі не лише для сільського господарства, а й для держави в цілому [2].

Інтродукція рослин – за визначенням – "цілеспрямована діяльність людини по введенню в культуру в даному природньоістричному районі рослин (родів, видів, підвидів, сортів і форм), раніше в ньому не виростали, а також перенесення їх в культуру з місцевої флори "[3, с.1], завданнями практичного характеру якої є введення в культуру інорайонного або дикорослих корисних видів / таксонів з місцевої флори і тим самим збагачення культурної флори, а також збереження рослинного різноманіття, по суті своїй пов'язана з проблемами адаптації, еволюції, стійкості біосистем надорганізменного рівня, в тому числі створюваних на базі штучного відбору культурних ценозів, або вступних популяцій (популяції залучаються в умови культури видів, які, на відміну від природних, як прийнято розглядати [4], формуються в результаті насіннєвого розмноження перспективних видів, що вводяться в культуру: фактично це ряд репродукцій (поколінь)). Флора кормових культур (рослин) включає давно відомі та малопоширені види, такі що впроваджуються в культуру (нові культури), а також не вивченні й не використані у культурі рослини. Всі вони становлять понад 200 видів, що належать до 15 ботанічних родин [5].

Жодна країна не може повністю забезпечити свої різноманітні і постійно зростаючі потреби за рахунок власних генетичних ресурсів. Упродовж всієї історії людства відбувався процес переносу різних форм культурних і корисних

диких рослин з одних регіонів в інші, відмінні за природними умовами, і інтеграція їх у культурну флору нової батьківщини. В теперішній час основним джерелом поповнення колекцій багаторічних трав є залучений матеріал, який поступає з різних джерел. При вивченні вихідного матеріалу необхідно дати більш повну характеристику всіх сортів і зразків. За результатами досліджень селекціонер складає характеристику всіх екологічних типів колекційного матеріалу, встановлює їх цінність в світі певних задач, які стоять перед селекцією. Важливим резервом поповнення генофонду кормових культур новими джерелами цінних ознак є природна дикорosла флора. Це важливо для створення високопродуктивних і повноцінних у кормовому відношенні сортів. Дослідження інтродукованих зразків багаторічних трав за комплексом морфо-біологічних і господарсько-корисних властивостей дає змогу виділити найбільш цінні з них для селекційної роботи та використання у кормовиробництві. Тому вивчення колекції залишається першочерговим, поскільки дає можливість відібрати форми, які в найбільшій степені відповідають моделі майбутнього сорту.

Метою проведеної роботи по створенню колекції кормових трав є формування різновидової колекції кормових культур, систематизація, вивчення та залучення нових цінних зразків у селекційну роботу, як джерел та донорів господарсько-цінних ознак. При проведенні роботи вирішується низка завдань, серед яких:

– обґрунтування та проведення інтродукції зразків генофонду селекційного походження, місцевих форм та диких співродичів культурних рослин;

– вивчення світового генофонду рослин, формування ознакових, базових, генетичних та інших колекцій;

– виділення джерел господарсько-цінних ознак, необхідних для створення нових урожайних високоякісних та генетично захищених сортів і гібридів в різних ґрунтово кліматичних зонах України;

– формування та ведення Інформаційної системи по генетичних ресурсах рослин;

– забезпечення науково-дослідних установ України насінням та посадковим матеріалом джерел цінних ознак та інформацією про них. Реєстрація зразків генофонду культурних рослин та їх диких співродичів проводиться з метою активізації створення та пошуку джерел та донорів цінних ознак, забезпечення їх активного використання в селекційних і наукових програмах і надійного збереження [6, 7].

Колекційні зразки кормових культур проходять вивчення за комплексом господарсько-цінних ознак в лабораторії селекції трав ІСГКР (зона Передкарпаття). Вивчається у колекції 615 зразків багаторічних трав: бобових – 258, злакових – 357. Поглиблене вивчення морфологічних та господарських ознак колекційних зразків багаторічних бобових і злакових трав дозволило:

– створити та зареєструвати: базову колекцію генофонду багаторічних бобових і злакових трав; ознакову колекцію конюшини лучної за урожайністю та стійкістю до борошнистої роси (у складі колекції 52 зразки з 5 країн світу) (Св. № 89); ознакову колекцію грястиці збірної (у складі колекції 49 зразків з 8 країн світу) (Св. № 116); ознакову колекцію по конюшині повзучій за врожайністю та скоростиглістю (складається з одного ботанічного виду і включає 31 зразок);

– зареєструвати в НЦГРРУ: селекційний номер конюшини лучної № 193 (Св. № 557), селекційний номер конюшини повзучої № 504 (Св. № 558), грястиці збірної Дрогобичанка пізня (IU1900231) (Св. № 939), тимофіївки лучної № 4 (IU 1100005) (Св. № 938), пажитниці багаторічної Осип (IU1400212) (Св. № 940), грястиці збірної (IU1900410) (Св. № 1890) і (IU1900409) (Св. № 1891), костриці червоної П1776 (IU 1300337) (Св. № 1915) та конюшини повзучої Д 498 (IU 0600439) (Св. № 1992), Д 500 (IU 0600441) (Св. № 1993), МДШ 27 (IU 0600804) (Св. № 1994), ІДРЛ (IU 0600796) (Св. № 1995);

– сформувати: інтродукційні бази даних; бази даних колекційних зразків багаторічних бобових і злакових трав; образні бази даних;

– створити сорти кормових трав: пажитниці пасовищної – Дрогобицький 2, Дрогобицький 16, Осип; костриці червоної – Говерла, Львів'янка; грястиці збірної – Дрогобичанка, Марічка, Бойківчанка; тимофіївки лучної – Підгірянка,

Дарина; мітлиці білої Галичанка, костриці очеретяної Смерічка; конюшини лучної – Передкарпатська 33, Передкарпатська 6, Трускавчанка; конюшини повзучої – Передкарпатська 1, Лішнянська, Східничанка; конюшини гібридної Придністровська.

В результаті використання колекційного матеріалу створено і проходить державну науково-технічну експертизу:

– сорт козлятника східного Карпатський (UJ 4600041), який у 2015 році прийнятий до Державної служби з охорони прав на сорти рослин України (Заявка №13168002);

– сорт лядвенцю рогатого Верховинець (UJ 0500182), який у 2015 році прийнятий до Державної служби з охорони прав на сорти рослин України (Заявка № 15198001);

– сорт конюшини лучної Україночка (UJ 0600806), який у 2015 році прийнятий до Державної служби з охорони прав на сорти рослин України (Заявка № 15155003).

Заявлено в НЦГРРУ на реєстрацію зразки багаторічних бобових і злакових трав, а саме: конюшина лучна 2 зразки, по 1 зразку конюшини гібридної, еспарцету закавказького, люпину багаторічного, козлятника східного, костриці червоної, кострице-райграсового гібриду і мітлиці білої та по 4 зразки пажитниці багаторічної і тимофіївки лучної.

На довгострокове зберігання у Національне сховище закладено насіння 262 зразки бобових трав та 464 зразки злакових трав.

Передано паспортів зразків кормових і газонних трав в Центральну базу НЦГРРУ, зокрема 507 зразків бобових та 588 зразків злакових трав.

Результати, які отримано свідчать про наявність необхідного наукового та дослідницького матеріалу для виконання завдання з розробки методології формування та ведення ознакових колекцій генетичних ресурсів кормових трав з метою ефективного використання в наукових, селекційних та навчальних програмах. Цей генофонд, який постійно буде збагачуватися новими цінними зразками дикорослих форм і місцевих популяцій багаторічних бобових і

злакових трав є базою для створення нових поколінь сортів, які мають забезпечити потреби кормовиробництва. Крім цього закладаються передумови збереження генетичного різноманіття рослин для майбутніх поколінь.

Отже, колекції генофонду рослин відіграють величезну і незамінну роль в безперервному процесі поліпшення культурних рослин. Важлива роль колекцій в полягає в консервації генетичної різноманітності всередині культивованих видів і їх диких родичів, підтримці досліджень та селекційних програм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байструк-Глодан Л.З, Хом'як М.М., Жапалеу Г.З. Генетичне різноманіття кормових трав, як вихідний матеріал для селекції. *Генетичні ресурси рослин.* 2019. № 24. С. 65-74.

2. Чекалин Н. М. Генетические основы селекции зернобобовых культур на устойчивость к патогенам. Полтава: Інтерграфіка, 2003. 187 с.

3. Некрасов В.И. Актуальные вопросы развития теории акклиматизации растений. М., 1980. 102 с.

4. Методические указания по изучению коллекции многолетних кормовых трав ВАСХНИЛ. Л., 1979. 37с.

5. Утеуш Ю.А, Лобас М.Г. Кормові ресурси флори України. Київ, Наукова думка, 1996. 108 с.;

6. Національний центр генетичних ресурсів рослин України. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.yuriev.com.ua

7. Рябчун В. К., Кузьмишина Н. В., Богуславський Р. Л. Інтродукція зразків генофонду рослин до національного банку генетичних ресурсів рослин України. *Генетичні ресурси рослин*. 2012. № 10/11. С. 17-24.

УДК 635.82

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ РЕГУЛЯТОРА РОСТА ЭПИН-ЭКСТРА ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ ГРИБА ШАМПИНЬОН ДВУСПОРОВЫЙ (AGARICUS BISPORUM SING.)

Байбикова Юлия Дмитриевна
студент
Григорович Людмила Михайловна
кандидат биологических наук, доцент, доцент
ФГБОУ ВО «Калининградский государственный технический университет»
г. Калининград, Российская Федерация

Аннотация: научно-исследовательская работа посвящена определению влияния регулятора роста растений Эпин-Экстра на продуктивность гриба шампиньон двуспоровый; результаты исследований показали, что полив субстрата с использованием регулятора роста растений Эпин-Экстра при культивировании гриба шампиньон двуспоровый обеспечил появление более крупных плодовых тел и увеличение урожайности на 2-5% по сравнению с контрольным вариантом без использования препарата.

Ключевые слова: шампиньон двуспоровый, регулятор роста растений, плодовое тело, продуктивность, урожайность.

Интерес аграриев самого западного региона России – Калининградской области к выращиванию шампиньона обусловлен высокими пищевыми качествами гриба, его ценными диетическими свойствами и популярности у кулинаров. Благодаря получению круглогодично товарной продукции в условиях усовершенствованной современной технологии его возделывания, этот продукт бесперебойно поступает потребителю.

Урожайность шампиньона варьирует от 20 до 25 кг/м^2, однако при соблюдении всех технологических элементов при его культивировании она достигает 27 кг/

м^2. Утверждается, что введение дополнительных приемов способно повлиять на увеличение выхода продукции и сокращения срока сбора урожая [1, с. 10]. Необходимость повышения продуктивности востребованного продукта питания, отсутствие информации об особенностях культивирования гриба шампиньона двуспорового в однозональной системе в условиях региона обуславливают актуальность темы исследований.

Целью нашей работы явилось определение влияния регулятора роста Эпин-Экстра на продуктивность гриба шампиньон двуспоровый. Для выполнения цели были поставлены задачи определения морфологических изменений в развитии плодовых тел гриба, сроков формирования первой и второй волны и урожайности гриба под воздействием регулятора роста Эпин-Экстра.

Опыт по оценке эффективности применения регулятора роста Эпин-Экстра при выращивании гриба шампиньон проведен на базе предприятия ООО «Аквамарин». При культивировании гриба использована система брикетов с компостом «Фаза 3», полностью колонизированным мицелием. Преимущества его использования уже доказаны на предприятии не только увеличением объема получаемых грибов, но и существенным снижением их себестоимости, так как при этом исключены дополнительные рабочие операции. Состав компоста «Фаза 3» сбалансирован по органическим белкам и минералам, выпускается под постоянным лабораторным контролем производителя и соответствует высоким стандартам качества.

Шампиньонница представляет собой камеру общей площадью 240 м^2, в которой находятся три ряда трехэтажных металлических стеллажей высотой 3,5 м. Полный цикл развития гриба составляет 25 дней. В качества покровного материала использовали однородный торф. Процесс прорастания мицелия в покровном слое при влажности 70-80% занимал 12-13 дней. Контроль уровня температуры воздуха помещения и субстрата осуществляли с помощью климатической установки, которая передает все данные в компьютерную программу.

Материалом исследования послужил регулятор роста растений Эпин-Экстра (препаративная форма – раствор). Действующее вещество 24-эпибрассинолид - фитогормон, полученный синтетическим путём, обладает антистрессовыми и повышающими иммунитет свойствами [2, с. 600].

Опыт состоял из трех вариантов: 1) контроль с поливом водой (без препарата); 2) полив с препаратом Эпин Экстра в концентрации 0,005 мл/1 л; 3) полив с препаратом Эпин Экстра в концентрации 0,005 мл/0,8 л. Расход раствора препарата – 1 л/м$^{2.}$ Поливы проведены с интервалом два дня: 07 ноября и 09 ноября.

Все полученные данные обработаны методом математической статистики: рассчитывали среднее арифметическое значение и их стандартное отклонение. Оценка достоверности различий между вариантами проведена по t-критерию Стьюдента для параметрических признаков.

При проведении опыта отмечены сроки технологических операций, даты развития гриба шампиньона двуспорового и сбора плодовых тел. Закладка субстрата, укрытие торфом, поливы проведены в одни и те же сроки во всех вариантах опыта.

Зафиксировано, что в варианте с применением Эпина-Экстра 0,005 мл/0,8 л раньше на один день появился примордий (через 13 дней после закладки субстрата) и началось плодообразование (через 16 дней после закладки субстрата).

Сбор плодовых тел гриба начался через 19-20 дней после закладки субстрата, при этом в варианте с применением Эпина-Экстра 0,005 мл/0,8 л грибы были готовы к уборке на один день раньше, чем в других вариантах. Сбор урожая второй волны проведен одновременно во всех вариантах (табл. 1).

Таблица 1

Сроки проведения технологических операций и развития гриба шампиньон двуспоровый в вариантах опыта по применению регулятора роста растений Эпин-Экстра

Вариант	Закладка субстрата	Укрытие торфом	Полив		Появление примордия	Плодо-образо-вание	Сбор плодовых тел	
			первый	второй			первая волна	вторая волна
Контроль	03.11	06.11	07.11	09.11	17.11	20.11	23.11	28.11
Эпин Экстра, 0,005 мл/1 л	03.11	06.11	07.11	09.11	17.11	20.11	23.11	28.11
Эпин-Экстра, 0,005 мл/0,8 л	03.11	06.11	07.11	09.11	16.11	19.11	22.11	28.11

Наблюдения за развитием гриба показали, что при внесении регулятора роста Эпин-Экстра в концентрации 0,005мл/0,8л срок появления примордия и начала плодообразования сократилось на один день по сравнению с контрольным вариантом и внесением Эпин-Экстра в концентрации 0,005мл/1 л.

В период сбора урожая первой и второй волны плодоношения проведены замеры диаметра шляпки (по наибольшему поперечному срезу) и высоты плодовых тел гриба (табл. 2).

Таблица 2

Результаты морфометрических показателей гриба шампиньон двуспоровый в вариантах опыта по применению регулятора роста растений Эпин-Экстра

Вариант	Показатели			
	первая волна плодоношения		вторая волна плодоношения	
	диаметр шляпки, см	высота гриба, см	диаметр шляпки, см	высота гриба, см
Контроль	5,93±0,50	1,65±0,38	5,95±0,49	1,69±0,20
Эпин – Экстра, 0,005 мл/1 л	6,29±0,53	2,93±0,62	6,34±0,40	2,96±0,54
Эпин-Экстра, 0,005 мл/0,8 л	7,10±0,88	3,27±0,59	6,90±0,31	3,28±0,45

По показателям диаметра шляпки все плодовые тела относятся к крупным (в соответствии с ГОСТом 56827-2015. Грибы шампиньоны свежие культивируемые. Технические условия).

В первой волне плодоношения в варианте с применением Эпина-Экстра в концентрации 0,005 мл/0,8 л получены более крупные экземпляры плодовых тел: в среднем на 0,81 см больше, чем в варианте Эпин–Экстра, 0,005 мл/1 л, и на 1,17 см больше, чем в контроле.

Во второй волне плодоношения преимущество результатов варианта с применением Эпина-Экстра в концентрации 0,005 мл/0,8 л сохранилось. Получены более крупные экземпляры плодовых тел: в среднем на 0,56 см

больше, чем в варианте Эпин–Экстра, 0,005 мл/1 л, и на 0,95 см больше, чем в контроле.

Оценка эффективности приема применения регулятора роста растений Эпин-Экстра проведена по показателям урожайности гриба шампиньон двуспоровый. Для этого определены масса одного гриба, количество плодовых тел на 1 $м^2$ и общий выход продукции с 1 $м^2$ (табл. 3).

Таблица 3

Показатели урожайности гриба шампиньон двуспоровый в вариантах опыта по применению регулятора роста растений Эпин-Экстра

Вариант	Первая волна плодоношения		Вторая волна плодоношения		Урожайность, кг/ $м^2$	Прибавка урожайности + , - к контролю, кг/ $м^2$ (%)
	масса гриба, г	количество, шт./$м^2$	масса гриба, г	количество, шт./$м^2$		
Контроль	21 ±0,38	680	20±0,024	640	27,54	-
Эпин – Экстра, 0,005 мл/1 л	21±0,035	740	21±0,032	760	28,10	+ 0,56 (2)
Эпин-Экстра 0,005, мл/0,8 л	18±0,027	820	18±0,021	840	28,90	+ 1,36 (5)

Сравнение показателей урожайности гриба шампиньон двуспоровый выявило наиболее эффективный вариант использования препарата Эпин-Экстра.

Применение с нормой расхода 0,005 мл/0,8 л оказалось более результативным: убрано 28,9 кг/ м^2 плодовых тел, то есть на 1,36 кг больше, чем в контроле, и на 0,8 кг больше, чем в варианте с нормой расхода 0,005 мл/1 л.

Таким образом, двукратный полив субстрата с использованием регулятора роста растений Эпин-Экстра при культивировании гриба шампиньон двуспоровый обеспечило появление более крупных плодовых тел и увеличение урожайности на 2-5% по сравнению с контрольным вариантом без использования препарата. При этом наиболее результативным зарекомендовал себя вариант Эпин-Экстра с нормой расхода 0,005 мл/0,8 л, где отмечено ускорение появления примордия и начала плодоношения первой волны на один день и рост урожайности плодовых тел на 5%.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Александрова Е.Г., Дулов М.И. Урожайность и морфологические показатели качества грибов при выращивании шампиньона двуспорового на синтетическом субстрате с применением регуляторов роста // Успехи современной науки и образования. – 2015. - №3. – С. 10-13.

2. Список пестицидов и агрохимикатов, разрешенных к применению на территории Российской Федерации. 2016 год. Справочное издание // Защита и карантин растений. – 2016. - №4. – 880 с.

УДК 338.984

МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЗНАЧИМЫМ МАРКЕТИНГОВЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ

Балабанова Людмила Вениаминовна
д.э.н., профессор, акад. АЭНУ
Юзык Людмила Александровна
к.э.н., доцент
ГО ВПО «Донецкий национальный университет
экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского»

Аннотация: В статье рассматривается актуальность социально-ориентированного маркетинга, дана характеристика социально-значимого маркетингового потенциала предприятия; рассмотрена сущность социальных и маркетинговых ресурсов, представлен механизм управления социально-значимым маркетинговым потенциалом.

Ключевые слова: социальные ресурсы, маркетинговые усилия**,** социально-значимый маркетинговый потенциал, управление, предприятие.

В настоящий момент, большинство отечественных предприятий используют лишь незначительную часть своего социального потенциала. Подобная ситуация во многом обусловлена отсутствием понимания его важности, действенных и апробированных на практике механизмов управления социальным потенциалом современного предприятия. В связи с этим, остро стоит вопрос формирования и использования социального потенциала в системе социально-ориентированного маркетинга предприятия.

В последние десятилетия, в результате развития глобальных средств связи и компьютерных технологий, социальный маркетинг претерпевает революционные изменения. Предприятия получают дополнительные возможности для эффективной маркетинговой деятельности. Поэтому в

условиях неопределенности и риска, которые связаны с динамической внешней средой, управление предприятием необходимо осуществлять на принципах социально-ориентированного маркетинга.

Одним из ключевых понятий социально-ориентированного маркетинга, с помощью которого предприятие сможет определить свою социальную ориентацию, обнаружить скрытые резервы и разработать эффективные и результативные стратегии будущего инновационного развития, является социально-значимый маркетинговый потенциал.

В отечественной экономический литературе интерес к категории «потенциал предприятия» появился на рубеже 1970-х и 1980-х годов. Тогда вышли много публикаций, которые содержали разнообразные аспекты определения «потенциал». В большинстве работ определялась важность и актуальность изучения вопросов оценки потенциала. В то же время, наблюдались расхождения в определении потенциала, его сущности, структуре и соотношении с другими категориями. [1]

Для исследования социальных условий деятельности предприятия В.Я. Заруба ввел понятие его социального (мотивационного) потенциала, под которым предлагает понимать совокупность таких отношений интереса, установок экономических субъектов в его внутренней и внешней среде, которые благодаря своей деятельной реализации влияют или могут существенно влиять на деятельность предприятия [2].

Социальный потенциал определенной социальной системы характеризует ее максимальные возможности, реализация которых возможна в существующем реальном поле социальных взаимодействий при наиболее благоприятных условиях и наличии необходимых ресурсов. Другими словами социальный потенциал конкретной социальной системы – это объем запасенной ею «социальной энергии», которая «заложена», сформирована и развита в данной социальной системе [3, с.185].

В исследовании Е.В. Каргаполовой социальный потенциал рассматривается как важнейшая составляющая потенциала социального развития, его микроуровень.

Если теория развития человеческого потенциала акцентирует внимание на внутренних потребностях человеческой самореализации, то социальный потенциал реализуется только в том случае, когда внутренней потребностью становится социальная направленность подобной самореализации [4, с.147].

А. И. Турчинов выделил наиболее существенные компоненты социального потенциала общества. Это уровень культуры и образованности граждан, качество социальных условий и отношений, степень доверия граждан к властям и субъектам управления, благоприятная среда в социуме. Исследование социального потенциала по основным компонентам, по мнению автора, позволит получить примерную картину способности и готовности российского социума к переменам [5, с.9].

Социальный потенциал, как и имидж предприятия, может быть позитивным, негативным и нейтральным. Социальный потенциал предприятия непосредственно влияет на его экономический потенциал, повышает конкурентоспособность, поскольку способствует более эффективному труду персонала, привлекает потребителей и партнеров, ускоряет и увеличивает объемы продажи товаров, облегчает доступ предприятия к ресурсам (финансовым, информационным, человеческим, материальным) и проведению операций. Он в форме имиджа представляет собой невещественный актив и отражается в соответствующей статье (Intangibles: goodwill) активной части балансового отчета американских и европейских компаний в стоимостном выражении [2].

Социально-значимый маркетинговый потенциал определяется нами как совокупность социальных и маркетинговых ресурсов, имеющихся в распоряжении предприятия, а также способности сотрудников предприятия к использованию ресурсов для получения маркетингового и социального эффекта.

Здесь социальные ресурсы понимаются как ресурсы, направленные на решение социальных задач, в решение которых вовлечено предприятие.

Маркетинговые ресурсы рассматриваются нами как маркетинговые возможности предприятия для решения своевременных задач.

Способности сотрудников предприятия к использованию ресурсов предполагает социальную компетентность персонала предприятия.

Управление социально-значимым маркетинговым потенциалом целесообразно рассматривать как процесс принятия и осуществления управленческих решений, которые направлены на рациональное использование, оптимизацию, а также наращивание социально-значимого потенциала предприятия.

Механизм управления социально-значимым потенциалом предусматривает совокупность следующих элементов:

- структуру социально-значимого потенциала предприятия;
- методику оценки конкурентоспособности социально-значимого потенциала;
- методы управления социальными и маркетинговыми ресурсами;
- инструменты оптимизации социально-значимых маркетинговых усилий;
-обоснование стратегических решений по использованию социально-значимого маркетингового потенциала.

С точки зрения структуры социально-значимый потенциал предприятия рассматривается нами как потенциал социального взаимодействия и потенциал маркетинга взаимоотношений.

Потенциал социального взаимодействия объединяет следующие виды ресурсов:

- взаимное доверие предприятия и стейкхолдеров;
- имидж социально-ориентированного предприятия;
- эффект реализации социальных практик в маркетинге предприятия, направленных на формирование положительной социальной репутации предприятия;
- социальное партнерство.

Потенциал маркетинга взаимоотношений объединяет следующие виды ресурсов:

- реализация потребительских практик в маркетинге предприятия;

- потенциал моделей покупательского поведения;
- корпоративная социальная ответственность;
- социальные инновации.

Инструментами оптимизации социально-значимых маркетинговых усилий выступают такие инструменты маркетинга, как социально-ориентированные маркетинговые исследования, стратегическое планирование, реклама, PR, направленные на проведение социально-значимых преобразований (изменений) и повышение эффективности социальной политики.

Методика оценки конкурентоспособности социально-значимого потенциала базируется на оценке социально-значимого потенциала комплекса маркетинга и предусматривает оценку элементов:

1) товар – ценности товара и услуг;
2) цена – ценообразование и оценка социального эффекта;
3) распределение – ценности участников канала распределения;
4) реклама, PR- социальное позиционирование.

Оценка конкурентоспособности потенциала складывается из двух показателей – наивысшая/наименьшая социальная ценность и наивысшая/наименьшая степень соответствия маркетинговой стратегии предприятия.

Управление социально-значимым маркетинговым потенциалом позволит получить следующие преимущества:

- обоснование социально-значимой миссии и целей предприятия, концентрация ресурсов на важнейших направлениях маркетинговой социальной активности предприятия;
- повышение эффективности формирования объема социальных выплат работникам;
- определение расходов на социально-значимые культурные мероприятия;
- создание условий для более четкого контроля структуры и стоимости непроизводственных фондов.

Для эффективного управления социально-значимым маркетинговым потенциалом предприятия нужна четкая и согласованная работа высшего звена

руководства, руководителей и специалистов служб маркетинга, рекламы, связей с общественностью, управления кадрами, а также других подразделений предприятия.

Развитие социально-значимого маркетингового потенциала предприятия должно осуществляться в иерархической системе управления предприятием, которая состоит из корпоративного, делового, функционального (производства, маркетинга, финансов, персонала) и операционного уровней.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Балабанова Л.В. Управління маркетинговим потенціалом підприємства: Монографія/ Л.В.Балабанова, Р.В.Мажинський. - Донецьк: ДонДУЕТ, 2005.-153 с.

2. Заруба В.Я. Концепция ценностей в управлении социально-экономическими системами. //Проблемы и перспективы формирования национальной гумманитарно - технической элиты: Сборник научных трудов. Вып. 1(5). – Харьков: НТУ “ХПИ”, 2003. – С. 120 – 125.

3. Докторович А.Б. Социальный потенциал как предмет системного исследования // Россия и современный мир. – 2007. – № 3.– С. 179-189.

4. Каргаполова Е.В. Категория «потенциала региона»: специфика проблемного поля // Научный потенциал регионов России на службу модернизации: межвузовский сборник научных статей. – Астрахань. – 2013. – №1. – С. 144 – 154.

5. Турчинов А.И. Социальный потенциал модернизации России: проблемы исследования. // Социальный потенциал модернизации России: материалы X межвузовской научно-практической конференции. Москва. РАГС. 27 апреля 2010 года; под общ. ред. А.И. Турчинова. – М.: Изд-во РАГС.– 2010. – С. 8-11.

УДК 339.138

МАРКЕТИНГОВА ДІАГНОСТИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ

Балук Надія Романівна
к.е.н., доцент
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

Анотація: в статті проаналізовано особливості конкурентоспроможності телеканалу. Здійснено оцінку конкурентоспроможності телекомпанії "НТА" на ринку телекомунікацій Львівської області за допомогою експертного аналітичного та графічного методів, побудовано багатокутник конкурентоспроможності з ранжування обраних телеканалів за відповідними критеріями. Обгрунтовано розрахунок варіантів стратегії поведінки телеканалів на регіональному ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, телеканал, багатокутник конкурентоспроможності, матриця оцінки конкурентоспроможності, комунікація.

Одна із кінцевих цілей маркетингової діяльності підприємства – перемога в конкурентній боротьбі. Перемога не як випадковість, а як закономірний підсумок постійних і грамотних маркетингових зусиль фірми, який залежить від конкурентоспроможності товарів чи послуг підприємства. Переважно під конкурентоспроможністю підприємства розуміють певну відносну інтегральну характеристику, що відображає його відмінності від конкуруючої фірми і, відповідно, визначає його привабливість для споживачів.

Для кожного підприємства його конкурентоспроможність вимірюється здатністю створювати, виробляти і продавати товари та послуги, цінові й нецінові якості яких привабливіші, ніж в аналогічної продукції конкурентів. Це

актуально для будь-якої сфери і галузі діяльності, зокрема й для підприємств на ринку телекомунікацій.

Телевізійний канал або телекомпанія як підприємство на ринку комунікацій володіє певними специфічними атрибутами роботи, оскільки надає споживачам особливий вид послуги – інформацію. Конкурентоспроможність телеканалу є результатом його конкурентних переваг, до яких належать певні характеристики телепродукту, умови виробництва і реалізації, тобто все те, що відрізняє його діяльність і створює перевагу над конкурентами. До основних чинників конкурентоспроможності телеканалу на сучасному етапі віднесено такі фактори: якість телепродукції, рівень техніки й технологій, доступ до привабливих джерел фінансового забезпечення, рівень активності інноваційно-інвестиційної діяльності, наявність стратегії підтримки високого рівня конкурентоспроможності, орієнтація у своїй діяльності на ринок і систематичну роботи зі споживачами, наявність конкурентної стратегії щодо безпосередніх конкурентів, рівень кваліфікації персоналу і рівень менеджменту, ринкова інфраструктура, правове поле функціонування телеканалу тощо.

Питанням конкурентоспроможності підприємства та визначення її рівня присвячені праці багатьох відомих вчених, зокрема, Азоєва Г.Л. [1], Данько Т.П. [2], Дойля П. [3], Ламбена Ж.-Ж. [4], Панкрухіна А.П. [5], Піддубної Л.І. [6], Сазерленда Дж., Кенуелла Д. [7], Скибінського С.В. [8], Фатхундінова Р.А. [9], Хруцкого В.Є., Корнєєвої І.В. [10], Юданова А.Ю. [11] та ін. Проте існує певна невизначеність щодо методології оцінки конкурентоспроможності підприємства, особливо з врахуванням специфіки його діяльності. У наведеній літературі кількість методів оцінки конкурентоспроможності підприємства значний, багато уваги надається таким як матричні методи; методи оцінки конкурентоспроможності підприємства за ринковою часткою; методи, засновані на теорії ефективної конкуренції; методи, засновані на теорії фірми і галузі; методи, засновані на теорії якості товару (зокрема на теорії маркетингу); методи, засновані на аналізі порівняльних переваг. Всі ці методики подано для визначення та оцінки конкурентоспроможності підприємств, що працюють на

промислових та споживчих ринках. Для телеканалу перелічені методики не застосовувалися [12-14], найчастіше на ринку телекомунікацій використовуються методики дослідження телеаудиторії – рейтингування. За допомогою рейтингу визначають ту кількість споживачів телеканалу, яка готова голосувати за дане підприємство невідшкодованим людським ресурсом – часом.

Телеканал НТА є провідним виробником телевізійної продукції у Західному регіоні, що спеціалізується на економічних, публіцистичних, розважальних телевізійних програмах, а також виробництві інформаційних, рекламно-іміджевих відеосюжетів, рекламних відеороликів, документальних фільмів, організації їхньої трансляції на регіональних та загальнонаціональних каналах телебачення, проведенні відеозйомок, монтажу і тиражування відеопродукції, креативних розробках як окремих проектів, так і комплексних PR-кампаній.

Методика оцінки конкурентоспроможності телеканалів, як і будь-якого підприємства, має ймовірний характер та є інтегральною. Аналітичний метод оцінки конкурентоспроможності телеканалу на ринку передбачає побудову матриці конкурентоспроможності (табл. 1). Як свідчать дані табл. 1, п’ять найпопулярніших у Львівській області телеканалів було оцінено методом експертної оцінки Лайкерта за п’ятибальною шкалою. Для оцінювання телеканалів було взято такі фактори конкурентоспроможності як позиція телеканалу на ринку, обсяг реалізованої реклами, кваліфікація персоналу та технічне оснащення станом на вересень 2019 р . Кожний фактор отримав свій ранг. Інтегрований (груповий) факторний показник (I_i) кожного із телеканалів визначався як добуток параметричної одиничної експертної оцінки телекомпанії (q_i) і рангу аналізованого фактора (R_i) за формулою (1.1):

$$I_i = q_i \times R_i \qquad (1.1)$$

Сумарна оцінка (S_i) здійснювалась за всіма (n) інтегрованими (груповими) факторними показниками для кожного з телеканалу на ринку (I_i) за формулою (1.2):

$$S_i = \sum_{i=0}^{n} I_i \qquad (1.2)$$

Коефіцієнт конкурентоспроможності (КС) рівний одиниці для того телеканалу, який має найбільшу сумарну оцінку за всіма інтегрованими факторними показниками. Для інших телеканалів він розраховувався як відношення їх сумарної оцінки до максимального рівня сумарної оцінки телеканалу - лідера. Отже, конкурентоспроможність телеканалу - лідера та інших телеканалів визначено зі співвідношенням формули (1.3):

$$\begin{cases} КС = 1 \text{ для } S\max \rightarrow \text{підприємство} - \text{лідер}; \\ КС = \frac{Si}{Smax} \rightarrow \text{для інших підприємств}. \end{cases} \quad (1.3)$$

Таблиця 1

Матриця оцінки конкурентоспроможності п'яти основних телеканалів на ринку Львівської області у 2010 р.

Синтезуючий фактор конкуренто-спроможності	Параметрична одинична оцінка телеканалу (q_i)					Ранг фактора (R_i)	Інтегрований (груповий) факторний показник телеканалу (I_i)				
	НТА	Правда ТУТ Львів	24 канал	Перший західний	UA: Львів		НТА	Правда ТУТ Львів	24 канал	Перший західний	UA: Львів
Позиція телеканалу на ринку	4,6	4,1	4,0	3,7	3,8	0,25	1,1500	1,0250	1,0000	0,9250	0,9500
Популярність програм	4,3	4,7	4,1	3,9	3,8	0,17	0,7310	0,7990	0,6970	0,6630	0,6460
Обсяг реалізованої реклами	4,2	4,2	4,3	3,7	3,6	0,15	0,6300	0,6300	0,6450	0,5550	0,5400
Кваліфікація персоналу	4,1	4,5	4,6	3,8	3,7	0,15	0,6150	0,6750	0,6900	0,5700	0,5550
Технічне оснащення	4,8	4,2	4,4	3,5	3,8	0,28	1,3440	1,1760	1,2320	0,9800	1,0640
Сумарна оцінка, (S)	×					1,00	4,4700	4,3050	4,2640	3,6930	3,7550
Коефіцієнт конкурентоспромо-жності, (КС)	×					×	1,0000	0,9631	0,9539	0,8262	0,8400

Результати ранжування розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності телеканалів на ринку комунікацій Львівської області, розраховані за допомогою аналітичного методу, представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Стратегії конкурентоспроможності телеканалів на ринку Львівської області у 2019 р. за результатами аналітичного методу

Телеканал	Конкурентоспроможність	Стратегія
НТА	1,0000	Лідер КС=1
ПравдаТУТЛьвів	0,9631	Ринковий послідовник (0,9<КС<1)
24 канал	0,9539	
Перший західний	0,8262	Ринковий претендент (0,5<КС<0,9)
UA:Львів	0,8400	

Дані табл. 2 свідчать, що за результатами ранжування, лідером при застосуванні аналітичного методу оцінки конкурентоспроможності, виступає телеканал НТА. Всі інші телеканали розташовані в порядку зменшення їх конкурентоспроможності на ринку. Слід зазначити, що на ринку телебачення Львівської області спостерігається достатньо високий рівень конкуренції, оскільки практично всі телеканали мають високі значення коефіцієнта конкурентоспроможності. Показник конкурентоспроможності, що дорівнює 1 (одиниці), співпадає з даними лідера ринку «НТА»; телеканал який має коефіцієнт конкурентоспроможності в межах від 9 до 1 співпадає з стратегією ринкового послідовника; телеканал з коефіцієнтом від 5 до 9 співпадає з стратегією претендента. Отже, для телеканалу ПравдаТУТЛьвів і 24 канал характерна реалізація стратегії ринкового послідовника. Для таких телеканалів, як Перший західний і UA:Львів характерна стратегія ринкового претендента.

Графічний метод оцінки конкурентоспроможності телеканалу передбачає побудову багатокутника конкурентоспроможності на відповідній діаграмі. Телекомпанії, яка має найбільший рівень конкурентоспроможності, буде відповідати багатокутник з максимальною площею (S_i). Якщо проводити вісі, на яких позначаються рівні значень кожного з досліджуваних факторів (n) під рівними між собою кутами α_i (тобто питома вага кожного з факторів впливу є однаковою), то площа кожного багатокутника (S_i) можна обчислити за формулою (1.4):

$$S_i = \frac{1}{2}\sum_{i=1}^{n} q_i q_{i+1} \sin\alpha_i \ , \qquad (1.4)$$

де q_i - значення *i*-го значення факторного показника за кожним оцінюваним фактором телеканалу.

Результати оцінки конкурентоспроможності телеканалів на ринку комунікацій Львівської області подано нижче.

$\alpha_{\text{популярність програм}} = R_{\text{позиція телеканалу на ринку}} \times 360° = 0{,}25 \times 360° = \sin 90° = 1$

$\alpha_{\text{обсяг реалізованої реклами}} = R_{\text{популярність програм}} \times 360° = 0{,}17 \times 360° = \sin 61° = 0{,}8746$

$\alpha_{\text{кваліфікація персоналу}} = R_{\text{обсяг реалізованої реклами}} \times 360° = 0{,}15 \times 360° = \sin 54° = 0{,}8090$

$\alpha_{\text{технічне оснащення}} = R_{\text{кваліфікація персоналу}} \times 360° = 0{,}15 \times 360° = \sin 54° = 0{,}8090$

$\alpha_{\text{позиція на ринку}} = R_{\text{технічне оснащення}} \times 360° = 0{,}28 \times 360° = \sin 101° = 0{,}9816$

Результати ранжування телеканалів залежно від площі багатокутників подано у табл 3.

Обчисливши всі сумарні факторні показники п’яти телеканалів, можна спостерігати, що максимальне значення показника у 2019 р. - у телеканалу НТА ($S_{НТА}$=1,8714 кв.од.). Отже, телеканал НТА є лідером на ринку і за формулою, вираженою співвідношенням (1.3), його конкурентоспроможність дорівнює 1 (одиниці). На рис. 1 представлено результати графічного методу оцінки конкурентоспроможності телеканалів на ринку Львівської області шляхом побудови багатокутника конкурентоспроможності. Найбільшу площу багатокутника також займає телеканал «НТА», що став лідером за нашою оцінкою.

Дані рис. 1 відображено у табл. 3 для візуальної оцінки, що сприяє візуальному представленню даних про ємність ринку кожного телеканалу.

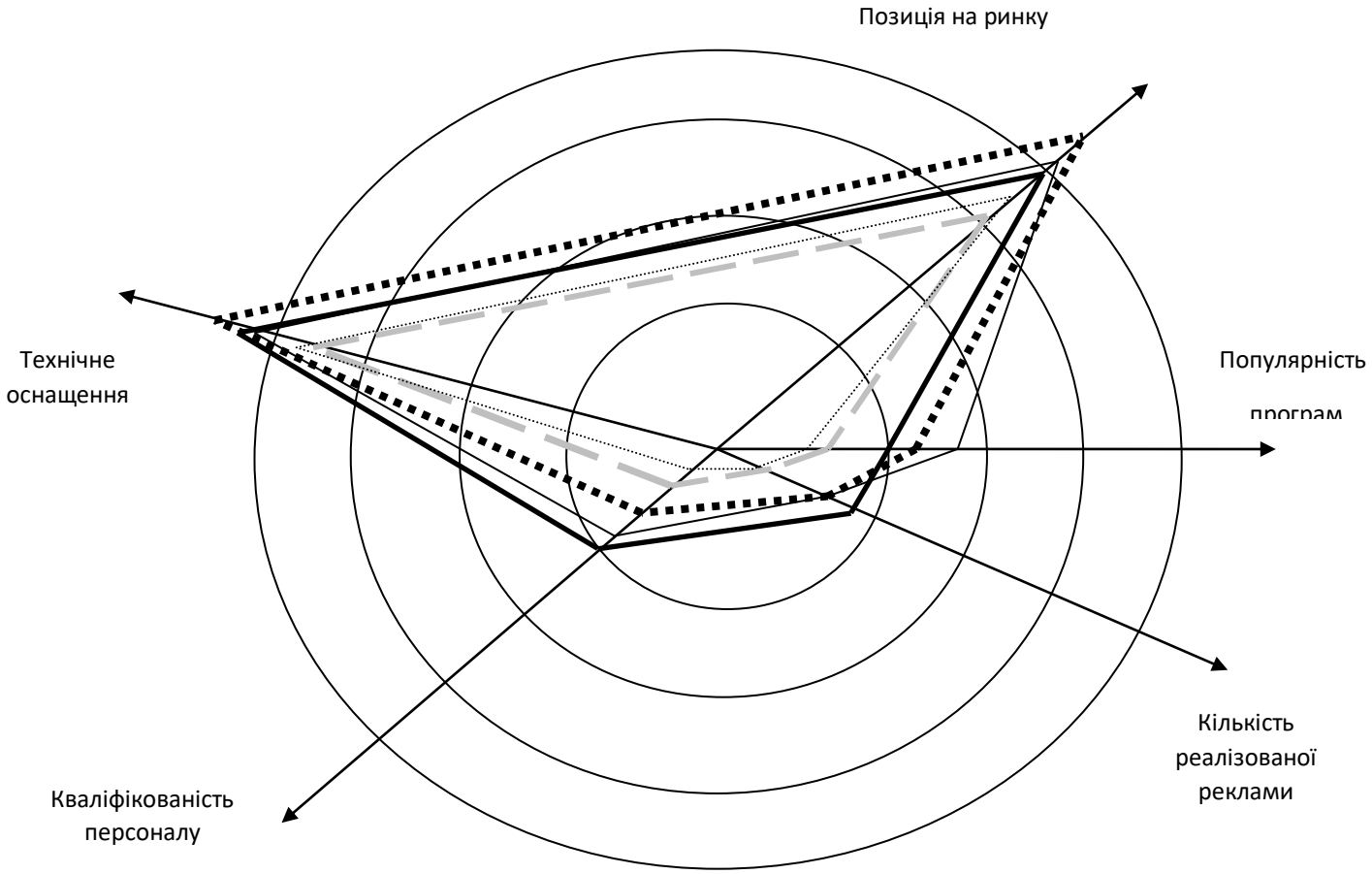

Рис. 1. Багатокутник конкурентоспроможності телеканалів-лідерів оцінювання на регіональному ринку комунікацій Львівської обл. у 2019 р.

Таким чином, лідером на ринку телекомунікацій на ринку Львівської області при застосуванні як графічного, так і аналітичного методів оцінки конкурентоспроможності виступає телеканал «НТА».

Таблиця 3

Результати ранжування телеканалів за показниками конкурентоспроможності у 2019 р.

Телеканал	Значення площі багатокутника конкурентоспроможності (кв.од)	Коефіцієнт ранжирування	Коефіцієнт конкурентоспроможності
НТА	1,8714	1	1,0000
ПравдаТУТЛьвів	1,7143	2	0,9161
24 канал	1,6736	3	0,8943
Перший західний	1,2664	4	0,6767
UA:Львів	1,0603	5	0,5666

Як свідчать дані табл. 4 за результатами ранжування, лідером при застосуванні графічного методу оцінки конкурентоспроможності також виступив телеканал НТА. Всі інші телеканали розташовані у табл. 4 в порядку зменшення їх конкурентоспроможності на ринку. Отже, для телеканалу ПравдаТУТЛьвів характерна реалізація стратегії ринкового послідовника. Для таких телеканалів, як 24 канал, Перший західний та UA:Львів характерна стратегія ринкового претендента.

Таблиця 4

Стратегії конкурентоспроможності телеканалів на ринку Львівської обл. у 2019 р. за результатами графічного методу

Телеканал	Конкурентоспроможність	Стратегія
НТА	1,0000	Лідер КС=1
ПравдаТУТЛьвів	0,9161	Ринковий послідовник (0,9<КС<1)
24 канал	0,8943	Ринковий претендент (0,5<КС<0,9)
Перший західний	0,6767	
UA:Львів	0,5666	

Результати отримані при розрахунку показників конкурентоспроможності за аналітичним та графічними методами дещо різняться. З огляду на те, що результати розрахунків конкурентоспроможності за аналітичним методом є більш достовірними, слід спиратись на них. Адже графічна оцінка конкурентоспроможності дає представлення про ємність ринку кожного телеканалу. Отже, за аналітичною оцінкою для телеканалу ПравдаТУТЛьвів і 24 канал характерна реалізація стратегії ринкового послідовника. Для таких телеканалів, як Перший західний і UA:Львів характерна стратегія ринкового претендента. Для ринку телекомунікацій Львівської області характерний високий рівень конкуренції. Популярність даного регіонального телевізійного ринку зростає близько на 11% щорічно, що виступає стимулом розвитку регіональних телеканалів, а, отже, і збільшення кількості рекламодавців.

Для лідера ринку комунікацій у Львівській області, тобто телеканалу «НТА», пропонуємо наступні варіанти стратегії поведінки на регіональному ринку:

1) стратегію постійного наступу (телеканал повинен дотримуватися концепції безперервного удосконалення та інноваційного розвитку);

2) стратегію захисту і зміцнення позицій (телекомпанія може намагатись перешкодити телеканалам-новачкам увійти до галузі, створюючи штучні бар'єри, а телеканалам-претендентам – отримати конкурентні переваги);

3) стратегію щодо перетворення телеканалів претендентів на послідовників (телеканал може здійснювати конкурентний тиск на інші телеканали, що претендують на лідерство, з метою змусити їх змінити агресивну стратегію на пасивну).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : ОАО Новости, 2000. – 255 с.

2. Данько Т. П. Управление маркетингом : учебник / Т. П. Данько – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА – М, 2001. – 334 с.

3. Дойль П. Маркетинг – менеджмент и стратегии / Питер Дойль ; под ред. Ю.Н. Каптуревского ; пер. с англ. – [3-е изд.]. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с. : ил. – (Серия "Маркетинг для профессионалов").

4. Ламбен Ж. -Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок / Ж.-Ж. Ламбен, Р. Чумпитас, И. Шулинг ; пер. с англ. под ред. В. Б. Колчанова. - [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2008. – 720 с. : ил. – (Серия "Классика MBA").

5. Панкрухин А. П. Маркетинг : ученик / А. П. Панкрухин. – М. : ИКФ Омега – Л, 2002. – 656 с.

6. Піддубна Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем : теорія, механізм регулювання та управління : монографія / Л. І. Піддубна. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 368 с.

7. Сазерленд Дж. Стратегический менеджмент. Ключевые понятия / Сазерленд Дж., Кэнуэлл Д. ; пер. с англ., под ред. Е. Е. Козлова. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2005. - 440 с.

8. Скибінський С. В. Маркетинг. Ч. 1 : Підручник / С. В. Скибінський. – К. : КНЕУ, 2005. – 568 с.

9. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса : экономика, маркетинг, менеджмент / Фатхутдинов Р. А. – М. : Маркетинг, 2002. – 885 с.

10.Хруцкий В. Е. Современный маркетинг : настольная книга по исследованию рынка : Учеб. Пособие / Хруцкий В. Е., Корнеева И. В. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 528 с.

11. Юданов А. . Конкуренция : теория и практика/ А. Ю. Юданов. – М. : ГНОМ и Д, 2001. - 304 с.

12.Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості : Підручник / В. Здоровега. – [2-е вид., перероб. і допов.]. – Л. : ПАІС, 2004. – С. 140.

13.Макаров Ю. Ти не один! : З новітньої історії українського телебачення / Макаров Ю., Герасим'юк О., Чернілевський С. – Харків : Фоліо, 2004. – С. 170.

14.Потятиник Б. Медіа : ключі до розуміння / Б. Потятиник. – Сер. : Медіакритика. – Л. : ПАІС, 2004. – С. 45–46.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАДАЧ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВИЩОЇ ТА ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ

Бащук Олена Юріївна
к.ф.-м.н., доцент кафедри
вищої математики
Університет державної
фіскальної служби України
м.Ірпінь, Україна

Анотація: Стаття присвячена економічним прикладним задачам, розв'язування яких вимагає застосування знань з вищої математики. Обґрунтовується необхідність професійної спрямованості навчання вищої математики студентів економічних спеціальностей. Зазначено, що одним зі шляхів реалізації цієї спрямованості у системі економічної освіти є наповнення змісту дисципліни „Вища та прикладна математика" питаннями, які є професійно значущими для майбутніх економістів,

Ключові слова: економічні прикладні задачі, класифікація прикладних задач, побудова математичної моделі, професійна спрямованість, вища та прикладна математика.

Змінюється життя, змінюються і студенти у ВНЗ. Вони стають більш практичними і хочуть отримувати тільки ті знання, які їм пригодяться в майбутньому. Дуже часто, можна почути від студентів: "Навіщо нам ця математика? Де ми ці формули будемо застосовувати? "

Відповісти на такі запитання, а також показати студентам зв'язок математики з їх майбутньою професією, змінити їх емоційно-чуттєве відношення до предмету, надає можливість розв'язання задач прикладного характеру.

Прикладні задачі – задачі з різних сфер життя, не пов'язаних з математикою, але ті, що розв'язуються за допомогою математичних методів. Тобто прикладна

задача – це задача, в якій даються вихідні дані і зводиться вона лише до побудови математичної моделі.

Наведемо різні класифікації прикладних задач:

За змістом:

конкретні; абстрактні; міжпредметні; прикладні; історичні; тематичні.

За дидактичною метою:

тренувальні; творчі; дослідницькі; контрольні.

За способом подання умови:

текстові; графічні; задачі-малюнки (фотографії).

За ступенем складності:

прості; середньої і підвищеної складності; складні. Прості та середньої складності прикладні задачі можна розв’язувати з учнями, починаючи з п’ятого класу [3].

За вимогою:

знаходження невідомого; доведення; конструювання.

Розглянуту класифікацію задач не можна вважати повною, адже одна й та ж задача може належати до різних груп. Розглянемо міжпредметні обчислювальні текстові задачі середнього рівня складності на знаходження невідомого. Так, наприклад, математичне розв’язання економічної задачі можна дати у вигляді наступних етапів: побудова математичної моделі, яка б відображала ті властивості об’єкта, що реально впливають на досліджуваний показник та узгоджуються з відомими стандартними математичними схемами.

Модель - це умовне зображення об'єкта, що відбиває його найістотніші характеристики, які необхідні для проведення дослідження. Економічна модель відображає взаємозв'язок окремих параметрів явищ і процесів економічного життя. Будь-яка модель виконує в першу чергу прогностичну функцію, без якої побудова її була б недоцільною для теорії і тим більше для практичного використання. В економічному прогнозуванні модель замінює неіснуючий процес (явище, об'єкт), і тому стає єдиним інструментом перевірки гіпотези про майбутній розвиток. Побудована на інформації минулого і сучасного, модель

дозволяє теоретично відображати майбутнє. Економічне моделювання тісно пов'язано з математикою. По суті застосування математичних методів в економіці зводиться до побудови економіко-математичних моделей. Задача побудови економічних моделей є не щось інше, як переклад з "мови економіки" на "мову математики".

Розглянемо використання прикладних задач на заняттях з вищої математики під час вивчення тем: «Матриці та визначники. Побудова математичної моделі економічної задачі» [1,с.5,с.49-53]. «Задачі на складання рівнянь лінії регресії » [2, с.67-71] для студентів економічних спеціальностей.

Наведемо формулювання таких задач[1,2,4]. Оскільки на сьогоднішній день одну з головних ролей у соціально-економічному розвитку України відіграє стан промислового комплексу та особливо стан машинобудівного комплексу, то актуальними є задачі, пов’язані саме з такими підприємствами. Наприклад, розглянемо ПАТ «Полтавський автоагрегатний завод» («ПААЗ») — українське машинобудівне підприємство з виробництва складної гальмівної апаратури для великовантажних автомобілів . При цьому можна розв’язати ряд наступних задач.

Задача 1. У таблиці 1 для ПАТ “ПААЗ” задані витратні норми двох видів сировини і палива на виробництво одиниці продукції механоскладального цеху No1, трудомісткість в людино-годинах на одиницю продукції, вартість одиниці відповідної сировини та вартість однієї робочої людино-години.

Таблиця1

ПОКАЗНИКИ	НОРМА ВИТРАТ ЦЕХІВ			ВАРТІСТЬ,ГРН
	1	2	3	
Сировина a)	0,2	0,4	0,3	201,9
Сировина b)	0,1	0,15	0,2	212,4
Паливо	0,22	0,18	0,28	202,8
Трудомісткість	2	4	3	29,5

Необхідно знайти: сумарні витрати сировини, палива та трудових ресурсів для виконання програми виробництва; коефіцієнти прямих витрат сировини, палива та праці на одиницю продукції кожного цеха; повні витрати сировини, палива та праці кожним цехом та підприємством; внутрішньовиробничі витрати цехів; внутрішньовиробничі витрати на кожну одиницю товарної продукції.

Задача2. Мале підприємство виробляє 4 види продукції:P1,P2,P3,P4, використовуючи на кожну з них різну кількість сировини двох видів та різну кількість робочих годин. Вихідні дані подані у таблиці 2.

Таблиця2

Продукція	P1	P2	P3	P4
Одиниць сировини S1	200	220	150	170
Одиниць сировини S2	120	170	90	0
Кількість робочих годин t	40	55	100	110

У таблиці маємо 12 чисел, які можна впорядкувати і записати у вигляді матриці:

$$P = \begin{pmatrix} 200 & 220 & 150 & 170 \\ 120 & 170 & 90 & 0 \\ 40 & 50 & 100 & 110 \end{pmatrix}$$

Розміру 3х4. Кожен рядок та кожен стовпець цієї матриці має певний зміст. Наприклад, елементи другого рядка вказують на кількість витраченої сировини виду S2 на виготовлення кожного виду продукції; елементи другого стовпця матриці – на кількість витраченої сировини та праці на виготовлення продукції P2.

Висновки. Отже, у навчальному процесі прикладні задачі вирішують декілька завдань. По-перше, розв'язуючи такі задачі студенти набувають навичок застосування набутих знань для практичних потреб. По-друге, розв'язування прикладних математичних задач дає студентам багато для розвитку вмінь аналізу, синтезу, дедукції та індукції. Адже при цьому доводиться будувати математичні моделі реальних процесів. По-третє, розв'язування прикладних задач значно підвищує як мотивацію до вивчення вищої математики, так і

професійну мотивацію студентів. В четверте, під час такої роботи закріплюються теоретичні знання та практичні вміння безпосередньо з самої математики, адже навчання через розв'язування задач є очевидним наслідком із самої природи математики. В п’яте, реалізується принцип міжпредметних зв’язків на заняттях з математики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища та прикладна математика: збірник вправ та задач: навчальн. посіб. /Бащук О. Ю., Кучменко С. М., Скасків Л. В., Чернобай О. Б.; за заг. ред. О. Б. Чернобай; Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 76 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», т. 37).
2. Бащук О.Ю. Практикум з курсу «Вища та прикладна математика» – Київ, Ред.-вид. відділ НУБіП України, 2018. – 91 с.
3. Задорожня Т.М., Харенко С.Б., Кучменко С.М., Чернобай О.Б., БащукО.Ю., Скасків Л.В., Мамонова Г.В., Салієнко В.Д. Задачі про податки. Математика в рідній школі. Т.10, 2016. С. 16-21.
4. Піскун М.М. Математика для економістів. Вища математика. Основи лінійної алгебри.: Ірпінь,2003.– 87 с.

УДК: 616. 12 - 009.72 - 039. 37

РОЗЛАДИ ПУРИНОВОГО ОБМІНУ ПРИ ІШЕМІЧНІЙ ХВОРОБІ СЕРЦЯ У КУРЦІВ

Бедзай Артем Олександрович
к. мед. н, лікар-кардіолог
Комунальне некомерційне підприємство «8-ма міська клінічна лікарня»
м. Львів, Україна

Анотація: Обстежено 68 хворих, госпіталізованих з приводу нестабільної стенокардії. В залежності від звички куріння, всі пацієнти були розподілені на три групи. І групу склали 23 жінок-курців, ІІ групу – 24 жінок, які не курили і не зазнавали пасивного впливу куріння, ІІІ групу – 21 чоловіків-курців. Одержані дані показали, що показники пуринового обміну (сечова кислота і креатинін) були найвищі у чоловіків-курців, швидкість клубочкової фільтрації практично не відрізнялась у жінок-курців та чоловіків-курців та була нижчою, ніж у жінок, які не курили.

Ключові слова: нестабільна стенокардія, куріння, пуриновий обмін, жінки, чоловіки.

Гіперурикемія (ГУ) – один із загальновизнаних факторів ризику розвитку ішемічної хвороби серця (ІХС) та незалежний чинник прискорення атерогенезу, дестабілізації ІХС і розвитку нестабільної стенокардії (НС) [1, с.759]. Пуріновий обмін – це сукупність процесів синтезу та розпаду пурінових нуклеотидів. Порушення пуринового обміну – це порушення обміну корисних речовин в організмі і обміну білків, що в свою чергу може виражатись в таких захворювання, як ниркова недостатність, подагра, ССЗ, невропатія. Виділяють три форми порушення пуринового обміну: метаболічну, ниркову і змішану. При метаболічній формі підвищується синтез сечової кислоти, при нирковій формі зменшується екскреція сечової кислоти, що пов’язане з порушенням

канальцевої реабсорбції, а при змішаній формі одночасно підвищується синтез сечової кислоти та знижується її екскреція. Всі ці форми можуть збільшувати ризик атерогенезу.

Надлишок сечової кислоти в сиворотці крові – один з загальновизнаних факторів ризику розвитку ІХС. Сечова кислота є кінцевим продуктом обміну пуринів. В організмі людини щоденно утворюється 0,5–1 грам сечової кислоти, яка виводиться, головним чином, через нирки. У нормі в людини із сечею виділяється 1,60 – 3,54 ммоль/добу (270- 600 мг/добу) сечової кислоти. Нирковим шляхом виводяться також проміжні продукти пуринового обміну (20 – 50 мг на добу): ксантин, гіпоксантин та інші. Застосування деяких лікарських речовин (теобромін, кофеїн), а також деякі згубні звички – зловживання кавою, какао, чаєм, алкоголем, куріння тощо, призводить до появи в сечі надмірної кількості метилпохідних пуринових основ.

За даними Фремінгемського дослідження (Framingham Heart Study) (6763 учасників, середній вік 47 років) концентрація сечової кислоти в крові жінок не була пов’язана з ризиком розвитку ІХС, на відміну від чоловіків [2, с.1]. За результатами інших досліджень саме у чоловіків не було помічено зв’язку гіперурикемії з розвитком і наслідками ІХС. Натомість серед жінок підвищений рівень сечової кислоти в сиворотці крові був предиктором смерті від усіх наслідків ІХС [3, с.307].

Вважають, що ГУ є невід’ємним елементом метаболічного синдрому, оскільки у таких пацієнтів, поряд з гіперліпідемією, часто спостерігається підвищений вміст сечової кислоти у крові. Дослідження свідчать, що ГУ є чинником ризику розвитку серцево-судинних ускладнень, як у жінок, так і у чоловіків. При тривалому впливі високого АТ і підвищеного рівня сечової кислоти відбувається незворотня перебудова структурних елементів судин і погіршення вазодилатації, розвивається більш виражена гіпертрофія лівого шлуночка [4, с.1747; 5, с.896]. Описані зміни можуть лежати в основі розвитку ІХС і її гострих форм, зокрема, НС.

Урикемію розглядають як незалежний маркер серцево-судинних ускладнень і смерті від будь-якої причини у хворих з вираженим стенозуючим атеросклеротичним ураженням коронарних артерій [6, с.170]. В одному з досліджень було продемонстровано, що плазмова концентрація сечової кислоти виявилась значно нижчою у курців, ніж у некурців. Після виключення інших факторів, що впливають на рівень сечової кислоти, значне зниження плазмової концентрації сечової кислоти у курців пов'язували зі зменшенням її ендогенного синтезу в результаті хронічного впливу сигаретного диму і викликаним ним оксидативним стресом [3, с.307]. Зростання серед жінок частоти розвитку ІХС та її гострих форм, зокрема НС, пов'язують із збільшенням поширеності куріння в цій гендерній групі.

У проведених нами дослідженнях зроблено оцінку пуринового обміну у хворих на НС в залежності від статі і звички куріння. Обстежено 68 хворих, госпіталізованих з приводу НС. В залежності від звички куріння, всі пацієнти були розподілені на три групи. І групу склали 23 жінок-курців (середній вік 44,31±0,27 років), ІІ групу – 24 жінок, які не курили і не зазнавали пасивного впливу куріння (середній вік – 51,82±0,31 років), ІІІ групу - 21 чоловіків-курців (середній вік 43,36±0,46 років).

В таблиці 1 наведені показники наших досліджень пуринового обміну у пацієнтів в залежності від статі і звички куріння.

Таблиця 1

Показники рівнів сечової кислоти, креатиніну та швидкості клубочкової фільтрації

Показники	І група (n=23)	ІІ група (n=24)	ІІІ група (n=21)
Сечова кислота	0,287±0,06°°##	0,245±0,04	0,315±0,05
Креатинін	78,9±3,75°##	61,6±2,51	99,5±3,11
ШКФ	73,0±2,41°#	89,0±3,11	73±2,91

Примітка: достовірність різниці: між І та ІІ групами - °p<0,05; °°p<0,05; між І та ІІІ - #p<0,05; ##p<0,05

Таким чином, у жінок-курців в порівнянні з жінками-некурцями спостерігалась тенденція до підвищення рівня сечової кислоти в 1,27 рази (0,287±0,06 ммоль/л (I) і 0,245±0,04 ммоль/л (II), p<0,05). Рівень креатиніну підвищений у 1,36 рази (78,9±3,75 ммоль/л (I) і 61,6±2,51 ммоль/л (II), p<0,05). У чоловіків-курців, хворих на НС, рівень сечової кислоти був достовірно вищий в 1,16 рази, ніж у жінок-курців (0,287±0,06 ммоль/л (I) і 0,315±0,05ммоль/л (II), p<0,05), а рівень креатиніну вищий в 1,32 рази (78,9±3,75 ммоль/л (I) і 99,5±3,11 ммоль/л (II), p<0,05).

В якості маркера несприятливого прогнозу серцево-судиних захворювань важливим є можливе зниження швидкості клубочкової фільтрації (ШКФ). Дані регістра NHANES III вказують на те, що імовірність швидкого зменшення ШКФ менше 60 мл/хв. при наявності хоча би двох серцево-судинних факторів ризику зростає в 3, 7 рази [7, с.5].

Швидкість клубочкової фільтрації, як основний показник функціонального стану нирок, був достовірно в 1,22 рази нижчим у жінок-курців та чоловіків-курців (73,0 ±2,41 ммоль/л (I), 73±2,91 ммоль/л (III), ніж у жінок, що не курять (89,0±3,11 ммоль/л (II) p<0,05).

Таким чином, показники пуринового обміну (сечова кислота і креатинін) були найвищі у чоловіків-курців. Швидкість клубочкової фільтрації практично не відрізнялась у жінок-курців та чоловіків-курців та була нижчою, ніж у жінок, які не курили.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The role of uric acid in the pathogenesis of human cardiovascular disease [Text] / M. Kanbay, M. Segal, B. Afsar et al. // Heart. – 2013. – Vol. 99. – P. 759-766.

2. K/DOQI clinical practice guidelines for chronic kidney disease: evaluation, classification, and stratification // Am. J. Kidney Dis. – 2002. – Vol. 39. – P. 1-266.

3. Effect of cigarette smoking on plasma uric acid concentrations / D. Hej Mouhamed, A. Ezzaher, F. Neffati et al. // Environ Health Prev. Med. – 2011. – Vol. 16. – P. 307. doi. 1007/s 12119-010-0198-2.

4. Uric acid concentration as a risk marker for blood pressure progression and incident hypertension: A Chinese cohort study [Text] / T. Yang, C.H.Chu, C.H.Bai et al. // Metabolism. – 2012. – Vol. 61. – P. 1747-1755.

5. Uric acid and the origins of hypertension [Text] / D. Feig, M. Madero, D. Jalal et al. // J. Pediatr. – 2013. – Vol. 162. – P. 896-902.

6. Hyperuricemia and risk of stroke: a systematic review and meta-analysis / S.Y. Kim, J.P. Guevara, K.M. Kim et al. // Arthr. Care Res. (Hoboken). – 2010. – Vol. 62. – №2. – P. 170-180.

7.Мухин Н.А. Снижение скорости клубочковой фильтрации – общепопуляционный маркер неблагоприятного прогноза // Терапевтический архив. – 2007. – №6. – С. 5-10.

УДК 159.9

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НА ЕТАПІ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Бочелюк Віталій Йосипович
д. психол. н., професор
завідувач кафедри психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: робота присвячена визначенню соціально-психологічних особливостей ціннісних орієнтацій особистості на етапі сучасних соціальних змін. Особлива увага приділяється особливостям формування ціннісних орієнтацій особистості і вказується на те, що вони формуються на базі основних цінностях, що у кожної людини можуть бути абсолютно різними, також вони можуть бути різними у представників різних епох.

Ключові слова: соціально-психологічні особливості, ціннісні орієнтації, особистість, сучасні соціальні зміни.

Кожне суспільство має свою особливу ціннісно-орієнтаційну систему, що якнайкраще відображає самобутність цієї культури. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід під час соціалізації йому «транслює» саме суспільство і велике значення мають ті соціально- психологічні умови, що панують саме у цей час. Дослідження системи ціннісних орієнтацій особистості є особливо актуальною проблемою у ситуації серйозних соціальних змін, коли спостерігається деяка «розмитість» системи ціннісних норм.

Період дорослості характеризується здійсненням намічених раніше життєвих цілей і планів, а також їх коригуванням при труднощах у досягненні. У цей період людина створює власну сім'ю, реалізує себе у професійній діяльності, кар'єрі, суспільному житті. Особливе місце при цьому займають питання

максимальної реалізації власних можливостей, особистісного зростання, саморозвитку. У науковій літературі робиться акцент на розвитку ціннісно-смислової сфери особистості саме в період дорослості. Людина продовжує структурувати і реструктурувати своє розуміння світу, навіть далеко переступивши тридцятирічний рубіж. Як механізм такого розвитку виділяється триваючий розвиток смислових систем, що служать джерелами поведінки особистості. Говорячи про роль сенсу в особистісному розвитку, можливо відзначити те, що критична переоцінка цінностей, найбільш загальним вираженням якої є питання про сенс життя, психологічно, як правило, пов'язана з якоюсь паузою в діяльності або у відносинах з людьми. Відповідно, найбільш значні зміни в зрілому віці система цінностей зазнає в періоди криз розвитку. Кризи розвитку зрілої особистості неминуче супроводжуються перебудовою системи цінностей. Кризи розвитку, що характеризуються зверненням до екзистенціальних питань, призводять до переосмислення життєвих цілей, до зміни характеру діяльності і міжособистісних взаємин і, тим самим, до певної трансформації системи цінностей.

Ціннісні орієнтації особистості формуються на базі основних цінностях, що у кожної людини можуть бути абсолютно різними, також вони можуть бути різними у представників різних епох. Ціннісні орієнтації людини формують її світогляд та світосприйняття, що відображається на її поведінці, установках та стереотипах. Важливе місце у формуванні ціннісних орієнтацій займає суспільство, що накладає відбиток на систему ціннісних орієнтацій особистості. Людина намагається показати лише ті цінності, що являються суспільно-схвальними, або підтримуються більшістю представників соціального оточення певного індивіда. Ті цінності, що можуть негативно впливати на суспільство індивід намагається в собі придушити, аби нічим не відрізнятись від інших.

Проблема ціннісних орієнтацій сучасного суспільства стає дедалі актуальнішою з декількох причин. По-перше тому, що завдяки їм в умовах стрімкої трансформації та змін різних сфер життя суспільство формує перспективну стратегію суспільного розвитку. По-друге, на особистісному рівні система

ціннісних орієнтацій визначає ставлення людини до навколишнього світу, до інших людей та до самої себе. Ціннісні орієнтації складають основу світогляду індивіда, ядро мотивації життєдіяльності та життєвих концепцій людини.

Особливої гостроти проблема пошуку нових орієнтирів у складному світі сьогодення набуває в період соціальних та економічних криз, коли необхідно мобілізувати суспільство та його громадян на подолання їх негативних наслідків та осмислено відповідати на виклики часу.

За умов стабільності суспільства, наявності в ньому цілісного культурного середовища, сталих соціокультурних зв'язків ціннісні орієнтації здатні допомогти людині віднайти сенс життя, бути задоволеною своїм буттям, відчувати впевненість у майбутньому.

Зовсім інша ситуація складається в умовах нестабільності, коли під впливом кризових явищ порушується взаємодія між різними сферами суспільного життя, втрачається зв'язок між поколіннями, відбувається руйнація цілісної системи соціального організму та системи орієнтацій. За таких обставин ідеали, суспільно значимі норми та цінності девальвують, втрачаючи силу свого впливу на суспільство та окремих громадян. Така втрата призводить до соціального застою та невизначеності, невпевненості в майбутньому, породжує депресивні явища духовного, ціннісного, етичного характеру. Так сталося і в українському суспільстві.

Суспільна психологія у поєднанні з ідеологією є складовими частинами суспільної свідомості, яка характеризує духовне життя суспільства та рівень його духовної культури. Сьогодні суспільство потребує нових ідей, символів, суспільно значимих ідеалів, які б об'єднували громадян, відображали їх інтереси, визначали перспективні напрямки соціальної діяльності. Українському суспільству, яке стало на шлях самостійності, конче потрібні нові орієнтири, цілі та ідеали - те, що можна визначити як світоглядно- ідеологічні засади суспільства, без яких неможливий його рух уперед. Суспільство повинно чітко знати, до чого воно прагне, на чому потрібно сконцентрувати свої зусилля, яким чином вирішувати суспільно значимі проблеми. Нова система

цінностей виникає в процесі протиставлення різних ідей та підходів у питанні вибору шляхів та орієнтирів в економічному, політичному та культурному напрямках.

Наша країна повинна сформувати власну систему духовних, соціальних, культурних орієнтирів в складних умовах та в надзвичайно стислі терміни. Українське суспільство обмежене в часі, у нього немає в запасі сорока років для очищення від рабської психології, подібно до біблійного народу. Не для всіх свобода та незалежність є життєво важливим пріоритетом, значна частина суспільства і досі дотримується системи цінностей суспільства, що перестало існувати. «Прощання» з минулим, не відбувається просто і одразу. Становлення у суспільній свідомості нових норм, ідеалів та орієнтирів потребує чимало часу та важких зусиль.

Потреба в оновленій суспільній ідеології зумовлена також тим, що певним чином систематизуючи відображення суспільного буття, відповідаючи на виклики часу, вона зорієнтована у майбутнє і виявляє свій випереджувальний характер як система соціальних орієнтирів. Для того, щоб побороти суспільний застій, розчарування та зневіру і щоб об’єднати суспільство українська спільнота повинна мати свою загальнонаціональну ідеологічну платформу. Цей план має включати цілі та програми, що безпосередньо витікають із реалій сучасного українського буття - це подолання бідності, беззаконня, корупції та хаосу в країні, а також інші пріоритети, що забезпечать повноцінний розвиток країни у майбутньому. Для втілення в життя таких завдань недостатньо бажання суспільства та окремих його громадян. Необхідне також прагнення до змін української влади та політична воля. Власне ідеологія і є інтелектуальною концентрацією політичної волі. Ідеологічна криза виникла не сама по собі, вона є наслідком затяжної політичної кризи в суспільстві, що і ускладнює пошук нової мети, нових напрямків суспільного розвитку.

Якщо розглядати різні варіанти реакції громадян на нові умови існування, то серед них можна виділити найбільш характерні та показові. Передусім, це ситуація, коли люди не можуть пристосуватися до існуючих умов через різні

причини - вікові, етичні, культурні, тощо. В їхніх настроях переважає стан глибокої апатії та розчарування.

Певна частина громадян вважає за краще покинути країну та спробувати реалізувати себе за її межами. Значна кількість населення сприйняла західну систему цінностей з її позитивними та негативними проявами. На жаль, у суспільній свідомості та у поведінці нині панує стереотип швидкого збагачення «отримати все і одразу та за будь-яку ціну».

Цінності людської гідності, самоповаги втрачають своє значення перед можливістю продати все, що має попит. «Легкі гроші» перетворюються в головну мету життя для значної частини суспільства, особливо молоді. Занепокоєння спричинене домінуванням у суспільстві споживацьких життєвих орієнтацій, втрати мотивації до праці, духовного спустошення сьогодні є актуальним не тільки для українського суспільства, але і для багатьох розвинених країн.

Потрясіння та кризи залишають незримий слід у суспільній свідомості. Криза докорінним чином змінює уявлення громадян про суспільство і економіку. Криза підриває віру людини. Внаслідок чого вона втрачає орієнтири, впевненість у майбутньому, а врешті решт і віру в себе. Криза - це певний поворотний момент, що вимагає прийняття нових рішень. І він сьогодні характеризується як невизначеність стану вибору між різними світоглядними орієнтирами.

Одна із причин сьогоднішньої кризи полягає також і в тому, що цивілізація втратила орієнтири буття. Криза зруйнувала пануючу ілюзію благополуччя та завищених очікувань. Стереотипи і догми суспільства споживання втратили свій сенс. Коли ж втрачається ціль, то, разом з тим втрачається і дорога. Глобальна криза є синонімом стратегічної нестабільності, яка пов'язана із необхідністю змін в системі соціальних оцінок та перспектив. Тому криза вимагає зміни змісту, установок світу, повсякденного життя, а також перебудови суспільних очікувань. Нові цінності, орієнтації та установки потрібні соціуму для того, щоб люди позбавились почуття безнадійності та

глухого кута.

Таким чином, проблема цінностей перебуває у центрі суспільної уваги, тому що їх руйнація загрожує деградацією, аморальністю і втратою духовності. Аби цього не сталося цінності всіх речей мають бути відновленими. Для українського суспільства цей вираз набуває особливого змісту. Адже йому потрібно не просто відновити, а заново створити якісно нову систему цінностей та ціннісних орієнтацій. Ці цінності, як певні ментальні утворення мають співпадати з особистими та соціальними запитами нашого суспільства.

УДК 378.091.011.3-057.87

ВНЕАУДИТОРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА

Бровко Екатерина Андреевна
Аспирант Киевского университета имени Бориса Гринченка
г. Киев, Украина

Аннотация: В статье расмматривается проблема роли внеаудиторной деятельносты в формировании корпоративной культуры студентов. Раскрыто категории позааудиторной деятельности высшего учебного заведения. Представлено формы активной деятельности студентов, которые способствуют успешному формированию корпоративной культуры студентов.
Ключевые слова: внеаудиторная деятельность, высшее учебное заведение, корпоративная культура, личность, студенты.

Важное значение в процессе обучения в учреждении высшего образования имеет связь аудиторных и внеаудиторных занятий, которые разнообразны различными формами их проведения. С точки зрения системного подхода к формированию личности будущих специалистов, ошибочным является разграничение задач, используемых на аудиторных и внеаудиторных занятиях. Их непосредственная связь и взаимопроникновение активизируют и разнообразят процесс подготовки специалиста, придадут ему большей профессионально-практической направленности. Особое значение связь аудиторной и внеаудиторной работы студентов приобретает в контексте формирования у будущих специалистов корпоративной культуры. Поскольку в основе корпоративной культуры заложено сочетание внеаудиторной и аудиторной деятельности. То есть происходит создание благоприятного образовательной среды, условий для профессионально-личностного развития

студентов, направленных на удовлетворение их потребностей в интеллектуальном, культурном и профессиональном росте.

Вопросу роли внеаудиторной деятельносты в формировании корпоративной культуры студентов посвящено значительное количество научно-педагических публикаций известных ученых, а именно таким её составляющим: сущности феномена корпоративной культуры личности (А. Виханский, М. Дмитренко, В. Зорина, С. Ковалевский, Л. Кошевая, Е. Кузьмин, Б. Ломов, Л. Орбан-Лембрик, Т. Немченко, Т. Чернышева и др.), особенностям формирования корпоративной культуры (А. Бабич, Л. Балабанова, М. Коваленко, Т. Соломанидина, В. Спивак, D. Arnold, L. Capella, W. Burke, G. Hofstede, F. Trompenars и др.) корпоративной культуре, как фактора, влияющего на профессиональное становление студента (В. Бочелюк, А. Кайбияйнен, Г. Мальцева, П. Скляр и др.), специфике образовательной среды университета (Д. Беляев, В. Бочарова, Ю. Бродский, П. Семенов, М. Скаткин, В. Слободчиков и др.); воспитательный потенциал внеаудиторной деятельности студентов в высшей школе (Г. Абдулов, С. Витвицкий, Л. Кондрашова, Л. Петриченко, В. Семченко, В. Тернопольская и др.).

Корпоративную культуру мы рассматриваем как систему общих убеждений, верований, ценностей, что служит направлением по поддержке корпоративного поведения личности [1, с. 176].

По мнению Л. Кондрашовой организация внеаудиторной работы в заведении высшего образования позволяет развернуться определенному виду деятельности студентов, создать нужную систему взаимодействия между ними, специфически разделить роли, обеспечить необходимые условия для их духовного развития и профессионального становления [3, с. 116-117].

В целом внеаудиторную работу можно разделить на профессионально и социально направленную. К первой категории относят участие в научных кружках, студенческом научном обществе, исследовательских проектах, олимпиадах, конференциях. Такая деятельность носит профессиональный характер, объединяет студентов подобных специальностей, проходит под

руководством или контролем преподавателя-куратора и требует от студентов немалых усилий, последовательности, целеустремленности и правильности. Внеаудиторная работа второй категории носит более общий, воспитательный характер и может сочетать студентов разных специальностей. К ней относят, например, спортивные секции, театральные и танцевальные группы, экскурсии, посещение выставок и музеев и т.д.

Внеаудиторная деятельность способствует формированию у студентов таких профессионально значимых качеств, как: интеллектуально-когнитивные качества (компетентность, профессионализм, общая культура); эрудиция; коммуникативные качества (общительность и умение контактировать с людьми, принадлежащими к разным возрастным категориям, социальных общностей, тактичность) морально-ценностные качества (гуманность, справедливость, доброжелательность, толерантность, рефлексивность, милосердие) эмоционально-волевые качества (работоспособность, настойчивость, оперативность, выдержка, организованность, ответственность, оптимизм, самообладание).

А. Денисова считает, что корпоративная культура личности формируется в основном по следующим формам активной деятельности студентов: составляющие программ для развития и образовательного процесса; практика в условиях производства и нового трудового коллектива; комплекса специфических мероприятий, направленных на формирование корпоративной компетентности студентов [2].

На примере образовательной деятельности Киевского университета имени Бориса Гринченка важное место в формировании корпоративной культуры студентов университета принадлежит проведению в стенах университета дней открытых дверей, где абитуриентам предоставляют информацию об особенностях и преимуществах обучения и внеаудиторной деятельности в университете, презентуют «Путеводитель абитуриента», показывают кадры с фильма «Про университет». Всесторонняя информация об университете предлагается в концертном формате, в который входят презентации институтов,

яркие концертные номера с участием студентов, которые приглашают старшеклассников присоединиться к гринченковской семье.

Одной из форм реализации указанного этапа является церемонія посвящение в студенты, во время которой студенты знакомятся с гимном университета, его миссией, видением, лозунгом, корпоративной атрибутикой. Ректор университета вручает первокурсникам символический «Студенческий билет» и своим приветственным словом настраивает их на плодотворное сотрудничество. Адаптировавшись к внутренним условиям образовательной среды университета, студенты участвуют в ежегодном фестивале первокурсников «Вот мы какие!», На котором студенты первых курсов и команда студенческого совета выбирая тематическую основу выступления устраивают яркое действо в актовом зале Университета Гринченка и представят разнообразные креативные постановки, комедийные и музыкальные выступления.

Среди фестивалей проходящих в стенах университета следует также выделить ежегодный фестиваль образовательного лидерства «CLEVER» в организации которого активное участие принимают сотрудники Учебно-научного центра культуры лидерства. Фестиваль организуется для всех, кто преподает и интересуется лидерством в высшем образовании. В рамках фестиваля проходят панельные дискуссии на тему «Как преподаватель может подготовить специалиста к рынку труда будущего?», « Какой педагог нужен сегодня?» с привлечением представителей власти, администрации высших учебных заведений, преподавателей и студентов, а также линейки мастер-классов от тренеров-практиков: образовательное лидерство: начинаем с себя. (Тематика мастер-классов ориентирована на личности преподавателя, вопросах его личностного развития, профилактики профессионального выгорания, сохранении психического здоровья и т.п.); эффективная команда: мифы и возможности. (Тематика мастер-классов ориентирована на вопросах возможностей, инструментов построения и работы в команде как с коллегами, так и со студентами) студенты XXI века: лайфхак взаимодействия. Мастер-

классы направлены на обмен опытом инновационных методов преподавания и развитие коммуникативных навыков преподавателей, которые будут способствовать их эффективному взаимодействию со студентами - Softskills - требование современности; образовательные тренды в преподавании; современные практики международной деятельности преподавателя; лучшие практики преподавателей и др.

Стоит также отметить важную роль Е-среды и платформ дистанционного обучения в формировании корпоративной культуры студентов. Ведь в условиях современности Е-среда становится неотъемлемой частью корпоративной культуры каждого учреждения высшего образования, где содержится информация о всех событий связанных с научной, научно-исследовательской, научно-проектной и учебно-научной деятельностью вуза.

Для формирования положительной мотивации у студентов и углубление их знаний о корпоративной культуре, в университете проводятся «Дни факультета», недели кафедры, во время которых студентов привлекают к организации и проведению различных флешмобов, выставок, ярмарок, аукционов, мастер-классов. За неделю до «Дня университета», который совпадает с годовщиной со дня рождения Бориса Гричненка в университете начинается гринченковская декада, в рамках которой на общеуниверситетском и на уровне структурных подразделений проходят арт-выставки, тематические гостевые мероприятия, художественные проекты, торжественные вечера, турниры, марафоны , конкурсы студенческих научных работ, гостевые лекции, научные семинары, студенческие научные Гринченковские чтения, круглые столы, авторские студии, квесты, фестивали студенческих творческих проектов, засе ния студенческих научных кружков, экскурсии в музей Бориса Гринченка для научно-педагогических работников, тренинги, вернисажи, конкурс на лучшую интерпретацию слов «Словарь Бориса Гринченка и современность», викторина «Мы - гринченковци», выставки-презентации ко Дню рождения Б. Д. Гринченка и др. Завершается гринченковская декада концертной программой посвященной Борису Дмитриевичу Гринченка, на котором ректор университета

отмечает ведущих преподавателей высшей университетской наградой - медалью Бориса Гринченка, а лучших студентов - именной стипендией Бориса Гринченка.

Кроме указанного, с целью повышения мотивации студентов к овладению знаниями и умениями по корпоративной культуры, в Киевском университете имени Б. Гринченка проводят ежегодные Гринченковские чтения «Борис Гринченка - известный и неизвестный», где проходит дискуссии на тему фигуры Бориса Гринченка и украинского общественного движения, его педагогической деятельности, художественной, лексикографической, этнографической и фольклориста наследия, а также звучит много стихов о Борисе Гринченко и переводов, которые он сделал.

Объединяющим фактором, что также способствует формированию у студентов корпоративной культуры как личностной ценности являются соревнования команд КВН за кубок ректора. Студенты объединяясь в команды готовят юмористические номера и представят их перед жюри. Среди соревнований, также проходят в университете следует отметить конкурс Miss & Mister Grinchenko University, который проходит весной, девушки и юноши могут одержать победу за семью титулами (зрительские симпатии, креативность, интеллект, обаяние, артистичность, элегантность).

Развития интереса к корпоративной культуре может служить такая форма организации внеаудиторной деятельности как участие в социальном проекте «С Киевом и для Киева». Социальный проект создает условия для индивидуальной самореализации студентов и их активного участия в общественной жизни столицы. Социальный проект «С Киевом и для Киева» - это проект, направленный на удовлетворение образовательно-развивающих, культурно-досуговых, спортивно-оздоровительных запросов и потребностей жителей столицы на волонтерской основе, улучшения психологического климата среди жителей города. Социальный проект создает условия для индивидуальной самореализации студентов и их активного участия в общественной жизни столицы.

Формированию корпоративной культуры студентов университета способствует также участие студентов в работе Международной академии лидерства служения «International Servant Leadership Academy», целью которой является ознакомление участников с основными принципами лидерства-служения, а также, что более важно, каким образом они могут использовать эти знания и умение в повседневной жизни. Ведущей задачей академии является показ того, что лідерство-служение работает и приносит весомые результаты, в Украине можно найти компании, в которых команда сотрудников превращается в семью, где заботятся друг о друге и об обществе, где руководитель является лидером, а сотрудники - друзьями.

Такие формы работы призваны воспитывать новый тип современного молодого человека, патриотически настроенного, духовного, целенаправленного и способного свободно выбирать жизненный путь, физически активного и спортивно подготовленного. Следовательно, важной задачей высших учебных заведений есть такая организация обучения и жизнедеятельности студентов, которая порождает ситуации, побуждающие к проявлениям корпоративной культуры среди студенческой молодежи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Brovko K., Ternopilska V. Corporate culture of personality: psychological aspects // Topical issues of contemporary science: Collection of scientific articles. – C.E.I.M., Valencia, Venezuela, 2017. − PP. 176–178.

2. Денисова А. Информационные и коммуникационные технологии в формировании корпоративной культуры вуза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imp.rudn.ru/2012/2012_2/4.pdf

3. Кондрашова Л. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов пединститутов к профессиональной деятельности: дис. … д-ра пед. наук: 13.00.01 / АПН СССР НИИ общ. педагогики. – М., 1989. – 363 с.

УДК 378.14

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Варга Наталія Іванівна
Хоминець Світлана Іванівна
Аспіранти, кафедра загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Анотація. У статті досліджується питання дослідницької компетентності педагога. Проаналізовано основні компетенції, які лежать в її основі: академічні, когнітивні, дидактичні, перцептивні, комунікативні, організаторські, прогностичні, рефлексивні. Обґрунтована необхідність володіння фахівцем дослідницькою компетентністю як необхідною умовою його професійної мобільності.

Ключові слова: дослідницька компетентність, компетенція, науково-дослідницька діяльність, професійна мобільність, професійно мобільний педагог.

Дослідницька компетентність є важливою складовою професіоналізму педагога і є провідною умовою його готовності до професійної діяльності. Не випадково одним із завдань вищої педагогічної освіти є підготовка майбутнього викладача до науково-дослідницької діяльності. Залучення студентів і педагогів до фундаментальних досліджень дозволяє не тільки зберегти сформовані наукові школи, а й виростити нове покоління дослідників. Дослідницька компетентність є основою для розвитку інтелектуальних, комунікативних, проектувальних умінь, розвиває критичне мислення, творчі здібності студентів і є визначальним чинником професійної мобільності сучасних фахівців.

Проблема формування дослідницької компетентності педагога набула особливої актуальності, зокрема, у зв'язку із запровадженням компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців у вищій школі (О. Буваленко, О. Земка, М. Князян, Н. Мирончук, Н. Ничкало, Г. Омеляненко, Н. Тарасюк та ін.). Компетентності стають основною характеристикою випускників ЗВО і передбачають не тільки оволодіння певною сумою знань, але й гнучкість їхнього застосування, критичність мислення, володіння досвідом діяльності у певній сфері. Таким чином, компетентність можна трактувати як реалізовану компетенцію в процесі вирішення професійних завдань, яка базується на внутрішніх і зовнішніх ресурсах. Відповідно, компетентність – це не просто система особистісних якостей, знань, умінь і навичок, не просто сукупність компетенцій, а деякий результат на основі наявного досвіду, обумовлений певними зв'язками і взаємовпливом, що супроводжується якісними змінами в професійній сфері. Даний феномен вирізняється творчим характером, високою результативністю, практичною спрямованістю і досвідом фахової діяльності.

Зауважимо, що під дослідницькою компетентністю педагога будемо розуміти інтегровану особистісно-професійну якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень сформованості фахових компетенцій (навчально-методичної, креативної, психолого-педагогічної) та володіння особистісно-значущими якостями дослідника, зокрема такими, як інноваційне мислення, здатність до творчої діяльності, наявність досвіду проектування індивідуальних різнорівневих маршрутів навчання і самонавчання в сфері педагогічної діяльності.

При цьому можна виділити базові компетенції, які лежать в основі дослідницької компетентності педагога: академічні, когнітивні, дидактичні, перцептивні, комунікативні, організаторські, прогностичні, рефлексивні [1; 2; 3].

Академічні компетенції передбачають: володіння предметом викладання, знання і ерудицію в сфері навчальної дисципліни; володіння методикою викладання дисципліни, методологією дослідницької діяльності.

Когнітивні компетенції: гнучкість і неординарність мислення, володіння мислительними операціями дослідницької діяльності, здатність генерувати оригінальні ідеї; пошуково-пізнавальна активність, готовність знаходити та інтерпретувати професійно значиму інформацію; здатність до самопізнання і саморозвитку, особистісного і професійного росту в процесі педагогічної діяльності.

Дидактичні компетенції: діалектичність мислення, здатність актуалізувати знання в ситуаціях невизначеності, проектувати дослідницьку діяльність, здійснювати педагогічний експеримент; логічність і обґрунтованість застосування форм, способів і методів вивчення дисципліни; здатність методично грамотно розробляти дидактичний інструментарій, індивідуальні освітні маршрути студентів.

Перцептивні компетенції: здатність прогнозувати зміни, які очікуються в студентів в результаті пізнавальної діяльності; досягнення певного рівня особистісного розвитку, який характеризується визначеним обсягом знань, ступенем оволодіння перцептивними вміннями; вивчення і врахування індивідуальних і вікових особливостей студентів у процесі навчальної діяльності.

Комунікативні компетенції: продуктивність професійного спілкування, доступність пояснення дослідницького завдання, теми та ін.; аргументованість власної точки зору, чіткість і лаконічність у вираженні думок під час усної і письмової комунікації; володіння тактом, поважне ставлення до позиції опонентів, дотримання моральних і етичних норм.

Організаторські компетенції: здатність організувати дослідницький пошук, готовність до самоорганізації в процесі педагогічної діяльності; організація контролю, надання допомоги; здатність представляти результати дослідницької діяльності.

Прогностичні компетенції: творча уява, оригінальність ідей, здатність передбачати хід розвитку подій педагогічної дійсності; розвинута інтуїція,

здатність передбачати результати дослідницького пошуку; прогнозувати ефективність форм і технологій навчання, індивідуальних освітніх маршрутів.

Рефлексивні компетенції: аналіз ефективності педагогічного пошуку під час освітньої діяльності; здатність оцінювати і аналізувати педагогічну ситуацію; наявність самооцінки як індикатора рефлексивного самоуправління; адекватне ставлення до помилок і невдач, здатність до корегування власної роботи.

Отже, зазначені компетенції спрямовані на формування готовності до продуктивної дослідницької діяльності, при цьому дослідницька компетентність розглядається як сукупність реалізованих у діяльності компетенцій, як характеристика особистості, що визначає успіх і відповідальність за результати професійної практики педагога.

Низка вітчизняних і зарубіжних дослідників (П. Блац, Д. Голдторп, Т. Заславська, Б. Ігошев, Ю. Захарченко, Г. Рідкодубська, Л. Теремінко) зазначають, що науково-дослідницька робота, творчість у діяльності педагога є визначальним чинником його професійної мобільності [4; 5; 6].

Аналіз основних підходів до змісту поняття «професійна мобільність» дозволяє розглядати його з різних позицій. Простежуються два підходи до трактування цього поняття: перший (Н. Громова, С. Фролов) пояснює її тільки з точки зору зміни посади (кар'єрне зростання), професії (зовнішнє переміщення, рух, перехід індивіда); другий (О. Амосова, Л. Вершиніна, М. Ярошевський) співвідноситься з певними характеристиками особистості (внутрішньо притаманними властивостями, рисами). При цьому поняття мобільності розглядається як інтегративна якість особистості, що характеризує її здатність швидко змінювати своє становище в соціальній, культурній або професійній сферах, що зумовлено впливом певних обставин у середовищі суб'єктів (об'єктів) діяльності [5].

Відзначимо, що професійно мобільний фахівець повинен володіти: здатністю до професійної самореалізації з урахуванням особливостей фаху, потреб, схильностей, інтересів і здібностей до певної діяльності, до безперервного особистісного і професійного саморозвитку; способами активного реагування

на зміни в професійній діяльності (проектування можливих фахових змін (статусу, характеру і змісту праці, професії та ін.); методами дослідження і вирішення проблемних ситуацій та конструювання адекватної поведінки при змінах у професійній діяльності.

Дослідник Б. Ігошев, визначає в змісті професійної мобільності соціальну активність, що виражається в готовності брати участь у різних суспільних заходах, проектах різної змістовної спрямованості; високу адаптивність до різних суспільних ситуацій, функціонально різних видів діяльності; креативність, творче перетворення будь-якої ситуації» [6, с. 108]. Вчена Г. Рідкодубська доповнює цей перелік такими якостями, як «здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі власної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або реалізацію інноваційних програм та характеризується невизначеністю умов і вимог» [5, с. 158].

Отже, сучасні умови функціонування освітніх систем, ставить надзвичайно високі вимоги до підготовки висококваліфікованих майбутніх фахівців, які можуть якісно виконувати професійні функції, швидко перебудовувати психоемоційний стан до динамічних змін у соціально-економічному житті країни. Визначальними характеристиками сучасного професійно мобільного фахівця визначаємо динамізм виконання професійних та соціальних ролей, високий рівень дослідницької компетентності, що забезпечує дієвість у вирішенні професійно орієнтованих завдань різного рівня та здатність бути суб'єктом професійного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Князян М.О. Навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань (на базі вивчення іноземних мов): автореф. … канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Одеса, 1998. 20 с.

2. Мішеніна Т. Формування дослідницької компетенції майбутніх учителів філологічних спеціальностей. *Педагогіка. Людинознавчі студії.* Вип. 29. 2014. С. 105–114.

3. Тарасюк Н.А. Формирование профессиональной готовности учителя к иноязычному дошкольному образованию. Курск: КГПУ, 2001. 147 с.

4. Захарченко Ю. В. Професійна мобільність маркетологів як умова формування дослідницької компетентності. *Профі HUB: простір освітніх і виробничих інновацій*: матеріали III графічно-інформаційного форуму, присвяченого пам'яті М.Ф. Юсупової. Київ; Одеса; Коблево: «Лідер якості». 2017. С. 120–122.

5. Рідкодубська Г. А. Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної мобільності в рамках вивчення дисципліни «Практикум з соціальної роботи». *Молодий вчений:* наук. журн. 2018. № 5 (57). С. 75–78.

6. Игошев Б. М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете: моногр. Москва: ВЛАДОС, 2008. 201 с.

УДК 373.5:007:005

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гайдей Оксана Григорівна
магістр
Кубіцький Сергій Олегович
к.п.н., професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Анотація. У статті висвітлюється проблема формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти. Розкрито основні компоненти процесу формування позитивного іміджу загальноосвітнього закладу, специфіка його створення у сучасному закладі освіти, його цільова аудиторія та для кого і для чого формують цей образ.

Ключові слова. Імідж, імідж закладу загальної середньої освіти, нова школа, імідж нової школи, процес створення іміджу, репутація.

Якою б не була причина необхідності поліпшення іміджу, треба знати як реалізувати задумане найбільш доступним і ефективним способом. Не підлягає сумніву, що кожний спроможний поліпшити як власний імідж, так і імідж своєї роботи загалом. Суть лише в тому, щоб змусити інших людей бачити все таким, як ви цього бажаєте. Щоб здійснити подібне, необхідно зрозуміти, як працює імідж, що конкретно він виявляє собою.

Імідж був присутнім завжди, але в сьогоденні його значення різко зросло. Це можна пояснити тим, що імідж є природним продуктом обробки великих масивів інформації. Оскільки ми не в змозі зберігати весь цей обсяг, ми починаємо користуватися ярличками, що посилають на ті, що стоять за ними ситуаціями. Вдало вибрані ярлички закріплюються.

Сьогодні сучасні заклади освіти, особливо приватні, розуміють значення іміджу освіти й самі працюють над цим. Здебільшого імідж закладу освіти складається з тих самих складових, що й реклама товару. Тут і привабливий індивідуальний підхід, і навчання декільком іноземним мовам, і запрошення до викладання викладачів із закордону, і можливість закордонного стажування тощо. Але більшість закладів освіти бачать імідж освіти у стабільному якісному навчальному процесі, який тримається на ентузіазмі викладачів [3].

Нова школа – це школа культури життєвого самовизначення. Навчитися жити – значить виробити свою позицію у житті, свій світогляд, ставлення до себе, інших, поставити перед собою завдання, щоб діяти у відповідності з ним, побудувати свій індивідуальний спосіб життя, обрати оптимальний режим інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень, спосіб реакції на незгоди й успіхи, гідний людини тип трудової діяльності і форми використання вільного життя. Культуру життя особистості утворюють системи основних потреб, моральних принципів, стратегія життя, його цілісність, освоєння загальнолюдських цінностей. Культура життя вражає міру усвідомлення й оволодіння людиною свого ставлення до самої себе, суспільства, природи, ступінь самореалізації сутнісних сил. Кульмінаційними, вузловими моментами творчих пошуків є моменти, коли особистість здійснює життєвий вибір, тобто приймає рішення із кардинальних проблем власного життя [2].

Нова школа вчить дитину:

- як скласти свою життєву програму (самопрограмуванню);
- як пізнати себе (самопізнанню);
- як справедливо оцінювати себе (самооцінці);
- як бачити світ таким, яким його бачать інші (пізнанню світу);
- як визначити своє життєве кредо, мету життя (цілерозумінню), самоаналізу (рефлексії);
- як планувати, як організувати діяльність щодо досягнення прийнятих цілей.

Імідж закладу освіти має усвідомлення та підсвідомі соціально-психологічні джерела. Зараз завдання полягає в тому, щоб зробити його позитивним, привабливим за зовнішніми та внутрішніми ознаками [5].

Зовнішні риси іміджу – це будинок, в якому розташований заклад освіти. Він не може виглядати безособистісно. Керівник закладу повинен дуже добре продумати його зовнішній вигляд. Далі слід зупинитися на соціально-психологічному аспекті сприйняття учнями та педагогами влаштування та кольорового оформлення аудиторій, коридорів тощо.

Тут можуть зустрітися декілька концепцій:

- заклад освіти – рідний дім;
- заклад освіти – храм науки;
- заклад освіти – частина суспільства.

Але доцільно поєднати всі точки зору, тобто: заклад освіти – це рідний дім в Україні, в якому все сприяє отриманню, поглибленню, систематизації, поширенню наукової компетентності особистості, що розвивається [2].

Імідж нової школи – це яскравий вплив її індивідуальності, тобто неповторне обличчя її колективу в предметному та соціокультурному середовищі. Формуванню позитивного оригінального іміджу школи нового типу сприяє формування та засвоєння чітких конкретних правил-девізів, які перетворюються в традиції закладу.

Проблема іміджу закладу освіти – це проблема пошуку, розробки та застосування управлінських та психолого-педагогічних, пізнавальних та емоційних, раціональних та художніх засобів створення позитивного образу закладу освіти, відображення в цьому образі внутрішніх, сутнісних смислів, змісту та завдань, особливостей його діяльності.

Процес створення іміджу являє собою процес двосторонньої, суб'єктно-об'єктної взаємодії, у якому активну роль відіграє як об'єкт, імідж-образ якого створюється, так і суб'єкт, який сприймає даний імідж-образ. Відповідно до двох основних напрямків роботи відповідають внутрішні та зовнішні показники іміджу закладу освіти [5].

Формування іміджу передбачає, перш за все, визначення основної мети та принципів діяльності закладу освіти. Основна мета полягає в забезпеченні, вихованні та розвитку здібних, обдарованих та талановитих дітей у відповідності з світовими та національними критеріями, створенні умов для інтелектуального, духовного та професійного розвитку особистості.

Досягнення даної мети забезпечується в реалізації таких основних принципів навчання:

1. Національної спрямованості – побудови освіти з урахуванням історії та народних традицій, збереження та збагачення культури українського народу та інших народів, які проживають на території України, формування національної свідомості.

2. Відкритості навчання – орієнтації навчання на цілісний педагогічний світ, його глобальні проблеми, усвідомлення переваження загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграція у міжнародні освітні, соціальні і культурні системи.

3. Гуманізму – утвердження людини як найвищої соціальної цінності, створення умов для врахування різноманітних потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій педагогів та дітей, врахування їх індивідуально-психологічних особливостей у процесі організації управлінської та освітньої діяльності.

4. Демократизму – створення умов для активної участі педагогів та дітей у вирішенні актуальних проблем діяльності закладу освіти, організації освітнього процесу на основі партнерства педагогів та учнів.

5. Варіативності освіти – забезпечення широкого вибору профілів та підпрофілей навчання, його методів та форм, реалізації принципів диференціації та індивідуалізації навчання.

6. Забезпеченні розвивального характеру навчання – створення умов для інтенсивного розвитку пізнавальних процесів, переорієнтації процесів навчання з предметного на процесуальні та мотиваційні аспекти освіти.

7. Активізації пізнавальної діяльності учнів – інтенсивне оволодіннязнаннями, формування умінь та навичок здобування нових знань, формування позитивної мотивації до навчання та пізнавальної діяльності.

8. Формуванні творчого потенціалу – формування умінь та навичок ставити нові проблеми, як на теоретичному, так і на практичному рівнях, знаходити альтернативні способи їх розв'язання, розвивати гнучкість мислення, здатність адаптуватися до соціальних змін.

9. Єдності навчання та виховання – органічного поєднання навчання, виховання та розвитку особистості, спрямованість освіти на формування цілісної та гармонійно розвинутої особистості [4].

Формування іміджу – це процес, під час якого створюють якийсь спланований образ. Дуже важливо визначитися з вибором: для кого і для чого формують цей образ? Можливо, для жителів міста з метою рекламування освітніх послуг? Або для можливих соціальних партнерів з метою отримання різного роду інвестицій? Або для управління освіти з метою формування репутації школи в місті? Чи може для засобів масової інформації з метою співпраці та реклами? Або все ж для учнів, які могли б через усе своє життя з честю нести освітній бренд школи? Безумовно, для останнього... Але воно містить і все попереднє, назване вище. Таким чином, як цільову аудиторію під час формування іміджу закладу загальної середньої освіти можна виділити компоненти [1].

Це, перш за все, *учні* – розумні, кмітливі, допитливі, добрі, ввічливі та цілеспрямовані діти. Зазвичай адміністрація освітньої установи рідко бачить у своїх учнях суб'єктів, заради яких слід будувати свій імідж. Але ж випускники є мало не головними «піарниками» освітнього закладу. Пам'ять про шкільні роки зберігається довго і, якщо той образ, який склався у дітей після закінчення закладу освіти, малопривабливий – можна бути впевненими, що віддати до цієї школи своїх дітей вони навряд чи комусь порадять. До того ж саме наші учні, ще навчаючись в ній, є її своєрідною «візитною карткою»: те, що вони розповідають про свої шкільні будні та свята, або те, як вони себе поводять

у громадських місцях, безпосередньо демонструє певні стандарти, прийняті в нашому закладі освіти.

Це *вчителі* – молоді й не зовсім, зрілі та мудрі, творчі й принципові, цілеспрямовані, досвідчені, талановиті й лише стверджуючі свої цілі педагоги, які своє життя присвятили дітям. Вони є майстрами своєї справи, бо дають учням міцні та глибокі знання. Це члени техперсоналу, які щодня дбають про санітарно-гігієнічний стан закладу.

І, звичайно, *батьки* –найавторитетніші суб'єкти, здатні не лише реально оцінити нашу роботу, але й відкоригувати громадську думку й думку своїх дітей про нас. Саме тому батьки є головною цільовою групою, на яку необхідно орієнтуватися в іміджевій роботі.

ЗМІ є своєрідними посередниками між освітньою установою і суспільством: саме завдяки своєчасному інформуванню про наші досягнення ми зможемо сформувати позитивну думку про себе в очах оточення. Для формування позитивного іміджу вкрай важлива не лише якість розповсюдження інформації, але й її, як це не дивно, кількість.

І, звичайно, *соціальні партнери* освітньої установи, для яких школа може бути певним людським ресурсом. До основних структурних компонентів іміджу установи освіти належать:

- імідж споживачів товару (образ випускника): випускник в очахгромадськості є особою закладуосвіти;
- імідж персоналу закладу освіти (педагогів): думка про кваліфікацію та професійні якості педагогів і співробітників, стабільність педагогічного колективу; думка про їхні особистісні якості, про стилі поведінки та зовнішній вигляд;
- уявлення про рівень комфортності середовища освітньої установи: характер відносин між учнями, педагогами й учнями, психологічний клімат; увага закладу освіти до особистості кожного учня;
- уявлення про стилі закладу освіти та якість освітньої діяльності: роль і місце освітньої установи на освітньому ринку;

- власна освітня політика (напрями навчання, підбір персоналу, відбір учнів, система позаурочних занять, надання освітніх послуг);
- якість і зміст зв'язків закладу освіти із зовнішніми об'єктами;
- загальна атмосфера закладу освіти (рівень культури персоналу й учнів, психологічний клімат у місцях прямих контактів – приймальня, дизайн будівель і приміщень;
- зовнішня атрибутика: до структури іміджу освітньої установи входять і елементи, пов'язані з іміджевою символікою – назва, герб, гімн, прапор, традиції, ритуали, форма одягу, а також використовуються для рекламних цілей – логотип, слоган, девіз і в цілому фірмовий стиль (аналіз анкетування).

Якість іміджу – це не лише психологічний аванс, а й цілком виразні матеріальні інвестиції, які освітня установа може отримати в перспективі.

З поняттяміміджу тісно пов'язано й репутація школи, до якої входить декілька складових, і яка утримується в масовій свідомості довгі роки. Відмінність іміджу від репутації полягає саме в тому, що репутація є підсумком побудови іміджу.

Таким чином, для того, щоб заклад загальної середньої освіти був конкурентоспроможним, мав авторитет, популярність, свій імідж, він повинен мати: власну місію, філософію; неповторну систему звичаїв, традицій; якісні освітні послуги; оригінальну систему навчання та виховання; зв'язки із закладами вищої освіти; систему надання інформації споживачам про свій потенціал, успіхи та освітні послуги; ті ну співпрацю з батьками та громадськістю.

Сформований позитивний імідж освітньої установи дозволить вирішити наступні завдання: підвищити привабливість освітньої установи, в першу чергу, для батьків, учнів і педагогів; підвищити рівень організаційної культури; сприяти поліпшенню соціально-психологічного мікроклімату в колективі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галітська О.В. Імідж навчального закладу – конкурентоспроможність школи / Управління школою. – 2017. – № 1-3 (517-519) – Режим доступу: http://journal.osnova.com.ua/download/1-518-61173.pdf

2. Гільова Е.А. Імідж сучасного навчального закладу. – Режим доступу: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/2_2010/giljova.pdf

3. Імідж сучасної школи: теорія та практика/ – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/administration/45294/

4. Імідж школи на порозі XXI століття: Практико зорієнтований посіб. / За ред. І.Г. Єрмакова. – Київ, 1998. – 382 с.

5. Карамушка Л.М. Створення іміджу навчального закладу як важливий напрямок менеджменту освіти // Управління сучасними навчально-виховними закладами в системі освіти : Матеріали міжрег. наук.- практ. конф. – Запоріжжя, 1996. – С. 11-15.

УДК 338

ФОРМУВАННЯ ДІЄВОЇ СИСТЕМИ ТРАНСПОРТНОГО СЕРВІСУ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Гуренко Анна Василівна
к.е.н., доцент
м.Маріуполь, Україна

Анотація: Розглянуто особливості транспортного сервісу на транспорті. Визначено характерні риси транспортних послуг. Проаналізовано переваги та недоліки певних видів транспрорту. Обгрунтовано необхідність формування дієвої системи транспортного сервісу на сучасних підприємствах України Наведено основні заходи щодо створення досконалої системи транспортного сервісу.

Ключові слова: транспортна система, управління підприємством, сервіс, сервісне обслуговування, удосконалення обслуговування, інформаційне забезпечення, комплекс послуг, інтеграція.

Україна має потужну транспортну систему, до якої входять залізничний, морський, річковий , автомобільний, повітряний і трубопровідний транспорт. Кожен з цих видів транспорту являє собою сукупність засобів і шляхів сполучення, а також різних технічних пристроїв і споруд, що забезпечують нормальну та ефективну роботу всіх галузей народного господарства [2]. Кожний з вище зазначених видів транспорту має свої переваги та недоліки але будь – який вид транспорту повинен відповідати прийнятим вимогам сервісного обслуговування.

Транспортний сервіс являє собою сукупність певного набору послуг, які надаються користувачам. Поняття транспортної послуги зводитися до перевезення вантажів та пасажирів. Під транспортним сервісом розуміється система послуг з обслуговування пасажирів, вантажовідправників та

вантажоодержувачів, включаючи забезпечення перевезень, виконання супутніх та додаткових робіт. Головними особливості транспортних послуг є:

1. Транспортна послуга не взаємозамінна, тому що вона жорстко «прив'язана» до місця і часу, що обмежує внутрігалузеву конкуренції на одному виді транспорту (наприклад, між залізничними дорогами).

2. Участь покупця. У будь – якій діяльності з надання послуг покупець в тій чи іншій мірі є учасником цього процесу. Ця особливість не дозволяє заздалегідь перевірити якість надаваних послуг, оскільки виробництво послуги і її споживання відбувається тимчасово. При наданні транспортних послуг споживачі самі повинні вибрати маршрут і спосіб доставки, оформити документи, доставити вантаж на залізничну станцію відправлення і забрати зі станції призначення.

3. Послуги транспорту відносяться до послуг, завершальним і процес матеріального виробництва.

4. Послуги не можна зберігати та накопичувати. Це змушує підприємства в сфері послуг при нерівномірному попиті створювати запаси виробничих потужностей, тоді як підприємства у виробничій сфері можуть створювати запаси продукції на складах, що дешевше.

5. Продаж транспортних послуг – це фактичний продаж самого процесу праці, тому якість послуг визначається якістю даного процесу.

6. Попит на послуги мінливий. Будь попит мінливий, однак, попит на послуги, як правило, характеризується більш великими , складними і швидкими коливаннями. Ця особливість в сукупності з попередньою сприяють задачі максимізації ефективності роботи підприємства в сфері послуг дуже складною справою.

7. Невідчутність сервісного компонента угоди полягає в наступних моментах. Зазвичай буває важко скласти чіткий опис послуги. Багато людей по – різному розуміють «правильність» надання послуги. Споживач і обслуговуючий персонал дивляться на процес надання послуг з різних точок зору, тому часто не можуть знайти спільну мову [3]. Разом із цим існуючі види

транспорту мають певні особливості та характерні риси (табл.1).

Таблиця 1

Характерні риси різних видів транспорту

Вид транспорту	Особливості транспорту	
	Переваги	Недоліки
1. Залізничний	Висока провізна здатність Здатність освоювати масові потоки вантажів і пасажирів Порівняно невелика собівартість перевезень	Вимагає великих капітальних вкладень, що залежать від топографічних, кліматичних і екологічних умов
2. Морський	Велика вантажопідйомність Дальність перевезень Низька собівартість	Сезонність перевезення Функціонує тільки між портами Низька швидкість доставки
3. Річковий	Природність шляхів Малий опір руху	Сезонність роботи Мала швидкість доставки
4. Автомобільний	Велика маневреність Швидкість доставки Ефективний при перевезенні пасажирів	Висока собівартість Маленька вантажопідйомність
5.Повітряний	Можливість швидкої організації зв'язку між будь-якими районами країни Вимагає менших питомих капіталовкладень	Залежить від метеорологічних умов Значна витрата палива Висока собівартість перевезень

Існуючі недоліки та переваги спричиняють поступовий перегляд інструментів менеджменту, що дозволять раціонально використовувати транспортний

потенціал та найбільш повно задовольняти потреби, через надання відповідного транспортного сервісу. Сучасна система сервісного обслуговування на транспорті формує комплексні послуги, додаткові робіти високоякісного обслуговування пасажирів, вантажовідправників, вантажоодержувачів.

З погляду світового досвіду і сучасних тенденцій розвитку глобального ринку транспортних послуг Україна нині на етапі формування і консолідації галузі, істотно поступаючись європейським країнам як за якістю, так і за комплексністю послуг, що надаються національними транспортними компаніями [1]. Формування дієвої системи транспортного сервісу на сучасних підприємствах України має передбачати застосування методів обґрунтування технічної та технологічної можливості, економічної доцільності реалізації складових елементів транспортного сервісу. Основними заходами щодо створення досконалої системи транспортного сервісу є:

Створення умов щодо збільшення доходів від перевезень і виконання послуг.

Проведення маркетингових досліджень та визначення попиту на перевезення і послуги (анкетування, опитування, аналіз статистичних і прогнозних даних, моніторинг інтернет статистики).

Створення мережі сервісних центрів, комплексної системи інформаційного забезпечення та можливостей резервування основних та додаткових послуг.

Розробка правил і умов перевезень, визначення правил корпоративної культури.

Оперативне оформлення заявок на основні і додаткові послуги (особисто, електрона пошта, Інтернет сайти), систематичне проведення технічної та технологічної сервісної підготовки пасажирських транспортних засобів.

Гнучке управління сервісним обслуговуванням, координація і взаємодія всіх підрозділів, вивчення соціальних, технічних і технологічних аспектів сервісу.

Визначення економічно доцільної вартості перевезень та набору сервісних послуг з урахуванням вимог ринку.

Рішення перелічених питань може досягатися за чотирма варіантами: сервіс здійснюється переважно перевізником; для транспортного сервісу створюється консорціум (тимчасова угода між перевізниками окремих видів транспорту);

сервіс доручається незалежній фірмі; для виконання сервісних робіт залучаються посередники які несуть повну відповідальність за якість та задоволення претензій з сервісу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Л.М. Гурч, А.М.Ченчик, Маркетингове дослідження ринку транспортних послуг України / Гурч Л.М. Ченчик А.М // [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://vlp.com.ua/files/23_22.pdf

2. Романків І.Я. Розвиток ринку послуг в Україні / Романків І.Я. // Фінанси України. – 2005. – №11. – с. 38 – 45.

3. Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В. Загальний курс транспорту / Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В// Навчальний посібник. – К.: Арістей, 2007. – 544с.

УДК 612.821:616.711-007.5-053.6

ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ОРГАНІЗМУ У ДІТЕЙ ЗІ СКОЛІОЗОМ

Дичко Олена Анатоліївна
к.біол. н., доцент
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ , Україна

Анотація: Стаття присвячена вивченню функціонального стану організму дітей віком 7-17 років зі сколіозом. Встановили, що сформований сколіоз у дітей віком 7-10 років негативно впливає на рівень життєвої ємності легень і рівень негативного впливу залежить від статі та показника життєвої ємності легень. Дівчатка за даної патології більш вразливі у порівнянні з хлопчиками. Виходячи із одержаних результатів формування комплексних реабілітаційних заходів із залученням фізичних вправ необхідно враховувати рівень відставання від практично здорових хлопчиків і дівчаток, а також від статі дітей із дефектами хребта.

Ключові слова: діти та підлітки 7-17 років, сколіоз, ЖЕЛ, проба Штанге, проба Генчи.

Здоров'я людини багато в чому визначається рівнем фізичного розвитку і функціональних можливостей організму, основи яких закладаються в дитячому віці. В даний час соціальні та екологічні умови, труднощі в організації медичного обслуговування призвели до зростання всіх видів захворюваності. Знижуються показники фізичного розвитку, зменшується кількість дітей з проявами акселерації розвитку, у кожної четвертої дитини відзначається порушення постави. Зростає інвалідність дітей [4,5,6,9].

Фізичний стан характеризується сукупністю показників, що відображають статеві і вікові особливості, антропометричний профіль, рухову

підготовленість, функціональний стан м'язової, кардіоваскулярної, респіраторної та інших систем організму людини [1.2,3,5,7,8,9].

Розглядаючи сьогоднішній стан цієї проблеми, важко позбутися думки, що з кожним новим кроком у поступальному русі медичної науки її рішення, як лінія горизонту, відсувається пропорційно науковому прогресу [2,3,5,8]..

Більш того, аналіз величезного клінічного і експериментального матеріалу свідчить про явну перевагу останнім часом усереднених, узагальнених оцінок стану фізичного розвитку і функціонального стану організму людей, особливо дітей. Безсумнівно, корисне в цілому, широке впровадження статистичних підходів в біології мало, в той же час, і негативну сторону - відволікло увагу дослідників від конкретних особливостей індивідуума, його статі і віку. Більшість дослідників використовує усереднені оцінки, які дозволяють виявляти лише найбільш загальні, переважні тенденції, штучно затушовувавши індивідуальні статеві і вікові (рідше) варіанти, якщо останні відзначені у невеликої частини спостережуваних пацієнтів.

Метою дослідження було вивчення функціонального стану організму дітей віком 7-17 років зі сколіозом.

Дослідження було проведене на базі школи-інтернату № 13 для дітей, хворих на сколіоз (м. Олексієва-Дружківка Донецької області, директор Василенко Л.М.), загальноосвітньої школи № 17 м. Слов'янська Донецької області, кафедри здоров'я людини та фізичного виховання ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Індивідуальність фізичного розвитку і функціонального стану організму дітей (хлопчиків і дівчаток) безумовно існує, саме вона лежить в основі добре відомих клініцистам ситуацій, як «парадоксальні» реакції організму, відмінності в клінічній картині захворювання при одній і тій же дозі інфекційного агента, аномальні ефекти, спостерігаються у окремих осіб і позначаються клініцистами терміном «індивідуальні особливості реактивності організму». Виходячи з цього, в нашій роботі використані і приведені індивідуальні показники фізичного розвитку (показники антропометричні

статусу, зовнішнього дихання, фізичного розвитку та ін.) І функціонального стану організму (комбіновані оцінки функції респіраторної і серцево-судинної систем, фізичної працездатності та ін.) Дітей зі сколіозом, хлопчиків і дівчаток різного віку.

Фізичний стан розглядається як структурована сукупність взаємопов'язаних ознак - соматичних, функціональних, психофізіологічних та інших. Перевага віддається будь-якої однієї складової - рухової підготовленості, антропометричному статусу, фізичної працездатності. Найчастіше фізичний стан не без підстав ототожнюється з аеробними можливостями людини, показником яких є абсолютна і відносна величина максимального споживання кисню (МСК).

Цей показник розглядається в якості домінантного чинника фізичного стану. Показниками, що відображають функціональні можливості системи дихання у дітей і підлітків, є: життєва ємність легенів (ЖЕЛ), проба Штанге (затримка дихання на фазі вдиху), проба Генчи (затримка дихання на фазі видиху).

Результати вимірювань функціонального стану системи дихання у дітей зі сколіозом у віці 7-10 років наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники життєвої ємності легень дітей 7-10 років зі сколіозом

№ п/п	Показатель	Од. вим.	Хлопчики			Дівчатка			P1	P2
			Контрольна група (практично здорові)	Основна група (з сколіозом)	P	Контрольна група (практично здорові)	Основна група (з сколіозом)	P		
			n - 12	n - 9		n - 10	n - 6			
1.	ЖЕЛ	л	1383,33 ±44,28	1211,11 ±89,79	>0,05	1215,00 ±41,07	1116,67 ±96,82	>0,05	<0,05	>0,05
2.	Проба Штанге	с	34,78±0,80	33,09±1,12	>0,05	31,30±0,82	29,55±1,45	>0,05	<0,01	>0,05
3.	Проба Генчи	с	17,58±0,27	17,05±0,67	>0,05	15,42±0,41	14,09±0,97	>0,05	<0,01	<0,05

Показано, що показники життєвої ємності у дітей віком 7-10 років із сколіозом знижені і рівень зниження залежить від статі та показника. Так, ЖЄЛ у хлопчиків із сколіозом має тенденцію до пониження на 14,22%; рівень проби Штанге – на 5,11% і проби Генчи – на 3,11%. Аналогічна картина відмічається у дівчаток.

У дівчаток віком 7-10 років, які страждають сколіозом, також сформована тенденція до зниження рівня ЖЄЛ у порівнянні з практично здоровими дівчатками на 8,81%, рівня проби Штанге – на 5,92%, проби Генчи – на 9,44%.

На показники ЖЄЛ у дітей із сколіозом також впливає стать дитини. Так, рівень ЖЄЛ у хлопчиків віком 7-10 років із сколіозом у порівнянні із дівчатками із сколіозом вищий на 8,46%, рівень проби Штанге – на 11,98% і проби Генчи – на 21,01%

Виходячи із одержаних і наведених у таблиці 3.1. комплексні реабілітаційні заходи фізичної культури для оптимізації життєвої ємності легень необхідно проводити у дітей віком 7-10 років із сколіозом та у практично здорових дітей з врахуванням статті.

Результати досліджень функціонального стану системи дихання у дітей віком 11-14 років із дефектами хребта наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Показники життєвої ємності легень дітей 11-14 років зі сколіозом

№ п/п	**Показатель**	**Од. вим**	**Хлопчики**			**Дівчатка**			**P1**	**P2**
			Контрольна група (практично здорові)	**Основна група (з сколіозом)**	**P**	**Контрольна група (практично здорові)**	**Основна група (з сколіозом)**	**P**		
			n - 12	**n - 9**		**n - 12**	**n - 10**			
1.	ЖЕЛ	**л**	2062,50 ±79,70	1650,00± 112,23	<0,05	2020,83± 79,70	1515,00± 102,67	<0 ,01	>0 ,05	>0 ,05
2.	Проба Штанге	**с**	43,22±1, 06	38,77±1,3 5	<0,05	34,63±0,8 9	33,13±1,1 3	>0 ,05	<0 ,01	<0 ,01
3.	Проба Генчи	**с**	21,31±0, 71	18,76±1,0 1	<0,05	17,15±0,5 3	15,36±0,9 2	>0 ,05	<0 ,01	<0 ,05

Як й у попередній групі дітей, у дітей віком 11-14 років із дефектами хребта показники життєвої ємності легень мають нижчий рівень у хлопчиків і тенденцію до зниження їх у дівчаток. Так рівень ЖЄЛ у хлопчиків віком 11-14 років із сколіозом нижчий у порівняльному аспекті з цим показником у практично здорових хлопчиків на 25,00% (Р <0,05); показник проби Штанге - на 11,48% (Р <0,05) та проби Генчи – на 13,59% (Р <0,05). Дещо інший рівень мають показники життєвої ємності легень у дівчаток віком 11-14 років із сколіозом. Встановлено життєвий рівень ЖЄЛ на 33,39% у дівчаток цього віку із сколіозом у порівнянні із практично здоровими дівчатками-однолітками. Показники проб Штанге і Генчи мають тільки тенденцію до зниження у порівнянні із практично здоровими дівчатками. Так, рівень проби Штанге у дівчаток із сколіозом у порівнянні із такими показниками у практично здорових дівчаток знижений на 4,58%, проби Генчи – на 11,65% (Р> 0,05). Як й у попередній групі (діти у віці 7-10 років) дівчатка віком 11-14 років із сколіозом мають понижені показники життєвої ємності легень у порівнянні із такими у хлопчиків-однолітків із дефектами хребта. Так, рівень показника ЖЄЛ у дівчаток із сколіозом у порівнянні з хлопчиками із сколіозом нижчий на 8,91%, показника проби Штанге – на 17,02% і проби Генчи – на 22,14%.

Результати досліджень функції респіраторної системи дихання у дітей віком 15-17 років із сколіозом наведені у таблиці 3.

Одержані і наведені у таблиці 3.3. результати з вивчення показників життєвої ємності легень у дітей віком 15-17 років із дефектами хребта засвідчують подібність змін цих показників стосовно дітей віком 7-10 і 11-14 років із сколіозом. Як й у попередніх групах, так й у групі дітей віком 15-17 років понижуються показники життєвої ємності легень і рівень їх пониження залежить як від показника, так і від статі дитини.

Таблиця 3.

Показники життєвої ємності легень дітей 15-17 років зі сколіозом

№ п/п	Показатель	Од. вим	Хлопчики			Дівчатка			Р1	Р2
			Контрольна група (практично здорові)	Основна група (з сколіозом)	Р	Контрольна група (практично здорові)	Основна група (з сколіозом)	Р		
			n - 15	n - 13		n - 15	n - 11			
1.	ЖЕЛ	л	2973,33±126,50	2530,77±107,95	<0,05	2506,67±52,09	2127,27±180,72	<0,05	<0,01	>0,05
2.	Проба Штанге	с	48,80±1,49	43,69±1,08	<0,05	42,18±1,04	38,93±1,71	>0,05	<0,01	<0,05
3.	Проба Генчи	с	24,74±1,19	23,22±1,41	>0,05	21,13±0,60	19,40±1,05	>0,05	<0,05	<0,05

Показник ЖЄЛ у хлопчиків віком 15-17 років із дефектами хребта у порівнянні із практично здоровими хлопчиками-однолітками знижується на 17,49%, показники проби Штанге – на 11,70%. А показник проби Генчи має тенденцію до зниження на 6,55% (Р>0,05). У дівчаток віком 15-17 років у порівнянні з практично здоровими дівчатками-однолітками рівень ЖЄЛ знижується на 17,84% (Р <0,05), а рівні проби Штанге і Генчи мають сформовану тенденцію до пониження у порівняльному аспекті із практично здоровими дівчатками на 8,35% і на 8,92% відповідно.

Дівчатка віком 15-17 років із сколіозом за провідними показниками життєвої ємності легень поступаються перед хлопчиками-однолітками із дефектами хребта за рівнем ЖЄЛ на 18,97%, за рівнем показника проби Штанге – на 12,23% і за рівнем проби Генчи – на 19,69%.

Таким чином, як і у групах дітей (дітей віком 7-10 і 11-14 років) так й у дослідній групі дітей віком 15-17 років із патологією хребта понижується рівень показників життєвої ємності легень у порівнянні із практично здоровими дівчатками-однолітками. Деформація хребта у дітей всіх груп призводить до пониження ЖЄЛ, рівня показників проб Штанге і Генчи як у хлопчиків, так й у

дівчаток. Ці показники у дівчаток із сколіозом поступаються показникам життєвої ємності легень у хлопчиків із сколіозом. Одержані і наведені результати проведених досліджень показників життєвої ємності легень у дівчаток віком 7-17 років із сколіозом засвідчують, що розробка комплексу реабілітаційних заходів фізичного виховання повинна враховувати стать, вік та показник, який необхідно оптимізувати.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аршавский И.А. Физиологические механизмы и закономерности индивидуального развития / И.А. Аршавский. – М., 1982. – 270 с.
2. Аннушак О. Характеристика фізичного розвитку та функціонального стану дітей молодшого шкільного віку зі сколіотичною деформацією хребта I–II ступенів / О. Аннушак // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2015. - № 3. - С. 104-108.
3. Герасименко В. В. Соматометрична програмна оцінка змін при порушеній поставі та сколіозах першого і другого ступенів, розробка методів їх ефективної корекції / В.В. Герасименко, П. Ф. Колісник // Вісник Вінницького національного медичного університету. – 2006. – № 10 (2). – С. 330–331.
4. Дичко О.А. Рівень фізичного розвитку дітей віком 11-14 років зі сколіозом. Актуальні проблеми фізичного виховання та здоров’я людини: Матеріали V-ої Міжнародної заочної науково-практичної конференції (25–29 листопада 2019 року, м. Слов’янськ) / [За заг. ред. проф. В.В. Дичка]. Слов’янськ: ДДПУ, 2019. 236 с. С. 186 – 190.
5. Дичко О.А. Ефективність впливу фізичних реабілітаційних заходів на показники функціонального стану хребта дітей молодшого шкільного віку 7-10 років зі сколіозом \ О.А. Дичко // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. – Вип. 10. – Слов’янськ, 2019. С. – 65 – 71.
6. Клименко Ю.С. Фізична реабілітація дітей зі сколіотичними вадами хребта / Ю.С. Клименко // Загальна патологія та патологічна фізіологія. – 2008. – № 1. – С. 30–33.

7. Лінкевич К. Стан соматичного здоров’я дітей молодшого шкільного віку, хворих на сколіоз, на етапі адаптації до навчання у спеціалізованому закладі / Л К. Лінкевич, Т. Мамєєва-Протопопова, Я. Ковров // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Вип. 9: у 4-х т.– Львів: НВФ «Українські технології», 2005.– Т. 2.– С.182–185.
8. Мухамадеев А.А. Функциональное состояние систем внешнего дыхания и кровообращения у больных сколиозом / А.А. Мухамадеев, И.А. Норкин, С.Н. Пузин, Н.Н. Павленко // Материалы международного симпозиума «Адаптация различных систем организма при сколиотической деформации позвоночника. Методы лечения». - М., 2003. – С. 72 - 73.
9. Ніколаєва О.М. Деформації хребта у дітей та підлітків: фізіотерапія / О.М. Ніколаєва, О.М. Полівода, І.В. Балашова. – Одеса: «ИздатИнформ» ОНМА, 2009. – 192 с.

УДК 168

ОБЪЯСНЕНИЕ И ПОНИМАНИЕ, ИХ СООТНОШЕНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Дудникова Елена Евгеньевна
канд. филос. наук, доцент
Интымакова Лариса Григорьевна
канд. филос. наук, доцент
Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)

Аннотация: в статье рассматривается вопрос о том, как от способа построения объяснения зависит характер нашего понимания окружающей действительности и происходящих в ней событий. Анализируется также соотношение понятий объяснение и понимание и различные способы их использования разными типами людей в процессе познания.
Ключевые слова: объяснение, понимание, образование, мыслительная деятельность, акционист, каузалист, эксплананс, экспланандум.

Объяснение и понимание – это два ключевых понятия в логике и гносеологии. Именно объяснение и понимание способствуют отражению окружающего мира в нашем сознании. Посредством объяснения и понимания мы создаем (формируем) свое мнение о ком-либо или о чем-либо. Но мы почти никогда не задумываемся, что такое объяснение, что такое понимание, насколько два этих процесса взаимосвязаны друг с другом, в каких взаимоотношениях находятся между собой, результатом чего они являются.

Поскольку через объяснение и понимание происходит отражение окружающей действительности, то совершенно естественно, что их возникновение обусловлено совершением мыслительной деятельности, а именно, таких ее операций, как анализ и синтез, конкретизация и абстрагирование, обобщение и сравнение. Ведь для того, чтобы иметь представление о том или ином объекте,

о том, как он возник, какое место занимает в окружающем мире, о его взаимосвязях, необходимо последовательное совершение этих мыслительных операций, то есть осмысление.

Поэтому объяснение и понимание детерминированы мышлением и являются его продуктами. Однако не следует отождествлять эти два понятия между собой. Понимание есть не что иное как умственное символическое овладение объектом, возможность видеть объект во всех его взаимосвязях, знать его место в окружающем мире. Но для того, чтобы понять, необходимо объяснить самому себе тот или иной объект (явление). Поэтому получается, что объяснение предшествует пониманию.

Как уже говорилось выше, понимание – это умственное овладение объектом, а объяснение как раз способствует этому овладению. Оно является как бы своеобразной дорожкой к пониманию или, иначе говоря, объяснение – это работа сознания, а понимание – это итог проделанной работы. Поэтому по ходу общения возможно переосмысление ранее понятого [1, с. 61]. К тому же понятие «понимание» содержит в себе психологический оттенок, которого нет в понятии «объяснение», так как понимание есть форма вчувствования, то есть воссоздание в мышлении духовной атмосферы мыслей, чувств, мотивов, объектов изучения.

Необходимо обратить внимание и на тот факт, что характер объяснения будет обуславливать характер понимания. «Различные познающие субъекты, обладающие своими собственными характеристиками, начиная с психологических и заканчивая физиологическими, с учетом дифференциации аксиологических и мировоззренческих установок, будут по-разному подходить к пониманию истории», – утверждают Л. Г. Интымакова и Е. Е. Дудникова [2, с. 299]. В результате ряда исследований ученые разделили людей на два типа, отличающихся друг от друга по способу построения объяснения. Первый тип – «каузалист», в ходе построения объяснения связывает между собой интенции (цели, намерения) и мотивы с причинами, а действия – с событиями.

Второй тип – «акционист» сгруппирует эти же понятия по-другому: мотивы он свяжет с действиями, а события – с причинами.

Например, в ходе объяснения какого-либо события **С** «каузалист» выяснит, с какой целью произведено это событие и, естественно, скажет, что причиной данного события являются цели и мотивы, в соответствии с которыми оно совершалось. А для того, чтобы оно произошло, необходимо совершить определенные действия f, m … n. В виде схемы данный способ объяснения можно представить следующим образом (рис. 1):

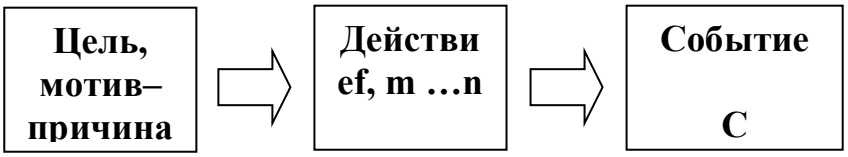

Рис. 1. Способ объяснения события каузалистом.

Данную схему можно объяснить так: пусть С – событие, имеющее место и нуждающееся в объяснении. Почему оно произошло? Для этого нам необходимо указать на предыдущие действия f, m …n, и на одно или несколько общих суждений, законов k … k', таких, что из этих законов и того факта, что имеют место другие действия, логически следует С. Здесь С – это экспланандум, то есть объект объяснения ; f, m …n – эксплананс, иными словами базис объяснения; k … k' представляют собой «охватывающие законы», под которые в ходе объяснения подводятся эксплананс и экспланандум. Это дедуктивно-номологическая модель объяснения или объяснение посредством закона, автором которого является Карл Гемпель. Данная модель принадлежит каузальному способу объяснения событий, которое заключается в подведении индивидуальных случаев под гипотетические общие законы.

Акционист же построит свое объяснение следующим образом: в качестве причины у него выступит событие С, которое случилось для того, чтобы была достигнута определенная цель, при помощи совершения определенных действий, поэтому его объяснение схематически выглядит таким образом (рис. 2):

Рис. 2. Способ объяснения события акционистом

Такой способ объяснения называется телеологическим и заключается в попытке трактовать факты (события) в рамках терминов намерений, целей, стремлений. Экспланандум здесь описывает некоторый образец поведения (действия) с интенциональной точки зрения, т.е. действия или стремления к достижению цели, а эксплананс показывает, что совершение события есть причина достижения цели.

Таким образом, мы рассмотрели два способа объяснения – каузальное и телеологическое, которые по способу своего построения значительно отличаются друг от друга. Каузальное объяснение указывает на прошлое, и его языковая конструкция принимает следующий вид: «Это произошло, потому что (раньше) произошло то». Телеологическое объяснение, наоборот, указывает на будущее и его языковая конструкция принимает вид: «это случилось для того, чтобы произошло то». В каузальном объяснении предполагается номическая (законоподобная) связь между причинным фактором и фактором-следствием, которая очень четко прослеживается. А в телеологическом объяснении присутствие номической связи выражено более сложным образом, косвенно. В первом объяснении отношения между причинным фактором и фактором следствия носит характер достаточной обусловленности, во втором случае характер отношений между причинным и следственным факторами необходимо обусловлен.

Таким образом, два данных пути построения объяснения наглядно показывают нам, что от характера построения объяснения будет зависеть характер нашего понимания окружающей нас действительности и происходящих в ней событий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Демьянков В.З. *Понимание как интерпретирующая деятельность //* Вопросы языкознания. М., 1983. № 6. С.58–67.

2. Интымакова Л.Г., Дудникова Е.Е. Проблема понимания как индивидуально субъективизированного феномена в контексте философии истории//Вестник Таганрогского государственного педагогического института. 2014. № 2. С. 296-301.

УДК 378.23.12

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТОВНИХ КРИТЕРІЇВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ

Думко Наталія Вікторівна
викладач Одеського державного
університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

Анотація. Працівник поліції повинен професійно володіти усіма набутими компетентностями, дотримуватися принципів діяльності поліції, оцінювати суспільні та економічні явища, виконувати покладені на поліцію завдання, приймати обґрунтовані рішення, поєднувати високий професійний рівень з моральністю і культурою, бути здібним до ділового спілкування. Індивідуальна освітня траєкторія - це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного курсанта в освіті. Під особистісним потенціалом курсанта тут мається на увазі сукупність його здібностей - діяльнісних, пізнавальних, творчих, комунікативних та інших. Процес виявлення, реалізації та розвитку здібностей курсантів відбувається в ході освітнього руху курсанта за індивідуальними траєкторіями Для максимальної реалізації власного навчального потенціалу студент повинен сформувати власну індивідуальну освітню траєкторію, яка передбачає вибір дисциплін для вивчення й власне майбутню професію, що відповідатиме прагненням і переконанням конкретного майбутнього фахівця.
Ключові слова: курсант поліції, індивідуальна траєкторія навчання, фізична підготовка, тактична підготовка, комунікативні здібності.

Нова концепція діяльності поліції, розширення кола завдань і функцій патрульної поліції висуває підвищені вимоги до рівня професійної підготовленості особового складу. Однак реалії практичної діяльності новоствореної патрульної поліції засвідчують наявність низки проблем в

окресленій сфері. Професійна діяльність працівників поліції різноманітна та складна, має чимало відмінностей від інших видів професійної діяльності, яким також притаманні екстремальні, небезпечні умови праці. Тому розглядаючи професійну зрілість курсантів поліції ми повинні визначити критерії її розвитку.

Дефініція «критерій» розкривається як «певна ознака чи властивість, на основі якої відбувається оцінка чого-небудь» [3, с. 88]; загальна «ознака, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ» [5, с. 149]. Ступінь виявлення, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках. «Показник – кількісна та якісна характеристика властивості або ознаки» [4, с. 124]. Виокремлення та обґрунтування критеріїв повинно відповідати встановленим у науковій літературі загальним вимогам, відповідно до яких критерії повинні: відбивати основні закономірності аналізованого явища; відтворювати зв'язки між усіма компонентами аналізованого явища; розкриватися через якісні та кількісні показники, що є взаємодоповнювальними [5].

Розглядаємо критерій як основу для оцінювання змін рівня сформованості педагогічної зрілості майбутнього поліцейського у процесі вивчення фахових дисциплін.

Діагностику професійної зрілості студента доцільно здійснювати за такими критеріями, як ерудиція, позиція, погляди, переконання, професійна підготовленість і підготовленість до інших видів соціальної діяльності. Використовуваний в даному випадку комплекс психологічних методик має бути спрямований на вивчення креативності, творчого потенціалу студента, його здібності до успішного освоєння навчально-професійної й інших видів діяльності, умінню приймати оперативно і самостійно правильні рішення. Як продуктивний методичний прийом може застосовуватися опитувач Г. Девіса, призначений для визначення творчих здібностей особистості, а також методика М. Рожкова та інших, спрямована на вивчення рівня творчої активності особистості [6].

У своєму досліджені нами виокремлено такі критерії.

Змістовий критерій у структурі професійної зрілості майбутнього поліцейського визначає фахову грамотність і передбачає володіння знаннями з превентивної діяльності, досудового розслідування, основи кримінального аналізу, професійне спілкування працівників Національної поліції. Рівень сформованості змістового критерію оцінюється як володіння майбутнім поліцейським теоретичними знаннями, необхідними для ефективного формування власної професійної діяльності.

Діяльнісний критерій у структурі професійної зрілості містить: мислення, культуру, інтуіцію. Цей критерій передбачає наявність умінь, що забезпечують ефективність процесу формування й реалізації професійної діяльності та сприяє зрілості особистості. Рівень сформованості діяльнісного критерію доречно визначати як здатність майбутнього поліцейського реалізовувати й удосконалювати професійну зрілість у діяльності.

Когнітивний критерій (розуміння суті і предмета відповідальності; розширення і поглиблення знань про норми і правила відповідальної поведінки; усвідомлення того, наскільки важливими є норми, обов'язки на рівні соціуму, групи, індивідуальності)., соціальна активність, толерантність, солідарність. Завдяки когнітивному компоненту індивід засвоює соціальний досвід, що охоплює набуття інформації про форми суспільного життя та взаємодію людей, про соціальні інститути, соціальні норми та цінності; формування затребуваної сукупності основних соціальних ролей;

Отже, у процесі дослідження встановлено, що критерії професійної зрілості визначаються у науковій літературі неоднозначно. Однак практично усі дослідники цієї проблеми вважають, що суть критеріїв професійної зрілості зводиться до врахування відновлення докладених особистістю зусиль.

Підводячи підсумки характеристики критеріїв професійної зрілості курсантів поліції, слід особливо підкреслити, що ефективність їх застосування буде забезпечена за умови розробки комплексної програми дослідження, що дозволяє використовувати цілісний діагностичний комплекс з наступною

можливістю програмованої обробки отриманих результатів. Завершальним етапом діагностики повинна служити робота по складанню психологічного портрета курсанта поліції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Галета Я. В. До питання дослідження соціальної зрілості особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства / Я. В. Галета // Наукові записки. – Вип. 166. – Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – С. 64–68.
2. Радул В. Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості / В. Радул // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 15–20.
3. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. Харків : Вид. Мачулін, 2015. С. 125.
4. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук.думка. Т. 3. 1972. С. 708. URL: http://sum.in.ua/p/3/708/2 (дата звернення: 20.10.2017).
5. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. Минск : Харвест, 1997. С. 178–179.
6. Психология : слов. / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М. : Политиздат, 1990.С. 126.

УДК 279

РАЗМЕЩЕНИЕ ЛОКАЛИЗОВАННЫХ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Ерманкулова Рима Ибадуллаевна
к.э.н., доцент
Альмухамбетова Ботагоз Женисовна
к.э.н., доцент
Дандаева Ботагоз Маратовна
к.э.н., доцент
Международный казахско-турецкий
Университет имени Ходжи Ахмета Ясави
г. Туркестан, Республика Казахстан

Аннотация: В статье рассматриваются размещение локализованных отраслей промышленности республики Казахстан

Ключевые слова: размещение, промышленность, отрасль, производство, предприятия.

Размещение локализованных и повсеместно распространенных отраслей промышленности (строительство, издательская деятельность, пишевая промышленность) «привязано» к городам разного уровня иерархии. Таким образом, существует определениая зависимость между людностью городов, структурой и масштабами производств. Локализованные отрасли имеют большие масштабы, сложное и специализированное производство. Они развиваются преимушественно в регионах с большим количеством городов, что обеспечиваег минимизацию объемов перевозок, поскольку основным рынком сбыта промышленной продукции яаляются промышленные предприятия. Предприятия расположены в городах таких размеров, людность и емкость рынка сбыта которых достаточно велики для развития этих отраслей.

Повсеместно распространенные отрасли с небольшими масштабами производства более тесно связаны с потребительским рынком, чем с другими отраслями промышленности. Исключением является, пожалуй, только пищевая промышленность, связанная с поставшиками сельскохозяйственной продукции и с заводами, выпускающими тару. Концентрация предприятий повсеместных производств в отдельных, но близко расположенных населенных пунктах обеспечивает экономию только при наличии тесных производственных связей.

Небольшие по численности жителей населенные пункты имеют, как правило, ограниченный набор повсеместных отраслей: в их окрестностях размещаются рудники, шахты, карьеры; а в самих городах - ремонтные мастерские, пищевая промышленность, производство стройматериалов.

По мере увеличения размеров населенных пунктов значение добывающей промышленности в них развития падает, а обрабатывающей промышленности - растет. Доля населения, занятого в обрабатывающей промышленности значительно выше в городах средних размеров, чем в крупных, где важнейшее значение приобретает сфера услуг - образование, банковская деятельность, управление, связь.

В начале 90-х гг. на экономически развитые страны приходилось почти 3/4 стоимости продукции промышленности мира. Эти страны, где промышленная революция началась давно, располагают диверсифици- рованной и высокотехнологичной промышленностью.

В развивающихся странах индустриализация современного типа началась сравнительно недавно и проходит при участии иностранного капитала. ТНК, как правило, создают предприятия неполного цикла, производящие полуфабрикаты или осуществляющие сборку готовой продукции из импортных деталей. Это дает дополнительные гарантии от попыток национализации в условиях нестабильной политической обстановки. Предприятия обрабатывающей промышленности концентри- руются в столицах, имеющих выгодное геогафическое положение и относительно развитую инфраструктуру;

добыча сырья - основной статьи экспорта ведется в анклавах, мало связанных с местной экономикой.

Новыми тенденциями в развитии и размешении промышленности является концентрация предприятий в свободных экономических зонах и в приграничных районах, где создаются льготные налоговые условия, а также формирование международных экономических районов с диверсифицированной промышленностью.

В условиях рыночной экономики на современном этапе проявляются определенные закономерности размещения производительных сил. Они формируются в результате взаимодействия законов исторического развития на определенном историческом этапе н развития рыночных отношений.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Досумов Р.Я. Организация управления региональным производством//Т:Фан,2012

2. А.К. Утаров Монография. Управление размещением промышленного производства.2016г.

УДК 811.161.2’373

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЧАС» ІЗ ПОГЛЯДУ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ ПИСЬМЕННИКІВ ВІННИЧЧИНИ ХХ СТ.)

Завальнюк Інна Яківна
д. філол. наук, проф., декан факультету
філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті розглянуто лексико-семантичні мікрополя «пори року», «частини доби», лексико-тематичну групу «година», ужиті в прозових художніх творах письменників Вінниччини, які були запозичені з фольклорних творів або стилістично подібні до них. Проаналізовано функціонально-стилістичну диференціацію зазначених лексичних одиниць, які нерідко становлять фразеологізовану єдність. Простежено тісний взаємозв’язок між мовою усної народної творчості й авторським вираженням часових понять у художніх творах письменників-подолян ХХ століття.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, тематична група лексики, мікрополе, асоціативне поле, фольклор, ідіостиль, темпоральна номінація.

Мова художніх творів письменників Вінниччини ХХ століття характеризується поширеним використанням фольклорних мотивів, що нерідко передає не лише красу рідного слова, але й тісний взаємозв’язок із національним надбанням і народним колоритом, притаманним етнічній спільноті з прадавніх часів. О. Шпенглер зазначає, що «кожній культурі притаманний індивідуальний спосіб бачення та пізнання природи… Так само у кожної культури…, у кожної окремої людини є свій неповторний вид історії…» [1, с. 54]. Категорія

темпоральності так само посідає чільне місце в лексико-семантичній та соціокультурній будові світобачення, позначаючи окремі ментальні риси, властиві певній нації, й утворюючи при цьому власну мовну картину світу. К. Красовська визначає мовну картину світу як «спосіб відбиття реальності у свідомості людини крізь призму мовних та культурно-національних особливостей. Мовна картина світу представлена мовокраїнознавчими відомостями про слова-поняття, крилаті вислови, ті словесні образи класичної літератури, що стали надбанням української національної культури…» [2, с. 121].

Відтак, основною мотивацією використання народної творчості у вираженні авторської індивідуальності є демонстрація належності автора до рідної нації, ідентифікація манери оповіді з народними традиціями та збереження цих традицій і передання їх наступним поколінням через власні художні твори.

Важливою проблемою є сприйняття темпоральності не лише автором чи окремим персонажем твору, але й психологічний аналіз часосприйняття людьми різних вікових груп: *Знаю, тітко Софіє,* ***на віку, як на довгій ниві*** (7, с. 302); *Коли до людини в одні двері* ***входить старість****, то в другі –* ***виходить радість*** (5, с. 281). В аналізованих реченнях часова семантика виражена порівнянням ***на віку, як на довгій ниві*** *– не пройдеш, ноги не вколовши*, яким письменник, імовірно, вказує на неминучість життєвих негараздів; контекстуальним антонімом ***входить старість – виходить радість***, у якому автор перефразовує приказку *старість – не радість*.

І. Вихованець наголошує, що «людина членує час на окремі відрізки, пов’язуючи їх із поняттям тривалості й нетривалості, повільності й швидкості, початку й кінця…» [3, с. 706]. На основі цього поділяємо індивідуальне часосприйняття на два види: 1) часові відрізки сприймаються занадто довготривалими; час у такому разі корелює з асоціативним полем «очікування», яке контекстуально має злегка негативне емоційне забарвлення: *З ким я тоді* ***віку доживати*** *буду?* (9, с. 687); *Воно* [насіння – І.З.], ***чекаючи свого часу****, лежало на комині* (4, с. 483); *Вийти заміж –* ***не дощову годину пересидіти*** (10,

с. 213); 2) часові відрізки спливають надто швидко: ***Літо збіжить*** *тобі,* ***як одна година!*** (10, с. 140); ***День*** *тепер* ***куций, мов заячий хвіст*** (9, с. 634), де за рахунок художнього порівняння підсилюється мотив швидкої трансформації. Зазвичай, людина почувається беззахисною перед швидкістю часу, оскільки не може вплинути на його перебіг, уповільнити чи повернути назад, уникнути неминучих подій тощо. У такому разі темпоральність набуває екзистенційного характеру, що пояснюється вживанням фразеологізованих елементів *судний день*, *як доживемо дня*: *Ніхто, Євмене, бачу, не вгодить тобі і в* ***судний день*** (7, с. 190); *А завтра, дитино,* ***як доживемо дня****, підстрижу тебе, візьму за руку та й підемо до школи* (4, с. 559).

Однак, відповідно до української ментальності, автори художніх творів не звикли висловлювати смуток і занепокоєння з цього приводу, а найчастіше перетворюють їх у жарти з іронічним відтінком: *Що ж,* ***не вийшло тепер, вийде в четвер*** (5, с. 218); ***Як не тепер, то в четвер*** (9, с. 648); ***Який час, такі й подарунки*** (8, с. 391); ***Життя треба*** *не тільки розуміти, а й* ***брати за роги*** (5, с. 26); *Там і* ***осінь на носі****, буде що з городу потягнути* (1, с. 19); *Чи, може, ти* ***вчорашню воду доганяв****?* (9, с. 653). Цікавою в досліджуваних текстах є лексема *четвер*, яка зазвичай позначає назву четвертого дня тижня. Проте у зазначених фразеологізованих сполуках вона має значення *трохи згодом, пізніше*. Як відомо, у складі фразеологізмів усі компоненти втрачають первісне лексичне значення, отже, лексема *вчорашню* у складі фразеологізму *вчорашню воду доганяв* уживається в значенні *надто довго забарився*, а не позначає попередню добу.

Порівнянням *день дорожчий року* в реченні *Тепер* ***день дорожчий року*** (6, с. 208) письменник визначає важливість світлового дня в літній період, оскільки за рахунок посиленої праці в полі можна відносно безбідно прожити весь рік. Аналогічне значення мають фразеологічні вислови: *Теперішній* ***день годує рік*** (9, с. 625); *Де ж це видано, щоб і* ***в жнива, коли день годує рік****, робити вісім годин?* (6, с. 214). Лексичну опозицію *день – рік* можна вважати антонімічною в значенні *короткий проміжок часу – довгий проміжок часу*, що зосереджує

увагу реципієнта на важливості темпоральності в зазначеному тексті. Лексема *день* переважно позначає світлову частину доби і в системі образної уяви торкається оказіональних відчуттів, які асоціюються з позитивним відображенням дійсності. У складі порівняння *ясно, як у божий день* вона виконує функцію розкриття істини, що підсилено прислівником *ясно* у значенні «зрозуміло»: *Тут все* ***ясно, як у божий день****…* (11, с. 176). Уживаючи лексему *день* у метонімічному значенні *життя* автор увиразнює його коротку тривалість. Пор.: *Ох і лютував тоді дядько Володимир і все* ***обіцяв*** *комусь* ***вкоротити*** *і язик, і* ***день*** (9, с. 605).

На позначення мікрополя «ранок» подільські письменники аналізованого періоду часто використовували алегорію з півнем – птахом, який, за народними уявленнями, приносить ранок. Як відомо, тварини мають чіткі біологічні ритми і можуть регулярно повторювати певні дії в той самий час. Напр.: ***Досвітні півні*** *якось недружно й сумно* ***співали*** *в навколишніх селах* (2, с. 17); *На околиці* ***заспівав досвітній півень****…* (3, с. 235); *Хоча уже давно* ***проспівали треті півні*** (6, с. 191); *Здалеку* ***заспівали півні****, а в саду сполохано озвалася дівчина: – Ой,* ***уже півні співають****…* (8, с. 235); *Докія прокидається* ***до перших півнів*** (10, с. 140).

Приказки *не сьогодні на світ божий народились*, *ніби тільки сьогодні побачили світ*, *не вчора на світ народився* є авторськими, проте стилізованими під фольклор: *Але сусіди також* ***не сьогодні на світ божий народились*** (7, с. 386); *І так говорити з меншими,* ***ніби вони тільки сьогодні побачили світ*** (9, с. 649); ***Не вчора на світ народився*** (10, с. 64). Ці вислови мають іронічний, а подекуди й саркастичний характер і вказують на недосвідченість чи некомпетентність окремих персонажів.

Мікрополе «година» у досліджуваних текстах уживається в узагальненому значенні і є синонімічним до лексем *мить*, *момент*. Контактуючи з означеннями *щаслива*, *добра*, *лиха* семема *година* набуває відповідного позитивного чи негативного відтінку значень. Пор.: *Іди, сину, в* ***щасливу годину****, вчи ту науку, бо ми не могли* (9, с. 628); *Найшли свою* ***добру годину****!* (9,

с. 584); ***Лиха година*** *возила б тебе!* (9, с. 693); *Забрали землю, щоб вас* ***лиха година*** *ще до вечора забрала* (10, с. 114). Помітним є те, що в першому реченні фразеологізоване словосполучення *щасливу годину* має значення довготривалого періоду – життя – і виражає позитив, а в другому реченні синонімічне *добру годину* вживається в значенні короткої миті, створюючи негативний ефект. У цьому контексті переносне значення слова *добру* посилює оклична інтонація.

Отже, перебуваючи в складі фразеологізованих сполучень, темпоральні номінації мають здатність змінювати своє значення і набувати нових семантичних відтінків, іноді зовсім несумісних зі своїм денотатом. Прикметним є поширене використання темпоральності зі зверненням до ментального світогляду в художніх творах письменників Вінниччини ХХ століття, що засвідчує тенденцію до збереження елементів фольклору як національно-духовних надбань українського народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шпенглер О. Закат Европы. Новосибирск, 1993. 142 с.

2. Красовська К. В. Зв’язок концептуальної та мовної картин світу з етнічною ментальністю. Електронний ресурс: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34967/32-Krasovs%2527ka.pdf?sequence=1

3. Вихованець І. Р. Темпоральність // Українська мова: [енциклопедія] : [вид. 3-е, зі змін. й допов.]. Київ: Українська енциклопедія, 2007. С. 706.

4. Гуцало Є. П. Сільські вчителі. *Шкільний хліб*: Повість-дилогія, оповідання. Київ: Рад. письменник, 1981. 408 с.

5. Земляк В. Гнівний стратіон. *Підполковник Шиманський: Повісті*: Для серед. та ст. шк. віку. Київ: Веселка, 1986. 311 с.

6. Земляк В. Підполковник Шиманський. *Підполковник Шиманський: Повісті*: Для серед. та ст. шк. Віку. Київ: Веселка, 1986. 311 с.

7. Стельмах М. Гуси-лебеді летять. *Вибрані твори*. Київ : Сакцент Плюс, 2005. 736 с.

8. Стельмах М. Дума про тебе. Київ : Дніпро, 1984. 390 с.

9. Стельмах М. П. Кров людська – не водиця. Київ: Дніпро, 1992. – 384 с.

10. Стельмах М. П. Правда і кривда. Київ : Дніпро, 1990. 427 с.

11. Стельмах М. П. Чотири броди. Київ : Рад. письменник,1979. 527 с.

12. Стельмах М. П. Щедрий вечір. *Вибрані твори*. Київ: Сакцент Плюс, 2005. 736 с.

13. Стельмах М. П. Велика рідня. Київ : Дніпро, 1968. 967 с.

14. Чорний М. Товариський суд. *Побратимська вірність: Оповідання*. Одеса: Маяк, 1989. 208 с.

УДК: 378.1+37.01

ИГРОВЫЕ СИТУАЦИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧЕНИКОВ

Искендер Топчу
аспирант Государственного педагогического университета
имени Иона Крянгэ
г. Кишинев, Молдова

Аннотация. В статье проанализирована роль игровых ситуаций в процессе формирования коммуникативных компетенций учащихся. Определено, что в условиях современной школы традиционный подход к обучению не обеспечивает в полной мере интенсивное овладение необходимой системой знаний. Использование системы игровых ситуаций позволяет эффективно формировать, совершенствовать и развивать навыки и умения всех видов речевой деятельности. Игровые упражнения, которые используются систематически, способствуют моделированию условий реального общения в процессе обучения, что, в свою очередь, приводит к повышению уровня мотивации изучения иностранного языка.
Ключевые слова: игровые ситуации, речевая деятельность, коммуникативные компетенции.

Игровое обучение рассматриваем как обучение, в процессе которого учащиеся под руководством учителя, проявляя инициативу, самодеятельность и состязательность, вступают в активную познавательную деятельность в игровой форме и овладевают знаниями, умениями и навыками; имитируются признаки, качества, состояния, проявляются способности, умения, необходимые для дальнейшей жизнедеятельности.

Взаимосвязь игры и общения заметил О. Газман, который считает, что игра для подростков остается наиболее освоенной деятельностью, они в ней чувствуют

себя уверенно: владеют способами, приемами общения, умеют ставить цели, согласовывать действия, предвидеть результат. Игра как социально-культурное явление реализуется в общении. Через общение она передается, общением организуется, в общении функционирует [1].

Общение в школе несет в себе глубокую функцию, чем просто контакты между людьми. В. Грехнев придерживается позиции, согласно которой одним из лучших способов организации активного общения на уроке является деловая, или ситуативно-ролевая игра, потому что в таких играх осуществляется формирование положительных установок на овладение и практическую проверку знаний учащихся, отработки определенных умений и навыков. В игре осуществляется психическая адаптация учащихся друг к другу [2].

Особенностью коммуникативных ситуаций является то, что учитель должен создавать такие учебные ситуации, которые позволяют раскрыть и реализовать коммуникативные способности учащихся. Рассмотрим разновидности коммуникативных ситуаций, это: коммуникативные игры, коммуникативные имитации, свободное общение.

Игра является эффективным средством обучения, охватывает различные виды речевой деятельности (слушание, говорение, чтение, письмо), она помогает в овладении иностранным языком, а кроме того, учащиеся испытывают эмоциональное удовлетворение как в процессе игры, так и при достижении результатов.

Игры могут быть использованы на различных этапах изучения английского языка в школе как на уроке, так и во внешкольной работе: на занятиях кружка, при проведении конкурсов, викторин и тому подобное. Дидактическая игра сочетает в себе черты игровой и учебной деятельности. В обучении иноязычной устной речи дидактическая игра является прежде всего речевой деятельностью учащихся, в ходе которой они проигрывают различные социальные и межличностные роли, реализуя при этом как вербальные, так и невербальные средства общения (жесты, позы, мимику и тому подобное).

Как свидетельствует практика изучения иностранных языков, дидактические

игры обеспечивают последовательность и динамику формирования лингвокультурних знаний учащихся. Игра не только предполагает элемент соревнования, что значительно оживляет урок, но и максимально приближает речевую ситуацию к реальной, жизненной. Обучающие игры помогают сделать процесс обучения иностранному языку интересным и творческим. Они дают возможность создать атмосферу заинтересованности и снимают усталость у старшеклассников. В любой вид деятельности на уроке иностранного языка можно внести элементы игры, и тогда даже самая скучное работа приобретает интересную форму.

Одним из эффективных способов решения проблемы обучения иностранному языку, а точнее возникновением мотивов, является использование игровых ситуаций. Игровая ситуация – это упражнение, целью которой является формирование, совершенствование и развитие навыков и умений учащихся в различных видах речевой деятельности путем многократного и разнообразного выполнения языковой действий (операций), которые становятся личностный значимым для субъекта обучения, поскольку являются мотивированными участием в игровой деятельности. В игровых ситуациях большой методический потенциал: они обеспечивают мотивацию учебной деятельности, образуют эмоциональную и позитивную атмосферу обучения, благоприятные условия для коллективного взаимодействия при выполнении игровых и учебных задач.

Еще одним из эффективных средств решения проблемы обучения иноязычному общению, а именно средством создания мотивов к общению, являются игровые упражнения. Игровая упражнение – это особым образом организованное занятие, требующее напряжения эмоциональных и умственных сил. Во время учебной игры или игрового упражнения все имеют равный статус. Она под силу даже слабым ученикам. Слабый в языковой подготовке ученик может стать первым в игре: находчивость и сообразительность становятся важнее знания предмета. Чувство равенства, атмосфера восторга и радости, ощущение того, что задача под силу – все это дает возможность преодолеть стеснительность, мешающую свободно использовать в речи слова другого

языка, обеспечивает достаточный уровень усвоения того или иного учебного материала.

Под игровым упражнением мы понимаем такое упражнение, целью которой является формирование, совершенствование и развитие навыков и умений учащихся в различных видах речевой деятельности путем многократного и разнообразного выполнения речевых или языковых действий, которые становятся личностно значимыми для субъекта обучения, поскольку являются мотивированными участием в игровой деятельности. Игровые упражнения имеют большой методический потенциал: они обеспечивают мотивацию учебной деятельности, создают эмоциональную и позитивную атмосферу обучения, благоприятные условия для коллективного взаимодействия во время выполнения игровых и обучающих заданий.

Учитывая это, нами установлено, что понятие «игровая ситуация» можно расширить, выделив из него группу игр, что собственно является подготовкой к коммуникативной деятельности и обогащения словарного запаса учащихся, и игры, которые обеспечивают коммуникативную деятельность.

Не любая игровая деятельность может быть эффективной. Только дидактически целесообразное ее использование и методически оправдана организация дают возможность считать игру эффективным средством обучения. Как уже отмечалось, процесс обучения иностранному языку в современном общеобразовательном учебном заведении должно быть коммуникативно направленным. Следовательно, подавляющее большинство форм и видов работы, в том числе и игровая деятельность на уроке с учащимися, также должно быть коммуникативно направленным, учитывать возрастные особенности школьников и их интересы.

Игровые ситуации на уроках иностранного языка в контексте нашего исследования мы определили, исходя из структуры деятельности, как активный вид учебной деятельности по имитационному моделированию систем, процессов и явлений, которые изучаются.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Панфилова А. П. Игровое моделирование в деятельности педагога: пособие для студентов педагогических вузов / А. П. Панфилов. – М.: Академия, 2008. – 223 с.

2. Селевко Г. Игровые технологии /Г. Селевко //Школьные технологии. – 2006. – №4. – С. 23-33.

УДК 373.3

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Іваничко Інна Іванівна
аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна

Анотація: У статті розглядається проблема формування міжетнічної толерантності вчителя початкової школи в процесі професійної підготовки. Розкрито зміст понять «толерантність», «міжетнічна толерантність», «полікультурне освітнє середовище». Проаналізовано деякі наукові підходи до проблеми формування міжетнічної толерантності вчителя початкової школи. Обґрунтовано умови формування міжетнічної толерантності майбутніх педагогів.

Ключові слова: толерантність, міжетнічна толерантність, полікультурне освітнє середовище, наукові підходи, вчитель початкової школи.

Процеси глобалізації та демократизації кінця XX – початку XXI століття, позначені посиленням інтеграційних процесів та інтенсивною міграцією населення, ставлять на порядок денний завдання виховати в молодого покоління принципово нові якості, пов’язані з толерантним ставлення до всього іншого – того, що виходить за межі звичного сприйняття певної етнічної групи, проявом віротерпимості й миролюбності, запобіганням різним видам екстремізму. Ця проблема сьогодні є надзвичайно актуальною для всіх країн світу, в тому числі й для багатонаціональної й багатоконфесійної України, де проживає понад 130 різних національностей і є суттєві відмінності між окремими регіонами. Сьогодні в Україні, на жаль, спостерігається загострення міжнаціональних відносин, прояви ворожості до представників окремих

етносів, мають місце міжетнічні конфлікти, що актуалізує проблему формування міжетнічної толерантності.

Різні аспекти проблеми міжкультурної взаємодії і формування толерантних відносин, вивчаються українськими і зарубіжними вченими (Дж.Бенкс, М.Галицька, О.Гуренко, Р.Портер, А.Садохін, Е.Швачко та ін.). Зокрема, досліджуються такі питання, як міжкультурні відносини і міжкультурна комунікація, дискримінація за національними ознаками, міжкультурна компетентність, етнокультурна компетентність, толерантність і міжкультурна толерантність, формування міжкультурної толерантності, підготовка фахівців до роботи з етнічними меншинами, полікультурна освіта та ін.

Особливо актуальною є проблема формування міжетнічної толерантності фахівців, які безпосередньо працюють з представниками етнічних меншин в полікультурних регіонах (вчителі, психологи, соціальні працівники). Серед них чільне місце посідають вчителі початкової школи. Саме від них в значній мірі залежить сформованість міжетнічної толерантності підростаючого покоління.

Отже, в даній статті коротко розглянемо деякі наукові підходи до проблеми формування міжетнічної толерантності вчителя початкової школи.

Відзначимо, що термін «толерантність» походить від латинського «tolere» і дослівно перекладається як «переносити». «Філософський енциклопедичний словник» дає таке визначення толерантності: «Толерантність – від лат. tolerantia – терпимість –термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [1,с.642].

Аналіз наукової дефініції толерантності в словниках та довідкових виданнях засвідчує, що сучасні довідкові видання пропонують досить подібні визначення толерантності: терпимість до чужих думок і вірувань (Етимологічний словник української мови); терпимість, терпіння, стійкість, витривалість, поблажливість до будь-чого, здатність переносити несприятливий вплив (Сучасний словник іншомовних слів); імунологічний стан організму, що охоплює здатність переносити несприятливий вплив того чи іншого фактора середовища;

терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки (Енциклопедичний словник); властивість або якість людини щось або когось терпіти «з милості й поблажливості (Тлумачний словник В. Даля); якість, що передбачає коректне ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок інших людей та виявляється в досягненні взаєморозуміння мирним шляхом, без приниження іншого (Словник з етики за редакцією А. Гусейнова та І. Кона); повага до думок та вірувань іншого (Український педагогічний словник за редакцією С. Гончаренка); терпиме ставлення до чужих думок, поглядів, позицій, які не збігаються з власними (Короткий політологічний словник); виважене ставлення до способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань різних людей (Соціологічний енциклопедичний словник); відсутність або ослаблення реагування на будь-якої несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу (Психологічний словник під редакцією А. Петровського); здатність бачити в іншій людині саме іншу – носія інших цінностей, логіки мислення, норм поведінки, усвідомлення її права бути іншою, відмінною (Енциклопедія для фахівців соціальної сфери; якість характеризує ставлення до іншої людини як до рівноцінно гідної собі особистості й полягає у свідомому пригніченні почуття неприйняття, зумовленого всім тим, що знаменує в будь-якій людині «інше» (Нова філософська енциклопедія).

Більшість учених розглядає толерантність як «одну з основних професійних якостей педагога, його здатність адекватно оцінювати реальну ситуацію з одного боку, і можливість передбачити вихід із ситуації – з іншого. Формування у себе толерантності – одне з важливих завдань професійного виховання фахівця» [2, с. 150].

У сфері професійної діяльності учителя початкової школи толерантність означає культивування відносин відкритості, зацікавленості в культурних відмінностях, розвиток здатності розпізнавати несправедливість і робити кроки щодо її подолання, а також здатність конструктивно вирішувати розбіжності й протиріччя в освітньому процесі (Т.Білоус, Я.Довгополова, О.Матвієнко, Ю.Терещенко та ін.).

На думку вітчизняної дослідниці Т.Атрощенко [3], толерантність майбутнього учителя початкових класів – це особистісна та професійна якість, яка сформована на основі гуманістичного світогляду, дозволяє ефективно виконувати професійні обов'язки в умовах сучасного поліетнічного середовища початкової школи, що передбачає повагу й розуміння поглядів своїх вихованців і колег, терпиме ставлення до них на основі відкритості у спілкуванні, утвердженні свободи совісті й переконань та відмови від догматизму. Тобто роль учителя початкової школи – спрямовувати й підтримувати своїх учнів на життєвому шляху, нічого не нав'язувати. У практичному контексті практична діяльність учителя в освітньому середовищі має два напрями діяльності: перший полягає у вихованні в учнів толерантного й терпимого ставлення, що передбачає вивчення прав людини; розвиток умінь вирішувати конфлікти за допомогою витримки, самовладання, самоконтролю, емпатії; виховання відповідальності за свої дії, вчинки, словесні вирази; формування толерантної свідомості, розвиток установок толерантного ставлення до інших учасників освітнього процесу, а також до всього живого; другий полягає в гуманізації освітнього простору на основі впровадження ідей толерантності та толерантної взаємодії дітей і дорослих, що передбачає: гуманізацію їх взаємин в освітньому процесі; розробку та впровадження нових методів і форм педагогічної діяльності, побудованих на толерантній основі; організацію навчальних та виховних заходів, що сприяють розвитку толерантного ставлення.

Що стосується поняття «міжетнічна толерантність» («етнокультурна толерантність», «міжкультурна толерантність»), то воно є наслідком деякого звуження або конкретизації поняття «толерантність». Зберігаючи весь спектр семантико-модальних характеристик останнього, міжетнічна толерантність реалізує їх відносно суб'єктів, які відносяться до різних культур.

Аналіз наукової літератури (С.Бондарєва, М.Ковальчук, К.Мур та ін.) дає підстави розглядати міжкультурну толерантність як комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу і доброзичливе ставлення до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших

етнокультур. Даний комплекс виражається в розумінні значущості культурного «Іншого», сприйнятті його як рівноправного суб'єкта взаємодії, у визнанні його права на несхожість і своєрідність, у здатності захистити себе від негативного впливу з боку «Іншого» на основі терпимості.

Міжетнічна толерантність формується в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, починаючи з першого курсу, під час лекційних і практичних занять, проходження практики, професійно спрямованої поза аудиторної роботи.

Формуванню міжетнічної толерантності сприяє залучення студентів до наукової діяльності. Зокрема, студенти здобувають вміння вивчення полікультурного середовища, в якому вони живуть і будуть здійснювати професійну діяльність. У процесі підготовки майбутніх фахівців до вивчення полікультурного соціального середовища звертається увага : на формування спрямованості майбутнього вчителя на професійну діяльність в поліетнічному регіоні, роботу з представниками будь-якої національності, бажання оволодіти знаннями, вміннями і навичками, необхідними для успішної роботи з представниками різних етносів та ін.; на оволодіння знаннями законів розвитку націй, сучасних завдань і шляхів вдосконалення міжнаціональних взаємовідносин, ознайомлення з особливостями кожного етносу і національними відмінностями, озброєння знаннями засобів і методів вивчення етнокультурного середовища та ін.; уміннями раціонально використовувати методи і засоби вивчення етнокультурного середовища і забезпечувати професійну роботу в конкретному полікультурному соціальному середовищі на основі результатів здійсненого дослідження.

Важливою умовою формування міжетнічної толерантності майбутніх педагогів є організація відповідного культурно-освітнього простору навчального закладу, який зазвичай передбачає наявність трьох компонентів :

– просторово-семантичний (архітектура будівлі освітнього закладу, дизайн інтер'єру; символи й настінна інформація і т. д.);

– змістово-методичний (концепції навчання та виховання, навчальні програми, плани, підручники, методи й форми організації навчання);

– комунікативно-організаційний (національні особливості учнів та педагогів, їх цінності, установки, етнічні стереотипи; стиль спілкування «учитель – учень», «учитель – учнівський колектив», «учень – учень», «учитель – учитель») [4; 5].

Полікультурне освітнє середовище, засноване на загальнолюдських цінностях, яке передбачає формування готовності майбутніх фахівців до діалогу, міжкультурної взаємодії. Полікультурне освітнє середовище ВНЗ є місцем можливих дискусій, дозволяє студентам навчитися вирішувати проблеми і конфлікти міжкультурної взаємодії шляхом діалогу, співробітництва і компромісів, дає уяву про смисл існування людства загалом, формує якості, необхідні для успішної інтеграції особистості в іншу культуру, виховує навички толерантної поведінки людей в полікультурному суспільстві. Це – простір позитивної взаємодії індивідів, груп, культур, які представляють різні етноси, культури, релігії, заклад з багатокультурним, різновіковим і різноконфесійним контингентом викладачів і студентів, який покликаний задовольнити освітні, соціальні і адаптивні потреби індивіда в багатокультурному суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Філософський енциклопедичний словник /В.І. Шинкарук. – К.: Абріс, – 2002. – 742 с.

2.Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 175 с.

3. Атрощенко Т.О. Формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкової школи: теорія і методика: [монографія] за ред. І.В.Козубовської. - Мукачево: Мукачівський державний університет, 2019. - 552 с.

4.Цимбалару А. Д. Педагогічне проектування освітнього простору в школі : теорія і практика : [монографія]. - К. : Педагогічна думка, 2013. - 692 с.

5.Довгополова Я. В. Формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу: дис. …

канд. пед. наук: 13.00.05 . – Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. – 206 с.

УДК 539.38

ЗВ'ЯЗОК ГЕОФІЗИЧНИХ ПОЛІВ З ГЕОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЗОНИ ОАШСЬКОГО ГЛИБИННОГО РОЗЛОМУ ЗА 2019 РІК

Ігнатишин Василь Васильович
к.ф-м.н., старший науковий співробітник
Відділ сейсмічності Карпатського регіону
Інституту геофізики ім.С.І.Субботіна НАН України
доцент кафедри географії та туризму
Закарпатський угорський інститут
ім.Ференца Ракоці ІІ
вчитель фізики вищої категорії, методист
Виноградівська ЗОШ І-ІІІ ст.№2
Вербицький Сергій Тарасович
к.ф-м.н., провідний науковий співробітник
завідувач Відділу сейсмічності Карпатського регіону
Іжак Тібор Йосипович
кандидат географічних наук, PhD, доцент кафедри географії та туризму
Закарпатський угорський інститут
ім. Ференца Ракоці ІІ,
Ігнатишин Моніка Бейлівна
провідний інженер
Відділ сейсмічності Карпатського регіону
Ігнатишин Адальберт Васильович
Інженер, завідувач пункту деформографічних спостережень «Королеве»
Відділ сейсмічності Карпатського регіону
Інститут геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України

Аннотация: Закарпаття –сейсмогенеруючий регіон України, що виражається проявом серій місцевих землетрусів, зокрема періодично відчутними

підземними поштовхами. Дослідження сейсмотектонічних процесів в регіоні проводяться тривалий час, за результатами яких відмічено характеристики геофізичних процесів. Актуальність досліджень геофізичних полів викликана відгуком їх на аномальні геомеханічні процеси в регіоні. В роботі представлено результати досліджень звязку варіацій магнітного поля Землі в регіоні із тектонічними процесами та проявом місцевої сейсмічності за 2019 рік. Показано алгоритм наукових досліджень із використанням методу кінематичних параметрів геофізичних полів.

Ключевые слова: Магнітна індукція, сейсмічність, сучасні рухи кори, деформометр, землетрус, Закарпатський внутрішній прогин, Оашський розлом

Актуальність. Закарпаття, яке охоплює Закарпатський внутрішній прогин , характерне підвищеною сейсмічністю в порівнянні із іншими регіонами України. Сейсмічними станціями реєструються сотні місцевих невеликих землетрусів, періодично відбуваються сильніші, відчутні поштовхи. Останні відчутні землетруси на території Закарпаття були відмічені в липні –серпні 2015 року, коли було зареєстровано близько сотні місцевих струшувань, серед яких виділено 6 відчутних населенням Тячівського району Закарпатської області. Також слід відмітити, що тривалий період не було сильніших землетрусів на території Закарпаття, серед останніх потужних поштовхів слід відмітити поштовхи в Берегівському районі в 1965 року(інтенсивінсть рівна 6.5). Враховуючи періодичність сейсмотектонічних процесів в Закарпатті, слід відмітити ймовірність прояву сильніших підземних поштовхів. Актуальність вивчення процесів підготовки та можливих проявів розрядки напружено-деформованого станів порід в регіоні, викликана також ростом туризму в Закарпатті, яке на своїй території має низку обєктів підвищеної екологічної небезпеки: газогони, продуктогони, нафтогони, лінії електропередач, залізницю, водосховища. Також слід зауважити, що частина Закарпаття-це гориста місцевість, яка може проявитися геологічними процесами, що супроводжують підземні поштовхи. На території Закарпатського внутрішнього

прогину багато років проводяться геофізичні спостереження, які відмітили особливості сейсмотектонічних процесів в регіоні[1-3]. Сучасні горизонтальні рухи кори супроводжуються сейсмічною активізацією, крім того ці явища впливають на геологічну структуру середовища, змінюючи його фізичні характеристики, зокрема парметри магнітного поля Землі. Ці зміни відмічають як перед інтенсивними рухами кори так і після. В цей період інтенсивних динамічних змін геологічного середовища відбуваються місцеві землетруси, що реєструються сучасними сейсмічними приладами вітчизняного виробництва-цифровим сейсмометром[4].

Мета роботи. *Метою роботи* є вивчення можливих зв'язків сучасних рухів кори в регіоні, варіацій зміни параметру магнітного поля Землі та проявом місцевих землетрусів. *Об'єктом дослідження* є вивчення впливу сейсмотектонічних процесів на варіації геофізичних полів в регіоні. *Предметом дослідження* є варіації вектора магнітної індукції магнітного поля Землі, зв'язок із прискореннями рухів кори в регіоні та місцевими землетрусами.

Матеріали та методи дослідження. Найважливішими в плані унікальності є деформографічні спостереження, що проводяться на пункті деформографічних спостережень в смт Королево, Виноградівського району, Закарпатської області, Відділом сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім.С. І. Субботіна НАН України. Тут змонтований унікальний горизонтальний кварцовий деформомиетр базою 24.5 м, орієнтація: схід-захід, глибина штольні 15 м. Результати сейсмічного моніторингу отримано із сейсмологічних спостережень сейсмічної сітки Відділу сейсмічності Карпатського регіону: РГС «Тросник», ПДС « Королеве». На режимних геофізичних станція встановлено цифрові сейсмічні станції DAS-05, розроблені в Україні[6-7]. Методика дослідження полягає в побудові різноманітних залежностей геофізичних параметрів, просторово-часового розподілу місцевої сейсмічності, часового розподілу вектора магнітної індукції, сучасних горизонтальних рухів кори. Для детального вивчення залежностей геофізичних полів застосовано метод

кінематичних характеристик варіацій параметрів геофізичних полів та порівняння їх періодів з аномальними значеннями та їх вплив на просторово часовий розподіл місцевої сейсмічності. Отримані результати важливі для вивчення екологічнонебезпечних геологічних процесів в регіоні з метою поповнення бази геофізичних даних.

Результати та обговорення. Для вивчення впливу сучасних горизонтальних рухів кори на зміни параметрів магнітного поля Землі, і відповідно на просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності проведено детальне вивчення цих зв'язків в місячному діапазоні протягом 2019 року. Показано поетапно процес дослідження та аналізу моніторингу сучасних горизонтальних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому, їх вплив на динаміку змін вектора магнітної індукції, просторово- часовий розподіл місцевої сейсмічності в Закарпатському внутрішньому прогині(лютий-листопад-2019 рік).

Лютий 2019 року. В лютому на території Карпатського геодинамічного полігону зареєстровано 12 місцевих землетрусів. Зміна вектора магнітної індукції за лютий 2019 року становить: +83 нТл(рисунок 1).

Рисунок 1. Варіації вектора магнітної індукції магнітного поля Землі в лютому 2019 року.

Переважають періодичні зміни тривалістю 1 доба, амплітуди коливань зростають до кінця місяця. Досліджено зв'язки динамічних характеристик магнітного поля та сучасних рухів кори(рисунок 2).

Рисунок 2. Швидкість зміни вектора магнітної індукції на РГС „Тросник" за лютий 2019 року. Закарпатський внутрішній прогин.

В першій половині місяця переважають коливання вектора магнітної індукції з періодом тривалістю 2 доби, амплітуда зростає. Представлено часовий розподіл сучасних горизонтальних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому(рисунок 3).

Рисунок 3. Динаміка рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому(крива сірого кольору) та динаміка змін магнітного поля Землі (крива чорного кольору) за лютий 2019 року.

Розширення порід супроводжується зростанням вектора магнітної індукції в першій половині місяця. Друга половина місяця характерна одно знаковим вектором швидкості як рухів кори так вектора магнітної індукції. Розглянуто просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності та динаміку геофізичних полів за досліджуваний період(рисунок 4).

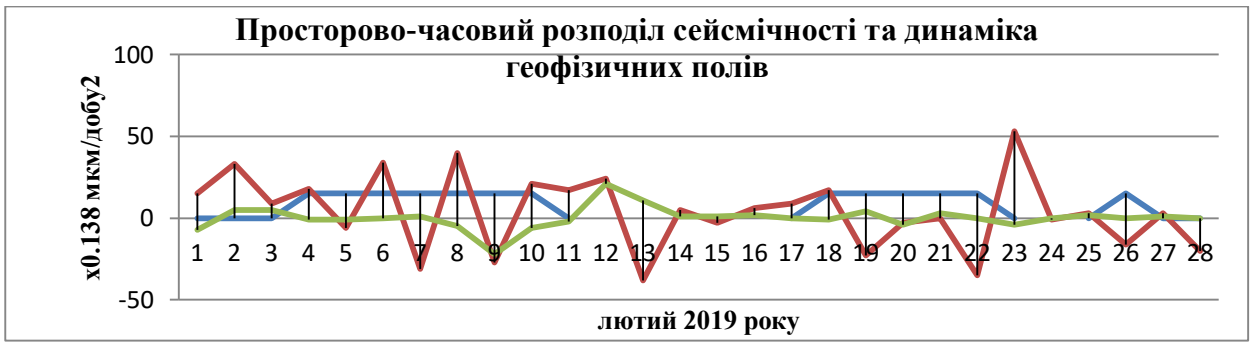

Рисунок 4. Просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності (діаграма синього кольору), динаміка магнітного поля(крива червоного кольору), динаміка рухів кори (крива зеленого кольору) в лютому 2019 році. Закарпатський внутрішній прогин.

Сейсмічність регіону активізується в період аномальних коливань вектора магнітної індукції в лютому 2019 року. Землетруси рівномірно розподілено на кривій варіацій швидкостей зміни величини вектора магнітної індукції. *Березень 2019 року*. Вектор магнітної індукції магнітного поля Землі за березень зростає на величину:+ 95 нТл (рисунок 5). За цей період зареєстровано 10 місцевих землетрусів.

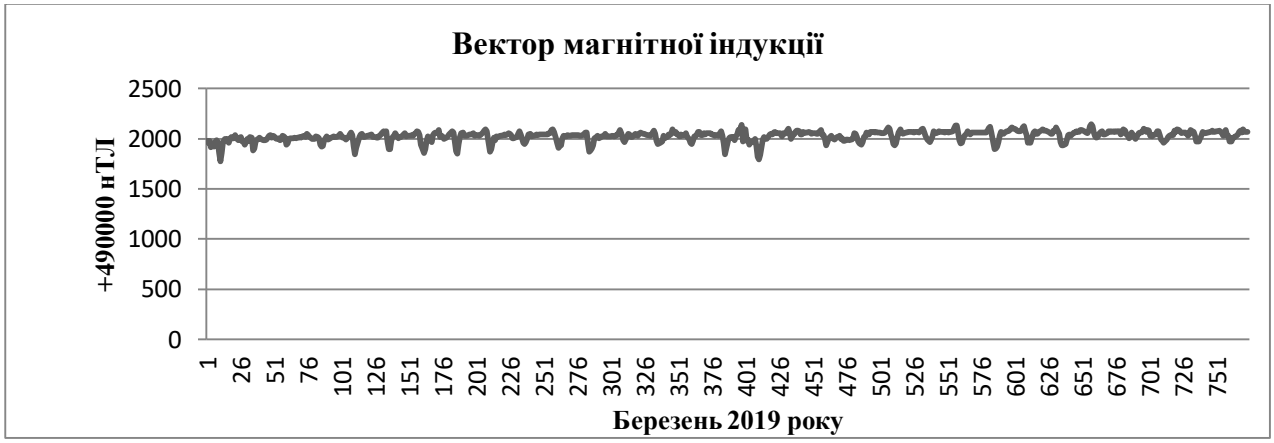

Рисунок 5. Зміна вектора магнітної індукції на РГС „Тросник" за березень 2019 року.

Відмічаються періоди тривалістю в одну добу На цьому фоні виділяються коливання з періодом 7-8 діб, такі коливання відбуваються у коливання припливних деформаціях земної кори. Розглянуто розраховані швидкості зміни вектора магнітної індукції в лютому 2019 році(рисунок 6).

Рисунок 6. Швидкість зміни вектора магнітної індукції за березень 2019 року. РГС „Тросник”.

Розраховано амплітуди коливання швидкості зміни вектора магнітної індукції, максимальна рівна 70 нТл. Періоди коливань представлені тривалістю 2-5 діб, коливання малих періодів мають підвищену амплітуду.

Розглянуто зв'язок рухів кори та параметри магнітного поля, їх кінематику(рисунок 7).

Рисунок 7. Динаміка магнітного поля(крива чорного кольору) та рухи кори(крива сірого кольору) в березні 2019 року. Закарпатський внутрішнього прогину.

Стиснення порід супроводжується збільшенням швидкості зміни вектора магнітного поля Землі. Якщо величини, які характеризують рухи кори підвищені, то відповідно підвищені швидкості змін вектора магнітної індукції магнітного поля Землі. Досліджено просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності в регіоні та розглянуто їх взаємозв’язок (рисунок 8).

Рисунок 8. Рухи кори(крива зеленого кольору), швидкість зміни вектора магнітної індукції(крива червоного кольору) та місцева сейсмічність (діаграма синього кольору) за березень 2019 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Землетруси в спостережуваний період відбувалися при підвищенні величин швидкостей зміни вектора магнітної індукції, незначна частина землетрусів пройшла при зменшенні швидкості вектора магнітної індукції.

Квітень 2019 року. За квітень зареєстровано 11 землетрусів. Магнітне поле збільшилося на: 53нТл (рисунок 9).

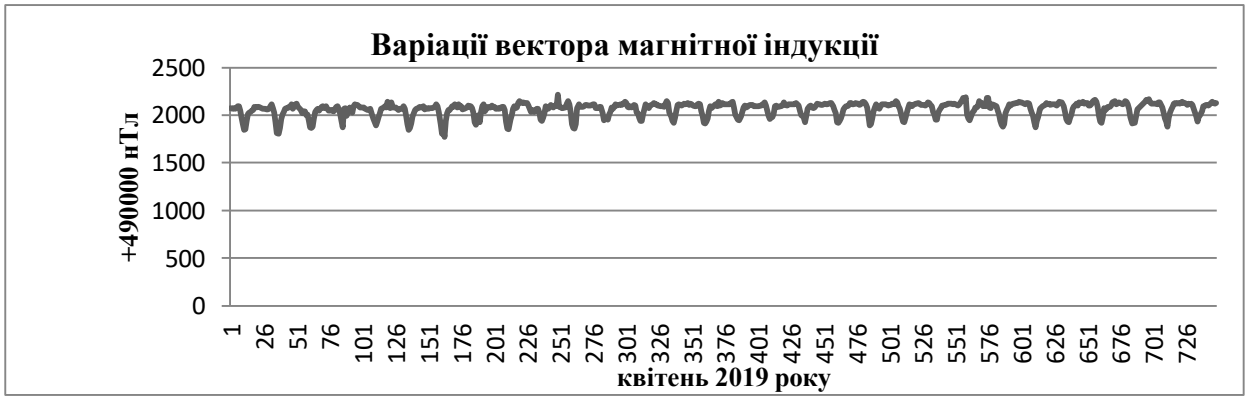

Рисунок 9. Варіації вектора магнітної індукції в квітні 2019 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Магнітне поле має періодичний характер-1 доба. Розраховано швидкості добових варіацій вектора магнітної індукції за квітень 2019 року(рисунок 10).

Рисунок 10. Динаміка магнітного поля на РГС „Тросник" в квітні 2019 року.

Періоди коливань швидкості зміни вектора магнітної індукції лежать в інтервалі 2-4 діб, варіації вектора магнітної індукції : від 20 до 50 нТл. Виділяються коливання тривалістю півмісяця, що може бути пов'язане із фазами Місяця. Розглянуто зв'язок динаміки рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому та варіацію параметрів магнітного поля(рисунок 11).

Рисунок 11. Рухи кори(крива сірого кольору) та варіації вектора магнітної індукції магнітного поля в квітні 2019 року. РГС „Тросник".

Аналізуючи часові залежності параметрів руху кори та вектора магнітної індукції , необхідно констатувати : амплітуди коливань параметрів рухів кори корелюються із амплітудами коливань зміни вектора магнітної індукції: зростання величини рухів кори супроводжується зростанням вектора магнітної індукції. Важливо дослідити зв'язок варіацій параметрів геофізичних полів та просторово часового розподілу місцевої сейсмічності в Закарпатті(рисунок 12).

Рисунок 12. Рухи кори(крива зеленого кольору), сейсмічність регіону(крива синього кольору) та магнітна індукція регіону. Закарпатський внутрішній прогин.

Серія землетрусів відбувається в трьох часових діапазонах: 5-11 квітня, 16-17, 25-28, 2019 року. Більшість землетрусів проходить в інтервалах стиснення порід, зменшення величини швидкості варіацій вектора магнітної індукції.

Висновки. Аналіз результатів геофізичних спостережень на території Закарпаття відмітив за лютий квітень 2019 року: рухи кори- розширення порід. Сейсмічність представлено більше сотнею землетрусів. Магнітне поле зростає, Землетруси відмічені в періоди інтенсивних рухів кори, зокрема при стисненні порід. Стиснення порід супроводжується збільшенням швидкості зміни вектора магнітної індукції магнітного поля Землі. Інтервали інтенсивних горизонтальних рухів кори, підвищених величин вектора магнітної індукції магнітного поля Землі(кінематичних параметрів) та сейсмічної активності в більшості випадків співпадають. Аномалії магнітного поля Землі відмічені в періоди рухів кори та сейсмічних процесів. Кінематичні параметри дозволяють виділяти інтервали аномальних варіацій геофізичних полів в періоди реєстрації місцевих землетрусів.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ.

1. Ігнатишин В.В., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Варіації параметрів геофізичних полів в Закарпатському внутрішньому прогині та їх зв'язок із екологічним станом регіону. Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції ,,Актуальні проблеми регіональних досліджень. 11-12 грудня 2017 року/ за ред. В.Й. Лажніка. м. Луцьк: Вежа-Друк, 2017.-264 с. Україна.с-247-251. ISBN 98-966-940-127-4

2.Ігнатишин В.В. , Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Дослідження зв'язків кінематичних характеристик геофізичних полів з геодинамічним та сейсмічними станами Закарпаття. Матеріали наукової конференції присвяченої 100 –річному Ювілеям Національної академії наук та Геологічної служби України ,,Геологія і корисні копалини України,, Київ 2-4 жовтня 2018 року. /НАН України, Ін-т геохімії,мінералогії та рудоутворення ім.М.П. Семененка, - Київ .С. 74-76. ISBN 978-966-02-8605-4

3.Ігнатишин М.Б. Ігнатишин В.В. Варіації параметрів геомагнітного поля та сейсмотектонічний стан Закарпатського внутрішнього прогину. Матеріали XX Мінародної наукової конференції ,,Астрономічна школа молодих вчених. Україна, Умань, 23-24 травня 2018 року. с.101.

4.Вербицький С.Т., Вербицький Ю.Т., Стецькив А.Т., Нищименко И.М. Автоматизованная подсистема обработки и анализа даних сейсмических наблюдений Карпатского региона. Геофіз. журн. 2019. 41. №2. С.171-181. ISSN 0203-3100.

УДК 372.853

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ У НАВЧАННІ

Ісичко Людмила Володимирівна
К.п.н., викладач
Лобач Наталія В'ячеславівна
К.п.н., старший викладач
Українська медична стоматологічнпа академія
м. Полтава, Україна

Анотація: В статті розглядають аспекти формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів вищих навчальних медичних закладів освіти в процесі вивчення курсу біофізики із застосуванням методу моделювання. Висвітлено питання щодо навчальної діяльності студентів, спрямованої на розв'язання навчальної проблеми моделювання фізико-біологічного процесу, на різних рівнях пізнання.
Ключові слова: Навчальний процес, інформаційно-аналітична компетентність, компетенція, моделювання, методика навчання.

Метою даної статті є обґрунтування застосування методів навчання, що базуються на використанні моделювання, як процесу пізнання та змісту навчального контенту, й сприяють формуванню інформаційно- аналітичних компетенцій у студентів вищих навчальних медичних закладів освіти.

Незупинний процес розвитку суспільства передбачає постійне вдосконалення змісту та методів вищої професійної освіти. Вагомого значення набувають особистісні якості людини, її здатність до винахідництва, рівень ініціативності, вміння приймати раціональні рішення і нести за них відповідальність. Останнє десятиріччя система рівневої професійної освіти базується на компетентністному підході, який передбачає виокремлення системи загальних,

професійних та спеціальних компетенцій. Основною метою сучасної вищої медичної освіти є формування особистості майбутнього лікаря, компетентного і відповідального, зі сформованим інформаційно-аналітичним мисленням, а саме вміннями аналізувати професійну інформацію й розв'язати проблемну ситуацію. Це засвідчує необхідність формування у студентів інформаційно-аналітичної компетентності через процес пізнання. Моделювання є одним з основних методів пізнання, а отже постає питання щодо формування інформаційно-аналітичної компетенції майбутніх лікарів з використанням категорії моделювання, зокрема в процесі вивчення курсу біофізики студентами вищих навчальних медичних закладів освіти.

Не зважаючи на те, що поняття компетентності та компетенцій чітко визначені в державних стандартах початкової, базової і повної загальної середньої освіти, науковці не припиняють обговорення щодо їх пояснення і компонентного складу. Питанням дефініції категорії «компетентність» та «компетенції» присвятили свої дослідження Л. Лісіцина, Л. Мітіна, Г. Селевко, В. Стрельніков, Л. Тархан, О. Федій та інші. Зокрема, В. Байденко, А. Маркова визначають, що компетентність виявляється у діях.

В своєму дослідженні ми спираємось на думку А. Хуторського, який вважає, що компетентність – це «володіння людиною відповідною компетенцією, що відбиває її особистісне ставлення до цієї компетенції й предмета діяльності» [1, с. 60], а компетенція – «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що співвідносні з певним колом предметів і процесів, і необхідні для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них». [2]

Серед ключових компетенції виділяють наступні елементарні: інформаційна, комунікативна, кооперативна та проблемна компетенції.

В своєму дослідженні ми розглядаємо інформаційно-аналітичну компетентність як здатність студента до інформаційно-аналітичної діяльності, як особливої діяльності в освітньому середовищі вищого навчального закладу зі здобуття необхідної, достовірної інформації та її аналітико-синтетичної обробки з метою

отримання нових знань для розв'язання поставленого завдання й ухвалення відповідного рішення. [3]

В процесі навчання курсу біофізики викладач має спрямувати зусилля студентів на пізнання та усвідомлення внутрішніх механізмів біологічних процесів, на формування вмінь і навичок одержання, аналізу та узагальнення необхідної інформації. Ключовими складовими достатнього рівня професійної компетенції є не тільки система необхідних у професійній діяльності фундаментальних та спеціальних знань та практичних навичок, а й володіння методами дослідження, до яких відносяться прогнозування, проектування та моделювання.

Низка дослідників, зокрема М.М. Амосов, А.М. Кочергін, С.Л. Рубінштейн, О.А. Самарський, визначають моделювання як процес відтворення певних сторін та властивостей прототипу об'єкта та явища. Фізична картина світу складається з фізичних теорій, які в певному сенсі є моделями. Засвоєна студентом модель певного фізичного явища, у даному випадку, являє собою оптимально скомбінований, конкретизований інформаційний пакет, якому притаманна властивість сталості у часі, й за допомогою якого студент може отримати нову інформацію, необхідну в даний час. [4]

Метод моделювання на сьогодні широко використовується в педагогіці та методиці вищої освіти й на думку Л.М. Фрідмана має два аспекти, які відповідають дефініції інформаційно-аналітичної компетенції:

– виступає тим змістом, який повинен бути засвоєним у результаті навчання;

– є тими навчальними дією і засобом, за допомогою яких досягаються цілі навчання та без яких неможливе повноцінне навчання [198, с. 17-29]

Отже, моделювання є одним з основних методів пізнання й одним з методів навчання, зокрема в процесі вивчення курсу біофізики у вищих медичних закладах освіти. Майже в кожній темі курсу біофізики використовується метод моделювання.

У загальному моделювання біологічних систем поділяються на два типи: математичне та фізичне, або ідеальне та предметне. Слід зазначити, що створення фізичної моделі спирається, перш за все, на аналогії між простим та більш складним процесами, що в свою чергу базується на створенні математичної моделі.

Тому, фізичне та математичне моделювання біологічних систем є взаємопов'язаними категоріями. Основними етапами моделювання є:

– постановка задачі або проблеми;
– розробка та дослідження моделі;
– безпосереднє моделювання, експеримент з моделлю;
– обробка та аналіз результатів.

Н.Лобач виділяє наступні етапи інформаційно-аналітичні діяльності, яка формує інформаційно-аналітичну компетентність студентів у навчальному процесі: пошук інформації, обробка інформації та її аналіз, представлення інформації. [3]

Кожен з наведених етапів відповідає певному етапу моделювання, а саме:

– постановка задачі або проблеми – пошук та аналіз інформації;
– розробка та дослідження моделі – обробка та аналіз інформації;
– безпосереднє моделювання – обробка, аналіз та представлення інформації;
– обробка та аналіз результатів моделювання – аналіз та представлення інформації.

При цьому моделювання с метою формування інформаційно-аналітичних компетенцій можна використовувати у навчальному процесі на різних рівнях навчання та самостійності студента. Нижче наведена таблиця відповідності різних форм навчальної діяльності студента рівню самостійності навчання та рівню пізнання в контексті використання методу моделювання. (табл. 1)

Таблиця 1

Навчальні дії студентів при вирішенні системи навчальних завдань з елементами моделювання

Рівень самостійності / Рівень пізнання	Низький	Середній	Високий
Перцептивний	Сприйняття моделі біологічного процесу під керівництвом викладача	Опрацювання моделі біологічних процесів з тексту лекції	Самостійне створення конспекту відповідно до означеного викладачем кола питань
Репродуктивний	Відтворення основних фізичних теорій, на яких базується модель	Відтворення основних фізичних теорій та взаємозв'язків між компонентами цієї теорії, на яких базується модель	Індивідуальне вирішення навчальної проблеми на основі готового рішення-моделі
Проблемно-пошуковий	Створення моделі навчальної проблеми під керівництвом викладача	Створення моделі навчальної проблеми колективно (на занятті)	Створення моделі навчальної проблеми індивідуально
Дослідницький	-	Створення моделі біологічних процесів при виконання певного дослідження	

В наступній таблиці (табл. 2) наведені декілька прикладів моделей біологічних об’єктів, вивчення яких передбачено типовою навчальною програмою дисципліни «Медична та біологічна фізика» у вищому навчальному медичному закладі освіти, з зазначенням фізичної теорії або поняття, на які ці модель грунтується.

Таблиця2

Фізичні моделі біологічних процесів в курсі «Медична та біологічна фізика»

Модель	Об’єкт вивчення	Фізичне поняття, закон
Тіло Максвела Тіло Фойга Тіло Зінера	Біологічні структури м’яза, судин, клітин	Деформація, пружність, повзучість, еластичність, в’язкість, механічна напруга,
Рідинно-мозаїчна модель	Структура біомембран	Рухливість, проникність, електричний потенціал, концентрація
Модель Ходжкіна-Хакслі	Формування потенціалу дії	Електричний заряд, іон, концентрація, електричний потенціал, градієнт концентрації, градієнт потенціалу
Модель Франка	Кровоносна система	Рух рідин, в’язкість, закон Пуазейля, гідравлічний опір
Важіль	М’язово-скелетна система	Сила, плече лили, момент сили, умови рівноваги
Тіло Ньютона	Кров, лімфа, плазма крові	В’язкість, рух рідин в трубках
Еквівалентні електричні кола	Біологічні тканини, клітини	Опір, повний опір, імпеданс, електроємність

Сформоване уявлення та знання про певну фізичну модель біологічного процесу є одним з структурних компонентів інформаційно-аналітичної компетенції студента, що формується у навчальному процесі. А отже, використання елементів моделювання у навчальному процесі є методично обґрунтованим й ефективним засобом активізації пізнавальних дій студентів й сприяє формуванню їх інформаційно-аналітичної компетенції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
2. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [электронный ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал "Эйдос". − 2002. − 23 апреля. – Режим доступа: www.eidos.ru/news/compet.htm.
3. Лобач Н. В. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів в освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу : автореф. дис на здобуття нак. ступеня канд. пед. наук : спец.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Лобач. – Полтава, 2016. – 21 с.
4. Ісичко, Л. В. Використання математичного моделювання у навчанні фізики студентів вищих навчальних закладів [Текст] : автореферат... канд. пед. наук, спец.: 13.00.02 - теорія і методика навчання (фізика) / Ісичко Л. В. – Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2012. – 16 с.

УДК 378

КОМУНІКАТИВНА ТА МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НАВЧАННЯ

Ісмаілова Ленмара Ленурівна

викладач

Національний медичний університет ім. Богомольця, м. Київ, Україна

Анотація. В рамках цього дослідження розглянуто питання комунікативної та мовленнєвої компетентностей студентів медичного профілю в сучасних умовах навчання. Особливістю сьогодення є зростання вимог до професійної компетентності з урахуванням глобалізації медичної сфери та стрімкого збільшення впровадження результатів науково-технічного прогресу в широке використання. Відзначено збільшення ролі мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей як для викладачів, так і для студентів медичного профілю. Також звернено увагу на роль компетентностей під час навчання іноземних студентів, для яких мова та мовне середовище не є рідним, що вимагає від абітурієнтів високого рівня освіченості, освіти, мовної підготовки та розвинутих комунікативних навичок, а викладачам - створенням умов для прискореного, якісного та достатньо-необхідного рівня компетентностей.

Ключові слова: мова, комунікації, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, комунікативна компетентність, професійна компетентність, медична сфера, студенти медичного профілю.

Постановка проблеми. Подальше поширення глобалізаційних та інтеграційних процесів створили передумови розширення кордонів не тільки для подорожей, проживання та роботи, а й для навчання. На сьогодні поїздка з метою навчання до країни свого континенту або в країну, що знаходиться на

іншому континенті, стали звичайним явищем. В таких умовах вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) все частіше почали виходити на міжнародний рівень та включатися до глобальної мережі освітніх закладів, стаючи при цьому мультинаціональними, мультикультурними та мультирелігійними. Адже «основна мета мультикультурної освіти – це висококваліфіковані спеціалісти на місцях, які зможуть організувати навчальний процес так, що студенти з різноманітних культурних прошарків та різних рас, етнічних груп будуть отримувати освіту високої якості» [2, с. 11]. Водночас зміни, що відбуваються у суспільстві під впливом сучасного дискурсу щодо нового розуміння так званої «позитивної свободи», коли на перше місце виходить людина та її потреби, на відміну від традиційного розуміння свободи, коли на першому місці була держава зі своїми потребами. Таке переосмислення людського буття через новий дискурс розуміння свободи, рівності, гідності та толерантності відзначається зростанням гуманістичних підходів до соціальних процесів. Таким чином, група дослідників (Р. Назарян, Т. Хмиз, В. Кузина), досліджуючи «теоретичні засади процесу формування комунікативної компетентності студентів-медиків», наголошують на тому, що «гуманізація освіти – це орієнтація освітньої системи на розвиток і становлення відносин взаємної довіри та співробітництва в навчально-виховному процесі», яка «обумовлена глобальними перспективними змінами, що відбуваються в сучасному світі та, зокрема в освітньому просторі», де ідеї гуманізації освіти «покладено в систему організації підготовки майбутніх викладачів у ВНЗ за принципами гуманістичної педагогіки, яка засвідчує, що мета освіти полягає у становленні та розвитку особистості, здатної до самореалізації, для якої характерна гуманістична спрямованість її цінностей; освіта є активною навчально-пізнавальною діяльністю особистості, яка базується на внутрішній його мотивації, а також на повноцінному спілкуванні викладача та студента; при цьому участь у спільній розробці та прийнятті рішень заохочується; найбільш успішно освіта відтворюється в умовах турботи, уваги, співробітництва, а не формального керівництва» [6, с. 304-305]. Вказане вище обумовлюється

змінами у сучасному суспільстві, де місце масовості займає індивідуалізм та комунікації засновані на відкритому аргументативному рівноправному діалозі між студентом та викладачем. Це в свою чергу вимагає нової комунікативної компетентності. При цьому, як відзначає С. Ефендієва, «в контексті вищої медичної освіти мовні дисципліни стають інструментом формування фахівця високого професійного рівня, який володіє інформацією про сучасні досягнення світової медицини, навичками міжкультурного спілкування і готовністю до саморозвитку» [3]. Таким чином, необхідно говорити щодо подальшого вдосконалення теоретичного та практичного рівня комунікативної та мовленнєвої компетентностей з боку студентів та викладачів під час процесу навчання майбутніх іноземних студентів медичного профілю.

Аналіз останніх джерел чи публікацій показав, що питання комунікативної та мовленнєвої компетентностей є досить актуальним і затребуваним, зважаючи на зростання кількості іноземних абітурієнтів, які бажають навчатися у ВНЗ нашої країни, а також нові вимоги з боку власних абітурієнтів. Таким чином, питанням мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностям, а також питанню професійної комунікації приділяється увага сучасних дослідників, серед яких можна відзначити таких як: М. Вахнован, Н. Босак, І. Герасимюк, С. Ефендієва, Л. Зубрицька, Т. Зубрицька, О. Копусь, Р. Назарян, Ю. Юсеф та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми сучасними трендами є формування «класу професіоналів» та «креативного класу», в рамках якого питання компетенції та компетентності, особливо на професійному рівні виходять на перший план. Вказане стосується усіх сфер та процесів на рівні суспільства. Ось що говорить з цього приводу В. Карасьов: «В індустріальну епоху основна функція охорони здоров'я – створення умов для відтворювання робочої сили. Звідси – відповідна структурно-організаційна модель: клініки, поліклініки, заводські амбулаторії, відомча медицина тощо. У постіндустріальному суспільстві виникла необхідність відтворювати не просто робітника, а креативно мислячу людину. Гонка у ринкових відносинах

призводить до того, що людина стає потрібна суспільству не стільки в ролі виробника, робочої сили, скільки в ролі споживача. Світовий тренд – культ тіла – за допомогою медіасередовища входить у світоглядну культуру, змінюючи філософські погляди на охорону здоров'я у сучасному світі.» [8]. Все це відбувається на фоні подальшого стрімкого зростання створення та використання нових технологій і досягнень в медицині і охороні здоров'я, рівень яких з кожним роком тільки зростає. Постійний розвиток медичної сфери вимагає постійного зростання рівня компетентності, адже сучасні технології, обладнання та можливості медицини зростають у геометричній прогресії, що ставить перед майбутнім медиком та викладачем завдання нового рівня комунікації для отримання сучасного рівня професійної компетентності. Зважаючи, що медична сфера все більш стає глобальною, для покращення професійної комунікації виникає потреба у високому рівні мовної та мовленнєвої компетеностей. Як відзначає С. Ефендієва, «в контексті вищої медичної освіти мовні дисципліни стають інструментом формування фахівця високого професійного рівня, який володіє інформацією про сучасні досягнення світової медицини, навичками міжкультурного спілкування і готовністю до саморозвитку» [3]. Слід також зазначити, що «комунікативний підхід зумовлює підбір мовного та мовленнєвого матеріалу й особливості навчальних методів, прийомів», коли «формування комунікативної компетенції починається на заняттях з української мови, де студенти набувають мовні знання та мовленнєві уміння», а «техніка спілкування і контакту, особистісні комунікативні властивості спілкування відпрацьовуються на заняттях професійної підготовки», де разом з тим «знання мови та мовленнєві уміння передбачають опанування мовними нормами сучасної літературної мови, термінологією фаху та адекватне застосування їх у процесі мовленнєвої діяльності» [4]. Це що стосується мовної та мовленнєвої компетентностей на національному рівні, але на сьогодні медична сфера відзначається широким рівнем інтеграції в глобальну наукову, освітню та прикладну системи медичної комунікації, яка потребує створення умов для комунікативної та мовленнєвої компетентностей

іноземних студентів медичного профілю. Так, М. Вахнован, розглядаючи «теоретичний аналіз психолого-педагогічних підходів до формування іншомовної комунікативної компетенції», відзначає, що «у загальній стратегії навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах передбачена вимога щодо розвитку іншомовної комунікативної компетенції у різних сферах спілкування», де «комунікативна компетенція розглядається як здатність здійснювати мовленнєву діяльність через реалізацію комунікативної, мовленнєвої поведінки на основі фонологічних, лексико-граматичних, соціологічних і країнознавчих знань та навичок відповідно до різноманітних завдань і ситуацій спілкування» [1, с. 132-133]. Водночас необхідно відзначати, що «у комунікативній підготовці майбутніх лікарів виявляють себе такі взаємопов'язані функції: освітня, виховна, розвивальна, інтегративна, організаційна та інші, спрямовані на забезпечення цілісності педагогічного процесу, перетворення комунікативних знань у стійкі переконання і практичні дії, максимально повного розвитку комунікативних здібностей, нахилів, інтересів, активної фахової і соціальної адаптації студента-медика» [6, с. 308-309]. В свою чергу Ю. Юсеф, в рамках дослідження «теоретичних засад формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів», наголошує на тому, що «комунікативна компетентність майбутнього лікаря передбачає засвоєння ним правил і норм усної і писемної мови, уміння користуватись ними в різних життєво-професійних ситуаціях», яка «передбачає і включення системи психологічних умінь, що забезпечують ефективну комунікацію (знання типів поведінки, темпераменту людей тощо), а рівень сформованості комунікативної компетентності є своєрідним індикатором комунікативної культури особистості» [9, с. 190]. Це підтверджується тим, що «ефективність застосування різних методів навчання, активізація пізнавальної діяльності студентів у комунікативній підготовці значною мірою залежать від правильного вибору засобів навчання» [6], а також «потреба «шліфування» мовлення студентів є вкрай необхідною, адже дозволяє покращити практику спілкування, формування впевненості в собі, зниження тривожності у

спілкуванні, сприяє професійному зростанню студента» [4]. На сьогодні «використання інформаційних технологій у медицині дозволяє істотно скоротити час на «паперову» роботу, сприяє дистанційному навчанню медпрацівників та обміну досвідом», що надає «можливість проведення телеконсультацій для пацієнтів, спостереження і контроль в реальному часі», «різноманітні електронні сервіси, довідники, програми та просто онлайн-джерела інформації приходять на допомогу і лікарям, і пацієнтам» [7]. Ось чому, зважаючи на вищезазначене, можна говорити, що сучасний етап розвитку суспільства (глобальне інформаційне суспільство) надає набагато більше можливостей для підвищення рівня комунікативної, мовної, мовленнєвої та професійної компетентностей через широкий спектр новітніх форм, механізмів та інструментів комунікації.

Н. Босак і О. Копусь, розглядаючи «формування комунікативної компетенції майбутніх словесників у циклі фахових дисциплін», наголошують на тому, що «комунікативна компетенція як мета процесу навчання мови і мовлення визначає фахову підготовку студентів філологічних факультетів; формування комунікативної компетенції забезпечується комплексом мовознавчих дисциплін, які ставлять за мету не лише опанування спеціальними знаннями, а й містять глибокий потенціал для демонстрації комунікативної функції мови; основними методичними прийомами формування комунікативної компетенції виступають лінгвістичний, дискурсивний, стилістичний і риторичний аналізи тексту» [5, с. 196]. При цьому Л. Зубрицька та Т. Зубрицька підкреслюють, що «розвиток комунікативних компетенцій за рахунок включення студентів у процес активного обговорення конкретних ситуацій із практичної фармації, залучення студентів до пошуку і формуванню банку навчальних ситуацій, які припускають вибір стилів спілкування у повсякденній діяльності та екстремальних ситуаціях є необхідною і надзвичайно важливою умовою становлення фахівця-фармацевта» [4]. В сучасних умовах рівень професійної компетентності в більшій мірі від високого рівня освіченості, загальних знань

та постійного підвищення рівня знань, а вузькопрофільні знання виступають лише базисом (фундаментом).

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження комунікативної та мовленнєвої компетентностей студентів медичного профілю в сучасних умовах навчання показало, що сучасний етап розвитку суспільства, техніки і технологій суттєво впливає на медичну сферу в цілому. Так, стрімкий розвиток медичної сфери вимагає високий рівень професійної компетентності, формування якої можливо завдяки комунікативній та мовленнєвій компетентностям, які необхідно розвивати не тільки в рамках навчаннях у ВНЗ для студентів медичного профілю, а і самостійно, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, можливості дистанційного навчання тощо. Також на рівень вказаних компетентностей впливає загальна підготовка абітурієнтів, особливо це стосується тих, хто починає або продовжує навчання у іншому мовному середовищі. В цих умовах важливим суб'єктом надання високого рівня компетентностей постає викладач, а тому від його комунікативної, мовної та мовленнєвої компетентностей залежить рівень наданої освіти в рамках підготовки студентів медичного профілю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вахнован М.М. Теоретичний аналіз психолого-педагогічних підходів до формування іншомовної комунікативної компетенції \ Психологія і особистість. 2015. № 1 (7), С.131-142.

2. Герасимюк І.Є. Новітні технології як прогресивний метод покращення компетентнісного навчання предмета «Анатомія людини» за умов інтернаціоналізації вищої освіти / І.Є. Герасимюк, А.В. Мізь, А.М. Пришляк, Б.Я. Ремінецький, І.Я. Криницька // Медична освіта. – 2017. – № 4. – С. 9-13. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mosv_2017_4_4.

3. Ефендієва С.М., Роженко І.В. Формування інформаційно-комунікативної компетенції студента-медика. Режим доступу:

http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/6643/1/Formuvannia_informatsiino-komunikatyvnoi_kompetentsii.pdf.

4. Зубрицька Л.О., Зубрицька Т.Р. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців в освітньому середовищі \ Всеукраїнська науково-методична Інтернет-конференція. Організація та методичне забезпечення освітнього процесу.

5. Копусь О.А. Формування комунікативної компетенції майбутніх словесників у циклі фахових дисциплін / Н.Ф. Босак, О.А. Копусь // Зб. наук. праць : педагогічні науки. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип. XXXIX. – С. 193–196.

6. Назарян Р.С., Хмиз Т.Г., Кузина В.В. Теоретичні засади процесу формування комунікативної компетентності студентів-медиків \ Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». Актуальні проблеми сучасної медицини, Том 17. Випуск 4 (60), частина 2. С.303-311.

7. Найбільш гучні відкриття в медицині, які змінять її назавжди. Режим доступу: http://medlib.dp.gov.ua/jirbis2/ua/novini-medichnoji-nauki-i-praktiki/2539-najbilsh-guchni-vidkrittya-v-meditsini-yaki-zminyat-jiji-nazavzhdi.html.

8. Устінов О.В. Філософія медицини XXI сторіччя: українські реалії. Режим доступу: https://www.umj.com.ua/article/49841/filosofiya-medicini-xxi-storichchya-ukrainski-realii.

9. Юсеф Ю.В. Теоретичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів \ Педагогіка, 2013. С.187-194.

УДК 7.067

ФОЛЬКЛОР И ЭТНОГРАФИЯ НА СЦЕНЕ УЗБЕКСКОГО ТЕАТРА

Кадирова Сарвиноз Мухсиновна
доктор искусствоведения, профессор
Государственного института искусств и культуры
Узбекистана
Республика Узбекистан, г.Ташкент
Кадирова Дилафруз Мухсиновна
доктор искусствоведения, профессор
главный редактор журнала “San'at”
Республика Узбекистан, г.Ташкент

Аннотация: В начале XX столетия в период зарождения узбекской письменной драматургии и профессионального театра европейского образца были попытки осуществить спектакли с привлечением элементов национального быта, художественной условности и зрелищности театра масхарабозов и кизикчи. И это оправдывало себя. Впоследствии сценические поиски и направления, всякое увлечение фольклорно-этнографическими элементами были приостановлены, как идущие вразрез с господствующим тогда методом социалистического реализма. Однако, начиная с 70-х годов прошлого столетия, возрождается линия создания спектаклей, насыщенных элементами народного творчества, игровой природой народных зрелищ.

Ключевые слова: фольклор, этнография, перевоплощение, масхарабоз, режиссёр.

В начале XX столетия в период зарождения узбекской письменной драматургии и профессионального театра европейского образца были попытки осуществить спектакли с привлечением элементов национального быта, художественной условности и зрелищности театра масхарабозов и кизикчи. И это оправдывало

себя. Надо учитывать тот факт, что в данный период большая часть населения была неграмотной. Передовая интеллигенция, представители сценического искусства старались приблизить произведения переводной драматургии к национальному быту, включая сценки из жизни, народные мелодии, танцы. Зрители, не имевшие представления о Гольдони, Шиллере, Мольере, Гоголе в узбекоизированном виде смотрели их произведения.

К примеру, в 1927 году при постановке в узбекском театре комедии Гольдони «Слуга двух господ» режиссёр Н.В.Тиханович не только изменил диалоги, вложив в уста героев узбекские изречения, остроты, но и перенес события на национальную почву. Одежда героев, их разговоры, сценические декорации, бытовые принадлежности все было узбекоизировано. Здесь этнографические подробности, показ национального быта во всем его многообразии конечно, зачаровывали зрителей, но во многом шло вразрез с идеей самого произведения.

Позже была даже выдвинута идея востокоизации произведений переводной драматургии, как единственно правильное направление в развитии узбекского театра. Всякое произведение вне зависимости от года написания, от национальности автора, когда и где происходили события, если оно ставится на сцене должно было быть приспособлено узбекской жизни. В становление нового театра европейского типа данное стилевое направление могло существовать как эксперимент, но не могло быть единственным направлением в развитии театра.

Впоследствии сценические поиски и направления, такие как формализм, конструктивизм, всякое увлечение фольклорно-этнографическими элементами, зрелищностью народных представлений были приостановлены, как идущие вразрез с господствующим тогда методом социалистического реализма.

Однако, начиная с 70-х годов прошлого столетия, возрождается линия создания спектаклей, насыщенных элементами народного творчества масхарабозов и кизикчи, игровой природой народных зрелищ. В постановках пьес национальных драматургов использование элементов фольклора и этнографии

превзошли все ожидания. В этом большая заслуга режиссёра Бахадыра Юлдашева. Его спектакли «Бунт невесток» С.Ахмада поставленный в 1976 году в театре имени Хамзы (ныне Узбекский Национальный академический драматический театр) и «Проделки Майсары» Хамзы поставленный в 1986 году в театре «Ёш гвардия» (ныне Узбекский драматический театр) ознаменовали собой новый прорыв в этом направлении.

«Бунт невесток» пьеса о сложных взаимоотношениях в большой семье. Задумав показать жизнь большой узбекской семьи, а, разумеется, и конфликты в ней средствами комедии, Саид Ахмад остановился на противоречиях между невесткой и свекровью – традиционных для национальной драматургии. Вот что он сказал по этому поводу: «Сколько не пиши о перепетиях отношений между свекровью и невесткой, каждый раз находятся все новые и новые грани этой темы. Кто хочет писать, тому она может дать неисчерпаемые, на всю жизнь сюжеты» [1]. Действительно, об отношениях свекрови и невестки написаны множество пьес узбекских драматургов. Комедия С.Ахмада отличается от них прежде всего тем, что конфликт между свекровью и невесткой основывается на жизненном материале большой семьи и разрабатывается как борьба нового со старым в сознании и быту людей. И способ художественного отображения в ней иной – иронический, как бы в шутку. Потому она зрелищна. Потому в ней заметно влияние узбекского традиционного театра.

«Бунт невесток» весьма сценична, поскольку С.Ахмад написал ее по просьбе коллектива театра имени Хамзы на основе своего рассказа, для определенных исполнителей с учетом своеобразия их творчества и человеческих качеств. Процесс создания пьесы и спектакля был единым.

Главный герой комедии – простая женщина, мать семерых сыновей Фарманбиби. Это умная и честная женщина, воспитавшая своих детей трудолюбивыми и честными. Размолвка в семье происходит лишь потому, что сыновья по-прежнему воспринимаются Фарманбиби малыми детьми, а невестки - беспомощными в семейном хозяйстве. Только по этому ей очень

хочется, как в давние времена, жить вместе со всеми сыновьями и невестками и держать их в повиновении.

Слово «фарман» означает указ. Имя матери таким образом намекает на её властный характер. Волевой и по-своему лукавой, но в душе доброй и отзывчивой воссоздает Фарманбиби народная актриса Узбекистана З.Садриева. В ее игре минимум движений, все внимание - внутренней жизни героини, поэтому она говорит и повелевает больше взглядом и тоном, чем назиданием и движениями, её сила в хорошем знании психологии людей, в том числе своих сыновей и невесток, в быстроте решений. «Активность мысли – вот главное оружие героини в трактовке актрисы. Это оружие заставляет всех плясать под ее дудку»[2, с.9.]. Актриса лишь наблюдает и выказывает реакцию героини на происходящее. Но эти зоны молчания, эти паузы настолько плотно и содержательно заполнены, что невольно обращаешь внимание на большое мастерство исполнительницы заглавной роли.

Да и в пьесе, игре актрисы и режиссерском решении Фарманбиби сурова, властна, но при всех её недостатках она представляет перед зрителями как хранительница, олицетворение веками выкованных народных традиций. В этом и кроется секрет того, как эта женщина без мужа воспитала семерых сыновей, ставших образованными и уважаемыми в обществе людьми. Она с малолетства учила их честности, порядочности, доброте, отзывчивости, уважению старших. Актриса особо подчеркивает честность героини.

Режиссёр постановщик Б.Юлдашев создал спектакль, пронизанный светлым юмором и шутками, народной зрелищностью. «Стилистика спектакля, - как пишет М.Туляходжаева, - складывалась из открытой комедийности и форм народных представлений. Перед зрителями возникает откровенная театральная игра, отличающаяся четкостью темпоритма, рельефностью в обрисовке характеров. Театр создает комическое представление с музыкой, пантомимой, пародией, танцами, само содержание которого несет глубокий нравственный смысл» [3, с. 132.].

Действительна форма спектакля – «театр в театре». Она задана режиссёром художнику Г.Бриму и актерам. Все актёры, без исключения, увлеченные театральной игрой, создают образы четко очерченных характеров, подчеркивая при этом одну из характерных черт своего героя и нередко наблюдая образ как бы со стороны. Зрелищность – и в актёрской игре и других компонентах спектакля. Спектакль начинается с жизнерадостными ритмами дойристов, которые отбивая ритмы, поднимаются на сцену из зала, то появляясь, то исчезая, и фактически сопровождают все действие: ритмы их, в зависимости от характера действующего лица или обстоятельства меняется. А потом Уста Баки, сапожник, работающий по просьбе Фарманбиби рядом с её домом, открывает игровой занавес - сюзане и начинает представление, связывает события, ведет диалог как с действующими лицами, так и со зрителями, он же завершает представление. Уста Баки напоминает корфармона – ведущего традиционного театра. Так, с первых ритмов дойры, с первых слов Уста Баки устанавливается самый непосредственный теплый контакт со зрительным залом.

Театр создает комедийное представление, в котором диалог, пронизанный искрометным смехом, благодаря фантазии режиссёра и актерской импровизации, органически синтезируются с веселой музыкой, пантомимой, буффонадой. И все от того, что режиссёр смело пользуется средствами и приемами народного творчества. Форма «театр в театре», излюбленный узбекскими актерами прием иронического отношения к роли, обусловили естественность, предельную раскованность, легкость действия актеров, ритмичность и музыкальность их жеста, походки и движений. Фантазия и находки режиссёра и актеров безграничны. Но каждая находка, каждый прием, каждая деталь – не самоцель, они рождены естественной жизнью персонажей. «Постановщик сумел придать бесхитростной интриге неоспоримый привкус правды, доставляющей зрителя «Бунт невесток» так много радости» [4]. И в чем же достоинство этого спектакля? Ведь она дала возможность, открыла дорогу другим театрам к овладению и использованию приемов узбекского

традиционного театра. Главное его достоинство – в увлеченности режиссёра и актёров образами и ситуациями комедии, в полной раскованности и вдохновенной игре актёров, в актёрской импровизации.

Как известно, узбекский традиционный театр был основан всецело на импровизации. Не случайно поэтому импровизация стала душой спектакля «Бунт невесток». Порою кажется, что и слова, и движения актёры сочиняют на ходу, что между ними происходит состязание в импровизации. Именно импровизационное начало, зрелищность, определяя своеобразие спектакля, объединяет всех исполнителей в единый актёрский ансамбль.

Жанр пьесы был определен как комедия-шутка. Природу жанра тонко прочувствовали и режиссёр и актёры, они нашли соответствующие содержанию и жанру пьесы форму постановки (зрелищность) и особый стиль актёрской игры, выраженный в ироническом отношении к роли, в импровизационной легкости. Отсюда – форма контакта со зрителем, которую он с воодушевлением принял. Зрителя заинтеревали не только тема, не только проблемы, поднятые в спектакле, но и своеобразная сценическая форма. Конечно, в 70-е годы прошлого столетия пробить дорогу в театре европейского образца стилистику традиционного театра было не проста. Драматург И.Султан писал в свое время: « При всем том, что у каждого есть свое мнение и о положительном и о недостатках этого произведения, даже те, кто критически отнесся к нему, не могут отрицать, что смотрели с интересом. Занимательность – главное достоинство этого сценического произведения» [5. с.5.].

Многие драматурги, театральные критики в своё время считали, что комедия С.Ахмада не достойна академического театра. Однако как не парадоксально, театр именно постановкой таких комедий связанных с бытом и поставленной в народно-зрелищной форме искал новые средства выразительности, новые сценические формы, открывающие перед коллективом новые пути в творчестве.

Особенно отличался этим спектакль «Проделки Майсары», где перед глазами зрителей актеры превращались в героев комедии. В спектакле все было

условно – от декорации до актерского исполнения. На сцене главенствовала игра.

Спектакль начинается как представление кочующих масхарабозов и кизикчи, на сцене повозка, актёры переодеваются превращаясь постепенно в героев представления. Один за другим они представляются публике в облике своих героев. На сцене и в зрительном зале стоит шум и гам, громкие голоса исполнителей, мужчин и женщин. Как отметил сам режиссёр Б. Юлдашев «во время спектакля мы опирались на древние традиции и обычаи нашего народа. Мы хотели положить конец завесе между зрителями и артистами. Другими словами, мы пригласили артистов и зрителей к общению».

В данном спектакле режиссер Б.Юлдашев в сотрудничестве с Г.Бримом сумел совместить выразительные средства традиционного театра со сценическими приемами современной театральной практики. В результате была создана настоящее площадное представление. Звучат карнаи, сурнаи и дойры. Вокруг стоят загруженные арбы и исполнители переодеваются и представляют своих героев зрителям. В соответствии с правилами площадного представления, большая роль отводится исполнительскому мастерству, импровизации и условности. Исполнители свободно действуют на сцене. В спектакле от элементов декорации до одежды все условно. Игра доминировала на сцене. Исполнители настолько поглощены своей игрой, что постепенно начинают привлекать публику. Такая легкость в исполнении актеров не снижает качества создаваемого образа, каждый актёр создает на сцене полноценного героя.

Б.Юлдашев приложил немало усилий для использования традиционных театральных элементов в современном узбекском театре и созданию на этой основе национальный спектакль. Конечно, данная работа была начата со спектакля «Бунт невесток» Б.Юлдашева и продолжилась в «Проделке Майсары» и положила основу для целого направления в узбекском театре.

Спектакль «Проделки Майсары» неоднократно подвергалась критике со стороны некоторых театральных критиков. Они были ярыми сторонниками воплощение пьесы традиционным способом. Их в первую очередь не

устраивала новшества в сценическом искусстве, установления прямого диалога между сценой и зрительным залом, разрушение четвертой стены, исчезновение занавеса, и наконец выход на площадь. В чем только не обвиняли спектакль, и в неуважении к драматургии Хамзы, в свободной интерпретации текста и образов. Однако спектакль прошел успешно. Не только национальная аудитория, но и зрители других стран смотрели спектакль увлеченно. В 1988 году спектакль занял первое место на театральном фестивале «Навруз» в Алматы. Все единодушно подчеркнули правильность в выборе стилистической направленности пьесы, демонстрирующий национальный дух и колорит. Преимущество данного стилистического направления, найденного Б. Юлдашевым, заключалось в том, что он отличал современный узбекский театр от других театров братских стран.

Команда создала настоящий творческий ансамбль. Спектакль полон массовых сцен. Все живут жизнью своих героев на сцене. Ни один актер не является равнодушным к происходящему на сцене.

Конечно, режиссер «Проделки Майсары» мог создать очередной серьезный спектакль, изобличающий нечестивых на руку Кази, Аглам, Хидаятхон, которые под прикрытием религии вершат «правосудие». Но в этом случае спектакль продолжал бы цепочку спектаклей театров на тему стяжательства, бесчестия. Этот спектакль стал событием в мире театра. Причина в том, что в этой пьесе Юлдашеву удалось совместить элементы традиционного национального театра с современным театральным стилем. «Б.Юлдашеву принадлежит особая роль в обогащении узбекской театральной культуры новыми жанровыми и стилевыми красками, смелыми сценическими метафорами. В желании выйти за пределы привычной прозаической повествовательности он прокладывает дорогу на сцену элементам фольклора, этнографии, традиций народного театра масхарабозов, всему комплексу традиционной художественной культуры, смело совмещает материальное и духовное наследие Востока и Запада. Щедро, порой расточительно, не

«экономя» на будущее, он выстраивает свои новые постановки на максимуме выразительных средств» [6, с.34.].

Но как новое сценическое направление – зрелище, представление, использование методов устной традиции народного театра формировалось большими трудностями. Не только столичные, но и областные театры в поисках национального своеобразия начинают широко обращаться к традициям народных зрелищ, элементам быта и обрядности.

После объявления Независимости Узбекистана во многих спектаклях, поставленных по пьесам национальных драматургов, режиссеры начали возвращаться к народным истокам, к забытым традициям, широко использовать элементы фольклора и этнографии. Продолжая начатое Б.Юлдашевым, режиссер А.Салимов ставит в Ферганском театре спектакль «Путешествие в Ташкент» Хамзы как представление масхарабозов. На основе произведения «Лекарь поневоле» Ж.Б.Мольера он поставил комедийные спектакли на сцене узбекского театра «Лекарь ловкач» и «Боз масхарабоз» (автор текста А.Салимов). В этих спектаклях режиссёр обратил внимание на зрелищность, театральность, создании на сцене атмосферу игры, дал возможность актёрам почувствовать себя свободно, комфортно на сцене.

В спектаклях периода независимости ярко отразились тенденция создания сценического представления с элементами зрелищности, совмещать на сцене современные театральные приемы и стилистику традиционного театра. Поочередно появляются спектакли по пьесам Э.Хушвактова «Чимилдик» («В первый вечер свадьбы» реж.Т.Азизов и М.Абдуллаева), «Игры нареченных» (реж.Т.Азизов, Х.Махмудова) в Узбекском Национальном театре, «Найти тебе старушку, отец!» Х.Хурсандова (реж.М.Юсупов) в Ферганском театре и многие другие. Надо помнить, что для современного узбекского театра народное зрелище, традиционное площадное представление лишь одно из стилистических направлений. Есть и другие направление и сценические приемы, которые делают палитру современного узбекского театра богатой и многомерной.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ахмад С., Норматов У. Кулги сехри. Газ. Узбекистон маданияти, 1979, 18 сентября.

2. Турсунов Т. Сахна сохибалари. //ж. Совет Узбекистони санъати, -1980, - №4. - С.9.

3. Туляходжаева М. Спектакли Б.Юлдашева. //В кн. Баходир Йулдошев макон ва замонда. – Т., San’at, 2015. - С.132.

4. Рудницкий К. Созвучие талантов. //Правда, 1977, 29 апреля.

5. Султон И. Оддий хакикатлар кадри. //ж. Совет Узбекистони санъати, 1979, - №5. - С.5.

6. Режиссёр Бахадыр Юлдашев. //Беседы, статьи, воспоминания. - Т., San’at, 2015.- С. 34.

УДК 636.52/58.084.3:636.087.8

ВПЛИВ ГІДРОКСІАНАЛОГУ МЕТІОНІНУ НА МОРФОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИКИ ЯЄЦЬ КУРЕЙ-НЕСУЧОК

Каркач Петро Михайлович
к.біол.н., доцент
Федоренко В'ячеслав Анатолійович
магістрант
Білоцерківський національний аграрний університет
Біла Церква, Україна

Анотація: Випоювання курям-несучкам з водою гідроксіаналогу метіоніну у дозах 0,050 та 0,075% позитивно впливало на якісні показники яєць, такі як маса, індекс форми, вміст жовтка та білку і якість шкаралупи. Збільшення маси і долі шкаралупи у загальній масі яєць дослідних груп сприяло зменшенню кількості яєць категорії «бій та насічка» у 1 та 2 дослідних групах на 0,4 і 0,19%, порівняно із показником контрольної групи.

Ключові слова: кури-несучки, гідроксіаналог метіоніну, морфологічні показники.

Одним із основних завдань в годівлі птиці є зниження собівартості продукції галузі і збільшення прибутку за рахунок покращення поживних властивостей та засвоюваності кормів і збільшення їх перетравності. Підвищення ефективності використання протеїну в раціоні залежить від кількості, складу і засвоюваності амінокислот у раціоні. Метіонін є першою обмежуючою амінокислотою в раціонах курей з кукурудзою та соєвою макухою. Метіонін відіграє важливу роль у синтезі білку, є велика потреба в ньому для підтримки росту пір'я і яєчної продуктивності птиці.

Метіон + цистин (TSAA) виконують ряд функцій в ферментативних реакціях і синтезі білку. Метіонін є першою обмежуючою амінокислотою в кукурудзяно-

соєвих та пшенично-соєвих раціонах курей. При цьому синтетичний метіонін використовувався в якості доповнення до цих дієт більш ніж шість десятиріч [1, с. 297].

Вважають, що збільшення лізину або TSAA позитивно впливає на продуктивність курей-несучок. Важливо знати потреби у метіоніні і TSAA для курей. Є суперечливі дані щодо потреб у метіоніні і TSAA для курей-несучок. NRC (1994) повідомляється, для курей білих кросів при щоденному споживання 100 г кормів необхідно 0,30% метіоніну і 0,58% TSAA в раціоні або 300 і 580 мг метіонін і TSAA на курку в день, тоді як для курей-несучок коричневих кросів 330 и 645 мг/ курку/день відповідно [2, с.23].

Сухий DL-Metionin має дуже маленькі частки (300-600 мкм) і це набагато менше, ніж мають більшість інгредієнтів комбікормів, що використовуються в умовах промислового птахівництва, тому правильне введення його нормативних доз є потенційною проблемою. Забезпечення більш послідовної доставки метіоніну птиці є важливим з точки зору гарантування отримання балансу поживних речовин, що значно підвищить ефективність кормів [3, с.2].

Птахи в стресових умовах (висока температура, швидкі зміни температури, щільність, т. д.), часто не в змозі їсти, але вони можуть пити. Таким чином, вони тільки виграють від доставки метіоніну з питною водою [4, с. 298].

Використання метіоніну з питною водою може дозволити виробникам постачати цю поживну речовину швидко і ефективно, особливо коли у птиці знижено споживання комбікормів. Відмічається, що, в основному, всі дослідження по введенню метіоніну з водою були проведені на курчатах-бройлерах і було досить мало було прикладів поставки амінокислоти з водою курям. Введення різних поживних речовин з водою, в т.ч. і цієї амінокислоти, що сприяло збільшенню маси, зниженню стресу і смертності курчат. У дослідженні птиця отримувала низько метіонінову дієту, додавали 0,05% рідкого DL-метіоніну у питну воду і не отримали негативних наслідків, які стосувалися споживання кормів або води та зниження збереженості птиці. [5, с.1697].

Також була підтверджена гіпотеза про те, що кури переважно вибирають питну воду з додаванням метіоніну при годівлі раціоном з дефіцитом метіоніну. Це відкриває потенційну можливість для того, щоб метіонін пропонувався поголів'ю курей з питною водою [6, с.27].

Таким чином, доставка метіоніну курям-несучкам з питною водою є одним із способів вирішення проблеми, тому має актуальність і практичну значимість.

Дослідження проводилися на дорослих курях промислового стада кросу Хайсекс коричневий». Для науково-господарського досліду були сформовані за принципом аналогів три групи (одна контрольна і дві дослідних). Піддослідна птиця утримувалася у пташнику для проведення наукових досліджень у кліткових батареях БКН-3А по 5 голів в кожній комірці. Тривалість досліду становила 46 тижнів. Умови утримання, фронт годівлі і напування та параметри мікроклімату в групах досліду були однаковими і відповідали рекомендаціям для курей-несучок промислового кросу «Хайсекс коричневий». Групи курей досліду і контролю годували комбікормом за раціонами, які, в залежності від віку, налічували - 305 - 318 ккал обмінної енергії, 18,49-17,24 г протеїну. Відмінність контрольної групи від дослідних полягала в тому, що у складі раціону контрольної групи курей вміст DL-метіоніну становив 0,285-0,300 г добової норми, тоді як курям першої та другої дослідних груп DL-метіонін з комбікормом не вводився, а випоювався з водою у 1 дослідній групі 0,050%, у 2 дослідній групі – 0,075%.

Для реалізації схеми досліду по визначенню впливу різних доз гідроксіаналогу метіоніну кліткові батареї дослідних груп мали додаткові окремі бункери для роздачі комбікормів і були обладнані дозаторами Dosatron D25RE2VF в системі водопостачання, за рахунок яких вводилися рекомендовані дози гідроксианалогу метіоніну Rhodimet® AT 88. Препарат компанії Adisseo (Франція) являє собою рідину з вмістом 88% діючої сировини.

При проведенні досліду окрім загальногосподарських показників враховували: масу яєць, білку, жовтка, шкаралупи, індекс форми та категорію яєць у

відповідності з вимогами ДСТУ 5028:2008 «Яйця курячі харчові». Технічні умови. Біометричну обробку даних проводили за програмою «Statistika 6,0».

Випоювання гідроксіаналогу метіоніну Rhodimet® AT 88 у дослідних групах сприяло підвищенню маси яєць та покращенню їх морфологічних показників. Як видно із даних таблиці 1 у дослідних групах, яким метіонін задавався через воду, спостерігали у динаміці тенденцію до збільшення маси яєць як по тижнях, так і в цілому за весь період продуктивного використання курей.

Так, в цілому за весь 330-денний період досліду середня маса яєць курей-несучок 1 дослідної групи була на 1,9 та 0,7% більшою за показник контрольної та 2 дослідної груп. Аналіз морфологічних показників яєць по групах досліду (табл.2) свідчить про збільшення, порівняно із контрольною групою, маси та долі білку і шкаралупи у яйцях дослідних груп, а саме: тенденція до збільшення маси яєць у дослідних групах відбувалася за рахунок збільшення долі білку і шкаралупи у 1 дослідній групі - на 0,8 та 0,4% і 2 дослідній групі – на 0,5 та 0,5%, в порівнянні із контрольною групою.

Таблиця 1

Динаміка маси яєць курей-несучок

за різних доз гідроксіаналогу метіоніну (n=30)

Вік курей, тижнів	Групи		
	контрольна	1 дослідна	2 дослідна
21	47,18± 0,36	48,14± 0,49	47,62 ± 0,41
52	58,39±0,34	59,18±0,35	58,91±0,38
63	62,27±0,28	63,82±0,39	63,08±31
Всього	55,95±0,70	57,04±0,74	56,64±0,72

Важливим показником, що характеризує якість яєць, є показник одиниці ХАУ, який залежить від порушення структури щільного білку і знижується у процесі зберігання яєць. Як свідчать дані таблиці 2, введення через воду гідроксіаналогу метіоніну Rhodimet® AT 88 у 1 та 2 дослідних групах сприяло збільшенню показника одиниць ХАУ на 1,3% і 0,5% в порівнянні із контрольною групою.

Таблиця 2

Морфологічні показники яєць по групах досліду (n=30)

Вік курей, тижнів	Групи		
	контрольна	1 дослідна	2 дослідна
Маса яєць, г	55,95±0,70	57,04±0,74	56,64±0,72
Маса складових частин яйця, г	г	г	г
білку	34,37±0,39	35,48±0,41	34,89±0,44
жовтку	15,48±0,46	15,12±0,43	15,29±0,47
шкралупи	6,09±0,17	6,44±0,14	6,46±0,16
Доля, %			
білку	61,4	62,2	61,9
жовтку	27,7	26,5	26,7
шкралупи	10,9	11,3	11,4
відношення білок/жовток	2,22±0,05	2,37±0,06	2,28±0,04
Індекс форми	74,63±0,49	75,37±0,46	75,58±0,43
Одиниці ХАУ	73,24±2,38	74,18±2,23	73,62±2,56

Аналіз даних щодо кількості знесених яєць за категоріями, наведених у таблиці 3 свідчить, що доля яєць категорій «відбірні» та «вища» в 1 та 2 дослідних групах була на 0,7 і 1,9% та 0,2 і 0,2% вищою, порівняно із показниками контрольної групи. Як було наведено вище щодо збільшення маси і долі шкаралупи у загальній масі яєць дослідних груп, це сприяло

Таблиця 3

Кількість знесених яєць за категоріями

Категорії яєць	Групи					
	контрольна		1 дослідна		2 дослідна	
	шт.	%	шт.	%	шт.	%
відбірні (XL)	37 689	2,6	49 029	3,3	40 992	2,8
вища (L)	230 488	15,9	264 461	17,8	235 702	16,1
перша (M)	1 095 902	75,6	1 112 816	74,9	1 111 164	75,9
друга (S)	27 543	1,9	13 372	0,9	17 568	1,2
дрібні	26 093	1,8	19 315	1,3	27 816	1,9
Бій та насічка	31 891	2,2	26 743	1,8	30 744	2,1
Всього	1. 449.606	100	1.485.736	100	1.463.986	100

зменшенню кількості яєць категорії «бій та насічка», а саме: кількість яєць браку цієї категорії у 1 та 2 дослідних групах була на 0,4 і 0,19% меншою, порівняно із показником контрольної групи.

Реалізація відносно більшої кількості яєць категорій «відбірні» та «вища» при меншій кількості яєць категорії «бій та насічка» сприяла отриманню більшої на 3,2% виручки від реалізації у 1 дослідній групі та на 1,1 % більшої у 2 дослідній групі, порівняно із контрольною групою.

Таким чином можна зробити висновок, що випоювання з водою гідроксіаналогу метіоніну Rhodimet® AT 88 у дозах 0,050 та 0,075% позитивно впливало на якісні показники курячих яєць, такі як маса яйця, індекс форми, вміст жовтка та білку і якість шкаралупи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Waldroup, P.W., Hellwing, H.M. Methionine and total sulfur amino acid requirements influenced by stage of production //J. Appl. Poultry Sci.– 1995. – №4 – P. 283-292.

2. NRC, National Research Council. Nutrients Requirements of Poultry. – 1994. –9. ed. Washington D.C., USA

3. Anonymous. Segregation of dry methionine may be a serious problem in mash feeds. – 1985. – Available from: http://www. novusint.com/

4.North, M.O., Bell, D.D. Cage management. In: Commercial Chicken Production Manual // 4th ed. Chapman & Hall, New York, NY, USA –1990. – P. 297-312.

5. Damron, B.L., Flunker, L.K. 2-Hydroxy- 4(Methylthio) butanoic acid as a drinking water supplement for broiler chicks // Poultry Sci. – 1992. – Vol.71. –P.1695-1699.

6. Cadirci, S., Smith, W.K., Mc Devitt, R.M. Determination of the appetite of laying hens for methionine in drinking water by using colour cue// Arch. Geflügelk. 2009.– Vol.73.– P. 21-28.

УДК: 616.1:314.4

ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМОГО МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ

Кривощапов Ярослав Олегович
студент
Федотов Олег Валерійович
д.б.н., с.н.с., доцент
завідувач кафедри медичної біології
Донецький національний медичний університет
м. Маріуполь, Україна

Анотація. Приведено результати аналізу статистичних даних госпіталізації хворих на серцево-судинні захворювання та їх динаміки за час спостереження у кардіологічному відділенні Обласної лікарні інтенсивного лікування (ОЛІЛ) м. Маріуполь. Встановлені можливі причини зміни у часі цієї динаміки. Виділені окремі групи серцево-судинних захворювань – ішемічну хворобу серця або інфаркт міокарда, гіпертонічну хворобу серця, атеросклероз а також міокардит, проаналізовано їх статистичний взаємозв'язок та залежність від ектофакторів.
Ключові слова: серцево-судинні захворювання, інфаркт міокарда, міокардит, атеросклероз, гіпертонічна хвороба, аналіз та систематика

Статистичні дані показують, що сучасна медицина зіткнулася із проблемою швидкого росту захворювань серцево-судинних (ССЗ) органів. Як наслідок, ССЗ є найпоширенішою у світі причиною передчасної смерті. Тут відмічається взаємо протилежні тенденції: постійне зниження рівня смертності від ССЗ у країнах з високим рівнем доходу та їх зростання більше ніж на 75% в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Найгіршим є те, що з кожним днем кількість захворювань цієї групи зростає у геометричній прогресії [1, с. 109-110; 2, с. 18-

20]. Серед прогресуючих ССЗ виділяють ішемічну хворобу серця або інфаркт міокарда (ІМ), гіпертонічну хворобу серця (ГХ), атеросклероз та міокардит .

Метою роботи були розробка і апробація різних підходів до аналізу статистичних даних серцево-судинної захворюваності (табл.) на прикладі окремого медичного закладу – кардіологічного відділення Обласної лікарні інтенсивного лікування (ОЛІЛ) м. Маріуполь.

Таблиця.

Статистичні данні серцево-судинної захворюваності пацієнтів кардіологічного відділення ОЛІЛ м. Маріуполь

Захворювання	Кількість хворих / Кількість ліжко-днів											
квартал	1			∑	2			∑	3			∑
ІМ+ГХ	4	6	4	14	2	10	6	32	5	1	5	43
	70	86	56	212	21	96	71	399	72	13	39	523
повт. ІМ+ГХ	2	1	-	3	1	2	2	8	2	3	-	13
	52	8	-	60	14	27	45	146	26	32	-	204
без. Симп ІМ	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1
	-	-	-	-	-	-	10	10	-	-	-	10
*** з ГХ	7	6	2	15	2	-	2	19	3	10	1	33
	74	60	40	174	20	-	23	217	28	115	14	374
Міокардит	2	2	1	5	-	3	5	13	-	3	2	18
	27	16	18	61	-	33	42	136	-	3	2	181
*** + ГХ	77	86	73	236	85	82	49	452	52	67	58	629
	860	909	749	2518	890	913	517	4838	483	671	572	6564

Примітка. *** - захворювання без симптом

Встановлено, що у першому кварталі 2019 р. хворих на ІМ при супутній ГХ (ІМ+ГХ) кількість госпіталізованих хворих була на 29% менша ніж у другому кварталі. Якщо порівнювати третій квартал із першим та другим, можемо

побачити, що у першому випадку кількість госпіталізованих на 27% нижча, а у другому – на 64%. Порівняємо тепер ці данні із повторним ІМ+ГХ. Можна побачити, що загальна кількість хворих на звичайний ІМ+ГХ за три квартали більша ніж у 3 рази, порівняно із повторним ІМ+ГХ.

Розглядали дані ще одного діагнозу – перенесений в минулому ІМ (перенесений в минулому інфаркт міокарда, діагностований за допомогою ЕКГ або іншого спеціального дослідження при відсутності в даний час симптомів). За 9 місяців минулого року був лише один випадок госпіталізації пацієнта з цією хворобою, але якщо взяти данні госпіталізації на це ж захворювання але у супроводі із ГХ, то картина кардинально змінюється. Загальна кількість хворих за той же самий період вже становить 33 особи.

Досліджували ще один показник – кількість днів, що пацієнти провили в лікарні. Порівнювали загальну кількість ліжко-днів хворих на ІМ+ГХ із загальною кількістю ліжко-днів пацієнтів із перенесеним в минулому ІМ, повторним ІМ, а також повторним ІМ+ГХ. У першому випадку кількість ліжко-днів у 2,5 рази більша, у другому у 52 рази, а у третьому в 1,5 рази.

Аналіз статистики хворих на міокардит показав наступне. У другому кварталі кількість хворих на це захворювання на 60% більша в порівнянні окремо із першим та другим. Якщо його порівняти із таким саме діагнозом але у супроводі ГХ, то ми побачимо, що загальна кількість хворих збільшилася у 35 разів. Розглянемо останній діагноз трохи детальніше. Якщо порівняти перший квартал із другим та третім, побачимо, що різниця тут складає 9% та 33% відповідно.

Таким чином, з всього вище сказаного можна виділити декілька закономірностей та зробити наступні висновки. По-перше, більшість хворих потрапляє у лікарню із комбінацією захворювань і найчастіше головну хворобу супроводжує саме гіпертонічна хвороба серця. По-друге, можна побачити, що кількість захворювань, як і час, що пацієнти проводять у лікарні напряму залежать від метеоумов (що показано в нашому попередньому дослідженні) [3, с. 112-115].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бєлая І.Є. Діагностика та прогнозування перебігу гострого періоду інфаркта міокарда / І. Є. Бєлая, В. І. Коломієць, Е. К. Мусаєва // Медицина невідкладних станів. – 2013. – № 5. – С.108-116.

2. Красуля О. І. Дослідження сучасного стану надання лікарської допомоги хворим на інфаркт міокарда в країнах світу та в Україні / О. І. Красуля, А. А. Котвіцька, О.О. Суріков // Запорожский медицинский журнал. – 2010. – т.12, № 3. – С.18-20.

3. Кривощапов Я. О., Федотов О. В. Аналіз статистики госпіталізації хворих на інфаркт міокарда кардіологічним відділенням КНП ОЛІЛ м. Маріуполь (Medical Sciences) // Priority directions of science development. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2019. Pp. 112-115. URL: http://sci-conf.com.ua.

УДК 378

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗА РАХУНОК УЧАСТІ В ОРГАНАХ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кричка Наталія Василівна
кандидат медичних наук, доцент
Харківський національний медичний університет
Гура Тетяна Віталіївна
кандидат педагогічних наук, доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна
Підгорний Костянтин Юрійович
Аспірант
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

Анотація. В статті акцентована особлива увага на ролі студентського самоврядування в формуванні лідерських якостей під час навчання в закладі вищої освіти. Автори доводять, що лідерство - двострямований процес. В статті розглянуті умови формування лідерських якостей в медичних та технічних закладах вищої освіти.

Ключові слова: студентське самоврядування, заклад вищої освіти, лідер, керівництво

Істотне ускладнення суспільного життя, динамічно мінливий характер та інформаційна надмірність зумовлюють помітне зростання ролі лідерів і вимог, які суспільство висуває до них. Йдеться насамперед про їхній професіоналізм в

обраній сфері діяльності, без чого їм важко розраховувати на високий авторитет серед людей свого оточення, а отже й на визнання ними свого лідерства. Не менш важливого значення набувають його моральнісні принципи і переконання та їх прояви в діяльності й поведінці, у взаємовідносинах та міжособистісному спілкуванні з людьми. [8, С.55].

Активна громадянська позиція молоді в умовах прогресивного розвитку та динаміки процесів суспільствотворення нашої держави посідає важливе місце. Адже саме молодим людям, студентам – сьогодні творити та жити у країні, якої гідний кожен із нас. У сучасному світі найвищою цінністю є, безперечно, людина, її права і свободи. І тому вихід із рамок прогресу, кризи техногенної цивілізації потрібно шукати не поза людиною, а в ній самій, у її розвитку і вдосконаленні [1].

У вищих медичних закладах створюються органи студентського самоврядування, які сприяють гармонійному розвитку особистості студента та формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника, лідера. Через структуру органів студентського самоврядування у закладах медичної освіти чітко проявляється активність студентства. Для самореалізації студентських ініціатив, які мають певні цілі, завдання та визначені пріоритетні напрямки роботи, саме така форма діяльності в закладі вищої освіти дає можливість молоді не замовчувати проблеми, які її турбують, а відкрито говорити про це та відстоювати свої права та інтереси.

Питання лідерства у студентському самоврядуванні почало виникати чи не від самого початку заснування студентського самоврядного руху в Україні [2,4].

Ще з часів становлення незалежності нашої держави і до сьогодні існує багато думок про те, яким саме має бути студентський лідер? Хто він учора, сьогодні, завтра? Ці питання широко обговорюють молодіжні організації, активісти та звичайні пересічні студенти, які готові йти за лідером сьогодення. Адже лідер студентського самоврядного руху є активним учасником процесів і явищ, які відбуваються в суспільстві, і ми розглядаємо його поведінку і характер роботи відповідно до теорій запропонованих науковцями у різні роки. Річард Бояцис у

праці «Резонансне лідерство: самовдосконалення та побудова плідних взаємовідносин з людьми на основі активної свідомості, оптимізму та емпатії» [3] запропонував теорію ефективного лідерства. Саме в цій праці автор відзначає, що лідерство – двоспрямований процес. Тому ми намагаємося розглянути лідера органу студентського самоврядування у вищих медичних закладах як особистість, яка втілює в собі й елементи ефективного лідера.

У своїй книзі «Лідерство, основане на принципах» [5] Стівен Кові відмітив, що лідерство у процесі студентського самоврядного руху має відповідати основним принципам взаємної співпраці особистостей різних психологічних типів і характерів. Томас Маак у праці «Відповідальне лідерство» [7] наголошує, що ефективна робота лідера залежить не лише від його особистісних даних і характеристик, а й від особистої відповідальності лідера перед собою, колективом і вмінням знаходити спільну мову з людьми різних соціальних рівнів.

Отже, у будь-якому середовищі, де відбуваються суттєві процеси суспільствотворення, серед маси учасників знаходяться найбільш активні люди, які не бояться взяти на себе відповідальність за дії інших і повести їх за собою. Так відбувається і в процесі формування та діяльності органів студентського самоврядування. В такому разі колектив, який працює задля досягнення однієї мети, обов'язково має очолювати керівник, який користується великою повагою та довірою оточуючих і може організувати роботу організації настільки добре, що команда стане єдиним механізмом досягнення навіть недосяжних цілей. Таку людину не можна ніяк інакше назвати, як саме «лідер».

Аналізуючи умови формування лідерських якостей, слід з'ясувати, наскільки ректорат закладів вищої освіти, колектив викладачів зацікавлені і готові забезпечити цілеспрямований процес розвитку лідерських якостей, що передбачає професійне керівництво студентським самоврядуванням та підготовку студентів до виконання функцій лідерів студентських самоврядних організацій через організацію не первинного навчання. Створення школи лідера при кожному вищому закладі медичної освіти для всіх охочих і обов'язково для

членів органів студентського самоврядування є першим кроком до не первинного процесу навчання.

Отже, хто ж він: студентський лідер? Це особистість, яка спрямовує свої зусилля на досягнення спільно поставленої мети, а можливо, людина, яка не боїться брати на себе відповідальність за діяльність інших? На ці та багато інших питань на сьогодні немає єдиної думки у світі. Необхідно відмітити, що ефективний лідер – це не одинока зірка, яка випромінює яскраве світло і яка дарує його людям. Істинні лідери розуміють, що вони самі теж є об'єктами управління: лідерство – процес двоспрямований. І тому, першочергове завдання лідера полягає не в умінні керувати іншими людьми – перш за все він має пізнати себе і навчитися керувати собою [8].

Саме це є одним із перших важливих чинників успіху лідера органу студентського самоврядування. Не менш важливим чинником ефективного та сучасного керівника органу студентського самоврядування є самовідповідальність і висока самосвідомість лідера. Але дуже часто через «не ідеальність» особистості виникають сильні стримуючі фактори, які перешкоджають рішучості та ініціативі і призводять до неефективної роботи органу студентського самоврядування. Лідером вважають члена групи, за яким визнається право приймати відповідальні рішення у значимих для колективу ситуаціях. Усі видатні лідери сьогодення володіють мистецтвом викликати у оточуючих потужний емоційний відгук. Так і в процесі розвитку органів студентського самоврядування, людина, за якою готові йти масово студенти, має володіти такою рисою характеру. Адже керівники, які нею володіють, притримуються так званої стратегії резонансного лідерства – не боятися брати відповідальність на себе. Саме вони вміють «налаштовуватися на хвилю» оточуючих. Автор А. Кучеренко, відмічає, що лідерство об'єктивно виникає тільки на реальній основі групової життєдіяльності, тому виховання лідерських якостей студентів неможливе поза колективною самоорганізацією в студентському самоврядуванні [6].

Такі «налаштування» є необхідними при проведенні розширеної діяльності органу студентського самоврядування вищих закладів медичної освіти. Займаючись діяльністю в органах студентського самоврядування вищого навчального закладу студент постійно спілкується з різними людьми. Таке спілкування приносить незалежність від стереотипів, допомагає знайти спільні інтереси з іншими, широко розкрити свої особисті уподобання, знайти взаєморозуміння та емоційну підтримку. Таким чином, це є першопричиною для розкриття лідерського потенціалу особистості. Стиль управління в органах студентського самоврядування має особливе значення, враховуючи умови їх функціонування і завдання, які вони мають вирішувати. Прийшовши до органу студентського самоврядування і обравши для себе певний напрям роботи, у студента є можливість випробувати на собі так звану теорію емпіричного навчання, тобто у процесі виконання складних практичних завдань. Так, на практиці представники самоврядних організацій упроваджують у життя доволі серйозні проекти: благодійні, культурно-масові, оздоровчі проекти виховного характеру, загальнорозвивальні тощо. І саме під час проведення таких акцій кожен член ради самоврядування має можливість випробувати себе у ролі ефективного дієвого лідера та перевірити свої теоретичні знання на практиці. Тому людину, яка витримала ці випробування і впевнено довела розпочату справу до кінця, по праву можна називати відповідальним лідером, тим, хто може розвиватися через емпіричне навчання. Процес формування органу студентського самоврядування побудований на засадах виборності та прозорості, тому можна вважати, що в таких організаціях працюють люди, які мають певний кредит довіри від колективу. Саме вони пройшли процедуру виборів, витримали конкуренцію та повели за собою колектив, який їх підтримав. Ці студенти своєю чесністю, відкритістю, відповідальністю завоювали авторитет серед своїх однокурсників, який розкриває їх особистий потенціал і спонукає оточуючих теж діяти активно, а не бути інертними.

На сьогоднішній день наша країна гостро потребує нового покоління лідерів в галузі охорони здоров’я зі стратегічним мисленням і здоровими амбіціями,

неординарним баченням ситуації, впевненістю та бажанням досягти результату. Тому зараз дуже важливо розуміти, що представники органів студентського самоврядування, лідери, які очолюють їх, – це майбутнє нашої країни.

В закладах вищої технічної освіти повинні бути створені Центри лідерства, в яких проходять підготовку представники студентського самоврядування. Так, в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» працює Центр лідерства, в якому можуть підвищити кваліфікацію з розвитку свого лідерського потенціалу студенти, що входять до складу самоврядування, які мають мотивацію досягнення успіху в студентському середовищі.

На основі досвіду підготовки лідерів експертами Центру лідерства були розроблені 3 курси розвитку лідерського потенціалу.

Особлива роль в реалізації програми розвитку лідерського потенціалу належить уніфікаційним тренінгам, які були розроблені та апробовані в Центрі лідерства кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна НТУ «ХПІ» під час двох коротких курсів розвитку лідерського потенціалу в бізнес середовищі в 2016-2017 рр.

Програма розвитку лідерського потенціалу в Центрі лідерства Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» передбачає вивчення таких тем: 1) Лідерство в сучасному світі. Принципи та методи формування харизматичного лідера. Парадоксальне лідерство.2) Встановлення первинних комунікативних контактів у групі. Місце та роль лідерських якостей в трудовому потенціалі особистості.3) Риторика для лідерів.4) Принципи побудови ефективної команди.5) Формування комунікативної компетентності лідера. 6) Формування комунікативної компетентності лідера.7) Розвиток пам`яті, мислення, інтелекту для досягнення успіху лідером. 8) Емоційний інтелект та його роль в реалізації лідерського потенціалу. 9) Формування готовності до адаптивного управління лідерів.10) Конфліктна взаємодія в організації.11) Діагностика типу морального лідерства.12) Розвиток креативності лідера [9, С. 97-99].

Таким чином, практика та життєвий досвід показують, що саме ті студенти, які брали активну участь у роботі органів студентського самоврядування, навчаючись у вищому закладі освіти, набули якостей конкурентоспроможних фахівців на ринку праці,мають відповідні компетентності, достатньо відповідальні, вільно володіють знаннями у межах обраної галузі та готові до неперервного навчання. Отже, студентські об'єднання дають можливість реалізовувати інтереси, потреби, самовираження, самостійність, набувати нових суспільно корисних навиків, не передбачених лише аудиторними заняттями, і дають можливість кожному учаснику освітнього процесу стати лідером не лише в організації, а й лідером у особистому житті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бряузов К. Авторитет уже подразумевает лидерство / К. Бряузов // Управление персоналом. – 2008. – № 1. – С. 74–75.

2. Бондар Т. Формування лідерських якостей у членів студентського самоврядування ВНЗ України // Теорія і практика виховання лідерських якостей особистості у системі студентських самоврядних організацій : матеріали II Всеукр. студент. наук.-практ. конф., (Полтава, 23–25 квіт. 2010 р.) // за заг. ред. проф. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-тім. В. Г. Короленка ; Полтав. міська рада. – Полтава : Друкарська майстерня, 2010. – С. 113–114.

3. Бояцис Ричард. Резонансное лидерство: самосовершенствование и построение плодотворных взаимоотношений с людьми на основе активного сознания, оптимизма и эмпатии / Ричард Бояцис, Энни Макки. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 276 с.

4. Ільїна О. Визначення пріоритетності особистісних рис необхідних лідеру студентського самоврядування / Ільїна О. ; за заг. ред. проф. М. В. Гриньової // Виховання особистісних якостей майбутніх фахівців у системі студентського самоврядування : матеріали Всеукр. студент. наук.-практ. конф., Полтава, 24–25 квіт. 2009 р. / Міністерство освіти і науки України, Полтавс. міська рада, Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2009. – С. 56–57.

5. Кови Стивен. Лидерство, основанное на принципах : [пер. с англ.] / Стивен Кови. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 545 с.
6. Кучеренко А. Студентське самоврядування як умова прояву лідерських якостей студента // Теорія і практика виховання лідерських якостей особистості у системі студентських самоврядних організацій : матеріали ІІ Всеукр. студент. наук.-практ. конф., (Полтава, 23–25 квіт. 2010 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; Полтав. міська рада. – Полтава : Друкарська майстерня, 2010. – С. 151–152.
7. Маак Томас Ответственное лидерство : [пер. с англ.] : [пер. с рус.] / Томас Маак, Никола Плесс. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 454 с.
8.Пономарьов О.С. Логіка і харизма лідера:єдність чи суперечність? // Лідери XXI століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій: Матеріали науково-практичної конференції 27-28 вересня 2018 року / За заг. ред. Романовського О.Г., – Х.: НТУ «ХПІ», 2018. – 159 с.].
9. Романовський О.Г.Розвиток лідерського потенціалу особистості в Центрі лідерства Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» / О.Г.Романовський, Т.В.Гура, А.Є.Книш // Теоретичний та науково-методичний часопис "Вища освіта України" - №2 - 2017. - С. 96-100.

УДК 372.854: 378.147

ВИКОРИСТАННЯ АНАЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ХІМІЇ

Козуб Павло Анатолійович
к.т.н., доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна
Козуб Світлана Миколаївна
к.т.н., доцент
Харківський національний медичний університет
Лук'янова Вікторія Анатоліївна
к.пед.н., доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Анотація: Визначено особливості хімічних понять та основні сучасні підходи для використання аналогій у викладанні хімічних наук. Проаналізовано проблеми, які виникають при виборі та використанні аналогій та запропоновано методи вдосконалення їх при викладанні хімії. Показано, що навчання обов'язково повинно містити аналогії, причому для однієї групи понять необхідно використовувати одночасно декілька аналогій, які повинні бути зрозумілими для учня, що розвиває навички використання аналогій за допомогою поширення їх на інші об'єкти. Наголошено, що правильний вибір аналогій є основним завданням викладача, який повинен попередньо оцінити рівень знань учня, а навчальний посібник обов'язково повинен містити аналогії для кожної теми, які повинні викладатись поступово.

Ключові слова: викладання хімії, аналогії, методи, формування, поняття.

Методу аналогій в навчанні присвячено достатньо багато досліджень. Згідно літературним даним в більшості випадків вони використовуються в математиці

та фізиці, і в першу чергу для засвоєння подібних (аналогічних) законів та перенесення їх на інші предмети дослідження, як метод тренування пам'яті та пошуку нових ідей [1-13].

Зовсім іншим є стан застосування цієї методики при викладанні хімії та пов'язаних з нею наук. З одного боку хімія є однією з найпростіших наук і у той же час найскладнішою для розуміння наукою. Її простота полягає в фіксованому наборі положень, які відображають стан навколишнього світу. Її складність випливає з того, що ці положення відображають поведінку таких об'єктів, розміри яких знаходяться за межами сприйняття звичайними органами чуття людини (зір, дотик).

В результаті, з точки зору необізнаної в хімії людини, хімія оперує абстрактними непомітними оку частинками (атомами, молекулами, електронами, іонами), абстрактними чистими речовинами, хімічними та структурними формулами, стехіометричними розрахунками, фізичними та хімічними властивостями, які якимось чином пов'язані з такими реальними речами як твердість, запахи, кольора, прозорість, зникнення та поява при одночасному зіткненні декількох речовин.

Таким чином в хімії одночасно співіснує два класи об'єктів – реальні та абстрактні, і вивчення взаємо залежностей між властивостями таких об'єктів і є найбільшою проблемою хімії. Так якщо властивості реальних об'єктів є зрозумілими, то для властивості абстрактних об'єктів не принципово не можуть бути визначені у звичайному вигляді, оскільки ми їх не можемо безпосередньо побачити або помацати. Тому зараз для візуалізації хімічних систем використовується два основних підходи.

Просте запам'ятовування положень хімії («Ентропія це міра невпорядкованості», «Ступінь окиснення це валентність взята зі знаком» …), що не містить ніякого змісту для учня при відсутності розуміння складових такого положення і яке не містить ніякого зв'язку абстрактних хімічних понять з реальними об'єктами навколо нас але має сенс для професіоналів.

Другий підхід оснований на використанні знань про об’єкти, які їй вже відомі, які доступні їй для вивчення (цеглини – атоми, будівля – кристали, вікна – іони, будівництво – кристалізація), він менш суворий з наукової точки зору, але більш зрозумілий для розуміння учнів. Саме такий процес навчання і є методом використання аналогій. Цей підхід має багато переваг, але у хімії використовується не дуже часто, хоча і має дуже давню історію.

Атоми стародавньої Греції були основані на аналогії частинок різної форми, що переросла в аналогію неподільних частинок у вигляді зірок та планет (планетарна модель), яка через деякий час трансформувалась у квантово-механічну модель речовини. Для дослідження та прогнозування властивостей речовин використовують моделі у вигляді кольорових кульок, електронних хмар, паличок, стрічок та ін.

Таким чином, аналогії в хімії є одним із найважливіших елементів її як науки – сукупності залежностей для фактів, що відображають реальний стан навколишнього середовища. Але ще більш важлива роль аналогії є у викладанні хімії.

Основним завдання будь-якої аналогії є використання відомих для учня об’єктів для описання поведінки ще невідомих йому об’єктів. Перевагою такого підходу є те, що учень вже знайомий з об’єктами, які є прикладом для нових об’єктів. Але при цьому виникає і основна проблема будь-якої аналогії – нові об’єкти тому і нові, що мають відмінні властивості, тобто такі, які відсутні у вже відомих.

Тому при навчанні завжди виникають такі проблеми, як принципова неможливість точного представлення нових об’єктів за допомогою вже відомих, як проблема викривленного сприйняття поведінки нових об’єктів (безкінечно малі кульки в моделі ідеального газу, пружні кульки для Ван-дер-Ваальсового газу, іонні, кристалічні, атомарні розміри атомів та ін.), і, як наслідок, проблема виходу за межі запропонованої аналогії (планетарна модель атому, модель електронних оболонок та ін.).

Вирішення цих проблем (принаймні при викладанні хімії) вирішується використанням спрощених аналогій, тобто аналогій з використанням об'єктів, відомих учням. Наприклад, пояснення закону збереження маси може бути пояснено на прикладі постійної кількості грошей у двох кишенях. Валентність кількістю зайнятих рук, а суть системи елементів на прикладі класифікації транспортних засобів.

Слід зазначити, що саме такі аналогії є основою науково-популярних джерел інформації – друкованої літератури (раніше), електронних (з розвитком Інтернету), медійних (відео та аудіо), але це в реальності мало сприяє підвищенню рівня розуміння хімії, оскільки такі аналогії рідко досягають своєї мети.

Для виявлення проблем із використанням аналогій при навчанні хімії необхідно розуміння суті аналогії, вона є словником між вже відомою інформацією і новою. В якості відомої інформації виступають властивості вже відомих об'єктів, в якості нової інформації відповідність властивостей нових об'єктів відомим. Таким чином, за допомогою аналогії створюється нова самостійна взаємопов'язана група об'єктів, а використана аналогія стає менш важливою, а іноді навіть сприймається як непотрібна або невірна.

Так, наприклад, в якості аналогії броунівського руху можна використовувати поведінку курчат або риб. Ця аналогія зрозуміла для дітей, але для учнів вищої школи, така аналогія буде сприйматися як примітивна, і не буде надавати переваг у вивченні закономірностей цього процесу.

Таким чином для ефективного використання аналогій у вивченні хімії необхідно враховувати особливості формування аналогій, які можуть бути визначені як:

- особливості властивостей об'єктів;
- особливості поведінки об'єктів;
- особливості початкового рівня знань учнів;
- особливості кінцевого рівня знань.

Так, аналогія для корпускулярної структури матерії як сукупності птахів або риб може сформувати невірне сприйняття речовини як сукупності малих живих частинок, а модель кристалу у вигляді кульок з паличками, як сітчасту структуру. Саме тому дуже важливим є використання не однієї аналогії, а цілого їх набору для формування абстрактності (відмінності від інших вже відомих об'єктів) нових об'єктів, схожості їх основних властивостей при принциповій різниці всіх інших для нових та відомого об'єктів.

В цьому випадку дуже важливим є вибір вигляду об'єктів для аналогій, які бажано б не мали спільних несуттєвих властивостей. Так, наприклад, для аналогії структури твердого тіла бажано одночасно використовувати стоянку машин, регулярно складені апельсини, вишикуваних солдат, які є різними за розмірами, походженням, формою але мають одну спільну особливість – наявність регулярної структури.

Таким чином, такий набір аналогій дозволяє створити новий набір понять. По-перше, це група незалежних об'єктів, які за формою відрізняються від всіх інших раніше відомих. По-друге, мають спільні з відомими раніше групами об'єктів властивості – рівномірність розміщення у просторі та відносна стабільність у часі.

Слід зазначити, що створення нових понять (засвоєння нової інформації) в цьому випадку протікає без необхідності додаткових пояснень, оскільки це є по суті базовою функцією центральної нервової системи. Фінальними етапом цього процесу стає формування в пам'яті нової незалежної групи об'єктів із своїм унікальним набором властивостей і вже не пов'язаної з попередніми групами.

Але з наведеного прикладу можливо помітити, що навіть для використання цих аналогій учень має знати про те, що таке стоянка, машина, солдат, стрій, апельсини, не кажучи вже про простір, час та рівномірність. Таким чином, ці аналогії можуть бути не зовсім зрозумілими для мешканця країни де немає машин, який ніколи не бачив апельсинів, та не знає що таке армія. І навіть якщо він це все бачив, давати йому визначення кристалу через поняття рівномірності,

простору та часу в першому класі буде теж саме що викладати хімію на будь-якій іноземній мові.

Таким чином, при виборі аналогій повинен враховуватись рівень знань учня, що визначається наявністю вже відомих об’єктів для проведення аналогій. Саме тому, аналогії для мешканців сіл та міста, для учнів початкової школи, учнів вищих учбових закладів, або науковців, біологів, програмістів, медиків, мистецтвознавців, психологів, соціологів мають кардинально відрізнятись і бути в межах їх понять.

При цьому необхідно розуміти, що нові сформовані поняття не можуть значно відрізнятись від вже відомих, тому викладення «генезису квантово-механічної інтерпретації хаотично пульсуючого всесвіту n-мірної розмірності» для учня середньої школи буде неефективним при будь-якому набору йому відомих аналогій. А сформовані поняття будуть дуже далекі від тих, на які сподівався викладач.

Ще однією важливою особливістю використання аналогій у викладанні хімії є наявність навичок їх використовувати учнем. Так процес перенесення властивостей з однієї групи об’єктів на іншу для багатьох учнів є спочатку не дуже простим, і в більшості випадків він виконується як просте запам’ятовування нової групи об’єктів без зв’язку з властивостями вже відомих груп. Але постійне використання аналогій, і практика пошуку аналогій між різними групами об’єктів дозволяє сформувати навички їх використання, що згодом значно пришвидшує процес навчання.

Таким чином, підсумовуючи можна сформувати наступні основні поради для успішного використання методу аналогій у навчанні в хімії. По перше, викладання повинно в першу чергу базуватись на аналогіях. По-друге, для однієї групи понять необхідно використовувати декілька аналогій. По-третє, аналогії повинні бути зрозумілими для учня. По-четверте, потрібно розвивати навички використання аналогій за допомогою поширення їх на інші об’єкти. По-п’яте, правильний вибір аналогій є основним завданням викладача, який повинен попередньо оцінити рівень знань учня. По-шосте, навчальний посібник

обов’язково повинен містити аналогії для кожної теми, які повинні викладатись поступово.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бондар С.П. Роль аналогії в проблемному навчанні // Питання проблемного навчання: Зб. Наук. праць. – Київ: Радянська школа, 1978. – с. 70-86.
2. Далингер В.А. Аналогия как научный метод познания и методические особенности его использования в обучении математике / В.А.Дарлингер // Единый всероссийский научный вестник. – 2016. – № 5. – С. 101–107.
3. Шерстнёва А.И. Аналогия применения как средство повышения уровня общин компетенций иностранных студентов / А.И.Шерстнёва, О.В.Янущик, Е.Г.Пахомова // Шерстнёва А. И., Янущик О. В., Пахомова Е. Г. // Современные проблемы науки и образования. − 2013. −№6.
4. Веников В.А. Теория подобия и моделирования / В.А.Веников, Г.В.Венико. – М. : Высш. шк., 1984. – 439 с.
5. Редько Г.Б. Аналогії у курсі фізики середньої школи: [посібник для вчитлів]/Г.Б. Редько. – Радянська школа. – 1980. – 55 с.
6. Каменецкий С.Е. Модели и аналогии в курсе физики средней школы : пособие для учителей / С.Е. Каменецкий, Н.А. Солодухин. – М. : Просвещение, 1982. – 96 с.
7. Лебедь О. О. Психолого-дидактичні особливості впровадження методу аналогій у навчанні квантової фізики [текст] / О. О. Лебедь, А. В. Рибалко // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. універ. ім. В. Винниченка. – 2010. – Вип. 90. – С. 161-168.
8. Лебедь О. О. Використання оптико-механічних аналогій при викладанні квантової фізики студентам педагогічних та інженерних спеціальностей. [текст] / О. О. Лебедь // Вісник Чернігівського державного пед. університету. – 2010 – Вип. 77. – С. 223-226.

9. Гордієнко І. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі методу аналогій у навчанні математики та фізики. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». - 2015. -№ 37. - С. 31–34.
10. Корнейчук І. В. Аналогія і моделювання. Математика в сучасній школі. - 2012. - № 1 (124). - С. 20–23.
11. Вовк Л.І. Михайлик П.Я. Застосування аналогій при розв'язуванні задач на закони збереження // Фізика і астрономія в школі. – 1998. - №4. – с.51-52
12. Вовк Л.І. Михайлик П.Я. Використання аналогії – одна з ефективних форм узагальнення і систематизації знань // Дидактичні проблеми фізичної освіти в Україні: Матеріали науково-практичної конференції. – Чернігів: ЧДПУ, - 1998. – С. 27-30
13. Галатюк Ю. Методи моделювання та аналогії як засіб і результат розв'язування пізнавальних задач // Фізика і астрономія в школі. – 2010. - №6. – с.3-5

УДК 373

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США В КОНТЕКСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Козубовська Ірина Василівна
доктор пед. наук, професор
Сідун Лариса Юріївна
ст. викладач
ДВНЗ «Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна

Анотація: В статті розглядається проблема полікультурної підготовки педагогічних кадрів для роботи в дошкільних навчальних закладах США. Запропоновано визначення полікультурної освіти, проаналізовано основні вимоги до полікультурної підготовки фахівців в сфері педагогічної освіти.
Ключові слова: полікультурна освіта, професійна підготовка, дошкільні навчальні заклади, США.

На сучасному етапі розвитку суспільства перед вітчизняними дошкільними навчальними закладами постали нові завдання, зумовлені входженням України до міжнародного освітнього простору, переходом суспільства на якісно новий рівень та необхідністю державотворення як історичною потребою нації. Особливої значущості набула проблема формування різнобічної, активної, творчої особистості з перших років життя. Закладена в сучасних державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», методологія освіти надає пріоритетності високодуховній особистості, її життєвому самовизначенню, самореалізації, життєтворчості і, відповідно, апелює до сучасної особистісно зорієнтованої парадигми освіти.

Сьогодні дошкільна освіта, як і вся освіта України, опинилася, по суті, на перехресті двох головних векторів її розбудови - національного та євроінтеграційного, в зв'язку з чим виникла потреба аналітичного осмислення теорії і практики освіти дітей дошкільного віку, форм організації педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах зарубіжних країн.

Цим зумовлена необхідність критичного осмислення і творчого застосування досвіду США - однієї з провідних високорозвинених країн світу. Особливо велике значення має досвід США в організації полікультурної освіти і виховання, підготовки полікультурних педагогічних кадрів, оскільки США є найбільшою багатокультурною країною світу.

США відрізняються від звичайних багатонаціональних держав низкою особливостей, однією з яких є той факт, що національно-державна освіта в цій країні складалася не в рамках окремих етносів, а з мігрантів – вихідців з різних країн, представників різних культурних груп. На території держави проживають національні меншини і внаслідок невпинної масової міграції формуються нові етнокультурні групи. Національно-етнічні стосунки між представниками різних культурних груп історично зв’язані з вирішенням проблем, що стосуються умов проживання і розвитку, питання території, мови, духовного життя, збереження культури тощо. Національні стосунки спостерігаються в різних типах суспільних стосунків: політичних, духовних, економічних. Іншими словами, соціальна й етнічна сторони життя націй і національні стосунки органічно взаємопов’язані. Зростання етнокультурного різноманіття, виникнення пов’язаних з цим проблем, призвело до розуміння необхідності полікультурної політики у сфері освіти [1].

Сьогодні полікультурна освіта у США має статус освітньої політики країни, який закріплений на законодавчому рівні (Акт про білінгвальну освіту (Bilingual Education Act), Акт про освіту для дітей з альтернативним розвитком (Education for All Handicapped Children's Act), Акт про освіту для бездомних дітей і молоді (Mckinney-vento Homeless Assistance Act) та ін.). Питання полікультурної освіти обговорюються провідними освітніми організаціями:

Національною радою соціальних досліджень (National Council for the Social Studies - NCSS), Національною асоціацією освіти (National Education Association - NEA), Національною радою з акредитації вчителів (National Council for the Accreditation of Teacher Education - NCATE) і ін. В 1990 році створена спеціальна професійна організація - Національна асоціація полікультурної освіти (National Association for Multicultural Education - NAME), діють дослідницькі інститути, наукові асоціації, які щорічно проводять національні й міжнародні форуми й конференції із проблем полікультурного розвитку.

Слід відзначити, що окремі аспекти розвитку американської дошкільної освіти висвітлено в працях Н.Мельник, Л. Парамонової, Е. Протасової та ін., проте проблема підготовки педагогічних кадрів для дошкільних закладів в контексті полікультурної освіти вітчизняними дослідниками не вивчалася.

У США загальні питання становлення та розвитку дошкільної освіти країни вивчають провідні американські вчені: С.Барнет, Л. Джеймс, Е. Кахан, М. Стівен та ін.; підготовку вихователів до роботи в дошкільних закладах досліджують М. Вайтбук, А. Ейчберг, К. Зейчер, Г. Прайс, Д. Хьюс та ін.; особливості полікультурної підготовки фахівців висвітлюють Д.Бенкс, С.Беннет, С.Ніето, К.Сліттер та ін.

Дослідження системи дошкільної освіти США дає можливість виокремити такі основні її компоненти: Міністерство та відділи освіти США - освітні представництва дошкільної освіти кожного штату (на рівні регіонального й місцевого управління), науково-методичні установи дошкільної освіти, дошкільні навчальні заклади, програми дошкільної освіти.

Міністерством освіти Сполучених Штатів запроваджується низка законів, актів щодо дошкільної освіти, її змісту. Одними із найвизначніших та найважливіших законодавчих документів в американській дошкільній освіті є «Акт про державну програму «Хед Старт» (1965 р.), закони «Цілі 2000» (1994 р.), «Жодної дитини поза увагою» (2001 р.), «План від 0 до 5» (2008 р.), які суттєво вплинули не тільки на удосконалення системи дошкільної освіти, а й на її подальший розвиток.

Невід'ємним компонентом сучасної системи дошкільної освіти США є науково-методичні установи, серед яких найбільш впливові: Освітній центр раннього навчання дітей, Національна асоціація освіти дітей, Національна асоціація спеціалістів дошкільної освіти при Державному відділі освіти, Національний інститут досліджень дошкільної освіти. Мета та завдання дошкільної освіти США визначаються Національною асоціацією освіти дітей (NAYEC) та Національним дослідницьким центром дошкільної освіти (NCCE) і передбачають формування цілісної особистості відповідно до вимог американського суспільства [2, с.11].

Важливу роль у визначенні вимог до професійної компетентності фахівців у США відіграють національні, загальнодержавні організації та установи, які розробляють стандарти педагогічної освіти та вимоги до професійної компетентності вихователя. Сучасна система підготовки кадрів дошкільної освіти складається з Ради професійного розвитку в дошкільній освіті, до якої входять Національна асоціація освіти дітей, Міжнародна асоціація освіти дітей та Головне управління «Хед Старт», що визначають освітню політику у сфері підготовки педагогічних кадрів, розробляють зміст програм професійної підготовки, стандарти та вимоги до професійної компетентності вихователів.

Чільне місце у професійній підготовці педагогічних кадрів для системи освіти США в цілому і дошкільної зокрема, посідає полікультурна освіта.

Зазвичай, полікультурну освіту розуміють як таку, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, збереженню нею власної ідентичності, прагненню до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, умінню жити в мирі і злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп. Водночас, багато вчених, розглядаючи полікультурну освіту, вважають її важливою складовою виховання, що, на нашу думку, цілком правомірно, або ж навіть вживають термін полікультурне виховання як самостійний.

Формування наукової теорії полікультурності розпочалося у 1980-і роки, а її засновником вважається Дж. Бенкс, який першим досліджував освітні заклади

як соціальні системи у багатокультурному контексті. Концептуальною ідеєю багатокультурної освіти, на думку Дж. Бенкса, стала «освітня рівність», тобто рівність в отриманні достойної освіти для всіх членів американського суспільства, незалежно від кольору шкіри, релігії, мови [3]. Досягнення даної мети виявилося неможливе без повної реорганізації системи освіти США, основними об'єктами якої стали: освітня політика, зміст освіти, методи оцінювання і контролю, методика і технологія навчання, підготовка педагогічних кадрів. Ця концепція на сьогодні визнана найбільш сучасною і актуальною.

Ідеї полікультурної освіти знаходять своє відображення у вищій школі США, де важливою метою полікультурної освіти є гармонізація відносин між студентами, що належать до різних етнічних груп. Мова йде про формування навичок поведінки, яка базується на розумінні, терпимості, діалозі, компромісі, самоповазі та повазі до оточуючих. Шляхом впровадження практики полікультурної освіти пропонується заохочувати студентів набувати знань, умінь, необхідних для функціонування у межах інших субкультур, національної та світової культури.

Програми вищої педагогічної освіти передбачають не тільки фахову підготовку, але й розвиток здібностей студентів до прийняття адекватних рішень з етнічних питань, формування вмінь, необхідних для активної участі в житті багатокультурного суспільства. Останнім часом отримала визнання ідея про те, що міжкультурна компетентність, толерантність у взаємовідносинах необхідна всім фахівцям для успішної діяльності в багатонаціональному середовищі [4].

Зміни, які відбуваються в суспільстві, змушують вищі навчальні заклади формувати навчальні програми та освітню стратегію таким чином, щоб задовольнити потреби студентів, які відрізняються багатьма характеристиками, і випускати спеціалістів, що вміють ефективно діяти в суспільстві, важливою особливістю якого стало різноманіття.

Полікультурна освіта визнається однією з головних складових цілісної вищої освіти і розглядається як джерело прогресу вищої школи. Полікультурність

знаходить своє відображення в програмах і стандартах вищої освіти США. Так, Американська Рада зі стандартів вищої освіти (GAS) у 90-х рр. розробила документи, відповідно до яких освітні програми повинні виховувати у студентів здатність ефективно вирішувати міжнаціональні конфлікти. GAS пропонує знижувати гостроту розбіжностей в університетах, зміцнювати дух поваги до етнічного плюралізму. Життєво важливим є те, щоб нинішні студенти – завтрашні педагоги, вихователі вчилися адекватно сприймати різні ідеї, цінності, культури, вміли запобігати міжнаціональній ворожнечі, проявам агресивності, конфліктам. Автори стандартів закликають керівництво вищих навчальних закладів усвідомлювати зростаюче різноманіття суспільства і важливість виховання толерантного ставлення до подібного плюралізму в ім'я суспільного блага. Стандарти National Council for Accreditation of Teacher Education визнають полікультурне навчання як інтегральну частину підготовки фахівців будь-якого профілю, і , в першу чергу, педагогічного.

Полікультурна освіта потребує змін як у змісті, так і процесі набуття знань. Внесення в навчальні плани і програми інформації про дискримінацію у суспільстві певних груп, зміна методів навчання (активна участь студентів у навчальному процесі і визнання різних способів мислення та інтелекту) підвищують ступінь полікультурності навчальних курсів.

В США активно проводяться дослідження у галузі розробки полікультурних програм підготовки педагогічних кадрів. Вчені-теоретики підкреслюють важливість відображення в програмах підготовки педагогів і вихователів ідей конструктивізму та полікультурного навчання.

Полікультурне навчання і виховання в США передбачено стандартами спеціальної педагогічної підготовки – Національної ради з акредитації педагогічної освіти (NCATE). В стандартах (NCATE) є розділ «Різноманіття», в якому сформульовано наступні вимоги до професійного навчання: наявність у студентському колективі і викладацькому складі різних етнічних, мовних та культурних груп; відображення культурного різноманіття в навчальних планах, в діях професорсько-викладацького складу, у процедурах оцінки знань;

створення в навчальних закладах клімату взаєморозуміння, підтримки всіх етнічних груп, представлених у студентському та професорсько-викладацькому колективах.

Агенції з акредитації пропонують у сертифікованих програмах наявність елементів полікультурної освіти. Аналіз навчальних планів професійної освіти виявив наступні напрямки, які визначають полікультурну орієнтацію програм, що розглядаються: 1) полікультуралізм найбільш ефективний, якщо його ідеї інтегруються у всі навчальні курси і програми; 2) ідеї полікультуралізму повинні бути включені у зміст усіх предметів так, щоб навчити майбутніх учителів і працівників дошкільних закладів бачити ці ідеї у змісті своїх предметів і виховної діяльності; 3) сфера практики повинна бути організована таким чином, щоб майбутні фахівці мали досвід роботи у полікультурному середовищі. Багато програм підкреслюють важливість дослідження занурення в полікультурне середовище для того, щоб протистояти підсвідомому расизму, що властиво для студентів з монокультурного середовища; вчені та викладачі-практики підкреслюють важливість культурно-релевантної педагогіки; 4) перевага надається моделям навчання, в яких успішно використовується стратегія полікультурної освіти .

Полікультурна підготовка педагогічних кадрів включає вивчення природи стереотипів, їх ролі у формуванні упереджень, расизму, дискримінації, конфліктів, вміння зрозуміти причини їх виникнення, вміння протистояти їм і не дати розвинутися в упередження. Звідси природно виникає необхідність розвитку толерантності, яка передбачає усвідомлення того, що світ є багатомірним, погляди на світ є різні і мають право на існування, терпимості до культурних розбіжностей, вміння розуміти і сприймати їх, формування готовності допускати відхилення від загальноприйнятих стандартів.

Зазначені аспекти міжкультурних знань передбачають подальші зміни змісту навчальних програм із включенням розділів з етнолінгвістики, етнопсихології, що розширить і поглибить знання кожного майбутнього вчителя про представників різних культур, буде сприяти формуванню етнокультурної

толерантності і готовності до продуктивного міжнаціонального і міжкультурного співробітництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Gordon, M.M. Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins. – New York: Oxford University Press, 2004. – 229 p.

2. Мельник Н.І. Розвиток дошкільної освіти у США. Автореф. дис. канд. пед. наук. / 13.00.08. – Черкаси, 2011. – 27 с.

3. Banks, J.A. Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching. – Boston: Pearson Education, Inc., 2006. – 198 p.

4. Bennet, C.I. Comprehensive multicultural education: Theory and practice.- Boston: Allyn & Bacon, 2005. – 409 p.

УДК 376.6

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНІМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ, В ЗАМІСЬКИХ ТАБОРАХ США

Козубовський Максим Ростиславович
аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Анотація: В статті розглядаються питання соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, в США. Акцентується увага на діяльності заміських таборів, які є істотною частиною освітньої системи США, що постійно модернізується. Розглянуто основні функції заміських таборів в роботі з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки (освітня, виховна, корекційна, профілактична, оздоровча).
Ключові слова: заміські табори, неповнолітні, девіантна поведінка, соціально-педагогічна робота, гуманістична система виховання.

Сьогодні в багатьох країнах світу актуалізується проблема девіантної поведінки неповнолітніх, дослідженню якої присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (Н.Максимова, К.Лейн, В.Оржеховська, М.Раттер, О.Стівенсон, Т.Федорченко та ін.).

Значний позитивний досвід роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, накопичено в США.

Аналізуючи сьогоднішню американську систему соціально-педагогічної роботи і допомоги дітям з проблемами у поведінці, можна констатувати, що вона загалом базується на ідеях гуманізму, є досить складною і водночас гнучкою. Тут існують державні служби і приватні, надзвичайно поширеним є волонтерська діяльність, а також діяльність церкви, різних громадських

організацій. В цілому цю систему можна вважати децентралізованою, функціонування її забезпечується різними соціальними програмами, які регламентуються федеральним законодавством окремого штату, іноді спільно. Окремі програми приймаються місцевою владою, що дозволяє повніше враховувати потреби кожного регіону. Соціальна допомога дітям і їх захист здійснюється через систему дитячих закладів, яка включає заклади загального і спеціального типу [1; 2].

В США для дітей і підлітків, які мають поведінкові проблеми, що зумовлюють їх девіантну поведінку, функціонують установи декількох типів: освітні і медичні центри з цілодобовим перебуванням; сімейні дитячі будинки; кризові та дитячі психіатричні центри; профілакторії; спецшколи для дітей і підлітків; літні заміські табори.

Кінець XX-го століття характеризується особливим розширенням системи дитячих установ для дітей з відхиленнями у поведінці, з обмеженими можливостями, соціально незахищених, дезадаптованих та інших вразливих категорій неповнолітніх, зміцненням їх матеріально технічної бази, розвитком соціальних програм, пов'язаних з охороною дитинства.

Необхідність цієї підтримки була зумовлена наступними соціально-політичним факторами:

- зростання внаслідок кризи кількості безробітних, не здатних забезпечити повноцінне виховання дітей;
- збільшення кількості соціально незахищених підлітків, дітей групи ризику;
- загальна спрямованість програм на поліпшення умов життя громадян, в тому числі дітей.

Серед закладів, які успішно працюють з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, варто відзначити заміські табори [3; 4].

В США існують різні типи таборів для дітей і підлітків: державні і недержавні, комерційні і некомерційні, табори, які працюють впродовж року або тільки влітку, цілодобово, або тільки вдень, але всі вони є оздоровчими, освітніми, виховними закладами, а також закладами ресоціалізації.

Профілактика і корекція відхилень у поведінці молоді в умовах заміського літнього табору передбачає цілеспрямовано організований виховний вплив на підлітків з точним визначенням його засобів, методів і форм, а також створення максимальне сприятливих умов, при яких виховний процес охопить усі сторони життєдіяльності підлітка. Сьогодні заміські табори визнано однієї з конструктивних форм вирішення питань соціально-педагогічної роботи з дітьми групи ризику, попередження педагогічної занедбаності неповнолітніх. Це пояснюється тим, що виховна робота, проведена в умовах дитячих заміських літніх таборів, дозволяє максимально обмежити і в значній мірі тимчасово нейтралізувати вплив несприятливого мікросередовища на підлітків у найбільше «вразливу пору року», коли підлітки випадають з-під контролю школи, сприяє активному включенню підлітків у різні види позитивної діяльності, спрямованої на формування в них різносторонніх інтересів, потреб, позитивних якостей особистості .

Корекція поведінки дітей групи ризику в умовах літніх заміських таборів містить комплекс психолого-педагогічних, медичних заходів, спрямованих на корекцію, реабілітацію, компенсацію втрачених або серйозно порушених психофізичних функцій дитини.

Пріоритетний напрямок корекційних заходів визначається, виходячи із психофізіологічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку учасників програм. Корекційна робота з дітьми групи ризику в умовах літніх таборів здійснюється шляхом: організації продуктивного дозвілля; створення здорового середовища, сприятливої атмосфери, які сприяють моральному й фізичному оздоровленню дитини; виявлення, прийняття й використання тих позитивних якостей і цінностей, які вже закладені в дитині.

Дитячі заміські табори США як своєрідна альтернатива центрам, установам міського типу, що працюють із дітьми й підлітками групи ризику, покликані подолати (або принаймні нейтралізувати) вплив таких негативних факторів як: збільшення кількості підлітків з девіантною поведінкою; ріст злочинності, наркоманії, алкоголізму, ранньої вагітності в молодіжному середовищі, особливо

в літній період; патологія родини й ослаблення її виховних функцій; зростаюча злочинність у стінах школи і на її території (проблеми дисципліни); расова дискримінація; незадовільна (слабка) організація позашкільної діяльності, тобто відсутність умов для реалізації здатностей і творчого потенціалу дітей з бідних районів великих міст.

У діяльності американських заміських таборів, які працюють із неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, реалізуються різні функції.

Табір як один із центрів організації відпочинку дітей групи ризику не може не виконувати оздоровчу, виховну й освітню функції. Ключовими напрямками в програмах організації відпочинку дітей групи ризику є: їх фізичний і моральний розвиток, формування основ моральної культури особистості, виховання в них позитивних рис характеру (самостійність, ініціативність, управлінські навички, лідерські здатності), що регулюють індивідуальну поведінку людини в колективній діяльності й спілкуванні. Спеціальна спрямованість навчання на всебічне розвиток особистості дитини дозволяє розглядати табір як додаткову освітню установу, що виконує розвиваючу функцію, значимість якої зростає в сучасних умовах.

У системі освітньо-виховних закладів США заміські табори займають одне з головних місць з реалізації корекційно-профілактичної функції в роботі з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки.

Даний підхід до організації відпочинку передбачає переключення педагогічно занедбаних, дезадаптованих підлітків на позитивну діяльність, забезпечення безперервності виховного впливу протягом усієї табірної зміни. Надаючи найбільш сприятливі умови для повноцінного відпочинку педагогічно занедбаних підлітків, поміщаючи їх у середовище з новими міжособистісними відносинами конструктивного позитивного характеру, заміський табір дає їм можливість здобувати новий моральний досвід і розбудовувати позитивні життєві орієнтації. Табір як комплексна форма життєдіяльності сприяє самоствердженню соціально-незахищених дітей, що допомагає відволікти їх від негативних форм поведінки. При розробці змісту основних видів

профілактичної й коригувальної діяльності й активних форм виховного впливу в роботі з неблагополучними дітьми, керівники програм пріоритетне значення надають теоретичним концепціям гуманістичної психології.

В основі гуманістичної системи виховання дітей групи ризику в заміських таборах США лежать наступні ідеї:

- субєктно-особистісний підхід у вихованні передбачає визнання особистості дитини, що розвивається, вищою соціальною цінністю; повага своєрідності й оптимістична оцінка природи кожної дитини; визнання соціальних прав і волі вихованця; ставлення до дитини як до суб'єкта власного розвитку;
- цілеспрямоване керування формуванням свідомості, почуттів і поведінки дитини. Загальнолюдські цінності, духовно-моральні норми й правила тільки через почуття можуть стати власними цінностями й нормами особистості проблемного підлітка;
- національна своєрідність вихованця передбачає опору у вихованні, формуванні культури особистості дитини на народні традиції країни, національно-етнічну обрядовість, звичаї; сприяє входу й адаптації підлітків у багатонаціональному й полікультурному світі, в якому має жити підростаюче покоління;
- організація життєдіяльності проблемних дітей. В умовах літнього табору діти не тільки готуються до майбутнього дорослого життя, але й живуть реальним життям. У таборі приділяється особлива увага не штучно придуманим заходам, а повноцінному, цікавому, реальному життю, що відповідає потребам, віковим та індивідуальним особливостям дітей. Різноманітна діяльність (трудова, громадсько-корисна, творча, дозвіллєва) організується так, щоб кожна дитина зацікавилася якою-небудь справою, відчула почуття успіху, упевненості в собі. Усе це сприяє формуванню власної гідності і моральної стійкості особистості неповнолітнього.

Поява широкої мережі дитячих заміських таборів, орієнтованих на інтенсивну цілеспрямовану корекційну, профілактичну виховну роботу, дає можливість вирішити низку проблем, пов’язаних з формуванням у даної категорії дітей

позитивної мотивації життєдіяльності, професійно-особистісним самовизначенням, підвищенням загальної культури і стимулюванням розвитку соціально і морально значимих цінностей. Слід підкреслити, що існуюча система дитячих таборів покликана виконувати також функцію додаткової освіти, нейтралізуючи недоліки і проблеми шкільного навчання.

Сьогодні заміські табори для дітей з відхиленнями у поведінці стали істотною частиною освітньої системи США, що постійно модернізується.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Sowers K.M. Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare, Social Work Practice. - Vol. 3. - N.Y.: John Wiley & Sons, 2008. - 676 p.

2. Youth at Risk: a Prevention Resource for Counselors, Teachers, and Parents/ Edited by D. Capuzzi, D.R. Gross. - 6th edition. - Alexandria, VA: American Counselling Association, 2014. - 484 p.

3. Pre-Camp Playbook for Counselors and Staff / Ed. By Steve Kanefsky. - Menominee. - Wisconsin, 2001. - 117 p.

4. Dimock Hedley S. Administration of the Modern Camp. - N.Y.: Association Press, 1998. - 87 p.

УДК: 349.46

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ ЯК ПРАВОВОЇ ФОРМИ ОБЛІКУ ЗЕМЕЛЬ

Кондратенко Дар'я Юріївна
аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Анотація. Розкрито сутність інвентаризації земель як правової форми обліку земель. Визначені особливості нормативно-правового регулювання проведення інвентаризації земель в Україні. Досліджено основні проблеми ефективності інвентаризації земель за сучасним законодавством України. Розроблено пропозиції з підвищення рівня ефективності інвентаризації, як засобу контролю за законністю функціонування ринку землі.

Ключові слова: інвентаризація земель, облік земель, державний земельний кадастр, землеустрій, ринок землі, управління земельними ресурсами.

Інвентаризація, будучи процесом упорядкування та управлінський засіб оптимізації наявних ресурсів є надзвичайно дієвим інструментом розкриття існуючого економічного потенціалу земельних відносин. Відкриття сучасного ринку земель та відповідне закріплення на законодавчому рівні засобів правового регулювання цього ринку з боку держави передбачає впорядкування земельного законодавства в напрямку вирішення ключової проблеми всієї сфери земельних відносин – інвентаризації земель, пропонуємо розглянути, з точки зору організаційно-правових засад, здійснення інвентаризації земель за чинним законодавством з урахуванням наступних аспектів:

– за допомогою інвентаризації земель видається можливим визначити реальний стан існування земельного фонду, встановивши та виявивши реальних власників та первинні правовстановлюючі документи на земельні ділянки;

– інвентаризація земель виступає способом перевірки законності формування Державного земельного кадастру, перевірки достовірності внесених в нього даних та їх відповідність правовстановлюючим документам;

– до того ж, інвентаризацію можна виокремити як спосіб виявлення та уточнення реального стану земельних активів держави;

– видається найголовнішим, що інвентаризація може розглядатися як управлінська дія, оскільки за результатами інвентаризації повинно стати можливим виправлення фактів протизаконного вибуття земель від їх реальних первинних власників. Фактично відбувається уточнення їх правового статусу шляхом отримання підстав для відміни всіх попередніх протизаконних дій із земельною ділянкою.

Безперечно, що сьогодні існують відповідні теоретико-методологічні та практичні можливості для проведення інвентаризації земель, викладені як в доктрині земельного права, так і у відповідних нормативно-правових актах.

З цього приводу можна навести твердження Н.В. Дудяк та Д.О. Крупіца які зазначають, що «інвентаризація земель будучи одним із головних елементів системи управління земельними ресурсами, забезпечує інформаційну базу прийняття адекватних управлінських рішень у сфері регулювання земельних відносин. Тому пріоритетними напрямами є вдосконалення порядку та системи ведення Державного земельного кадастру з метою забезпечення землевласників і землекористувачів інформацією про правовий статус земельних ділянок для раціонального використання та охорони земель і виконання фіскальної функції держави» [1, с. 113].

На думку М. І. Лакатош, інвентаризація виступаючи способом миттєвого одержання відомостей про наявні земельні ділянки для їх подальшого використання в обліку, здатна виступати в якості інструменту постійного нагляду та сукупності робіт, спрямованих на встановлення правового режиму, і

в тому числі фактичного стану використання земельних ділянок, їх меж, розмірів, складу угідь з метою раціонального землекористування та усунення причин можливого порушення земельного законодавства [2, с. 158-160].

Наведені точки зору демонструють, що інвентаризація визнається науковцями як елемент моніторингу, інформаційного забезпечення, а також контролю за якістю здійснення суб'єктами земельних відносин своїх повноважень.

Крім того, інвентаризація, як форма обліку земель, виступає також елементом системи захисту прав землекористувачів, оскільки саме на підставі інформації, яка вноситься в Державний земельний кадастр України після інвентаризації земель, землекористувачі отримують можливість визначити розмір збитків і втрат, що наносяться їм неправомірними діями третіх осіб [3, с.6].

Як стверджують В.Я. Даугуль та А.А. Алексенко, проведення інвентаризації земель полягає у необхідності формування земельних ділянок, тобто визначенні земельної ділянки як об'єкта цивільних прав, встановлення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру [4, с. 24-27]. Враховуючи викладене вище, цілком логічним уявляється що ефективність інвентаризації земель залежить від якості її законодавчого забезпечення.

В цьому контексті слід звернути увагу на той факт, що чинне земельне законодавство видається недостатньо ефективним при забезпеченні проведення інвентаризації земель.

Справа в тому, що Земельний кодекс України (далі – ЗК України) взагалі не містить визначення «інвентаризації земель», а також не закріплює процедури її проведення. Натомість, відповідно до ч. 2 ст. 79-1 ЗК України саме інвентаризація земель є одним із способів, наприклад, формування земельних ділянок державної чи комунальної власності [5]. Таким чином, законодавець визначає, що одним із правових наслідків інвентаризації є формування земельної ділянки, а також фактичне набуття нею певного титулу, але при цьому не забезпечує належний рівень правового закріплення цієї процедури на рівні ЗК України.

Звертає на себе увагу зміст ст. 203 ЗК України, яка визначає облік якості та кількості земель. Так, відповідно до цієї статті «облік кількості земель – це відображення у відомостях і документах даних, які характеризують кожну земельну ділянку, а також землі за площею та складом земельних угідь, розподіл земель за власниками, землекористувачами. Облік якості земель – це відображення у відомостях і документах даних, які характеризують земельні угіддя за природними і набутими властивостями, що впливають на їх продуктивність та економічну цінність, а також за ступенем техногенного забруднення ґрунтів» [5].

Номінально наведені вище визначення з урахуванням висновків за результатами дослідження теоретичних надбань сучасних вчених, демонструють що інвентаризація і є засобом такого обліку. Але в такому випадку, на нашу думку, доцільно доповнити ст 203 ЗК України частиною 3 наступного змісту:

«3. Облік кількості земель та облік якості земель здійснюється в тому числі і шляхом проведення інвентаризації земель в порядку, визначеному Законом України «Про землеустрій» з урахуванням особливостей, які визначаються Кабінетом Міністрів України».

Запропоноване формулювання норми ч. 3 ст. 203 ЗК України автоматично відсилає до Закону України «Про землеустрій», а також до Постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 р. № 476 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», які складають правову основу сучасної інвентаризації земель.

Так, відповідно до ст. 35 Закону України «Про землеустрій» «інвентаризація земель проводиться з метою встановлення місця розташування об’єктів землеустрою, їхніх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нераціонально або не за цільовим призначенням, виявлення і консервації деградованих сільськогосподарських угідь і забруднених земель, встановлення кількісних та якісних характеристик

земель, необхідних для ведення державного земельного кадастру, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування» [6]. Цей же закон визначає особливості проведення інвентаризації, наприклад сільськогосподарських земель, суб'єктів проведення інвентаризації, а також вимоги до технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель. Крім того, названий закон закріплює обов'язковість внесення відповідних відомостей щодо земельних ділянок за результатами інвентаризації земель до Державного земельного кадастру.

В свою чергу Закон України «Про Державний земельний кадастр» встановлює в ст. 21, що відомості про межі та цільове призначення земельної ділянки вносяться до Державного земельного кадастру з поміж іншого на підставі технічної документації із землеустрою щодо проведення інвентаризації земель - за результатами інвентаризації земель [7]. Така ж норма міститься і в п. 97 Постанови Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 р. № 1051 «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру» [7]. Натомість видається необхідним звернути увагу на суттєвий недолік законодавчого забезпечення процесу інвентаризації земель саме в Законі України «Про землеустрій». Так ст. 35 цього Закону, яка власне і встановлює основні засади інвентаризації, не закріплює ознак правових наслідків проведення інвентаризації у випадку встановлення за її результатами порушення законодавства щодо права власності чи користування земельними ділянками. Зокрема, доцільно доповнити її нормою, яка б чітко фіксувала відновлення порушеного права особи, якщо таке порушення встановлено за результатами інвентаризації земель. При чому без необхідності судового вирішення такого конфлікту. Тому, пропонуємо доповнити статтю 35 Закону України «Про землеустрій» частиною шостою наступного змісту:

«У випадку, якщо за результатами проведення інвентаризації земель буде встановлено невідповідність відомостей про їх якість та кількість у Державному земельному кадастрі, або встановлені факти невідповідності

правових підстав набуття права власності, розпорядження, використання таких земельних ділянок фактичним обставинам та даним, підтвердженим в ході проведення інвентаризації, в тому числі, але не виключно у випадку невідповідності способу та характеру використання земельної ділянки її цільовому призначенню або порушення обмежень її використання, результати інвентаризації визнаються підставою для поновлення порушеного права на земельну ділянку особи приватного та/або публічного права, із законного володіння якої така земельна ділянка була вилучена. Ці дані інвентаризації вносяться до Державного земельного кадастру, про що замовник документації із землеустрою письмово повідомляє всіх зацікавлених осіб».

Зокрема, щодо цілей інвентаризації земель, наведені доповнення видаються логічними з огляду на норми, що містяться в Постанові Кабінету Міністрів України від 05.06.2019р. № 476 «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», відповідно до п.п. 2-3 цієї постанови «інвентаризація земель проводиться з метою встановлення місця розташування об’єктів землеустрою, їх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нераціонально або не за цільовим призначенням, виявлення і консервації деградованих сільськогосподарських угідь і забруднених земель, встановлення кількісних та якісних характеристик земель, необхідних для ведення Державного земельного кадастру, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Державна інвентаризація земель проводиться шляхом формування земельних ділянок незалежно від форми власності, визначення їх угідь та у разі потреби віднесення таких земельних ділянок до певних категорій для інформаційного наповнення Державного земельного кадастру» [8]. Наведені норми багато в чому дублюють та деталізують положення ЗК України, Закону України «Про землеустрій» та Закону України «Про Державний земельний кадастр», а також доводять необхідність і доцільність

запровадження реальних інструментів відновлення порушених прав, виявлених в ході інвентаризації земель. Останнє наділяє інвентаризацію, як спосіб обліку земель, необхідним рівнем утилітарності та раціональності, що здатне підвищити загальний рівень ефективності державного регулювання земельних відносин.

Підсумовуючи, слід зазначити, що законодавче регулювання інвентаризації земель в Україні вимагає певного уточнення саме для цілей надання ще більшої прозорості ринку землі. Загалом уточнення законодавчого регулювання інвентаризації земель, а також підвищення ефективності процедур з її проведення та надання таким процедурам статусу постійного моніторингу - все це сприятиме транспарентності відносин на ринку землі, встановленню реально існуючих кількісних та якісних характеристик земель так необхідних для ведення Державного земельного кадастру, а також в цілому для забезпечення якості державного управління земельними ресурсами України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дудяк Н.В., Крупіца Д.О. Теоретичні основи актуальних проблеми грошової оцінки земель України. *Управління земельними ресурсами в умовах децентралізації влади: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 06-07 березня 2018 року)*. – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2017. С. 111-113.

2. Лакатош М. І. Необхідність проведення інвентаризації земель в Україні. Організаційно-правові передумови. Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Географія. Землеустрій. Природокористування. 2013. Вип. 2. С. 156-161.

3. Носік В.В. Відшкодування збитків і втрат у земельному праві України. Юридичний журнал. 2003. № 5. С. 68 – 72.

4. Даугуль В.Я., Алексенко А.А. Актуальні питання використання земель сільськогосподарського призначення органами місцевого самоврядування. – Харків: Фактор, 2018. – 176 с.

5. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n1833

6. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/858-15#n8

7. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF

8. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 476. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF

УДК 372.881

ТЕКСТОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Крівшенко Ліна Миколаївна
канд. пед. наук, учитель-метордист
КУ Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ст. № 25
М. Суми, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості застосування текстового підходу до вивченні української мови в початкових класах. У процесі реалізації текстового підходу учні початкових класів отримують відомості про текст, працюють над формуванням певних комунікативних умінь і навичок, що лежать в основі становлення мовної особистості учня.
Ключові слова: українська мова, текст, текстовий підхід, учні, початкова школа.

Постановка проблеми. Початкова школа покликана створити умови для гармонійного розвитку учнів, забезпечити формування міцних навичок грамотного письма, розвиненого мовлення. Знання української мови є однією з найважливіших успішного засвоєння усіх навчальних предметів. Без доброго володіння словом неможлива ніяка пізнавальна діяльність. Тому особливу увагу на уроках української мови слід звертати на завдання, спрямовані на розвиток грамотного усного та писемного мовлення учнів, на виховання у них чуття мови. Це неможливо без систематичної роботи над текстом і формування у молодших школярів текстових умінь.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми розробки завдань та добору текстового матеріалу для проведення уроків української мови порушували вітчизняні лінгводидакти Н. Голуб, Л. Бондарчук, Т. Донченко, Є. Палихата К. Плиско, Г. Онкович, В. Шляхова. Текст має суттєві параметри: жанрову

оформленість і стилістичну приналежність. Це відображено в сучасних підходах до вивчення й аналізу тексту, які визначали Л. Бабенко, Т. Єщенко, М. Крупа, В. Тюпа, І. Арнольд, та Т. Радзієвська. Автори Концепції когнітивної методики навчання української мови (О. Горошкіна, М. Пентилюк, А. Нікітіна) визначають, що саме на рівні тексту відбувається з'ясування семантики слова, його понятійних зв'язків, усвідомлення стилістичної диференціації моделювання зв'язного висловлювання.

Мета статті: розкрити сутність і значення текстового підходу до вивчення української мови в початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Текстовий підхід передбачає, що основною дидактичною одиницею мовлення є текст, за допомогою роботи над яким створюється штучне мовне середовище. При підході до тексту як засобу створення на уроках української мови розвиваючого мовного середовища особливу важливість набувають критерії відбору текстів і завдань до них. Такими критеріями є інформативність тексту, доцільність, правильність вжитих мовних засобів, насиченість зображально-виразними засобами мови, можливість здійснення аналізу використаних в тексті мовних засобів, виховна спрямованість тексту. Відібрані на основі даних критеріїв тексти використовуються для порівняння, зіставлення і виявлення особливостей використання мовних засобів у текстах різних стилів і типів мовлення [4, с. 113].

Зміст предмета українська мова направлений на формування і вдосконалення функціональної грамотності учня, основ лінгвістичної і мовної компетенції. Особлива увага на уроках української мови у початковій школі приділяється розвитку усного та писемного мовлення. Текст має вагомий дидактичний потенціал для формування вмінь різних компетенцій: від мовної до культурологічної. У молодших класах отримані текстові вміння закріплюються і поглиблюються. Учні орієнтуються в мовній ситуації (хто говорить, кому говорить, що говорить). Особлива увага дітей звернена до смислової сторони мови, до різних форм її вираження, ролі допоміжних (несловесних) форм

спілкування, розвивається вміння дитини підтримувати розмову з партнером, проявляти до нього належну увагу і повагу. Учні спостерігають за функціонуванням мовних одиниць (слів і пропозицій) у мові. Вони поступово привчаються реалізовувати свої комунікативні наміри, оформляти усні і письмові висловлювання [1].

Текст передає певну послідовність фактів, які розгортаються у часі і просторі за особливими правилами в залежності від змісту і типів тексту. У сучасній вітчизняній лінгвістиці тексту увага, перш за все, акцентується на двох головних властивостях, що становлять істотну ознаку тексту, – на цілісності і зв'язності. Очевидно, що зв'язність і цілісність – поняття нерівнозначні. До категорій зв'язності і цілісності тексту прилягають категорії інтеграції та завершеності. Категорія інтеграції об'єднує частини тексту з метою досягнення його цілісності. Інтеграція об'єднує текст не лінійно, а по вертикалі, забезпечуючи причинно-наслідкові зв'язки між його частинами, відбираючи ті з них, які найбільш істотні для передачі концептуальної позиції автора тексту.

Розглянемо кілька типів текстів, особливо актуальних для мовленнєвої практики молодших школярів. Оповідання – зображення подій чи явищ, що відбуваються не одночасно, а поступово один за одним або обумовлюють один одного. Оповідання розкриває тісно пов'язані між собою події, явища, дії які об'єктивно відбувалися в минулому. Речення оповідальних контекстів не описують дії, а оповідають про них, тобто передається сама подія, дія. До описів учні початкових класів менш сприйнятливі і, як правило, не тяжіють до створення даного типу висловлювання. Сучасна програма для початкових класів передбачає навчання молодших школярів створенню висловлювань такого типу як опис предмета. Опис предмета створюється для того, щоб охарактеризувати цей об'єкт, тобто повідомити про властиві йому ознаки [5, с. 46].

Міркування має на меті з'ясувати яке-небудь поняття, розвинути, довести або спростувати якусь думку. Міркуванням називається і ряд суджень, що стосуються будь-якого питання та випливають одне за іншим таким чином, що

з попередніх суджень обов'язково випливають інші. Оскільки чисті типи оповіді, опису і міркування зустрічаються не так часто, то доцільно користуватися такими оцінними поняттями: «текст з переважанням розповіді, опису, міркування чи іншого типу»; «Розповідь з двома пейзажними замальовками»; «Міркування, в якому використані дві сюжетні розповідні вставки в якості аргументів». Не можна не враховувати і того фактора, що про один і той самий предмет можна розповідати по-різному [4, с. 336].

Уміння працювати з текстом – важливе загальнонавчальне уміння, що характеризує не тільки рівень функціональної грамотності, а й культури людини взагалі. Учителі початкових класів формують текстові вміння своїх учнів за допомогою проведення таких видів роботи як твір і виклад. Твір – це вправа на самостійне, зв'язне висловлювання думки на задану (або обрану) тему в письмовій формі. Переказ – творча робота, яка полягає в усному або письмовому переказі прослуханого і проаналізованого тексту. Особливість формування текстової компетенції полягає в тому, що школярам за час навчання необхідно спробувати освоїти різноманітні види письмових робіт, передбачених в освітніх програмах для початкової школи. Вправи з часом стають більш складними у міру осягнення більш простого матеріалу. Текстові вміння учнів формуються послідовно, наприклад, спочатку школярі пишуть докладний виклад, а пізніше стислий [5, с. 47].

Центральний метод роботи з текстом у вивченні української мови в початкових класах – це аналіз тексту. До аналітичних умінь відноситься: аналіз компонентів тексту в залежності від спрямованості формується вміння і певних завдань, що стоять перед педагогом на кожній конкретній стадії навчання. Сюди відносяться такі завдання: придумати заголовок або вибрати назву з ряду можливих та інше; виявлення теми і головної думки тексту; складання плану, питань до тексту; виявлення прийомів з'єднання пропозицій і частин тексту; встановлення стилю, жанру, типу тексту; виявлення місця мовних засобів в процесі передачі змісту тексту та інше. Аналіз вихідного тексту розвиває у молодших школярів вміння продуктивно створювати власні тексти, які

включають в себе: вміння розкривати тему і головну думку тексту; вміння збирати і групувати матеріал до висловлення за таким джерелом, як книга; вміння продумувати і створювати висловлювання; вміння створювати монологічні висловлювання різних функціонально-смислових типів (опис, розповідь, міркування) та інше. Будь-яка нова вправа повинна бути пов'язана з попередніми і готувати школяра до наступної, разом з тим, підкорятися загальній віддаленій цілі, що гарантує рух вперед [1].

Наведемо приклад уроку української мови в 1 класі, що передбачає формування первинних аудіативних умінь та вмінь роботи з текстом.

Тема. Аудіювання. Казка «Колобок». Розуміння фактичного змісту тексту (хто, що, де, коли, як). Картини, що виникають в уяві при слуханні. Учасники діалогу. Правила поведінки в діалозі (слухати співрозмовника, виявляти інтерес до його словами, давати висловлюватися співрозмовнику, говорити зрозуміло, не підвищувати голос, вживати формули ввічливості). Відтворення прослуханих діалогів.

Мета: ознайомити учнів з казкою «Колобок», удосконалювати навички складання речень за малюнками, роботи з текстом, ведення діалогу; розширювати словниковий запас учнів; виховувати інтерес до читання, вивчення української мови.

Устаткування: силуетні картинки із зображенням героїв казки; ілюстрації до казки «Колобок»; додатки з творчими завданнями.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

І. Організація класу

учитель

Я – веселий Колобок,

Я – дітей усіх дружок.

По стежці я котився,

У класі вашому з'явився.

ІІ. Актуалізація опорних знань учнів

Учитель. Яку казку називають народною?

III. Повідомлення теми і завдань уроку

Учитель. Сьогодні ми познайомимося з українською народною казкою «Колобок».

IV. Первинне сприйняття та усвідомлення нового матеріалу

1. Робота з загадками

2. Робота з казкою

1) Словникова робота

2) Читання вчителем частини казки «Колобок» (до зустрічі з лисичкою).

2.1. Бесіда за змістом прочитаного (аудіативні вміння)

– Як з'явився на світ Колобок?

– Що бабуся поклала охолонути на віконце?

– Чому Колобок утік від діда й баби?

– Кого зустрів Колобок на своєму шляху?

– Що він розповів про себе в пісеньці?

3) Читання вчителем заключної частини казки з елементами бесіди (аудіативні вміння)

– Чи зміг Колобок утекти від лисиці?

– Як лиска обдурила Колобка?

– Порахуйте, скільки разів Колобок співає в казці свою пісеньку? (4)

– Назвіть українські народні казки, в яких зустрічаються такі ж герої. («Лисичка-сестричка і Вовк», «Лисиця, заєць і півень», «Кот, півень і лисиця», «Ріпка», «Теремок»)

V. Закріплення та осмислення вивченого матеріалу.

1. Читання тексту ланцюжком з аналізом прочитаного.

2. Поділ казки на логічно завершені частини за ілюстраціями.

2. Вибіркове читання.

3. Розігрування діалогів за ілюстраціями.

4. Визначення головної думки казки.

VI. Підсумок уроку

– З якою казкою ми познайомилися сьогодні?
– Назвіть героїв казки.
– Чим закінчилася казка?
– Чому вона вчить?

Висновки. Таким чином, одним з важливих методів навчання української мови в початкових класах є метод навчання, заснований на текстовому підході, який передбачає звернення до тексту як до комунікативної одиниці. Звернення до тексту як до дидактичної одиниці обумовлено завданням навчання української мови, пов'язаної з навчанням сприйняття і створення учнями початкових класів комунікативно-орієнтованих текстів з метою повноцінного спілкування у процесі навчальної діяльності. Завдання граматико-стилістичних вправ полягає не тільки у забезпеченні ефективного формування в учнів початкових класів комунікативних умінь і навичок, що складають основу комунікативної компетенції, а й у забезпеченні цілісності сприйняття тексту як мовленнєвого твору, розумінні тексту як складної єдності, в якій взаємодіють мовні засоби усіх рівнів мовної системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вивчення української мови в початкових класах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://doc4web.pedagogika/vivchennya-ukrainskoi-movi-v-pochatkovih-klasah.html
2. Захарійчук М.Д. Українська мова 1 клас: Навч. посібник. – Київ: Грамота, 2012. – 80 с.
3. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. Методика читання: Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
5. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання // Початкова школа. – 2005 – №7. – С.46-48.

6. Савченко О. Я. Методика читання в початкових класах: Посіб. для вчителя. – К.: Освіта, 2007. – 334 с.

УДК 330.59:331.2(477)

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЗА ВІКОВОЮ КАТЕГОРІЄЮ

Кільніцька Олена Сергіївна
к.е.н., доцент
Сушицький Олег Ігорович
Сардаковський Ян Анатолійович
магістранти
Житомирський національний агроекологічний університет
м. Житомир, Україна

У постійному пошуку методів і способів використання персоналу знаходиться система мотивації персоналу до високопродуктивної праці, що має ефективно реагувати на виклики сучасного суспільства. Індивідуальна цільова орієнтація людини може змінюватися по періодах її життя і під впливом зовнішніх обставин. В роботі уточнено різноманітні теорії з проблем мотивації, що базуються на вікових категорія зайнятих економічною діяльністю. Висвітлена характеристика «поколінь X, У, Z» та «бебі-бумерів» на ринку праці, охарактеризовано їх цінності, головні риси, сильні та слабкі сторони. Встановлено динаміку чисельності та структуру зайнятих економічною діяльністю України за віком у 2014 та 2018 рр. Визначено особливості ціннісно-мотиваційного профілю вищезазначених сегментів поколінь на ринку праці за віковим цензом. Сучасне управління персоналом має бути орієнтоване не тільки на традиційні економічні, адміністративні та організаційні заходи, але й включати соціально-психологічні методи мотивації персоналу, враховуючи особливості кожного покоління, щодо досягнення цілей та виконання стратегії підприємства.

Ключові слова: мотивація праці, трудова діяльність, зайнятість за віком, економічна активність населення.

Розвиток ринкових відносин, глобальні інтеграційні процеси, циклічні зміни економіки, технологій, інформаційних ресурсів динамічно впливають на демографічну ситуацію України, змінюють ціннісні орієнтири, соціально-психологічний стан та мотивацію населення до трудової діяльності. Вищезазначені зміни змушують роботодавців адаптуватися до сучасних викликів конкурентного ринку у сфері соціально-трудових відносин, розвитку нанотехнологій, ІТ аутсорсингу, фрілансе. Пошук кращих способів вирішення задач сьогодення здійснюється на всіх рівнях. У постійному пошуку методів і способів використання персоналу знаходиться і система мотивації персоналу до високопродуктивної праці, яка має ефективно реагувати на виклики сучасного суспільства.

Мотивація праці походить від англійського motivation і означає процес стимулювання себе та інших на діяльність спрямовану на досягнення індивідуальних та загальних цілей підприємства. Практично ніколи якась одна із потреб чи стимулів людини не домінує абсолютно, тому мотивація праці повинна різнобічною навіть по відношенню до одного і того ж працівника. Ієрархія потреб значною мірою зумовлюється рівнями їх задоволення. Різною мірою виявляється в людей потреби в успіху, владі, славі. Найвищим рівнем вважається потреба в самореалізації, творчій роботі. Мотиваційна структура залежить від рівня добробуту, традицій, віку, та багатьох інших факторів. Індивідуальна цільова орієнтація людини може змінюватися по періодах її життя і під впливом зовнішніх обставин.

Існують різноманітні теорії з проблем мотивації, що базуються на вікових категорія зайнятих економічною діяльністю. Теорія поколінь, розроблена У. Штраусом та Н. Хоувом, розкриває особливості поколінь, представники яких досягли повноліття та сформували свої життєві позиції за різних зовнішніх обставин, що стало визначальним у їхній поведінці [1].

На основі впливу політичних та соціально-економічних подій в американській історії дослідники говорять про: традиціоналістів (людей, народжених в 1925-1945 рр.), Бебібумерів (1946-1960 рр.), покоління Х (1961-1980 рр.), покоління

У (1981-1994 рр.) та покоління Z (1995 – до цього часу). Кожна з цих груп визначається певною подібністю у своїх уподобаннях, ідеалах, цінностях. Дати у різних дослідників коливаються у межах від 5 до 10 років залежно від особливостей соціально-економічної ситуації певної країни, регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика поколінь та прогноз ситуації на ринку праці до 2025 року

Назва та період народження покоління	Цінності	Головні риси	Сильні сторони	Слабкі сторони	Прогноз ситуації на ринку праці
Бебі-бумери (1943-1963 рр.н.) Інші назви: Baby-Boomers, Бумери	Ставлять роботу на перше місце, заради роботи готові жертвувати власними інтересами	Оптимізм, зацікавленість в особистісному зростанні та винагороді, колективізм і командний дух	Здатність сформувати ефективну команду, передавати свій досвід колегам; Повна відданість роботі	Пріоритет фінансової захищеності та стійкості; Невміння швидко реагувати на зміни	До 2025 року більша частина піде на пенсію
Покоління Х (1963-1983 рр.н.) Інші назви: Ікси, Xers, Покоління 13, Невідоме покоління	Трудоголіки; не надто амбітні; такі, що не прагнуть жити у своє задоволення	Готовність до змін, можливість вибору, технічна грамотність, індивідуалізм, прагматизм, надія на себе	Добре справляються з рутинною роботою; мають високу працездатність і гнучкість; вміють будувати ділові відносини	Потреба у суворому контролі, постійному примусі; страх нефіксованих ставок	До 2025 р. більшу частину керівних посад займатимуть представники покоління Х
Покоління У (1983-2003	Націлені на отримання всього і	Впевненість у собі, різноманітність, баланс	Системне мислення та відповідальність;	Дуже нетерплячі – прагнуть негайних	До 2025 р. становитимуть переважаю

рр.н.) Інші назви: Міленіуми, Покоління Next, Мережеве покоління, Ехо-бумери	одразу, амбітні та мають завищені очікування зарплатні	між особистим життям і трудовою діяльністю, можливість роботи в команді, використання сучасних технічних засобів	швидка реакція на найменші зміни; здатність боротися з труднощами	результатів; мають дуже великі кар'єрні очікування; бажають, щоб робота залишала час на зустрічі з друзями	чу більшість на ринку праці
Покоління Z (2003-2023 рр.н) Інші назви: Покоління Я, Net Generation, Internet Generation, Generation M, Homeland Generation, New Silent Generation	Прив'язані до цифрових технологій, схильні цінувати власний час та інтереси, відсутній страх втрати роботи	Агресивність, конфліктність, потреба в новизні, віртуальна комунікація, гіперактивність	Здатність творчого вирішення завдань; відповідальне ставлення до використання інформаційних технологій	Недостатньо розвинені навички критичного мислення; виникають труднощі при аналізі даних	До 2025 року будуть займати певний сегмент ринку праці

Джерело: побудовано за матеріалами [2, 3].

Використано дані Державної служби статистики України для поділу зайнятих економічною діяльністю за віком на вищезазначені покоління. Наразі на вітчизняному ринку праці найбільш домінує покоління Х, що займає до 39 % зайнятих економічною діяльністю в Україні (рис. 1).

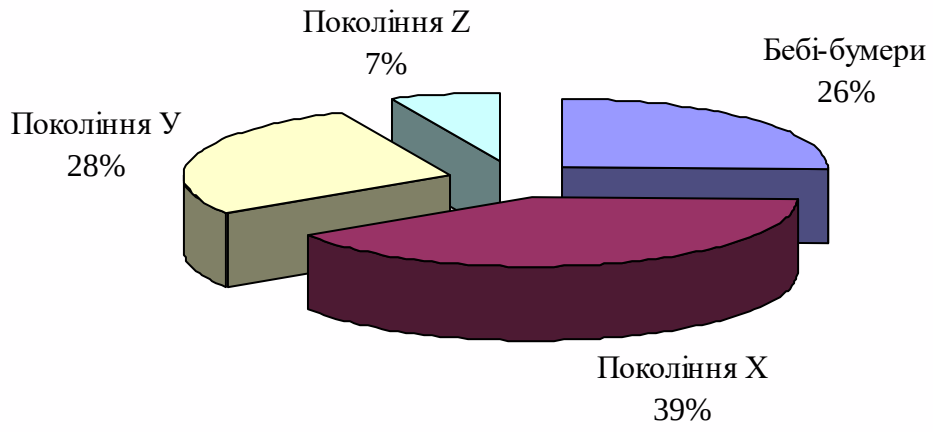

Рис 1. Структура зайнятих економічною діяльністю України у розрізі «поколінь Х, У, Z» та «бебі-бумерів» у 2018 р., %

Джерело: побудовано авторами за матеріалами: Економічна активність населення України 2018: Статистичний збірник / Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf

Це представники вікової категорії 35-49 років, які формують еліту всіх передових підприємств (установ, організацій) національної економіки і створюють стратегії їх подальшого стійкого розвитку. Покоління У (віком 25-34 роки) займає майже третю частину сучасного ринку праці, все більше виміщаючи покоління «бебі-бумерів», яким більше 50 років. На сучасному етапі великі компанії вже починають підбирати, навчати, залучати ще з навчальних закладів до співпраці та шукати підходи до нового «покоління Z», віком 15-24 роки. Це нова генерація, підростаюче покоління, які здійснюють самореалізацію, володіють сучасними цифровими технологіями ростуть і виросли в епоху Інтернету.

Динаміка зайнятих економічною діяльністю в Україні за останніх 5 років свідчить про найбільше скорочення на ринку праці покоління У – на 593,8 тис.

осіб з 5,1 млн. працюючих у 2014 р. до 4,5 млн. у 2018 р. (рис. 2).

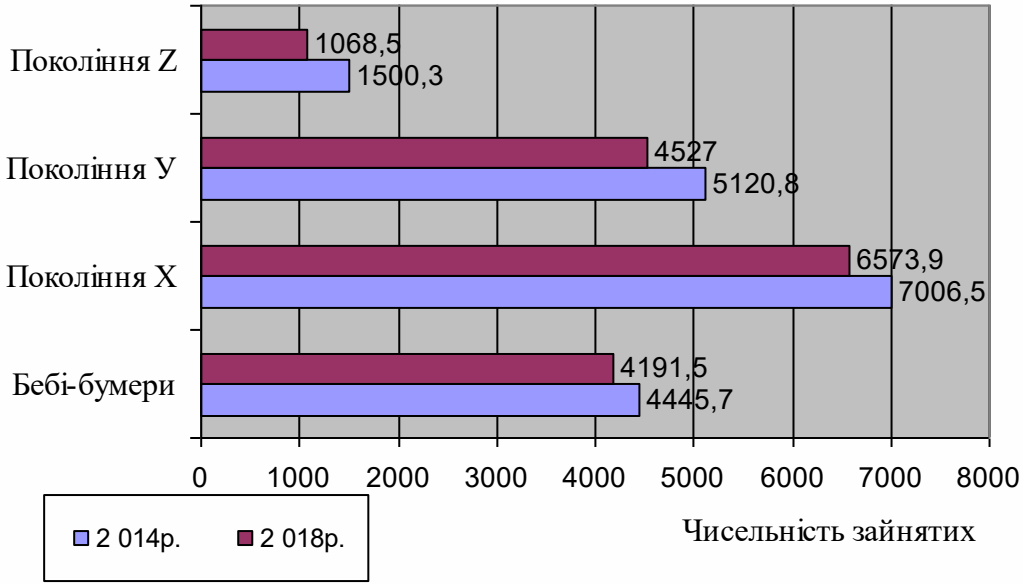

Рис. 2. Чисельність зайнятих економічною діяльністю України у розрізі «Покоління Х, У, Z» та «Бебі-бумерів» у 2014 та 2018 р., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами за матеріалами: Економічна активність населення України 2018: Статистичний збірник / Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf

Це найбільш якісний сегмент ринку праці віком 25-34 роки, що має освіту, навики, стаж роботи, володіє сучасними інформаційно-цифровими технологіями, має праце інтенсивну віддачу. За цей же період майже на однаковому рівні спостерігається зменшення представників поколінь Х та Z – близько 433 тис. осіб.

Результати соціологічного дослідження, проведеного у 2017 році Кравчук О. І. та Роговською А. А. [5] свідчать, що немає єдиного ціннісно-мотиваційного профілю, який міг задовольнити кожен сегмент ринку праці за віковим цензом. Деякі параметри є спільними у різних поколінь (ефективність, успішність, результативність). Кожне покоління має свою структуру мотивації, яка суттєво відрізняється. Так, у «Бебі-бумерів» головними стимулами є висока заробітна плата, цікава та корисна робота, визнання заслуг. Для представників «покоління Х» пріоритетними є фактори, що обумовлюють у загальному стабільність і

добробут (матеріальне становище та висока заробітна плата, цікава та корисна робота, прагнення до досягнень, визнання заслуг, влада і впливовість). Для «поколінь У» домінують фактори, що визначають підвищення добробуту та можливості кар'єрного зростання (заробітна плата, цікава та корисна робота, самовдосконалення, бажання до досягнень, різноманітність і зміни, умови праці). Для поколінь Z у центрі уваги лежать фактори, які стосуються професійного розвитку та змісту роботи. Така диференціація підтверджує необхідність орієнтації у формування трудових відносин у сучасних умовах на особистість, врахування її індивідуальних потреб, що відрізняються залежно від віку [5].

Формування національної моделі мотивації праці передбачає розробку концепції комплексної, системної мотивації, яка ґрунтується на уважному ставленні до кожного працівника, розвитку творчих здібностей та ініціативи співробітників, партнерських стосунках у колективі, узгодженні інтересів організації, підрозділів і всіх груп персоналу. У зв'язку з цим доцільно використовувати рекомендації щодо використання оптимальних активізуючих інструментів мотивації для різних вікових категорій поколінь на ринку праці.

Висновок. Аналіз наукової літератури показав, що для створення дієвої програми мотивації потрібно врахувати ціннісно-мотиваційний профіль кожного працівника та опиратись на його вікову категорію. При управлінні важливо звертати увагу на особливості кожного покоління, їх інтереси, завдання та прагнення. Тільки таким чином можна запровадити ефективну систему мотивації праці та досягти конкретно вираженої зацікавленості працівників у ефективній діяльності підприємства. В Україні на даному етапі її розвитку мотивацію до продуктивної праці можна посилювати також через матеріальну зацікавленість, конкуренцію робочих місць і ефективну організацію виробництва. Оптимальність трудових відносин між роботодавцями і працівниками істотно залежать від мотиваційних і управлінських стратегій, інвестиційно-інноваційних заходів, спрямованих на розвиток персоналу.

Оптимізація трудових відносин базується на координації інтересів роботодавців і найманих працівників, спрямована на мінімізацію суперечностей між прийнятими рішеннями і максимізацію узгодженості інтересів, мотивацій. Оптимізація управлінських рішень передбачає вибудовування ієрархії управлінських цілей відповідно до цілей організації і трудових цінностей працівників в інтегративну стан, що можливо при активному використанні людського ресурсу і формуванні високої мотивації персоналу. Сучасне управління персоналом має бути орієнтоване не тільки на традиційні економічні, адміністративні та організаційні заходи, але й включати соціально-психологічні методи з метою оптимізації трудової мотивації до високопродуктивної праці, досягнення мети, цілей та стратегії діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Hoover E. The Millennial Muddle: How stereotyping students became a thriving industry and a bundle of contradictions [Electronic resource] / Eric Hoover // The Chronicle of Higher Education. 2009. Retrieved 9 March 2018 from: https://www.chronicle.com/article/ The-Millennial-Muddle-How/48772

2. Ермоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь / *Вісник національного університету оборони*. 2015. №3(40). С. 82–87. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/11251/1/ %D0 %84 %D1 %80 %D0 %BC %D0 %BE %D0 %BB %D0 %B5 %D0 %BD %D0%BA %D0 %BE %20 %D0 %A1%D1 %82 %D0 %B0 %D1 %82 %D1 %82 %D1 %8F.pdf

3. Жарківська І. Теорія поколінь і управління персоналом організації. *Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку : вітчизняний та зарубіжний досвід* : зб. тез доп. IX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів / редкол. : Л. І. Вергун, Ю. В. Мельник, О. Легкий. Тернопіль :ТНЕУ, 2016. С. 118–120.

4. Економічна активність населення України 2018: Статистичний збірник / Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf

5. Кравчук О. І., Роговська А. А. Оптимізація трудових відносин на основі активізації індивідуальних мотиваційних механізмів / *Соціально-трудові відносини: теорія та практика.* 2017. № 2. С. 168-180.

УДК 633.49

ВПЛИВ МАСИ САДИЛЬНИХ БУЛЬБ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ СОРТІВ КАРТОПЛІ

Князюк Олег Вікторович
к. с.-г.н., доцент
Шевчук Оксана Анатоліївна
к.б.н., доцент
Насонова Валерія Борисівна
Сандуляк Тетяна Миколаївна
Студенти
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація. Метою роботи було висвітлення результатів досліджень впливу маси садильних більб на продуктивність різних сортів картоплі. Дослідження проводили на сортах картоплі Кобза та Берегиня.

Встановлено, що садильний матеріал масою 150 – 200 г забезпечував достовірний приріст маси і кількості бульб при обліку врожаю. Кількість бульб у врожаї зростала при збільшенні числа стебел на кущі. У сорту Кобза приріст кількості бульб визначався переважно числом стебел у кущі, а маса садильних бульб майже не впливала на даний показник. У сорту Берегиня бульбоутворення залежало як від числа стебел у кущі, так і від маси садильних бульб.

Ключові слова: продуктивність, садильний матеріал, бульбоутворення, картопля.

Одним із основних напрямків сучасного рослинництва є проблема виробництва високоякісної продукції за допомогою ресурсоощадливих технологій та

використання засобів біологізації [1, 2, 3]. На сьогоднішньому етапі застосовують різні різні технологічні прийоми щодо підвищення врожайності сільськогосподарських культур – різні способи посіву та висаджування [4, 5], регулятори росту рослин [6–9].

Картопля – провідна культура в регіоні Полісся, на заході України, а також значні площі вона займає у Лісостепу та південних областях. В той же час, потенціальні можливості культури використовуються не більше як на 25-30 %, але їх можна підвищити в 2–3 рази при оптимальному співвідношенні фізіологічних особливостей та технологічних прийомів вирощування. Раціональне ефективне використання родючості ґрунту і природного середовища для росту і розвитку рослин дає можливість сформувати високий врожай картоплі за будь-яких погодних умов [10].

Дослідження проводились в 2018–2019 рр. на навчально-дослідних ділянках Вінницького національного аграрного університету. Грунт ділянки – чорнозем опідзолений середньо- суглинковий. Вивчали вплив маси садильних бульб: 50, 100, 150, 200 г сортів картоплі Кобза та Берегиня на параметри куща рослин та врожай.

Проведені дослідження дозволили встановити вплив маси садильної бульби на параметри куща рослини картоплі. Так, суттєво збільшувалась щільність стеблестою і кількость листків на кущі при використанні бульб масою 100 г і вище (табл. 1). Однак, площа листової поверхні була більшою на ділянках з бульбами 150 г. Достовірний приріст маси і кількості бульб спостерігається при садильних бульбах 150-200 г . Маса одної середньої бульби була найбільшою (88 і 93 г) на ділянках з 200-грамовим садильним матеріалом.

При порівнянні параметрів надземної частини куща було виявлено зменшення кількості стебел і листків у сорту Кобза при садінні бульб 50 і 25г. Однак, це суттєво не вплинуло на площу листової поверхні сорту (0,786 і 0,810

Таблиця 1

Вплив маси садивних бульб на параметри куща рослинкартоплі

Маса бульби г	Стебла		Листки		Площа листків	
	шт.	$НІР_{05}$	шт.	$НІР_{05}$	$дм^2/10\ м^2$	$НІР_{05}$
Кобза						
200	5,2	0,49	64,9	6,38	0,897	0,131
150	4,8	0,48	56,4	5,84	0,860	0,057
100	4,7	0,38	55,2	4,97	0,855	0,081
50	4,3	0,39	52,4	4,13	0,810	0,052
25	3,8	0,37	46,5	3,95	0,736	0,044
Берегиня						
200	5,2	0,53	58,8	5,75	0,923	0,075
150	3,5	0,38	49,4	5,52	0,887	0,071
100	2,8	0,35	35,8	4,57	0,786	0,065
50	2,3	0,33	30,3	4,22	0,767	0,062
25	2,0	0,32	25,2	3,76	0,710	0,056

$дм^2/10\ м^2$), яка була практично такою ж, як і у сорту Берегиня (0,795 і 0, 736 $дм^2/10\ м^2$).

Аналізуючи показники продуктивності куща різних сортів картоплі встановлена перевага сорту Кобза, так як маса бульб на ділянках досліду була вище і коливалась від 880 г до 515 г проти 716-300 г у сорту Берегиня.

Достовірний приріст маси і кількості бульб як у одного, так і в іншого сорту спостерігається присадильних бульбах 150-200 г (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив маси садильних бульб на кількість і масу бульб куща рослин картоплі

Маса бульби г	Маса бульб, г.	$НІР_{05}$	Бульби шт.	$НІР_{05}$	Маса бульби, г	$НІР_{05}$
Кобза						
200	880	70,9	10,0	1,57	79	7,49
150	685	63,0	8,5	0,64	70	8,18
100	607	53,7	8,2	0,58	63	7,35
50	568	50,6	8,0	0,54	62	7,09
25	515	50,1	7,4	0,50	60	7,01
Берегиня						
200	716	64,1	7,8	1,04	82	14,50
150	488	47,3	5,5	0,73	79	13,20
100	372	42,8	4,4	0,70	75	12,10
50	350	40,9	4,0	0,66	70	11,57
25	300	40,5	3,3	0,61	65	11,10

Найбільш продуктивним був сорт Кобза (40,0-22,6 кг/10 $м^2$),урожай якого був більшим порівняно з сортом Берегиня (34,7-13,5 кг/10 $м^2$) (табл. 3).

Таблиця 3

Витрати на садіння, урожай і коефіцієнт розмноження картоплі в залежності відмаси садильної бульби

Маса садильної бульби, г	Витрати на садіння, кг/10$м^2$	Урожайність, кг/10 $м^2$		Коефіцієнт розмноження		$НІР_{05}$	
		Кобза	*Берегиня*	*Кобза*	*Берегиня*	*Кобза*	*Берегиня*
200	9,4	40,0	33,7	4,1	3,5	6,0	7,1
150	7,2	30,2	21,4	4,3	3,1		
100	4,6	26,3	16,2	5,7	3,5		
50	2,3	25,0	15,2	10,8	6,7		
25	1,3	22,6	12,5	19,7	11,2		

Суттєва перевага по врожаю відмічена лише при використанні садильних бульб масою 200 г (40,0-33,7 кг/10 м^2), в порівнянні з іншими ділянками досліду (30,2-12,5 кг/10 м^2). Великі садивні бульби (масою 120-150 г) сприяють більшомустеблоутворенню ніж дрібні (масою 30-50 г), але коефіцієнт розмноження картоплі знижується при збільшенні маси садильної бульби.

У сорту Берегиня найврожайнішими були кущі з двома-трьома стеблами та чотирма-шістьма стеблами, сформовані відповідно від бульб масою 30-50 і 80-120, 120-150 г.

Таким чином, достовірний приріст маси та кількості бульб був виявлений при застосувані садильних бульб масою 150–200 г. Кількість бульб у врожаї зростала при збільшенні числа стебел на кущі. У сорту Берегиня бульбоутворення залежало як від числа стебел у кущі, так і від маси садильних бульб. У сорту Кобза приріст кількості бульб визначався переважно числом стебел у кущі, а маса садильних бульб майже не впливала на цей показник.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко О. А. Формування продуктивності базиліку залежно від прийомів вирощування / О. А. Коваленко, О. А Шевчук, О. В Князюк // Материалы XIV международной научно-практической конференции. Настоящие исследования и развитие – 2018. – 2018. – С. 25-27.

2. Липовий В. Г. Особливості формування продуктивності різних сортів топінамбура / В. Г. Липовий, О. А. Шевчук, Г. В. Гуцол та ін. / Сільське господарство та лісівництво. Зб. наук. праць. – 2019. – № 14. – С. 79–87.

3. Шевчук В. Вплив кліматичних та агротехнічних чинників на вирощування гороху озимого / В. Шевчук // Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. 24 жовтн. 2019 р. Тернопіль: Крок. – 2019. – С. 105–106.

4. Князюк О. В. Ріст, розвиток та насіннєва продуктивність розторопші плямистої залежно від застосування ретардантів, строків та способу посіву / О.

В. Князюк, О.А. Шевчук, В. Г. Липовий, О. В. Ватаманюк // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №2. – С. 60-64.

5. Липовий В. Г. Продуктивність сумісних посівів кукурудзи з бобовими культурами на силос залежно від елементів технології вирощування та регуляторів росту / В. Г. Липовий, О. В. Князюк, О. А. Шевчук // Сільське господарство та лісівництво. Зб. наук. праць. – 2018. – №10. – С. 74-83.

6. Ходаніцька О.О. Особливості анатомічної будови вегетативних органів та врожайність льону олійного (*Linum usitatissimum* L.) при застосуванні стимулятора росту / О.О. Ходаніцька, О.А. Шевчук, О.О. Ткачук, В.В. Шевчук // Scientific Journal «ScienceRise: Biological Science». – 2019. – №4(1).

7. Шевчук В.В. Дія регуляторів росту рослин на морфогенез проростків і лабораторну схожість насіння гороху озимого сорту НС Мороз / В.В. Шевчук, І.М. Дідур // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №2. – С. 54-59.

8. Липовий В. Г. Продуктивність сумісних посівів кукурудзи з бобовими культурами на силос залежно від елементів технології вирощування та регуляторів росту / В.Г. Липовий, О.В. Князюк, О.А. Шевчук // Сільське господарство та лісівництво. Збірник наукових праць. 2018. №10. С. 74-83.

9. Ткачук О. О. Вплив ретардантів на формування листкових пластинок рослин картоплі сорту Ласунак / О. О. Ткачук, Ю. М. Марчук, О. А. Пугач, О. А. Шевчук // Материали за XIII международна научна практична конференція «Новина та за напреднали наука – 2017». – 2017. – Vol. 9. – С. 10-12.

10. Князюк О. В. Влияние массы и схем посадки клубней на урожайность сортов картофеля // О. В. Князюк, В. В. Козак / Земледелие и защита растений. – №2. – 2018. – С. 15–17.

УДК 514.18

НЕХАОТИЧНІ ПЕРІОДИЧНІ ТРАЄКТОРІЇ РУХУ ТОЧКОВОГО ВАНТАЖУ ХИТНОЇ ПРУЖИНИ

Куценко Л. М.
Доктор технічних наук, професор
Семків О. М.
Доктор технічних наук, професор
Шевченко С. М.
асистент
Національний університет цивільного захисту України

Анотація: Розглядаються маятникові коливання у вертикальній площині підвішеної невагомої пружини, зберігаючої при цьому прямолінійність своєї осі. В літературі такий вид маятника називають хитною пружиною (swinging spring). Шукана траєкторія вантажу хитної пружини за допомогою комп'ютера моделюється з використанням значень маси вантажу, жорсткості пружини та її довжини в ненавантаженому стані. Крім того, використовуються такі початкові величини параметрів ініціювання коливань хитної пружини: кут відхилення осі пружини від вертикалі, швидкість зміни величини цього кута, а також параметр подовження пружини та швидкість зміни подовження. Розрахунки виконано за допомогою складання та розв'язання рівняння Лагранжа другого роду.

Ключові слова: маятникові коливання, періодичної траєкторії руху, хитна пружина, рівняння Лагранжа другого роду

Для пояснення складних процесів, що відбуваються в природі, часто застосовують наочні механічні інтерпретації. Зокрема, для коливальних процесів у якості моделей використовують маятникові аналоги [1].

Класичним прикладом вважається модель оберненого маятника з вібруючою точкою кріплення. Фізичну модель цього маятника покладено в основу теорії

динамічної стабілізації. Ключова ідея теорії полягає у необхідності розділяти рух на «швидкі» і «повільні» складові, що найшло відображення у понятті ефективного потенціалу. За допомогою методу ефективного потенціалу пояснено принцип стійкості високочастотного генератора «ніготронома» [2]. До речі, для того щоб не виникало проблем з секретністю при публікації методу, було залучено фізичну модель маятника з вібруючим підвісом, яка б ілюструвала принцип стійкості генератора. Цим самим було розпочате математичне дослідження маятника з вібруючим підвісом.

Не менш вражаючі механічні інтерпретації пов’язані з іншим видом маятника. У ідеалізованому вигляді маятник має вигляд вертикально підвішеної невагомої пружини, до кінця якої прикріплено точковий вантаж. Пружина крім подовжніх коливань здійснює коливання подібно маятнику у вертикальній площині, зберігаючи при цьому прямолінійність своєї осі. Помічено, що якщо вантаж одночасно здійснює коливання вздовж осі пружини і маятникові коливання, то зазначена дія відкриває феномен коливань пружини із зовсім несподіваної сторони. У поводженні такої коливальної системи були виявлені глибокі фізичні закономірності [3].

Модель пружини, що коливається подібно маятнику, – в літературі її називають хитною пружиною (swinging spring) – знаходить широке застосування у якості механічної моделі більш складних процесів у природі й техніці. Мова йде про процеси із внутрішніми нелінійно пов'язаними системами надання різних коливальних компонентів. При цьому, що істотно, складові компоненти системи обмінюються енергією між собою. У роботі [1] представлено аналіз таких енергетичних обмінів з метою з'ясування того, як це залежить від параметрів керування системою. Для ілюстрації автори використовують хитну пружину як парадигму для вивчення нелінійних зв'язаних систем. Для хитної пружини ідентифікуються три енергетичні компоненти, схожі на рухи пружини, маятника, а також зв'язку між ними. Представлена процедура може бути застосована, в принципі, до довільних нелінійних зв'язаних систем, щоб показати, як зв'язок опосередкує внутрішні енергетичні обміни і як розподіл

енергії змінюється відповідно до параметрів системи.

Особливість феномена хитної пружини проілюструємо графічно. Для цього порівняємо траєкторії переміщення точкового вантажу у двох випадках - хитної пружини (рис. 1, *а*) й параметричного маятника (рис. 1, *б*).

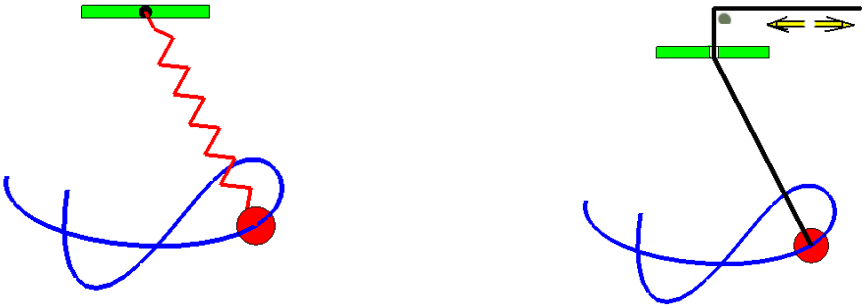

а *б*

Рис. 1. Аналогія між кутовими коливаннями:
***а* – хитної пружини; *б* – математичного параметричного маятника.**

Для параметричного маятника вплив параметра проявляються в зміні довжини маятника, який здійснюється завдяки зовнішньому джерелу енергії. При цьому цікавим є випадок, коли у нижнім положенні довжину небагато збільшувати, а в крайніх положеннях її небагато скорочувати. Тоді максимальне розгойдування досягатиметься у випадку, коли частота зміни параметра системи (довжини підвісу) у два рази перевищуватиме власну частоту коливань системи. Прикладом є коливання дитячих гойдалок. Для тривалої підтримки їхніх коливань необхідно швидко присідати в момент найбільшого відхилення гойдалок від положення рівноваги й також швидко вставати при проходженні нижнього положення.

Однак існує принципова відмінність між маятником «хитна пружина» і маятником «гойдалка». У хитній пружині відсутнє зовнішнє джерело енергії, і маятники такого виду повинні самі «забезпечувати» існування подібних коливань. З дослідів слідує, що наростання кутових коливань хитної пружини супроводжуються загасанням подовжніх коливань. Потім відбувається зворотне явище – розгойдування подовжніх коливань за рахунок зменшення енергії кутових коливань. Далі весь процес постійно повторюється. Повторюване

послідовне перекачування енергії від одних коливань до інших відбувається доти, поки всі коливання не загаснуть через тертя.

Нелінійні зв'язані системи із взаємодіючими підсистемами присутні в багатьох областях – від фізики й техніки до біології й соціальних наук. Приклади зв'язаних систем містять у собі хвильове об'єднання у фізиці плазми, накачки лазерів, біологічних осциляторних мережах, нейронних мережах і генетичних ланцюгах (відповідні посилання на літературу наведено в роботі [1]).

Для практичних впроваджень інтерес представляє дослідження особливостей коливань хитної пружини. Наприклад, з використанням моделі хитної пружини в роботі [4] досліджується атмосферний баланс планети, в роботі [5] – коливання молекули вуглекислого газу, в роботі [6] – коливання високовольтних проводів, а в роботі [7] моделюються вібрації гелікоптера. Опис коливань пружини подібний рівнянням задач «хижак-жертва» [8]. Список можна продовжувати. При цьому у всіх на перший погляд розрізнених впровадженнях є спільна особливість – можливість їх дослідження на основі моделі хитної пружини. При цьому ключовим моментом є визначення умов забезпечення періодичних траєкторій вантажу хитної пружини. Такі дослідження дозволяють відмежуватися від хаотичних рухів елементів механічних пристроїв, до складу яких входять пружинні елементи. Періодична траєкторія переміщення вантажу хитної пружини ілюструє розв’язок відповідних диференціальних рівнянь, що описують її коливання. Адже ці рівняння мають природу, аналогічну диференціальними рівняннями суміжних за змістом впроваджень.

Одержана геометрична форма періодичної траєкторії переміщення вантажу хитної пружини дозволить аналізувати характер розв’язків в суміжних за змістом задачах, і виявляти серед них, у певному розумінні, оптимальні варіанти. Подібно тому, як в механіці для аналізу коливальних процесів механізмів застосовують фігури Лісажу. Коливання хитних пружин мають безпосереднє відношення до динаміки літаків і кораблів. Були виявлені ефекти порушення стійкості й керованості швидкохідних кораблів і надзвукових

літаків.

Отже, для розв'язання зазначеного кола задач необхідно розробити інженерний спосіб знаходження значень набору параметрів для забезпечення нехаотичної періодичної траєкторії руху точкового вантажу хитної пружини. В роботах [9-13] наведено можливий метод забезпечення нехаотичної періодичної траєкторії руху точкового вантажу хитної пружини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. De Sousa M.C., Marcus F.A., Caldas I.L., Viana R.L. Energy distribution in intrinsically coupled systems: The spring pendulum paradigm // Physica A. Vol. 509, 1 November, 2018. P.1110-1119
2. Власов В.Н. Величайшая Революция в Механике 4. (2014) URL: http://www.trinitas.ru/rus/doc/0016/001d/2114-vls.pdf
3. Булдакова Д. А., Кирюшин А. В. Модель качающегося пружинного маятника в истории физики и техники. Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ» // 2015, Том 6, № 2, С. 238 – 243
4. Lynch P. The swinging spring: a simple model for atmospheric balance. Large-Scale Atmosphere-Ocean Dynamics: Vol. II: Geometric Methods and Models, Cambridge University Press, Cambridge, 2001. 50 p.
5. Алдошин Г. Т., Яковлев С. П. Аналитическая модель колебаний молекулы углекислого газа. Резонанс Ферми // Изв. РАН. МТТ. 2015. № 1. С. 42-53.
6. Peng Zhang, Liang Ren, Hongnan Li, Ziguang Jia, Tao Jiang. Control of Wind-Induced Vibration of Transmission Tower-Line System by Using a Spring Pendulum // Math. Problems in Engineering. 2015. Article ID 671632. P. 1-10
7. Castillo-Rivera S., Tomas-Rodriguez M. Helicopter flap/lag energy exchange study, Nonlinear Dynam. 2017. Issue 88, P. 1-23.
8. Богданов К.Ю. Хищник и жертва – URL: http://bio.fizteh.ru/student/files/biology/biopharticles/bioph15-arpfelurcdc.pdf
9. Семків О.М. Метод визначення особливих траєкторій коливань вантажу

2d-пружинного маятника. Вестник ХНАДУ, вып. 71, 2015. С. 36-44

10. Development of Projection Technique for Determining the Non-Chaotic Oscillation Trajectories in the Conservative Pendulum Systems / O. Semkiv, O. Shoman, E. Sukharkova, A. Zhurilo, H. Fedchenko // Eastern-European Journal of Eenterprise Technologies. Mathematics and Cybernetics – Applied Aspects. – № 2, Issue 4 (86). – 2017. – P. 48–57.

11. Geometric modeling of the unfolding of a rod structure in the form of a double spherical pendulum in weightlessness / Kutsenko L., Semkiv O., Asotskyi V., Zapolskiy L., Shoman O., Ismailova N., Danylenko V., Vinogradov S, Sivak E. // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies: Applied mechanics. 2018. Issue 4, No 7 (94) . P. 13-24

12. Development of a method for a computer model of a trajectory for the movement of a load of swinging spring / L. Kutsenko, O. Semkiv, A. Kalynovskyi, L. Zapolskyi, O. Shoman, G. Virchenko, V. Martynov, M. Zhuravskij, V. Danylenko, N. Ismailova // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies: Applied mechanics. 2019. Issue 1, No 7 (97) . P. 60-73

13. Куценко Л. М., Піксасов М. М., Васильєв С. В. Ілюстрації до статті "Класифікація елементів сім'ї періодичних траєкторій руху вантажу хитної пружини" (2019) URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/8658

УДК 355/359

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.

Куруч Анна Володимирівна
кандидат педагогічних наук
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Анотація Сьогодні в Україні відбувається реформування вищої військової освіти, саме тому гостро стоїть питання у пошуку нових педагогічних технологій навчання на засадах компетентністного підходу. Традиційні освітні технології не здатні задовольнити в повному обсязі вимоги до сучасних випускників вищих військових навчальних закладів.
Ключові слова: реформування освіти, нові освітні парадигми, компетентність, ВВНЗ, педагогічні технології.

Сучасні вимоги до професійної підготовки військових кадрів вимагають суттєвих змін у системі вищої військової освіти. Це зумовлено не тільки існуючою військово-політичною ситуацією в Україні, а й глобальними тенденціями в розвитку освітніх систем, їх подальшому розвитку в контексті домінування компетентнісної парадигми. Зокрема в Україні це знайшло своє відображення в оновленні освітнього законодавства, прийнятті законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р) та низки підзаконних актів [3; 2]. У свою чергу це мотивувало науково-педагогічних працівників до пошуку нових технологій навчання на засадах компетентністного підходу.

Традиційні освітні технології, що переважно використовувалися в системі вищої військової освіти, суттєво обмежували розвиток професійних якостей випускників. Згідно зі стандартами НАТО, які сьогодні активно впроваджуються у ВВНЗ, навчання має базуватися на засадах компетентнісного

підходу, що потребує нового технологічного забезпечення освітнього процессу у ВВНЗ. Ми розуміємо під цим, перш за все, створення нових педагогічних технологій формування як загальних, так і спеціальних компетентностей у майбутніх офіцерів.

Ця точка зору розглядається в багатьох роботах з військової педагогіки, зокрема Я. Сікора, пише, що таке розуміння мети вищої освіти посилює технологічний аспект підготовки майбутніх фахівців і визначає одним із пріорітетних завдань пошуку нового змісту та технології організації практичної та теоритичної підготовки військових спеціалістів [4].

Разом із тим, доцільно навести точку зору А. Коробцова, який робить акцент на тому, що в реформуванні військової освіти сьогодні є багато розбіжностей між навчальними програмами різних ВВНЗ. Тобто сьогодні немає єдиних вироблених вимог для формування спеціальних компетентностей у курсантів ВВНЗ. Для більш продуктивної модернізації військової освіти фахівці у військовій сфері повинні розробити єдині вимоги до формування спеціальних компетентностей у межах створення ОПП [1].

Нова освітня парадигма має забезпечити майбутніх офіцерів не лише конкретними знаннями, а й здатністю самостійно та активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до зміни умов життя. Це завдання вирішить не стільки зміст освіти, скільки інноваційні технології навчання. Саме для цього сьогодні в систему військової освіти активно впроваджуються нові педагогічні та інформаційні технології. Широке впровадження педагогічних технологій дозволить змінити саму парадигму освіти, а інформаційні технології дозволять найбільш ефективно реалізувати можливості педагогічних технологій.

Роль викладача ВВНЗ сьогодні принципово змінюється, він становится оранізатором самостійної активної пізнавальної діяльності курсантів, тобто стає компетентним консультантом. Професійні уміння викладача повинні бути спрямовані не лише на контроль знань і умінь курсантів ВВНЗ, а й на діагностику їхньої діяльності, щоб вчасно допомогти кваліфікованими діями усунути виявлені труднощі опанування й застосування знань. Звичайно, що ця

роль складніша за традиційне навчання і вимагає від викладача вищої майстерності [5].

Науково доведено, що за умови зближення професійної діяльності та навчання, а також через необхідність модернізації науки з'являється принципово новий компонент освіти – компетентність. Сьогодні в освітній парадигмі України існує проблема інтеграції знань умінь і навичок та інших особистих якостей, саме ті визначені компетентності, що потрібні для професійної самореалізації майбутнього фахівця. Тобто перехід до компетентністного підходу у навчанні – це об'єктивна потреба, єдиний шлях забезпечення конкурентоспроможності викускників ВНЗ [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коробцов А. С., Шумская Н. Н., Сагирова М. В. Методология формирования специальных компетенций в технических вузах. *Высшее образование в России*. 2012. №6. С. 21−27.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556–VII. URL http://zakon2.rada.gov.ua (дата звернення 12.02.2018).
3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145–VIII. *Офіційний вісник України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145.
4. Сікора Я. Особливості технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики засобами моделювання. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. / Ін-т іннов. технологій і змісту освіти М-ва освіти і науки, молоді та спорту України; Академія міжнар. співробіт. з креативної педагогіки: у 2 ч. Київ. Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. ІІ. С. 254–259.
5. Стрельніков В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ. Полтава: ПУЕТ, 2013. 309 с.

УДК 81'272:656.2

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ЖАРГОННИХ НАЙМЕНУВАНЬ ЗАЛІЗНИЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Лагдан Світлана Петрівна
старший викладач
Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті виокремлено тематичні групи жаргонної лексики на позначення залізничного транспорту, подано тлумачення найменувань транспортних засобів. У групі жаргонних номенів локомотивів, яка є найбільш чисельною, виділено підгрупи. Зазначено, що жаргонізми слугують здебільшого для розрізнення транспортних одиниць за серіями, технічними властивостями чи призначенням.

Ключові слова: жаргонізми, жаргонні найменування, транспорт, локомотив, електропоїзд, вагон, технічні властивості

Постановка проблеми. Причиною виникнення жаргонної лексики, зокрема у професійній життєдіяльності, є передусім бажання працівників скоротити довгі, місткі терміни, спростити їх через складну вимову, уникнути постійно вживаних однакових слів, а також бажання виділитися з-поміж інших, увиразнити своє мовлення, зробити його більш яскравим, надати професійному спілкуванню жартівливого забарвлення. Жаргонна лексика слугує для мовного самовираження, самоствердження людини, що спонукає її до вживання незвичайних, колоритних слів, вона засвідчує прагнення до мовної творчості.

Професійна жаргонна лексика відображає специфіку галузі, вказує на притаманні їй уречевлені й процесуальні реалії. Саме тому виокремлення

тематичних груп у соціальному чи професійному жаргоні є одним із завдань жаргонології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві різні аспекти жаргонної лексики були об'єктом наукових розвідок таких дослідників, як Л. Ставицька, С. Пиркало, Р. Синишин, Г. Аркушин, Т. Кондратюк, В. Винник, Я. Старченко, Н. Шульжук, Т. Гарлицька, Н. Явтушенко, Н. Карафет, В. Карпець, М. Навальна, О. Мосьпан та ін. Так, у статті Т. Гарлицької виокремлено тематичні групи жаргону сучасного українського міста (на прикладі Львова). Дослідниця зазначила, що великий уплив на мовлення й культуру Львова мали батяри – представники львівської вуличної субкультури, неосвічені верстви населення, робітники або безробітні. Проте їх лексикон був настільки дотепним, що набув популярності серед широких верств населення. Він вийшов за межі замкненої системи батярського мовлення, потрапив до загального жаргону і зберігся дотепер [1, с. 18].

У галузі спорту досить детальне виокремлення тематичних груп жаргонної лексики здійснила В. Карпець, указавши, що «ступінь номінативно-тематичного різноманіття в спортивному жаргоні набагато вищий, що в свою чергу є наслідком намагань спортсменів назвати всі *значимі* для них реалії, що в такий чи інший спосіб упливають на стан світосприймання й світовідчуття» [2, с. 9].

У статті О. Мосьпан описано основні тематичні групи залізничної некодифікованої лексики в інтернет-спілкуванні залізничників на спеціальних форумах та їх відносний кількісний склад. Дослідниця виокремила такі категорії жаргонних номенів: рухомий склад, його конструктивні частини, працівники галузі й пасажири, професійні дії та процеси, спеціальні прилади, пристрої, інструменти, об'єкти інфраструктури та їх частини [3, с. 28]. Унаслідок можемо констатувати, що залізничному жаргону, як і спортивному, властиве тематичне різноманіття. Проте всі залізничні транспортні засоби об'єднані в одну тематичну групу – найменування рухомого складу. З урахуванням великої кількості різновидів транспортних одиниць, що

пересуваються по рейковій колії, уважаємо за доцільне деталізувати цю тематичну групу.

Мета статті полягає у виокремленні тематичних груп жаргонних найменувань залізничних транспортних засобів.

Виклад основного матеріалу. Залізниця – одна з розвинених транспортних галузей, що має розгалужену мережу колійних шляхів та значну інфраструктуру. Оскільки призначення галузі – перевезення залізничним транспортом на короткі чи далекі відстані пасажирів і різноманітних за габаритами, структурою, фізико-хімічними властивостями тощо вантажів, найбільшу групу у мовленні залізничників охоплює жаргонна лексика на позначення транспортних засобів: локомотивів, електропоїздів, вагонів тощо. Таким чином, у складі жаргонних найменувань одиниць залізничного транспорту можна виділити такі підгрупи:

1. Жаргонні одиниці на позначення локомотивів. Локомотив – тягова самохідна машина для пересування вагонів по залізничних рейках, до локомотивів належать електровози, тепловози, паровози і газотурбовози [4, с. 626; 5, с. 252]. Такі жаргонізми відображають зовнішній вигляд, різновиди, будову, функції, призначення, технічні особливості, марку чи країну виготовлення цих транспортних засобів тощо. У цій групі відповідно до зазначених різновидів виділяємо такі підгрупи:

а) найменування локомотивів загалом, наприклад: *ганялка, маневровий, маневрушка, трактор* – маневровий локомотив; *помазок, тюбик, вазелін, лизун* – рейкозмащувальний локомотив; *резак* – резервный локомотив; *сірий, рижий* – допоміжний локомотив; *вузький* – локомотив, обладнаний візками для колії 1435 мм, буферами і гвинтовими зчепами; *суперважковаговик* – локомотив, який прямує резервом, без состава; *чех* – локомотив чеського виробництва; *трійник* – трисекційний локомотив; *глухий, глухонімий* – локомотив, не обладнаний радіостанцією, або локомотив із вимкненою радіостанцією; *хазяйка, Тузик, Тузік* – маленький маневровий локомотив у депо чи на заводі; *загонка* – локомотив, який прямує без поїзда;

б) жаргонізми – найменування електровозів. Електровоз – локомотив із тяговим електричним двигуном, який живиться струмом від контактної мережі за допомогою струмоприймачів і перетворює електричну енергію у механічну тягову [4, с. 344; 5, с. 252]. Саме струмоприймачі дали електровозу жаргонну назву *рогатий*. Жаргонні найменування електровозів у мовленні залізничників указують на їх серійне розрізнення, а свої назви вони отримали здебільшого чи за зовнішнім виглядом, чи за технічними властивостями. Так, електровози чехословацького виробництва – серії ЧС – узагальнено називають *чехами*. Інші жаргонізми для чехословацьких електровозів: *автобус, чебурашка* – електровоз серії ЧС2; *Фантомас* – два спарені електровози ЧС2; *гріб* – електровоз ЧС2Т; *акваріум, батон* – електровоз ЧС4; *теремок* – електровоз ЧС2Т або ЧС4Т; *боїнг* – електровоз ЧС6, ЧС200; *сарай загадок, Челленджер* – електровоз ЧС7; *фантом, першинг* – електровоз ЧС8. Електровози радянського виробництва серії ВЛ отримали ім’я Володимира Леніна, у наш час їх рекомендують розшифровувати як високовольтний локомотив. Жаргонні номени цієї серії такі: *Владик* – електровоз ВЛ; *Вільгельм, череп* – електровоз ВЛ8; *бігунок* – електровоз ВЛ11; *буханка* – електровоз ВЛ8 або ВЛ23; *Райка* – електровоз ВЛ23; *кайзер, шістдесятка, малюк* – електровоз ВЛ60К; *Аврора, вильник, кайзер, вісімдесятка, мазей* – електровоз серії ВЛ80, а залежно від індексу – *кашка, еска, ерка, тешка* (наприклад, *кашка* – ВЛ80К);

в) жаргонні найменування тепловозів. Тепловоз – локомотив із поршневим двигуном внутрішнього згоряння, який перетворює хімічну енергію палива в механічну [4, с. 1442; 5, с. 252]. За жаргонні номінації тепловозів часто служать власні найменування людей, чоловічі та жіночі, наприклад: *Люська, Фердинанд* – тепловоз ТЕ2; *Людмила* – тепловоз ТЕ-109; *Машка, Маруся* – тепловоз М62; *Мунька* – тепловоз М62, 2М62; *подвійна Машка* – тепловоз 2М62; *Челленджер* – американский тепловоз С36-7; *Ганнібал* – тепловоз 2ТЕ10Л; *Фантомас* – ряд тепловозів серії 2ТЕ. Ціла низка жаргонних назв тепловозів виникла від найменувань представників тваринного світу за зовнішньою схожістю з ними: *бугай* – тепловоз 2ТЕ10М; *бик* – тепловоз 2ТЕ10М(У); *бичок* – тепловоз М62;

крокодил – тепловоз 3ТЕ10М; *носоріг* – тепловоз із краном дизель-електричним (КДЕ) і платформою; *динозавр* – тепловоз 2ТЕ116; *удав* – тепловоз 2ТЕ10У; *удавчик* – тепловоз 2М62У; *ластівка* – тепловоз ТЕ3; *муха* – тепловоз М62.

Багато жаргонних найменувань тепловозів серії 2ТЕ виникли за зовнішньою схожістю чи функціональними властивостями з окремими поняттями: *боїнг, горбатий, громила, крейсер, червонець, чемодан, монголка; гібрид, вічний гібрид* – двосекційний тепловоз, що має у складі секції від різних локомотивів. За заводом-виробником названі такі тепловози: *ворошиловградка* – тепловоз 2ТЕ10В; *луганка* – тепловоз 2ТЕ10Л. На позначення тепловоза серії ЧМЕ3 виник цілий синонімічний ряд: *чмо, чмуха, чмоня, чумовоз*. Серед інших жаргонізмів такі: *керосинка, трактор* – тепловоз загалом; *босяк, буська* – тепловоз ТЕП70БС; *пилосос*– тепловоз ТЕП70; *тушка* – вузькоколійний тепловоз ТУ2; *малиш* – тепловоз М62; *тазик, тазік* – тепловоз ТЕМ. Є навіть жаргонна складена назва: *три з половиною колеса* – тепловоз серії ТГМ23;

г) жаргонізми на позначення паровозів. Паровоз – локомотив із паровим двигуном, що перетворює хімічну енергію палива в теплову, а потім теплову в механічно-тягову [4, с. 888; 5, с. 252]. Паровози активно використовували для перевезень у XIX – першій половині XX ст., після війни їх витіснили тепловози й електровози. У наш час паровози курсують на туристично-розважальних ділянках, у поодиноких випадках – на промислових підприємствах, маневровій роботі в залізничних депо і вузлах. Жаргонні назви паровози отримали здебільшого шляхом співзвучного добору до вимови серії загальновживаних слів, зокрема й імен, наприклад: *Елка, лебедянка* – паровоз серії Л; *Федя* – паровоз серії ФД; *Тереза* – паровоз серії ТЕ; *Серго* – паровоз серії СО; *Маруся, Машка* – паровоз серії Мр; *ешка, ешак* – паровоз серії Е; *щука* – паровоз серії Щ; *сушка* – паровоз серії Су; *сумка* – паровоз Сум; *овечка* – паровоз серії Ов; *генерал* – паровоз П-36 (через «лампаси» – червоні смуги по боках); *Тарзан* – паровоз ТЕ; *Шарик, Шарік* – американський паровоз серії Ша; *Шурик, Шурік* – американський паровоз серії Шу.

2. Жаргонні одиниці на позначення моторвагонного рухомого складу. «Рухомий склад – сукупність одиниць колісного транспорту на залізницях, у трамвайно-тролейбусних парках і т. ін.» [4, с. 1280]. До моторвагонного рухомого складу належать електропоїзди, дизель-поїзди й турбопоїзди [5, с. 252]. Жаргонізми цієї групи зрідка вказують на серійне розрізнення поїздів, наприклад: *мадярик* – дизель-поїзд Д1; *олень* – електропоїзд серії Ср; *коматоз* – електропоїзд ЕД4МК; *Шпунтик* – електропоїзд «Супутник»; *Демих* – електропоїзд ЕД; *тазик, тазік* – електропоїзд ЕР2 до номера 1028 (із круглою кабіною); *чемодан, тупорилий* – електропоїзд ЕР2 після номера 1028 (із квадратною кабіною); *череп* – електропоїзд «Експрес» ЕД4МК. *Ковбойським поїздом* назвали поїзд № 675/676 Шепетівка – Івано-Франківськ. Специфіку руху відображають такі жаргонізми: *загонка* – електропоїзд, який прямує без пасажирів; *вертушка* – кільцевий маршрут із будь-яких вагонів; *засилка* – електропоїзд, який прямує з депо під посадку й назад у депо без пасажирів; *мотаня* – поїзд на невеликі відстані, але із зупинками на кожному роз'їзді.

Довжина поїзда стала основою для творення таких жаргонних найменувань: *підкидиш* – невеликий поїзд, який складається з локомотива та одного-чотирьох вагонів; *мехп'ятірка* – рефрижераторна секція з п'яти вагонів; *огризок* – короткий і легкий поїзд; *муха* – робочий поїзд із двох-трьох класних вагонів із маневровим локомотивом; *передача* – состав, який передають із парної в непарну сортувальну станцію чи навпаки. Вантажні поїзди за різновидами вантажів чи вагонів також отримали жаргонні назви, а саме: *довгомірка* – состав зі спеціальних платформ для перевезення рейкових плітей; *горбатий* – поїзд із негабаритним вантажем; *налив* – вантажний поїзд із цистернами; *виводка* – завантажені вагони, які виводять на станційні колії для подальшого формування поїзда. На позначення поштово-багажного поїзда вживають такі жаргонізми-синоніми: *лахматий, веселий, посудо-господарський*.

Через специфіку руху й часті зупинки електропоїзди приміського сполучення отримали жаргонні назви *мотаня, перемичка, тяга, трамвай, черв'як*. *Скотовозом* називають приміський електропоїзд, який прямує по маршруту з

дачними ділянками. Інші жаргонізми: *загонка* – приміський електропоїзд, що прямує без пасажирів; *секція, підкидиш* – короткий електропоїзд приміського сполучення.

3. Жаргонні одиниці на позначення вагонів. Вагони призначені для перевезення вантажів, пасажирів, а також для виконання спеціальних операцій. У зв'язку з цим їх поділяють на вантажні, пасажирські та спеціального призначення. Вантажні вагони мають різну будову – це криті вагони, піввагони, цистерни, платформи тощо. У пасажирських вагонах, окрім пасажирів, перевозять багаж, вантажобагаж і пошту. До вагонів спеціального призначення належать динамометричні, колієвимірювальні, лабораторії, майстерні тощо [5, с. 163].

Пасажирські вагони не знайшли широкого відображення в жаргонній лексиці: *шоколадка* – купейний вагон німецького виробництва із коричневим облицюванням; *купак* – купейный вагон; *трамвай* – вагон пасажирського поїзда, в якому на кожній станції міняються пасажири.

Жаргонізми на позначення вантажних вагонів відображають їх призначення, різновиди, будову, технічні характеристики: *басейн* – живорибний вагон; *лебідь* – рефрижераторний вагон; *льодовик* – ізотермічний вагон; *сітка*, *сарай* – критий вагон-автомобілевоз; *недовагон* – піввагон; *сухар* – порожній піввагон; *бочка* – вагон-цистерна; *світла бочка* – цистерна під бензин; *темна бочка* – цистерна під мазут, сиру нафту; *корова, сигара* – 8-вісна цистерна; *чемодан* – вагон-контейнеровоз; *критий* – критий вагон; *туалетний папір* – вагони, завантажені скрученим у рулони листовим залізом; *площадка* – вагон-платформа; *рогатка* – спеціальний вагон-платформа-лісовоз зі стійками; *черепаха* – фітингова платформа моделі 13-2118; *ребро* – перебудований із критого чи піввагона вагон для перевезення контейнерів.

Окремі жаргонізми позначають вагони спеціального призначення: *мірило* – колієвимірювальний вагон; *банк* – вагон для перевезення цінностей; *кабак, кухня* – вагон-ресторан; *дракон* – платформа зі змонтованою на ній авіаційною турбіною й цистерною для очищення колії та стрілок від снігу й льоду.

4. Жаргонні одиниці на позначення автомотрис, дрезин і колійних машин. Малочисельну групу становлять жаргонні найменування інших залізничних транспортних засобів, а саме: *велосипед* – дрезина; *тараканчик* – автомотриса АС1А; *гравіцапа* – колійна машина загалом; *снігогризка* – снігоприбиральна машина СМ-2; *снігодуй* – снігоприбиральна машина СДПМ.

5. Жаргонні одиниці на позначення залізничних транспортних засобів у справному чи несправному технічному стані. Ця група також належить до малочисельних: *стояк* – локомотив, який очікує ремонту; *гарячий* – локомотив у робочому стані; *холодний* – локомотив у неробочому стані; *виродок* – вагон, призначений для відправлення в ремонт; *жаба* – брудний, змінний тепловоз без умов для існування; *гріб, гроб* – некомплектний локомотив, який потребує відновлення.

Висновки. Жаргонна лексика на позначення одиниць залізничного транспорту надзвичайно різноманітна – це локомотиви, до яких належать електровози, тепловози й паровози, електро- та дизель-поїзди, вагони пасажирські, вантажні та спеціального призначення, дрезини, автомотриси, колійні машини. У мовленні залізничників вона вказує на серійне розрізнення, технічні особливості, призначення транспортних засобів. Частина жаргонізмів виникла на підставі зовнішньої схожості, зокрема із представниками тваринного світу чи предметами. Вживання імен у залізничному жаргоні пов’язане зі співзвучним розшифруванням серійного позначення видів транспорту.

Більш детальне тематичне виокремлення лексичних одиниць інших груп залізничного жаргону може бути об’єктом подальших наукових розвідок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарлицька Т. С. Жаргонна лексика як лінгвістичний і соціокультурний феномен міського мовлення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – № 11, т. 1. – С. 17-20.

2. Карпець В. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореферат дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2006. 21 с.
3. Мосьпан Е. П. Железнодорожный жаргон в Интернет-коммуникации / Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2016. – Вип. 75. – С. 27-31.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
5. Корнійчук М. П., Липовець Н. В., Шамрай Д. О. Технологія галузі і технічні засоби залізничного транспорту. Ч. 1 (розділи 1–6): підручник. – К.: «Дельта», 2006. – 500 с.

УДК 332.8346

ЯКІСНІ ЖИТЛОВІ УМОВИ – ЗАПОРУКА ЗДОРОВ'Я ТА ДОВГОЛІТТЯ ЛЮДИНИ: ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ДОСВІД

Литвин Олександр Юрійович
к.е.н., доцент
Дорогань-Писаренко Людмила Олександрівна
к.е.н., доцент, професор кафедри
Чіп Людмила Олександрівна
к.е.н., доцент
кафедра економічної теорії та економічних досліджень
Полтавська державна аграрна академія
м. Полтава, Україна

Анотація: Розглянуто одну з трьох основних форм європейської житлової кооперації: житлові будівельно-ощадні каси, що базуються на кооперативних принципах, і є фінансовими установами, діяльність яких пов'язана із залученням вкладів фізичних осіб, наданням вкладникам кредитів для покращення їх житлових умов, з державною підтримкою у вигляді премій на внески. Акцентовано увагу, що саме цей шлях може бути одним із можливих механізмів вирішення складної житлової проблеми в Україні.

Ключові слова: житлові умови, квартира, житло, кредит, заощадження.

Наша країна обрала європейський вектор розвитку. Це означає й визнання необхідності впровадження достатньо високих європейських стандартів в усі сфери нашого життя, у тому числі - в житлову.

В Європі сформувалися і успішно діють понині три основні форми житлової кооперації: житлові будівельно-ощадні каси, житлові кооперативи і кондомініуми. Дана наукова розробка присвячена саме житловим будівельно-ощадним касам.

Основними завданнями даної статті є розказати про сутність житлових будівельно-ощадних кас, їх роль і значення у вирішенні житлової проблеми у європейських країнах, наголошуючи при цьому, що якісні умови проживання - це запорука здоров'я людини.

Житлова будівельно-ощадна каса – це фінансова установа, діяльність якої пов'язана із залученням вкладів фізичних осіб, наданням вкладникам кредитів для покращення їх житлових умов, з державною підтримкою у вигляді премій на внески.

Головне призначення таких кас – надання їх учасникам житлових кредитів на пільгових умовах. Ресурси кас формуються за рахунок вкладів їх учасників, процентів, сплачених за раніше виданими кредитами, а також державних премій, що надаються учасникам кас за рахунок коштів державного бюджету. Розмір премій учаснику будівельної каси становить, як правило, 10-30% від його річного вкладу [1, с. 31].

Для функціонування системи будівельних заощаджень характерні дві фази. Перша – накопичування особистих коштів учасників. Після заощадження заздалегідь обумовленої суми, учасник дістає право на кредит (у момент видачі кредиту виплачуються накопиченні кошти). Друга фаза – кредитування, протягом якої учасник повертає отриманий кредит.

Система «будівельних» заощаджень може бути закритого чи відкритого типу. Закрита система передбачає фіксацію процентних ставок за кредитами й заощадженнями протягом усього терміну дії договору, тоді як відкрита – встановлення гнучких процентних ставок. Вибір системи певного типу означає надання переваги або незалежності від зовнішніх джерел фінансування й вищий контрольованості (закрита система), або вищий ліквідності і більшим обсягам фінансування (відкрита система).

Коротко про історію розвитку зазначених кас. Прообраз житлових будівельно-ощадних кас з'явився у Німеччині наприкінці XVIII ст. у шахтарських селища. Система будівельних заощаджень почала функціонувати у більшості країн Європи з 30-х років XIX ст., успішно конкуруючи із класичною моделлю

іпотеки. А в 1924 р. у Німеччині на основі будівельних товариств виникли будівельно-ощадні каси (Bausparkasse) сучасного типу. Наприкінці 30-х р. XX ст. було відмінено традиційну систему, коли жеребкуванням вирішувалося в якій черговості вкладники німецьких будощадкас отримають кредит на купівлю нерухомості. Ця система була замінена на оціночну систему, коли строк видачі кредиту визначався тим, як вкладник накопичує кошти. У 1925,р. німецький досвід Bausparkasse було перенесено до Австрії, а з 1965 р. у Францію [2, с. 61].

Наприкінці XX – початку XXI ст. за рахунок коштів будівельних кас у Бельгії фінансувалося 50 % іпотечних угод, у Норвегії – 38 %, Франції –76 % [1, с.31].

Накопичення грошових коштів за будівельно-ощадними угодами досить поширене у Німеччині і Австрії. Підтвердженням цього є той факт, що щорічно тут укладається 3-4 млн. нових угод [2, с. 61].

Спектр сучасних іпотечних кредитно-ощадних організацій (ІКОО) доволі широкий. Маючи незначну різницю, вони існують практично в усіх економічно розвинених країнах світу. При цьому в Австрії названі операції виконують кооперативні банки моделі Райффайзена, у Швеції – загальнонаціональні житлові кооперативи, у Німеччині – будівельно-ощадні каси (Bausparkasse), у Франції – ощадні каси (caisse d'epargne logement), у Великій Британії – будівельні товариства (building societies).

Масового розвитку система будівельно-ощадних кас закритого типу набула у Німеччині, де її вкладниками є 32% дорослого населення, якому належить сума понад 650 млрд. євро (близько 40% ВВП Німеччини). Будівництво 61 % нового житла фінансується за рахунок кредитів, виданих будівельними ощадкасами. У країні успішно функціонують 11 державних і 20 приватних будівельно-ощадних кас. Перша група представлена будощадкасами федеральних земель Німеччини. Оскільки зазначені будівельно-ощадні каси діють тільки в межах своїх федеративних земель, то конкуренція між ними відсутня.

Другу групу складають приватні будощадкаси у формі акціонерних товариств, що належать, як правило, страховим кампаніям чи банкам. Найбільші серед них - Schwabisch Hall AG, Wustenrot Bausparkasse AG, BHW Bausparkasse AG. Свої

будівельно-ощадні каси мають великі німецькі банки, передусім, Deutsche Bank, Dresdner Bank. Окремо слід зазначити Quelle Bauspar AG - підрозділ концерну Quelle, який функціонує з 1990 року. Це єдина на німецькому ринку «діректбудощадкаса». Вона не має ні офісів, ні філіалів, ні агентів. Всі клієнти отримують інформацію та консультації по телефону та Інтернету [3].

Закрита система заощаджень на будівництво не залежить від ринку капіталів й коливань процентних ставок. Згідно з договором вкладники-учасники роблять вклади у загальну касу, з якої їм за певною черговістю виплачують необхідну суму, що включає заощадження вкладника (40 - 50% від загальної суми) й позику. Термін позики коливається від 6,5 до 18 років. Вкладники мають можливість обирати зручну для них схему фінансування, з точки зору процентних ставок і розміру ощадних вкладів (у середині каси застосовують різні схеми фінансування) [1, с. 32].

Основні нормативні принципи системи Bausparkasse викладено у контракті, що регулює відносини між банком і споживачем. Його базовими елементами є власне контракт, період заощадження, період очікування кредиту, кредитний період. Діяльність будівельно-ощадних кас підлягає регулюванню банківським законодавством Німеччини й, додатково, Законом «Про контрактні ощадні банки». Кредити, що надаються касами, мають виключно цільове призначення: придбання житла, землі, реновації, модернізації, погашення інших іпотечних кредитів, наданих різними фінансово-кредитними установами. Каси керуються загальними правилами ведення бізнесу (GBP) і стандартними термінами й умовами контрактів ощадних кас (STCB).

Позичальник визначає суму кредиту, або контрактну суму. Право на одержання кредиту пов’язується з періодом заощаджень та його мінімальною сумою. Кредит на придбання житла може отримати тільки вкладник ощадної каси.

Кредит повертається рівними платежами (частинами), споживач має право на його дострокове погашення у будь-який момент та без штрафних санкцій. Зазвичай, кредити видаються під іпотечне забезпечення (окрім кредитів розміром до 15000 євро, що не потребують застави). Споживач може надати

додаткове забезпечення у вигляді заощаджень, ринкових цінностей, банківської гарантії [1, с. 33].

Для стабілізації кредитної активності та скорочення періоду очікування кредиту, інвестування тимчасово вільних коштів Bausparkasse підлягають жорсткій регламентації. Наприклад, Bausparkasse не можуть проводити операції купівлі акцій, деривативів (ф'ючерсів, опціонів тощо), здійснювати трансакції з інструментами в іноземній валюті. Формами інвестицій є депозити банків і банківські облігації, казначейські облігації та векселі німецького уряду, або порівнянні з ними інструменти Європейського Союзу чи його країн-членів.

Таким чином, постулат про те, що високоякісні житлові умови – це запорука нормального життя, здоров'я та довголіття людини є беззаперечним і не потребує доказів. Знати і осмислювати передовий європейський досвід важливо й корисно, але втілити його в життя в умовах українських реалій, на превеликий жаль, достатньо складно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Досвід фінансування житлового будівництва у зарубіжних країнах / П. С. Єщенко та ін.. *Фінанси України*. 2009. № 7. С. 30–38.

2. Строительные сберегательные кассы на рынке ипотечного кредитования / Е. В. Тихомирова. *Деньги и кредит.* 2009. № 9. С. 59–65.

3. Немецкие строительные сберегательные кассы скоро и у нас? Веб-сайт. URL http://www.spbcoop.ru/publications/gsk/view/?public=197 (дата звернення 20.10.2019).

УДК 616.37-002

ГОСТРИЙ ПАНКРЕАТИТ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Лесний Вадим Вікторович
к.м.н., асистент
Ібрагімова Шафаг Ельнур кизи
Мазур Катерина Борисівна
Студенти
Національний медичний університет
м. Харків

Анотація: у статті розглянуті проблеми терапії гострого панкреатиту. Виявлено та обґрунтовано необхідність використання сучасних методів діагностики та лікування даного захворювання.
Ключові слова: гострий панкреатит, Атланта 2013, сучасні методи лікування.

Актуальність. Згідно даним сучасної світової статистики захворюваність на гострий панкреатит складає від 200 до 800 випадків на 1 млн. населення. [1, с. 584] Деструктивні форми гострого панкреатиту зустрічаються у 10-12% випадків, загальна смертність від яких складає від 15 до 25%.[2, 318] Найбільш дискусійним питанням світової панкреатології на теперішній час є проблема своєчасної діагностики та методики лікування пацієнтів з гострим панкреатитом.

Мета. Провести аналіз результатів лікування хворих на важкі форми гострого панкреатиту з урахуванням сучасних рекомендацій.

Матеріали та методи. Проведено аналіз результатів хірургічного лікування 86 хворих на важкий гострий панкреатит. Для визначення ступеню важкості гострого панкреатиту застосовано класифікацію Атланта 2013. Чоловіків було 53 (62%), жінок – 33 (38%). Вік хворих коливався від 19 до 90 років. Середній

вік складав 54,13+2,63 років. Серед етілогічних чинників гострого панкреатиту алкогольні склали 62 (72%), біліарні - у 24 (28%).

Результати та обговорення. За даними УЗД, набряк підшлункової залози виявлено у 73 (85 %) хворих, її деструкцію – у 13 (15 %) хворих. Зміни у парапанкреатичній зоні: оментобурсит виявлено у 12 (14 %) хворих, панкреатогенний абсцесс – у 4 (5 %), заочеревинна флегмона візуалізована у 2 (2,3 %) хворих. У 32 (37 %) хворих спостерігався парапанкреатичний інфільтрат. У 16 (18 %) хворих окрім УЗД, було проведено КТ-дослідження. У 4 (5 %) хворих виявлено дифузне збільшення залози з вогнищами некрозу до 30 % об'єму залози та запальні зміни в парапанкреатичній клітковині. У 2 (2,3 %) хворих об'єм некрозу залози був до 50%, виявлялись поодинокі вогнищеві скупчення рідини поза тканиною підшлункової залози. У 1 хворого спостерігався субтотальний або тотальний некроз паренхіми залози. У 9 хворих діагностовано локальне збільшення залози з вогнищами розм'якшення її тканини з нечіткими контурами та розширенням панкреатичного протоку.

Хворим проведена масивна інфузійна терапія згідно з міжнародними стандартами консервативної терапії гострої терапії, антибіотикотерапія з використанням карбопенемів, фторхінолонів, проводилась терапія уліностатином за стандартною схемою. Хворих переведено на ентеральне годування у максимально ранні терміни одразу після зникнення блювоти, явищ кишкової непрохідності.

26 хворим проведено оперативне лікування лапароскопічне дренування черевної порожнини, 11 хворим – лапаротомія, секвестректомія.

Ускладнення за Clavien-Dindo спостерігалися у 25 хворих: I-II ступеню у 12 хворих, IIIA - 7 хворих, IIIБ – 4, V – 2 хворих.

Висновки. Використання сучасних методів діагностики та лікування гострого панкреатиту, навіть за умов використання стандартизованого підходу, дозволяють підвищити ефективність лікування та знизити рівень ускладнень при цьому захворюванні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Le Campion E. R. Effects of intravenous administration of pentoxifylline in pancreatic ischaemia reperfusion injury // HPB (Oxford). 2013. — Vol. 15 (8). — P. 588 — 594

2. Vege S. S. Pentoxifylline treatment in severe acute pancreatitis: A pilot, double-blind, placebo-controlled, randomized trial // Gastroenterology. — 2015. — Vol. 149 (2). — P. 318 — 320.

УДК 7.067.4

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Лосєва Олена Сергіївна
старший викладач кафедри фортепіано
Лосєв Олександр Семенович
старший викладач кафедри фортепіано
Погода Олена Василівна
старший викладач кафедри фортепіано
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Анотація: у роботі проведено аналіз сутності ефективних засобів формування особистості на засадах народної педагогіки та розглянуті основні домінуючі компоненти становлення світогляду молодого покоління. У статті йдеться про особливості національно-патріотичного виховання молоді, розглядаються підходи до формування загальної культури та цінних якостей особистості.
Ключові слова: ефективні засоби виховання, народна педагогіка, загальна культура, норми поведінки, виховання патріотизму, молодь, фольклор, підростаюче покоління.

Нині все частіше порушується питання підвищення рівня особистої культури молоді. Розв’язання цієї проблеми потребує консолідації зусиль вчителів, батьків і суспільства в цілому. Поняття «культура» належить до числа фундаментальних і у сучасній науці кількість визначень вимірюється чотиризначною цифрою. Таку кількість трактувань можна пояснити багатогранністю людського буття.

Культура є результатом історичної активної творчої діяльності людини, в наслідок якої відбувається розвиток самої людини в якості суб'єкта діяльності. Відповідно до положень Указу Президента підготовлено наказ МОН України від 29.07.2019 №1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641», у якому викладено в новій редакції Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, де, зокрема, наголошується: «Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. … Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді» [1]. Отже, так само як невичерпна та багатогранна людина, незчисленно аспектна і культура.

У роботі висвітлено систему суспільних оцінок, норм, зразків, правил поведінки, який виробив український народ протягом віків.

Метою роботи є аналіз й дослідження процесу формування загальної культури молоді на засадах народної педагогіки, визначення рівня особистої культури людини, що залежить від рівня культури суспільства. Умовою підвищення загальної культури є вдосконалення системи виховання молоді. На сучасному етапі цей процес ускладнюється тим, що минулі орієнтири у вихованні вичерпали свої ресурси, а нові повільно створюються. Тому у системі розв'язання завдань національного виховання молоді необхідно застосовувати багатство народної педагогіки, зокрема музичної.

Історичний досвід народів переконує, що виховання в усі часи було, є та буде глибоко національним за сутністю, змістом і характером. Адже нація – це, насамперед, система різноманітних природних (біологічних, анатомічних,

фізіологічних), психічних, історично обумовлених, як підкреслював К.Д.Ушинський, «тіла, душі й розуму». Упродовж віків кожний народ виробляє свою «національну систему виховання, свою особливу мету і свої особливі засоби досягнення цієї мети» [2]. Тому пріоритетним напрямком розвитку сучасної педагогічної теорії та практики має стати утвердження національної системи виховання як провідного фактора культурного відродження українського народу.

На сучасному етапі розвитку системи виховання відбувається постійний пошук форм і засобів виховного впливу на підростаюче покоління. Слід розглянути питання ефективних засобів виховання молоді.

Термін «засіб» у філософській, психологічній та педагогічній літературі трактується дещо неоднозначно. У дослідженнях з розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготський дає таке визначення засобів: «Прикладами психологічних засобів і їх складних систем можуть служити мова, різноманітні форми нумерації й числення..., алгебраїчна символіка, твори мистецтва, письмо, схеми, діаграми, карти, різноманітні умовні знаки...» [3, с.83]. Отже, в даному випадку в якості засобів розглядаються матеріальні об’єкти, які безпосередньо впливають на органи чуття людини. Дещо ширше визначення знаходимо в педагогіці: якщо той чи інший акт (предмет, явище) веде до даної мети, він по відношенню до неї виступає як засіб. У цьому визначенні під засобом розуміються не лише матеріальні, а й духовні об’єкти, які сприяють досягненню поставленої мети. Згідно з наведеними дефініціями можна стверджувати, що в якості засобів використовуються різноманітні духовно-матеріальні надбання і явища дійсності. Слід зупинитися на використанні в якості засобів виховного впливу на молодь у процесі організації різних видів діяльності на розгляді духовних надбань українського народу, одним із яких є фольклор. У ньому, як у дзеркалі, відображені укладені впродовж багатьох віків неписані закони, які регулюють поведінку особистості в повсякденному житті; особливості взаємин між людьми, які відрізняють український народ від багатьох інших; світогляд, притаманний саме українцям. Фольклор буквально

означає народна мудрість, яка іскриться в дотепних приказках, прислів'ях, казках, піснях, легендах. У них акумульовано той моральний еталон, ідеал вихованості, який виробив український народ у процесі свого історичного розвитку.

Ідеалом виховання на сучасному етапі є висококультурна особистість із високим рівнем національної свідомості, найвищим ступенем сформованості суспільно значущих моральних якостей, які відображають ставлення людини до суспільства, праці, людей і до самої себе. Процес формування загальної культури молоді на засадах народної педагогіки ґрунтується на досвіді, здобутому у повсякденній діяльності, і залежить від активного впливу на інтелект, волю, емоції людини. Тому оцінка рівня вихованості неможлива без аналізу діяльності молоді, бо саме в діяльності розкриваються індивідуальні якості кожної особистості, виявляються риси характеру, про які поза діяльністю складається абстрактне уявлення. Якості індивідуума стають результатом засвоєння людиною існуючих у даному суспільстві форм поведінки, вони є сплавом специфічного мотиву і своєрідних форм поведінки. Вихованню у людини поміркованості щодо своїх бажань, розумних потреб, узгодження їх із реальними можливостями сприяють засоби, які знаходяться в невичерпній криниці народної мудрості, зокрема: живи не як хочеться, а як можеться; живу, як може, а не так, як би хотів; так жить, як набіжить: не так, як хочеться, а так, як можеться; по одежі ноги простягай тощо. Виховні можливості діяльності полягають в тому, що молодь включається в систему відносин, колективних контактів, які впливають на мотиви і вибір способу поведінки, котрий зумовлюється особистісними потребами. Важливим на цьому етапі є приведення потреб індивідуума у відповідності з суспільними вимогами. Це зумовлюється тим, що переважаючий зміст потреб визначає суспільну спрямованість особистості, її ставлення до дійсності й способу життя.

У процесі формування загальної та моральної культури особистість проходить шлях від формального засвоєння знань про норми і правила поведінки, які висуває перед людиною суспільна мораль, до внутрішніх переконань у

необхідності їх дотримання; від копіювання поведінки інших до свідомого вибору способу дії. Таким чином культура поведінки є гармонійною єдністю внутрішнього світу особистості і зовнішньою формою його вияву та зумовлюється тим, наскільки культурні досягнення світу стали надбанням окремої людини.

Отже, можна сказати, що виховна робота щодо формування загальної та моральної культури молоді на засадах народної педагогіки повинна розпочинатися з ознайомлення молодого покоління з правилами поведінки, пояснення моральних вимог, поглиблення, розширення і систематизації раніше засвоєних знань. Вони дають уявлення молоді про норми поведінки, інформують про наслідки їх порушення, пояснюють можливість негативного впливу аморального вчинку на оточуючих. Знання, якими оволодіває підростаюче покоління, повинні включати відомості про спосіб і форми моральної поведінки. Мораль в даному випадку виконує функцію своєрідного регулятора й існує у вигляді вимог, в яких фіксують принципи поведінки, що виробив український народ. Ознайомлюючи молодь із правилами, способами і формами поведінки, викладачу слід звертатися до засобів народної творчості, де вони викладені в дотепній зрозумілій формі, зокрема: у чужому домі будь привітний, а не примітний; умій сказати, умій і замовчати; з товариша не смійся, бо над собою заплачеш; ліпше переконувати словами, аніж кулаками; допомагай старшим, бо доведеться бути і тобі таким тощо.

На етапі оволодіння знаннями велике значення має використання народної казки в якості засобу виховного впливу. Це зумовлюється тим, що казка не тільки акумулює в собі відомості про правила і норми, але й модулює поведінку. У процесі вивчення народних казок молодь має змогу оцінити різні форми поведінки і обрати адекватну щодо своїх мотивів і потреб.

Оволодіння знаннями моральних норм – це перший крок, з якого починається усвідомлене ставлення до навколишнього світу, що так чи інакше впливає на вибір ліній поведінки підростаючого покоління. На основі узагальнення здобутих знань, особистих спостережень та вражень особистості, тобто на

основі первинного матеріалу, відбувається формування моральних переконань, в яких фіксується внутрішнє усвідомлення суспільних принципів та норм як принципів і норм власної поведінки. Як наслідок, особиста діяльність молодого покоління ґрунтується на розумінні необхідності наслідувати тим чи іншим правилам культурної поведінки, спирається на впевненість у правдивості і справедливості моральних принципів. На етапі формування переконань дуже важливою умовою виховання є єдність вимог, які висуваються перед молоддю. Підтвердження цієї думки знаходимо в джерелах народної мудрості: наприклад: де багато няньок, там дитина каліка; коли батько каже «так», а мати «сяк», росте дитина, як будяк; багато няньок – дитина без носа тощо. Переконання, які формуються у молоді, зумовлюють розвиток позитивних мотивів поведінки, вміння відповідно оцінювати свою поведінку і взаємини з колективом; фіксуються потреби, інтереси особистості, її орієнтація, позиції та критерії.

Процес виховання загальної культури та формування моральної культури молоді на засадах народної педагогіки не зводиться до пояснення вимог і переконань. За висловлюванням А.С.Макаренка: «справжня суть виховної роботи полягає зовсім не у наших розмовах з дитиною, не в безпосередньому вашому впливі на дитину, а... у організації життя дитини» [4, с. 243]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що джерелом виховання є повсякденна діяльність особистості, в якій формуються навички культурної поведінки. Завдяки повторенню ситуацій індивідуум запам’ятовує вдалі форми поведінки, які згодом стають звичними. На основі цього формуються манери, які зумовлюють вибір людиною лінії поведінки у повсякденному житті. Таким чином, формування культури поведінки ґрунтується на досвіді, здобутому в різноманітній діяльності, яка в свою чергу може виступати в якості засобу виховання.

У всіх народів світу почесне місце в педагогіці відводилось ігровим формам виховання й формування моральної культури молоді, які відображають особливості кожного етносу, його далеке історичне життя, звички, вірування тощо. Ігрові форми виховання сприяють фізичному розвиткові, формуванню

певних моральних якостей молоді, виховують уміння поведінки з оточуючими тощо. Своєрідне місце у вихованні підростаючого покоління займає обрядова творчість українського народу. З давніх-давен життя, діяльність людей, їх побутові відносини були тісно пов'язані з навколишнім середовищем. Народна філософія та мораль залишили своє відображення в обрядах, які торкались різноманітних сфер людського життя. У структуру обрядових дійств входять пісні, ігри і танки, які супроводжуються словами, рухами та мелодією. Наприклад, веснянки – один з найдавніших, найпоетичніших пластів обрядової творчості українського народу. Це пов'язано з тим, що в минулому наші пращури розпочинали відлік нового року з весни. Саме з пробудженням природи люди починали виконувати веснянки. За традицією на початку березня матері випікали обрядове печиво, «жайворонки», які мали форму різноманітних пташечок. У теплий день діти йшли селом, тримаючи у долонях печиво і співали, наприклад:

Ой весно, весно, ти красна,
Що ж ти, весно, нам принесла?
Принесла я вам літечко,
Ще й запашненьке зіллячко,
Ще й зеленую травицю,
І холодную водицю.

У веснянках відтворюються практично всі форми діяльності, пов'язані з хліборобством. В них імітуються характерні для весни роботи, що супроводжуються пантомімікою, відповідними рухами, які детально відтворюють виробничий процес, що спонукає до бережливого ставлення до результатів праці і поважати людину праці. Досить поширені були ігри-хороводи «Горошок», «Льон», «Мак», «Коноплі». У текстах веснянок знайшли своє відображення принципи, якими керувались наші пращури в повсякденному житті. В давнину було поширене прислів'я: «На Благовіщеня тиждень – вдовиний плуг», в якому зафіксований звичай допомагати сусідам й розпочинати обробку землі у сиріт та вдів, що свідчить про високу моральність

нашого народу. Як бачимо, обрядова творчість має невичерпні можливості виховного впливу на молодь, ознайомлює з моральними нормами і принципами народу, дозволяє зберегти народні традиції українців, виступає як засіб історичної пам'яті народу.

На жаль, багато чого зі скарбів народної творчості вже втрачено або недостатньо вивчено. Тому в закладах освіти необхідно поширювати ознайомлення молоді з народознавством, зокрема з фольклором, звичаями, традиціями українців, де втілений світогляд, світовідчуття, мораль і філософія, що сформулювалися протягом багатьох століть й освячені віковим життєвим досвідом українського народу. У багатьох народів світу існує повір'я, що той, хто не знає традицій свого народу, його історії, блукає світом як блудний син, ніде не зможе знайти собі притулку, бо він загубив своє коріння. Ця думка відображена в українських прислів'ях, а саме: де рідний край, там і рай; добре тому, хто в своєму дому; людина без вітчизни, що соловей без пісні; за рідною землею і в небі сумно. Народна мудрість має безпосередній вплив на виховання загальної культури, забезпечує передачу духовних надбань українців кожному наступному поколінню, що зумовлює об'єднання людей в одну націю.

Глибокий аналіз подій, учинків героїв сприятиме формуванню важливого розуміння того, що упродовж історії людства українці, як і інші народи, безпосередньо брали участь у виробленні системи загальнолюдських цінностей, збагачували світову мистецьку скарбницю художніми шедеврами. Таке розуміння історичного процесу гартуватиме гордість за свій народ, а отже, формуватиме патріотичну особистість. Формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу.

Таким чином, можна стверджувати, що завданням сучасної системи виховання повинно стати відродження історичної пам'яті народу, яке забезпечить становлення і розвиток України, стане надійним підмурком формування загальної культури молоді на засадах народної педагогіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ МОН України від 29.07.2019 №1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641».

2. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / Костянтин Дмитрович Ушинський. – Київ, 1983. – (Вибрані педагогічні твори у 2-х т.). – (т. 1).

3. Виготський Л. С. Педагогічна психологія / Лев Семенович Виготський – Москва: Педагогіка, 1991. – С. 45–47, 82–91.

4. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей / Антон Семенович Макаренко. – Київ: Рад. школа, 1980. – 327 с. – (Книга для батьків). – (переклад Л.О. Єзерницький).

5. Андрощук І. В. Методика виховної роботи / І. В. Андрощук, І.П. Андрощук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 320 с. – (Навчальний посібник).

6. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / О. О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – Київ: Знання, 2006. – 449 с. – (Навчальний посібник).

7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи / В. Л. Ортинський. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с. – (Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів).

8. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту – Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2006. – 170 с. – (наукова монографія за редакцією проф. Єрмакова С.С.).

9. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / Мирослав Гнатович Стельмахович. – Київ: ІЗМН, 1997. – 232 с. – (Навчально-методичний посібник).

УДК 633.19:631.559

УРОЖАЙНІСТЬ ТРИТИКАЛЕ ЯРОГО ЗА РІЗНИХ НОРМ І СТРОКІВ ЗАСТОСУВАННЯ АЗОТНИХ ДОБРИВ

Любич Віталій Володимирович
д. с.-г. н., професор
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Наведено дані досліджень впливу норм і строків застосування азотних добрив на поживний режим ґрунту та врожай тритикале ярого. Вміст азоту мінеральних сполук у ґрунті залежить від погодних умов і норм добрив. Для поліпшення азотного живлення тритикале ярого всю норму азотних добрив слід вносити весною під передпосівну культивацію.

Ключові слова: тритикале яре, азотні добрива, врожайність, підживлення.

Важливим резервом підвищення виробництва зерна є впровадження у виробництво більш врожайних сортів та гібридів зернових культур. Останніми роками багатьох учених привертає увагу тритикале яре, яке поєднує високу зернову продуктивність пшениці та посухостійкість і біологічну поживність зерна жита [1].

Тритикале яре є високопродуктивною зерновою культурою, проте його біологічний потенціал дозволяє формувати значно вищі рівні врожаю, ніж зараз отримують у виробництві. Це зумовлено недостатньою розробкою основних елементів його технології, особливо удобрення, оскільки це молода в еволюційному відношенні культура. Відомо, що вона позитивно реагує на високі норми добрив. Проте основні дослідження з вивчення ефективності норм і строків їх внесення було проведено з озимими його формами [2]. Встановлено, що основна увага повинна бути звернута на оптимізацію азотного живлення рослин. Крім того, необхідно розробити систему удобрення сортів тритикале

ярого зернофуражного і зернового напряму використання.

Методика досліджень. Дослідження проводилися на чорноземі опідзоленому важкосуглинковому дослідного поля Уманського ДАУ впродовж 2007–2009 рр. Дослід закладали за схемою: 1) контроль (без добрив); 2) $P_{90}K_{90}$ – фон [1]; 3) фон + N_{30} [2]; 4) фон + N_{60} [2]; 5) фон + N_{90} [2]; 6) фон + N_{120} [2]; 7) фон + 150 [2]; 8) фон + N_0 [2] + N_{30} [3]; 9) фон + N_0 [2] + N_{60} [3]; 10) фон + N_{30} [2] + N_{60} [3]; 11) фон + N_{60} [2] + N_{30} [3]; 12) фон + N_{60} [2] + N_{60} [3]; 13) фон + N_{30} [2] + N_{60} [3]+ N_{30} [4]; 14) фон + N_{60} [2] + N_{30} [3] + N_{30} [4]; 15) фон + N_{60} [2] + N_{60} [3] + N_{30} [4]. Фосфорні та калійні добрива (фон) вносили під основний обробіток ґрунту [1], азотні – весною під передпосівну культивацію [2] і в підживлення у фазах початку виходу рослин у трубку [3] та колосіння [4].

Агротехнологія тритикале ярого загальноприйнята для Правобережного Лісостепу України. У досліді ячменю ярого вирощували сорти тритикале ярого – Хлібодар харківський. Загальна площа ділянки становила 144 м², облікової – 99 м^2, повторність досліду триразова, розміщення ділянок послідовне.

Відбір і підготовку зразків ґрунту до аналізу проводили згідно з ДСТУ 4287:2004 і ДСТУ ISO 11464:2007. Зразки ґрунту відбирали у шарі 0–40 см через кожні 20 см у фазах сходів, кущіння, виходу у трубку, колосіння та повної стиглості. В них визначали вміст нітратного та амонійного азоту згідно ДСТУ 4729:2007; вміст рухомих сполук фосфору і калію – за ДСТУ 4115–2002. Збирання врожаю тритикале ярого проводили методом прямого комбайнування.

Результати досліджень. Азот – один з основних елементів живлення рослин, нестача якого у більшості ґрунтів вимагає постійного внесення азотних добрив для отримання високих урожаїв сільськогосподарських культур і покращення якості продукції. В умовах достатнього зволоження азотні добрива дають 50–60% загального приросту врожаїв від повного мінерального добрива [3].

Дослідженнями, проведеними в різних ґрунтово-кліматичних зонах [4] встановлено, що кількісна і якісна оцінка вмісту мінерального азоту в ґрунті дає можливість більш точно встановлювати оптимальні норми азотних добрив і скоректувати строки їхнього внесення. Азот ґрунту має біогенне походження,

постійно знаходиться під впливом двох протилежних процесів: акумуляції і зв'язування його в новоутворених азотних органічних сполуках, їх розкладання і мінералізації.

Дослідженнями встановлено, що застосування азотних добрив істотно впливало на зростання вмісту мінерального азоту в шарах ґрунту 0−20 і 20−40 см (табл. 1). Збільшення кількості азоту у складі добрив, які застосовувались, супроводжувалось підвищенням вмісту мінерального азоту в ґрунті протягом всього вегетаційного періоду тритикале ярого. В середньому за три роки досліджень вміст мінерального азоту у верхньому 20-сантиметровому шарі ґрунту на неудобрених ділянках становив 23,9 мг/кг і зростав до 74,8 мг/кг у варіанті з найбільшою нормою азотних добрив. У шарі ґрунту 20−40 см його вміст зростав відповідно з 18,0 до 33,3 мг/кг.

Упродовж вегетаційного періоду тритикале ярого вміст азоту мінеральних сполук в ґрунті знижувався. У фазу кущіння тритикале ярого його вміст був нижчий порівняно з його вмістом у фазу сходів. При цьому він знижувався як у шарі 0−20, так і 20−40 см і становив 17,4−57,6 мг/кг залежно від норми азотних добрив. До фази виходу рослин тритикале в трубку вміст мінерального азоту в шарі ґрунту 0−40 см знижувався в 1,6−1,7 разів залежно від норми азотних добрив порівняно з фазою кущіння і знаходився в межах 18,6−54,4 мг/кг.

Варто відмітити, що перенесення частини (1/2 норми) азоту у підживлення не сприяло підвищенню вмісту азоту мінеральних сполук у ґрунті порівняно з одноразовим їх внесенням під передпосівну культивацію. Найнижчий вміст мінерального азоту в ґрунті спостерігався у фазу повної стиглості зерна тритикале ярого. Причому його вміст майже вирівнювався як по варіантах досліду, так і по шарах ґрунту.

Цілеспрямоване регулювання фосфатного рівня ґрунтів, підвищення ефективності використання ґрунтових запасів фосфатів створюють передумови для оптимізації норм добрив, з урахуванням їх взаємодії із залишковим фосфором ґрунтів [5].

Таблиця 1

Динаміка вмісту азоту мінеральних сполук ($N\text{-}NO_3^-$ + $N\text{-}NH_4^+$)у ґрунті під посівами тритикале ярого за різного удобрення (2007–2009 рр.), мг/кг

Варіант досліду	*Фаза росту і розвитку рослин*				
	Сходи	Кущіння	Вихід у трубку	Колосіння	Повна стиглість
Без добрив (контроль)	23,9* 18,0	17,4 15,0	10,0 8,6	7,5 5,9	5,2 4,5
$P_{90}K_{90}$ – фон	23,9 18,0	18,3 15,0	9,8 8,6	7,7 5,9	5,2 4,5
Фон + N_{30}	36,9 19,8	28,4 16,6	14,3 10,2	12,5 6,9	5,3 4,5
Фон + N_{60}	46,8 22,5	35,7 18,6	19,9 12,0	16,1 8,9	6,3 4,5
Фон + N_{90}	57,1 25,8	43,9 20,8	25,5 14,0	18,6 11,2	7,4 4,6
Фон + N_{120}	66,7 28,4	50,6 24,0	30,7 15,7	23,3 12,2	8,4 4,8
Фон + N_{150}	74,8 33,3	57,6 27,3	36,6 17,8	27,6 14,1	9,0 5,0
Фон + N_0 + N_{30}	24,0 18,1	19,5 15,0	14,5 8,6	11,3 5,8	5,3 4,5
Фон + N_0 + N_{60}	23,9 18,0	19,9 15,0	15,4 8,6	12,9 5,9	5,3 4,5
Фон + N_{30} + N_{60}	36,9 19,8	28,6 16,8	18,6 10,2	14,9 7,3	5,3 4,5
Фон + N_{60} + N_{30}	47,2 22,1	35,7 18,6	21,6 12,2	16,5 9,1	6,0 4,5
Фон + N_{60} + N_{60}	46,6 22,5	35,6 18,8	23,3 12,2	17,3 9,3	6,1 4,5
Фон + N_{30} + N_{60} + N_{30}	36,8 20,0	28,3 17,0	18,6 11,0	15,3 8,1	5,4 4,5
Фон + N_{60} + N_{30} + N_{30}	47,0 22,6	36,2 18,7	21,6 12,1	17,1 9,4	6,1 4,5
Фон + N_{60} + N_{60} + N_{30}	45,6 22,5	36,3 18,7	23,1 11,9	17,5 9,0	6,2 4,5
HIP_{05} 2007 р.	*2,1* *1,1*	*1,7* *0,9*	*1,2* *0,6*	*0,9* *0,5*	*0,3* *0,2*
2008 р.	*2,7* *1,3*	*2,1* *1,1*	*0,9* *0,6*	*0,8* *0,4*	*0,3* *0,2*
2009 р.	*2,3* *1,2*	*1,6* *0,9*	*1,1* *0,6*	*0,8* *0,5*	*0,4* *0,3*

Примітка. *Над рискою – у шарі ґрунту 0–20, під рискою – 20–40 см.

Дослідженнями встановлено, що застосування добрив сприяло підвищенню вмісту рухомих сполук фосфору в ґрунті. Найвища їх кількість в досліджуваних варіантах протягом вегетаційного періоду спостерігалась у фазу сходів тритикале ярого у шарі ґрунту 0−20 см.

У середньому за три роки досліджень вміст рухомих сполук фосфору на неудобрених ділянках у шарі ґрунту 0−20 см становив 100 мг/кг ґрунту, у шарі 20−40 см − 92 мг/кг і зростав відповідно до 116 і 102 мг/кг при внесенні фосфорних добрив у нормі Р90 (табл. 2).

Упродовж вегетаційного періоду тритикале ярого відбувалося інтенсивне засвоєння фосфатів з ґрунту. Так, у період кущіння рослин у контрольному варіанті вміст рухомих сполук фосфору в шарі ґрунту 0−20 і 20−40 см зменшився на 7 мг/кг ґрунту, тоді як у варіанті із застосуванням N150 − на 10 мг/кг. Слід відмітити, що найбільша інтенсивність зниження вмісту рухомих сполук фосфору було в період кущіння − колосіння тритикале ярого і в середньому на неудобрених ділянках складало 12 мг/кг ґрунту в шарі 0−20 см і 7 мг/кг в шарі 20−40 см. У варіанті з найбільшою нормою азотних добрив цей показник становив відповідно 19 і 12 мг/кг ґрунту.

Вміст рухомих сполук фосфору в ґрунті під посівами тритикале ярого від фази колосіння до повної стиглості знижувався, що свідчить про засвоєння фосфатів рослинами тритикале ярого у фазу колосіння. У контрольному варіанті їх вміст становив 87 мг/кг ґрунту у шарі 0−20 см і 83 мг/кг у шарі 20−40 см. У варіанті з найбільшою дозою азотних добрив цей показник становив відповідно 94 і 87 мг/кг ґрунту.

Підтримати належний калійний режим ґрунту набагато складніше, ніж фосфорний. Оскільки калійні добрива поповнюють, поряд з обмінною, й інші форми калію в ґрунті. Калій у ґрунті менш рухомий, ніж азот, але більш рухомий, ніж фосфор [3].

Відновлення вмісту обмінного калію за рахунок необмінних форм у чорноземі опідзоленому щорічно може становити близько 60 кг/га. За підрахунками Г.М.

Господаренка [4] ця величина значно менша, якщо її розрахувати за зменшенням вмісту рухомих сполук калію у ґрунті на ділянках, де тривалий час не вносяться добрива та під перелогом. Контроль за вмістом рухомих сполук калію в ґрунті − невід'ємна складова інтенсивного землеробства і постійно потребує вдосконалення (табл. 3).

Таблиця 2

Динаміка вмісту рухомих сполук фосфору в ґрунті під посівами тритикале ярого за різного удобрення (2007−2009 рр.), мг/кг

Варіант досліду	*Фаза росту і розвитку рослин*				
	Сходи	Кущіння	Вихід у трубку	Колосіння	Повна стиглість
Без добрив (контроль)	100* 92	95 90	91 86	88 85	87 83
$P_{90}K_{90}$ – фон	112 99	107 97	102 93	99 92	98 90
Фон + N_{30}	112 98	107 96	102 91	99 90	97 88
Фон + N_{60}	113 100	108 98	102 93	98 91	97 89
Фон + N_{90}	114 100	108 97	102 92	98 90	95 88
Фон + N_{120}	116 101	110 98	101 94	98 90	95 88
Фон + N_{150}	116 102	109 99	100 94	97 90	94 87
Фон + N_0 + N_{30}	112 98	108 96	103 93	99 91	97 90
Фон + N_0 + N_{60}	113 99	108 98	102 93	100 91	98 88
Фон + N_{30} + N_{60}	113 98	107 97	102 91	99 89	97 87
Фон + N_{60} + N_{30}	113 99	108 97	102 93	98 91	96 87
Фон + N_{60} + N_{60}	113 99	108 98	101 92	99 90	96 87
Фон + N_{30} + N_{60} + N_{30}	114 97	107 96	102 92	98 89	97 86
Фон + N_{60} + N_{30} + N_{30}	114 99	108 98	102 91	99 90	96 88

Фон + N_{60} + N_{60} + N_{30}		113 99	108 97	101 92	98 90	96 87
НІР$_{05}$	*2007 р.*	*5* *4*	*5* *4*	*5* *4*	*4* *4*	*5* *4*
	2008 р.	*6* *5*	*5* *5*	*5* *4*	*5* *4*	*5* *4*
	2009 р.	*6* *5*	*5* *5*	*5* *5*	*5* *4*	*5* *4*

Примітка. *Над рискою – у шарі ґрунту 0–20, під рискою – 20–40 см.

Таблиця 3

Вміст рухомих сполук калію в ґрунті під посівами тритикале ярого за різного удобрення (2007−2009 рр.), мг/кг

Варіант досліду	Фаза росту і розвитку рослин				
	Сходи	Кущіння	Вихід у трубку	Колосіння	Повна стиглість
Без добрив (контроль)	112* 103	106 99	96 92	88 88	87 84
$P_{90}K_{90}$ – фон	135 107	130 103	119 96	111 92	109 88
Фон + N_{30}	135 107	129 103	116 96	107 92	104 89
Фон + N_{60}	136 108	130 103	115 96	105 91	102 88
Фон + N_{90}	136 109	129 104	112 97	101 92	97 89
Фон + N_{120}	137 108	129 103	112 95	100 90	96 86
Фон + N_{150}	137 109	128 104	109 95	97 90	93 86
Фон + N_0 + N_{30}	135 108	130 103	118 96	109 92	106 89
Фон + N_0 + N_{60}	136 107	130 103	117 96	108 92	106 88
Фон + N_{30} + N_{60}	135 108	128 103	114 96	105 92	102 89
Фон + N_{60} + N_{30}	136 108	128 104	113 97	102 92	99 88
Фон + N_{60} + N_{60}	136 108	128 104	112 96	102 91	99 87
Фон + N_{30} + N_{60} + N_{30}	135	127	113	102	100

	107	104	97	93	87
Фон + N_{60} + N_{30} + N_{30}	137 109	129 104	112 98	101 93	98 87
Фон + N_{60} + N_{60} + N_{30}	136 108	128 104	111 97	100 92	97 88
$НІР_{05}$ 2007 р.	*5* *4*	*5* *4*	*5* *5*	*4* *4*	*5* *4*
2008 р.	*7* *5*	*6* *5*	*5* *5*	*5* *4*	*5* *4*
2009 р.	*7* *6*	*6* *5*	*5* *4*	*5* *5*	*4* *4*

Примітка. *Над рискою – в шарі ґрунту 0–20, під рискою – 20–40 см.

Проведені дослідження показали, що вміст рухомих сполук калію в ґрунті залежав від застосування добрив та інтенсивності використання його рослинами тритикале ярого. У середньому за три роки досліджень встановлено, що на перших етапах росту тритикале ярого спостерігалась максимальна його кількість у всіх варіантах досліду. У варіанті без добрив вміст рухомих сполук калію становив 112 мг/кг ґрунту у шарі 0−20 см і 103 мг/кг у шарі 20−40 см .

При внесенні калійних добрив у нормі 90 кг/га д. р. цей показник становив відповідно 137 і 109 мг/кг ґрунту. За вмістом рухомих сполук калію забезпеченість ним рослин на чорноземі опідзоленому була підвищена, а при застосуванні калійних добрив − висока.

Найбільша інтенсивність поглинання рухомих сполук калію рослинами тритикале ярого проходить від початку кущіння до фази колосіння. Протягом цього періоду вміст рухомих сполук калію на неудобрених ділянках знижувався на 18%, а у варіанті із застосуванням N150 на 24%. Це свідчить про те, що поліпшення азотного живлення сприяє посиленню засвоєння калію рослинами тритикале ярого. Найменший вміст рухомих сполук спостерігався у фазу повної стиглості тритикале ярого. На контролі у шарі ґрунту 0−20 см його вміст становив 87 мг/кг, у шарі 20−40 см − 84 мг/кг, у варіанті з найбільшою нормою азотних добрив становив відповідно 93 і 86 мг/кг. Хоча варто відмітити, що вміст рухомих сполук калію у шарі ґрунту 0−40 см знижувався всього лише на 5−8 мг/кг ґрунту.

Дослідженнями встановлено, що на продуктивність сортів тритикале ярого істотний вплив мали погодні умови вегетаційного періоду та норми і строки застосування азотних добрив (табл. 4). У середньому за три роки досліджень врожайність тритикале ярого сорту Хлібодар харківський на неудобрених ділянках становила 47,9 ц/га і зростала до 70,1 ц/га у варіанті з найбільшою нормою азотних добрив. Проте вона значно коливалась протягом років досліджень. Так, у 2007 році у контрольному варіанті врожайність становила лише 20,3 ц/га і зростала до 32,4 ц/га або на 60% при застосуванні N150. У 2008 році цей показник зростав відповідно з 58,3 до 84,2, або на 44%, у 2009 − з 65,2 до 93,7 ц/га, або на 43%.

Таблиця 4

Врожайність тритикале ярого сорту Хлібодар харківський залежно від норм і строків застосування азотних добрив, ц/га

Варіант досліду	*Рік дослідження*			*Середнє за три роки*	Приріст до контролю
	2007	2008	2009		
Без добрив (контроль)	20,3	58,3	65,2	47,9	–
$P_{90}K_{90}$ – фон	22,9	62,0	68,1	51,0	3,1
Фон + N_{30}	26,4	69,0	76,4	57,3	9,4
Фон + N_{60}	29,2	74,7	83,5	62,5	14,6
Фон + N_{90}	31,6	79,8	89,2	66,9	19,0
Фон + N_{120}	32,1	83,0	92,3	69,1	21,2
Фон + N_{150}	32,4	84,2	93,7	70,1	22,2
Фон + N_0 + N_{30}	23,3	63,4	68,9	51,9	4,0
Фон + N_0 + N_{60}	23,5	64,1	69,2	52,3	4,4
Фон + N_{30} + N_{60}	26,8	71,1	78,0	58,6	10,7
Фон + N_{60} + N_{30}	30,0	75,8	84,9	63,6	15,7
Фон + N_{60} + N_{60}	30,7	76,9	85,4	64,3	16,4
Фон + N_{30} + N_{60} + N_{30}	26,9	71,7	78,3	59,0	11,1
Фон + N_{60} + N_{30} + N_{30}	30,5	77,1	85,3	64,3	16,4
Фон + N_{60} + N_{60} + N_{30}	30,8	77,8	85,9	64,8	16,9
$НІР_{05}$	*1,4*	*3,6*	*4,0*		

Слід зазначити, що ефективність азотних добрив залежала від погодних умов вегетаційного періоду тритикале ярого. Так, у 2007 році приріст урожайності зерна у варіанті з внесенням лише фосфорних і калійних добрив становив 2,6

ц/га і зростав до 12,1 ц/га при застосуванні N_{150}, тоді як у 2008 році цей показник зростав відповідно з 3,7 до 25,9, у 2009 − з 2,9 до 28,5 ц/га.

Варто відмітити, що роздрібне застосування азотних добрив у фазах виходу у трубку і колосіння було менш ефективним порівняно з одноразовим внесенням при вирощуванні обох сортів тритикале ярого.

Висновки. Вміст мінерального азоту в ґрунті залежить від погодних умов і норм добрив. Для поліпшення азотного живлення тритикале ярого впродовж вегетаційного періоду всю норму азотних добрив слід вносити весною під передпосівну культивацію. Фосфорні і калійні добрива сприяють покращенню фосфатного і калійного режимів ґрунту, проте порівняно з азотними добривами, забезпечують менший приріст урожаю. Тритикале яре характеризується високою продуктивністю, а також високою реакцією на застосування азотних добрив. Причому найбільш ефективним є внесення їх під передпосівну культивацію. Ефективність азотних добрив залежить від особливостей погодних умов упродовж вегетаційного періоду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Блажевич Л.Ю. Вплив агрометеорологічних факторів на тривалість етапів органогенезу та продуктивність тритикале ярого / Л.Ю. Блажевич // Науковий вісник НАУ. − №123. − 2008. − С. 87−93.

2. Солодушко М.М. Вплив мінерального живлення на продуктивність і якість зерна озимого тритикале / М.М. Солодушко // Бюлетень Інституту зернового господарства. − №31−32. − 2007. − С. 95−99.

3. Конащук І.О. Вплив мінеральних добрив на урожай зерна тритикале озимого і ярого / І.О. Конащук // Бюлетень Інституту зернового господарства. − №33−34. − 2008. − С. 87−91.

4. Любич В.В. Вплив азотного живлення на врожайність і кормові властивості зерна тритикале ярого / В.В. Любич // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Ґжицького. − Львів, 2009 − Т. 11. – № 2. – Ч. 3. − С. 131−136.

5. Господаренко Г.М. Реакція сортів тритикале ярого на рівень азотного живлення / Г.М. Господаренко, В.В. Любич // Збірник наукових праць Уманського ДАУ. – Умань, 2009. – Вип. 72. – Ч. 1: Агрономія. – С. 21–29.

339.5; 330.3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ М'ЯСОМ ПТИЦІ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Ляховська Олена Василівна
к.е.н., науковий співробітник відділу
проблем реального сектору економіки регіонів
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України»

Анотація. Досліджено основні тенденції експорту м'яса птиці. Зазначено, що виробництво та експорт цього виду м'яса в Україні стрімко розвивається. Виявлено перспективи та основні перешкоди подальшого розвитку зовнішньої торгівлі України м'ясом птиці.
Ключові слова: м'ясо птиці, експорт, імпорт, м'ясна промисловість, світовий ринок.

Впродовж останніх років чітко виражені тенденції до зростання темпів приросту заготівлі сільськогосподарськими виробниками м'яса птиці (за 2013-2018 роки – на 7,75%). Відповідно, зросла і промислова переробка цього виду м'яса. Сьогодні, м'ясо птиці становить основу м'ясної промисловості України (57,36% від виробленого м'яса та м'ясних продуктів у 2018 році).

Загальні тенденції виробництва та переробки цього виду м'яса сприяли розширенню ринків збуту. У 2018 році експорт м'яса птиці зріс у 2,26 рази у порівнянні з 2013. Відтак, у 2018 році близько 26,13% від заготовленого м'яса птиці (у забійній масі) було перероблено на експорт (проти 12,45% – у 2013 році). Загалом, у структурі експортованого м'яса та продуктів з м'яса, м'ясо птиці охолоджене та заморожене становило 86,09%. Вказану продукцію м'ясної промисловості можна назвати найбільш перспективною в плані експортоорієнтованості.

За попередніми даними результатів міжнародної торгівлі 2019 року, Україна посіла 4-те місце серед експортерів м'яса птиці (після Бразилії, ЄС і Таїланду). Обсяг експортованого з України м'яса та субпродуктів становив близько 400 тис.т. [1]. Відповідно, тільки за 11 місяців 2019 року сума експорту м'яса птиці становила 531744 тис.дол.США (при експорті 375107 тис.т.), що позитивно впливає на розвиток міжнародної торгівлі та позиціонує Україну, як конкурентоспроможного експортера (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники міжнародної торгівлі України м'ясом та їстівними субпродуктами птиці

Показник	2014/2013	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2018/2013
Динаміка обсягу експорту	20,12	-7,69	48,90	12,99	21,22	126,11
Динаміка обсягу імпорту	-14,20	0,44	35,99	42,04	10,27	83,53
Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт покриття	4,79	6,06	8,53	8,03	9,76	11,03

*розраховано автором за [2]

Поряд із зростанням експорту м'яса птиці, зріс імпорт даної продукції. Такі тенденції зумовлені попитом на більш дешеву імпортну продукцію (до прикладу, середньорічна ціна експорту м'яса та їстівних субпродуктів птиці у 2018 році становила 1,54 дол.США, а імпорту – 0,38 дол.США).

Загалом, для подальшого розвитку виробництва м'яса птиці в Україні необхідно стимулювати розширення міжнародних ринків збуту. До прикладу, наприкінці 2019 року було переглянуто умови торгівлі цим продуктом України з ЄС, в результаті Європарламент ратифікував угоду з Україною, яка збільшить

квоти на експорт українського м'яса птиці до 68,4 тис.т. – у 2020 році та до 70 тис.т. – у 2021 році [3]. Окрім цього, перспективними залишаються ринки Африки та Східної Азії, де зростає попит на цей вид м'яса.

Слід також зазначити, що основним експортером м’яса птиці в Україні був ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» (агроіндустріальний холдинг) – у 2019 році продукція даної компанії становила близько 90% від експорту [4]. Тому, з метою уникнення ризиків монополізації виробництва та експорту м’яса курятини, доцільно стимулювати розвиток підприємництва у даному напрямку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна увійшла до ТОП-5 світових експортерів курятини. *Українські національні новини. Інформаційне агентство*. URL: https://www.unn.com.ua/uk/news/1846199-ukrayina-uviyshla-do-top-5-svitovikh-eksporteriv-kuryatini (Дата звернення: 13.02.2020)

2. Митна статистика. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: http://sfs.gov.ua/ms/f11 (Дата звернення: 13.02.2020)

3. Уряд провів дерегуляційне засідання та схвалив низку інших важливих рішень. *Урядовий портал.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-proviv-deregulyacijne-zasidannya-ta-shvaliv-nizku-inshih-vazhlivih-rishen (Дата звернення: 13.02.2020)

4. Експорт української курятини на 90% забезпечує МХП Косюка. *Українські національні новини. Інформаційне агентство*. URL: https://www.unn.com.ua/uk/news/1831432-eksport-ukrayinskoyi-kuryatini-na-90-zabezpechuye-mkhp-kosyuka (Дата звернення: 13.02.2020)

УДК 378.147:005.336.2-025.64:80

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ТВОРЧОГО СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Морозова Маргарита Вячеславівна
аспірант кафедри педагогіки
викладач кафедри романо-германської філології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Анотація: У роботі було теоретично обґрунтовано професійне становлення майбутнього вчителя іноземної мови як творчого суб'єкта освітньої діяльності. Було зазначено критерії особистості майбутнього вчителя іноземної мови як суб'єкта. Охарактеризовано головні умови становлення майбутнього викладача іноземної мови, суб'єкта освітньої діяльності.

Ключові слова: майбутній вчитель, іноземна мова, суб'єкт, суб'єктна позиція, освітня діяльність.

Сучасне суспільство створює нові можливості для ініціативних, креативних, самостійних та активно діючих суб'єктів. Це ставить перед сучасним освітнім процесом принципово нові завдання формування майбутнього викладача іноземної мови як суб'єкта, здатного до ініціативи і самостійного вибору, до власних незалежним оцінкам, креативного, спроможного прогнозувати появу проблем і знаходити їх рішення, орієнтуватися у величезному потоці інформації, будувати відносини в соціумі, нести відповідальність за своє життя і діяльність, що займає активну життєву позицію.

Освітня діяльність – процес соціально обумовлений, найважливіша його соціальна функція полягає у формуванні особистості майбутнього вчителя іноземної мови, відповідної соціальним вимогам і, перш за все, потребам

суб'єктивності людини. Найважливішим завданням вищої школи при підготовці майбутнього викладача іноземної мови є виконання нового соціального замовлення суспільства – формування його як творчого суб'єкта освітньої діяльності.

Мета – теоретично обґрунтувати професійне становлення майбутнього вчителя іноземної мови як творчого суб'єкта освітньої діяльності.

Майбутній викладач іноземної мови цілеспрямовано, систематично оволодіваючи знаннями, професійними вміннями, гармонійно поєднуючи інтелектуальну і соціальну зрілість, не народжується суб'єктом, а стає ним, коли включається у систему суспільних відношень.

Т. Колодько пише про те, що„суб'єкт – це вища системна цінність сутності людини, сукупність її фундаментальних властивостей та здібностей перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення" [1, с. 14].

С. Шехавцова зазначає „суб'єкт – носій особливих якостей і творець особливої активності, що реалізується в діяльності, яка розвивається внаслідок накопичення потенціалу" [2, с. 90].

Згідно О. Лінник, „суб'єкт – інтегральна характеристика особистості, яка забезпечує активність і самостійність, здатність до досягнення суб'єктно прийнятих цілей, специфічні способи існування у формі свідомості та рефлексії, діяльності та спілкування" [3, с. 79].

У той же час Є. Співаковська вважає, що „суб'єкт – це вища системна цінність сутності людини, сукупність її фундаментальних властивостей та здібностей перетворювати особисту життєдіяльність у предмет практичного перетворення" [4, с. 63].

Суб'єкт – складне поняття про людину як активного діяча. На нашу думку, суб'єкт – це самоствердкуюча, самореалізуюча в освітньому процесі особистість, здатна до ефективної самоорганізації своєї діяльнісної активності. Головними умовами становлення майбутнього викладача іноземної мови,

суб'єкта освітньої діяльності, є досвід, набутий ним у процесі професійної підготовки.

Н. Арістова розглядає категорію суб'єкта і виділяє його суб'єктну та об'єктну позицію. Вона доводить, що суб'єкта позиція – це складна інтегративна характеристика особистості, яка відображає її активно-вибіркове, ініціативно-відповідальне, перетворююче відношення до самого себе, до діяльності, до світу, до життя в цілому. Суб'єктна позиція, на її думку, відображає повноту людської сутності, право особистості на самовизначення, свободу та адекватну поведінку в усіх сферах життєдіяльності. Також вона відображає спосіб самореалізації, самоствердження та саморозвитку людини. Об'єктна позиція обумовлена нерозвиненими властивостями самосвідомості, спілкуванням та діяльності і характеризується несформованістю Я-концепції, низьким рівнем мотивації та самооцінки, відсутністю життєвих перспектив та потреб в досягненнях [5, с. 102].

Суб'єктом освітньої діяльності є майбутній викладач іноземної мови, якому, поряд із загальними характеристиками, притаманні і специфічні характеристики, пов'язані з особливою формою активності – пізнавальною активністю. До цих специфічних характеристик відносять бажання вчитися, вміння навчатися і прагнення до застосовування отриманих знань.

К. Абухальнова-Славська виокремлює п'ять критеріїв особистості майбутнього вчителя іноземної мови як суб'єкта:

– здатність до рефлексії та усвідомлення постійно виникаючих зовнішніх (між умовами, зовнішніми вимогами, обов'язками та особистими цілями, цінностями, установками, потребами) та внутрішніх (між установками та отриманою інформацією, переконаннями та бажаннями) протиріч та конфліктів;

– здатність структурувати данні протиріччя в цілі та завдання;

– здатність співвідносити власні цілі з реально наявними умовами та обставинами і знаходити адекватні шляхи рішення поставлених завдань, використовуючи усі можливі внутрішні та зовнішні ресурси;

– здатність співвідносити теперішнє з майбутнім, оцінювати перспективу, розглядаючи власне життя не тільки з позиції тут і зараз, а в усій її цілісності, протяжності;

– наявність внутрішньої стійкості до впливів ззовні, незалежності і свободи у прийнятті власних рішень;

– прагнення до самовдосконалення, самореалізації, самоактуалізації і втіленню свого внутрішнього світу у зовнішнє;

– пізнання себе як суб'єкта, відношення до себе як до джерела життєвих змін, причини зроблених вчинків та подій, які відбуваються, прийняття на себе відповідальності за власне життя в усій його послідовності та цілісності [6, с. 8].

Майбутній викладач іноземної мови як суб'єкт освітньої діяльності являє собою сукупність, сплав індивідуальних, особистісних, власно суб'єктних якостей, адекватність яких щодо вимог професії забезпечує ефективність його праці.

Таким чином, виступаючи суб'єктом складного та багатогранного освітнього процесу, майбутній викладач іноземної мови, перш за все, є особистістю, яка наділена певними якостями та особливостями. Серед них є такі, які необхідно постійно розвивати і вдосконалювати, щоб мати право бути повноцінним суб'єктом педагогічної діяльності. Головними ознаками становлення майбутнього викладача іноземної мови як творчого суб'єкта освітньої діяльності є розвиток здібностей та можливостей, творчий, дослідницький характер професійної діяльності, мотивація до усвідомленої професійної самоорганізації та самовдосконалення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kolodko T.M. Subjectivity as an integrative characteristic of the future foreign language teacher professional competence / T.M. Kolodko // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2018. – VI (69). – Issue : 165. – P. 12 – 16.

2. Шехавцова С.О. Теоретичні і методичні засади формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки : дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / С.О. Шехавцова ; ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". – Старобільськ, 2017. – 476 с.

3. Лінник О.О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії : підготовка до співпраці з молодшими школярами : монографія / О.О. Лінник. – К. : Слово, 2014. – 304 с.

4. Співаковська Є.О. Проблеми підготовки майбутнього вчителя-гуманітарія до професійно діяльності у полісуб'єктому навчальному середовище / Є.О. Співаковська // Наукові записки. Серія : педагогіка. – 2013. – № 2. – С. 62 – 67.

5. Арістова Н.О. Теоретичні та методичні засади формуваня професійної суб'єктності майбутніх філологів : дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Олександрівна Арістова. – Київ, 2017. – 572 с.

6. Абульханова-Славская К.А. Психосоциальный и субъектный подходы к исследованию личности в условиях социальных изменений / К.А. Абульханова-Славская, М.И. Воловикова // Психологический журн. – 2007. – Т. 28. – № 5. – С. 5 – 14.

378.046.4

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ КУРСІВ

Муращенко Олена Валентинівна
здобувач кафедри початкової освіти
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

У статті представлена й обґрунтована теоретико-методологічна основа технології модульного навчання в системі післядипломної педагогічної підготовки слухачів курсів, виокремлено провідні теорії поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна, розвивального навчання Л.С. Виготського, програмованого навчання В.П. Беспалько, теоретичні основи диференціації, оптимізації та рефлексії.

Ключові слова: концепції, модульне навчання, післядипломна педагогічна підготовка, провідні теорії, теоретико-методологічна база

Стрімкі зміни в сучасному суспільстві створюють ситуацію нереальності здобути освіту на все життя та вимагають від освітньої системи застосування нових продуктивних підходів у підготовці кваліфікованих працівників. З огляду на це, виникає потреба в ефективних способах реалізації основних вимог до сучасної системи освіти, інноваційних педагогічних технологій, які здатні забезпечити високий рівень компетентності спеціалістів, зробити освіту гнучкою, відкритою та індивідуалізованою. Однією з таких, на нашу думку, є технологія модульного навчання, яка спрямована на активізацію освітнього процесу засобами самостійного навчання за цільовою індивідуалізованою програмою.

Ідеї модульного навчання беруть початок у працях Б.Ф. Скінера [1] і отримали теоретичне обґрунтування й розвиток у роботах Дж. Расела [2], Б. Гольдшмідта та М. Гольдшмідта [3], Дж. Клінгстеда [4], К. Курха [5], Г. Оуенса [6] та ін. Вони прагнули дозволити студентам працювати у зручному темпі та обирати індивідуальний спосіб навчання [3]; допомогти студентам визначити рівень своїх навчальних досягнень та дати можливість самостійно здобувати освіту за коригувальними модулями [4].

Поштовхом до впровадження модульного навчання стала конференція ЮНЕСКО, що відбулася у Парижі в 1974 році, яка рекомендувала створення відкритих і гнучких структур професійного навчання, що дозволяють пристосовуватися до потреб виробництва, науки та адаптуватися до змінених умов [7, с.16, 50]. Цим вимогам найкращим чином відповідало модульне навчання, яке дозволяло будувати зміст з блоків, інтегрувати різні види й форми навчання, здобувати освіту студентам самостійно за індивідуальною програмою у зручному для них темпі.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки науковці прикладають чимало зусиль для створення передумов забезпечення цілеспрямованості, системності й індивідуалізації модульного навчання, підвищення рівня самостійності студентів та активізації їх діяльності. Зокрема, В.М. Гареєв, Є.М. Дурко, С.І. Куліков, Г. Оуенс та ін. пропонують інтегрувати різні методи й форми навчання**,** В.Б. Закорюкін, В.І. Панченко, Л.М. Твердін та ін. підкреслюють важливість побудови змісту освіти з гнучких навчальних модулів, Й. Прокопенко [7], М.А. Чошанов, П.А. Юцявічене та ін. розкривають питання досягнення високого рівня підготовленості студентів до професійної діяльності, В.В. Карпов, М.Н. Катханов, М.А. Анденко та ін. – встановлення міждисциплінарних зв’язків та розв’язання проблеми взаємодії між спеціальними кафедрами вищої школи.

Модульне навчання виникло як альтернатива традиційному навчанню з метою сприяння розвитку учнів, їх уміння працювати з урахуванням індивідуальних способів опрацювання навчального матеріалу та інтегрує основні загальнонаукові методологічні принципи системного, діяльнісного та особистісного підходів педагогічної теорії й практики, а саме:

1. З позиції *системного підходу* модульне навчання є цілеспрямованою, багатофункціональною, гнучкою та незалежною від зовнішнього середовища проектом педагогічної системи, що реалізується в освітній практиці.
2. *Діяльнісний підхід* до організації навчання передбачає активну роль студента, який здобуває знання в самостійній діяльності, розвиток його мотиваційної сфери, формування вміння здійснювати самоконтроль та самооцінку, забезпечуючи тим самим рефлексивний освітній процес (Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов).
3. *Особистісний підхід* до проектування і реалізації модульної технології навчання передбачає врахування індивідуальних особливостей особистості кожного студента, що відображається в розробці індивідуалізованих програм навчання, в можливості вибору курсів, тематики курсових і дипломних проектів, проведення індивідуальних консультацій тощо.

Теоретико-методологічною базою технології модульного навчання є:

- теорія поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін);
- теорія розвивального навчання, за якою навчання орієнтується на зону найближчого розвитку особистості, що знаходиться між актуальним і потенціальним рівнями розвитку, а завдання для студента повинні бути настільки складними, щоб він працював з напруженням своїх розумових сил, але, разом з тим, і настільки пасильним, щоб було достатньо міри допомоги студенту (Л.С. Виготський);
- теорія програмованого навчання, окремі положення якої визначають чіткий алгоритм і логіку дій студентів на основі самоконтролю, індивідуалізованого темпу навчально-пізнавальної діяльності (В.П. Беспалько);

- елементи технологічного підходу виражаються в попередньому проектуванні процесу модульного навчання, в поетапності й цілеспрямованості діяльності та в створенні умов для досягнення цілей;
- з використанням кібернетичного підходу в модульному навчанні здійснюється гнучке управління діяльністю учнів на основі оперативного зворотного зв'язку та самоврядування (Л.Н. Ланда, Н.Ф. Тализіна, Л.М. Фрідман);
- теоретичні основи диференціації, оптимізації й проблемності, які розкриваються в принципах і закономірностях побудови модульного навчання, у відборі методів і форм його реалізації;
- рефлексивний підхід до процесу модульного навчання ґрунтується на ідеї рефлексивного керування навчально-пізнавальним процесом, за яким студент усвідомлює сенс своєї діяльності.

Виходячи із зазначеного, у модульному навчанні концентруються основи системного, діяльнісного та особистісного підходів навчання, а теоретико-методологічною базою є теорії поетапного формування розумових дій П.Я. Гальперіна, розвивального навчання Л.С. Виготського, програмованого навчання В.П. Беспалько, теоретичні основи диференціації, оптимізації, рефлексії тощо.

На основі концепції цих теорій відбувається побудова технології модульного навчання в системі післядипломної освіти, яка відрізняється від інших навчальних систем своїми специфічними принципами, цілями, змістом та методикою організації навчального процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Modular approach in technical education. – Paris, Unesco, 1989.
2. Russell J.D. Modular Instruction. – Minneapolis, Minn., Burger Publishing Co., 1974.
3. Goldshmid B., Goldshmid M.L. Modular Instruction in Higher Education // Hig her Education. 1972. – C 2.

4. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М.: Арена, 1994. – С. 17.
5. Curch C. Modular Courses in British Higher Education // A critical assessment in Higher Education Bulletin. – 1975. – Vol. 3.
6. Owens G. The Models in «Universities Quarterly» // Universities Quarterly, Higher education and society. – Vol. 25. – № 1.
7. Прокопенко Й. Модулна система за усъвършенствувание на руководни кадри на низова и средни звена // Проблема на труда. – София. – 1985. – № 2. – С. 11-21.

УДК 338

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Назарчук Тетяна Валеріївна
к.е.н., доцент
Ряба Анна Ігорівна
Студент
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Анотація: у статті розглянуто проблематику стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами. Визначено та обґрунтовано стратегічні орієнтири розвитку сільськогосподарського підприємства на основі визначеного стратегічного набору функціональних стратегій.
Ключові слова: стратегія, розвиток, сільськогосподарське підприємство, функціональні стратегії.

За умов нестабільного зовнішнього середовища у сільськогосподарських підприємств виникає необхідність впровадження ефективних важелів стратегічного управління для забезпечення сталого розвитку. Динамічний розвиток сучасного ринку та стрімкий вплив науково-технічного прогресу посилюють необхідність стратегічного управління розвитком сільськогосподарських підприємств. Внутрішня та зовнішня конкуренція, поширення імпортованих товарів на вітчизняному ринку, зниження ефективності вітчизняного виробництва зумовлюють розгляд стратегічного управління як першочергової управлінської проблеми, вирішення якої забезпечить виживання сільськогосподарських підприємств в економічному середовищі.

Головним чинником розвитку будь-якого підприємства є обрана і обґрунтована стратегія, яка дає можливість досягти чіткої визначеної мети. За умов жорсткої конкуренції все більш нагальною є проблема вибору чіткої та погодженої стратегії, яка конкретизується шляхом обґрунтування функціональних стратегій розвитку.

У світовій практиці виокремлюють три основних види стратегій розвитку підприємства, кожний з яких повністю обґрунтований специфікою виробництва:

1) стратегія зростання (розвитку) відображає намір підприємства збільшувати обсяги продажу, прибутку, капіталовкладень;

2) стратегія стабілізації (сталості) характеризує прагнення підприємства зберегти досягнуті обсяги виробництва в умовах суттєвої нестабільності обсягів продажу і прибутку;

3) стратегія виживання – оборонна стратегія в умовах глибокої кризи діяльності підприємства [2].

В якості об’єкта дослідження нами було обрано сільськогосподарське підприємство ТОВ ЕКФ «Власна справа». Основна мета удосконалення стратегічного набору управління господарською діяльністю ТОВ ЕКФ «Власна справа» – створення такої системи, яка давала можливість з урахуванням зовнішнього внутрішнього стратегічного потенціалу забезпечувати ефективне довгострокове існування підприємства.

Аналіз досягнутого стану розвитку ТОВ ЕКФ «Власна справа» та його потенціалу дає змогу визначити загальний перелік стратегій підприємства з урахуванням їхніх особливостей: адаптації або формування впливу на середовище (табл. 1), після цього будуть сформульовані основні проекти розвитку підприємства.

Аналіз сильних і слабких сторін виявив, що досліджуване підприємство має значний потенціал для розвитку і диверсифікації своєї діяльності. Основними завданнями для досягнення мети підприємства на сьогодні мають бути такі:

найбільш повно використати земельний, природний, ресурсний, людський та просторовий потенціал підприємства та визначення напрямів сталого розвитку. Тому стратегія розвитку ТОВ ЕКФ «Власна справа» повинна передбачати комплексний розвиток та збільшення економічної ефективності підприємства в комплексі з можливістю отримання визначених конкурентних переваг.

Таблиця 1

Стратегічні напрями розвитку ТОВ ЕКФ «Власна справа» на період 2020-2024 рр

Вид стратегії	Характеристика стратегії
Корпоративна стратегія	Стратегія сталого розвитку
Ділова стратегія	Стратегія лідерства за витратами
Конкурентна стратегія	Стратегія послідовника з елементами стратегії лідерства
Функціональні стратегії	Стратегія диверсифікації виробництва Енергозберігаюча ресурсна стратегія Агрологістична стратегія Стратегія управління ризиками

Для сільськогосподарського підприємства базовими функціональними стратегіями є виробничі стратегії. Процес формування та вибору стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства потребує системного підходу. При цьому важливо чітко визначити параметри, що характеризуватимуть конкурентні та виробничо-технологічні можливості підприємства і будуть відображати їх взаємозв'язки в процесі вибору стратегічної позиції.

Сучасні тенденції економічної динаміки характеризуються сталим та стійким зростанням цін на енергетичні ресурси. В таких умовах зростає потреба забезпечення енергетичного попиту національних споживачів традиційними та альтернативними джерелами енергії. З урахуванням цього в якості пріоритетних стратегій було обрано стратегію диверсифікації за рахунок виробництва біоетанолу із цукрових буряків. Використання ресурсозберігаючих технологій виробництва, зокрема з використанням альтернативних видів палива, таких як біоетанол дадуть можливість суттєво покращити ефективність виробництва [4].

Враховуючи вагомість кожної цілі та політику, що забезпечує їх реалізацію, у табл. 2 наведемо набір функціональних стратегій, рекомендований для ТОВ ЕКФ «Власна справа».

Таблиця 2

Набір функціональних стратегій розвитку ТОВ ЕКФ «Власна справа»

Проекти розвитку	Політика реалізації	Період
Ціль: диверсифікація виробництва для зменшення ризиків недоотримання прибутку (ФС1)		
Організаційно-виробничі	Диверсифікація діяльності за рахунок виробництва біоетанолу із цукрових буряків (Ц11)	2020
	Реорганізація структури, введення посади проектного менеджера (Ц12)	2020
	Розширення ринків збуту біоетанолу (Ц13)	2021
Ціль: впровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції рослинництва (ФС2)		
Техніко-технологічні, екологічні	Використання біодизельного палива, виробленого із ріпакової олії та використання біоетанолу, виробленого з цукрових буряків (Ц21)	2021
	Визначення резервів енергозбереження та оцінка ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій (Ц22)	2021
	Проведення сортооновлення (Ц23)	2022
Ціль: оптимізація витрат за рахунок удосконалення логістичної стратегії (ФС3)		
Організаційно-управлінські	Формування інтегрованої агрологістичної системи (Ц31)	2020
	Визначення напрямів економії витрат в логістичних потоках (Ц32)	2021
	Оцінка ефективності сформованої агрологістичної системи (Ц33)	2022
Ціль: розвиток системи ризико-захищенності підприємства (ФС4)		
Організаційно-управлінські	Введення посади ризик-менеджера (Ц41)	2020
	Розробка функціональної стратегії управління ризиками на підприємстві (Ц42)	2020-2021

Перспективи розвитку ринку енергетичних культур для біоенергетики пов'язані з можливістю переробки надлишків вирощуваних зернових та технічних культур, а також використанням наявних значних площ незадіяних земель, придатних для вирощування даних культур [4].

Зважаючи на перспективність розвитку сировинної бази для отримання біоетанолу, складаються всі передумови щодо розширення цього виду діяльності і у ТОВ ЕКФ «Власна справа».

В ході дослідження нами було виявлено, що ресурсно-ринкову стратегію доцільно розробляти, виходячи з двох аспектів: задоволення потреби в якісних ресурсах всіх видів і можливості впровадження ресурсозберігаючої та, водночас, високопродуктивної технології, яка гарантуватиме вищу ефективність на одиницю витраченого ресурсу. Ресурсно-ринкова стратегія розробляється разом з технологічною стратегією, оскільки вони взаємодоповнюють одна одну і не можуть існувати окремо.

Обираючи технологію виробництва сільськогосподарської продукції, потрібно здійснити оцінку за економічними показниками, які підтвердять чи спростують доцільність її використання. Ресурсозберігаючі та водночас високопродуктивні технології повинні застосовуватися в рослинництві і тваринництві, а також при зберіганні та переробці продукції на аграрному підприємстві. За статистичними даними нами було встановлено, що перехід у рослинництві від традиційних до передових технологій забезпечує підвищення врожайності культур та економію людських і матеріальних ресурсів.

Одним з основних завдань аграрної логістики є утворення інтегрованої ефективної системи регулювання і контролю за матеріальними та інформаційними потоками сільськогосподарських підприємств, яка забезпечить високу якість поставки продукції.

Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва ТОВ ЕКФ «Власна справа», ефективна логістична стратегія – це джерело формування додаткового прибутку за рахунок скорочення внутрішньогосподарських витрат на комплекс логістичних активностей [1].

Необхідність формування логістичної стратегії підприємства випливає з того, що вона дає змогу швидко реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища за рахунок урахування великої кількості факторів і наявності необхідної кількості потрібної інформації.

Логістичне управління у ТОВ ЕКФ «Власна справа» знаходиться на початковому етапі розвитку. Саме тому завдання вдосконалення формування системи управління на засадах логістики набуває важливого значення.

На нашу думку, важливою складовою підвищення економічної ефективності логістичної системи є визначення та реалізація резервів економії та/або оптимізації витрат ресурсів [6]. Слід зауважити, що процес формування ефективності передбачає врахування витрат, їх економії та/або оптимізації на всіх етапах проходження матеріального та супутніх йому фінансових, інформаційних, енергетичних та кадрових потоків (табл. 3).

Серйозну увагу потрібно привертати також стратегічним ризикам в агробізнесі, які, як правило, менш передбачувані і, можливо, навіть не є дуже ймовірними, але їхні наслідки в разі настання – катастрофічні. Крім того, стратегічними ризиками, як правило, складно управляти, що потребує більше креативних стратегій.

Ризик у сільському господарстві є особливим, що пов’язано з великою непередбачуваністю природних і виробничих умов у цій галузі. Однак технічний прогрес створює можливості для більш широкої протидії різного виду природно-атмосферним загрозам. Значно більшою загрозою для сільськогосподарських підприємств є ризик, пов’язаний з прийняттям помилкових управлінських рішень, неможливістю збуту товарної продукції, необхідністю продажу за цінами, що не дозволяють вести рентабельне виробництво [5].

На нашу думку, створення функціональної стратегії управління всією сукупністю ризиків має передбачати планування та виконання таких видів робіт: вибір керівника функціональної стратегії управління ризиками та його команди; створення центрів відповідальності за основними видами ризиків; виявлення пріоритетних сфер основних ризиків і супутніх елементів їхнього прояву; об’єднання однорідних ризиків у групи; визначення рівня професіоналізму менеджерів і призначення відповідальних відповідно до специфіки прояву ризиків; проведення тренінгів з відповідальними

виконавцями корпоративної стратегії; контроль виконання плану кожним відповідальним центру із ризиків тощо.

Таблиця 3

Напрями економії витрат ресурсів в логістичній системі ТОВ ЕКФ «Власна справа»

<table>
<tr><td rowspan="2">Види потоків</td><td colspan="4">Етапи проходження потоків в логістичному циклі</td></tr>
<tr><td>Постачання</td><td>Виробництво</td><td>Зберігання</td><td>Розподіл</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Матеріальні потоки</td><td colspan="2">Економія матеріальних витрат за рахунок використання кормів власного виробництва</td><td colspan="2" rowspan="2">Економія витрат за рахунок оптимізації складських витрат</td></tr>
<tr><td>Економія за рахунок оптимальних закупівель ресурсів</td><td>Економія за рахунок скорочення простоїв техніки, удосконалення технологічних процесів</td></tr>
<tr><td colspan="4">Економія витрат за рахунок скорочення втрат ресурсів, зменшення розміру запасів</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Інформаційні потоки</td><td colspan="4">Економія витрат за рахунок скорочення втрат ресурсів, зменшення розміру запасів</td></tr>
<tr><td>За рахунок своєчасного отримання і надання достовірної інформації постачальникі в</td><td>За рахунок оптимальної організації виробничого процесу</td><td>За рахунок зменшення витрат на обслуговування складських процесів</td><td>За рахунок скорочення трансакційних витрат</td></tr>
<tr><td>Енергетичні потоки</td><td colspan="4">Економія витрат енергії за рахунок:
1. раціоналізації використання енергоресурсів на виробництво і реалізацію продукції підприємства;
2. зменшення прямих витрат енергії;
3. забезпечення заданих рівнів технологічних характеристик, технологічних процесів;
4. ефективного використання технічних та складових логістичних систем
підприємства;</td></tr>
</table>

	5. зменшення енергоємності транспортного процесу.	
	Економія витрат за рахунок: 1. Використання збалансованих кормових раціонів по енергії; 2. Оптимізації енергоємності відгодівлі з урахуванням енергоємності основної та побічної продукції	Економія витрат енергії за рахунок стабілізації вихідних енергетичних потоків
Фінансові потоки	Економія ресурсів за рахунок: 1. зменшення витрат, пов'язаних із зменшенням запасів; 2. скорочення величини оборотних коштів при прискоренні швидкості руху коштів	

Від ефективності здійснення ризик-менеджменту залежать перспективи не тільки майбутнього розвитку, а й функціонування підприємства як суб'єкта ринку. Управління економічними ризиками дасть змогу ТОВ ЕКФ «Власна справа» не лише мінімізувати можливі втрати від конкретної угоди чи операції, а й за професійного їх здійснення можливість прийняти оптимальне рішення щодо вибору напрямів діяльності підприємства й одержати максимально можливий прибуток за конкретної ринкової ситуації.

Підвищення ефективності суб'єктів господарювання багато в чому стало визначатися умінням менеджерів знижувати й управляти не окремими ризиками, а всією їх сукупністю.

Запропонований набір функціональних стратегій, на нашу думку, визначає стратегічні орієнтири розвитку та дасть можливість підвищити ефективність та результативність діяльності підприємства.

Отже, першочерговими проектами в стратегії розвитку підприємства будуть виробничі проекти: диверсифікація портфелю діяльності, використання ресурсозберігаючих технологій, оптимізація посівних площ та застосування раціональної сівозміни, проведення сортооновлення тощо.

Таким чином, якщо підприємство розроблятиме стратегією розвитку і запроваджуватиме стратегічне управління, то матиме можливість поводитися послідовно і системно в аграрному бізнесі, зокрема та в ринковому

динамічному конкурентному середовищі у цілому, що збільшує ймовірність досягнення поставленої мети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аранчій В.І. Особливості формування стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/12_56804.doc.htm.

2. Баланович А.М. Теоретико-методичні засади формування стратегій розвитку підприємства // Науковий вісник ХДУ. – 2014. - № 8, ч. 2. – С. 77-81.

3. Бондаренко С.М. Стратегія підприємства як чинник його конкурентоспроможності / Бондаренко С.М., Готь О.Я. // Ефективна економіка. – 2017. - № 6.

4. Дейнеко Л.В. Проблеми виробництва та використання біопалива в Україні / Л.В. Дейнеко, О.Г. Загній [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.essuir.sumdu.edu.ua/ bitstream/123456789/10780/1/Deineko.pdf

5. Шелегеда Б.Г. Стратегічне управління потенціалом підприємства: монографія / Б.Г. Шелегеда, Н.В. Касьянова, А.Я. Берсуцький та ін. – Донецьк : Вид-во ДонУЕП, 2016. – 219 с.

6. Чупайленко О. А. Розвиток використання біопалива для автотранспорту в Україні / О. А. Чупайленко // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Науковий журнал: в 2 ч. Ч. 2: Серія: "Економічні науки" — К.: НТУ, 2014. — Вип. 13. — С. 133—143.

УДК 663.42.84:10

ЗБАГАЧЕННЯ МОЛОКА ГАРБУЗОВИМ ПЮРЕ З МЕТОЮ ЗБАГАЧЕННЯ ЙОГО β-КАРОТИНОМ

Одарченко Дмитро Миколайович
д.т.н., професор
Соколова Євгенія Борисівна
ст. викладач
Ковалевська Надія Сергіївна
к.е.н., доцент
Харківський державний університет харчування та торгівлі
м. Харків, Україна

Анотація. Молочна галузь займає важливе місце у харчуванні людини. Молочні продукти містять багато вітамінів, жирів, білків і вуглеводів, що робить їх незамінними у споживанні. У процесі виробництва вимоги до якісних характеристик молочних та кисломолочних продуктів постійно підвищується. Все більшої популярності на ринку продовольчих товарів набувають оздоровчі та функціональні продукти, які додатково збагачені вітамінами та мінералами. Доведено, що використання рослинної сировини дає можливість збагатити молоко вітамінами та мінеральними речовинами, а також подовжити термін його зберігання. Тому формування споживних властивостей молока з використанням гарбуза як джерела β-каротину є актуальним завданням харчової промисловості.

Ключові слова: молоко, якість, безпечність, β-каротин, споживні властивості.

У сучасному світі якість та безпечність харчової продукції відіграє суттєву роль. Якість продукції залежить майже на 95% від умов та процесу виробництва [1]. Молочні підприємства виробляють широкий асортимент йогуртів, кефіру, молока, кисломолочного сиру, ряжанки, який постійно

оновлюється. Враховуючи ринкові дослідження , слід зазначити, що попит на ці продукти є стабільним і постійно зростає. Разом з тим, останнім часом якість молочних продуктів викликає багато нарікань, що пов'язане з неякісною сировиною, її фальсифікацією, порушенням технології виготовлення молочних продуктів тощо. Використання рослинної сировини дасть можливість збагатити молоко вітамінами та мінеральними речовинами, а також подовжити термін його зберігання.

Гарбуз відноситься до числа цінних овоче-баштанних культур, плоди і насіння якого мають важливе значення як харчові продукти, що забезпечують дієтичне (завдяки високому вмісту каротину, цукрів, мікроелементів, харчових волокон, крохмалю) і лікувально-профілактичне харчування (знижують ризик серцево-судинних, онкологічних захворювань) [2].

Він містить у достатній кількості кальцій, калій, фосфор, залізо, мідь, фтор і цинк. У гарбузовому м'якуші дуже багато каротину, у гарбузі містяться вітаміни групи В, С, Е, D, РР. Отже, дослідження якості молока збагаченого гарбузовим пюре з метою підвищення вітамінів та мінеральних речовин є актуальними [3].

Для дослідження було обрано молоко коров'яче пастеризоване з масовою часткою жирності 3,2 % з додаванням пюре гарбуза у кількості 5, 10 та 20 мг/100 г.

З органолептичних показників досліджували смак, аромат, зовнішній вигляд, консистенцію та колір контрольного зразку молока без додавання β-каротину та з додаванням у кількості 5,10 та 20 мг/100г.

У результаті органолептичних досліджень, було встановлено, що найкращі показники були у молока збагаченого β-каротином з концентрацією від 5 до 10 мг/100 г, адже має приємний смак і аромат з легким гарбузовим присмаком, однорідну консистенцію, без осадів та грудочок жиру, колір набуває рівномірний по всій масі кремуватий відтінок.

У зразка з масовою часткою β-каротину 20 мг/100 г було відмічено змінення кольору на кремовий з легким жовтим відтінком та незначний осад, що

пов’язаний з високою концентрацією внесення добавки.

З фізико-хімічних показників досліджували титровану та активну кислотність, густину та масову частку сухих речовин контрольного зразку молока без додавання β-каротину та з додаванням у кількості 5,10 та 20 мг/100г.

Аналіз фізико-хімічних показників свідчить про те, що титрована та активна кислотність молока збільшується з додаванням більшої кількості β-каротину з 20,5 до 20,7 та з 6,7 до 6,4 відповідно. Густина дещо збільшується з 1,028 до 1,034. Масова частка сухих речовин також збільшується зі збільшенням концентрації β-каротину, білків та мінеральних речовин пюре гарбуза [4].

Дослідження показали, що додавання β-каротину впливає на гідрофільні властивості казеїну, структуру його глобул і на pH середовище.

Після зберігання було встановлено, що порівняно з контрольним зразком молоко з вмістом β-каротину 20 мг/100 г має найгірші показники під час зберігання та скисає.

У зразках з вмістом 5 та 10 мг/100 г навпаки уповільнюються процеси псування молока, що відбувається за рахунок зниження мікробіологічних процесів.

Досліджували зміни фізико-хімічних показників під час зберігання 24, 36 та 48 годин при температурі +5±2 °С. Після проведення досліджень було встановлено, що найбільш оптимальним додаванням є 10 мг/100 г β-каротину, що позитивно впливає на молоко, процеси псування та скисання зменшуються.

Зразок з масовою часткою β-каротину 20 мг/100 г мав найгірші показники, адже значно підвищив кислотність молока (активну та титровану), що робить продукт не придатним до вживання. Густина зразків майже не змінювалася та залишалася сталою. Вміст сухих речовин у процесі майже не змінювався, що свідчить про позитивний вплив на білки, мінеральні речовини у процесі зберігання.

Дослідження показали, що додавання β-каротину впливає на гідрофільні властивості казеїну, структуру і на pH середовище. Після зберігання було встановлено, що порівняно з контрольним зразком молоко з вмістом β-каротину 20 мг/100 г має найгірші показники під час зберігання та скисає. Визначено, що

найкращі показники має молоко з додаванням β-каротину 10 мг/100 г, яке подовжує термін зберігання та збагачує каротиноїдами, вітамінами та мінеральними речовинами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Новаленко Н. О., Поліщук О., Вишневська О. Сучасні поняття про якість молока. Збірник наукових праць ВНАУ. Безпека продуктів харчування та технологія переробки. 1 (71). 2013. 82–87.

2. Бараболя О. В., Калашник О. В., Мороз С. Е., Жемела Г. П., Юдічева О. П., Сергієнко О. В. Використання напівфабрикатів гарбуза для збагачення хліба пшеничного. Вісник Полтавської державної аграрної академії: Сільське господарство. Рослинництво. №4. 2018. 76–80.

3. Перспективи використання гарбуза в харчовій промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://dspace.nuft.edu. ua/jspui/bitstream/123456789/10558/1/Prospects%20of%20a%20pumpkin.pdf. – Назва з екрана.

4. Одарченко А. М. Товарознавство молочних товарів [Текст]: навч. посібник. Харків: Харк. держ. ун - т харч. та торг., 2007. 336 с.

УДК 623.4.022.3

КОМПЕНСАЦІЯ ВИПАДКОВОЇ ЗМІНИ ВЕЛИЧИНИ ДИРЕКЦІЙНОГО КУТА В СИСТЕМАХ РОЗВІДКИ ТА ЦІЛЕВКАЗУВАННЯ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ КООРДИНАТ ЦІЛІ

Оліярник Богдан Олексійович
д.т.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
Андрієнко Анатолій Михайлович
к.т.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна
Гурнович Анатолій Вікторович
д.т.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки
Збройних Сил України
м. Київ, Україна
Власюк Павло Степанович
заступник начальника відділу
Державне підприємство “Львівський державний завод “ЛОРТА”
м. Львів, Україна

Анотація: для забезпечення визначення величини випадкової зміни значень горизонтального (азимутального) кута при підйомі приладу спостереження, встановленого на підйомній щоглі, запропоновано додатково встановити одноосний твердотільний вібраційний гіроскоп, що використовується в режимі вимірювання кутового повороту.

Ключові слова: вісь, гіроскоп, кут, площина, похибка, розвідка, точність.

Системи розвідки та цілевказування сучасних командирських машин управління артилерійським дивізіоном (батареєю), як правило, оснащені

приладами визначення кутів орієнтації осей візування приладу в просторі. Прилади орієнтування, як правило, внаслідок значної вартості розміщені в корпусі машин. При цьому, визначення осей візування проводиться шляхом перерахунку величини значень зміни рухомих частин приладу відносно корпусу машини. Дирекційний кут машини при цьому визначається з урахуванням цих значень.

Тактика ведення розвідки в багатьох випадках вимагає маскування машин на полі бою шляхом їх розміщення у складках місцевості. Це, в свою чергу, зменшує (або унеможливлює) необхідну дальність ведення розвідки внаслідок низького розміщення осі спостереження над поверхнею землі. Даний недолік можна компенсувати шляхом розміщення приладу спостереження на підйомних щоглах. Однак, у таких системах при автоматизованому підйомі щогли відбувається випадкова зміна величини горизонтального (азимутального) кута спостереження приладу, викликана конструктивними особливостями щогли. Ця зміна відбувається внаслідок довільного повороту – твісту горизонтальної осі щогли на величину до ±00-17 поділок кутоміра (±1°) при кожному підйомі [1, 2]. Таким чином, даний ефект не дозволяє проводити точні визначення дирекційних кутів при цілевказуваннях, особливо на далекі відстані (понад 3000 м).

З метою визначення величини випадкової зміни значень горизонтального (азимутального) кута при підйомі (та після нього) приладу спостереження, встановленого на щоглі, пропонується на основі, де він закріплений, додатково встановити одноосний твердотільний вібраційний гіроскоп, що використовується в режимі вимірювання кутового повороту. Основним режимом роботи вищезгаданого гіроскопа є вимірювання та видача кутової швидкості приладу в інерціальному просторі у проекції на власну вісь чутливості. Видача значень кутових збільшень у просторі відбувається за рахунок інтегрування вимірюваної кутової швидкості. Час виходу гіроскопа на режим забезпечення готовності, похибка вимірювання кутового повороту та

дрейф значень за проміжок часу, мають задовольняти необхідну точність під час визначення координат цілі за час спостереження [3, с. 62-65].

Проведені експерименти показують, що можна досягнути величини значень похибки вимірювання випадкового кутового повороту щогли в горизонтальній площині до 00-01 поділки кутоміра (3,6') під час руху, та в перший момент часу (до 1 хвилини) після нього, що дозволяє в автоматичному (або ручному) режимі зафіксувати ці значення, а також використати їх для внесення поправок у необхідні обчислення координат цілі.

Таким чином, використання одноосного твердотільного гіроскопа в складі системи розвідки та цілевказування при використанні рухомих щогл дозволяє забезпечити необхідну точність роботи системи, а також гарантує збереження і захист дороговартісних тривісних гіроскопів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. MECMAST. The Mechanical Telescopic Mast, Specifications. URL: https://www.fireco.eu/applicazioni-militari/ (дата звернення: 18.02.2020).

2. STILETTO. High accuracy electro-mechanical telescoping mast, Specifications. URL: http://goalltech.com/portfolio-item/military-department-of-defense/?gclid=Cj0KCQiAs67yBRC7ARIsAF49CdWjEwxlRM3TSmyf0Sl-b203GhNvbVP_FEfff5iEmYEUatSz2dnh7rMaApv_EALw_wcB (дата звернення: 18.02.2020).

3. Телелим В.М., Тарасов В.М., Сорока В.С., Артамощенко В.С. Теоретичні основи стрільби і управління вогнем артилерії : підручник. Київ : НАОУ, 2004. 306 с.

УДК 330.101.2:004(477)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Онофрійчук Артем Васильович
економіст з планування
ТОВ "Котлозавод "КРІГЕР"
м. Житомир, Україна
Кравчук Наталія Іванівна
к.е.н., доцент
Житомирський національний агроекологічний університет
м. Житомир, Україна

Анотація: У статті розглядається необхідність переходу України до постінформаційного розвитку суспільства. Підкреслюється роль та значення цифровізації в прискореному розвитку економіки країни. Наводяться основні цілі, завдання, характеристики, обєкти та технології цифрової економіки. Ідентифіковані ключові потенційні переваги та загрози масштабної цифровізації економіки. Окреслено сфери та перспективні напрями цифровізації економіки України.
Ключові слова: інформація, цифровізація, економічна система, технології, цифрова економіка.

Сучасний період радикальної трансформації інформаційних, наукових та енергетичних технологій і неперервний пошук зростання ефективності господарської діяльності сприяють появі нової парадигми розвитку суспільства, заснованої на цифрових технологіях. Технології та електроніка все більше обумовлюють соціальні зміни постіндустріального суспільства, що швидко розвивається на основі інновацій та формують нові системи цінностей. Монополія капіталу, яка являє собою додаткову цінність до вже авансованих

капіталовкладень, нівелюється засобами автоматизації праці, що перетворюються на нову форму цінності, яка в свою чергу не являється ні продуктом праці, ні виражена в грошовому еквіваленті [1]. Насичення буття людини електронно-цифровими пристроями надає багато можливостей самовизначенню та суспільному розвитку, але, водночас створює певні загрози та виклики. Відтак, існує потреба розумного поєднання переваг цифровізації та блокування можливих негативних наслідків, що і обумовило науковий пошук та потребу окремого дослідження.

Цифрова економіка розпочала своє формування навколо швидкого розповсюдження і використання інформації, або цифровізації [2], наступного етапу науково-технічного прогресу, та зумовлює перехідний етап відокремлення ресурсу та робочої сили від управління інформаційними системами. У схваленій урядовій Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 рр. цифровізація розглядається як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [3]. Еволюція економіки та управління економічними процесами невпинно занурюється в сферу цифрових технологій колективного типу, зумовлює нову комунікаційну організаційну систему та спонукає до реінвестування капіталу, а також більш раціонального використання наявних ресурсів, їх повторного використання та використання ресурсів за необхідністю.

Розробка алгоритмів та програмного забезпечення для персональних комп’ютерів та подальше розповсюдження інформаційної мережі Інтернет започаткували нову еру життєдіяльності, що дає змогу краще нормувати економічні відносини для максимізації прибутків та оптимізувати витрати підприємств. За рахунок цифровізації робочих процесів персонал підприємства оптимізує кількість дій, необхідних для виконання завдань, скорочується паперова робота, значно зменшується кількість помилок та підвищується

продуктивність праці. Напроти, збереження звичних алгоритмів роботи в незмінному вигляді може призвести до зниження конкурентоспроможності компаній та повільного реагування на динамічність зовнішнього середовища. Традиційна економічна система також має один суттєвий недолік – споживацький характер, що призводить до виникнення глобальних проблем людства: виснаження запасів, забруднення довкілля, руйнація системи гармонізації суспільства. Цифрова економіка навпаки сприяє створенню благ та надає нові можливості в умовах невпинного зростання кількості населення та потреб. Основні характеристики цифрової економіки можна узагальнити у вигляді рисунку 1.

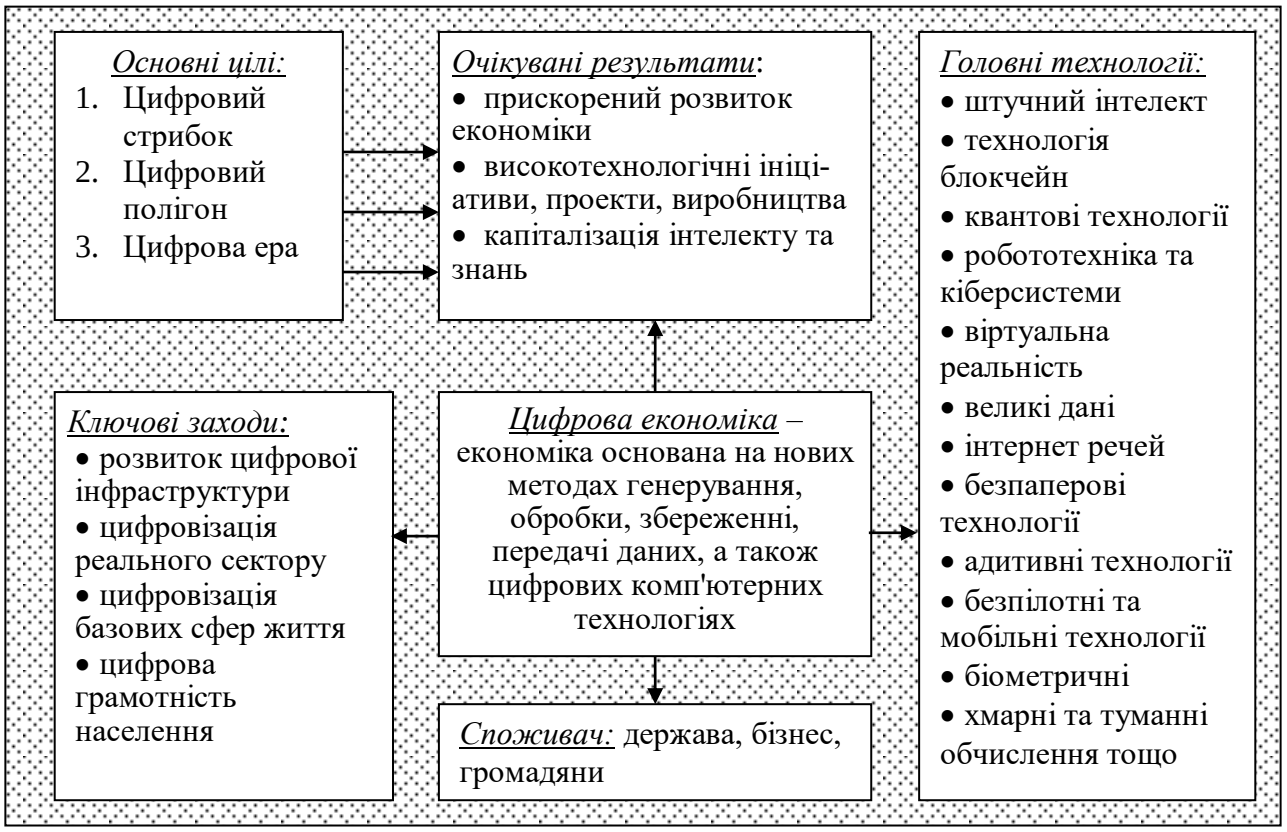

Рис. 1. Основні характеристики цифрової економіки.

Джерело: узагальнено авторами.

Успішний досвід Естонії, Ірландії, Швеції та Ізраїлю свідчить, що безпосередній ефект від комплексного розвитку цифрової економіки становить 20% ВВП протягом п'яти років, а ROI інвестиції в цифрову трансформацію сягає 500% [4].

Технологічні досягнення спричиняють зміщення акценту на продуктивні сили, що організовані навколо нових професійних норм та професійної етики. Економіка дедалі проявляє себе, як промислова функція з розрахунку капітальних витрат, граничної ефективності капіталу, лінійного програмування та модернізації підприємств. Науково-технічна революція програмує збільшення впливу на сучасність висококваліфікованих технічних спеціалістів та науковців, а також формує нові підприємницькі відносини та напрями розвитку. Синергія інтелектуального потенціалу людства та штучного інтелекту створює передумови симбіозу господарювання людини і машини заради досягнення необхідних цілей, основним фактором якого є зниження кількості засобів виробництва відносно їх якості у господарському процесі. Цифрова економіка надає пріоритет науці над технологіями і технологіям над промисловістю, як новій загальносуспільній формі. “Постіндустріальне суспільство спирається на центральне місце знань як на той стрижень, навколо якого будуть організовані нові технології, економічне зростання і соціальну стратифікацію” [5].

Технічна реорганізація промислового управління – важлива закономірність, що веде до високорозвиненої індустріальної системи. Невпинне зростання кількості комп’ютерів та їх з’єднання з мережею Інтернет радикально змінює спосіб управління ланками поставок та дає можливість здійснювати моніторинг і оптимізацію активів, а також діяльність підприємства на найдетальнішому рівні, що в свою чергу впливає на всі галузі промисловості від підприємств до інфраструктури. В широкій перспективі це призведе до так званої економіки за потребою, більш відомої як економіка спільного використання ресурсів. Такий принципово новий спосіб використання товарів і послуг краще об’єднає людей, активи та дані, а також знизить витрати на укладання угод та подолання факторів, що їм перешкоджають.

Переваги цифрових можливостей дедалі більше потребують принципово нових економічних та організаційних структур. Забезпечення конкурентоспроможності компаній нині тісно пов’язане з впровадженням

інновацій в усіх її формах. Це означає, що стратегії, переважно направлені на зниження витрат, виявляються менш ефективними, ніж ті, які засновані на інноваційних технологіях та сучасних методах пропозиції продуктів та послуг. Попит на нові товари та послуги спонукає до нових професій та видів діяльності, а також до оптимізації робочих місць та ефективних альтернатив людської праці. Програмні алгоритми дозволяють вести ефективний моніторинг та отримувати високу якість даних, що створює зручну базу, на основі якої можливе створення процесів автоматизації. Розвиток інтелектуальних машин знижує ризики та вивільняє час для прийняття важливих рішень, а операційні моделі трансформуються в цифрові дані та максимально підвищують можливості використання і обслуговування обладнання, що в свою чергу призводить до більш стабільної роботи та отримання вигідних умов для їх експлуатації. Потенціал полягає в тому, щоб переключити бізнес та споживачів з лінійної моделі використання ресурсів: «бери-роби-викидай», яка спирається на велику кількість легкодоступних ресурсів, до нової промислової моделі, в котрій ефективні потоки матеріалів, енергії та трудових ресурсів, а відтепер і інформації взаємодіють одне з одним та сприяють в своєму устрої функціонуванню зміцненій, регенеруючій та більш продуктивній економічній системі [6]. Відтак, можливим стає узагальнення позитивних сторін та негативних результатів цифровізації економіки (рис. 2).

Донедавна було розповсюджене уявлення про інформаційні системи, як про досить складні, що не піддаються управлінню, проте єдиний набір систем суттєво необхідний в конкурентній боротьбі. Основа нового підходу полягає в русі інформації. “Дайте людям в руки нові технології, переведіть всі бізнес-процеси в електронну форму, готуйтесь до нової ери” [7]. Будь-які зміни несуть за собою нові можливості, тому реакціями організацій на зміни повинні бути не очікування, а підвищення ділової активності.

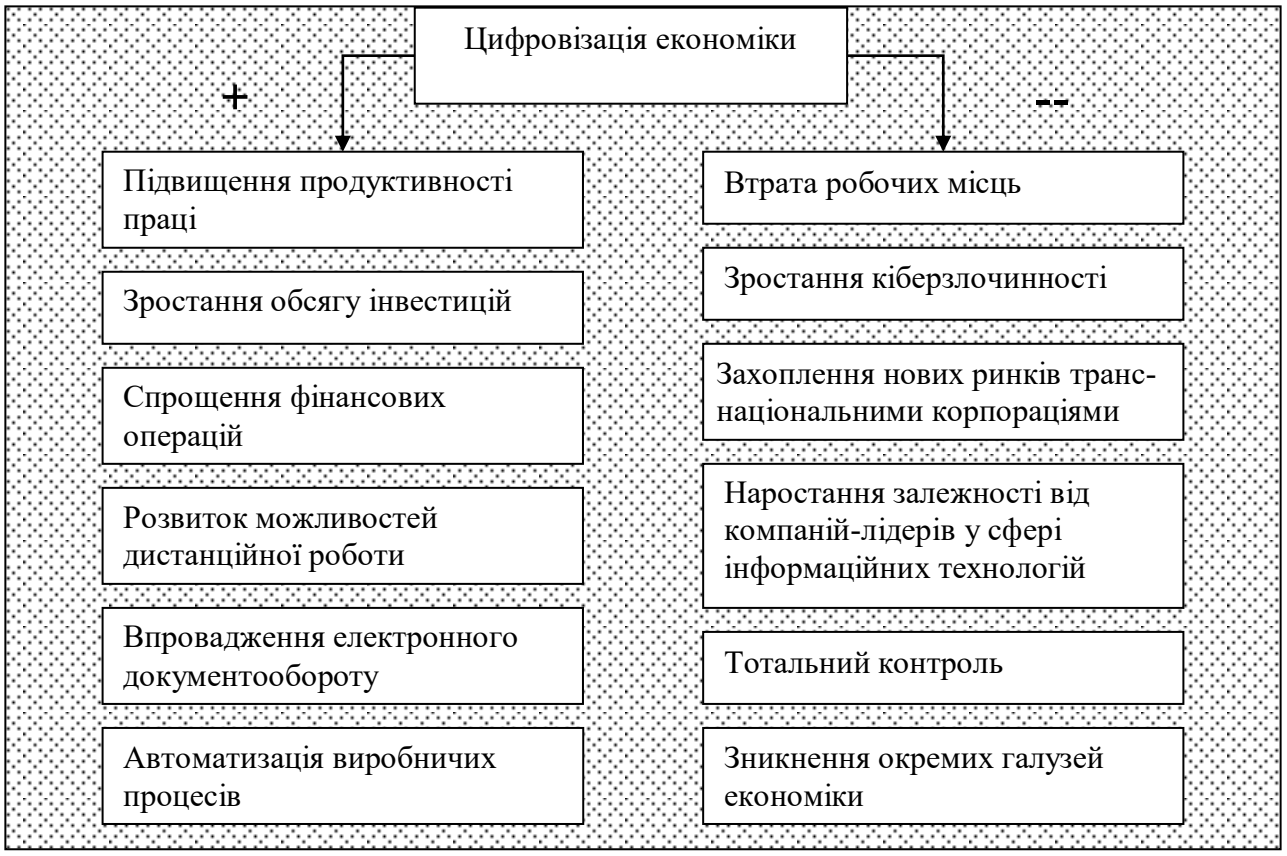

Рис. 2. Потенційні позитивні ефекти та загрози цифровізації економіки

Джерело: власні дослідження.

Перевага нового способу організації економічної системи на макро- і макрорівнях в тому, що вона заснована на підвищеній швидкості розповсюдження інформації. Він не зводиться до застосування сучасних інформаційних технологій як таких, а потребує змін на цій основі всього способу господарської діяльності компанії. Щоб повністю реалізувати обіцяні технологіями переваги, керівникам підприємств необхідно раціоналізувати і модернізувати як бізнес процеси, так і організаційну структуру. Ціль полягає в тому, щоб зробити рефлекси компаній практично моментальними, а стратегічне мислення – безперервним інтерактивним процесом. Нинішня реструктуризація процесів зумовлює фундаментальні зміни в економіці, основними особливостями якої є: оснащення інтелектуальних робітників персональними комп'ютерами з інстальованими локальними мережами для спрощення роботи та підвищення продуктивності; інтеграція існуючих робочих процесів та систем управління в бази даних в зручному форматі для швидкого доступу та можливості для їх інтелектуальної обробки; використання базового

програмного забезпечення, заснованого на єдиному сучасному інтерфейсі та платформі.

Збір даних в електронній формі, їх повсюдне використання прискорює всі процеси, скорочує кількість помилок, дозволяє виявити на основі статистичного аналізу і закономірностей тенденції, які можна буде покласти в основу планування та прийняття рішень, розробки нових більш досконалих продуктів і послуг, обладнання та комунікацій. В поєднанні з корпоративними шаблонами і стандартними форматами все це дозволяє отримувати гнучку електронну звітність для швидких розрахунків в майбутньому. Реінжинірінг підприємств автоматизованими системами управління, заснованих на базах даних – потужна система передачі інформації, що являє собою економічну технологію з використання інженерних розрахунків для подальшого їх використання в розрахунках фінансів для досягнення цілей підприємств, а також їх використання для зворотного проектування за допомогою штучного інтелекту на основі сучасного методу машинного навчання. Інженерний підхід в цих процесах полягає в підсиленні економічних ефектів та надає їм масштабності. Контрольоване машинне навчання ідеально підходить для автоматизації та вирішення багатьох задач, котрі зараз виконують люди. “Машинне навчання – мистецтво і наука створення програмних систем, які можуть виявляти закономірності і формулювати успішні стратегії після перегляду багатьох прикладів, в підсумку виконує свої давні обіцянки і вже приносить певну користь” [8].

Штучний інтелект постає все більш розповсюдженим явищем і потенційно робить кожну компанію розумнішою, швидшою та продуктивнішою, оскільки комп’ютерні програми ідеально підходять для алгоритмів точних поступових інструкцій виконання будь-яких задач, проте участь людини в схемі управління здається більш свідомим явищем, задля попередження фатальних помилок. Рішення, прийняті виключно на даних, поступово стають значною перевагою. Нині є необхідність знати те, що може статися, якщо ми вчинимо так чи інакше,

однак перевірка рішень комп'ютера має сенс, щоб впевнитися в правильності його роботи.

Досить часто люди недооцінюють значення технології першого покоління через її обмеження, але через декілька років, коли технологія вже працює добре, люди як і раніше не визнають її значення, тому що тепер вона вже не нова [9]. Компанії, що застосовують економічні технології та системи значно покращують продуктивність праці, оборотність ресурсів та використання активів. Такі кількісні і якісні зміни дають можливість виникненню більш складних ідей та явищ.

В Україні створено багато кроків переходу до цифрової економіки. Вона охоплює усі без виключення сфери, проникає у всі галузі економічної діяльності. Зокрема, як приклад, в аграрному секторі: дистанційний контроль стану сільськогосподарських угідь, модулі системи моніторингу ґрунту, космічні зйомки, смарт-контролери, GPS; в комунальній сфері: електронні показники житлово-комунальних послуг, електронні калькулятори розрахунку вартості послуг, електронні підписи, проїзні квитки; в економіці: сплата податків та зборів, цифрові платформи, перехід до cashless-економіки; в медицині: "поліклініка без черг", електронна реєстрація, цифрові платформи; в культурі: соціальні мережі, кіберспорт; в освіті: електронні журнали "Єдина школа", дистанційне навчання; державний сектор: система E-government та багато іншого. Такі масштаби цифрової економіки звісно створюють додатковий комфорт та підвищують якість життя населення.

Основні проекти цифрової трансформації в Україні пропонуються у таких напрямах і сферах [10] (рис. 3).

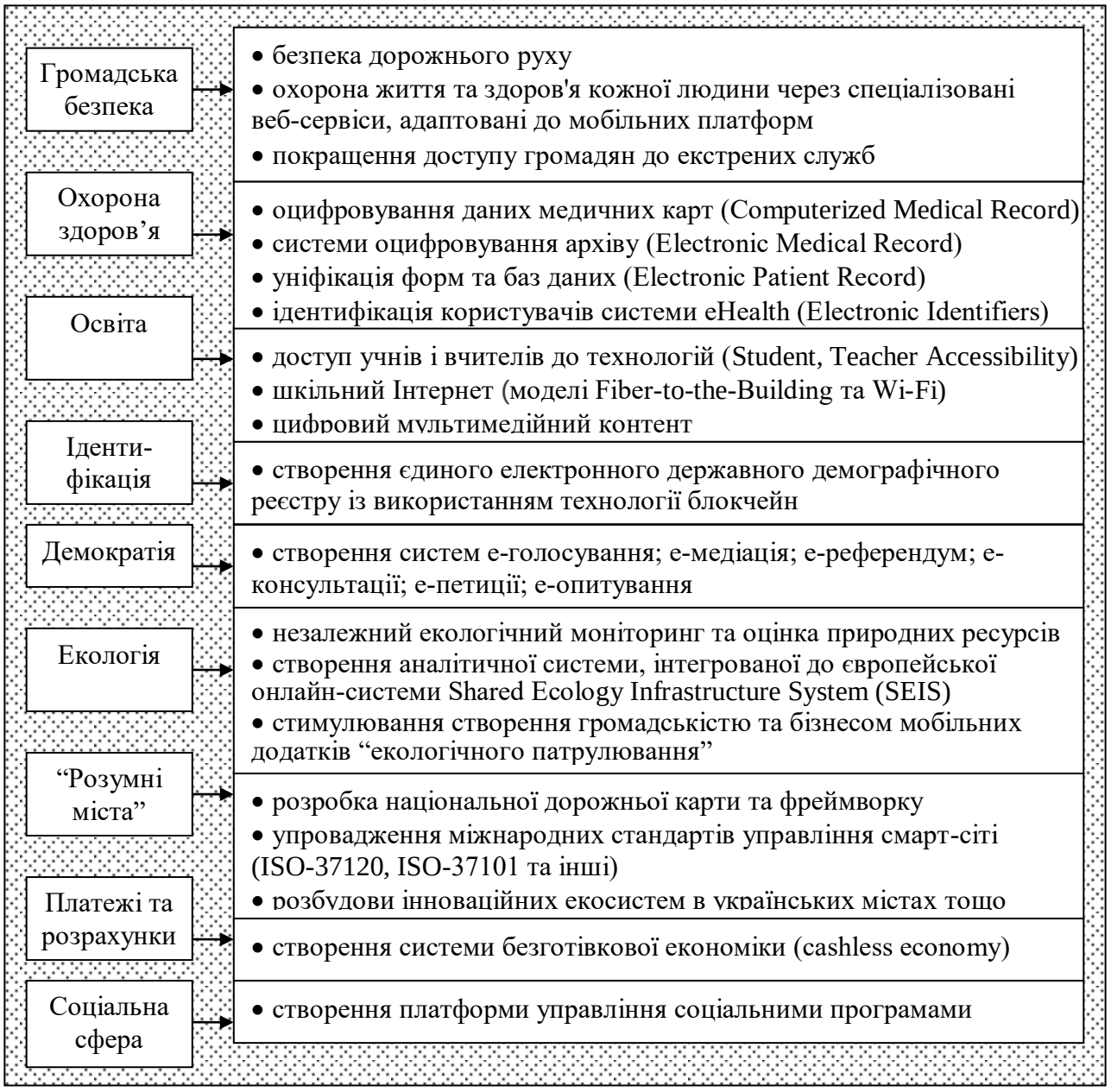

Рис. 3. Сфери та напрями цифровізації економіки України

Джерело: побудовано авторами на основі [10].

Узагальнюючи проведені дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Цифровізація – необхідна умова переходу України до моделі постінформаційного розвитку суспільства.

2. Головною метою цифровізації є здійснення "цифрового стрибку" розвитку економіки країни.

3. Технологіями цифровізації є штучний інтелект, квантові технології, робототехніка та кіберсистеми, віртуальна реальність, великі дані, біометричні тощо.

4. Серед найважливіших переваг цифрової економіки є зниження витрат виробництва, скорочення часу на виконання операцій з інформацією, підвищення якості виконаних робіт і послуг, підвищення продуктивності праці, створення безпечного інформаційного простору, усунення бар'єрів міжнародного співробітництва та вільного переміщення факторів виробництва, поштовх до розвитку шерінгової економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Том I. 1867 г. Интернет-ресурс. Режим доступа: http://testlib.meta.ua/book/149243/read/
2. Negroponte, N. (1995) Being Digital. Інтернет-ресурс. Режим доступу: https://habr.com/ru/company/philtech/blog/354418/
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018- %D1%80
4. Рыженко А. Как цифровая экономика изменит Украину. Экономическая правда. 2018 г. Интернет-ресурс. Режим доступа: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2018/01/16/633057/.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Образец социального прогнозирования. 1973 г. Интернет-ресурс. Режим доступа: https://knigogid.ru/books/484415-gryaduschee-postindustrialnoe-obschestvo/toread
6. Шваб К. Четвертая промышленная революция. 2016 г. Интернет-ресурс. Режим доступа : http://loveread.ec/read_book.php?id=66348&p=1
7. Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли, 1999 г. Режим доступа: http://testlib.meta.ua/book/61207/read/
8. Макафи Э., Бринйольфссон Э. Машина, платформа, толпа. Наше цифровое будущее. 2019 г. Интернет-ресурс. Режим доступа: http://testlib.meta.ua/book/344372/read/

9. Курцвейл Р. Еволюція розуму. Эволюция разума. Как расширение возможностей нашего разума позволит решить многие мировые проблемы, 2015 г. Интернет-ресурс. Режим доступа: http://testlib.meta.ua/book/279080/read/
10. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. Режим доступу: https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html

УДК [378.172:316]-057.875

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ЦІННОСТІ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Павленко Віктор Олексійович
к.пед.н., доцент
Харківська державна академія фізичної культури
г. Харків, Україна
Павленко Єлена Євгенівна
Старший викладач
Національний фармацевтичний університет
г. Харків, Україна

Анотації: У статті розглядається цінність загального здоров'я у контексті формування соціального здоров'я студентів. Розкривається поняття соціалізації; надається її характеристика і класифікація. Представлено одну з найбільш значущих чинників формування загального здоров'я студента що сприяє позитивному відношення до власного здоров'я. Визначено, що формування суспільної свідомості та особистісних спрямувань на ціннісні для здоров'я орієнтири є дієвим чинником соціалізації. Визначено, що застосування правильного вибору методів навчання, використання різних форм організації навчально-виховного процесу, спрямовує студента на формування стійкого усвідомлення ціннісного відношення до власного здоров'я.
Ключеві слова: соціалізація, фізична культура, соціальне здоров'я, фізичне виховання.

Вступ. Найбільш активний період соціалізації молодого покоління відбувається в період навчання у закладі вищої освіти. Реформування та модернізація освітніх процесів, складні економічні умови зростання наукового потенціалу все це відбивається на змінах поглядів та уявлень студентської молоді про

життєві цілі і способи їх досягнення. Цінність здоров'я студентів є запорукою суспільного та економічного розвитку держави.

Економічний, інтелектуальний та культурний потенціал країни знаходиться в прямій залежності від показників здоров'я майбутнього покоління. Заклад вищої освіти, як інституція соціалізації студентської молоді до повноцінного життя та підготовки до ефективної працездатності, спрямовує систему навчання на гармонійне поєднання освітнього процесу та активного дозвілля в позанавчальний час.

Сучасна дійсність висуває нові пріоритети, щодо готовності молодого покоління для вирішення складних завдань, які потребують значних зусиль подолання фізичного та розумового навантаження.

Одно з пріоритетних завдань, котрі поставлені перед системою фізичного виховання у закладах вищої освіти України, є зміцнення здоров'я та підвищення рівня загальної і спеціальної професійно-прикладної фізичної підготовленості студентської молоді, сприяння інтегруванню фізичної культури та здоров'я в повсякденне життя.

Життєвий цикл від 18 до 25 років, який припадає на студентське життя, є найвищий період розвитку фізичної культури особистості. Тому рівень розвитку здоров'я в цей період може служити контролем ефективності всієї системи заходів, що проводяться на попередніх етапах онтогенезу при сформованому образі життя, і регламентують подальшу діяльність з оздоровлення молодого покоління, вносячи необхідну корекцію.

Мета дослідження. Дослідити особливості процесу соціалізації цінності здоров'я студентів.

Матеріали і методи дослідження. Аналіз навчальної літератури з теоретичних основ соціалізації здоров'я студентів. Теоретичний метод дослідження направлено на впорядкування знань з цінності власного здоров'я та сформування умінь студента для застосовування у практичній діяльності. Засвоєння знань та умінь що спрямовані на активізацію активного відпочинку

та здорового стилю життя студентської молоді, організації змістовного дозвілля з пошуком нових форм оздоровлення та підтримки фізичного стану організму.

Результати дослідження та їх обговорення. Наукова спеціальна література визначає загальне здоров'я людини, як розуміння суті механізмів здоров'я з позиції фізичного, психологічного та соціального добробуту людини. Проблема вивчення механізмів формування здоров'я шляхів його збереження є надзвичайно актуальною.

Фізичний компонент здоров'я передбачає систему функціонування організму на рівні резервних можливостей при наявності чи відсутності фізичних дефектів, захворювань.

Психологічний компонент здоров'я характеризує стан психічної сфери, наявність чи відсутність нервово - психічних відхилень, уміння аналізувати проблеми, виражати свої емоції, усвідомлювати своє призначення і сенс життя [1].

Соціальний компонент здоров'я являє собою колективне, суспільне або громадське здоров'я. Соціалізація здоров'я представляє складний процес розвитку біологічної та психосоціальної життєдіяльності населення. Таблиця 1.

Напрям соціалізації здоров'я передбачає активізацію активного відпочинку та здорового стилю життя студентської молоді, залучення її до змістовного дозвілля з пошуком нових форм оздоровлення та підтримки фізичного стану організму. У процесі навчальної діяльності відбувається формування ціннісного відношення до власного здоров'я через розвиток естетичних ідеалів та почуття можливості самореалізації особистих завдань.

В дослідженнях О. Кудрявцевої розглядаються критерії здорової людини у можливостях її виконувати свою головну роль, своє основне призначення – бути членом суспільства, учасником життєдіяльності процесу, активним членом навчального колективу, сім'ї тощо [5].

Сутність соціальної цінності здоров'я досить змістовно розкривають вчені В.В. Канеп, Б.І. Ольшанський, Г.І. Цареградцев, вони підкреслюють значущість здоров'я у суспільному масштабі, зазначивши, що соціальне здоров'я не лише

допомагає людині реалізувати себе, але й є значущим індикатором всебічного, гармонійного розвитку.

Соціальне здоров'я індивіда залежить від соціального клімату в якому перебуває людина. Студенти спілкуючись у своєму соціумі між однолітками водночас взаємодіють з науко-педагогічним складом закладу вищої освіти. Ефективність спілкування залежить від комунікаційних здібностей та рівня сформованості у студента його комунікативної культури.

Таблиця 1

Загальне здоров'я людини

Фізичне здоров'я		Добре фізичне самопочуття, енергія, бадьорість, здатність витримувати фізичні навантаження.
Психологічне здоров'я	Інтелектуальне	Уміння вчитися й отримувати задоволення від опанування знань, здатність аналізувати проблеми й приймати виважені рішення. Здатність витримувати розумові навантаження
	Емоційне	Здатність розуміти почуття — свої та інших людей, уміння долати навантаження, керувати негативними асоціальними проявами.
	Духовне	Усвідомлення свого призначення і сенсу життя, сприймання загальнолюдських цінностей, залучення до активної прогресивної спадщини людства.
Соціальне здоров'я		Задоволення соціальним статусом і якістю взаємин з оточенням, здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з людьми.

Соціальний аспект здоров'я студентів передбачає усвідомлення індивіда його суті, отримання знань і умінь для вільного спілкування та належної взаємодії у сучасному суспільстві. Необхідно розуміти, наскільки важлива культура спілкування в сім'ї, з друзями, в закладі вищої освіти. Кожній людині необхідно постійно розвивати й удосконалювати навички спілкування [3,6].

Реалізація власного потенціалу фізичних та духовних можливостей студентів безперечно пов'язано з соціалізацією здорового способу життя, їх усвідомленого прагнення до здоров'я та турботливого ставлення до власного організму. Соціалізація особистості студентів відбувається в процесі навчання у

закладів вищої освіти і має свідомий вибір способу життєдіяльності, але цей процес направлений на активізацію дозвілля з елементами рухової активності.

За сучасною теорією та практикою формуючи чинники соціалізації здоров'я студентів починаються з індивідуального здоров'я окремої людини, далі визначається рівень здоров'я певної групи людей, в нашому дослідження це група студентів закладу вищої школи.

Гіпотезою дослідження встановлено фактори соціалізації та рівень здоров'я студентів впливають на якість та стиль життя індивіда. У процесі соціалізації у студентської молоді формується певна соціальна спрямованість на ціннісні орієнтири, відповідний стиль життя, індивідуальне ставлення та аксіологічне відношення до власного здоров'я.

Застосовуючи механізми впливу на формування відношення до власного здоров'я слід підкреслити важливий інституційний спосіб, що реалізується через систему громадського виховання тобто закладу вищої освіти [2].

Важливим аспектом посилення суспільного значення здоров'я є комунікативно-інформативне забезпечення. Сучасний стан здоров'я студентів потребує вільного доступу до інформації та усвідомленого отримання знать про цінність здоров'я з різних джерел, вміння аналізувати та застосовувати у повсякденному житті. Посилення цієї роботи є диверсифікація заходів з відновлення втраченого здоров'я, виведення організму на безпечний рівень здоров'я з залученням широкого кола спеціалістів із різноманітних організацій та установ.

Впровадження суспільного значення здоров'я в системі закладів вищої освіти здійснюється через фізичне виховання методами і засобами фізичної культури. Фізична культура є істотним елементом соціального буття в умовах сучасного суспільства, роль якої в розв'язанні різних проблем індивідуального та колективного життя не оцінимо важлива.

Фізична культура як складний соціокультурний феномен містить в собі в якості необхідних компонентів фізичне виховання, спорт і фізичну рекреацію, які характеризують життєдіяльність особистості у сфері освіти, побуту, дозвілля. Компоненти життєдіяльності особистості впливають на рівень самореалізації

особистості, забезпечуючи умови і чинники для соціального розвитку. Виступаючи елементом способу життя особистості, фізична культура стає сферою здійснення творчого потенціалу особистості, сприяє гармонізації біологічного і соціального в людині, зміцненню гармонійного здоров'я людей, формуванню стабільних ціннісних і світоглядних установок особистості [4].

Висновки:

1. Фактори соціалізації та рівень здоров'я студентів впливають на якість та стиль життя індивіда.

2. У процесі соціалізації у студентської молоді формується певна соціальна спрямованість на ціннісні орієнтири, відповідний стиль життя, індивідуальне ставлення та аксіологічне відношення до власного здоров'я.

3. Задоволення соціальним статусом та якість взаємин з оточенням, залежить від здатності ефективного спілкування з людьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук Ю.Д. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. – Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. – 488 с.

2. Вакуленко О.В. Взаємозв'язок здорового способу життя та процесу соціалізації особистості / О. В. Вакуленко // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С. 123–128.

3. Воронцова Т. В. Основи здоров'я / Т. В Воронцова., В. С. Пономаренко // Посібник для вчителя. – К. : Алатон, 2005. – 145 с.

4. Кириленко О. Соціологічний аналіз спортивної активності населення України / О. Кириленко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – К. – 2007. – № 3. – С. 169-187.

5. Кудрявцева Е.Н. Здоровье человека: проблемы, суждения / Е.Н.Кудрявцева // Вопросы философии. – 1987. – № 12. – С. 98–109.

6. Маруненко І. М. Медико-соціальні основи здоров’я / І. М. Маруненко, О. В Тимчик // Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – К. : Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. – 331 с.

УДК 159.9

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Панов Микита Сергійович
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: робота присвячена визначенню структури професійної реадаптації сучасної особистості. Особлива увага приділяється методології збору статистичних даних. Вказується на те, що структура професійної реадаптації сучасної особистості є полівекторним утворенням і включає психологічний соціальний та освітній блоки.
Ключові слова: структура професійної реадаптації, сучасна особистість, соціально-психологічні особливості.

Професійний розвиток передбачає певні зміни професійної свідомості, а також формування професійно-важливих якостей, необхідних для професійної самореалізації людини, що вимагає від неї здатності до зрілої рефлексії професійної діяльності та розширення професійного світогляду, що наддасть можливість для виникнення нових напрямів для самовдосконалення. Необхідно розглядати соціальну реадаптацію як продуктивну діяльність, спрямовану на зміну проблемної ситуації та активне перетворення людиною свого професійного середовища.

Актуальні дослідження у галузі соціальної психології доводять, що розуміння соціально-психологічних чинників та стилів реагування на ситуацію

професійного виключення, володіння стратегіями її вирішення є ключовим для саморегуляції та стимуляції адаптивного потенціалу особи, яка втратила роботу чи набула статусу внутрішньо-переміщеної особи [1]. О. Є. Блинова [3] пропонує вирішувати вищеокреслене завдання через застосування в контексті професійного розвитку психотехнології розвитку особистості для цілеспрямованого формування у особи асертивної поведінки й особистісної мобільності ще під час навчання молоді у закладах вищої освіти. На думку Л. А. Афанасенко [2], розробка програм, які оптимізують професійну самоідентифікацію зазначеної категорії осіб, є також важливим кроком з огляду на акселерацію процесів саморегуляції та само реалізації [2].

У наукових джерелах виокремлюють психологічну, соціальну, професійну й ацентричну реадаптацію [4], які відрізняються своєю унікальною структурою.

Мета дослідження полягала у визначенні соціально-психологічних та освітніх чинників професійної реадаптації. Для збору статистичних даних використано комплекс емпіричних методів, зокрема таких як: спостереження, експертні інтерв'ю, шкалування, й ранжування для виокремлення компонентів структури. Популяцію для експертного інтерв'ю склали 129 працівників центрів зайнятості у містах Київ, Вінниця, Житомир та 127 викладачів та адміністраторів програм перекваліфікації відділів післядипломної освіти трьох закладів вищої освіти. Був укладений відповідний опитувальник, який складався з трьох блоків: соціальний, психологічний та освітній і включав запитання відкритого та закритого типів. Для підвищення валідності результатів опитування перед розробкою опитувальника було проведено детальний огляд наукової літератури з відповідної теми. Під час аналізу відповідей використовувався додаток Textalyser. Для аналізу кількісних даних було їх було зведено у таблицю, у відсотках та обчислено із застосуванням статистичного методу Chi-Square. Окрім зазначеного, застосовувалась стратегія порівняння даних між собою, тріангуляція джерел даних та метод валідації дослідження.

Опитувальник складався з трьох блоків: соціальний, психологічний та освітній і включав запитання відкритого та закритого типів. Перелік запитань наведений нижче.

Соціальний блок запитань:

1. Що найчастіше стає причиною для зміни професії чи професійного апгрейду?

а) втрата роботи	б) бажання мати вищу зарплату	в) зміна пріоритетів	г) інша причина (вкажіть яка саме)

2. З якими проблемами зіштовхується особа під час професійної реадаптації?

3. Як особа вирішує проблеми, з якими вона зіштовхується?

Психологічний блок запитань:

4. Які психологічні фактори впливають на адаптивну здатність осіб які звертаються до вас з проблемою щодо необхідності реадаптації?

5. Які мотиватори забезпечують успіх у досягненні результату у професійній реадаптації?

6. Що стимулює подолання адаптивних бар'єрів?

7. Що формує стратегію адаптації?

Освітній блок запитань:

8. Формування яких навичок (компетенцій) ви вважаєте пріоритетним для успішної професійної реадаптації?

9. Який формат організації навчальної діяльності ви вважаєте оптимальним для успішної професійної реадаптації?

Розподіл відповідей респондентів поданий у таблиці нижче (див. Табл. 1).

Отже, вище описане дослідження дозволило нам змоделювати структуру професійної реадаптації особистості. Відповіді респондентів/фактори (див. Табл. 1) і можна вважати варіативними (вимірюваними показниками), що дозволяє нам розробити методичні заходи, хід та процедуру подальшого дослідження, та критерії й рівні сформованості професійної реадаптації особистості.

Таблиця 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання опитувальника (n = 256)

№	Запитання	Відповіді респондентів/фактори	% респондентів
1.	*Що найчастіше стає причиною для зміни професії чи професійного апгрейду?*	втрата роботи	32
		бажання мати вищу зарплату	25
		зміна пріоритетів	12
		зміна фізичного статусу (інвалідність, участь у бойових діях тощо)	7
		зміна професійної ролі	11
		технологізація професійної діяльності	13
2.	*З якими проблемами зіштовхується особа під час професійної реадаптації?*	психологічний тиск у родині	33
		невизначеність	37
		виключеність із соціального життя	18
		випрацювання нової моделі поведінки	12
3.	*Як особа вирішує проблеми, з якими вона зіштовхується?*	вольова регуляція	53
		звернення до компетентних служб допомоги	24
		встановлення нових соціальних зв'язків	33
4.	*Які психологічні фактори впливають на адаптивну здатність осіб які звертаються до вас з проблемою щодо необхідності реадаптації?*	особистісний адаптивний потенціал	41
		готовність до змін	33
		мотивація	12
		мотив самореалізації	6
		емоційна регуляція	5
5.	*Які мотиватори забезпечують успіх у досягненні результату у професійній реадаптації?*	активність особистості	74
		пізнавальний мотив	18
		мотив взаємодії	7
		мотив самореалізації	21
6.	*Що стимулює подолання адаптивних бар'єрів?*	потреби і інтереси	53
		похвали оточуючих	41
		оцінка власного результату	6
7.	*Що формує стратегію адаптації?*	компенсаторні дії	63
		готовність бути ініціаторами змін	8

		комунікативні здібності	29
8.	*Формування яких навичок ви вважаєте пріоритетним для успішної професійної реадаптації?*	комунікативні	20
		самоосвіти	86
		рефлексії	4
9.	*Який формат організації навчальної діяльності ви вважаєте оптимальним для успішної професійної реадаптації?*	змішаний	10
		дистанційний	4
		проектно-тренінговий	43
		консультаційний	14
		індивідуалізований	29

Висновки. Таким чином з'ясовано, що структура професійної реадаптації особистості є полівекторним утворенням і включає психологічний соціальний та освітній блоки. Найвагомішим у структурі є психологічний блок (компонент), на другому місці – освітній блок, а на третьому – соціальний блок. Психологічний блок складається з факторів, мотивів, стимулів та стратегії. Освітній блок включає компетенції та формат організації перенавчання. До соціального блоку увійшли такі фактори як: взаємодія з оточенням та соціальний бенчмаркінг. Відповіді респондентів можна вважати варіативними (вимірюваними показниками), що дозволяє нам розробити методичні заходи, хід та процедуру подальшого дослідження, та критерії й рівні сформованості професійної реадаптації особистості. Перспективи подальших досліджень полягають у науковому обґрунтуванні показників, критеріїв та рівнів сформованості професійної реадаптації особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аксенченко К. Б. Соціально-психологічні чинники професійної реадаптації безробітних в умовах сучасного соціуму: дис. на зд. наук. ст. канд. псих. наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України, Сєвєродонецьк, 2018.

2. Афанасенко Л. А. Психологічні основи програми оптимізації професійної самоідентифікації безробітних осіб. Теоретичні і прикладні проблеми

психології. – 2018. – № 2. – С. 22–30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2018_2_5

3. Блинова О. Є., Бабатіна С. І., Дудка Т. М., Одінцова А. М., Мойсеєнко В. В., Попович І. С., Ревенко, С. П., Олейник Н. О., Крупник І. Р., Крупник Г. А., Чиньона І. І. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: [Колективна монографія] / відпов. ред. Блинова О. Є. – Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2018. – 428 с.

4. Панов М. С. Професійна реадаптація в контексті соціальної мобільності особистості. Psychological Prospects Journal, Вип. 31, 2018, 10–21. DOI: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-31-234-253.

УДК 159.9

СОЦИАЛЬНО - ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМНАНТЫ СТРАХА СМЕРТИ

Пелешенко Елена Викторовна
старший преподаватель кафедры
психологии и социологии
Кравченко Виктория Николаевна
соискатель высшего образования
второго (магистерского) уровня
специальности «Психология»
Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля
г. Северодонецк, Украина

Аннотация: в статье рассмотрено понятие страха смерти, как формы превращения экзистенциальной тревоги в страх и причины возникновения психологических защит. Также представлено понятие клинического феномена страха сменти – танатофобии, ее положительные и отрицательные стороны. Рассмотрены наиболее распространенные теории происхождения феномена страха смерти.

Ключевые слова: танатофобия, тафефобия, страх, смерть, тревога.

Проблема изучения страха смерти является актуальной для философии, психологии, психотерапии и психиатрии. Многочисленные дискуссии о смерти ведутся испокон веков в различных ракурсах и аспектах. Философский аспект смерти касается человеческого отношения к страху смерти, к собственной смертности, и не может не волновать.

Устойчивая тревожность и экзистенциальные страхи могут препятствовать развитию личности, проявлению личностной активности, коммуникативности, жизненных смыслов и ценностей.

Страхи имеют множество особенности и отличаются друг от друга, но это только на первый взгляд. Одной из философских теорий происхождения страха смерти является утверждение, что у всех человеческих страхов одна основа – страх небытия. Даже не страх, а экзистенциальная тревога, самое тягостное переживание из доступных – невыразимое, парализующее предощущение небытия, не совместимое с нормальной жизнью. Чтобы избавиться от экзистенциальной тревоги, мы превращаем ее в страх, потому что страх конкретен, постигаем, он имеет границы, с ним можно торговаться и договариваться, с ним можно жить.

Страх как отрицательная эмоция оказывает преимущественно негативное воздействие на личность, сковывая его силы и возможности, притупляя в нем чувство собственного достоинства, лишая инициативы и прозорливости, парализуя волю. Одним из проявлений страха является страх смерти.

Страх смерти составляет первичный источник тревоги, присутствует уже на ранней стадии жизни, влияет на формирование структуры характера и в течение жизни продолжает порождать тревогу, которая является причиной, как явного психологического неблагополучия, так и возникновения психологических защит [5].

Страх может быть экзистенциальным, инстинктивным и возрастать или ослабевать на разных жизненных этапах [3]. Под экзистенциальным страхом смерти понимают те эмоциональные состояния, которые сопровождают беспокойство и тревога по поводу конца жизни человека. Этот особенный страх испытывают все люди, но он вытеснен в глубины подсознания, неконкретен. Силу этого страха определяют культура, традиции, религиозные ценности, индивидуальные психологические факторы, объективные социальные условия. Этот особенный экзистенциальный страх теснейшим образом связан с нашим

отношением к жизни и окружающим нас людям. Такое отношение может спровоцировать ощущение, что жизнь ужаснее смерти.

Тревога смерти в своей первичной форме встречается редко. Она подобна кислороду, который, едва выделяясь, быстро переходит в другое состояние. Чтобы отгородиться от тревоги смерти, маленький ребенок развивает защитные механизмы, основанные, на отрицании. В процессе формирования эти механизмы проходят несколько стадии и в результате включают сложный комплекс психических действий, позволяющих вытеснить "чистую" тревогу смерти и замаскировать ее с помощью сложного ряда защитных операций, таких как смещение, сублимация и конверсия. Иногда бывает, что под действием какого-нибудь жизненного потрясения защитные механизмы дают сбой, и первоначальная тревога смерти вырывается в сознание. Однако бессознательное Эго быстро ликвидирует неисправность, и природа тревоги вновь оказывается скрытой от глаз наблюдателя [5].

Страх смерти – индуцированный и интегральный страх, производное более высокого порядка от частных страхов, которые либо суммируются со страхом смерти, либо порождаются смертью и группируются вокруг ее символов. Индуцированным страх смерти является уже потому, что ни один человек не имеет подлинного опыта смерти.

Смерть сама по себе не представима, поэтому люди больше страшатся не самой смерти как небытия, а перехода от жизни к смерти, то есть умирания.

Возникновение страха в виде сильного опасения и тревожного состояния души наблюдается тогда, когда человек испуган наступающим или ожидаемым, грозящим или воображаемым бедствием.

Ужас смерти является настолько сильным и всеобъемлющим, что на отрицание смерти расходуется значительная доля жизненной энергии. Преодоление смерти – фундаментальный мотив человеческих переживаний, начиная от глубоко личностных внутренних событий, психологической защиты, мотивации, снов и кошмаров, вплоть до самых массовых макросоциальных феноменов, включая наши памятники, теологии, идеологии, кладбища со

"спящими" на них мертвецами, бальзамирование, стремление в космос и, по сути, весь уклад жизни – заполнение времени, пристрастие к развлечениям, твердокаменная вера в миф о прогрессе, гонка за успехом, томление по долгой славе [5].

Причины страха могут быть реальными, сложившимися в результате личных тяжелых психотравмирующих обстоятельств, связанных со смертью дорогого человека, с собственной тяжелой болезнью. Причиной могут выступать и раздумья о ценностных и смысложизненных ориентациях в состоянии одиночества.

З. Фрейд говорил о бессознательном желании смерти и стремлении к самоуничтожению, о связи страха смерти с чувством вины [4, с. 100]. Экзистенциальный страх обладает деструктивными и конструктивными функциями.

Конструктивность состоит в приобретении опыта, трансформации переживаний, эмоциональной устойчивости, развитии соответствующего поведенческого реагирования в индивидуальных паттернах.

Деструктивность погружает в иллюзии решения проблем и появление деструктивной психологической защиты.

Существует два основных клинических феномена страха смерти:

1) танатофобия – навязчивый страх смерти. Включает в себя: страх конечности жизни, страх умирания, страх мучений в конце жизни, страх бытовых проблем, связанных с кончиной;

2) тафефобия (греч. ТарИе – похороны, погребение) – навязчивый страх, боязнь быть погребенным заживо, боязнь похорон и связанных с ними ритуалов.

Нет человека, который не боится смерти, но парадокс танатофобии заключается в том, что человек боится того, чего не знает. Если обычный страх возникает в ситуациях угрозы существованию индивида, направлен на источник действительной или воображаемой опасности, то танатофобия возникает вне источника угрозы существованию человека, а ее смысловая сущность всегда связана со смертью.

Личность человека непрерывно развивается (прогрессирует или деградирует). Развитие личности предусматривает поиск ответов на экзистенциальные вопросы – проблемы смерти, смысла жизни, вины и другие. Большинство из них можно связать с появлением «экзистенциальной тревоги», смысл которой заключается в ощущении человеком угрозы небытия. Поэтому в каком-то плане танатофобия это закономерный процесс обретения человеком идеи о конечности собственной жизни.

О патологии можно говорить, когда страх начинает мешать жить и совершать повседневные действия. Если человек ничем не болен, ему ничто не угрожает, он достаточно молод и при этом постоянно думает о смерти, скорее всего, произошла какая-то травма и он приближается к фобии.

Фобию характеризуют навязчивые мысли или действия, которые не приносят успокоения. Страху противостоит рациональное мышление – тревога гасится только работой лобных долей, поэтому разборы травм снижают уровень тревоги. Но только при условии, что нет никаких нарушений в головном мозге.

Наиболее распространенные точки зрения на природу страха смерти:

1. 3. Фрейд в ранних научных трудах интерпретировал страх смерти как производное от тревожности, связанной с разлукой или страхом кастрации, которые, в свою очередь, связаны с предэдиповыми и эдиповыми стадиями развития либидо. Позднее Фрейд пришел к выводу, что страх и тревога являются функцией Эго и их назначение состоит в том, чтобы предупреждать индивидуум о надвигающейся угрозе, которую надо встретить или избежать [1].

В зависимости от того, откуда исходит угроза для Эго (из внешнего окружения, от Ид или Супер-эго), Фрейд выделил три типа тревоги – реалистическую, невротическую и моральную, утверждая при этом, что тревога, берущая свое начало из Супер-эго (моральная), в конечном итоге вырастает в страх смерти [1, с. 128–129].

2. О. Феникел, последователь 3. Фрейда, вообще отрицал наличие феномена «нормального страха смерти», считая, что он скрывает другие подсознательные

страхи: страх утраты любви или кастрации, страх перед собственным возбуждением, страх быть наказанным за пожелание смерти другому [2].

3. А. Адлер, согласно его теории все поведение человека происходит в социальном контексте и он (человек) обладает врожденным чувством общности, рассматривал мысли о смерти, страх смерти как один из множества симптомов невроза, а само появление симптома, – как механизм самозащиты, защитной стратегии «Я», средство защиты престижа личности [1, с. 191–192].

4. Юнг исследовал психологический смысл и символическое выражение смерти в различных культурах и пришел к выводу, что в подсознании чрезвычайно сильно представлены мотивы, связанные со смертью, а инстинкт смерти (как и другие инстинкты) имеет не биологическую, а символическую природу [2].

Проблема страха, в частности, страха смерти, является одной из основных в экзистенциализме и, соответственно, экзистенциально-гуманистической психологии и психотерапии. Экзистенциалисты отвергают положение о том, что человек является либо продуктом наследственных факторов, либо влияния окружающей среды, подчеркивая, что каждый ответственен за то, кто он, и чем становится.

Каково позитивное намерение этой фобии? Танатофобия это символическое убийство ложной жизни, отжившего естества человека, то, что уже бессмысленно. Избавиться от танатофобии значит обрести новое истинное «Я», без фальши. Ибо истинное невозможно представить рядом со страхом и тревогой. Танатофобию можно считать страхом ложной жизни, человек боится прожить так, как жил раньше, единожды осознав, поверив в быстротечность жизни. Он еще не знает, как жить, но уже понимает, что так, как жил раньше жить нельзя.

Есть видимый и скрытый уровень проявления танатофобии. Видимый уровень – чаще всего некое навязчивое поведение. Танатофобия имеет конкретный предмет, на котором сосредотачивается и зацикливается человек. Не абстрактная смерть, а смерть какая-то (например, от неизлечимой болезни, катастрофы или террористического акта). Поэтому и поведение будет

обусловлено мифологией предполагаемого ухода из жизни. Если человек боится заболеть раком, то мы встретим его у кабинета врача, усердно перечитывающего последние анализы, сданные десятый раз в течение года. Если человек уверен, что должен уйти из жизни, путем взрыва самолета, то едва ли мы увидим его среди пассажиров авиалайнера. Поэтому внешнее проявление танатофобии это некое навязчивое поведение, которое сочетается с тревожным сном (или бессонницей), потерей аппетитом, низкой сексуальной активностью. Скрытый уровень привносит в жизнь человек изматывающую тревогу и беспокойство, целую гамму негативных эмоций, формирующих неадекватное поведение.

Психологи и психотерапевты выделяют возможные крайние негативные последствия развития танатофобии. В социальном плане это разрыв отношений со значимыми людьми, которые вначале начинают поддерживать человека, больного танотофобией, а затем, понимая, что у них не хватает ресурсов, разрывают с ним отношения или отстраняются от него. Поэтому танатофобы, боясь потери социальных контактов, порой скрывают проблему, оставаясь с ней наедине.

Важным следствием данной проблемы является отход на второй план основной деятельности человека, что связано с вытеснением смыслов и мотивов, которыми она поддерживалась. Танатофобия формирует свои смыслы и деятельность, связанную с тем или иным неадекватным поведением.

На физиологическом уровне организм человека приобретает все то, что он может получить при постоянно действующем стрессе. «Застойные» отрицательные эмоции оказывают генерализованные влияния практически на весь организм, включая кору больших полушарий мозга. Это приводит к нарушению гармонических взаимодействий различных функциональных систем организма и межсистемных связей. При этом формируется неспецифический информационный синдром дезинтеграции функциональных систем, нарушаются основные биоритмы организма: сон и гормональные функции. Иногда, тягостные мысли о смерти или болезни того или иного

органа, формируют уже реальную болезнь этого органа. Известно, что на основе эмоциональных стрессов формируются неврозы, психозы, психосоматические заболевания.

Танатофобия это процесс и состояние кризиса, разрешение которого связано с обретением новой идеологии жизни и умиранием отжившей. Умирание старого и формирование нового мышления, истинного актуального смысла жизни, действительного «Я» – позволяет избавиться от страха смерти и улучшить качество жизни.

Решение проблемы принятия смерти оказывает глубокое влияние на весь дальнейший ход развития личности, особенно в части развития ее духовного потенциала.

С точки зрения одного из направлений психотерапии, экзистенциального анализа и логотерапии, страх смерти невозможно побороть. Задача взрослого человека – принять тот факт, что он в какой-то момент умрёт. Ядро всех страхов и тревог – страх небытия, глобальной немощности. Он усиливается, если у человека нет ощущения исполненности, нет переживания «моя жизнь удалась, всё было не зря», – тогда может начаться активный поиск себя. Жизнь и смерть взаимозависимы: физически смерть уничтожает нас, но идея смерти спасает нас. Сознание смерти обостряет чувство жизни и радикально меняет взгляд на нее; оно дает нам толчок к переходу из модуса существования, основанного на отвлечениях, успокоениях и мелких тревогах, в более подлинный [1].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Фрейд, З. Запрещение, симптом и страх. Тревога и тревожность / З. Фрейд; сост. и общ. ред. В.М. Астапова. - СПб.: 2001. - 274 с.

2. Хьелл Л. Теории личности (Основные положения, исследования и применение) / Хьелл Л., Зиглер Д. - СПб.: 1997. – 127 с.

3. Юрьева Л. Н. Страх смерти и психологическая помощь умирающему / Юрьева Л.Н. Таврический журнал психиатрии. - Т. 3. № 3(10): 1999. – 92 с.

4. Ялом Ирвин ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ПСИХОТЕРАПИЯ Перевод Т.С.Драбкиной / Irvin D. Yalom. Existential Psychotherapy. N.Y.: "Basic Books", 1980 М.: "Класс", 1999 – 576 с.

5. Yalom I. Looking at the sun. Life without fear of death.. M.: izd vo Aprel Press EKSMO-Press, 2009. P. 356. [in Russian].

УДК 614.8

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ АЛГОРИТМІВ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ЗУПИНЦІ СЕРЦЯ

Пефті Юлія Сергіївна
студентка
Пефті Сергій Георгійович
викладач
Федотов Олег Валерійович
д.б.н., с.н.с., доцент
завідувач кафедри медичної біології
Донецький національний медичний університет
м. Маріуполь, Україна

Анотація. З метою виявлення найбільш ефективного методу надання першої долікарської допомоги, піддослідному в експерименті була надана домедична допомога за європейським та американським алгоритмами. Після аналізу результатів експерименту, був розписаний почерговий лаконічний план дій (до створення американської системи та після неї), який необхідно знати будь-якій людині в сучасному світі та застосовувати при екстремальній ситуації, рятуючи життя потерпілого.

Ключові слова: долікарська допомога, алгоритм дій, зупинка серця

Відомо, що щороку понад 400 тис. людей помирають від серцево-судинних захворювань, при цьому третя частина з них могла б реабілітуватися при вчасному наданні їм першої домедичної (долікарської) допомоги [1, с. 36-38].

На теперішній час відомі два найбільш уживані алгоритми надання першої домедичної допомоги – американський та європейський. І перший і другий алгоритми передбачають першу домедичну допомогу – комплекс заходів,

основна мета яких полягає в усуненні дії факторів, які загрожують нормальному перебігу життєдіяльності людини, і полегшує страждання потерпілого для відправлення його до профілактично-лікувальних установ [2, с. 68; 3, с. 43-46].

Мета роботи – проведення досліду з залученням піддослідної здорової людини для порівняльного спростування/підтвердження дієвості європейської чи американської систем надання першої домедичної допомоги.

На території України до недавнього часу була запроваджена європейська система домедичної допомоги, яка мала наступний типовий алгоритм при своєму виконанні. Перед тим, як наблизитися до потерпілого необхідно перевірити, чи безпечне там, ваше місцеположення. Якщо місце безпечне спитати у потерпілого «Чи все в порядку?», при необхідності рятувальних заходів, почати їх проведення. Покласти потерпілого на спину (на тверду поверхню), зробити прохідні дихальні шляхи, закидаючи голову назад і піднімаючи нижню щелепу. Зором на протязі 5-10 секунд виявити, чи дихає/правильно дихає постраждалий. Якщо потерпілий не дихає, необхідно почати серцево-легеневу реанімацію 15 натисків (глибиною 4-5 см) на 1-2 вдихи.

Ця система пропрацювала близько 100 років, і врятувала життя мільйонам людей по всьому світу.

Впродовж 2010-2011 років, американськими вченими була розроблена новітня медична технологія виконання першої долікарської допомоги в різних ситуаціях. Ця система, при серцево-судинних захворюваннях, мала єдину поправку, яка полягає в тому, що при виконанні серцево-легеневого масажу натискань необхідно робити не 15, а 30, а вдихів 2 (глибиною 3-4 см).

Станом на сьогодні, виникає безліч суперечок з приводу, яка з систем є більш коректною, і зможе при мінімальній кількості часу привести людину до тями, оскільки кожна хвилина впродовж, такого важливого періоду часу для потерпілого, дуже значуща [4, с. 71-79]. Тому в ході роботи був проведений дослід з залученням піддослідного, метою якого стало

спростування/підтвердження дійсності європейської та американської систем надання першої домедичної допомоги.

Постановку досліду проводили протягом 10 хвилин, шляхом виконання певного алгоритму дій на піддослідному, який не має захворювань дихальної системи. Час виконання фіксували за допомогою секундоміру.

На першому етапі дослідження випробовували європейську систему надання першої долікарської допомоги. Використовували таку по-черговість дій: 15 секунд потерпілий не дихав, потім робив 2 вдихи. Після першої частини експерименту піддослідний відчував себе добре, не мав головного болю, пульс 83 удари на хвилину, задишка присутня, яка не перешкоджає вільному диханню.

Після того, як нормальний анатомічний цикл дихання був відновлений, була проведена друга частина експерименту – за американськими стандартами. Тут було виконано наступний алгоритм: 30 секунд піддослідний не дихав, потім робив 2 вдихи. Дослід тривав 6,5 хвилин, після цього він закашлявся, відчував запаморочення, почав активно вдихати повітря, почервонів, пульс перевищував норму і становив 102 удари на хвилину.

При використанні європейської системи надання першої домедичної допомоги людина отримувала близько 16-17% кисню – двічі та 15 натисків на серця – це відбувалося регулярно та почергово. При використанні американської системи надання першої домедичної допомоги людина також отримувала близько 16-17% кисню двічі, але його необхідно було вистачити на 30 секунд. Варто зазначити, що коли людина непритомна або має серцево-судинні захворювання, її організму важко відновити свої життєво важливі функції. Дослід показав, що за американськими нововведеннями важко відновити ритм роботи серця навіть здоровій людині.

Результативність європейської системи надання першої домедичної допомоги, виходячи з результатів проведеного досліду є більш ефективною, оскільки дозволяє отримати необхідну чергову порцію кисню та масажу серця. До речі, побутує думка, що при проведенні реанімаційних заходів взагалі не варто

використовувати легеневу частину реанімації, оскільки в легенях є частина повітря, яка ще певний час буде підтримувати гомеостаз. За даними нормальної анатомії людини, резервного повітря може вистачити на 5 хвилин людині, яка активно не займається спортом, і до 7 хвилин – людині, яка має натреновану дихальну систему. Важливо зауважити, що частина наукової літератури робить акцент на тому, що «штучна вентиляція має велике значення для потерпілого». В той же час треба унеможливити інфікування та забезпечити безпечні умови роботи медичних працівників і пацієнта при наданні останньому фахової допомоги.

Таким чином, аналіз та реалізація в досліді різних протоколів надання першої долікарської допомоги при зупинці серця, дозволяють зробити наступні висновки. По-перше, обидва алгоритми дозволяють з певною результативністю провести долікарську допомогу. По-друге, встановлено найбільш ефективні наслідки при застосуванні європейського алгоритму, через більшу оригінальність процесів забезпечення процесів життєдіяльності людини (більший вміст кисню). По-третє, проведене дослідження продемонструвало актуальність подальших пошуків новітніх алгоритмів надання долікарської допомоги та порівняння їх з вже існуючими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Уніфікований клінічний протокол первинної медичної допомоги. Профілактика серцево-судинних захворювань [Текст]//Бібліотека сімейного лікаря та сімейної медсестри. – 2016. – №3. – С.36-65.

2. Домедична допомога: підручник [для слухачів вищ. юрид. навч. закл.] / [А. В. Самодін, О.В. Чуприна, Т.П. Жилін та ін.] / за заг. ред. В.В. Стеблюка. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 226 с.

3. Перша долікарська допомога: навч. посіб. / [О. М. Кіт, О. Л. Ковальчук, І. С. Вардинець та ін.]. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2008. – 335 с.

4. Чуприна О.В. Основи медичних знань: долікарська допомога та медикосанітарна підготовка: навч. посіб. / О. В. Чуприна, Т. В. Грищак, О. В. Долинна. – К.: Паливода А. В., 2006. – 216 с.

УДК 378.147.88

САМОСТІЙНА РОБОТА В ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Повідайчик Оксана Степанівна
д.п.н., професор кафедри соціології та
соціальної роботи
Повідайчик Михайло Михайлович
к.е.н., доцент кафедри кібернетики
і прикладної математики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Анотація. У статті досліджується питання ролі самостійної роботи в процесі науково-дослідницької підготовки студентів. Проаналізовано різні види самостійної роботи: виконання дослідницьких завдань, робота з підручниками, науковими джерелами, Інтернет-ресурсами, написання рефератів (навчально-пізнавальних, практико-дослідницьких, науково-дослідницьких), курсових і дипломних робіт.

Ключові слова: самостійна робота, науково-дослідницька підготовка, дослідницькі вміння, дослідницькі завдання, науково-дослідницька робота.

У сучасних умовах інтеграції вітчизняної системи освіти у світовий науковий простір зростають вимоги до рівня дослідницької компетентності фахівців. Важливою умовою забезпечення високої якості науково-дослідницької підготовки студентів закладів вищої освіти є посилення ролі самостійної роботи (**Г. Артемчук, В. Курило, П. Кочерган [1], М. Букач [2], Т. Дьячек [3], В. Кушнір [4] та ін.**).

Під самостійною роботою будемо розуміти таку діяльність, яка виконується без безпосередньої участі викладача, але за його завданням у спеціально

організований для цього час; при цьому студенти свідомо прагнуть досягти поставленої в завданні мети, використовуючи свої можливості і викладаючи в тій чи іншій формі результат розумових дій. Розглянемо особливості самостійної роботи студентів на прикладі спеціальності «Соціальна робота». Ця форма передбачає виконання дослідницьких завдань, творчих робіт, роботу з підручниками, науковими джерелами, Інтернет-ресурсами, написання есе, рефератів, курсових і дипломних робіт, підготовку до семінарів, заліків, іспитів та ін.

Найпростішою формою самостійної роботи студентів є конспектування лекцій. Конспектування – це мислительний, творчий процес, який відображає не тільки логічний хід розвитку думки лектора, а й розвиває в студентів уміння виокремити головне від другорядного, в найбільш стисненому вигляді формулювати сутність викладених питань. У процесі експериментальної роботи поряд з текстовими конспектами студенти складають опорні конспекти у формі графічної моделі засвоюваної інформації. Такі конспекти застосовувалися з метою вироблення стійкої потреби студента в самостійному конспектуванні навчальної інформації, її осмисленні, інтерпретації основних понять в образній, легко доступній формі. Як засвідчує наш досвід, студенти, працюючи з такими моделями, привчаються творчо засвоювати матеріал, виділяти в ньому головне, зображати словесну інформацію у вигляді певних блоків, визначати зв’язок між ними та ін.

Важливою в процесі самостійної роботи студентів у процесі науково-дослідницької підготовки є робота з книгою. На відміну від традиційних способів вивчення матеріалу, нами використовується метод вивчення тексту як доказу, що дозволяє будувати процес навчання дедуктивно: викладач повідомляє певне положення чи розкриває закономірність, а студенти, працюючи з текстом, знаходять в ньому доказ цього положення. Підкреслимо, що така організація навчального процесу підвищує рівень інтересу майбутніх соціальних працівників до дослідницької роботи, сприяє формуванню дослідницьких умінь та посилює їхню самостійність.

Самостійна робота передбачає також виконання різноманітних дослідницьких завдань, які можна класифікувати відповідно до груп дослідницьких умінь соціальних працівників (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація дослідницьких завдань

Групи умінь	**Дослідницькі завдання**
Методологічні	– оволодіння теоретичними і емпіричними методами пізнання; – застосування методологічних принципів науково-дослідницької діяльності (НДД); – застосування математичних методів дослідження, обґрунтування гіпотези
Інформаційно-аналітичні	– відбір необхідних і достовірних джерел інформації з аналізованої предметної сфери дослідження; – аналіз і систематизація інформації, виявлення недостатньо вивчених аспектів дослідження, можливостей вирішення проблеми; – аналіз певних соціальних явищ і процесів за допомогою статистичних процедур
Діагностичні	– оволодіння методами: інтерв'ю, моніторингу, анкетування, експертної оцінки, біографічного, кейс-методу, тестування, проективними методиками, соціометрії
Проективні	– розробка проекту вирішення проблеми з урахуванням передпроектного вивчення ситуації; – аналіз, оцінка і вибір оптимального проекту; – якісний і кількісний аналіз результатів проектування, формулювання висновків; – розробка плану впровадження в практику
Прогностичні	– оволодіння методами: експертного опитування, випереджальної інформації, мозкової атаки, статистичного моделювання, сценаріїв, евристичних методів
Технічні	– оформлення наукової роботи; – графічне і табличне представлення матеріалу дослідження; – опис бібліографічних посилань, підготовка презентації
Організаційні	– визначення послідовності дій і складання алгоритму НДД; – планування дослідження в цілому та його етапів; – розподіл обов'язків під час НДД; – вибір інструментарію здійснення НДД
Комунікативні	– встановлення діалогічного типу взаємин, емоційного контакту з учасниками НДД; – застосування комунікативних методів отримання інформації

	від експертів у досліджуваній сфері; – завдання на розвиток умінь володіти вербальними і невербальними засобами спілкування; – здійснення віртуальної наукової комунікації
Системно-інформаційні	– завдання на оволодіння навичками роботи з текстовим редактором, електронними таблицями, базами даних, пошукової роботи в Інтернеті; – завдання на розвиток умінь роботи зі спеціалізованими дослідницькими інформаційними пакетами; – завдання на формування умінь та навичок використовувати ІКТ, які функціонують у системі соціального захисту населення; – завдання, на розвиток умінь застосовувати електронні дидактичні засоби

У процесі професійної підготовки соціальних працівників нами використовуються завдання, які враховують рівень їхньої готовності майбутніх до науково-дослідницької діяльності. Так, на перших курсах застосовуються переважно адаптовані, нескладні завдання. Дослідницькі завдання для студентів старших курсів вимагають сформованості певних дослідницьких знань та вмінь для їхнього виконання. Наведемо деякі з розроблених завдань:

– здійсніть диференціацію методів досліджень на групи залежно від запропонованих у навчальних посібниках класифікацій. Виконайте їх аналіз і порівняння («Основи наукових досліджень»);

– виконайте контент-аналіз статей з преси на будь-яку соціальну тему (наприклад, «Девіантна поведінка підлітків», «Державна молодіжна політика»), зробіть висновки про приховану інформацію, виявлену таким способом. Оформіть у вигляді тез доповіді («Соціальна робота з різними категоріями клієнтів»);

– проаналізуйте зміст Web-сторінок двох соціальних закладів на вибір (за певним алгоритмом), зробіть їхнє порівняння, визначте рівень наповненості сайтів інформацією для громадян та ін. (дисципліна «Соціальна інформатика»);

– підготуйте аналіз ситуації у формі наукової статті на основі ключової фрази: «Впадати у відчай не можна. Зневіра – це не вихід. Не можна давати собі привід

для цього – інакше це безславний кінець». Сформулюйте власну назву статті, оформіть її відповідно до вимог» («Науково-дослідницький семінар»);

– вивчіть досвід соціальної служби щодо застосування певних методів дослідження при наданні соціальних послуг. Узагальніть цей досвід і зробіть повідомлення (дисципліна «Технології соціальної роботи») та ін.

Як засвідчують результати власної роботи, подібні завдання підвищують мотивацію майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи через їхнє усвідомлення необхідності такої діяльності, розвивають позитивне емоційне ставлення до роботи, вольову активність, здатність до рефлексії тощо.

Результативним способом, спрямованим на активізацію самостійної науково-дослідницької діяльності студентів, є робота над рефератами. На різних етапах дослідницької підготовки соціальних працівників використовуються різні види реферативних робіт: навчально-пізнавальний, практико-дослідницький, науково-дослідницький.

Тема навчально-пізнавального реферату задається в узагальненому вигляді або як огляд науково-методичної літератури з окремих питань соціальної роботи. Студенти вивчають наявну літературу, узагальнюють найбільш важливий матеріал, виділяючи в ньому головні, концептуальні аспекти, описують їх та роблять висновки. Зазначені реферати розширюють і поглиблюють знання теорії та практики соціальної роботи. Їхньою метою не є одержання об’єктивно нових для соціальної роботи наукових знань. У зв’язку з цим ці реферати застосовуються на перших етапах підготовки соціальних працівників до науково-дослідницької роботи.

Теми практико-дослідницьких рефератів формулюються так, щоб максимально задіяти такі методи теоретичного дослідження, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення та ін. Реферативна робота виконується як під час вивчення навчальних дисциплін, так і в процесі самостійної чи гурткової роботи. В результаті студенти вносять свої пропозиції щодо вдосконалення окремих аспектів соціальної роботи. Оскільки реферати цього виду більш практично спрямовані і вимагають наявності низки знань з теорії і практики

соціальної роботи, а також суміжних дисциплін, то вони найбільш прийнятні для студентів старших курсів.

Підготовка науково-дослідницьких рефератів передбачає застосування елементів наукового пошуку. Такий вид рефератів пропонується студентам, які опанували комплекс методів теоретичної і емпіричної дослідницької діяльності. Тематика реферативних робіт пропонується студентам на початку навчального семестру, вибір теми є добровільним, при цьому заохочується продовження роботи над тематикою, яка розробляється студентами в рамках інших навчальних дисциплін.

Усі реферативні роботи обговорюються на заняттях у різних формах – круглого столу, дискусії та ін.

Курсові і дипломні роботи є провідними формами навчальної і науково-дослідницької підготовки студентів на старших курсах. Ми розглядаємо їх як різновид самостійної науково-дослідницької діяльності студентів, результат якої підпорядковується певним вимогам до структури, апарату дослідження і оформлення, але відрізняється рівнем складності, обсягом, ступенем пошукової самостійності.

Виконання курсової роботи більшою мірою має навчальні цілі, сприяючи поповненню теоретичних знань студентів, спонукуючи їх до вивчення практичного досвіду і формуючи навички самостійної дослідницької роботи. Дипломна робота бакалавра/магістра є завершальним етапом професійної підготовки, а її захист на засіданні екзаменаційної комісії – формою підсумкової атестації випускників. Саме тому дипломна робота характеризує рівень теоретичної і практичної підготовленості майбутнього фахівця, його здатність до творчої, науково-дослідницької діяльності, уміння використовувати дослідницькі методики для наукового осмислення особистого практичного досвіду і практики колег, виявлення умов підвищення ефективності своєї діяльності.

Отже, важливу роль у процесі науково-дослідницької підготовки студентів відіграє самостійна робота. Різноманітність її видів у залежності від конкретних

дидактичних цілей, змісту засвоюваного матеріалу, характеру пізнавальної діяльності, джерел інформації, ступеня самостійності дозволяє інтенсифікувати і підвищити ефективність розвитку наукових і дослідницьких здібностей майбутніх фахівців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемчук Г.І., Курило В.М., Кочерган П.М. Методика організації науково-дослідної роботи: навч. посіб. Київ: Форум, 2000. 271 с.
2. Основи наукових досліджень у соціальній роботі: навч. посіб. / ред. М. М. Букач, Т. С. Попова, Н. В. Клименюк. Миколаїв: ЧДУ ім. П. Могили, 2009. 284 с.
3. Дьячек Т.П. Подготовка социальных работников к исследовательской деятельности: теория и практика: монография. Тамбов: изд-во ТГУ, 2002. 167 с.
4. Кушнір В. Дослідницька діяльність у фундаментальній професійній підготовці майбутніх учителів. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. Кропивницький: ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. №150. С. 23–28.

УДК 373.2.015

РОЛЬ МЕТОДУ SAND PLAY В РОЗВИТКУ ІНТЕНЦІОНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

Полєвікова Ольга Борисівна
к.пед.н., доцент
Куценко Поліна Миколаївна
студентка
Херсонський державний університет
м.Херсон, Україна

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми інтенційно-мовленнєвого розвитку старших дошкільників із використанням методу sand play у сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Ключові слова: метод sand play, інтенція, інтенційно-мовленнєвий розвиток, мовленнєва діяльність, дитина дошкільного віку.

Нова освітньо-мовна ситуація, що виникла у зв'язку фундаментальною перебудовою національної школи, актуалізує потребу створення психолого-педагогічних умов формування у дітей власне мовленнєвої діяльності в середовищі закладу дошкільної освіти.

Адже мовлення є багатовимірним феноменом: його розглядають як процес, як діяльність, як компетенцію, як стан, як властивість (компетентність), як поведінку, як семіотичну й синергетичну системи, як спілкування й комунікацію тощо [3, с.15].

У педагогічній психології та лінгводидактиці до цього часу зберігається тлумачення усного мовлення як недиференційованого потоку говоріння: не розмежовуються спонтанні й діяльнісні характеристики мовлення

дошкільників, у ньому не вичленовуються психолінгвістичні й металінгвопсихологічні параметри [3, с.15].

У практиці ж дошкілля формування мовлення відбувається лише як потоку говоріння, а не осмислених мовленнєвих дій [3, с.14].

Для розкриття нерозривного зв'язку змісту мовлення дошкільників із їхніми *устремліннями* у конкретному акті говоріння (як спонтанному, так і на прохання експериментатора) використовується метод *інтент-аналізу* [3, с.48].

Саме це спонукає нас до з'ясування дефініції «інтенція».

Інтенція поєднує в собі основні тези зі схоластики, яка розділяла розумове (інтенціональне) існування предмета і реальне. У Середньовіччі вважалося, що не може бути пізнання предмета без втручання в нього. Про характер інтенції міркував Фома Аквінський. Він говорив про формування інтенції розумом щодо предмета, який пізнається. У XIX столітті завдяки психологу Ф.Брентано поняття отримало новий сенс. Учений уважав, що свідомість інтенціональна, тобто направлена на те, що знаходиться поза нею самою. Іншими словами, поняття приносить сенс свідомості. Вчені А.Мейнонг і Е. Гуссерль у своїх наукових працях обґрунтовували різні підходи до визначення інтенції, що в подальшому вплинуло на ряд напрямків у психології (гештальтпсихологія, персоналізм тощо). Ще один філософ – М.Хайдеггер – об'єднував турботу й інтенціональність, вважаючи, що між ними існує внутрішній зв'язок. Він стверджував, що людина в своєму бутті – це істота, яка турбує буття. Якщо особистість зазнає невдачі в своєму «бутті», то вона втрачає свої можливості.

Існує кілька значень терміну «інтенція». Перше пояснює її як «спрямованість свідомості на предмет». До інтенціональних можна віднести пізнавальні, емоційні, мотиваційні та інші психічні процеси, так як ставлення і почуття до предмету можуть бути різні. Об'єкт інтенції може реально існувати, а може бути придуманим, осмисленим або абсурдним. Інша інтерпретація поняття «інтенції» представляється як «спрямованість на мету» або цільовий задум дії. У психології під цим терміном розуміється внутрішня спрямованість свідомості

на реальний або вигаданий предмет, а також структура, що надає сенс переживанням **[4].**

Інтенція – це здатність особистості мати наміри, можливість брати участь у подіях дня, змінюючи себе. Однією зі сторін поняття є здатність сприймати предмет із різних сторін, у залежності від закладеного сенсу. Наприклад, розглядаючи нерухомість як місце літнього відпочинку для сім'ї, людина уважно ознайомиться з такими питаннями, як комфортабельність, оснащеність, дозвілля на території. Якщо та ж нерухомість буде тією ж людиною купуватися, то вона вже в першу чергу зверне увагу на співвідношення ціни з якістю житла. Інтенція – це народження тісного зв'язку із зовнішнім світом. У складних для сприйняття ситуаціях людина навчилася послаблювати взаємозв'язок до тих пір, поки не буде готова до розуміння обстановки **[4]**.

У лінгвістиці інтенція – це початковий етап народження висловлювання, після якого слідує мотив, внутрішнє промовляння і мовлення. З даним поняттям пов'язані конкретно-комунікативні смисли, що виражаються в процесі спілкування. Мовленнєва інтенція (у широкому сенсі) – це злиття потреби, мети і мотиву воєдино, що формується в повідомлення завдяки використанню комунікативних засобів. У більш вузькому сенсі термін розглядається як дієве призначення, як задум вибудувати мовлення в певному ключі, форматі, стилі. Труднощі в дослідженні даного терміну полягають в унікальності об'єкта експерименту, з нерідко розмитими комунікативними намірами. Мовленнєві повідомлення завжди з'єднані з різними екстралінгвістичними подіями, тому будь-яке, навіть просте, висловлювання є багатовимірним. Виступи мають вольову установку і впливають на адресата. Існує поняття мовленнєвої інтенції несхвалення, яке є невід'ємною частиною спілкування. Це негативний прояв, який може перевести розмову в конфліктне русло **[4]**.

Деякі психологи і філологи розрізняють два види інтенції. Перший уособлює собою спрямованість свідомості людини на навколишню дійсність із метою прийняти, пізнати, пояснити. Такий вид явища називається когнітивний.

Комунікативна інтенція – це спрямованість свідомості на досягнення задуманої мети, заради якої людина вступає в розмову або уникає її **[4]**.

Для цілісної особистості характерно індивідуальне ставлення до світу, вихідними складовими якого є переживання про своє становище, відображення виниклих емоцій у відповідних образах, а також народження програми, спрямованої на збереження і розвиток людини. Для успішного виконання особистісного плану необхідні бажання, намір індивіда. Спрямованість на результат, аналіз необхідних дій є основними ступенями в досягненні бажаного. А можливість переформулювати своє ставлення до проблемної ситуації відкриває двері в спокійне й успішне життя.

Ось чому розвиток інтенцій так важливий.

У дошкіллі проблемою інтенційно-мовленнєвого розвитку дітей опікуються такі вчені як А.М.Богуш, Л.О.Калмикова, Л.А.Порядченко, Н.В.Харченко та ін.

Якісна характеристика інтенційно-мовленнєвого розвитку дошкільників, які перебувають на високому щаблі описаного явища, має такі параметри: інтенціональна виразність створена кількома інтенціями; провідною інтенцією є бажання поділитися інформацією; інтенції, як правило, усвідомлювані; виявляється інтенціональна спрямованість на комунікантів і на навчально-мовленнєві завдання; має місце самостійний, стійкий задум, його попередня експлікація в поширеному реченні; наявний образ результату своїх висловлювань – певний смисл [3, с.53].

Ураховуючи важливість розвитку мовленнєвих інтенцій, постає питання щодо ефективних освітніх методів, серед яких, на нашу думку, заслуговує уваги метод sand play.

Малювання піском і на піску, пісочна анімація, метод sand play – усе це назви однієї й тієї ж діяльності, що нині є надзвичайно популярною **[5]**.

Педагогічні аспекти використання піску важко переоцінити – це і чудовий сенсорний матеріал, і неперевершене за своїми можливостями предметно-ігрове середовище, і широкі можливості застосування в семи освітніх лініях Базового компоненту дошкільної освіти («Особистість дитини», «Дитина в

соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина в світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини»).

Принцип «терапії піском» був запропонований ще Карлом Густавом Юнгом, чудовим психотерапевтом, засновником аналітичної терапії. Можливо, природна потреба людини «возитися» з піском, сама його структура підказали великому Юнгу цю ідею **[2; 6]**.

Помічено, що ігри з піском стабілізують емоційний стан дитини. Граючи з піском, дитина може висловити свої душевні переживання, звільняється від страхів, сприяє позбавленню від психологічного напруження. Малюк із цікавістю малює на піску – тварин, букви, цифри, вільно і не боячись помилитися, тому що такі помилки можна легко і багаторазово виправляти.

Технологія пісочної терапії багатофункціональна, вона дозволяє одночасно вирішувати завдання діагностики, корекції і розвитку мовлення. Сама ж дитина вирішує завдання самовираження, самосвідомості і розвиває самооцінку, вчиться працювати в колективі.

Гра на піску з фігурками особливо ефективна в роботі з дітьми, які ніяк не можуть висловити свої переживання. У багатьох випадках гра з піском виступає в якості провідного методу корекційного впливу. В інших випадках – як допоміжний засіб, що дозволяє стимулювати дитину, розвивати її сенсомоторні навички. Ігри з піском можна використовувати в індивідуальній, підгруповій роботі, або ж на фронтальних заняттях. Не секрет, що розвиток дрібної моторики руки якнайкраще сприяє розвитку мовлення у дитини **[5]**.

У зв’язку з цим пісочна терапія є незамінним методом у профілактиці мовленнєвих порушень у дошкільників.

Досвід роботи засвідчує, що використання пісочної терапії дозволяє:

- стабілізувати психоемоційний стан;
- удосконалювати координацію рухів, дрібну моторику;
- стимулювати розвиток сенсорно-перцептивної сфери, тактильно-кінестетичної чутливості;

- розвивати навички спілкування і мовлення (діалогічне і монологічне), орієнтацію в просторі;
- стимулювати пізнавальні інтереси і розширювати кругозір;
- урізноманітнити способи співпраці.

Пісочниця – чудовий посередник для встановлення контакту з дитиною. І якщо дитина ще погано говорить і не може розповісти дорослому про свої переживання, то в іграх з піском усе стає можливим. Через ігри з піском легко вирішується таке завдання як розвиток комунікативних навичок, тобто вміння нормально спілкуватися. Саме на піску ми можемо створити свій світ: подорожувати у часі, різними країнами і планетами. При цьому ми не тільки уявляємо, представляємо, фантазуємо, але і реально створюємо і проживаємо **[5]**.

Ігри з піском різноманітні:

- навчальні ігри, що забезпечують процес навчання читання, письма, лічби, грамоти;
- пізнавальні ігри, що дають змогу дітям дізнатися про різноманіття навколишнього світу, про історію свого міста, країни тощо;
- проектні гри, що виявляють потенційні можливості дитини, розвивають її творчість і фантазію.

Виокремлюють п’ять кроків організації ігрового процесу з піском **[5]**.

Перший крок – демонстрація пісочниці. Вихователь: «Подивіться, наша пісочниця заповнена піском наполовину, тому видно блакитні бортики. Як ви думаєте, навіщо це потрібно? Дійсно, бортики символізують небо. У пісочниці є ще один секрет, якщо ми з вами розсунемо пісок, то виявимо блакитне дно. Як ви думаєте, а це навіщо потрібно? Дійсно, дно символізує воду. Ви можете створити річку, озеро, море і навіть океан. А за допомогою глечика з водою сухий пісок легко перетворюється на вологий. Словом, тут все сприяє вашій фантазії».

Другий крок – демонстрація колекції фігурок. При цьому ми говоримо дітям: «Подивіться, тут багато найрізноманітніших фігурок. Ви можете їх розглянути,

потримати в руках. Тут є і дерева, і будинки, і люди, і чимало іншого. Створюючи свій світ, свою картину в пісочниці, ви можете використовувати різні фігурки».

Третій крок – знайомство з правилами ігор на піску. Дуже часто педагоги ставлять такі питання: «Як навчити дітей дбайливого ставлення до піску? Як заборонити кидати пісок в очі товаришам? Як пояснити, що руйнувати створене іншими не можна?». Дійсно, ігри з піском висувають значну кількість обмежень, заборон. Щоб уникнути нотацій, ми рекомендуємо познайомити дітей із правилами в контексті якогось ритуалу, постійно повторюваної дії, де ці правила проживаються і програються.

Четвертий крок – формулювання теми заняття, інструкцій до ігор, основний зміст заняття. Цей крок здійснює казковий герой (Пісочний Чоловічок, Фея, черепаха Тортіла тощо). Він формулює тему заняття, від його особи ведеться захоплююча розповідь про будь-яку подію, він формулює завдання і загадує загадки. Іншими словами, увесь освітній матеріал подається дітям цим казковим персонажем. Він же веде ігровий процес, контролює його хід, резюмує й аналізує результати творчих робіт, «коронує» і підбадьорює кожного з хлопців.

П’ятий крок – завершення заняття, ритуал закінчення роботи. Завершуючи роботу в пісочниці, дітлахи розбирають свої споруди, розставляють іграшки на полиці стелажа; розрівнюють пісок, кладуть долоні на поверхню піску і вимовляють слова подяки. Як має вести себе педагог, практикуючий роботу з піском?

Для фахівця діють три правила:

- Єднання з дитиною. Пісочна картина, створювана дитиною, містить багату інформацію про її внутрішній світ і актуальний стан. Важливо зрозуміти дитину та її проблеми, відчувши ритм пісочної картини.

- Щира зацікавленість. Розглядаючи картину дитини, фахівець як би поєднує в собі дві іпостасі. З одного боку, це допитливий, відкритий мандрівник, якому

надзвичайно цікаво, що відбувається в цьому світі, який створила дитина. З іншого боку, це мудрець, який прагне знайти істину.

- Суворе дотримання професійної та загальнолюдської етики. Це правило є одночасно і обов'язковою умовою для будь-якого роду професійної допомоги дитині. Педагог не може в присутності дитини без попиту вилучати фігурки з пісочниці, перебудовувати картину або висловлювати оцінне судження. Внутрішній світ людини надзвичайно крихкий, і тільки суворе дотримання етичного кодексу і високий професіоналізм фахівця можуть захистити дитину від психічної травми.

Педагогам слід не забувати і про роботу з дорослими. На зборах з батьками доречно проводити семінари, присвячені формам і методам розвитку мовлення дошкільнят, використовуючи методику пісочної терапії. Це необхідно для того, щоб батьки ясно представляли рівень мовленнєвого розвитку дитини, знали про її індивідуальні особливості і могли самі допомогти своїм дітям удома – розвивати і закріплювати навички, отримані під час занять у дитячому садку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вільгоцька Н. Як розвивати мовлення дітей у пісочниці [Текст] / Наталія Вільгоцька // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2019. – № 5. – С. 51-55.

2. Грабенко Т.М., Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Чудеса на песке: Практикум по песочной терапии [Текст] / Т.М.Грабенко, Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева. – СПб.: Речь, 2007 – 340 с.

3. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс : навч.-метод.посіб. / Л.О. Калмикова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. – 384 с.

4. Мощева С.В. Речевая интенция: теоретические подходы к исследованию / С.В.Мошева // Известия высших учебных заведений. Серия «Гуманитарные науки». – Иваново: ИГХТУ, 2011. – Т. 2. – № 3. – С. 223-227.

5. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Піскова анімація – дошкільникам [Текст] // О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа», 2019. – 112 с.
6. Штейнхардт Л. Юнгианская песочная психотерапия [Текст] / Ленор Штейнхард. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.

УДК 504.453

ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДНІПРА

Пономаренко Роман Володимирович
к.т.н., с.н.с.
Асоцький Віталій Вікторович
к.психолог.н.
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна
Третьяков Олег Вальтерович
д.т.н., доцент
Харківська державна академія фізичної культури
м. Харків, Україна
Пляцук Леонід Дмитрович
д.т.н., професор
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

Анотація: В статті розглянуто можливі підходи щодо визначення екологічного стану поверхневого джерела питного водопостачання. На прикладі екосистеми річки Дніпро запропоновано підхід до визначення його екологічного стану через проведення ретроспективного аналізу даних моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України Державного агентства водних ресурсів України за період 2009-2018 рр., з урахуванням зміни вмісту нормованих показників
Ключові слова: басейн Дніпра, екологічний стан, антропогенне навантаження, ретроспективний аналіз.

Однією з найбільш чутливих сфер для кожної людини є екологія. Вона безпосередньо впливає на наше здоров’я та якість життя.

В Україні майже 80% населення забезпечені питною водою з поверхневих джерел, зокрема, майже 75% – із Дніпра. Дніпро – третя за розміром річка Європи (після Волги і Дунаю). Дніпро є транскордонним водотоком: 20 % басейну річки розташовано на території Російської Федерації, 23 % – Республіки Білорусь та 57 % – України. Річка Дніпро є основною водною артерією України, її водні ресурси становлять понад 60% усіх водних ресурсів країни. Загальна площа басейну Дніпра – 504 тис. км^2 , з них 286 тис. км^2 знаходиться у межах України у її найбільш розвиненій в економічному відношенні частині. Водами Дніпра живляться 80% площ земель України через зрошувальні і обводнювальні системи [1].

Проблема оцінки якості води на сучасному етапі має важливе і першочергове значення та займає центральне місце у водоохоронній діяльності. Оскільки оцінка забруднення поверхневих вод дає можливість мати уявлення про характер та ступінь їх забрудненості, системний аналіз сучасного екологічного стану басейнів річок України та організації управління охороною і використанням водних ресурсів дає змогу окреслити коло найбільш актуальних проблем, які потребують розв'язання.

Основними проблемами поверхневих вод басейну Дніпра на сьогоднішній день є:

– велика засміченість берегів;

– забудова прибережних захисних смуг;

– погіршення стану гідротехнічних споруд, яке загрожує аваріями та забрудненням водойм;

– надмірне заростання акваторії водною рослинністю;

– відведення дощової каналізації практично без очищення;

– скид неочищених комунально-побутових стоків від помешкань, які не підключені до централізованої каналізації;

– послаблення державного контролю щодо правопорушень у сфері довкілля;

– неефективна система моніторингу водних об’єктів;

– недосконаліть наявної системи державного управління у сфері використання, охорони і відновлення водних ресурсів, відсутність чіткого розмежування функцій;

– не застосування в повної мірі вітчизняних наукових іновацій у сфері біохімії. [2].

Тому на сьогоднішній день існує гостра необхідність визначити причини погіршення екологічно стану основної водної артерії нашої держави та можливі шляхи вирішення проблеми оздоровлення водних систем басейну Дніпра.

Проведення аналізу зміни екологічного стану водних об’єктів здійснюється на основі проведення порівняльного аналізу за їх гідрофізичними, гідрохімічними, гідробіологічними, бактеріологічними, токсикологічними та іншими показниками, які відображають особливості абіотичної та біотичної складових водних екосистем. Нормовані показники [3], які найчастіше використовують для визначення якості поверхневих вод, поділяють на такі:

1) кисневий – охоплює розчинений у воді кисень, біохімічне споживання кисню (БСК), хімічне споживання кисню (ХСК);

2) токсикологічний – об’єднує амонійний азот, нітрити та важкі метали;

3) санітарно-токсикологічний – визначає вміст нітратів, важких металів та мінералізацію зі всіма її складниками;

4) рибогосподарський – об'єднує нафтопродукти, феноли й отрутохімікати.

Поряд з нормами, за якими оцінюють стан якості поверхневих вод, розроблено метод комплексної оцінки вод за сукупністю показників [4].

Питання вивчення оцінки якості води розглянуто у [4], де пропонується визначати індекс якості води за сукупністю основних показників залежно від видів її водокористування. У роботі [5] розроблена концепція екологічної класифікації якості поверхневих вод. Розроблена методика комплексної оцінки стану річкових басейнів із водогосподарських позицій, а також за допомогою графічного методу на основі складання модель-карти та виведення екологічного коефіцієнта якості води [6,7]. Результати досліджень, які

стосуються індексу забрудненості води, а також оцінки забрудненості вод річок басейну Дніпра висвітлено в працях [7,8,9].

Кожен із підходів дає змогу отримувати важливу інформацію, але не запропоновано спільного алгоритму їх застосування, що, як результат, не дає достовірної картини забрудненості поверхневих водойм, особливо в розрізі їх екологічного стану. Більшість з існуючих методів оцінки надзвичайно громіздкі, потребують даних вмісту у воді таких компонентів, які нечасто визначаються контролюючими органами, або ж неодноразово використовують складний математичний апарат.

Враховуючи вищеперераховане є доцільним провести аналіз зміни екологічного стану поверхневих вод басейну річки Дніпро з використанням інтерпретованого методологічного підходу з врахуванням рекомендацій в існуючих методах та з врахуванням наявних даних по постам забору проб, шляхом проведення їх ретроспективного аналізу.

На сьогоднішній день оцінка якісних змін водних ресурсів виконується шляхом порівняння хімічного складу води на постах заборів проб вище і нижче за течією. Достовірність отриманих результатів має проводитись з врахуванням похибки визначення і осереднення концентрацій речовин, через доцільність врахування умови посезонної повторюваності формування хімічного складу води в річному циклі кожного року [10].

Протягом останніх десятиліть серйозних змін зазнали кількісні характеристики кругообігу азоту та його сполук, що потрапляють у поверхневі джерела водопостачання з побутовими та промисловими стоками, відходами тваринницьких комплексів та ферм, мінеральними добривами. Джерелом азоту в природних водах є розкладені білкові залишки. Внаслідок процесів самоочищення складні органічні сполуки мінералізуються, при цьому змінюється такий показник, як біологічне споживання кисню, хімічне споживання кисню, розчинений кисень та ін. [11]. Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що одними з основними показниками забруднення

водойм є біологічне споживання кисню, розчинений кисень нітрити, нітрати, солі амонію.

Оцінка якості поверхневих вод необхідна у випадках, коли необхідно простежити тенденцію просторово-часової зміни стану вод під впливом природних і антропогенних процесів. Оцінку якості води в [12, 13] пропонується проводити з врахуванням показників: $БСК_5$ і O_2, як обов'язкових, а інших за найбільшими відношеннями до ГДК зі списку: SO_4^{2-}, Cl^-, ХСК, $NH_4^{+\cdot}$, NO_2^-, NO_3^-, PO_4^{3-}, Fe загальний, Mn^{2+}, Cu^{2+}, Zn^{2+}, Cr^{6+}, Ni^{2+}, Al^{3+}, Pb^{2+}, Hg^{2+}, As^{3+} , НП, СПАР. Виходячи з наявних даних [14], в статті визначення зміни якості води Дніпра проводили з врахуванням зміни вмісту нормованих показників: суми аніонів (NO_2^-, NO_3^-, SO_4^{2-}, PO_4^{3-}, Cl^-), з перерахунком в молярну масу з метою нівелювання різниці між масою різного атомарного складу аніонів; розчиненого кисню у воді; біохімічного споживання кисню ($БСК_5$); фосфатів PO_4^{3-} нітритів, нітратів, а також амонію $NH_4^{+\cdot}$

Оцінку зміни складу води поверхневого джерела пропонується проводити шляхом ретроспективного аналізу даних моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України Державного агентства водних ресурсів України [14] за останні 10 років. Ретроспективний аналіз якісного стану води доцільно проводити за даними проб контрольного забору води р. Дніпро в межах Басейнового управління водними ресурсами по 14 постам (рис. 1).

Аналіз зміни якісного стану води у р. Дніпро необхідно проводити з врахуванням вимог ДСТУ 4808:2007 «Джерела централізованого питного водопостачання. Гігієнічні та екологічні вимоги щодо якості води і правила вибирання» [15].

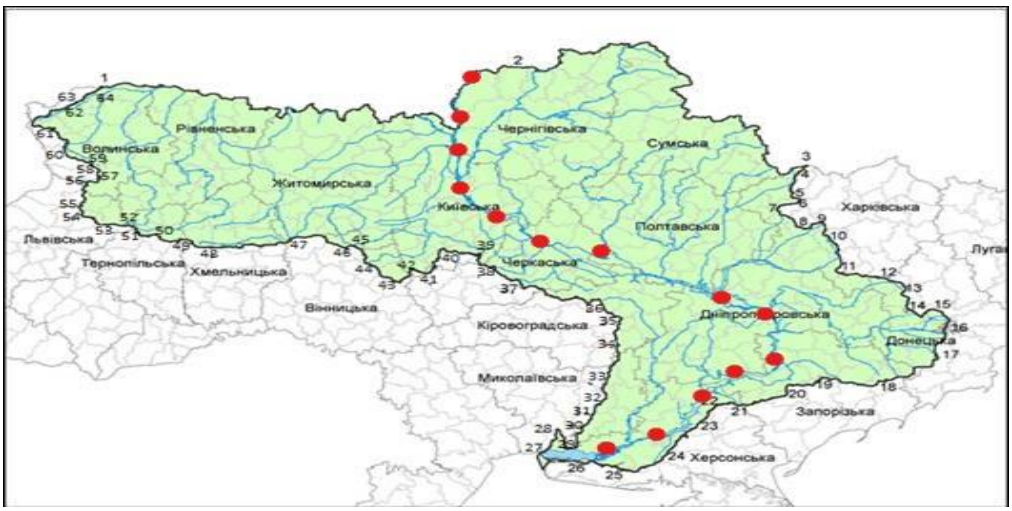

Рис. 1. Схематичне розміщення 14 постів контрольного забору води, за даними яких проводилось дослідження.

Із 17 основних приток Дніпра 15 впадає у річку у межах України (рис. 2). Найбільшими серед них є річки Прип’ять і Десна, що несуть до Дніпра основну масу води. Притоки Дніпра протікають по території найважливіших промислових центрів і населених пунктів України, створюючи широко розгалужену складну річкову систему, яка має важливе економічне, соціальне й екологічне значення. Дніпро, що зазнав значних змін внаслідок будівництва каскаду водосховищ, більш не є річковою екосистемою, здатною до саморегуляції.

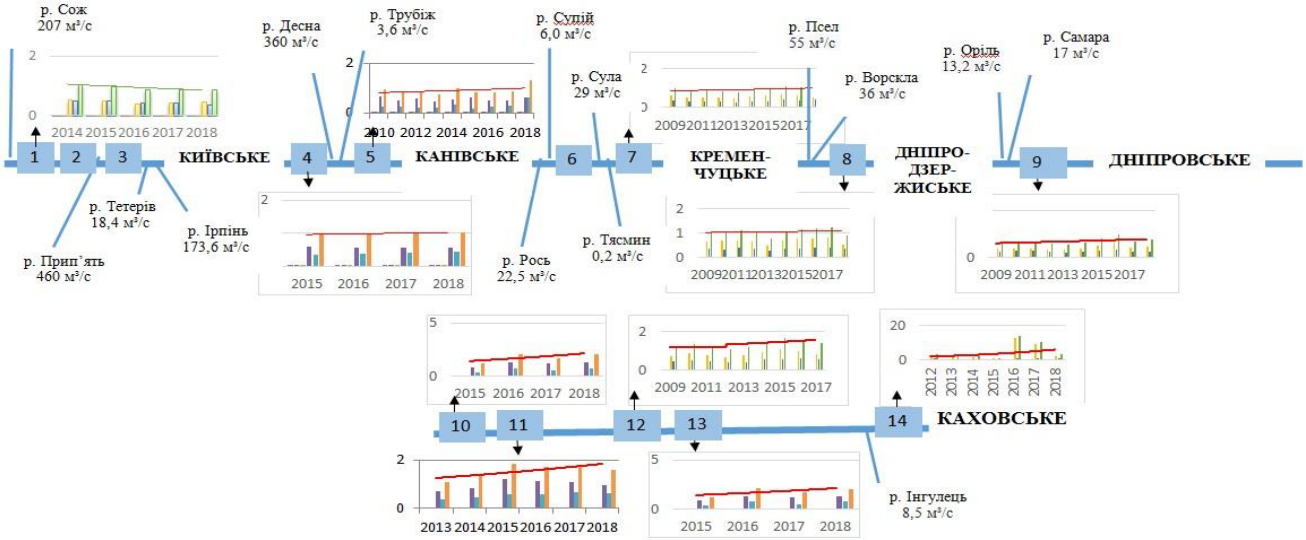

Рис. 2. Схема формування водотоку басейну Дніпра, з позначенням основних 15 приток та відображення їх витрат води, а також графічним відображенням змін сумарного вмісту аніонів.

В подальшому доцільно провести аналіз, щодо визначення різниці сумарного вмісту аніонів між постами заборів води басейну Дніпра.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник. – К.: Знання, 2005. – С. 128.
2. Савчук Д. Екологічні та економічні аспекти функціонування Дніпровських водосховищ / Д. Савчук // Екологічний вісник. - 2003. - № 5–6. - С. 24-26.
3. Білявський Г. О., Падун М. М., Фурдуй Р. С. Основи загальної екології. — К.: Либідь, 1995. — 368 с.
4. Боярин М.В. Інтегральний екологічний індекс екосистеми басейну річки Західний Буг / М.В. Боярин // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – Ерія: Географ. науки, 2006. – № 2. – С. 171-175.
5. Гриб Й.В. О периодичности характеристик в экологической классификации качества поверхностных вод / Й.В. Гриб // Гидробиологический журн. – 2003. – № 3. – С. 38-43.
6. Чижевська Л.Т. Екологічні проблеми поверхневих вод Волинської області Т.4 / Л.Т. Чижевська. – К.-Луцьк: РВ ЛДТУ, 2002. – С. 164-166.
7. Кукурудза С.І. Гідроекологічні проблеми суходолу / С.І. Кукурудза. – Л.: Світ, 2009. – С. 101-113.
8. Сніжко С.І. Оцінка та прогнозування якості природних вод / С.І. Сніжко. – К.: Ніка-Центр, 2001. – 264 с.
9. Хільчевський В.К. Порівняльна оцінка якості річкових вод басейну Дніпра Т.4 / В.К. Хільчевський, В.В. Маринич, В.М. Савицький. – К.-Луцьк: РВ ЛДТУ, 2002. – С. 167-169.
10. Осадчий В.І. Вплив урбанізованих територій на хімічний склад поверхневих вод басейну Дніпра / В.І.Осадчий, Н.М.Осадча, Н.М.Мостова. – К. : Наук. праці УкрНДГМІ. – 2002. – Вип. 250 – с. 242-261.
11. Коваль В. В. Динаміка забруднення вод сільськогосподарського призначення нітратами в умовах Полтавської області / В. В. Коваль, В. О.

Наталочка, С. К. Ткаченко [та ін.] // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2011. − №2. − С. 32−36.

12. Сніжко С. І. Оцінка та прогнозування якості природних вод : підручник / С. І. Сніжко. – К. : Ніка-Центр, 2001. – 264 с. : іл.

13. Третьяков О. В., Безсонний В. Л., Пономаренко Р. В., Бородич П. Ю. Підвищення ефективності прогнозування впливу техногенного забруднення на поверхневі водойми. // Проблеми надзвичайних ситуацій. - 2019. - № 1(29). - с. 61-78.

14. Карта Моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України. Державне агентство водних ресурсів України. http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index.

15. ДСТУ 4808:2007. Джерела централізованого питного водопостачання. Гігієнічні та екологічні вимоги щодо якості води і правила вибирання : надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 05.07.07 р. №144. Офіц. вид. К. : Держспоживстандарт України, 2007. 39 с. : іл. + додатки. (Національний стандарт України).

УДК 519.24

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗВЕДЕННЯ ЗАДАЧІ ПОБУДОВИ ДОПУСТИМОГО РОЗКЛАДУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ДО ЗАДАЧІ ПРО РОЗФАРБУВАННЯ ВЕРШИН ГРАФА

Пономаренко Олександр Васильович
к.т.н., доцент
Лещинський Олег Львович
к.ф.-м.н., доцент
Миндарь Олексій Юрійович
Студент
Коледж інженерії та управління Національного авіаційного університету
г. Київ, Україна

Анотація: В статті розглядається перша частина розв'язання задачі про перспективи використання біоінспірованих алгоритмів (на прикладі бджолиного алгоритму) при побудові допустимого розкладу навчальних занять формалізується вказана задача; обґрунтовується природність теоретико-графового підходу, що дозволяє формулювання вказаної задачі термінами задачі про розфарбування вершин графа.
Ключові слова: допустимий розклад, обмежуючі умови, задача розфарбування вершин графа, хроматичне число графа, NP-складні задачі.

Продовжуючи вивчати і досліджувати теоретико-прикладні аспекти біоінспірованих алгоритмів, дослідницька група на чолі з першим автором зосередила свою увагу на одному з нових напрямів, який об'єднує мультиагентні методи інтелектуального пошуку, що базується на моделюванні колективного інтелекту. Одним з сучасних мультиагентних методів інтелектуального пошуку вважається метод бджолиної сім'ї (МБС). Стендовою задачею для вивчення теоретичних аспектів застосування бджолиних

алгоритмів стала актуальна на сьогодні (на думку авторів) задача побудови розкладу навчальних занять. З математичної точки зору задача побудови оптимального розкладу навчальних занять є достатньо складною, оскільки вона належить до класу так званих NP-складних задач. Найсуттєвіший вклад в розвиток теорії розкладів внесли Р. Акоф, Р. Беллман, Г. Данциг, Р. Конвей, Г. Кун, В. Максвелл, Т. Сааті, Л. Міллер, Р. Ченслер, А. Кофман, Р. Форд, та інші. Існуюча теорія розкладів зароджувалась і розвивалась маючи на меті раціоналізацію і оптимізацію виробничих і транспортних процесів. Застосування цієї теорії в удосконаленні навчального процесу має суттєві обмеження. Це пояснюється, зокрема, тим, що всі фактори, що впливають на розклад навчальних занять, наприклад, в коледжах, практично неможливо врахувати, задача складання розкладу є багатокритеріальною. Розв'язання цієї задачі, традиційно, здійснюється поетапно. На першому етапі будують допустимий (відповідно до побудованих систем обмежень і критеріїв) варіант розкладу, на другому етапі допустимий розклад допрацьовується, корегується диспетчером навчальної частини (групою диспетчерів), на третьому (і подальших етапах) розклад навчальних занять покращується (оптимізується). Задача складання розкладу навчальних занять здалась цікавою в багатьох аспектах, зокрема, з точки зору сучасних евристичних методів недетермінованого пошуку.

Задача побудови допустимого розкладу навчальних занять в коледжах

При складанні розкладу зручно встановити фіксовану відповідність між елементами наступних множин:

– академічних груп (AG);

– викладачів (V);

– аудиторій (A), призначених для проведення занять відповідно особливостям навчального процесу;

– дисциплін (D), що відповідає планам підготовки студентів відповідних спеціальностей на поточний семестр.

Вказані множини, в свою чергу, можуть бути розбитими на підмножини, які для спрощення міркувань, не перетинаються. Наприклад: множина AG_1 – множина академічних груп першого курсу, AG_2 – другого, AG_3 – третього тощо. Вказана фіксована відповідність встановлює зв'язок між викладачами, конкретними дисциплінами, які вони читають в поточному семестрі і групами, в яких вони читають. Крім того завдяки відповідності встановлюється зв'язок викладачів, академічних груп і аудиторій, в яких повинні проводитись відповідні навчальні заняття. Під розкладом навчальних занять можна розуміти призначення кожного заняття на конкретний проміжок часу відповідного робочого дня тижня. Довжина заняття є фіксованою величиною і, наприклад, дорівнює 80 хвилин, тому наперед є відповідні часові інтервали, на які можуть бути призначенні заняття, наперед є відомими обмеження (заборони) на ці інтервали для деяких підмножин вказаних множин. Тому дана задача є детермінованою. Нехай множина I буде включати в якості своїх елементів всі такі інтервали в плановому періоді (робочому тижні). В коледжах розклад занять володіє властивістю періодичності, тому плановим періодом, як правило, є два послідовні тижні (умовно I і II), розклад для яких має суттєві відмінності. Нехай всі інтервали множини I є пронумерованими. Тоді сама множина I є впорядкованою. Якщо кожного робочого дня може проводитись в коледжі не більше шести пар, то потужність множини I при п'ятиденному робочому тижні $|\mathrm{I}| = 30$. Очевидно повинна бути можливість корегування допустимого розкладу з метою врахування додаткових обмежуючих умов: умовної оптимізації на фіксованому проміжку часу. Обмежуючі умови при складанні розкладу корисно також розбити на підмножини, що не перетинаються за критерієм важливості (обов'язкові постійні обмежуючі умови; бажані постійні обмежуючі умови; обов'язкові тимчасові; бажані тимчасові; тощо).

Обов’язкові обмежуючі умови:

1. різні заняття з однією групою повинні бути призначені на різні інтервали часу;
2. різні заняття (заняття з різними групами, заняття з різних дисциплін), що проводяться протягом робочого дня повинні бути призначені на різні інтервали часу;
3. кожна навчальна аудиторія на конкретному інтервалі робочого часу може використовуватись для проведення одного заняття в одній групі (або в частині групи) одним викладачем;
4. $|Z_t| \leq |A_t|$, де $|Z_t|$ – множина всіх занять, які повинні проводитись в навчальних приміщеннях типу t, $|A_t|$ – множина аудиторій (навчальних приміщень) типу t. Знак | | – знак потужності відповідної множини (підмножини);
5. наявність заборон на призначення занять для конкретної підмножини множини груп на той чи інший інтервал часу з множини I (наприклад для груп 1-го курсу заборона на 5, 6 пари кожного робочого дня);
6. протягом одного робочого дня часові інтервали повинні бути заповненими послідовно (наприклад для I-го курсу $6(k-1)+1, 6(k-1)+2, 6(k-1)+3, 6(k-1)+4$, k – номер робочого дня на тижні: Пн – 1, Вт – 2, … , Пт – 5);
7. обмеження на кількість занять з однієї дисципліни в кожній групі кожного робочого дня (наприклад: не більше двох занять з «Комп’ютерної дискретної математики» в групах «програмістів» 2-го курсу).

Додаткові обмежуючі умови:

1. наявність заборон призначення занять для конкретного викладача на фіксовані інтервали часу (наприклад для викладачів сумісників, при можливості планування особистих методичних днів, тощо);
2. наявність можливості проводити деякі заняття (наприклад з однієї дисципліни – лекція, практика або лекція, лабораторна) одне за одним в одній конкретній групі одним (або фіксованим) викладачем;

3. наявність можливості заборони пропусків часових інтервалів протягом одного робочого дня (наявність так званих «вікон») для деяких категорій викладачів (наприклад для сумісників).

Розклад, для якого виконується одночасно система обов'язкових обмежуючих умов 1-7, будемо називати допустимим розкладом навчальних занять.

Визначення додаткових обмежуючих умов в розкладі відтворює певний показник якості.

Представити початкові данні задачі побудови допустимого розкладу навчальних занять в коледжі зручно у вигляді мережевої моделі. Процес побудови розкладу можна звести до задачі розфарбування вершин графа $\Gamma = (\mathrm{B}, \mathrm{P})$ з множиною ребр P і системою обмежуючих умов на підмножині множини кольорів, які дозволяється використовувати для різних вершин з множини B. Природність теоретико-графового підходу пояснюється вказаною детермінованістю навчального процесу в коледжі.

Формулювання задачі побудови допустимого розкладу навчальних занять термінами задачі про розфарбування вершин графа

Нехай Г – неорієнтований граф з однократними ребрами без петель. Граф Г називають k – фарбованим, якщо існує такий розклад множини його вершин на К класів, що не перетинаються $\mathrm{B}_1, \mathrm{B}_2, \dots, \mathrm{B}_k$; $\bigcup_{i=1}^{k} \mathrm{B}_i = \mathrm{B}$; $\mathrm{B}_i \cap \mathrm{B}_j = \emptyset \; \forall i \neq j$ (1), що вершини в кожному класі будуть незалежні, тобто ребра в Г інциденті (з'єднують) вершинам тільки з різних класів. Представлення $\bigcup_{i=1}^{k} \mathrm{B}_i = \mathrm{B}$ (2) при виконанні умови (1) називають k – розфарбуванням графа Г. Така термінологія вказує на відповідність конкретного кольору кожному вказаному класу вершин (кожний клас має індивідуальній колір). Тоді кінці будь-якого ребра в Г завжди мають різні кольори. Кольори можна пронумерувати натуральними числами і ввести функцію розфарбування f, для якої $f(b_i) = i, \forall b_i \in B_i$, тобто для будь-яких ребер $[b_i, b_j] \in P, f(b_i) \neq f(b_j)$.

Найменше число $k = \text{к}(\Gamma)$ класів можливого розфарбування (2) називають хроматичним числом графа Г. Його можна позначити $\chi(\Gamma)$. Задача

оптимального розфарбування графа полягає в побудові розфарбування $f: B \to N$ вершин графа $\Gamma(\mathrm{B}, \mathrm{P})$ яке містить хроматичне число кольорів.

Нехай кожна нефіксована вершина графа $\Gamma(\mathrm{B}, \mathrm{P})$ відповідає заняттю з конкретної дисципліни, що проводиться конкретним викладачем в конкретній академічній групі (підгрупі) в конкретній навчальній аудиторії. Розфарбування $f: B \to N$ задає однозначне відображення нефіктивної вершини $b_i \epsilon B_i \subset B$ в $f(b_i)$-й за порядком слідування інтервал часу з впорядкованої множини часових інтервалів I відведених для проведення навчальних занять ($|I| = 30$). Фіктивна вершина графа $\Gamma(\mathrm{B}, \mathrm{P})$ пояснюється і кількісно визначається обмежуючими умовами (зокрема 7, 8, 10).

Ребра множини В графа $\Gamma(\mathrm{B}, \mathrm{P})$ визначають обмежуючі умови. Наприклад, ребро $[b_i, b_j] \epsilon P$, інциденті нефіктивним вершинам b_i і b_j відповідає заняттям, запланованим в одній академічній групі. Тоді $f(b_i) \neq f(b_j)$ означає проведення різних занять в цій групі в різні за номером інтервали часу з множини I. Аналогічно, інші ребра означають вказані заборони для множин викладачів і навчальних аудиторій.

Кратні ребра в побудованому графі вилучають, замикаючи по одному ребру в графі Г для кожної множини кратних ребер, інцидентних відповідній парі вершин.

Таким чином, вершини графа Г, які відповідають заняттям однієї академічної групи, одного конкретного викладача, одній навчальній аудиторії попарно з'єднуються між собою ребрами, утворюючи новий підграф графа Г, вершини якого при розфарбуванні f мають різні кольори. Розфарбування f задає розбиття графа Г на повні підграфи з різнокольоровими вершинами (відсутні в кожному такому підграфі хоч би дві вершини одного кольору). Обмеження на кількість навчальних аудиторій фіксованого типу (наприклад, комп'ютерних лабораторій, лабораторій фізики, телекомунікацій) в термінах задачі про розфарбування формалізується встановленням «однакового кольору» на однаковий колір для обмеженої підмножини вершин множини В. При цьому однаковий колір цих вершин означає, що заняття, зображені цими вершинами

одного кольору проводяться протягом одного і того ж інтервалу часу з множини I.

Виконання бажаних обмежуючих умов для певної категорії викладачів (не призначати заняття на фіксовані проміжки навчального часу) в термінах задачі про розфарбування формалізується визначенням відповідних вершин графа Г і забороненими для них кольорами. Для цього можна ввести в розгляд фіктивні вершини (по одній на кожний часовий інтервал з множини I, який може виявитись забороненим). Кожна з фіктивних вершин в цьому випадку фарбується послідовно в свій індивідуальний колір з множини $К = \{1, 2, \dots, к\}$ (в нашому випадку $к = 30$). В отриманий граф додаються також ребра інциденті фіктивним вершинам і тим вершинам графа Г, на які діє заборона відповідних кольорів в допустимому розфарбуванні. Крім вказаних відповідностей між задачею побудови допустимого розкладу занять і задачею розфарбування вершини графа існують відповідності, які стосуються окремих специфічних деталей складання розкладу навчальних занять в кожному конкретному навчальному закладі які враховують традиції, час, що витрачається (наприклад в середньому) студентами на дорогу, часи «пік» в відповідному населеному пункті або міському районі, де розташований навчальний заклад, тощо.

В загальному, задача побудови допустимого розкладу навчальних занять термінами задачі про розфарбування вершин графа формується наступним чином: розфарбувати допустимими фарбами $f_k(k = \overline{1, n})$ вершини В графа Г $(V \to \mathbb{N})$ задовольняючи обов'язкові і, при можливості, бажані обмежуючі умови 1-10 при наступних співвідношеннях (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення елементів графа і допустимого розкладу

1.	Вершина $b_i \epsilon B$	Кортеж (заняття, викладач, академічна група, аудиторія)
2.	Ребро $[b_i, b_j] \epsilon P$	Заняття b_i, b_j проводяться одним конкретним викладачем
3.	Ребро $[b_p, b_t] \epsilon P$	Заняття b_p і b_t проводяться в одній конкретній академічній групі
4.	Ребро $[b_k, b_l] \epsilon P$	Заняття b_k і b_l проводяться в одній аудиторії
5.	Число вершин множини $B_к$ кольору z	Число аудиторій типу к, що задіяні на часовому інтервалі $z \epsilon$I
6.	Обмеження на фіксовані кольори вершини b_i	Обмеження на фіксовані інтервали робочого часу для заняття b_i
7.	Фіксований колір $f(b_j)$ вершини $b_j \epsilon B$	Номер часового інтервалу з множини I для проведення заняття b_j

Передбачити режим корегування кількості вершин, ребер графа Г, а також кольорів і систем їх заборон.

Задача розфарбування вершин графа, як і задача побудови оптимального розкладу навчальних занять є NP – складною задачею. Для розв'язання класичної задачі розфарбування вершин графа розроблено багато точних (для окремих класів графів), наближених (ефективні методи визначення хроматичного числа довільних графів на сьогодні не знайдено) та еврістичних алгоритмів. Але на практиці, при складанні конкретного навчального розкладу, їх використання виявляється проблематичним за причини того, що порядок графа $\Gamma = (B, P)|B|$ є надто великим для побудови допустимого розфарбування за «розумно-сприйнятний» термін часу (*). Складність, також, полягає в виборі критерія (критеріїв) оптимальності. Класичний критерій, пов'язаний з

мінімізацією числа різних кольорів розфарбування f графа G, в даному випадку не застосовний, за причини початкового задання кількості кольорів (що відповідають загальній кількості робочих часових інтервалів множини I).

Одним з можливих критеріїв оптимальності може бути мінімізація числа порушень обмежуючих (в першу чергу обов'язкових) умов, які самі по собі не обов'язково є рівноцінними, тобто в системі обов'язкових обмежень можуть мати різну вагу.

Це пояснюється, зокрема, експоненціальним збільшенням простору пошуку розв'язків залежних від вхідних даних. Однією з сучасних перспективних теорій розв'язання NP-складних задач вважається теорія ройових алгоритмів. До ройових алгоритмів відносяться мурашині алгоритми, рої частинок, бджолині, тощо. Ройові алгоритми, в свою чергу, є підкласом біоінспірованих алгоритмів.

В процесі проведення даних досліджень, автори прийшли до наступного висновку: алгоритм розфарбування графа, який застосовується ізольовано може виявитись ефективним для складання невеликих розкладів, тому і була запропонована першим автором ідея використання мультиагентного метода інтелектуального пошуку для розв'язання задачі про розфарбування, що розширює можливості вказаного алгоритму.

Автори щиро вдячні за творчу допомогу випускниці Коледжу інженерії та управління Хоменко Марії Олегівні в підготовці статті до друку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Курейчик В.В., Запорожец Д.Ю. Роевой алгоритм в задачах оптимизации // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2010. - №7 (108). – С. 28-32;

2. Курейчик В.М., Кажаров А.А. Применение пчелиного алгоритма для раскраски графов // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2010. - №12 (113). – С. 30-36;

3. Лебедев Б.К., Лебедев В.Б. Размещение на основе метода пчелиной колонии // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2010. - №12 (113). – С. 12-19;

4. Leighton F.T. A graph coloring algorithm for large scheduling problems / F.T. Leighton // Journal of Research of the National Bureau of Standards. – Vol. 84. – 1979. – P. 489-506;

5. Tuza Z. Graph colorings with local constrains: a survey / Z. Tuza // Discussions Mathematical Graph Theory. – Vol. 17. – 1997. – P. 101-228;

6. Танаев В.С. Теория расписаний. Многостадийные системы / В.С. Танаев, Ю.Н. Сотсков, В.А. Струсевич. – М.: Наука, 1989. – 328 с;

7. Оре. О. Теория графов. – 2-е пзд. – М.: Наука, Главная редакция физико-математической литературы, 1980. – 336 с.

УДК 621.313.3.

АНАЛІЗ ВІДМОВ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ПІДШИПНИКІВ ЕЛЕКТРОДВИГУНІВ

Потапенко Микола Валентинович
к.т.н., старший викладач
Рамш Василь Юрійович
к.т.н., доцент
Шаршонь Віталій Любомирович
асистент
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»
м. Бережани, Україна

Анотація. Проаналізовано причини виникнення несправностей підшипників електродвигунів. Запропоновано методику оцінки технічного стану та прогнозування ресурсу підшипників електродвигунів в експлуатаційних умовах. В процесі експлуатації доцільним є систематичний контроль технічного стану підшипників, прогнозування їх ресурсу і визначення прогнозованого моменту виходу з ладу з метою своєчасного вжиття необхідних заходів, попереджуючих раптові відмови.

Ключові слова: підшипник, надійність, радіальний зазор, відмова, діагностична перевірка.

Асинхронні електродвигуни є найбільш поширеними силовими електроприймачами в сільськогосподарському виробництві.

Завдяки простоті їх конструкції і зручності в керуванні, складають понад 90% від загальної кількості електроприводів [1].

Асинхронні електродвигуни є основою електроприводу більшості стаціонарних видів технологічного обладнання та сільськогосподарських машин, що

виконують різні енергоємні і складні автоматизовані і роботизовані технологічні процеси.

Більшість типів електродвигунів відносяться до досконалих технічних виробів і при правильному використанні та нормальному технічному обслуговуванні вони можуть безаварійно відпрацювати в нормальних умовах не менше 10-15 років, що відповідає їх нормативному терміну служби. Однак в специфічних умовах сільськогосподарського виробництва при роботі в приміщеннях з підвищеною вологістю і хімічно агресивним середовищем термін служби електродвигунів значно знижується.

У більшості випадків електродвигуни виходять з ладу не через зношення його обмотки, підшипників або інших вузлів і деталей, а в результаті порушення правил монтажу та експлуатації, що призводять до аварійного режиму (перевантаження, ослаблення кріплення, неспівосності валів і приводної робочої машини, завалювання переробним матеріалом та ін.), а також неналежного виконання обслуговуючим персоналом правил експлуатації як самих електродвигунів, так і технологічного обладнання.

Поряд з обмоткою статора для асинхронного електродвигуна підшипниковий вузол також є однією з головних складових частин, які суттєво впливають на його надійність [2].

Підшипники є одним з основних елементів електродвигуна, відмова якого призводить до зупинки технологічного процесу і значних економічних збитків. Через відмови підшипників вихід з ладу електродвигунів в сільському господарстві становить близько 15-20%.

На надійність підшипникових вузлів впливають численні фактори, серед яких: характер середовища сільськогосподарських приміщень (запиленість, загазованість, підвищена вологість), режими роботи (тимчасові, пускові, навантажувальні та ін.), якість монтажних робіт при з'єднанні з робочою машиною (неспівосність валів, вібрація), низька якість електроенергії (несиметрія та ін.), механічне зношення та ін. [3].

Важливою особливістю експлуатації електродвигунів в сільськогосподарському виробництві є наявність практично одночасної дії цих факторів на підшипникові вузли.

Основні причини відмов підшипників електродвигунів представлені на рис. 1.

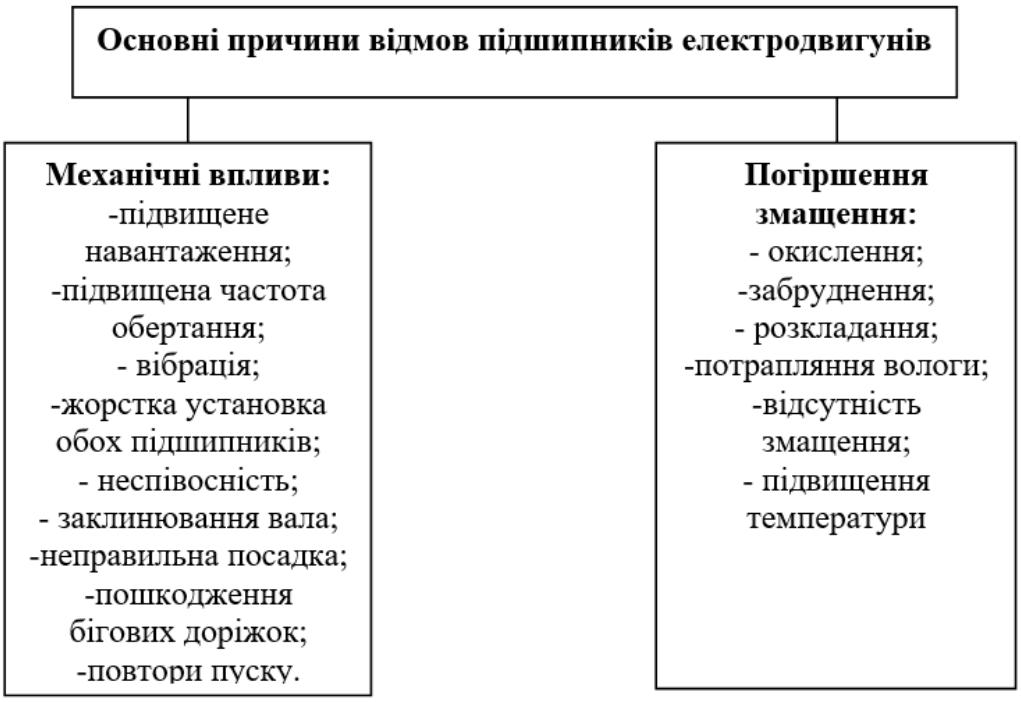

Рис. 1. Основні причини відмов підшипників електродвигунів

Одним з основних параметрів, що характеризують технічний стан підшипникового вузла, є величина радіального зазору підшипника, за якою з достатньою ймовірністю можна прогнозувати відмову. При цьому зміна величини радіального зазору при роботі електродвигуна задовольняє вимогам до діагностичних параметрів, і можливість його використання при застосуванні стратегії обслуговування за станом.

При використанні радіального зазору підшипників як прогнозованого параметра необхідним є здійснення контролю величини радіального зазору підшипників в умовах експлуатації без демонтажу і розбирання електродвигуна.

Радіальний зазор підшипника як діагностичний параметр залежить від часу і однозначно характеризує стан підшипника, можливість його безперервного або періодичного контролю.

При проведенні діагностичних перевірок і отриманні даних вимірювань величини радіального зазору підшипників необхідно їх порівняння з номінальними і максимально допустимими значеннями для контрольованого типу підшипників. Це дозволяє оцінити фактичний технічний стан підшипників і в умовах експлуатації без демонтажу і розбирання електродвигунів своєчасно провести технічне обслуговування або заміну підшипників.

Крім початкового і гранично допустимого радіальний зазор має також характерні проміжні значення [3].

При безрозбірному діагностуванні електричних машин із застосуванням методів контролю технічного стану підшипників, які ґрунтуються на вимірюванні параметрів вібрації, необхідно знати, що виникаюча в підшипникових вузлах вібрація зумовлена не тільки технічним станом підшипників (величиною зазору, наявністю мастила та ін.), а також неврівноваженістю обертових частин, вібрацією фундаменту чи робочого механізму, з яким з'єднана електрична машина. Крім того, вібрацію електродвигунів можуть також викликати обриви стержнів короткозамкненої обмотки ротора. Для об'єктивної оцінки якості балансування і вібрації обертових частин електричних машин, дослідження необхідно проводити на окремій машині, в точно визначених умовах, щоб можна було відтворити вимірювання і зіставити отримані результати.

Після проведення діагностичної перевірки стану підшипникових вузлів з визначенням радіальних зазорів підшипників і порівнянням їх з гранично допустимими значеннями постає питання про час проведення наступної перевірки, тобто про обґрунтовану періодичність діагностування підшипників електродвигунів, яка може залежати від загального напрацювання до моменту діагностичної перевірки, а також визначатися необхідним рівнем надійності і складності виконуваного технологічного процесу.

При обслуговуванні електрообладнання з урахуванням даних діагностування значно збільшується термін служби і використання енергоресурсів.

Тому в процесі експлуатації доцільним і необхідним є систематичний контроль технічного стану підшипників, прогнозування їх ресурсу і визначення прогнозованого моменту виходу з ладу з метою своєчасного вжиття необхідних заходів, попереджуючих раптові відмови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирса В.И. Прогнозирование технического состояния машин / В.И. Кирса – К.: Урожай, 1978. – 72 с.
2. Корчемный Н.А., Машевский В.П. Повышение надежности электрооборудования в сельском хозяйстве / Н.А. Корчемный, В.П. Машевский – К.: Урожай, 1988. – 176 с.
3. Таран В. П. Техническая диагностика при эксплуатации электрооборудования / В. П. Таран – К.: Урожай, 1978. – 152 с.

СОСТОЯНИЕ СОЛНЕЧНОЙ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ В УКРАИНЕ

Пивонос Владимир Михайлович
к.т.н., доцент
Пивонос Владимир Владимирович
Соискатель
Пивонос Михаил Владимирович
Магистр
Одесская государственная академия строительства и архитектуры
г. Одесса, Украина

Введение На текущий момент в обшем объеме электроэнергии в Украине, энергия генерируемая на солнечных электростанциях составляет 2% [1]. В перспективе планируется рост объема производства соответственно до 20%.

Генерация электроэнергии в «зеленом тарифе» осуществляется как индивидуальными застройщиками, так и крупными государственными и частными национальными и иностранными компаниями.

Изучение вопросов наращивания генерирующих мощностей является очень актуальным.

Материалы и методы Следует отметить, что пока очень незначительный объем оборудования и комплектующих для проектируемых и строящихся электростанций выпускаются предприятиями Украины.

Как положительный фат следует отметить запуск завода в г. Виннице по выпуску генерирующих элементов для солнечных электростанций (фотоэллектрических модулей).

В масштабах планируемого роста данного вида электроэнергетики показатели, пока что, относительно небольшие. На запущенной в работу производственной линии Kness пока работает 120 специалистов. Производственная линия разработана Китайской компанией Kness Group. Появление новых 120-ти

рабочих мест это уже хорошо, но на этом не стоит останавливаться, следует наращивать темпы и объемы производства.

Так как такого уровня высокотехнологичное производство требует обеспечение работников по пусконаладке и сервисному обслуживанию, количество рабочих мест и отдельных секторов производства должно получить значительный прирост.

Результаты и обсуждение Украина имеет значительные запасы природного сырья для производства высокотехнологичных разностей кварца и кремния.

Следует отметить, что на сегодняшний день эти сырьевые источники разрабатываются и осваиваются неэффективно. Только малая часть используется в национальном промышленном производстве. Большие объемы сырья реализуются за границу иностранным потребителям, при чем по несопоставимо малым ценам.

Следует также отметить «нерациональный» подход к местам строительства электростанций. Из оборота выводятся значительные объемы равнинных территорий с товарными землями.

Анализ ландшафтов показывает, что в стране достаточно много горных и предгорных участков местностей не участвующих в воспроизведении тех или иных элементах общественного потребления.

В местах открытой и закрытой добычи природных ископаемых имеют место: терриконы, горные отвалы пустых пород, хвостохранилища горнообогатительных предприятий, значительной площади карьерных бортов и т.п.

При значительном росте стоимости земель хозяйственного значения, использование вышеуказанных мест является предельно экономически эффективным.

Выводы

1. Необходимо наращивание темпов производства электроэнергии на базе солнечных электростанций.

2. Востребованным является формирование научно-производственного объединения, которое бы контролировало основной перечень вопросов изложенных выше (пора поднимать указанный вид энергетики на национальном уровне).

3. В процессе такой работы в обязательном порядке возникнут новые инновационные направления в научно-производственной деятельности.

4. Развитие вопросов по направлениям развития данного вида энергетики потребует создания большого количества рабочих мест, которые необходимо будет заполнять высококвалифицированными профильными специалистами.

5. Реализация электроэнергии на рынке электропотребления обеспечит заметный прирост показателей ВВП.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. https://ecotechnica.com.ua/

УДК 159.922

ТРАВМА КАК ИНДИКАТОР ДЕТСКОЙ ТРЕВОЖНОСТИ

Приснякова Людмила Макаровна
доктор психологии, и.о. зав. кафедрой психологии и педагогики
Днепропетровский государственный университет внутренних дел
Онищенко Виктория Валерьевна
студентка 2 курса ФСПОУ ДДУВС
Шматько Карина Сергеевна
магистрант ФСПОУ ДДУВС
г. Днепр, Украина

Аннотация: Травма потери особенно тяжело переживается в детстве и сопровождается высоким уровнем стресса. Авторы выявляют уровень влияния детской травмы на уровень тревожности при помощи комплекса взаимодополняющих методик

Ключевые слова: психотравма, детская травма, уровень тревожности, детско-родительские отношения, эмоциональный конфликт

Взрослый вводит ребенка в мир социальной деятельности - общественно выработанных навыков, умений, способов практической деятельности и морали. Важность семьи как института воспитания обусловлена тем, что в ней ребенок находится в течение значительной части своей жизни и по длительности своего воздействия на личность ни один из институтов воспитания не может сравниться с семьей. В течение всего раннего и дошкольного детства главным фактором формирования личности ребенка продолжают оставаться родители, поддержка и одобрение которых составляют необходимое условие «уравновешенности» ребенка с окружающей средой и переживания им эмоционального благополучия. В процессе постоянного контакта с ребенком, родители помогают регулировать и упорядочивать его

эффективные взаимоотношения с окружающим миром, осваивать разнообразные психотехнические приемы аффективной организации его поведения, стабилизации аффективных процессов. Благодаря своим особенностям семья, как малая группа создает своим членам такие условия для эмоциональных проявлений и удовлетворения эмоциональных потребностей, которые помогают человеку чувствовать свою принадлежность к обществу, усиливают чувство его безопасности и покоя, вызывают желание оказать помощь и поддержку другим людям. Дисгармоничные отношения в семье и деструктивные личностные характеристики родителей не действуют на благо ребенка: не позволяют удовлетворять основные потребности, вызывая состояние напряжения; служат источником соматических расстройств, деструктивных переживаний, в результате чего могут возникнуть детские психологические травмы.

Исследованием детско-родительских отношений в отечественной психологии занимались ученые Божович Л. И., Выготский Л. С., Костенко М. А., Лунякова Л. Г., Дубровина И. В., Лисина М. И., Леонтьев А. Н., Мухина В. С., Хоментаускас Г. Т., Эльконин Д.

Для успешного и позитивного развития личности нужно с самого детства поместить человека в положительную среду, которое обеспечит ей активное функционирование в обществе и психическую стабильность. Для ребенка очень важна поддержка, установление эмоционального контакта с родителями и их понимание. Эти компоненты обеспечивают положительное формирования личности и развитие волевых и когнитивных функций.

При резком эмоциональном разрыве ребенка с одним из родителей, вследствие развода или смерти такая ситуация негативно влияет на эмоциональную сферу ребенка и наносит удар ее психике. Вследствие чего может повышаться уровень личностной тревоги, формирование негативных установок, наличие панических атак, замкнутость, зарождение психологических травм.

В зависимости от травмирующей ситуации травма может возникнуть вследствие ежедневных переживаний событий, наличия смерти или развода родителей, особенно тяжело переживаются травмы, возникающие в результате самоубийства или насильственной смерти. При неполном переживания психологической травмы возможно возникновение депрессии, панических атак, агрессии и шока.

Ф. Рупперт разделяет травмы по типам непозволительных эмоциональных конфликтов:

1) экзистенциальные психотравмы, возникают в ситуациях насилия, несчастных случаев, смертельной угрозы жизни и здоровью;

2) травма потери – вследствие потери любимого человека или важного условия жизни;

3) травма отношений, поражения эмоциональных связей: разрыв, развод, измена;

4) травма системных отношений, вследствие поступков, которые трудно оправдать этически и морально: нападения, убийства, инцест.

Травма потери особенно тяжело переживается в детстве. Она характерна для тех, кто потерял, кого из родителей или тех, кто был вместо родителей (дедушка, бабушка, тетя, дядя или иная значимая фигура в жизни 3ребенка) и имел крепкую эмоциональную связь с этими людьми. Травма потери сопровождается стрессом.

Для выявления влияния детской травмы на уровень тревожности нами был использован комплекс взаимодополняющих методик: «Выбери нужное лицо» Р. Темпл, М. Дорки, В. Амен, «ОРО» А. Я. Варга, В. В. Столин. Исследование было проведено на базе коммунального учреждения образования дошкольного учебного заведения № 280 города Днепра. В котором принимали участие 68 детей старшего дошкольного возраста и их родители. Все дети регулярно посещают дошкольное учебное заведение.

Характеристика исследуемых представлена в таблице 1.

Таблица 1

Характеристика участников исследования (дети)

Состав учасников	Полная семья	Неполная семья	Неполная семья (смерть одного из родителей)	Неполная семья (родители в разводе)	Смерть бабушки или дедушки
Мальчики	27	6	2	4	3
Девочки	26	9	4	5	4

Таким образом, из 68 исследуемых детей 56.5% -это девочки, а 43.5% - мальчики; 77.94% - это дети из полных семей, а 22.06% - из неполных семей; 8.8% детей получила психическую травму в результате смерти одного из родителей; 13.2% получили травмы в результате развода родителей; 10.3% детей травмированы смертью дедушки-бабушки.

Интерпретация и анализ результатов исследования

С целью выявления влияния взаимоотношений в семье на формирование тревожности у детей старшего дошкольного возраста в полных и неполных семьях, мы рассматриваем последовательно детские и родительские результаты диагностики.

Результаты диагностики и их анализ по методике «Выбери нужное лицо» Р. Темпл, М. Дорки, В. Амен представлены в виде таблицы 2:

Таблица 2

Значение результатов эмпирического исследования у детей

Показатели	Полная семья	Неполная семья	Смерть одного из родителей	Родители в разводе	Смерть бабушки или дедушки
Благоприятная семейная ситуация	1.24	-	-	-	-
Тревожность	3.0	5.0	8.3	7.1	6.4
Конфликтность	1.1	1.0	2	3	1.5
Чувство неполноценности	0.8	1.4	2	2	1.5.
Враждебное отношение	-	0.2	2	2	1.0

Анализ результатов диагностики свидетельствует, что тревожность ребенка, подвергшегося травмируя обстоятельства, в 1.5 - 2 раза выше, чем у детей без травмируя воздействий. Растет уровень конфликтности и враждебное отношение. Очевидно отсутствие благоприятной семейной ситуации. Полученные результаты позволяют получить иерархичность показателей в каждой категории анализируемых составляющих:

Полная семья = Тревожность> Благоприятная семейная ситуация> Конфликтность> Чувство неполноценности

Неполная семья = Тревожность> Чувство неполноценности> Конфликтность> Враждебное отношение;

Смерть одного из родителей = Тревожность> Конфликтность = Чувство неполноценности = Враждебное; отношение

Развод родителей = Тревожность> Конфликтность = Чувство неполноценности = Враждебное отношение;

Смерть дедушки или бабушки = Тревожность> Конфликтности = Чувство неполноценности> Враждебное отношение.

Таким образом, выявлено, что дети с психической травмой имеют одинаковую последовательность составляющих = Тревожность> Конфликтность = Чувство неполноценности.

То есть, мы констатируем, что у нас находит свое подтверждение гипотеза о существовании влияния семьи на формирование уровня тревожности у детей старшего дошкольного возраста на примере полных и неполных семей и влияния психической травмы на формирование уровня тревожности.

Анализируя данные по методике «ОРО» А. Я. Варга, В.В. Столин, мы сопоставили между собой значения 5 шкал, которые позволяют нам выделить особенности родительского отношения к детям старшего дошкольного возраста в семьях.

Результаты диагностики представлены в таблице 3:

Таблица 3

Числовые значения по полной семье по методике «ОРО»

п/п	Показатели	Пол	Шкалы				
			Принятие-отвержение	Образ социальной желательности поведения	Симбиоз	Авторитарная гиперсоциализация	Маленький неудачник
1	Полная	Д	54.3	40.3	77.5	64.9	51.6
2	Полная	М	67.9	33.1	68.2	74.1	65.6
3	Неполная	Д	44.0	35.6	88.2	79.5	77.7
4	Неполная	М	51.4	39.7	71.7	76.2	54.1
5	Травмированые	Д.	68.4	31.2	39.1	36.3	45.6
6	Травмированые	М	98.1	19.2	47.9	45.2	44.8

Анализ данных позволяет нам выполнить сравнительную характеристику по показателям по каждой шкале.

Так, на I шкале «Принятие-отвержение», мы сопоставили не только средние значения по полным и неполных семьях, но и значение с учетом половых особенностей детей и травмированных - не травмирован и обнаружили, что дети в полных семьях более откровенны.

При анализе «образа социально желательного поведения» (II шкала), значение в образ социальной желательности поведения выше к мальчикам в неполной семье, чем в полной. А у девочек наоборот.

Данные по анализу результата за III шкале «Симбиоз», свидетельствуют о том, что значение в неполных семей выше, чем в полных семьях. Это говорит о том, что в неполных семьях контроль и опека присутствует в большей степени, чем в полных семьях. Потому как, один из родителей берет на себя роль другого родителя.

Анализ IV шкалы «Авторитарная гиперсоциализация» свидетельствует о том, что по средним значениям доминируют результаты в отношении детей из неполных семей. Это свидетельствует о том, что родители неполных семей предпочитают авторитарный стиль воспитания.

Анализ V шкалы «Маленький неудачник» свидетельствует о том, что в неполных семьях дети воспринимаются «удачника», когда в полных семьях ситуация противоположная (но это зависит от пола).

Качественный анализ полученных данных показал, что большинство детей имеют высокий уровень тревожности.

Таким образом, выявлена взаимосвязь между детско-родительскими отношениями и уровнем тревожности ребенка, между детской травмой потери и уровнем тревожности, то есть мы считаем, что травма является индикатором детской тревожности.

УДК 159.99

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ДЛЯ АНАЛИЗА ТВОРЧЕСКОГО КАПИТАЛА ЛИЧНОСТИ

Приснякова Людмила Макаровна
доктор психологи
и.о. зав. кафедрой психологии и педагогики
Днепропетровский государственный университет внутренних дел
Агапова Ирина Николаевна
доктор философии (психология), практикующий психолог

Аннотация: В своей работе авторы демонстрируют возможности математического моделирования для количественного анализа деятельности исследователя, с учетом изменения уровня индивидуальных и профессиональных характеристик.

Ключевые слова: потенциал прогресса общества, потенциал человеческого капитала, творческий капитал, коэффициент «увлеченности», коэффициент «научной одержимости», математическая модель.

Прогресс определяет движение общества вперед от менее совершенного к более усовершенствованному. Инструментом эволюции человечества является потребность в творчестве**,** поиск новой информации, стремление познать непонятное и, как результат, создание новой полезной для практической жизни информации. Основой получения этой новой информации есть человеческий капитал с его интеллектуальным миром с накопленными за всю историю человечества знаниями. При анализе человеческого капитала можно употребить следующие основные переменные: некоторый *потенциал прогресса общества* $\boldsymbol{P}$*, потенциал человеческого капитала* $\boldsymbol{H}$ и, как следствие, обобщенная *функция нравственности* $\boldsymbol{\psi}$**.**

Потенциал человеческого капитала *H,* который в отличие от традиционных факторов производства – безграничный, характеризует творческую способность интеллекта страны, умение превращать в национальный продукт основное богатство - интеллект. Творческий капитал базируется на следующих слагаемых: - осведомленности личности относительно способов решения актуальных проблем (в данной ситуации и в данное время); - стратегий и методов для реализации актуальной проблемы; - стимулирующие механизмы и умение выйти за рамки задач и ограничений.

Пусть в памяти исследователя к рассматриваемому моменту содержится множество из I_s единиц полученной извне информации, которая предназначена и используется в интересах решения профессиональных задач.

Достижения исследователя будем характеризовать созданием в его памяти новой оригинальной информации объемом θ_Σ единиц. Соответственно этому введем некоторый *коэффициент трансформации информации*

$$\eta = \theta_\Sigma / I_s \quad (1)$$

Информация θ_Σ состоит из двух частей – *множества* θ - оригинальной и важной для теории и практики, полезной информации, которая собственно и определяет достижения исследователя, и *множества* θ_i из некоторых решений, выдуманных нереальных конструкций, фантазий, - «информационных шумов», сопутствующих процессу переработки информации в памяти, которые не имеют практической и теоретической ценности.. Это второе слагаемое сильно зависит от объема полученной извне «профессиональной» информации I_s и по аналогии с закономерностями в неживой природе примем его пропорциональным квадрату I_s, т.е.

$$\theta_i = a_i I_s^2 \quad (2)$$

где a_i – некоторый эмпирический коэффициент.

Таким образом, суммарное количество произведенной памятью субъекта информации будет равно

$$\theta_\Sigma = \theta + a_i I_s^2 \quad (3)$$

С другой стороны, это количество новой созданной памятью информации определяется объемом «профессиональной» информации I_s с учетом коэффициента ее размножения η и некоторого *коэффициента «увлеченности»* или, точнее, *коэффициента научной «одержимости»* ε

$$\theta_\Sigma = \eta\varepsilon I_s \quad (4)$$

«*Увлеченность»* исследователя как переменная относится к эмоциогенному фактору и может быть записана по аналогии с определением коэффициента чувств следующим образом

$$\varepsilon = 1/(1 - \bar{I}_s) \quad (5)$$

где $\bar{I}_s = I_s/I'$.

В рассматриваемом случае применительно к чувству увлеченности стандарт информации I' определяет некоторый идеал знаний и достижений для конкретного индивидуума. *Коэффициент «увлеченности»* примем обратно пропорциональным величине разности $\Delta I = I' - I_s$. Очевидно, что увлеченность влияет прямо пропорционально на количество воспроизводимой памятью индивидуума информации. Поэтому с учетом всего сказанного мы можем окончательно записать формулу (4) следующим образом, вводя дополнительно по аналогии некоторый коэффициент индивидуальных качеств индивидуума (типологические особенности личности.) $\mathcal{R}\,(0 \div \infty)$:

$$\theta_\Sigma = \mathcal{R}\,\eta\, I_s /(1 - \bar{I}_s) \quad (6)$$

Приравнивая (3) выражению (6), получаем после некоторых элементарных преобразований

$$(\bar{\theta} + a\,\bar{I}_s^2)(1/\bar{I}_s - 1) = \mathcal{R}\,\eta \equiv \gamma \quad (7)$$

где $a = a_i I'$, $\bar{\theta} = \theta / I'$ безразмерная переменная, характеризующая степень достижений ученого - коэффициент научной эффективности (или проще, *эффективность* ученого).

Таким образом, представленный анализ дает возможность *количественно анализировать деятельность исследователя* с учетом изменений его уровня профессионализма, компетентности, индивидуальных характеристик и т. д.

УДК 504.75:574:614.253.81

ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ ВНАСЛІДОК ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ

Рибалова Ольга Володимирівна
канд. техн. наук, доцент, доцент
Бригада Олена Володимирівна
канд. техн. наук, доцент, доцент
Сарапіна Марина Володимирівна
канд. техн. наук, доцент, доцент
Коробкіна Каріна Миколаївна
студентка
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна

Анотація: В роботі зроблено прогноз змін клімату в Харківській області. Розрахунки показали, що підвищення температури повітря і зменшення обсягу опадів сприятиме небезпечному збільшенню кількості лісових пожеж. Аналіз впливу лісових пожеж на стан навколишнього природного середовища особливо в умовах змін клімату є надзвичайно актуальним завданням для прийняття необхідних управлінських рішень щодо впровадження превентивних природоохоронних заходів з метою мінімізації негативних наслідків.

Ключові слова: лісові пожежі, зміни клімату, важкі метали, ґрунти, екологічна небезпека

У зв’язку із змінами клімату в останні роки проблема виникнення пожеж і мінімізації їх наслідків є глобальною за своїми масштабами, бо щорічно на Землі виникає близько 7 мільйонів пожеж. В Україні в середньому на рік буває близько 3,5 тис. лісових пожеж, які знищують більше 5 тис. гектарів лісу [1].

Лісові пожежі істотно впливають на екологію лісів, формування кругообігу вуглецю, тепловий режим ґрунту, забруднення поверхневих і підземних вод, а

також завдають великої шкоди рослинному і тваринному світу. Через пожежі різко погіршуються умови природного відновлення лісів, вони призводять до утворення пустирів, зміни хвойних порід деревостанами малоцінних листяних порід. Скорочення кормової бази в результаті лісових пожеж, викликає масову міграцію і скорочення чисельності диких тварин. Лісові пожежі погіршують також санітарний стан лісів, знижують їх стійкість до пошкоджень шкідниками і хворобами. [2].

Особливо небезпечні пожежі для молодих лісів, які розташовані на відкритому місці серед лугів і полів. Дуже багато лісові посадки, особливо в найбільш сухих південних районах, гинуть в результаті пошкодження трав'яними пожежами, що виникають через необережне поводження з вогнем або умисним підпалом трави [3].

Вплив лісових пожеж на екосистеми носить комплексний характер. Наслідки зміни клімату на види і їх місця проживання сильно відрізняються в залежності від видів, їх взаємодії з іншими видами і місць, де вони знаходяться. Вогонь може бути головним чинником зміни рослинних угруповань в контексті зміни клімату. Ці особливості впливу пожеж на середовище існування видів необхідно прийняти до уваги при організації пожежної безпеки та розробці природоохоронних заходів, щоб уникнути негативних наслідків.

Пожежі завдають значної шкоди природно-заповідним територіям. Так, за останні роки майже третина від загальної площі екологічної мережі «Natura 2000» знищена в результаті пожежі в найбільших Середземноморських країнах Європейського Союзу.

Природоохоронні території, екологічні мережі і коридори, грають важливу роль в забезпеченні життєдіяльності та міграції видів, особливо в світлі нових загроз. Однак ці важливі екологічні зони можуть постраждати від пожеж. З метою збереження біологічного різноманіття екологічні мережі повинні бути міцними, здатним не піддаватися на дії вогню, так, щоб ці області і надалі надавати свою життєво важливу службу. В умовах глобального потепління клімату

передбачається збільшення масштабів пожеж. Тому слід впроваджувати превентивні заходи з розташуванням буферних зон.

Причинами виникнення пожеж є збереження протягом тривалого періоду високих температур повітря за відсутності опадів у південних і східних областях та порушення населенням вимог пожежної безпеки.

Харківська область відноситься до регіонів з високим рівнем небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій (НС), притому найбільша кількість НС природного характеру. Тому дослідження впливу змін клімату на збільшення кількості і площі лісових пожеж є дуже важливим завданням.

Загальна площа лісів та інших лісовкритих площ Харківської області становить 401,4 тис. га. Ліси розташовані фрагментарними ділянками більшої чи меншої площі. Лісистість Харківської області займає 15 місце по Україні. Загальний запас деревостанів у лісах області складає 81,1 млн.м^3 і займає 10 місце в державі [4,5].

Дослідженню змін клімату в Харківській області присвячені роботи [6,7]. Прогноз зміни температури в Харківській області на основі спостереження за середньорічною температурою за період з 1969 року по 2018 рік показав підвищення температури на 1,7^{0}С до 2025 року (рис. 1).

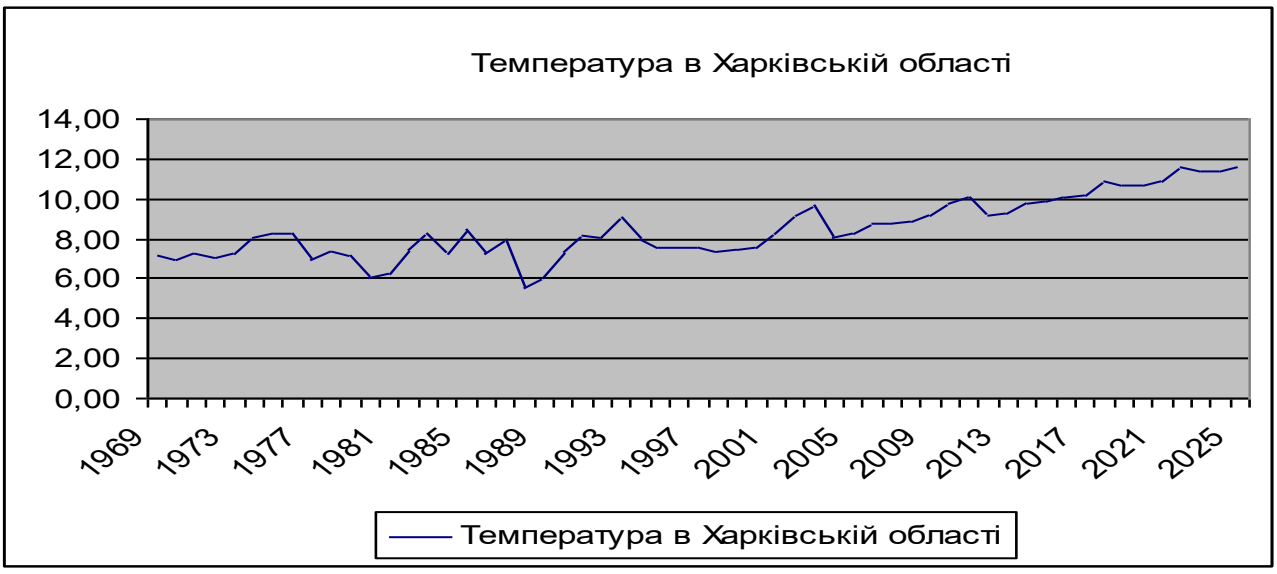

Рис. 1. Прогноз зміни температури до 2025 року в Харківській області

Прогноз зміни обсягів опадів до 2022 року в Харківській області на основі спостереження за період з 1969 року по 2018 рік показав незначне зменшення, але яке також є небезпечним чинником збільшення пожеж (рис. 2).

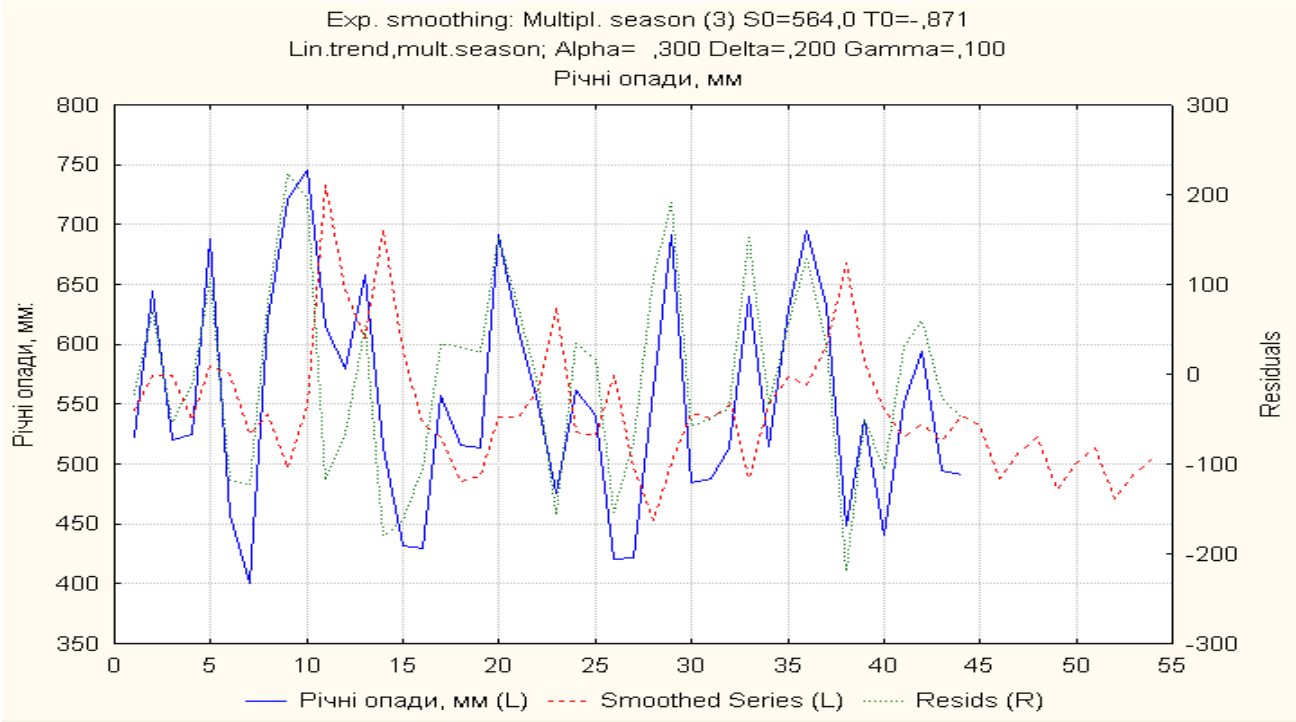

Рис. 2. Прогноз зміни опадів до 2022 року в Харківській області

Прогноз змін клімату в Харківській області показує, що в зв'язку із збільшення температури повітря і зменшення кількості опадів ризик виникнення лісових пожеж значно збільшується.

Внаслідок лісових пожеж ґрунти забруднюються хімічними речовинами, в тому числі важкими металами, що призводить до деградації екосистем. Таким чином, дослідження впливу лісових пожеж на вміст важких металів в ґрунті є дуже актуальним.

Ступінь забруднення ґрунтів важкими металами залежить також від порід дерев та вікового складу лісу. Дослідження забруднення ґрунтів важкими металами внаслідок лісової пожежі в хвойному лісі Чугуївського району Харківської області (с. Маліновка) показали, що кратність перевищення валового вмісту металів за міддю складає 3,41 разів, за цинком – 2,87 разів, за марганцем – 2,24 разів (рис. 3).

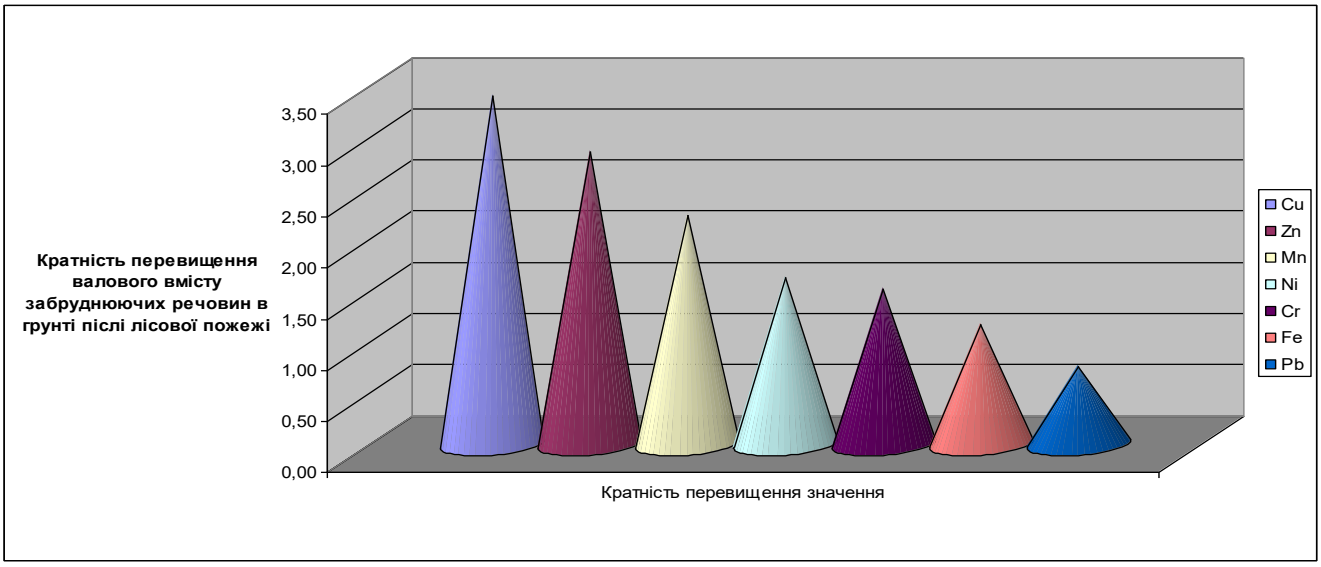

Рис. 3. Рангування забруднюючих речовин за кратністю перевищення валового вмісту металів у ґрунті внаслідок лісової пожежі в хвойному лісі Чугуївського району Харківської області (с. Маліновка)

Дослідження наслідків лісової пожежі в листвяному лісі в Дергачівському районі Харківської області показали, що кратність перевищення валового вмісту металів за свинцем складає 5,88 разів, за міддю складає 3,34 разів, за стронцієм – 2,79 разів, за цинком – 1,14 разів (рис. 4).

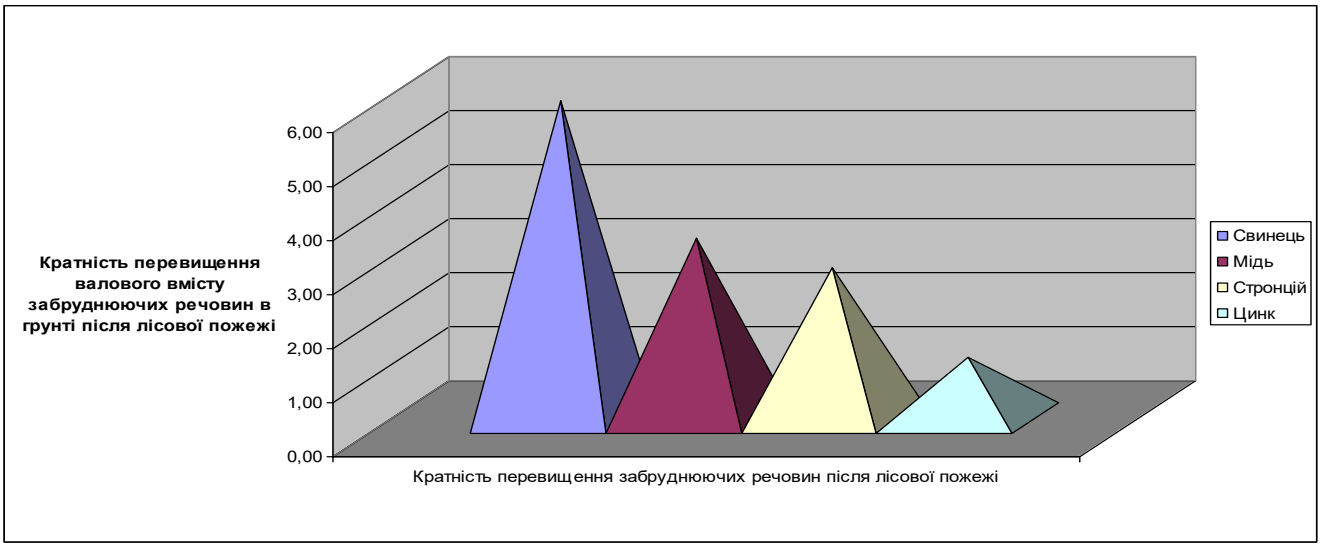

Рис. 4. Рангування забруднюючих речовин за кратністю перевищення валового вмісту металів у ґрунті внаслідок лісової пожежі в листвяному лісі Дергачівського району Харківської області

Забруднення важкими металами негативно впливає на активність ґрунтових ферментів, а також зменшує мікробне населення ґрунту [8]. Мікроорганізми

відіграють ключову роль в підтримці родючості ґрунту за допомогою органічного розпаду матерії і круговороту поживних речовин. Однак, їх кількість може значно зменшуватися при впливі таких стрес-факторів, як екстремальні температури, pH, солоність і хімічне забруднення [9].

Життєздатність мікроорганізмів знижується зі збільшенням рівня забруднення важкими металами. Дослідження вчених [10] показали, що забруднення важкими металами ґрунту справило значний вплив на структуру співтовариства мікроорганізмів. Відповідно до їхніх висновків, негативні кореляції спостерігалися між ґрунтовою мікробною біомасою і концентраціями важких металів.

Концентрації важких металів, ступень окислення істотно впливає на генотоксичні реакції рослин, зниження вмісту хлорофілу [11].

Забруднення важкими металами є головною екологічною проблемою, яка загрожує рослинам, тваринам і здоров'ю людини, а також якості навколишнього середовища. Важкі метали можуть повільно потрапляти в рослини, тварини і людини через повітря, воду, а також розвиток харчового ланцюга протягом певного періоду часу [2,12].

Токсичність важких металів призводить до зниження продуктивності і врожайності, руйнує клітинні структури рослин, порушує нормальне функціонування екосистем і негативно впливає на здоров’я населення. Тому дослідження рівня екологічної небезпеки забруднення ґрунтів важкими металами є дуже актуальними.

Ще одна небезпека лісових пожеж − зміна структури ландшафту і ландшафтного різноманіття, яке може вплинути на існування окремих видів, особливо чутливих і тих, які знаходяться під загрозою зникнення.

Необхідно відзначити, що кожен з параметрів, що визначає характер пожежі, може впливати на різні види в різному ступені, яка потребує наукових дослідженнях в цій галузі з урахуванням змін клімату. Це також необхідно враховувати при розробці природоохоронних і протипожежних заходів.

При розробці планів управління зі збереження біологічного різноманіття, потрібно оцінити, як посухи та інші фактори, можуть привести до збільшення ризику загорання лісу. Додатковий тиск, зокрема, пов'язано з більш частими і більш інтенсивними хвилями тепла, особливо на відкритих місцях існування видів і в перші роки відбудови після пожежі, також потребує додаткових наукових досліджень.

Зміна клімату створює розбіжності між видами. Особливо дбайливого ставлення потребують найбільш чутливі види, які можуть ніколи не відновитися після пожежі, а також ті, які мають обмежене поширення і пов'язані з конкретним системам. Для забезпечення підтримки видів, які вже знаходяться на межі вимирання, держави повинні сприяти проведенню досліджень з вивчення екологічних взаємозв'язків між видами, які не можуть адаптуватися до впливу пожеж в умовах зміни клімату.

Заходи щодо захисту природних екосистем, включаючи ліси і водно-болотні угіддя, відновлення окремих видів повинні бути найважливішим елементом глобальних зусиль світової спільноти щодо пом'якшення наслідків виникнення пожеж з урахуванням сучасних тенденцій до потепління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2017 році – Режим доступу: http: //www. *dsns.gov.ua/.../Nacionalna-dopovid-pro-stan-tehnogennoyi-ta-prirodnoyi-bez.* – Назва з титул. Екрану

2. Рибалова О.В., Бригада О.В., Коробкіна К.М. Крайнюков О.М., Мірошниченко І.М. Вплив лісових пожеж на якісний стан ґрунтів / Науковий вісник будівництва. – Харків: ХНУБА, ПФ «Михайлов», 2019. Вип. 2(96). Том 2. С. 413-422

3. Зибцев С.В. Стан охорони лісів від пожеж в Україні та головні напрямки його покращення// Наук. вісник НАУ: Зб. наук. праць, 2000, вип. 25. – С. 319-328

4. Звіт Харківського обласного управління лісового господарства у 2016 році. – Режим доступу : http://kharkivlis.gov.ua/index.php/diyalnist– – Назва з титул. Екрану

5. Екологічний паспорт регіону. Харківська область. Департамент екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації. – Харків : 2017. –190 с

6. Vasenko, A., Rybalova, O., Kozlovskaya, O. A study of significant factors affecting the quality of water in the Oskil River (Ukraine) (2016) EasternEuropean Journal of Enterprise Technologies, 3 (10-81), pp. 48-55. DOI: 10.15587/1729-4061.2016.72415

7. Rybalova O., Artemiev S. Development of a procedure for assessing the environmental risk of the surface water status deterioration // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2017. Vol. 5, Issue 10 (89). P. 67–76. doi: 10.15587/1729-4061.2017.112211

8. Pan, J., and Yu, L. (2011). Effects of Cd or/and Pb on soil enzyme activities and microbial community structure. Ecol. Eng. 37, 1889–1894

9. Schimel, J., Balser, T. C., and Wallenstein, M. (2007). Microbial stress-response physiology and its implications for ecosystem function. Ecology 88, 1386–1394

10.Wang, Y. P., Shi, J. Y., Wang, H., Lin, Q., Chen, X. C., and Chen, Y. X. (2007). The influence of soil heavy metals pollution on soil microbial biomass, enzyme activity, and community composition near a copper smelter. Ecotoxicol. Environ. Saf. 67, 75–81

11.Barbosa, J. S., Cabral, T. M., Ferreira, D. N., Agnez-Lima, L. F., and De Medeiros, S. B. (2010). Genotoxicity assessment in aquatic environment impacted by the presence of heavy metals. Ecotoxicol. Environ.Saf. 73, 320–325

12.Рибалова, О.В. Новий метод оцінки ризику для здоров’я населення від забруднення ґрунтів важкими металами [Текст] / О.В. Рибалова, О. В. Бригада, О.О. Бондаренко, Є.О. Макаров // Проблеми надзвичайних ситуацій. − 2019. − № 1(29) − С. 79-99

КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ ВИРОБНИКА ТА СПОЖИВАЧА ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Рибакова Світлана Сергіївна
ст. викладач
Миронов Денис Анатооійович
к. т. н.
Полтавськтй університет економіки
і торгівлі
м.Полтава, Україна

Анотація. Незважаючи на наслідки глобальної фінансової кризи, готельне господарство України розвивається досить інтенсивно та динамічно. Разом з тим, трансформаційні процеси які відбуваються в економіці України державі вимагають розробки якісно нових підходів до формування ефективних механізмів управління і в готельному господарстві.

Ключові слова: готельне господарство, комунікації, маркетинг, управління готельним господарством.

У комплексі заходів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного готельного господарства важливого значення набуває необхідність наукового пошуку ефективних та інноваційних підходів щодо формування комунікаційної політики цих підприємств та удосконалення засобів її реалізації. Це підтверджується ще й тим, що в останні роки одночасно зі зростанням ролі маркетингу в діяльності підприємств готельного господарства, збільшується і роль маркетингових комунікацій. Дані підприємства постійно просувають свої послуги до споживачів і клієнтів, намагаючись реалізувати декілька цілей: інформувати перспективних споживачів про свої послуги і умови їх продажу; переконати споживачів віддати перевагу саме цим підприємствам і послугам

які вони надають; змушувати споживача діяти - поведінка споживача спрямовується на те, що ринок готельних послуг пропонує в даний момент. Ці цілі досягаються за допомогою реклами, назв готелів їх оформлення, розсилки літератури, роздачі безкоштовних купонів, прес-релізів та інших комунікаційних видів діяльності. Вищезазначене називається управління просуванням або маркетинговими комунікаціями.

Комунікаційна політика підприємств готельного господарства визначається як ефективний інструмент комунікації виробника та споживача готельних послуг, адже при формуванні маркетингової політики підприємства готельного господарства важливо не тільки створити конкурентоспроможний продукт чи послугу, встановивши на нього відповідну ціну, що відповідає потребам ринку, але також й донести детальну і повну інформацію про готельний продукт споживачам, його споживчі властивості та цінності до кінцевого споживача вчасно та швидко.

Крім того, за результатами аналізу наукових поглядів виявлено неоднозначність у тлумаченні інших понять які характеризують комунікаційні аспекти функціонування підприємств готельного господарства, їх недостатню адаптацію до данної сфери діяльності.

Зазначене обумовило необхідність уточнення дефініцій, а саме:

– маркетингова політика підприємств готельного господарства – система заходів щодо формування продуктової, цінової, збутової, комунікаційної політики, політики брендінгу з урахуванням змін внутрішнього та зовнішнього середовища, яка спрямована на підвищення ефективності діяльності підприємства готельного господарства, зростання його конкурентоспроможності, створення позитивного іміджу у споживачів і підвищення їх лояльності;

– продуктова політика підприємств готельного господарства – це процес формування готельного продукту, сукупність його споживчих характеристик, конкурентних переваг готельних послуг, а також їх здатність задовольнити потреби споживачів; цінова політика підприємств готельного господарства – це

комплекс заходів щодо розробки та встановлення економічно обґрунтованого рівня цін на готельні послуги та цінових тарифів, що впливають на лояльність споживачів і ефективність діяльності підприємств;

– збутова політика підприємств готельного господарства – це складна система переміщення продукту чи послуги від виробника (готелю) до споживача за допомогою посередників чи без їх участі, мінімізуючи фінансові, часові та людські витрати;

– комунікаційна політика підприємств готельного господарства – це цілеспрямований, економічно обґрунтований процес передачі інформації про продукт (послугу) та його цінність до споживача через різні канали з метою формування у нього бажання придбати певний продукт чи послугу.

Таким чином, підводячи попередні підсумки, варто зазначити, що комунікаційна політика підприємства готельного господарства є складовою і одним із заходів його маркетингової політики. Крім того, ефективність комунікаційної політики значною мірою залежить від засобів її реалізації, зокрема від засобів комунікації, серед яких важливе місце належить рекламі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Роглєв Х.Й. Основи готельного менеджменту: Глава 11.Готельний маркетинг [Електронний ресурс] : – Електрон. дані. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/roglev11-13.htm

2.Комунікаційна політика готельних ланцюгів [Електронний ресурс] : – Електрон. дані. – Режим доступу : http://mirznanii.com/info/komunkatsyna-poltika-gotelnikh-lantsyugv_142678

3.Комунікаційна політика як ефективний інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств готельного господарства [Електронний ресурс] : – Електрон. дані. – Режим доступу : http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=391

4.Значення комунікації в системі управління організацією [Електронний ресурс] : – Електрон. дані. – Режим доступу : http://yak.vlynko.com/?p=1824
5. Комунікаційна політика [Електронний ресурс] : – Електрон. дані. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1767092141764/marketing/komunikatsiyna_politika
6.Міжнародний маркетинг: Комунікаційна політика [Електронний ресурс] : – Електрон. дані. – Режим доступу : http://library.if.ua/book/21/1656.html
7. Романенко О.О. Модель управління комплексу маркетингових комунікацій підприємств
8. Ведмідь Н.І., Сідлецька І.Ю. Проблеми управління системою маркетингових комунікацій туристичних підприємств// Праці міжнар. конгресу “Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку”.– Трускавець, 2000. – С. 167-174
9. Котлер Ф. Основы маркетинга / Котлер Ф. ; пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. Е. М. Пеньковой. – М. : Прогресс, 1996. – 702 с.
10. Ноздрева Р. Б. Маркетинг: как побеждать на ринке / Ноздрева Р. Б., Крылова Г. Д. – М. : Финансы и статистика, 2002. – С. 178–180.
11. Алексунин В. А. Маркетинг : учебное пособие. – М. : Дашков и Ко, 2008. – 200 с.

УДК 800

БИЛИНГВИЗМ И ПОЛИЯЗЫКОВАЯ СРЕДА

Рижняк Оксана Леонидовна
к.филол.н., доцент
Мазуренко Ольга Александровна
аспирант, преподаватель
Давыдова Елена Игоревна
преподаватель
Костенко Наталья Ренатовна
магистрант
Донецкий национальный медицинский университет
г. Краматорск, Украина

Аннотация: исследование посвящено проблеме функционирования билингвизма в Украине. В работе анализируется национально-русское двуязычие советского периода, отмечаются особенности украинско-ангийской диглоссии молодежи, осложненной полиязыковыми контактами, уделяется внимание специфике машинного перевода, рассматриваются некоторые нюансы языковой адаптации иностранных студентов.
Ключевые слова: билингвизм, языковые контакты, лингводидактика, полиязыковая среда, машинный перевод, интернет словари.

Употребление двух и более языков в общественной практике и быту всегда привлекало внимание ученых-лингвистов. Большой вклад в исследование этой проблемы внесли Г. Грюнбаум, Г. Шухард, И.А. Бодуэн де Куртенэ, В.А. Богородицкий, Е.Д. Поливанов, Л.В. Щерба.

В отечественном языкознании интерес к билингвизму возрос после программного выступления Р. Якобсона на IX Международном

лингвистическом конгрессе и выхода монографии У. Вайнраха «Языковые контакты» [1].

Небывалый всеобщий рост мирового интереса к билингвизму именно в этот период не является случайным и имеет целый ряд экстралингвистических предпосылок. Распад колониальной системы, образование многочисленных новых государств, бурное развитие науки, техники, искусства способствовало вовлечению в мировую коммуникацию сотен новых народов мира. Закономерно возникает проблема международного и межнационального общения, появляется необходимость в овладении наряду с родным еще одним или несколькими языками, формируется ситуация вынужденного билингвизма. Мировая лингвистическая общественность этого периода спорит о количестве реально существующих языков (3 000 – 5 000), обсуждает проблему мировых и искусственных языков, изучает особенности билингвизма в разных регионах, в том числе, национально-русское двуязычие советского государства.

На всей территории бывшего Советского Союза во всех 15 республиках русский язык выполнял официально закрепленную в конституции функцию государственного языка, считался языком межнационального общения. Не останавливаясь на моральных и политических аспектах этого явления, отметим, что оно оказало существенное влияние на судьбу всех остальных языков государства.

Лингвисты хорошо знают, как в соответствии с «политикой партии и правительства» менялась языковая политика в каждом регионе, возрастал закономерный интерес советских лингвистов к изучению изменения в национальных языках в результате такого взаимодействия.

Не вызывает сомнения тот факт, что самое сильное влияние русского языка на своё развитие испытал украинский язык. Среди лингвистических причин в качестве основных можем выделить их генетическое родство, отметить наличие достаточно большого общего лексического фонда, схожесть фонетической и грамматической структур.

Этой проблемой занимались такие известные языковеды, как И.К. Белодед, М.А. Брицин, Г.П. Ижакевич, М.А. Карпенко, В.И. Кононенко, С.В. Семчинский, Ф.Ф. Филин, Т.Г. Черторижская и многие другие. В их работах создается терминологический аппарат; формируются основные понятия; изучаются существующие варианты взаимодействия языков, в том числе, в разные исторические периоды, начиная с первобытнообщинного строя; детальному кропотливому анализу подвергаются все языковые уровни. Особый интерес исследователей вызывает лексика как самый мобильный языковой компонент. Наличие в программах филологических вузов обязательной диалектологической практики обеспечивает исследователей огромным фактическим материалом.

Бурные политические события последующих периодов на какое-то время приостановили многие лингвистические исследования, в том числе, рассматриваемую проблему, вернувшую себе острую актуальность уже в новом тысячелетии. Глобализация и компьютеризация общества, Евросоюз, стирание границ, повышенная миграционная активность населения и многие другие социальные факторы неожиданно привели к новому этапу в исследовании билингвистов. Мировую общественность в первую очередь заинтересовало и обеспокоило возрастание роли английского языка, включая его влияние на каждый отдельный контактирующий с ним язык. Например, украинские исследователи отмечают серьезные изменения в украинском языке последнего периода на всех уровнях, включая «усиление аналитизма в грамматике» под влиянием английских моделей, особенно ярко проявляющиеся в языке рекламы [2].

Аналогичные явления отмечаются во всех славянских языках. Русско-национальное двуязычие на данном этапе постепенно утрачивается, сохраняясь в основном в речи жителей старшего поколения. Ему на смену приходит новая разновидность – национально-английский билингвизм (значительно реже – русско-английский на территории постсоветского пространства), поддерживаемый школьной и вузовской программами. Если в начальной и

средней школе процесс контактирования двух рассматриваемых языков идет по уже рассмотренной схеме, то в высших учебных заведениях возникает абсолютно новая картина, особенно на международных факультетах.

Новые условия проживания, общения и обучения вызывают определенные коммуникативные трудности, ведь в большинстве случаев у студентов появляются проблемы многоязычной среды вместо ожидаемого социально вынужденного билингвизма. Будущий студент надеется, что его знаний английского или русского языка (в зависимости от языка преподавания) будет достаточно для усвоения необходимой профессиональной информации. Как правило, именно так начинается обучение на подготовительных курсах, где довольно быстро происходит знакомство с государственным языком Украины в учебной группе соотечественников.

Например, в медицинских вузах в это время ещё нет дифференциации будущих врачей по специальности, при которой распределение студентов происходит уже не по национальным критериям и неофициальное общение между студентами ведется на родном языке (арабском, узбекском, одном из индийских языков и др.). К тому же, у слушателей подготовительных курсов украинский язык - единственная учебная дисциплина с атмосферой своеобразного полного погружения в нее. Процесс обучения не вызывает особых проблем, необходимый результат достигается быстро при упорной совместной работе и использовании современных методических технологий, разработке которых посвящено много научных работ. Анализ последних исследований и публикаций показывает, что сегодня украинские ученые-филологи с гордостью говорят о новом этапе «развития украинской лингводидактики как методической дисциплины, изучающей содержание, формы и методы обучения украинскому языку как иностранному в частности». О чем также свидетельствует большое количество современных научных исследований по этому вопросу [3; 42].

Тем не менее, многие абсолютно новые проблемы двуязычия требуют тщательного изучения. В первую очередь, это касается особенностей

использования машинного перевода в процессе обучения. Несомненно, возможности компьютерного перевода трудно переоценить. Но «пустую форму повторяя рабски» (И.Драч), можно не только вызвать смех и недоумение сокурсников, но и допустить грубую профессиональную ошибку. Ср.: русск. *почки* – укр. *бруньки* и *нирки*; лат. *os* - русск. *кость (os, ossis)* и *рот (os, oris);* лат. *panis (хлеб)* при англ. прочтении; при звуковом переводе через Google Translate, Protranslate или DeepL лат. *fac* как формы повелительного наклонения глагола *facere* (делать) в единственном числе и др. не менее интересные случаи, как, например, те, что связаны с особенностями выражения категории рода в синтетических и аналитических языках: *зуб болела, наш старост, маршрутка опоздал, этикет – этикетка* в качестве родовой пары или почему *утренний туалет* и *вечерний туалет* не имеют антонимического значения, а *комплекция* (телосложение) в англ. и фр. говорят о цвете лица, а не структуре человека, а русск. *творог* и *сыр* переводятся на укр. одним словом *сир*.

Много проблем возникает при изучении терминов, образованных метафорическим путем. Уже традиционно практикуем использование слайдов для объяснения общеязыкового и спец. стоматологического значения слов *корень, мост, канал* и под.

Не менее интересны случаи неразграничения в речи иностранных студентов таких слов, как *увага* (укр.) и *уважаемый* (русск.), *питання* (укр.) и *питание* (русск.), реакция египтян на термин *хрящевая ткань* или марокканцев на слово *мука*.

Особого внимания требуют случаи паронимического значения в медицинской терминологии как в русском, так и украинском языках: *невралгія* (состояние) – *невроглія* (ткань) – *нейрологія* (наука); *психиатрический – психический – психологический* и др.

Как видим, изменение языковой ситуации в целом требует от филологов не только поиска новых методов и приемов в работе, но изменения самой роли учителя-наставника.

Таким образом, лингвистические проблемы билингвизма, получившего качественно новое содержание на современном этапе развития полиязыкового общества, требуют тщательного изучения педагогов-методистов и лингвистов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вайнрах У. Языковые контакты: Состояние и проблемы исследования. – К., ВШ, 1979.

2. Семенюк О.А. Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте: монография. - Кировоград, РИЦ КГПУ им. В.К.Винниченко, 2001. – 368 с.

3. O. L. Rizhniak, V. V. Krasnoschok K. B. Karmazina**.** The specifics of national bilingualism in a multilingual environment// Science and Education a New Dimension. Philology, VII(62), Issue: 211, 2019 Nov. www.seanewdim.com https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-211VII62-10

УДК 340

КАДРОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ

Рибальченко Людмила Володимирівна
Доцент кафедри, к.є.н., доцент
Положай Ксенія Ігорівна
магістрант
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. Розвиток промисловості, економіки, міжнародної торгівлі призвів до збільшення можливостей зловживання персоналом, що пов'язано з лобіюванням, відмиванням доходів тощо. Глобалізація у загальносвітовому аспекті створило можливості відкритості та доступності, що у свою чергу стимулює необхідність захисту комерційних таємниць. Кадрова безпека має домінуючу роль, адже це робота з персоналом, який є невід'ємною складовою будь-якої організації.

Ключові слова: Кадрова безпека, безпека підприємства, персонал, комерційна таємниця.

Постановка проблеми. Безпека підприємства є однією з найголовніших основ його функціонування, адже виходячи з аналізу різновидів небезпек, до яких слід віднести політичну, фінансову, технологічну, інформаційну, силову тощо саме кадрова безпека є займає провідне місце серед інших елементів та спрямована до досягнення стабільної ситуації, усунення ризиків та загроз, що направленні персоналом на дестабілізацію економічного стану компанії. Тому кадрова безпека є дійсно проблемою не тільки з наукової, а й з практичної точки зору

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням забезпечення економічної безпеки присвятили свої роботи: О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько,

Н. Вавдіюк, В. Геєць, 3. Герасимчук, В. Ду хов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук. Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропив шій, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.Окрім того, сфера кадрової безпеки у площині безпеки підприємства є неабияким предметом інтересу ряду науковців, зокрема, В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк, Г. Іващенко , А. Кібанов, А. Шаваєв , Н. Швець та ін. Проте, незважаючи на численні дослідження, дана тематика зостається актуальною виходячи з недослідженості окремих елементів та проблемних аспектів у сфері кадрової безпеки.

Мета дослідження. Визначення ролі кадрової безпеки, її складових та шляхів забезпечення, аналіз її внутрішніх та зовнішніх загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не зважаючи на технічний бум, розвиток машинної та робото-подібної техніки, автоматизації, діяльність людини, як елементу персоналу продовжує бути чи не найголовнішим елементом життєдіяльності компанії. Роль кадрової безпеки зростає в сучасних умовах під впливом змін тенденцій управління персоналом та змін ринку праці загалом.

Змістом категорії «кадрова безпека підприємства» є характеристика процесу функціонування економічної системи, за якого відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових; забезпечення захищеності й здатності протистояти внутрішнім та зовнішнім впливам і загрозам, пов’язаним із персоналом; змістовний та структурний аналіз, діагностика й прогнозування впливу діяльності персоналу на внутрішні та зовнішні показники згаданої економічної системи [1 с. 54].

Найбільшу загрозу для порушення економічної стійкості та стабільності підприємства є внутрішні умови, а саме – персонал. Ніхто й ніщо не може нанести більшої шкоди підприємству, ніж його співробітники, які мають більше доступу до всіх елементів діяльності, здатні пройти систему безпеки, мають

доступ до інформаційних баз, можуть просто почути необхідне або розпитати в інших працівників [2 с. 371].

В усьому світі близько 80% збитків матеріальним активам компанії наноситься їх власним персоналом. Тільки 20% спроб злому мереж і отримання несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації виникає ззовні. Останні 80% випадків спровоковані з участю персоналу компанії [3 с. 22, 4 с. 38].

До складових кадрової безпеки слід віднести:

— Безпеку здоров'я (забезпечення належних безпечних умов праці для запобігання загрози здоров'я чи смерті);

— Фізичну безпеку (запобігання загрози життю та здоров'я працівників та членів їх сімей);

— Фінансову безпеку (належне та стабільне фінансове забезпечення працівників оплатою праці, що відповідає їх кваліфікації, об'єму робіт, навичкам та вмінням);

— Інтелектуальну безпеку (підвищення рівня кваліфікації персоналу, забезпечення їх розвитку шляхом проведення тренінгів, семінарів тощо, забезпечення розумної системи премій, що варіюється в залежності від кількості та якості інтелектуального капіталу);

— Кар'єрну безпеку (підвищення кваліфікації працівників, впровадження нових знань, забезпечення кар'єрного зростання);

— Адміністративно-незалежну безпеку (система оцінювання якості роботи працівників, регулювання уникнення конфлікту інтересів)

— Технологічну безпеку (забезпечення працівників сучасними умовами праці, комп'ютеризацію, достатнє технологічне обладнання тощо)

— Соціальну безпеку (належне пенсійне забезпечення, різновиди страхування, забезпечення належного рівня медичного обслуговування);

— Патріотичну безпеку (створення позитивного іміджу компанії, за якого психологічний клімат в колективі буде сприятливим для виховання прихильного статусу до підприємства);

— Антиконфліктну безпеку (наявність безконфліктності, за умови товариськості, як основної якості співпраці колективу);

— Естетичну безпеку (проведення «тімбілдінгів», брейн-рингів, дискусій, корпоративів).

З огляду на це, керівництво підприємств, під впливом постійної загрози кадрової небезпеки приділяє велику увагу підбору служби управління персоналом. Поринаючи в історію, можна побачити еволюцію даної категорії від відділу кадрів до HR відділу. Наразі, HR-менеджер відповідальний не тільки за підбір персоналу, а й за інтеграцію, навчання, оцінку персоналу, внутрішні комунікації та поширення корпоративної культури.

Основними елементами забезпечення кадрової безпеки є:

— встановлення стратегічних пріоритетів щодо кадрової безпеки в цілому і за

— складовими;

— моніторинг стану кадрової безпеки;

— визначення конкретних заходів по збереженню або зміні параметрів кадрової безпеки на основі застосування науково обґрунтованих методів загалом і окремих її аспектів;

— реалізація заходів по забезпеченню кадрової безпеки [5 с.29].

Таблиця 1

Загрози кадрової безпеки

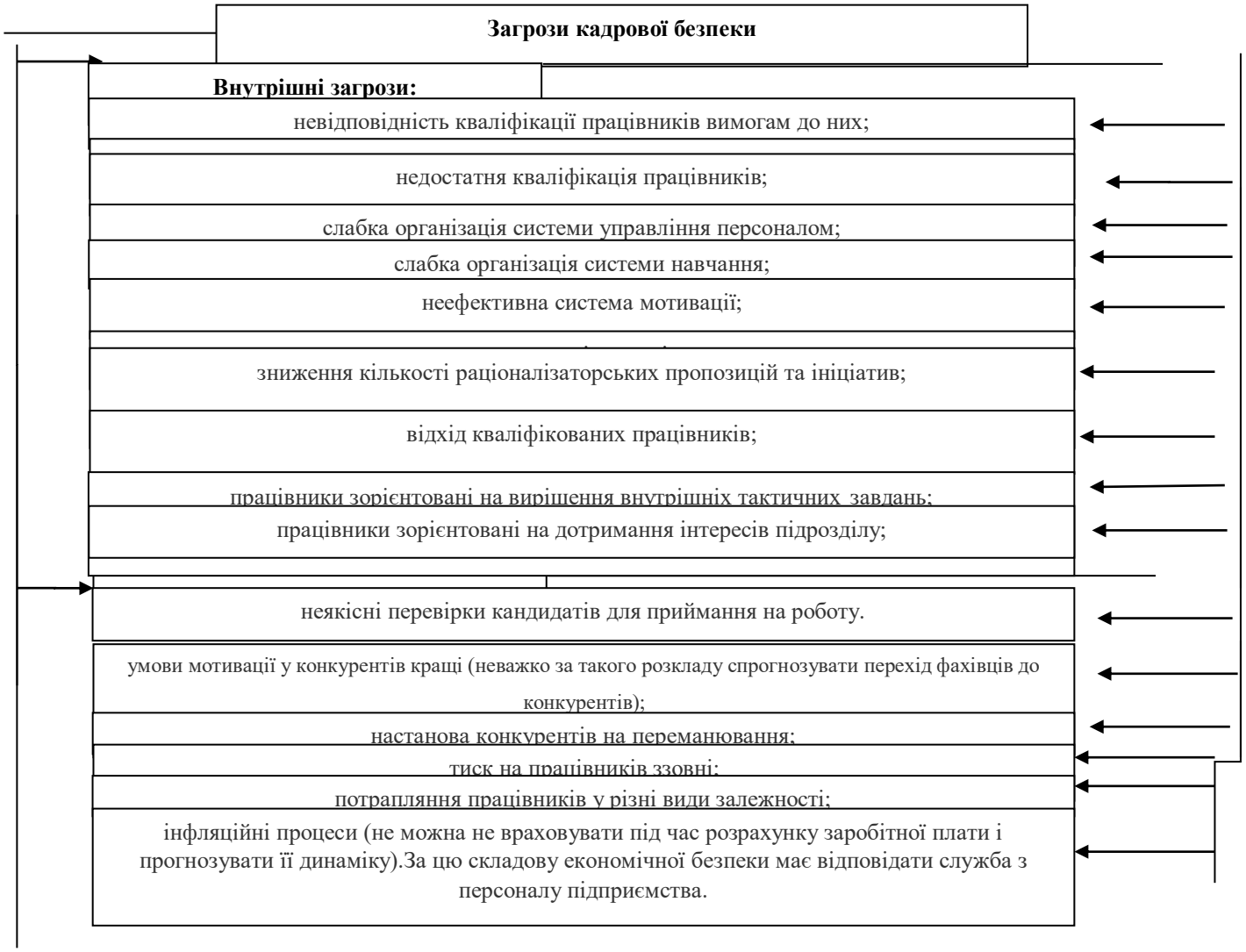

Висновки з проведеного дослідження. Під кадровою безпекою підприємства розуміють діяльність із створення умов для його стабільного функціонування й розвитку, за яких забезпечують гарантовану законодавством захищеність інтересів підприємства, власників та персоналу від внутрішніх і зовнішніх загроз. Її основними складовими вважаються фізична, фінансова, кар'єрна, адміністративно-незалежна, технологічна,пенсійно-страхова, патріотична, антиконфліктна, психолого-комунікаційна, естетична безпека та безпека здоров'я.

Можливості подолання кадрової небезпеки зводяться до встановлення стратегічних пріоритетів щодо кадрової безпеки в цілому і за складовими,

моніторингу стану кадрової безпеки, визначення конкретних заходів по збереженню або зміні параметрів кадрової безпеки на основі застосування науково обґрунтованих методів загалом і окремих її аспектів, реалізації заходів по забезпеченню кадрової безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Назарова, Г. "Передумови створення системи кадрової безпеки підприємства." *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України* 15 (2017): 54-63.

2. Логінова, Н. І. "Місце кадрової безпеки в економічній безпеці підприємства." *Коммунальное хозяйство городов* 87 (2009): 371-376.

3.Мартыненко И. Организация работы службы безопасности компании с персона- лом // Менеджмент по персоналу. – 2006. – №3. – С.38-43.

4.Мартыненко И. Работа службы безопасности компании с персоналом // Менеджмент по персоналу. – 2006. – №4. – С.22-27.

5. Яременко, О. Ф. "Кадрова безпека підприємства: концептуальні основи забезпечення." *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки* 2 (1) (2016): 29-32.

УДК 94 (477) «1861/1914»

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ СІЛЬСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX - ПОЧАТОК XX ст.)

Романюк Неля Йосипівна
д. і. н., професор
Житомирський національний агроекологічний університет
м. Житомир, Україна

Анотація: Досліджено зразки прибуткового господарювання підприємців Правобережної України доби соціально-економічної модернізації: 1861-1917 рр. Під впливом реформ 60–70-х рр. XIX ст., особливо скасування кріпацтва та столипінської аграрної реформи, саме сільські підприємці у Київській, Подільській і Волинській губерніях, використовуючи природно-кліматичні умови краю, земельні ресурси, корисні копалини, деревину, підприємницький хист і капітал, знайшли шляхи і методи збільшення обсягів виробництва на селі, прибуткового господарювання, що так актуально і в наш час.
Ключові слова: підприємництво; сільське господарство; цукрова, винокурна, борошномельна промисловість; Правобережна Україна.

Основою економічного розвитку Київської, Подільської і Волинської губерній було землеволодіння підприємливих поміщиків і заможних селян, які застосовували найбільш вигідні види господарської діяльності – вирощування зернових культур, цукрових буряків, картоплі, хмелю та їх переробку на власних підприємствах якомога ближче до сировинних ресурсів. Найбільш вигідними галузями були: цукрова, винокурна та борошномельна. Продукція цих галузей становила найбільшу частину в загальному обсязі промислового виробництва. А виробництво цукру наприкінці XIX ст. складало більше половини загального фабрично-заводського виробництва. Регіон, в який

входили досліджувані губернії, став потужним виробником і експортером цукру на закордонні ринки.

Характерною особливістю господарювання підприємливих поміщиків краю ставала диверсифікація. Створивши конкурентноспроможні товарні господарства, вони одночасно з виробництвом сільськогосподарської продукції, вкладали свої кошти у найбільш прибуткові галузі промисловості. Поєднання виробництва сільськогосподарської продукції з її промисловою переробкою забезпечувало власникам отримання сталих прибутків. Наявність промислових підприємств сприяла кращому фінансуванню сільського господарства, яке постійно залежало від погодних умов. Водночас аграрний сектор давав необхідну сировину для цукрової, борошномельної, виноробної та інших галузей промисловості. Так, до цукропромислових магнатів та власників багатьох інших підприємств належали землевласники Київщини, Поділля, Волині: Бобринські, Браницькі, Балашови, Терещенки, Потоцькі, Сангушки, Радзивілли, Ярошинські.

Вагомий вклад у розвиток підприємництва доби соціально-економічної модернізації України, впровадження інтенсифікації виробництва внесли представники династії Терещенків. Вона походила з козаків м. Глухова, які у XVIII ст. були покріпачені. Засновник династії – Артемій Якович викупився з кріпацтва, зайнявся дрібною торгівлею. Минуло небагато часу, і успішний купець почав торгувати хлібом і деревиною. Разом з родоначальником підприємницької справи працювали його сини Микола та Федір. Чоловіча лінія третього покоління родини Терещенків представлена найзаможнішими серед українських поміщиків – промисловців Федором Федоровичем та Іваном Миколайовичем. Олександр Миколайович – відомий громадський діяч.

Багатопрофільна підприємницька діяльність давала можливість Терещенкам отримувати сталі прибутки. Маєтки братів Миколи та Федора Терещенків відзначалися високою культурою землеробства, запровадженням багатопільної сівозміни, використанням техніки. Завдяки інтенсивному веденню господарства вони отримували значні прибутки. Про ефективне і

дбайливе господарювання Терещенків свідчить і те, що поряд із землеробством вони розвивали тваринництво. Якщо в багатьох цукрозаводчиків відходи виробництва пропадали, то у Терещенків жом і патока використовувалися поряд з іншими кормами для відгодівлі худоби. Крім того, ведення тваринницької галузі забезпечувало достатню кількість гною для удобрення полів. У маєтках щорічно відгодовували близько 2 тис. голів худоби, постійним ринком збуту яких була Варшава. Завдяки інтенсивному веденню сільського господарства у своїх маєтках Терещенки отримували значні прибутки, зуміли вигідно вкласти свої капітали у промислове виробництво і стати потужними виробниками цукру та іншої продукції.

Головними бізнесовими інтересами Терещенків було виробництво цукру. Брати Микола і Федір побудували потужні цукрові заводи, їх справу продовжували нащадки. Так, станом на 1913 р. на Андрусівському цукровому заводі Волинської губернії та Андрушківському – Київської губернії (власник М. Терещенко) виробляли в рік майже 1 млн. пудів цукру. О. Терещенку належав один з найбільших в краї – Андрушівський винокурно-ректифікаційний завод. Активну підприємницьку діяльність вів і Ф. Терещенко. У Червоному Волинської губернії він мав у власності цукровий і винокурно-ректифікаційний заводи, які давали великі прибутки. Крім того, він був членом правління економічно сильного Тульсько-Черкаського товариства цукрових заводів і був співвласником ще 3 цукрових і 1 лісопильного заводів [1].

Як показало опрацювання відомостей значної кількості справ архівного фонду Терещенків, запорукою їх підприємницького успіху був добре налагоджений економічний аналіз господарської діяльності, система обліку прибутків і збитків кожного маєтку, виробничого підрозділу, підприємства [2]. Зокрема, результати господарювання за 1911-1913рр. Ф. Терещенка показують звіти Глушецького, Червоненського, Чорнорудецького маєтків, рахунки прибутків і збитків головної контори [3].

В архіві зберігаються відомості про Червоненську аеропланну майстерню, про винахід Ф. Терещенком «гибкого крыла для аэропланов» [4].

Передові на той час технології у землеробстві і переробній промисловості запроваджували у своїх господарствах графи Браницькі. Зокрема, якщо на Київщині переважала трипільна сівозміна, то в маєтках Браницьких більшість сіл використовували вже дев'ятипілля. Багатопілля було особливо поширеним у Васильківському повіті, де «з 92 маєтків багатопільну сівозміну практикували в 31 маєтку [5, с. 46]. Поєднання ефективної сівозміни, якісного насіння та родючих ґрунтів давало можливість збирати високі врожаї.

Станом на 1913 р. графи Браницькі, володіючи великими земельними масивами, у власності мали 7 цукрових, 2 винокурних заводи і 8 парових млинів у Київській і Подільській губерніях. Так, М. Браницька мала у власності 4 цукрові заводи у с. Кожанка, с. Саливонки, с. Руда, с. Триліси Васильківського повіту; 2 винокурні заводи у с. Вербівка Звенигородського повіту, с. Софіївка Черкаського повіту та 5 парових млинів у м. Біла Церква, с. Фурси, с. Пугачовка, с. Щербаки, с. Грушки Васильківського повіту (3 млини здавала в оренду) [1]. Не менша підприємливість була притаманна і онуку М. Браницької В. Браницькому, який мав у власності 26 305 дес. землі. Головний прибуток отримував від культур для винокурних і цукрових заводів. У маєтку діяли: винокурно-ректифікаційний завод в с. Роскішне, млини в містечку Ставище, кінний завод в с. Янишівка [6, с.165-166].

Слід згадати одного із перших організаторів цукрової промисловості на Поділлі Е. Маньковського. У 1866 р. в с. Борівці він збудував першу цукроварню. В цій же садибі створив кінний завод і розвивав тонкорунне вівчарство. З 1860 р. входив до комітету з представників Київської, Подільської та Волинської губерній, який організовував Сільськогосподарське товариство західних губерній і Земське кредитне товариство. Брав участь у з'їзді поміщиків Подільської губернії ***(28-31.08.1896 р. в м. Проскурові)***, на якому було засновано Подільське

товариство сільського господарства (ПТСГ), з 1892 р. входив до його ради [7, с.392].

Багатогранною була діяльність відомого подільського промисловця і громадського діяча К. Бущинського, який завдяки праці і знанням перетворив Немерчанський маєток у високопродуктивне господарство. У 1886 р. він створив у Немерчому разом із М. Лонжинським одне з перших на Поділлі селекційно-насіннєве господарство (фірма «К. Бущинський і М. Лонжинський»). У той час місцеві господарі купували насіння за кордоном, витрачаючи значні кошти (хоча іноземні сорти виведені в інших умовах, не завжди відповідали місцевим вимогам) або ж виробляли при цукрових заводах, що часто було незручно та збитково. Господарство проводило селекцію цукрових буряків, пшениці, жита, вівса, зокрема тут були виведені такі відомі сорти озимої пшениці, як «Тріумф Поділля», «Банатка подільська», «Тріумф Поділля новий», «Немерчанська ювілейна», ярової пшениці «Немерчанська ярова» й «Немерчанська ярова чорна», вівса – «Немерчанський найбільш ранній», озимого жита – «Excelsior».

Протягом 30 років існування немерчанське насіннєве господарство значно розширило свою діяльність і на початку XX ст. було одним з найбільших у Російській імперії. Головні насіннєві плантації господарства розташовувались у Могилівському повіті Подільської губернії – у Немерчому, Струсовому, а також кількох орендованих маєтках, зокрема Лучинчику. Також фірма мала поля в Київській, Курській, Харківській губерніях. Здобуваючи щораз ширші ринки збуту (Росія, Північна Америка, Італія, Австро-Угорщина, Франція, Румунія, Болгарія, Сербія та ін.), вона успішно конкурувала за кордоном [***8***, с.8-11]**.**

Найсучасніші методи господарювання запроваджували у своїх володіннях батько і син Юзеф і Францішек Ярошинські. Ю. Ярошинський до кінця життя скуповував все нові маєтки і став одним з найбільших землевласників Південно-Західного краю і успішним підприємцем. Зокрема, 1862 р. у Бабині збудував гуральню і цукроварню. Також перевіз усе обладнання з

Селищанської цукроварні в Гнівань, де невдовзі виникло пайове товариство «Гнівань».

Ф. Ярошинський, успадкувавши свою частку в 2 209 дес. 4626 саж. землі у Вінницькому повіті, сам придбав 1909 р. невеликий маєток 76 дес. 1980 саж. у с. Марківці Брацлавського повіту. У Вінниці в 1911-1912 рр. скупив кілька ділянок, де збудував механічну фабрику взуття «Яструб». Для ефективного ведення господарства імпортував з інших країн техніку, худобу та племінних коней. Мав гранітну копальню в Гнівані. Входив до Вінницької філії Подільського сільськогосподарського синдикату, а коли філія виокремилася як Вінницький сільськогосподарський синдикат – став його віце-головою [7, с.890-894].

Кваліфіковано і вміло господарювали у своїх маєтках великі землевласники краю Євстафій і Роман Сангушки, які для отримання високих прибутків також поєднували сільськогосподарське і промислове виробництво. Євстафію Сангушку належали маєтки на Волині і в Київській губернії. В його фільварках з кожним роком зростала продуктивність землеробства завдяки запровадженню нових методів обробітку ґрунту, використанню мінеральних добрив, багатопільної сівозміни, застосуванню машин та вдосконалених знарядь праці. Його господарства стали основними постачальниками товарного хліба на внутрішні та зовнішні ринки. Князь розводив знамениті на всю Європу породи коней – арабських скакунів [9, с. 228]. Князь Є. Сангушко був власником 3 суконних фабрик і фарфорового заводу. Вагомим внеском князя у розвиток ринкових відносин стало створення за рахунок його коштів перших не тільки в Україні, але й в Російській імперії, кредитних кас у містечках Славута і Білогородка для допомоги в розвитку дрібної промисловості.

Вмілим підприємцем був і Роман Сангушко, який мав у власності 65 тис. 212 дес. землі, великі плантації цукрових буряків і володів Шепетівським, Клембівським і Кременчуцьким цукровими заводами. Р. Сангушко був власником містечка Славута, більшості його промислових підприємств

(суконних фабрик, винокурень) й одержував значні прибутки. Ним були засновані 4 паперові фабрики, які виробляли папір, картон і були широко відомі на паперовому ринку [9, с.230]. Йому належали також винокурні заводи у містечку Білгородка, та селах Михля і Цвітоха Заславського повіту і у цьому ж повіті млини у м. Заславль, містечку Славута, с. Михново та ін., 45 торгівельних закладів [1, с. 88-91].

Значну кількість сільськогосподарської продукції виробляли на ринок і селянські господарства, опановуючи основи підприємництва. Про кращі зразки господарювання свідчать звіти повітових землевпорядних комісій, які періодично проводили обстеження хутірських і відрубних господарств. Так, у звіті Дубненської повітової землевпорядної комісії за 1908 р. відзначено, що з 55 обстежених хуторів 15 хутірських і відрубних господарств «достатньо стійкі», за розмірами земельної площі не відрізнялися від середнього селянського володіння і мали від 7 до 15 дес. орної землі. В цих господарствах впроваджена покращена сівозміна з багаторічними бобовими травами. Обробіток, догляд і збирання врожаю проводиться сільськогосподарськими машинами. Вирощений врожай використовувався для забезпечення сім'ї продуктами харчування, а залишки її реалізовувалися. Це хутірські господарства: Й. Студеного, В. Новака біля с. Молодаво; Ф. Бача, Й. Бачовського біля с. Жорнова; С. Горбового (хутір Марковщина); В. Воляника (хутір Діброва). Відрубні господарства: Й. Кудрни (с. Боцанівка); І. Михаловського та І. Коларжа (с. Ульбарів); К. Лоукотки та В. Берана (с. Озирко); А. Вотави (с. Спасів); А. Гаврилюка та А. Морозова (с. Пащиха) [10, арк. 319-343].

У доповідній записці Новоград-Волинській повітовій землевпорядній комісії відзначено, що з 55 обстежених хуторів у шести волостях повіту в 11-ти ведеться багатопільне землеробство та впроваджуються більш передові методи господарювання. Це хутори з площею земельних ділянок від 7 до 14 дес. У Городницькій волості с. Лучиці – М. Костюка, Д. Антонюка, Н. Супрунчука; біля урочища Глибокий Рів – Є. Калашника, С. Голяченка. У

Корецькій волості с. Олексіївка – В. Горжемського, Й. Трешковського; Старо-Корецьке сільське товариство – Г. Павловського. У Жолобенській волості при с. Стовпи – І. Якимчука та с. Закриниччя – Д. Якимчука [10].

Прикладом підприємливості і достатку було хутірське господарство І. Галунека (5,25 дес.) при с. Антонівка Острозького повіту. Враховуючи низьку родючість ґрунту для ведення землеробства (ґрунт супіщаний, підґрунт – червоний пісок) і близьку відстань до м. Острога (10 верст), господарство головним чином спиралось на тваринництво. В землеробстві була запроваджена 4-пільна сівозміна. Конюшина з невеликим лугом давала достатню кількість сіна на зиму і підножного корму влітку для корів і коней, а наслідком цього була достатня кількість гною і потім порівняно більші врожаї. Продуктів від землеробства вистачало тільки на потреби сім'ї, прибуток отримували лише від продажу худоби, молочних продуктів і насіння конюшини [10, арк. 277].

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що становлення та розвиток підприємництва в Україні періоду соціально-економічної модернізації 1861-1914 рр. відбувалося в залежності від природно-кліматичних умов регіонів, правових основ, політичних, економічних й наукових чинників. Так, у Донецько-Криворізькому регіоні підприємці відігравали значну роль у розвитку галузей важкої промисловості (вугільній, металургійній, металообробній, видобувній, хімічній). Підприємці Півдня України, маючи легкий доступ до Чорноморських портів, перетворювали свої підприємства на потужні центри комерційного зернового господарства і тонкорунного вівчарства. На відміну від інших регіонів у Правобережній Україні, зокрема, Київщині, Поділлі і Волині провідну роль у соціально-економічній модернізації відігравали сільські підприємці. Як показало дослідження, основними складовими їх прибуткового господарювання були інтенсифікація виробництва шляхом запровадження передових технологій та диверсифікація – поєднання сільськогосподарського і промислового виробництв. У сільському господарстві модернізаційними практиками стали: застосування

обгрунтованих сівозмін, кращого насіння, внесення достатньої кількості органічних добрив, виведення кращих порід худоби і механізація.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Фабрично-заводские предприятия Российской империи / под. ред. Ф. А. Шобер. – [2-е изд.]. – Петроград: Тип. Т-ва под фирмою «Электротипография Н. Я. Стойковой», 1914.
2. Центральний Державний історичний архів Україниу м. Києві (далі – ЦДІАУК). – Ф. 830. – Оп.1. – Спр. 46.; Спр. 59; Спр. 72.
3. ЦДІАУК. – Ф. 830. – Оп.1. – Спр. 1308; Спр. 1366; Спр. 1368; Спр. 1432.
4. ЦДІАУК. – Ф. 830. – Оп 1. – Спр. 1416; Спр. 1419.
5. Перерва В.С. Графи Браницькі: підприємці та меценати.– Біла Церква: Вид-во Пшонківський О.В.,2010.– 269 с.
6. Материалы по аграрно-экономическому исследованию Юго-Западного края (Уманский, Липовецкий, Звенигородский и Таращанский уезды Киевской губернии и Гайсинский уезд Подольской губернии). – [Изд. Уманско-Липовецкого сельхоз. общ.]. – Гайсин: Тип. У. Л. Шварцман, 1909. – 178 с.
7. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – 1008 с.
8. Подольский хозяин. – 1915. – № 8.
9. Балинець Л. Князі Сангушки – підприємці з Болохівщини. Болохівщина: земля і люди : всеукр. наук.-краєзн. конф. 23–24 черв. 2000 р. : тези доп. «Велика Волинь». – Хмельницький, 2000. – Т. 20. – С. 228–231.
10. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Ф. 226. – Оп. 1. – Спр. 47.

УДК 378.147.091.33:376-056.26

ШЛЯХИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ВІДКРИТОЮ РИНОЛАЛІЄЮ У ДІТЕЙ

Самойлова Ірина Володимирівна
к. пед. н., доцент кафедри корекційної освіти
та спеціальної психології
Мартянова Тетяна Олександрівна
Немченко Яна Станіславівна
Студенти
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Анотація: У статті показані принципи роботи з дітьми які мають ринолалію, шляхи її усунення. Встановлені принципи корекційного впливу на дитину. Показано важливість індивідуальних та підгрупових занять, їх завдання. Розкрито ряд факторів, які впливають на ефективність логопедичного впливу.
Ключові слова: ринолалія, порушення, корекційна робота, оральний праксис, фонематичне сприйняття, мовленнєве дихання.

У останні декілька десятиліть спостерігається значне зростання числа дітей з вродженою аномалією артикуляційного апарату, а також дітей з перинатальною патологією, що обумовлює атипове формування мови, - відкриту ринолалію (А. Гуцан, М. Водолацький, Б. Бабаніна, С. Белякова та ін.) [1, с. 13-14].

Ринолалія - мовне порушення, що виражається в розладі артикуляції і фонації звуків мови. Для ринолалії характерна патологічна зміна резонування носової порожнини під час фонації, наслідком чого є назальність мові.

Відкрита ринолалия характеризується дефектною артикуляцією і аномальним акустичним ефектом мовних звуків: під час мови повітряний струмінь проходить одночасно через рот і ніс, внаслідок чого виникає носовий резонанс

при вимові усіх звуків. Аномальний акустичний ефект створюється і специфічним тембром голосу. Відкрита органічна ринолалія найчастіше є наслідком природженого дефекту піднебіння - тріщин. Наявність тріщини обумовлює повне або часткове з'єднання двох резонаторів: порожнин рота і носа. В результаті цього під час мови порушується напрям повітряного струменя і при утворенні звуків мови виникає специфічний назальний акустичний ефект [2, с. 127].

За останні роки значно змінилася медична допомога дітям з ринолалією - скоротилися терміни хірургічного лікування, змінилась лікувальна тактика, вищою стала ефективність ортодонтичного лікування, що покращує умови для мовоутворення у дітей.

Порушення мовленнєвого розвитку дітей з ринолалією можуть варіювати залежно від наступних ключових факторів:

– типу годування;

– віку, в якому проведена операція по закриттю щілини твердого піднебіння, і тактики лікування;

– стану слухової функції;

– наявності зубощелепної деформації;

– анатомічних дефектів органів артикуляції;

– корекційної роботи.

Процес усунення відкритої ринолалії відбувається з урахуванням загально дидактичних принципів: науковість, систематичність, послідовність, доступність, наочність. Особливе значення в процесі організації логопедичної роботи мають основоположні принципи корекційного впливу, орієнтовані на специфіку розвитку дітей (Л. Вансовска, А. Іпполітова, Г. Чиркіна) [3, с. 36 - 43].

1. Принцип обліку механізму порушення звуковимовної сторони мови - розлади аеродинаміки мовоутворення дефекти моторного управління, порушення фонематичного слуху, які проявляються найчастіше в поєднанні.

2. Принцип комплексного впливу - взаємозв'язок медичного і педагогічного впливу (дитина з відкритою ринолалією повинна постійно перебувати під наглядом хірурга-стоматолога, ортодонта, в міру необхідності, невропатолога, отоларинголога, при цьому регулярно отримуючи логопедичну допомогу).

3. Онтогенетичний принцип - облік загальних і специфічних закономірностей розвитку звуковимовної сторони мови.

4. Принцип диференційованого підходу – вікові і індивідуальні особливості дітей з відкритою ринолалією рівень розвитку мовлення, структура порушення.

5. Принцип поетапності - спочатку формування умовної для розвитку вимовної сторони мови, потім здійснення системи вправ для подолання даного порушення [4].

Ефективність логопедичного впливу по усуненню порушень вимовної сторони мови залежить від ряду факторів:

– від анатомо-фізіологічних умов мовоутворення (чим довше м'яке піднебіння і краще піднебінно-глоткове зімкнення, тим ефективнішим буде результат логопедичної роботи);

– термінів початку хірургічного лікування (чим раніше проведена операція по закриттю ущелини м'якого й твердого піднебіння, тим швидше настане нормалізація мовленнєвого розвитку);

– часу початку логопедичних занять (чим раніше розпочато корекційний вплив, тим більш продуктивна буде логопедична робота);

– якості логопедичної допомоги (кваліфікації логопеда);

– якості ортодонтичної допомоги (чим краще результат ортодонтичного лікування, тим ефективніше корекція мовленнєвих порушень)[5, с 214-217].

Корекція порушень вимовної сторони мови проводиться на індивідуальних і підгрупових заняттях.

Основна мета індивідуальних занять - усунення дефектів вимови, розвиток фонаційного дихання, розвиток фонематичного сприйняття. На індивідуальних заняттях проводиться комплекс дихальних, артикуляційних вправ, вправ для

розвитку фонематичного сприйняття, спрямованих на усунення специфічних дефеків вимови при ринолалії.

Мета підгрупових занять - закріплення отриманих на індивідуальних заняттях вимовних навичок. Підгрупові заняття розширюють мовленнєву практику дітей, чому сприяють спеціально організовані діалоги, інсценівки театралізовані ігри. Діти вчяться вислуховувати і оцінювати мову оточуючих, що допомагає контролювати власну вимову. Для розвитку самоконтролю і взаємоконтролю бажано використовувати записи власної і чужої мови.

Корекційна робота з усунення відкритої ринолалії включає кілька взаємопов'язаних напрямків:

1. Розвиток орального праксису.
2. Розвиток фонематичного сприйняття.
3. Розвиток мовленнєвого дихання.
4. Корекція вимови [6, с. 68-75].

Подолання порушень вимовної сторони мови має проводитися по всіх чотирьох напрямках. У кожному напрямку особлива увага приділяється роботі з формування складової структури слова.

Оскільки всі діти з відкритою ринолалією мають особисті порушення вимови, корекційна робота повинна проводитися диференційовано за принципом індивідуального підходу до кожної дитини. Окремо складається індивідуальний план корекційної роботи, в якому комбінуються завдання з необхідних розділів.

Отже як висновок можу сказати, що корекційна робота по усуненню відкритої ринолалії буде мати позитивний вплив при вчасному втручанні і проведенні доопераційної і післяопераційної роботи. Встановлено, що дитина з відкритою ринолалією потребує комплексного впливу логопеда, медиків і психологів. Результати логопедичного навчання дітей з уродженими ущелинами піднебіння багато в чому визначаються вчасно наданій хірургічній допомозі і ортодонтичній корекції деформацій верхньої щелепи. Ефективність логопедичного навчання прямо залежить від термінів і виду оперативного втручання, що і визначає логопедичну тактику і умови її проведення.

Корекції мовлення у дітей з відкритою ринолалією повинна бути побудована на індивідуальному підході до кожної дитини. Результати операційного втручання теж можуть бути різними, тому необхідна розробка варіативних методик корекції порушення мови у дітей з ринолалією, які могли бути корисними як педагогам, так і батькам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соломатина Г. Н., Водолацкий В.М. Устранение открытой ринолалии у детей Методы обследования и коррекции. - Москва: ТЦ Сфера. - 2005. - С. 13-14.
2. Логопедія: Підручник для вищої школи / за ред. проф. М. К. Шеремет. – Київ: «Слово». - 2015. С. 127.
3. Ипполитова А. Г. Открытая ринолалия: Учеб. пособие для студентов дефектол. фак. пед. ин. / Под ред. А.Н. Усановой. Москва: Просвещение. - 1983. – С. 36-43.
4. https://students-library.com/library/read/55309-korrekcia-otkrytoj-rinolalii
5. Ринолалія від А до Я: [монографія] / С. Ю. Конопляста; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т корекц. педагогіки і психології. – Київ: Книга-плюс. - 2015. – С. 214-217.
6. Вансовская Л.И. Устранение нарушений речи при врожденных расщелинах неба. / Л.И. Вансовская – СПб.: Гиппократ. - 2000. - С. 68-75.

УДК 376-05.263:37.018(045)

РОЛЬ СІМ'Ї В РОЗВИТКУ СПІЛКУВАННЯ ГЛУХИХ ДІТЕЙ

Самойлова Ірина Володимирівна
к.п.н., доцент кафедри корекційної освіти
та спеціальної психології
Пономаренко Тетяна Вячеславівна
Потапенко Софія Юріївна
Чайковська Карина Дмитрівна
Студенти
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
м. Харків, Україна

Анотація: Стаття присвячена вивченню особливостей спілкування глухих дітей у сім'ї, визначенню основних прийомів комунікації з цими дітьми як батькам так і спеціалістам. Виділення головних чинників спілкування батьків і дитини з порушенням та його ролі у розвитку дитини.

Ключові слова: спілкування дітей з порушенням слуху, виховання дітей з особливими освітніми потребами, роль сім'ї у розвитку особистості.

Питання про розвиток жестового мовлення в умовах родинного спілкування є досить актуальним і виявляє значний інтерес дослідників. Т. Ушакова стверджувала, що емоційні контакти з близькими дорослими здійснюють стимулюючий вплив на розвиток мовлення, становлення мовленнєвої функції завдяки тому, що викликають у дитини бажання спілкуватися, наслідувати дорослих. Розвиток мовленнєвого контакту дитини з батьками позитивно впливає на становлення мовної функції завдяки зародженню візуальної уваги дитини на рухову матерію мови, яка задається носієм інформації (значущими

рідними). Візуально сприйняті мовленнєві впливи батьків можуть позитивно сприяти розвитку комунікативної функції [1,с. 4-8].

Роздумуючи над цим, виникає запитання: «Яким чином можна дати глухому малюку чуючих батьків можливість брати участь у взаємному спілкуванні без перешкод?» Чуючі батьки глухої дитини можуть виявити бажання вивчати основи названої мови, навіть у тому випадку, коли їхня дитина має перешкоди у розвитку мовлення, батьки дитини не мають недоліків щодо вивчення і використання основ мовлення у візуальній модальності. При використанні слів розмовного мовлення і жестів зі словника жестової мови батьки глухої дитини значно покращують спілкування зі своїми нечуючими дітьми. Тоді вони відчувають, як і всі батьки, радість «першого слова»своєї дитини, навіть якщо ці слова виражаються в жестовій модальності. Подібні «обміни» є явищем якісним, оскільки кожному з батьків вони приносять взаємне визнання їхньої участі у діалозі [2, с.183].

Навчання у родині є особливим для кожної дитини, оскільки напряму пов’язане з основами перших стосунків, які встановлюються між малюком і членами його сім’ї. Власне цим пояснюються значні відмінності, які існують між чуючими і нечуючими дітьми в їхньому оволодінні мовою. Необхідно зазначити, як з кожним незвичним явищем, що потребує обережного ставлення до його розуміння, глуха дитина є незвичним явищем у чуючому світі, бо потребує детального і усвідомленого дослідження [1, с. 10-16].

Хоча глухий малюк не в змозі чути звуки розмовного мовлення, він має виховуватися з перших днів життя в оточенні контактів і обміну інформацією. Відсутність мовлення не є природним наслідком глухоти: ми маємо налаштуватися на нечуючу дитину, яка намагається виразити себе у відповідній модальності. Батьки мають право знати про існування візуальної мови, яка грунтується на візуально-жестовому вираженні, і для її вивчення, і для використання якої у дитини немає перешкод для самовираження і розуміння інших. Власне з цього моменту нечуючий малюк в очах батьків повністю завойовує статус дитини. Він може говорити достатньо просто за умови, коли з

ним налагоджують спілкування в тій модальності, яка для нього прийнятна [3, с.112-114].

Досить швидко батьки переконуються, що зв'язне усне мовлення не може здійснити позитивного впливу на глухого малюка так, як жестове. Власне воно дозволяє малюку швидко і достатньо повно ввійти в сферу лінгвістичного спілкування. З самого початку виникають лише жести, що мають характер дії, потім з'являються перші пояснювальні жести (в межах 10 - 11 міс.), як у чуючої дитини (11 міс.), так і у глухої (10 міс.). Місяцем пізніше чуюча дитина вимовляє свої перші слова, а нечуюча – перші жести. І жести, і слова відносимо не до особливого пояснення, а до комплексних схем дій, які беруть свій початок від ритуального спілкування матері й дитини. Поступово жести-символи втрачають контекстуалізацію і використовуються спонтанно з різними намірами в процесі спілкування, ігрової діяльності. Семантичний зміст і функціональне значення використаних сигналів у дітей (чуючих і нечуючих) повністю співпадають. Візуальний чинник відіграє надзвичайно важливу роль в надійних родинних стосунках, вчений відмічає, що глуха дитина не відстає в розвитку порівняно з чуючим ровесником, в спілкуванні, у відкритті внутрішньої структури комунікативних стосунків, чисто лінгвістичних процесів, які керують правилами діалогів, процесів предикації і спільних стосунків. На основі цього стверджується, що багато спільного між глухою і чуючою дитиною в підготовці до володіння мовою. Створюється враження, що всі чинники сприяють тому, щоб до жаданого терміну дитина почала говорити, але слова не з’являються через серйозної перешкоди, якою є глухота. І якщо дитина в даний момент знаходиться в оточенні тих, хто користується жестовим мовленням, поява її перших слів не змушують чекати [3, с. 115-116].

Отже, дитина з порушенням слуху в сім’ї це завжди випробування для всіх членів цієї сім’ї але завдання батьків створити такі умови у спілкуванні з дитиною щоб сам малюк не відчував байдужості та обмеженості. Для цього існує багато засобів це перш за все мова жестів та міміки. Батьки повинні

постійно «розмовляти» з дитиною застосовуючи мову жестів. Візуальний чинник є один з важливих засобів у спілкуванні з дитиною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ушакова Т. Н. Принципы развития ранней детской речи. – Дефектология. – №5. – 2004. – С. 4 – 15.

2. Дитина зі світу тиші: науково-методичний посібник / уклад.: Зборовська Н. А. та ін.; за ред. Кульбіди С. В. – Київ: Пед. думка, 2008. – 183 с.

3. Кульбіда С. В. Аналіз спілкування глухих і чуючих дітей (на основі зарубіжних досліджень): Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – Науковометодичний збірник. – Вип. 8. – Т. 1. – Запоріжжя, 2006. – С. 112 – 116.

УДК 376-056.36:159.94-055.52(045)

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Самойлова Ірина Володимирівна
к.п.н., доцент кафедри колекційної освіти
та спеціальної психології
Ворона Анастасія Василівна
Манило Лілія Миколаївна
Холодова Єлизавета Юріївна
Студенти
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
м. Харків, Україна

Анотація: Стаття присвячена вивченню батьківсько-дитячих відносин,психологічній готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами. Взаємодії сім'ї та спеціалістів,та вивченню завдань сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: психологічна готовність батьків, виховання дітей з особливими освітніми потребами,завдання виховання,робота з педагогами.

Проблема психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, в даний період часу, набуває дуже актуальний характер. У нашій країні, та й в цілому світі, зросла кількість дітей, які мають порушення здоров'я і психіки, тому батьки, які виховують таких дітей повинні бути психологічно готові до різних труднощів, які можуть виникнути при їх вихованні.

Як відзначають А.Г.Московкіна та О.М.Мастюкова, суттєва допомога з боку сім'ї дітям з порушеннями в розвитку багато в чому доповнює комплекс

медичних і психолого-педагогічних заходів. Батьки, рухомі почуттям любові до дитини, здатні розширити, індивідуалізувати і розвинути пропоновані фахівцями методи навчання, проявити креативність і творчість у вихованні та навчанні своєї дитини, взяти на себе величезну повсякденну працю, спрямовану на розвиток своєї дитини[1,с.53].

Глибокий постійний психологічний контакт з дитиною ─ це, та універсальна вимога до виховання, яка в однаковій мірі може бути рекомендовано всім батькам. Відчуття і переживання контакту з батьками, як психологічного, так і фізичного, дають можливість відчути й усвідомити батьківську любов, прихильність і турботу. Таким чином, сім'я може бути як потужним фактором розвитку і емоційно-психологічної підтримки особистості, так і джерелом психічної травми і пов'язаними з нею різноманітними труднощами поведінки і розвитку. Психологи стверджують, що важкі, неслухняні, агресивні діти ─ завжди результат неправильно сформованих відносин у родині. [3,с.98].

Метою дитячо-батьківської терапії, тобто корекційної роботи психолога з дитячо-батьківської парою, є зміна відносин між батьком і дитиною в бік більшої адекватності, збільшення задоволеності від процесу взаємодії.

Основними завданнями цієї роботи є: збільшення взаємної відкритості; розвиток здатності співпрацювати з дітьми; оволодіння конструктивними способами взаємодії; поліпшення розуміння дорослими власну дитину; формування впевненості батьків у своїх можливостях; вдосконалення вмінь батьків працювати разом з дітьми в одній команді; посилення почуття тепла і довіри до дітей.

На думку Л.П.Носкової, завданнями сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами вважаються:

1. Забезпечення максимально можливої для даної дитини самостійності в побутовому і санітарно - гігієнічному обслуговуванні себе;

2. Вироблення позитивного ставлення до різних видів праці, готовність до допомоги в господарсько - побутовому плані, вміння виконувати нескладні види цієї праці;

3. Формування звички і позитивної установки до певного виду праці протягом встановленого часу;

4. Вироблення твердих навичок виконання ряду операцій в будь-якій діяльності;

5. Навчити переключатися з виконання однієї операції на іншу, з огляду на індивідуальні можливості, а також виконувати послідовно кілька взаємопов'язаних операцій;

6. Навчити взаємодіяти і здійснювати різні види діяльності спільно з іншими дітьми чи дорослими в групі[3,с.37].

Окрім психолога, корекційну роботу має проводити і педагог або вчитель-дефектолог. Володіючи необхідною інформацією, педагог повинен проводити роботу з батьками в наступних напрямках:

— вивчення особливостей батьків, рівня їх педагогічної спостережливості;

— визначення особливостей внутрішньосімейних відносин, що впливають на особистісні характеристики дитини;

— залучення батьків до участі в педагогічному процесі[5].

При роботі з батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами педагог повинен встановити контакт як з дитиною, так і з батьками і перш за все приділяти увагу взаємодії батьків з дитиною. Для того, щоб дитина розвивалася всебічно сім'я та педагог має працювати злагоджено і направляти зусилля у всі сфери життєдіяльності дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мастюкова Е.М., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии. М., Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003, 408 с.

2. Ткачёва В.В. Семья ребенка с отклонениями в развитии: Диагностика и консультирование./ Под научной редакцией И.Ю. Левченко. М., Издательство «Книголюб», 2008, 144 с

3. Носкова, Л.П. Коррекционное обучение как основа личностного развития аномальных дошкольников. - Москва: Педагогика, 1989. – 176 с.

4. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А.А. К.,ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ» 2010, 363 с

5.https://vseosvita.ua/library/robota-z-batkami-pri-vprovadzenni-inkluzii-v-zagalnoosvitnih-navcalnih-zakladah-101377.html

УДК 338.8

СИСТЕМНА ПАРАДИГМА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Свістунов Олексій Сергійович
кандидат економічних наук, докторант
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Анотація. Висвітлено сутність трансформаційних змін в нових економічних процесах, під впливом яких визначаються найбільш важливі орієнтири та загальносуспільні принципові позиції формування постіндустріального суспільства і розвитку нової економіки. Виділено найбільш впливові фактори нової економіки на формування системної парадигми технологічного оновлення промислових підприємств.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, технологічне оновлення; нова економіка, інноваційний розвиток, технологічний розвиток.

В умовах глобалізації світового економічного простору і швидких темпів науково-технічного прогресу технологічне оновлення промислових підприємств та організацій визначає ступінь досягнення ними успіху в реалізації як оперативних, так і стратегічних виробничо-управлінських завдань. Як відомо, науково-технічний прогрес містить організаційно-виробничу, інноваційно-технологічну, фінансово-економічну, інформаційну, соціально-психологічну і політичну сфери як в діяльності суб’єктів господарювання (мікрорівень), так і в галузях промисловості (макрорівень).

Скорочення частки матеріального виробництва і нарощування обсягів нематеріальних послуг, що є характерною ознакою сучасної економіки, не може свідчити про зменшення важливої ролі галузей матеріального

виробництва (зокрема, видобування і переробки природніх ресурсів) як основи технологічного розвитку. Адже підвищення ефективності галузей матеріального виробництва в десятки разів забезпечило можливість переходу від індустріальної до постіндустріальної моделі розвитку. Одночасно трансформаційні зміни економічно розвинених країн засвідчили, що у світовій практиці формується тенденція стрімкого переходу від традиційних ринкових цілей – формування матеріальних благ і доходів для забезпечення необмеженого зростання прибутку, – до необхідності створення економічних благ за умов гармонійного збереження природнього потенціалу як окремого регіону, так і світового суспільства загалом [1; 3].

Логічним виступає висновок, що основною характерною ознакою нової економіки та трансформаційних змін, що в ній відбуваються, є інноваційність. Відповідно, акцент на інноваційному розвитку соціально-економічних систем набуває вирішального значення щодо обґрунтування та досягнення критеріїв сталого розвитку [2].

Для розуміння закономірностей технологічного оновлення промислових підприємств та факторів, що стимулюють його активність, доцільно розглянути технологічне оновлення як системну категорію. Такий підхід дозволить розглянути технологічне оновлення через призму трансформаційних процесів нової якості, що виступають інструментом формування і подальшого розвитку внутрішніх та зовнішніх взаємозв’язків і взаємозалежностей, які охоплюють всі сфери функціонування підприємства. Технологічне оновлення на основі системного підходу включає: обґрунтування місії, стратегії розвитку підприємства та цілі його технологічного забезпечення; структурні складові та функціональні залежності між ними, що визначають цілісність підприємства як системи; системоформуючі сегменти та чинники, вплив яких ініціює процеси позитивних перетворень в усіх інших складових елементах системи.

З позицій вищевикладеного найбільш впливовими факторами нової економіки на створення нової парадигми технологічного оновлення промислових підприємств є наступні: формування трансформаційних змін ринкового

середовища, серед яких мейнстримом виступатимуть планові процеси перебудови, та створення нового типу економічної співпраці ринку і держави; прискорення темпів розвитку різних видів знань та посилення їх ролі в успішності економічних процесів і перерозподіл доданої вартості у відповідності із новим призначенням знань та наукомісткістю виробництва; необхідність постійного навчання для кожної категорії працюючих, для кожного члена суспільства, незалежно від виду діяльності, та розвиток пізнавальної мотивації особистості за умов домінування і експансії інформаційного простору; посилення ролі інновацій та інноваційного розвитку, сутність яких змінюватиметься у зв'язку із збільшенням частки знань і наукових компонентів; інтенсивний розвиток комп'ютерних комунікацій для встановлення соціальних, політичних і культурних зв'язків у суспільстві, а також для доступу до інтелектуальних інформаційних технологій, що підтримуються всебічно розвиненою людиною; забезпечення відкритого доступу до світових інформаційних мереж, формування системи соціальних відносин у віртуальному середовищі, зростання частки інформаційних продуктів та створення глобального інформаційного простору для всебічного розвитку особистостей, їх ефективної співпраці, обміну знаннями та інформаційної взаємодії; розвиток високих технологій, нано і біотехнологій, здатних забезпечити сучасного фахівця необхідними знаннями, цінностями і положеннями для забезпечення високого розвитку цивілізації із одночасним вирішенням екологічних проблем та ощадливим збереженням навколишнього середовища.

Відповідно, на зміну одним моделям виробничої взаємодії, механізмам та інститутам їх регулювання створюються зовсім інші, що неминуче викликає потребу перегляду принципів, підходів і інструментів стратегічного управління економічними трансформаціями.

Тому для формування нової парадигми технологічного оновлення промислових підприємств постає необхідність вирішення глобальних проблем сучасності, які постають перед людством. З цією метою необхідно здійснити науково-освітню

реформу, забезпечити гідний рівень розвитку наукових і науково-дослідних сфер, котрі зможуть змінити існуючі підходи до формування сучасної свідомості особистості, відновити багато втрачених суспільно-економічних, моральних і культурних цінностей та створити нову фундаментальну надбудову згідно вимог сучасності, з метою мирного переходу людства до високого рівня цивілізованого розвитку та бережливого ставлення до оточуючого середовища з метою його збереження для майбутніх поколінь.

Усвідомлене використання переваг, на науковій основі, виділених нами вище технологічних чинників не лише забезпечить виробництво високоякісної продукції, а й надасть можливість скорочувати при цьому витрати природніх ресурсів, енергії, важкої, надмірної людської праці і соціального часу, зберігати навколишнє середовище шляхом високоефективного екологічного виробництва. Це забезпечить прискорення економічного зростання як окремих регіонів, так і країн та їх економічних об'єднань, відкриває нові можливості для більш високого рівня соціально-економічних стандартів.

Тому поширення новітніх технологій в глобальному масштабі є однією із найважливіших та провідних тенденції епохи сучасного розвитку, важливої для формування економічної політики кожної країни.

Розвиток постіндустріального суспільства та нової економіки підвищують інтелектуалізацію технологій, зростання наукомісткості виробленої продукції та визначають нові орієнтири технологічного оновлення промислових підприємств. Внаслідок вказаних вище тенденцій в економіці постіндустріального суспільства діяльність, пов'язана із виробництвом, збереженням, передачею та використанням знань, розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій та інформаційних систем, набуває більш істотного значення. Тому для підприємства набуває вирішального значення формування нової парадигми його технологічного розвитку, оскільки, за світовим виміром, на сьогодні високого рівня розвитку досягли ті суб'єкти господарювання, які активно запроваджують наукові досягнення, високі технології та інновацій в усі сфери функціонування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ.; изд. 2-ое, испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.

2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

3. Кастельс М. Информационная епоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана; Гос.ун-т Высш. шк. экономики. – М., 2000. – 606 с.

УДК 669.168

ДОСЛІДЖЕННЯ АСПЕКТІВ ВИРОБНИЦТВА СИЛІКОКАЛЬЦІЮ З ВАПНЯКОВОЇ ПОРОДИ ВАСИЛІВСЬКОГО РОДОВИЩА

Сиваченко Віктор Михайлович
канд. техн. наук, завідувач лабораторією феросплавного виробництва
Забудченко Дмитро Вікторович
заступник директора з науково-дослідного виробництва
ДП «УкрНДІспецсталь», м. Запоріжжя, Україна
Воденнікова Оксана Сергіївна
канд. техн. наук, доц.
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна
Воденнікова Лариса Володимирівна
асистент
Запорізький державний медичний університет, м. Запоріжжя, Україна

Анотація. Приведено порівняння результатів лабораторних плавок в умовах ДП «УкрНДІспецсталь» силікокальцію силікотермічним (марка СК15) та вуглетірмічним способами (марки СК25 та СК30) з використанням у якості шихти української вапнякової породи Василівського родовища, яка містить 48,6 % вапна; 4,7 % кремнезему, 3,3 % оксиду магнію, 1,1 % глинозему , 0,5 % оксиду заліза (II) та 0,03 % фосфору.

Ключові слова: силікокальцій, вапнякова порода, технологічний процес, силікотермічний спосіб, вуглетермічний спосіб.

Вступ. На сьогоднішній день виробництво силікокальцію на території України не набуло великих обсягів, тому поступово спостерігаються передумови для удосконалення технології його виплавки та пошуку нових шихтових матеріалів. Так серед новітніх розробок слід відмітити роботу [1], в якій у якості шихти для виплавки силікокальцію запропоновано використовувати кремнійвмісні

матеріали та брикети (містять вапняк, вуглецевий відновник та техногенні кремнійвмісні відходи).

Слід зазначити, що обробка металевих розплавів чистим кальцієм або його сплавами [2] – [6] покращує фізико-механічні властивості металу завдяки зміні форми і виду оксидних та сульфідних включень в готовому прокаті та виливках. Тому питання удосконалення технології виплавки силікокальцію є досить актуальним та перспективним направленням досліджень сьогодення.

Мета роботи – Визначити доцільність застосування вапнякових порід Василівського родовища для виробництва силікокальцію марок СК15, СК25 та СК30.

Результати дослідження. В лабораторних умовах ДП «УкрНДІспецсталь» (м. Запоріжжя) в рудновідновлювальній печі з потужністю трансформатору 50 кВА було випробувано технологію виробництва силікокальцію (ГОСТ 4762-71 [7]) з використанням вапнякової породи Василівського родовища, яка містить 48,6 % CaO; 4,7 % SiO_2, 3,3 % MgO, 1,1 % Al_2O_3, 0,5 % FeO та 0,03 % P.

Виплавку силікокальцію проводил силікотермічним (марка СК15) та вуглетермічним (марки СК25 та СК30) способами. Маса шихтових матеріалів, що проплавляють за одну плавку, складала 10 кг.

Під час досліджень було виконано три серії плавок силікокальцію (табл. 1):

– 1-ша серія плавок - похідну вапнякову породу обпалювали у муфелі до одержання вапна, яке сплавляли з феросиліцієм марки ФС65 у заданому співвідношенні, тобто здійснювали силікотермічний процес;

– 2-га серія плавок – з похідної породи одержували вапно, що сплавляли з кварцитом, коксом та газовим вугіллям у заданому співвідношенні, тобто виконували вуглетермічний процес одержання силікокальцію;

– 3-тя серія плавок – силікокальцій одержували вуглетермічним способом з використанням тих самих шихтових матеріалів, що і в другій серії плавок, тільки замість вапна задавали «сирий» вапняк Василевського родовища.

Таблиця 1

Хімічний склад силікокальцію за серіями плавок

№ серії плавки	**Хімічний склад силікокальцію, %**					
	Ca	Si	Fe	Al	P	C
1	16,3	59,5	19,0	0,7	0,0023	0,12
2	30,9	63,4	1,2	1,9	0,0027	0,37
3	25,1	62,2	7,0	1,8	0,0300	0,42

Під час виплавки силікокальцію силікотермічним способом (1-ша серія) хід технологічного процесу характеризувався стабільним та рівним електричним режимом, при цьому температура розплаву перед випуском була досить високою, зафіксовано повний вихід розплаву з печі. При візуальному спостереженні у шлаці не спостерігали корольки металу, а після остигання шлак розсипався у дрібний порошок. Одержаний метал відповідав силікокальцію марки СК15.

Технологічний процес виробництва вуглетермічного силікокальцію з використанням вапна (2-га серія) характеризувавсяі наступними ознаками: схід шихти у печі відбувався рівномірно без обвалів, виділення газів було рівномірним за всією поверхнею колошника, при цьому наявність свищів не спостерігалась. Одержаний метал відповідав силікокальцію марки СК30.

При використанні природного вапняку Василівського родовища при виплавці силікокальцію (3-тя серія) спостерігалася напружена робота колошника печі: утворювалися свищі та зона спікання шихти. Також в порівнянні з 2-ю серією плавок збільшилися витрати електроенергії на 10 %. Одержаний метал відповідав силікокальцію марки СК25.

Висновки.

1. З техніко-економічної точки зору силікокальцій марок СК10 та СК15 більш доцільно виплавляти силікотермічним процесом, використовуючи у якості відновника ФС65, а силікокальцій марок СК25 та СК30 вуглетермічним процесом, використовуючи у якості відновника кварцит та кокс.

2. Вапнякові породи Василівського родовища можна рекомендувати для виробництва силікокальцію різних марок як силікотермічним, так і вуглетермічним способами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шихта для выплавки силикокальция: пат. РФ 2703060C1; заявл. 15.10.19; опубл. 27.06.19.

2. Харлашин П. С., Бакланский В. М., Коломийцева Ю. С. Обработка жидкой стали SiCa. *Университетская наука-2012*: в 3 т.: тез. докл. междунар. науч.-техн. конф. (г. Мариуполь, 24–27 апреля 2012 г.). Мариуполь: ПГТУ, 2012. Т. 1. С. 93–94.

3. Дюдкин Д. А., Кисиленко В. В., Кузнецов М. С., Потапов А. И. Совершенствование технологии внепечной обработки стали силикокальцием на ОАО «Уральская сталь». *Металл и литье Украины*. 2009. № 1–2. С. 48–51.

4. Внепечная обработка стали силикокальцием СК40 в условиях РУП «Белорусский металлургический завод» / В. А. Маточкин и др. *Литье и металургія*. 2006. №1. С. 84–87.

5. Влияние модифицирования кальцием на качество колесной стали / В. П. Турбар и др. *Металл и литье Украины*. 2009. № 4–5. С. 55–58.

6. Рудакова С. Г. Удосконалення режимів введення кальцію при позапічній обробці низькосірчистої киснево - конвертерної сталі: дис... канд. наук: 05.16.02 – 2005.

7. ГОСТ 4762-71. Силикокальций. Общие технические условия. [Действителен от 01.01.1973 г.]. Выд.офиц. Москва: Издательство стандартов, 1999. 5 с.

УДК 338.43.01:658.27

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Сиротюк Ганна Володимирівна
к.е.н., доцент
Львівський національний агаррний університет
м. Дубляни, Україна

Анотація: Здійснено аналіз показників ефективності використання основних фондів на прикладі сільськогосподарських підприємств. На базі проаналізованої тенденції зміни показників стану та ефективності використання основних фондів запропоновано основні напрями їх підвищення, що дає можливість поліпшити управлінські рішення щодо підвищення ефективності використання основних фондів та господарської діяльності загалом.

Ключові слова: основні фонди, показники ефективності основних фондів, сільськогосподарські підприємства.

Перехід до сталого розвитку економіки зумовлює необхідність розробки нової стратегії розвитку сільського господарства та нових підходів до дослідження окремих економічних категорій, зокрема категорії основних фондів та оцінки ефективності їх використання. Вдосконалення ефективності використання основних фондів та рівня їх технічної оснащеності, має прямий вплив на якість та ефективність виробництва, продуктивність праці та результати фінансової діяльності підприємства загалом.

Існує багато різних підходів до оцінювання ефективності використання основних виробничих фондів, оскільки результат від їх застосування не можна розглядати окремо від сировини та матеріалів, з яких вироблено продукцію, та праці, що приводить основні фонди в дію.

Колектив авторів пропонує аналіз основних фондів здійснювати за наступними групами показників: показники інтенсивності використання виробничих основних фондів; показники продуктивності використання активних виробничих основних фондів та показники економічної ефективності і доводять, що показники інтенсивності та продуктивності використання доцільно розраховувати лише по активній частині основних фондів, які задіяні в операційній діяльності [1, с. 108].

Поділяємо думку В. Бондарчука, який виділяє три групи показників ефективності використання основних фондів [2, с. 263]: індивідуальні (коефіцієнти екстенсивного використання, коефіцієнт інтенсивного використання, коефіцієнт змінності, інтегральний показник використання); узагальнюючі (фондоозброєність, фондовіддача, фондомісткість, рентабельність); технічного стану (коефіцієнт приросту, коефіцієнт вибуття, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт придатності, коефіцієнт зносу).

Проаналізуємо показники стану основних фондів досліджуваних підприємств (табл. 1).

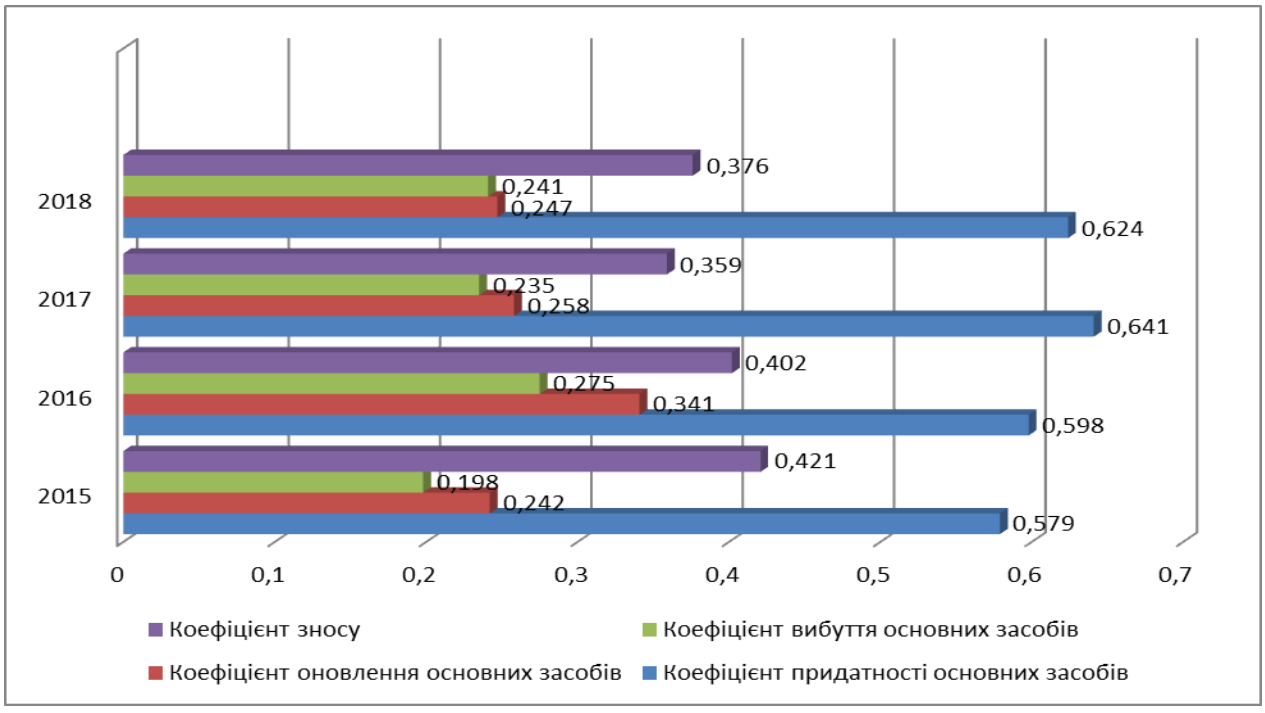

Рис. 1. Аналіз показників стану основних фондів у сільськогосподарських підприємствах Сокальського району Львівської області

Для досліджуваних підприємств характерне ефективне використання основних фондів, оскільки коефіцієнт придатності є більшим від коефіцієнта зносу.

Зростання виробництва сільськогосподарської продукції та її конкурентоспроможності, а також підвищення продуктивності праці залежать від того, наскільки сільськогосподарські підприємства забезпечені основними фондами. Ефективне використання основних виробничих засобів є важливим чинником, що обумовлює результати господарської діяльності. В табл. 1 наведена економічна ефективність використання основних виробничих фондів сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Аналіз показників ефективності використання основних фондів у сільськогосподарських підприємствах Сокальського району

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2016 р., %
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	155288	208552	256303	165,1
Площа сільськогосподарських угідь, га	12293	13845	11645	94,7
Середньорічна кількість працівників, осіб	629	653	638	101,4
Чистий прибуток, тис. грн	49476	94085	66852	135,1
Активи сільськогосподарських підприємств, тис. грн	320089	440573	511372	159,8
Фондозабезпеченість, тис. грн	12,63	15,06	22,01	174,3
Фондоозброєність, тис. грн	24,6	31,9	40,17	163,3
Фондорентабельність, %	31,82	45,11	26,08	Менше на 6,74 пункти
Питома вага основних засобів у майні підприємств, %	48,51	47,34	50,12	Більше на 1,61 пункти

Аналіз таблиці 1 дозволяє констатувати, що забезпеченість підприємств Сокальського району основними фондами за досліджуваний період зросла, що вказує на позитивну закономірність у розвитку сільськогосподарського виробництва даних підприємств. Так, зростання фондозабезпеченості свідчить про потенційні можливості інтенсифікації виробництва. Позитивним є і

зростання фондоозброєності, оскільки даний показник вказує на зменшення робіт, що виконуються вручну, а також - на підвищення продуктивності праці. Показник фондорентабельності одночасно враховує динаміку прибутку та ефективність використання живої праці, а його зростання вказує на підвищення ефективності основних фондів. Проте в нашому випадку фондорентабельність знижується в динаміці, це означає, що підприємствам потрібно ефективніше в майбутньому використовувати основні фонди. Питома вага основних фондів у активах підприємства показує стабільність забезпечення процесу виробництва, так як значення цього показника збільшилося.

Здійснюючи оцінку структури основних фондів потрібно враховувати, що їх елементи мають суттєві розбіжності за функціональною роллю під час виробництва. Це впливає на кінцеві результати господарської діяльності підприємств. Вищі результати отримують підприємства, які краще оснащені активними основними фондами: сільськогосподарською технікою, іншими транспортними засобами, робочими машинами, продуктивною худобою, багаторічними насадженнями. На рисунку 2 можемо спостерігати структуру основних фондів досліджуваних підприємств.

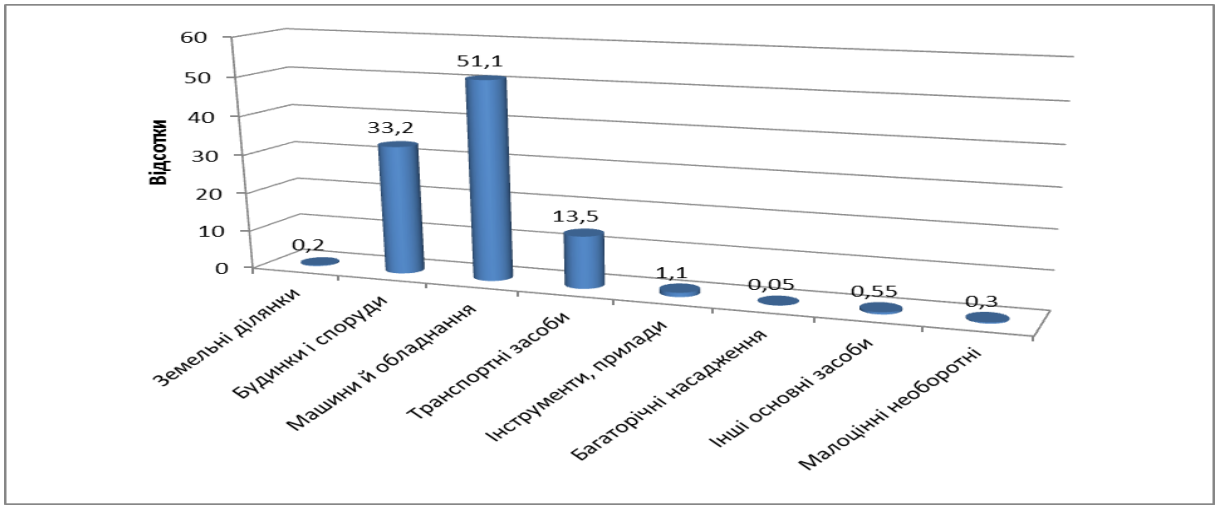

Рис. 2. Структура основних фондів у сільськогосподарських підприємствах Сокальського району Львівської області, (на кінець 2018 р.)

Варто зауважити, що структура основних фондів змінюється як у динаміці, так і залежно від спеціалізації підприємства. Тому раціональну структуру основних фондів потрібно встановлювати для кожного підприємства зокрема, залежно

від його виробничого напряму, природно-кліматичних умов, рівня розвитку основних галузей.

Вагому частку в структурі основних фондів займають активні фонди. Тому важливо розглянути зв'язок між фондовіддачею і питомою вагою активних фондів досліджуваних сільськогосподарських підприємств. Для цього проведемо групування (табл. 2).

Таблиця 2

Зв'язок між фондовіддачею і питомою вагою активних фондів у сільськогосподарських підприємствах Сокальського району, 2018 р.

Групи підприємствза питомою вагою активних фондів		Кількість господ-дарств	Вартість, тис. грн			Питома вага актив-них фондів	Фондовід-дача	Фондомісткість
			Основних фондів	Активних фондів	Валової продукції (у цінах 2010 р.)			
I	до 0,3	4	7909,46	2214,65	11373,80	28	1,438	0,695
II	0,3-0,4	6	9250,61	3145,21	15235,75	34	1,647	0,607
III	понад 0,4	7	11341,80	5784,32	22059,80	51	1,945	0,514
Разом і в середньому по підприємствах		17	10332,61	4795,28	26060,35	46	2,522	0,396

В результаті групування за часткою активних фондів виявлено існування прямої залежності між фондовіддачею та часткою активних фондів.

Зрозуміло, що у випадку погіршення стану основних фондів, їх значного зносу зменшується виробнича потужність підприємств, а це має прямий вплив на якість продукції, її собівартість та дохідність підприємств, а також довіру до підприємств потенційних покупців. Одним із шляхів покращення фінансового

стану підприємств, їх прибутковості та підвищення фінансової стійкості є оновлення стану основних виробничих фондів.

Отже, для підвищення ефективності використання основних виробничих фондів доцільно вжити такі заходи:

- покращувати технічний стан основних фондів;
- постійно оновлювати устаткування і обладнання;
- застосовувати передові технології;
- усувати простої;
- підвищувати рівень спеціалізації виробництва;
- аналізувати кон'юнктуру ринку щодо появи нових технологій;
- постійно покращувати склад,, структуру, якість та ремонтів основних фондів;
- підвищувати фондовіддачу та продуктивність праці;
- при потребі брати основні фонди у лізинг з метою підвищення ефективності виробництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л. О., Рудич А. І. Аналіз використання основних засобів сільськогосподарських підприємств: галузевий аспект. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; ред. кол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2016. – Том 26. – № 1. – С. 106-112.

2. Бондарчук В. В. Підходи до аналізу стану та ефективності використання об'єктів нерухомого майна. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. Вип. 24. – С. 262–265.

УДК 373.24

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОЦЕНОЧНЫХ СУЖДЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ БЕРЕЖНОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДНЫМ РЕСУРСАМ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Суета Илья Леонидович
студент
Рублевская Елена Анатольевна
к. пед. н., доцент
Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка
г. Минск, Беларусь

Аннотация: в статье акцентируется внимание на актуальность проблемы воспитания бережного отношения к природным ресурсам, раскрывается значение оценочных суждений педагога в работе с детьми дошкольного возраста, характеризуются условия оптимизации процесса воспитания бережного отношения к природным ресурсам детей старшего дошкольного возраста посредством оценочных суждений педагога

Ключевые слова: бережное отношение; природные ресурсы; оценочное суждение; дети старшего дошкольного возраста.

Дошкольное детство – период наиболее интенсивного познавательного развития личности, что является наиболее благоприятным для формирования осознанного отношения к явлениям окружающей действительности. Поэтому перед взрослыми стоит важная задача: воспитать новое поколение, которое, будет понимать важность бережного отношения к природным ресурсам Актуальность проблемы ресурсосбережения и связанной с этим проблемы сохранения климата не вызывает сомнений. Успех решения обозначенной

проблемы может быть обеспечен, если приоритетом всех людей, каждого человека в отдельности будет стремление беречь природные ресурсы. Поэтому так важно воспитывать культуру ресурсосбережения у детей.

Однако эффективность педагогического воздействия на ребенка в этот период зависит от оптимального выбора методов и средств образовательной работы, которых сегодня очень много. Тем не менее, в каждом из них обязательно присутствует общий компонент – оценка.

В своем исследовании мы предположили, что воспитанию бережного отношения к природным ресурсам у дошкольников может способствовать использование оценочного суждения педагога.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что разрабатываются разные аспекты проблемы воспитания бережного отношения к природным ресурсам. Необходимость экономического воспитания на этапе дошкольного образования отмечают в своих исследованиях многие отечественные педагоги (Л. И. Галкина, Л. А. Голуб, Л. Д. Глазырина, М. Ф. Грищенко, Е. А. Курак, Н. Селиванова, А. А. Смоленцева, А. Д. Шатова). Методика формирования культуры ресурсопотребления и ресурсосбережения подробно раскрывается в работах С. Д. Галкиной [1], Е. В. Климкович [2], А. Михалевич [3], И. П. Рословцевой [4] и др. Однако ни педагогическая оценка, ни оценочные суждения сверстников предметом исследования данной проблемы не были.

Исходя из актуальности проблемы, ее социально-педагогической значимости, нами была сформулирована цель нашего исследования - теоретически обосновать и экспериментально проверить эффективные педагогические условия использования оценочного суждения в процессе воспитания бережного отношения к природным ресурсам у детей старшего дошкольного возраста.

Оптимизация процесса воспитания бережного отношения к природным ресурсам детей старшего дошкольного возраста посредством оценочных суждений педагога, с нашей точки зрения, предполагает соблюдения следующих педагогических условий:

- использование педагогом в работе с детьми старшего дошкольного возраста разных видов оценочных суждений, которые различаются, с нашей точки зрения, по направленности (прямые, опосредованные, косвенные); по содержанию (конкретные, неопределенные); по выполняемым функциям (констатирующие, ориентирующие, стимулирующие); по временной направленности (ретроспективные, прогностические); по характеру воздействия (положительные, отрицательные);

- содержание и вид оценочных суждений педагога должен учитывать уровень сформированности бережного отношения к природным ресурсам детей старшего дошкольного возраста:

- для воспитанников с высоким уровнем сформированности бережного отношения к природным ресурсам следует использовать положительные оценочные суждения только в тех случаях, когда ребенком были затрачены определенные усилия. Для этого на первых этапах целесообразно использовать косвенную педагогическую оценку, а затем прямую констатирующую и предвосхищающую оценку старания ребенка, проявления им усилий.

- для воспитанников со средним уровнем сформированности бережного отношения к природным ресурсам следует использовать косвенную оценку, которая, прежде всего, связана с оцениванием отношения к природным ресурсам персонажей экологических сказок, мультипликационных произведений, специально придуманных ситуаций, что ведет к пониманию детьми важности соблюдения норм и правил использования природных ресурсов. Так же в работе с данной категорией воспитанников следует использовать прямую прогностическую оценку деятельности ребенка и положительную констатирующую оценку сформированных умений и навыков бережного взаимодействия с природными ресурсами.

- для воспитанников с низким уровнем сформированности бережного отношения к природным ресурсам следует использовать косвенные и предвосхищающие оценки для формирования и закрепления представлений об использовании природных ресурсов человеком; положительные

прогностические оценки для стимулирования эмоционально положительного отношения к деятельности; ориентирующие ретроспективные оценки для выработки необходимых умений и навыков использования природных ресурсов;

- включение бережного отношения к природным ресурсам в систему ценностных ориентаций детского коллектива;
- инициирование с помощью оценочных суждений педагога оценки сверстников. Мнение значимого для ребенка сверстника является для старшего дошкольника иногда более значимым, чем мнение воспитателя;
- посредством оценочных суждений удовлетворение у каждого ребенка потребности в признании, социальном одобрении.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Галкина, С.Д. Малышам об энергосбережении / С. Д. Галкина. – Минск: Зорны верасень, 2008. – 24 с.
2. Климкович, Л. Б. Азбука Берегоши: методическое пособие по приобщению детей дошкольного возраста к энергосбережению / Л. Б. Климкович, Е. С. Белько, С. Д. Галкина. –Минск: Тэхналогія, 2003. –34 с.
3. Михалевич, А. Свет Дворца Энергии / А. Михалевич, Я. Лауцюс; художн. Е. Карпович. – Мн.: Мастацкая літаратура, 2008. – 23 с.: ил.
4. Рословцева, И. П. Азбука бережливости для дошкольников / И. П. Рословцева. – Мозырь : Содействие. – 2008. – 60 с.

УДК 619.616.995.576.8

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЯ ПАРАЗИТАРНЫХ БОЛЕЗНЕЙ КОПЫТНЫХ ЖИВОТНЫХ В МАНГИСТАУСКОЙ ОБЛАСТИ

Сулейменов Маратбек Жаксыбекович
к.в.н, профессор
заместитель генерального директора по науке
РГП «Институт зоологии» г. Алматы, Казахстан
Аманжол Рафилбек Аманжолулы
к.в.н.
старший научный сотрудник
филиал ЗапКазНИВС
Казахский научно-исследовательский
ветеринарный институт
г. Уральск, Казахстан.

Аннотация: В статье приведены результаты исследования по учету и сбору материалов по наиболее опасным паразитарным болезням копытных животных и их переносчиков в мониторинговых участках Мангистауской области, а также результаты анализа полученных данных по распространению паразитов.
Ключевые слова: паразитозы, гельминтозы, инвазии, цестодозы, трематодозы, стронгилятозы.

Введение. Мангистауская область расположена в центре материка Евразия на юго-западной части Казахстана. Общая площадь территории области – 16 663 кв.км . Территория области протянулись с Севера на Юг на 580 км., а с Запада на Восток 530 км. Общая протяженность границы на юге с Туркменией, на востоке с Узбекистаном, на севере – с Актюбинской и Атырауской областями, на западе – с Каспийским морем.

Область расположено в пустынной зоне. Характерно безводие и заселенность почвы. Грунтовые воды залегают на глубину 30-50 м. от поверхности земли. Их питание осуществляется за счет атмосферных осадков, и в меньшей степени за счет конденсации. Растительный покров бедный, практически отсутствует. Бедность флоры и низкий уровень биоразнообразия связано с природно-климатическими особенностями региона. Климат резко континентальный, крайне засушлив. Максимальная температура воздуха на летнее время +45С. Поверхность почвы прогревается до +70. Среднегодовая температура воздуха +10,5. Средняя температура наиболее холодного месяца -8. Наиболее жаркого месяца +30. Годовое число осадков -187 мм, толщина снежного покрова около 20 см. Недостаток влаги, сильные ветра, плюс засухи, частые пыльные бури приводят к ветровой эрозии почвы, к выгоранию скудной растительности.

Паразитозы животных имеют повсеместное распространение на территории Казахстана, в.т. ч. и Мангистауской области и наносят значительный экономический ущерб, который складывается из гибели животных и недополучения продукции: мяса, шерсти, молока,потомства, а в силу их массового распространения являются проблемой социального значения представляющую серьезную угрозу не только животноводству, но и здоровью населения. Успех борьбы с паразитозами во многом зависит от новейших достижений паразитологической науки и от применения их специалистами на местах.

В этой связи изучение современного состояния наиболее опасных паразитарных болезней копытных животных, количественного и качественного состава паразитофауны, экологических закономерностей взаимодействия популяций гельминтов и хозяев: сезонной половозрастной приуроченности, распределения популяции хозяина, межвидовых и внутри видовых отношений, влияние различных антропогенных и естественных факторов на заболеваемость паразитарными болезнями имеет важное теоретическое, научно практическое и экономическое значение. В этом плане особое значение приобретают данные по

особо опасным зооантропонозам, их распространению, патогенной опасности, в первую очередь для человека. В организме животного паразитирует несколько видов нематод, трематод, цестод, которые находятся в сложных взаимоотношениях как друг с другом, так и с организмом хозяина, что незамедлительно отрицательно отражается на продуктивности, причиняя значительный экономический ущерб животноводству [1,2,].

Гельминты, паразитируя в органах и тканях животных, вызывают патологические изменения в них, оказывают существенные воздействия на все системы организма и, в частности, на иммунную систему, вызывая вторичные иммунодефициты в организме, способствуют развитию секундарных инфекций, снижают резистентность организма и продуктивность на популяционном уровне [3.4].

В свете изложенного, изучение распространения 0инвазионных болезней животных является весьма актуальной проблемой и требует своего практического решения.

Материалы и методы исследований. Материалом исследования служили сельскохозяйственные животные, патологический материал, материалы ветеринарной отчетности и данные собственных исследований, полученные во время экспедиционных выездов.

Эпизоотическая ситуация по основным паразитарным болезням домашних копытных животных изучена по общепринятым гельминтологическим исследованиям в соответствии с ГОСТ 27318-87. Интенсивность инвазии определены путем подсчета среднего количества яиц или личинок гельминтов в 1 г фекалий по методу Трача (1985). Проведено полное и неполное гельминтологическое вскрытие желудочно-кишечного тракта и легких (по К.И. Скрябину). Этот метод самый точный, но трудоемкий, так как предусматривает обследование многих органов и тканей животного для извлечения всех гельминтов, которые были найдены. Неполные гельминтологические исследования отдельных органов - это наиболее простой метод и он заключается в сборе гельминтов, обнаруженных в тех или других органах

животных. Диагноз на паразитов ставили на основании эпизоотических данных, клинических признаков болезни и результатов микроскопического исследования. Экстенсивность и интенсивность инвазии определяли копрологическими и гельминтологическим вскрытием животных.

Проведены копрологические исследования фекалий на предмет обнаружения яиц гельминтов, неполные вскрытия желудочно-кишечных трактов павших и вынужденно убитых животных с последующей выборкой матриксов и подсчета количества гельминтов в отдельных хозяйствах области. Для определения зараженности гельминтами проведен отбор проб фекалий животных на наличие характерных яиц трематод, нематод, цестод, исследованы свежие пробы фекалий, взятые от спонтанно зараженных животных различных половозрастных групп в разные сезоны года. Метод гельминтоскопии используют как для постановки прижизненного, так и для посмертного уточнения диагноза. Наиболее простой метод гельминтоскопии это поверхностный осмотр фекалий, в которых при интенсивной инвазии можно обнаружить гельминтов или их фрагментов и поставить групповой диагноз на гельминтоз.

Экстенсивность инвазии проведена посредством копроовоскопических и копролярвоскопических исследований фекалий методами последовательных промываний, метод нативного мазка, Вайда, Фюллеборна, Дарлинга, Котельникова-Хренова, Демидова, Бермана и Орлова.

Всего в мониторинговых территориях и окрестностях в весенний период в г. Актау исследовано 57, и окрестности Жанаозен и Форт – Шевченко 48 животных. В результате обследований мониторинговых участках проведены учеты и сборы проб тканей, внутренних органов, фекалий копытных животных на 4-х рынках городов Актау, Жанаозен и Форт-Шевченко.

Результаты исследования по учету и сбору материалов по наиболее опасным паразитарным болезням копытных животных и их переносчиков в мониторинговых участках Мангистауской области. Проведен анализ полученных данных по распространению паразитов. Проведено изучение

публикаций прошлых лет и свежих литературных данных по паразитозам животных и человека.

По результатам паразитологических и копрологических исследований и ветеринарно-санитарной экспертизы паренхиматозных органов из числа наиболее опасных паразитарных болезней для животных и человека в весенний период, предварительно выявлены следующие паразиты: фасциолез, эхинококкоз, стронгилятозы желудочно-кишечного тракта, мониезиозы, лямблиоз, аскаридоз, энтеробиоз, описторхоз и анизакидоз.

Установлено, что в окрестности г. Актау пораженность внутренних органов копытных животных (печень, легкие и желудочно – кишечный тракт) эхинококкозными цистами составила от 1,4 до 11,8%, стронгилятозами желудочно-кишечного тракта 22,5%, фасциолами до 3,9 %, а в окрестностях Жанаозен и Форт – Шевченко зараженность животных эхинококкозом составила от 2 до 6,5 %, стронгилятозами составила от 8,6 до 18,5 % соответственно. Проанализировано влияние на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию по паразитозам в мониторинговых территориях, климатических и географических условий пастбищных территорий, а также характер ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Проведенные исследования показали, что в Мангистауская область является неблагополучным по паразитозам животных, нами зарегистрированы более 15 видов паразитов. Все собранные данные в настоящее время более детально анализируется и подвергаются к камеральной обработке.

По результатам копрологических исследований летний период установлены яйца следующих паразитов: фасциол, стронгилят – нематодир, гемонхов, хабертии, маршаллагии от 3 до 48 % от количества исследованных животных. Кроме того в Мангистауской области регистрируются лямблиоз, аскаридоз энтеробиоз, описторхоз и анизакидоз от 2 до 14%. Изучение динамики зараженности животных паразитами показало, что в летний период по

сравнению с показателями инвазированности весеннего периода постепенно увеличивается.

Среди населения Мангистауской области зарегистрированы эхинококкоз на 100 тысяч населения - 1,55, чесотка -3,57, аскаридоз - 0,93, лямблиоз - 7,30 соответственно (Департамент по защите прав потребителей). Проанализированы основные причины, поддерживающие уровень заболеваемости населения и животных паразитами. При этом определяющими факторами уровня заболеваемости паразитами являются несоблюдение и невыполнение ветеринарно-санитарно-гигиенических правил при уходе за животными, постоянная инвазированность копытных животных, невыполнение мероприятий по технологии содержания животных, ослабление ветеринарного надзора, повсеместный подворный убой животных, скармливание внутренних пораженных органов собакам, нарушения требования их содержания и некачественная и несвоевременная дегельминтизация.

Проведен учет и сбор материалов для изучения состояния наиболее опасных паразитарных болезней домашних копытных животных и их переносчиков, и кровососущих комаров в мониторинговых участках (гг. Актау, Жанаозен, Форт-Шевченко, их окрестности) Мангистауской области в осенний период, анализ материалов по сезонной динамике активности различных паразитарных болезней и переносчиков.

Всего на мониторинговых территориях и окрестностях г. Актау исследовано 62 и окр. Жанаозен 38 и Форт - Шевченко 43 животных. В результате исследований мониторинговых участках проведены учеты и сборы паразитов из внутренних органов, фекалий животных на 6 рынках городов Актау, Жанаозен, и Форт-Шевченко. Результаты паразитологических и копрологических исследований и ветеринарно-санитарной экспертизы внутренних органов из числа наиболее распространенных и опасных паразитарных болезней опасных для человека и животных в осенний период зарегистрированы следующие паразиты у людей и животных: эхинококкоз, мониезиозы, фасциолезы, стронгилятозы желудочно-кишечного тракта,

аскаридоз, энтеробиоз, лямблиоз. Установлено, что в окрестности г. Актау пораженность внутренних органов животных (печень и легкие) эхинококкозными цистами составила от 3,6 до 26,3%, стронгилятозами желудочно - кишечного тракта 52,3%, мониезиямим 5,2%, фасциолами 3,5%, а в окрестностях Жанаозен зараженность эхинококкозом составила 12,5%, фасциолами 2,1 и стронгилятозами желудочно-кишечного тракта 42,1% и Форт-Шевченко зараженность животных эхинококкозом составила до 2%, фасциолами 3,2% и стронгилятозами желудочно-кишечного трата составила до 12%.

По результатам копрологических исследований осенний период установлены яйца гельминтов следующих паразитов: фасциол и стронгилятозов желудочно-кишечного тракта (нематодир, хабертии, маршаллагии, гемонховидр.) от 5 до 58% от количества исследованных животных. Кроме того, проанализировано влияние на эпизоотологическую и эпидемиологическую ситуацию паразитарных заболеваний в мониторинговых территориях в зависимости от климато - географических условий территорий, а также характера ведения животноводства и землепользования исследуемого региона.

Заключение. Таким образом, считаем необходимым своевременно разработать план необходимых мероприятии по профилактике паразитозов и усилить контроль за состоянием их зараженности, что позволит минимизировать вероятность заражения паразитами людей и животных в условиях Мангистауской области.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1.Сулейменов М.Ж., Серикбаева Б.К., Кереев Я.М., Абдыбекова А.М., Каспакбаев А.С., Шалменов М.Ш., Казакбаев К.М. // Основные гельминтозы овец и меры борьбы с ними в Республике Казахстан. Рекомендации, Алматы, 2005 г.-29стр.

2.Сулейменов М.Ж. // Фасциолез и хасстилезиоз животных. Брошюра. Алматы, 1993 г.15 стр.

3.АманжолР.А., СултановА.А., АбуталипА.А., СулейменовМ.Ж., Каратаев А.Б., Гайсин А.А., Искаков А.Б., Мураткалиев А.А. // Бактерий и гельминты как сочлены паразитоценоза животных. Аналитический обзор, Алматы,2013 г.26 стр.

4. Ордабеков С.О., Акшулаков С.К., Кулакеев О.К. Эхинококкоз человека - Алматы, 2009. – 508 с.

УДК 26

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПРИНЦИП ПОБУДОВИ ТЕОЛОГІЇ КАРЛА БАРТА

Стрєлкова Юлія Олександрівна
канд.філос.наук, доцент
Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Анотація: Автором статті проаналізовані основні фундаментальні настанови та засадничі положення діалектичної теології видатного швейцарського теолога Карла Барта, який стояв біля витоків цього напряму філософії. Також у статті описано діалектичний принцип побудови теології Карла Барта.
Ключові слова: теологія, діалектика, релігія, Бог, концепція.

Теологія Карла Барта характеризується як діалектична насамперед тому, що мислитель, спираючись на гносеологічну програму Г. Когена та парадоксальне розуміння діалектики Г. Гегеля С. К'єркегором переосмислює структуру й зміст діалектичної тріади, стверджуючи неочевидність та умовність необхідності сходження і зняття тези та антитези в синтезі. Це теоретичне положення, попри свою позірну невідповідність традиційному з часів Геракліта, Платона та Аристотеля розумінню концепта діалектики стало надзвичайно евристичним в межах теологічного напряму та традиції, започаткованої К. Бартом.

Застосовуючи діалектичний метод в теології та водночас стверджуючи трансцендентність Бога світові і нездоланну дистанцію, «прірву» між Божим та людським, окреслені в межах системи бінарних категорій (часове-вічне, просторове-безкінечне, вимовність-невимовність тощо), що описують та фіксують в мовному дискурсі реальність на загал та ситуацію людини зокрема, мислитель стверджує смисложиттєвий пафос і раціональну платформу теології нової історичної епохи, епохи кризи новочасових антропоцентричних за своєю природою цінностей, що їх здавалося, тріумфально і остаточно ствердила в

царині богослов'я традиція ліберальної теології XIX ст. Власне його антиномічна діалектика – це діалектика екзистенційного та логічно-поняттєвого дискурсу й аргументації в теології. Неоортодоксальність же вказує на генетичну спорідненість з ідеями великих ортодоксів протестантизму – Ж. Кальвіна, М. Лютера, У. Цвінглі. А криза прийшла в життя Європи та теологію Барта з війною. Перша світова війна, соціально-культурні потрясіння, зрушення глибинних підстав існування людської істоти (що їх філософська традиція завдяки С. К'єркегору позначає як екзистенційні), Друга світова війна, пришвидшення науково-технічного прогресу, розвиток індустрії та технологій, тотальна побутова й інституціональна секуляризація свідомості як окремо взятої людини, так і соціальних груп різного ступеня загальності – все це обумовило колізійний та парадоксальний характер розвитку діалектичної теології на загал та модусу розуміння й інтерпретації самого феномену людської потуги осмислювати Слово Боже. Людське розуміння та його вербалізація щодо Слова Божого і форм Божої присутності, Логоса – Христа, самі по собі передбачають очевидну семантичну антиномію, оскільки людська мова – всього лише семіотичний код, а Слово – як мінімум, трансцендентальне щодо людини (в кантовому сенсі). Втім, середньовічна дистинкція апофатичної – катафатичної парадигм богопізнання фіксує цей момент смислової напруги в теології від самого початку.

К. Барт, як до нього Ж. Кальвін (недарма і свою пасторську діяльність він починає в Женеві, як і «женевський папа» за 350 років до того) рішуче заперечує не просто недостатній (в нових історичних умовах – якраз від контексту сучасності він від початку намагається абстрагуватись), але посутньо хибний ліберально-секулярний гуманізм в теології, з його апріорним визнанням адекватності людського розуміння Божого Слова самому Слову, порівняльно-історичним прогресизмом, культурництвом та принциповою вимогою раціоналізму, наукової добросовісності й помірності, соціального конформізму. Для молодого Барта, як зазначалось раніше, переломним став момент очевидного прийняття А. Гарнаком, у числі багатьох інших, агресивної

політики та ідеології тогочасної Німеччини (наразі ілюстративним є той факт, що деякі релігійні громади, об'єднані ідеями ліберальної теології, пізніше прийняли націонал-соціалізм, наприклад, «німецькі християни» на чолі з Л. Мюллером та О. Лангманном).

Молодий пастор чітко зрозумів, що кафедра університету і кафедра проповідника як ніколи раніше далекі, і раціоналізація догматів та Слова веде до неможливості узгодити Писання й виражене в ньому Одкровення як зі Словом Божим, так і з соціально-культурною реальністю. Прекраснодушна та наївна віра у стабільність і незмінність цінностей, фундованих прогресом, поступом, очікуваним торжеством розуму – цінностей, укорінених в ідеології Просвітництва й панівних для XIX ст., вщент зруйнована соціокультурними потрясіннями, пов'язаними з Першою світовою війною. Молодий учений приходить до запитувань, які були характерними для початку доби Реформації – як можлива віра у зв'язку з обмеженістю розуму, як Бог сповіщає про Себе людині і як людина переживає цю звістку? Соціальні та ідеологічні колізії також є актуальними: молодий пастор має вирішити, як слід напучувати прихожан, що ідуть на неправедну війну, і як це співвідноситься з чеснотою покори владі та заповіддю «не убий». Ці запитання актуалізують інтерес до творчості й корпусу ідей М. Лютера та Ж. Кальвіна, а також, не в останню чергу, впливають і на характер життєвого служіння: постаті велетів Реформації, їх опозиція щодо земних ієрархій та інституцій були безумовним предметом зацікавлення молодого пастора містечка Зафенвіль на кордоні Швейцарії та Німеччини. Неважко уявити, як, наприклад, вихідна теза філософських побудов Г. Когена щодо іманентності буття свідомості, та логічно пов'язана з нею фейєрбахова концепція релігії як соціокультурної проекції людської чуттєвості (як антропоморфізуючої здатності людини в межах досвіду) конфліктують із старозавітним пророцьким пафосом апостола Павла в «Посланні до Римлян», пафосом звинувачення й заперечення спроб осягнення неосяжного, раціоналізації трансцендентного, притаманного вже самому мислителеві.

К. Барт у своєму коментарі до «Послання» виходить з того, що і церковна ортодоксія і ліберальна теологія по-різному деформують зміст Євангелія. «Теологічна революція Барта в тому і полягала, що він намагався повернути в зворотний бік сам напрям християнської думки, почавши не «знизу», з релігії та людини, а «згори» – з віри як вірності Бога, явленої в Його Слові. Тому «Послання до Римлян» звучить як «чума на ваші дві родини» – як відмова і від ліберальної теології, і від церковної ортодоксії. На думку швейцарського мислителя, вони обидві – кожна на свій лад – плекали людську релігійність як прояв «таємної божественності» людини, чи то в етичному, чи то в культово-сакральному розумінні» [1, с. 7], – пише сучасна дослідниця. Дійсно, якщо виводити фундаментальний антропоморфізм ліберальної теології (як імпліцитний – у А. Гарнака, так і цілком експлікований – у А. Річля) безпосередньо від герменевтики Ф. Шлеєрмахера, то очевидними стають і непряма деінституціоналізація форм фіксації релігійного досвіду людини, як сакрально-ритуальних, вербально-текстуальних, насамкінець – психосоматичних, соціально-культурних та філософських (етичних насамперед), і зведення проблематики богонатхненності Святого Письма, а якнайширше – теофанії, богоявлення, зустрічі людини з Богом та Духом Його до двох рівнів герменевтичного аналізу тексту, обряду, релігійної (тлумаченої як соціальної) практики, нарешті почуттів і переживань людини.

На першому, цілком в традиціях антропоцентризму німецьких романтиків, вивчаємо передумови, соціально-культурні та історико-міфологічні постання тексту (як смислового систематичного цілого, створеного в межах певного семіотичного коду), на другому звертаємося до особистісних специфічних рис автора (причому відмінність між священними і профанними письмом та історією редукується). Що ж до передрозуміння тексту і автора, передбаченого в концепції герменевтичного кола, то воно, включаючи в себе інтерпретатора, з його суб'єктивністю, ще більше релятивізує предмет розгляду. Від елліністичного скептицизму, через неоплатонізм і гностицизм до Спінози, німецьких романтиків та антропоморфізму Шлеєрмахера (П. Гайденко навіть

вважає, що позицію Шлеєрмахера стосовно співвідношення Бога та світу можна тлумачити як пантеїстичну [2, с. 392–395]), – ось традиція, що її неявно переймає ліберальна, занурена в ідеологію та світовідчуття просвітництва, теологія, на думку К. Барта. Отже, священне зводиться до профанного, переживання та почуття людини – до нумінозних (Р. Отто) переживань, як частина до цілого, а Боже, відповідно, до людського.

Бачимо, що феноменологія релігії, з її концепцією нумінозного відчуття та досвіду, започаткована Р. Отто, генетично походить від Ф. Шлеєрмахера через «наукову теологію» А. Гарнака, який для К. Барта був складною амбівалентною фігурою (от як Гегель для К'єркегора) – і навчителем і опонентом, і точкою опори й точкою відштовхування. З іншого боку, традиційна ортодоксальна догматика гранично віддалилася від західної людини, яка черговий раз потрапила в лещата історії – і молодий священик потерпає від усвідомлення неможливості наблизити, актуалізувати для своїх прихожан (а як теоретик і церковний письменник – і читачів) істину Божого Слова. Катехітичні констатації недостатні, але і самозаспокоєність антропоцентризму ліберальної теології – теж. Таким чином, ані в еклезіології, ані в христології, ані в ученні про порятунок (сотеріології) К. Барт, натхненний автентичним пафосом «Послання до Римлян» апостола Павла, не міг опертися на традицію ліберальної теології перед викликами сучасної міжвоєнної Європи, насамперед через приниження і редукування трансцендентності Божого Слова, Євангелія та постаті Спасителя.

Власне, ця проблема не була новою – адже редукція та ревізія христоцентризму Нового Завіту та Послань вже призвела, чи не автоматично, до замахів на саму постать Спасителя, що прямо ставить під сумнів і сутність християнства як смисложиттєвого орієнтира для людини, центру її самості (К. Юнг), що приймає християнську картину світу. Подібний підхід був неприйнятним для К. Барта, більше того, він був неприпустимим. Відмова від дистинкції між сакральною історією та людською, профанною, як відомо, призвела до появи низки робіт, присвячених постаті Христа (Е. Ренан, Д. Штраус, Ф. Фаррар), в

яких Він зображувався носієм етичної проповіді, релігійним і соціальним провідником спільнот, але аж ніяк не Сином Божим у всій своїй парадоксальній, олюдненій трансцендентності. Барт виходить із принципового звинувачення апостола Павла, зверненого до язичників: «бо, пізнавши Бога, не прославляли Його, як Бога, і не дякували, але знікчемніли своїми думками, і запаморочилось нерозумне їхнє серце. Називаючи себе мудрими, вони потуманіли, і славу нетлінного Бога змінили на подобу образа тлінної людини…» (Рим. 1:21-23).

Тому його теологія має смисловим та концептуальним центром вчення про Бога, який є абсолютно непізнаваним, абсолютно іншим й у жодній зі своїх властивостей не корелює і навіть не перетинається з людиною та людським, причому людина не спроможна осягти ступінь якісної відмінності Бога від неї, оскільки ця відмінність безкінечна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лифинцева Т. П. «Теология кризиса» Карла Барта: «оправдание верой» // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. 2009. № 8 (63). С. 5–11.

2. Гайденко П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века / П. П. Гайденко. М.: Республика, 1997. 495 с.

УДК 821.161.1

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ДЕТАЛИ В ПОСТИЖЕНИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРА ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Стародубцева Зинаида Григорьевна
канд. филол. наук, доцент
Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)

Аннотация: в статье рассматриваются особенности художественного и понятийного мышления, утверждается необходимость постижения их сути для уяснения специфики художественного образа и осмысливается функциональная значимость художественной детали как микрообраза и как составной части образа более крупного.

Ключевые слова: искусство, мышление, понятие, художественный образ, деталь.

Искусство понимается как мышление в образах. Осмысление природы художественного образа актуализирует смысловую доминанту определений «мышление понятийное» и «мышление художественное», выступающих как разные способы освоения действительности. Наука объективирует понятийное мышление, в котором господствует система закономерностей. Не чужды закономерности и мышлению художественному. Но для художественного мышления значима свобода творчества. И понятие, и художественный образ выполняют познавательную функцию. Однако знание, которое содержится в художественном образе, «во многом субъективно, окрашено авторской оценкой, его видением изображаемого явления …» [1, с. 211]. Как отмечается в «Словаре литературоведческих терминов», художественный образ «всегда окрашен отношением к нему автора, даже тогда, когда автор хочет остаться в тени» [2, с. 245].

В науке образы прежде всего иллюстрируют доказываемые положения; здесь часто используются образы-сравнения, близкие по своей природе художественным образам. Д. С. Лихачев отмечал: «То, что в науке называется моделью, это и есть образ. <…> Модель атома, модель молекулы, модель позитрона и др. – все это образы, в которых ученый воплощает свои догадки, гипотезы, а затем и точные выводы» [3, с. 16-17].

Мышление понятийное и мышление художественное дополняют друг друга. Следовательно, их нужно не противопоставлять, а сопоставлять.

Художественный образ самодостаточен. Для него, помимо познавательной функции, характерны функции коммуникативная и эстетическая. Обобщающий смысл, как правило, автором не декларируется.

Суть художественного образа – это, собственно, детализация. Мир, изображенный в произведении, складывается из художественных деталей. А. Б. Есин под художественной деталью понимает «мельчайшую изобразительную или выразительную художественную подробность: элемент пейзажа или портрета, отдельную вещь, поступок, психологическое движение и т.п.» [4, с. 75]. Деталь, по мнению ученого, сама выступает «мельчайшим образом, микрообразом» [4, с. 75] и вместе с тем, в подавляющем большинстве случаев, «составляет часть более крупного образа; его образуют детали, складываясь в «блоки»» [4, с. 75].

Так, в романе «Евгений Онегин» бессмертный русский поэт А. С. Пушкин ярко, полнокровно изображает мир провинциального дворянства, мир Скотининых, Пустяковых, Харликовых, представляет картины деревенского быта, обычаи, традиции, ценности, интересы и т.п. Читателя привлекает и жизнь уездных барышень. Из чего она складывалась? Из спокойного, размеренного существования, в котором редко происходили впечатляющие события, из чтения книг и общения с родной природой, из мечтаний и погружений в судьбы героинь «своих возлюбленных творцов» (Татьяна Ларина). Примечательная вещная деталь в произведении – альбом юной провинциалки. Это микрообраз, который вместе с другими микрообразами складывается в ««блок» более

крупного образа» (А. Б. Есин) – образа жизнедеятельности уездной барышни, обнаруживающего характер ее воспитания и образования, увлечений и притязаний:

Конечно, вы не раз видали
Уездной барышни альбом,
Что все подружки измарали
С конца, с начала и кругом.
Сюда, назло правописанью,
Стихи без меры, по преданью,
В знак дружбы верной внесены,
Уменьшены, продолжены.
<…>
Тут непременно вы найдете
Два сердца, факел и цветки;
Тут, верно, клятвы вы прочтете
В любви до гробовой доски;
Какой-нибудь пиит армейский
Тут подмахнул стишок злодейский [5, с. 127-128].

В описании альбома задействованы мельчайшие подробности (стихи подружек без соблюдения стихотворного размера, ритма, «стишки злодейские», клятвы, зарисовки и т.п.), что позволяет читателю с исчерпывающей глубиной представить себе этот конкретный предмет и расширить, эмоционально наполнить знания о прошедшей эпохе. А. Б. Есин отмечает, что в романе «Евгений Онегин» «характеристика героя через принадлежащие ему вещи становится едва ли не важнейшей» [4, с. 83]. В воображении вдумчивого читателя обрисовывается образ уездной барышни – особы, не отличающейся серьезными, системными познаниями, может быть, наивной, экзальтированной, но и притягательной своим простодушием и чистотой. Здесь сквозит и мягкая авторская ирония, и в то же время автор с подкупающей откровенностью и доверчивостью признается читателю:

В такой альбом, мои друзья,
Признаться, рад писать и я,
Уверен будучи душою,
Что всякий мой усердный вздор
Заслужит благосклонный взор
И что потом с улыбкой злою
Не станут важно разбирать,
Остро иль нет я мог соврать [5, с. 128].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Скиба В. А., Чернец Л. В. Образ художественный// Введение в литературоведение. Литературное произведение: Основные понятия и термины/ Под ред. Л. В. Чернец. – М., 1999.
2. Словарь литературоведческих терминов. Редакторы – составители Л. И. Тимофеев и С. В. Тураев. – М.: Просвещение, 1974.
3. Лихачев Д. С. О точности литературоведения// Литературные направления и стили: Сб. статей, посв. 75-летию проф. Г. Н. Поспелова. – М., 1976.
4. Есин А. Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения. – М.: Флинта: Наука, 2003.
5. Пушкин А. С. Евгений Онегин. – М.: Детгиз, 1960.

УДК 378.046.4

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ США

Стойка Олеся Ярославівна
кандидат пед. наук, доцент
Шароді Юлія Василівна
викладач
ДВНЗ «Ужгородський національний університет
м.Ужгород, Україна

Анотація: В статті розглядаються питання підвищення кваліфікації вчителів в США. Проаналізовано структуру системи вищої освіти США, визначено місце педагогічної освіти в загальній системі освіти, здійснено періодизацію становлення і розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів, охарактеризовано основні наукові підходи до організації процесу підвищення кваліфікації вчителів в США.
Ключові слова: система освіти США, педагогічна освіта, вчитель, підвищення кваліфікації, педагогічна майстерність.

На сьогоднішній день в США існує розгалужена система вищих навчальних закладів, які відрізняються за акредитаційним статусом (акредитовані та неакредитовані), формою власності (державні й приватні), рівнем навчання (дворічні і чотирирічні) та ін. Акредитовані й неакредитовані навчальні заклади суттєво вирізняються за своєю роллю в системі освіти. Вони можуть бути як державними, так і приватними, чотирирічними і дворічними, проте лише акредитовані навчальні заклади мають право надавати повноцінні освітні послуги в сфері вищої освіти.

В сучасній системі вищої освіти США можна виділити три основні типи навчальних закладів – коледжі, університети і спеціалізовані інститути [1; 2].

Найпоширенішим типом вищих навчальних закладів США є коледж. Американські коледжі пройшли тривалий шлях розвитку, в результаті чого сформувалася освітня мережа, що включає найбільшу кількість цих закладів вищої освіти. Сучасні коледжі забезпечують освіту різних рівнів – від середнього професійного до магістра і поділяються на три види: магістерські, старші або чотирирічні і молодші або дворічні коледжі.

Університети є ядром вищої школи США. Вони забезпечують високий рівень професійної підготовки, оскільки тут сконцентрований потужний кадровий потенціал та здійснюється значний обсяг наукових досліджень.

Особливе місце у вищій школі США займають дослідницькі університети, оскільки головні наукові дослідження проводяться саме на базі цих закладів.

Структуру університетів США можна представити таким чином: дослідницькі університети 1 і 2 категорії – пропонують повний спектр освітніх програм бакалавра, вони щороку присуджують не менше 50 докторських ступенів і мають високий рівень науково-дослідної діяльності; докторські університети – масштаби наукових досліджень у них є відносно невеликими, але вони мають право присуджувати ступені доктора наук; загальноосвітні університети, які, окрім навчання бакалаврів, здійснюють підготовку магістрів, що вимагає додаткового 2-річного поглибленого вивчення дисциплін спеціалізації.

Спеціалізовані інститути, на відміну від університетів і коледжів, здійснюють професійну підготовку фахівців конкретної галузі, наприклад, бізнесу, юриспруденції, медицини та ін. До сучасних спеціалізованих інститутів належать : теологічні, медичні, інженерно-технологічні, бізнесу і менеджменту, мистецтв, музики і дизайну, юридичні, педагогічні, морські академії, військові інститути та ін.

Крім педагогічних спеціалізованих інститутів у структурі педагогічної освіти існують університети, педагогічні коледжі, коледжі вільних мистецтв, а також молодші коледжі (навчання 2 роки). В останніх готують вчителів початкової школи.

Альтернативним інтегрованим закладом педагогічної освіти студентів і працюючих шкільних учителів є Школи професійного розвитку, у яких досягається функціональна єдність стабільних і змінних складових професійної підготовки. Це нововведення слугує основним механізмом : забезпечення співробітництва і партнерства між шкільними вчителями і викладачами педагогіки у вищій школі; оволодіння елементарними професійними знаннями студентами - майбутніми вчителями; професійної адаптації вчителів-початківців; підвищення педагогічної майстерності вчителів, тобто ці заклади поєднують підготовку і підвищення кваліфікації вчителів.

Школи професійного розвитку перебувають в процесі становлення. Що стосується системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів США, то вона пройшла в своєму розвитку кілька етапів:

Перший етап (40-60 рр.) розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів США був децентралізованим: держава практично не фінансувала й не контролювала освіту. У деяких коледжах, університетах, були курси з підвищення кваліфікації вчителів, але вони майже всюди були платні. Більшість курсів займалися не питаннями професійної освіти, а підвищенням спеціально-предметного рівня малокваліфікованих учителів і зводилося до детального вивчення нових аспектів, програм, підручників, лабораторних посібників. Із цієї причини всі курси мали вузькоспеціалізований характер. Щодо загально педагогічних і соціально-психологічних питань, то їм приділялося недостатньо уваги, оскільки в цей період переважала точка зору, згідно з якою професія вчителя розглядалася як професія, що не вимагає особливих спеціальних знань, крім знання свого предмета.

Другий етап (60-80 рр.) характеризується становленням системи післядипломної педагогічної освіти. Воно відбувалося за рахунок організації нових форм підвищення кваліфікації (різноманітних короткострокових довгострокових курсів при університетах і педагогічних коледжах), а також формування на федеральному й місцевому рівнях державного апарату керівництва, керування й фінансування, покликаного внести централізацію й

координацію в роботу, проведену з учителями країни з підвищення їх кваліфікації (Бюро й Агентства підвищення кваліфікації; Національний інститут освіти; Національний науковий фонд).

Аналіз наукових джерел (Н.Барлоу, Р.Аренд) свідчить, що навіть до кінця 70-х років, незважаючи на об'єктивні досягнення, система підвищення кваліфікації вчителів у США усе ще була своєрідним конгломератом недостатньо взаємозалежних і скоординованих заходів, організованих переважно школами й університетами «на свій власний страх і ризик». Неадекватність матеріальних стимулів, невпорядкованість трудового законодавства, що знижує престиж учительської праці, а також однобічна орієнтація курсового навчання на спеціально-предметну підготовку на шкоду професійній освіті – всі ці й інші фактори створювали очевидні труднощі на шляху розвитку в країні ефективної системи підвищення кваліфікації вчителів, що спричиняло усе більш гострі проблеми з погляду підвищення ефективності роботи масової школи.

Результати дослідження дають підставу стверджувати, що широкомасштабні проекти модернізації освіти тільки за допомогою спеціально-предметної перепідготовки вчителів не дали очікуваного ефекту. На початку 80-х років професійний аспект поступово починає ставати провідним у підвищенні кваліфікації вчителів американської школи. У підходах до відбору змісту курсів у цілому утверджується принцип професіоналізму, компетентності. Підвищена увага приділяється особистісно-професійному аспекту, підготовці вчителя-майстра, здатного гнучко й творчо мислити в новому режимі роботи.

Третій етап, який розпочався на початку 80-х років і продовжується сьогодні, спрямований на вдосконалювання системи підвищення кваліфікації вчителів: диверсифікованість навчального процесу, розробку і впровадження нових освітніх методик, установлення зворотного зв'язку в системі «учитель - учень».

Узятий курс на підготовку творчо активного вчителя стимулював пошук нових підходів до підвищення професійної кваліфікації вчителів. Цілеспрямований аналіз програм підвищення кваліфікації вчителів в аспекті означеної проблеми дає можливість виявити кілька основних підходів до навчання в процесі

підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: поведінковий, персонологічний, соціально-психологічний.

Поведінковий підхід (А.Бандура, Д. Девисон, Б. Скіннер та ін.) висуває на перший план завдання трансформації професійної поведінки вчителів на основі зміни професійних установок: значеннєвих (уява про себе як про педагога і особливості своєї діяльності) і конкретно-операційних (навички й уміння). Акцентується ідея про те, що, чим більше знань учитель перетворить в автоматизовані навички, тим більше він буде мати можливість для міркувань над складними неординарними педагогічними ситуаціями.

Персонологічний підхід (Д. Корріган, М. Хаберман, К. Хауей та ін.) передбачає, в першу чергу, завдання інтенсифікації процесу підвищення кваліфікації на принципово іншій основі – актуалізації й розвитку особистісних ресурсів учителів, які навчаються.

Покладений в основу процесу підвищення кваліфікації принцип саморозвитку особистості акцентує увагу на навчанні, яке спрямоване на пізнання й зміну вчителем самого себе, тобто навчання, змістом якого є корекція й розвиток індивідуальної свідомості вчителя. При такому навчанні відбувається переосмислення педагогом своїх цінностей, свого ставлення до людей, до себе, переоцінка накопиченого поведінкового досвіду.

Прихильники соціально-психологічного підходу (М. Майлз, Ф. Рункель, Р.Шмак та ін.) зосередили увагу на ідеї реформування шкільного середовища, виходячи з тези про те, що у випадку виникнення невдач, причини треба шукати не тільки людях, чи технологіях, що застосовуються, але й у недоліках самих соціальних інститутів.

З погляду представників цього напрямку, курсове навчання можна розглядати тільки як початкову стадію, що ініціює подальше професійне і особистісне зростання. Успіх цього процесу в значній мірі залежить від того, чи одержить учитель підтримку від зовнішнього середовища в ході повсякденної роботи в школі. З цим твердженням, очевидно, можна погодитись.

Узагальнення результатів проведених американськими вченими досліджень системи підвищення кваліфікації вчителів [3; 4] дає підстави для наступних висновків: основною ланкою в системі підвищення кваліфікації є вчитель; однобічна спеціально-предметна підготовка вчителя не перспективна; сучасний учитель повинен досконало володіти педагогічними й соціально-психологічними знаннями; не слід ігнорувати вплив соціально-освітнього середовища на вдосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Варто підкреслити, що впродовж останніх десятиріч в США прийнято ряд практичних заходів для радикального підвищення якості професійної підготовленості вчителів. Зокрема, була введена в експлуатацію автоматизована система керування Міністерства освіти, яка зв'язала всі штати країни в єдину систему. По кожному із трьох мільйонів учителів зібрані докладні дані: рівень професійної підготовленості, коли і які курси закінчив, які оцінки одержав, успішність у класі, соціальний стан, доходи родини, захоплення і т.д. Такі докладні дані дозволяють запропонувати кожному вчителеві на вибір будь-який профіль курсів з урахуванням інтересів школи. Проїзд до місця навчання, забезпечення житлом, методичними матеріалами й посібниками бере на себе держава. Навчання на курсах носить добровільний характер. Однак успішне завершення курсів надає право вчителеві підніматися службовими сходинками і, що найважливіше, одержувати певну надбавку до зарплати. Підвищення кваліфікації враховується при атестації вчителя, яку потрібно систематично проходити через певні періоди.

Таким чином, система післядипломної педагогічної освіти США постійно розвивається і вдосконалюється і є ефективним інструментом підвищення кваліфікації вчителів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Duderstadt J. J. A University for the 21st Century. – Ann Arbor, MI: Univ. of Michigan press, 2000. – 358 p.

2.Lucas C. J. American Higher Education. – N.Y.: Palgrave Macmillan, 2006. – 416 p.

3. Hersh S. Mentoring Entry Year Teacher // The Rural Educator. – Vol. 15 – No 3, 1992. – P. 19-24.

4. Cuban L. How Teachers Taught. – N. Y. : Longman, 1994. – 137 p.

УДК 378

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Смеричевский Эдуард Францевич
к.филос.н.
Коржова Дарья Александровна
преподаватель
Донецкий национальный медицинский университет им. М.Горького
г.Донецк, Украина

Аннотация: в данной статье будут рассмотрены основные проблемы и перспективы развития высшего образования. Определена роль государства в процессе высшего образования. Одной из сложностей которая стоит перед сферой образования является качество образования, которое получает студент во время прохождения данного процесса.

Ключевые слова: образование, государство, глобализация, мировое сообщество, гармонизация.

В современном мире образование играет одну из ключевых ролей в социально-экономическом развитии государства. С тем чтобы студент получил в конечном итоге высокий уровень образования, необходимо подвергнуть исследованию все составные факторы, которые и составляют в конечном итоге образование. Образование, как процесс имеет если можно, так выразится двойственную природу, а значит отрегулировать его единым набором инструментов не представляется возможным. В процессе регулирования принимают участие, как рыночные механизмы, так и осуществляется процесс управления государством. Образование в государстве только тогда будет на высоком уровне, когда выше численных фактора будут вести деятельность в синергии друг с другом, к тому же необходимо обеспечить минимизацию влияния негативных факторов на

данную сферу. Если человек получил высокий уровень образования, то - это значит, что он будет желанным ресурсом на рынке труда.

В условиях нынешнего развития мировой экономики, расширения глобализации и международного сотрудничества объективными факторами процветания государства и повышение благосостояния народов является степень грамотности и образованности населения, поэтому система высшего образования является ключевым ресурсом государства. В этих условиях вопросы совершенствования системы высшего образования является весьма актуальной проблемой, практическая реализация которой должна быть повседневной заботой общества.

Современная реальность характеризуется широким использованием информационно-коммуникационных технологий в образовании, что позволяет значительно расширять возможности обучения и обеспечить высокое качество знаний. Глобализационные процессы, которые затрагивают все стороны жизни населения, оказывают также интеграционные влияния и на образовательные технологии [1, с. 73]. Наряду с этим, компьютерные технологии позволяют использовать новые подходы в планировании, управлении и контроле качества подготовки специалистов на современном рынке труда, так как обучение на основе использования информационно-коммуникационных технологий является эффективным средством развития творческой самостоятельно мыслящей личности.

Таким образом, процесс глобализации затрагивает все сферы деятельности государства в том числе и образовательную сферу. Мировое сообщество сейчас стремится перейти на кредитно-модульную систему. Краткое напоминание истории становления кредитной системы обучения состоит в том, что, во-первых, кредитная система обучения относится к системе образования в США, а во-вторых, впервые ввел понятие «кредит-системы» в нем в 1869 г. президент Гарвардского Университета, известный деятель американского образования Чарльз Элиот.

Ещё несколько лет тому назад анализ состояния системы образования свидетельствовал о наличии многочисленных проблем, сдерживающих постепенное развитие всех её сфер: дошкольного, общего, среднего специального и вузовского образования. Основными из них являлись: недостаточное финансирование образовательных учреждений, слабая материально-техническая база, низкая заработная плата работников системы, отсутствие и недостаток учебников, специальной литературы, приборов и учебного оборудования, компьютеров и информационно-коммуникационных технологий и многое другое. Эти и другие научные проблемы национальной системы образования усложнялись и внешними факторами [2, с. 55].

Дело в том, что ориентированная на рынок экономика предъявляла к системе образования все новые требования к ее содержанию, структуре, механизмам и условиям получения образования в корне изменившихся новых экономических отношений. Кроме того, как отмечено выше, проблемы глобализации и развитие международного сотрудничества предполагают объективную необходимость гармонизации его системы образования с системами образования других стран и вхождение ее в мировое образовательное пространство [3, с. 126].

Говоря о перспективах развития высшего образования на сегодняшний день необходимо отметить следующее:

Разработка и внедрение действенного механизма социального партнерства профессионального образования и потребителей кадров.

Активное вовлечение работодателей в разработку отраслевых образовательных стандартов, учебных планов и программ в соответствии с реальными потребностями рынка труда.

Дальнейшее укрепление материально-технической базы образовательных учреждений современным учебно-лабораторным оборудованием и техническими средствами обучения.

Внедрение в содержание подготовки кадров инновационных форм и методов обучения, передовых информационных и педагогических технологий.

Новшества в политике развития профессионального высшего образования:

- Внедрение кредитной системы обучения в учреждениях среднего и высшего профессионального образования;
- Переход на дистанционное обучение в учреждениях высшего профессионального образования;
- Применение в процессе обучения информационно-коммуникационных технологий;
- Применение компетентностного подхода в обучении и подготовке высококвалифицированных специалистов.

Подводя итоги исследования, можно отметить следующие факторы:

- положение на рынке труда требует развитие гибкости образования, повышения его качества и развития различных форм, развития частно-государственного партнерства в образовании;
- хотя потребность взрослых в образовании не оценена, предварительное исследование показало, что ежегодно более 150 тыс. человек хотят учиться, и учатся на краткосрочных курсах различной направленности;
- государство сделало очень важные шаги в развитии обучения на протяжении всей жизни и образования взрослых и необходимо развивать политику реализации намеченных стратегических задач, формировать законодательство, реализовать меры по институциональному развитию Образования взрослых;
- образование взрослых нуждается в методическом и кадровом обеспечении. Пока большая часть обучения взрослых основывается на методах обучения молодежи, не хватает учителей андрогогов, очень мало учебных программ ориентированных для обучения взрослых;
- краткосрочные курсы обучения создают серьезную конкуренцию традиционным видам образования, и рост количества обучаемых на краткосрочных курсах еще не свидетельство того, что там обеспечивается высокое качество обучения;

• нет статистики образования взрослых, не ведутся социологические и научные исследования в данной сфере, нет индикаторов оценки.

Исходя из полученных результатов, можно рекомендовать следующие действия для развития высшего образования:

• необходимо активно формировать правовые основы для развития Образования взрослых.

• основываясь на данных исследования, в понятие взрослое население необходимо включить лиц хотя бы с 25 летнего возраста. Данный возрастной ценз уже предусмотрен в Стратегии [4, с. 41] развития рынка труда, в задачах по развитию статистики образования взрослых;

• необходимо совершенствовать статистику образования, в части включения параметров по измерению Образования взрослых. В этой связи необходимо изучить международный опыт статистики (пример стран ЕС);

• необходимо формировать правовую основу дар сертификации знаний и навыков, приобретенных в рамках неформального образования;

• необходимо целенаправленно развивать методическую и кадровую составляющую образования взрослых, выделить на это финансирование и привлекать донорское сообщество;

• важно формировать механизм взаимной интеграции образования взрослых с существующей системой образования, создавать вечерние школы и профтехучилища, развивать форму дистанционного и заочного обучения, разделить по содержанию обучение молодежи на краткосрочных курсах от обучения взрослых, так как это абсолютно разные подходы к организации процесса обучения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Современный университет между глобальными вызовами и локальными задачами. VII Международная конференция Российской ассоциации исследователей высшего образования [Текст]: сб. материалов / под ред. Д. В. Козлова, Н.Г.Малошонок; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики», Ин-т образования. — М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. — 237 с.
2. Мирзоев А.Р. Дидактические основы подготовки студентов вузов Таджикистана к использованию информационно-коммуникационных технологий // Диссертация на соискание учёной степени доктора педагогических наук. – Душанбе, 2015
3. Муравьева А.А., Олейникова О.Н, Викторова А.Д. Интернационализация образовательных программ как ядро внутренней интернационализации образования // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Проблемы высшего образования. 2017. № 3. С. 126-135.
4. Международные соглашения о сотрудничестве в сфере образования / Составитель: Департамент международного сотрудничества в образовании и науке Минобрнауки России. 2017.

УДК 330

ТРЕНДИ В ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРУ 2020

Тетянін Ігор Олексійович
викладач
Лозівський вищий коледж мистецтв
м. Лозова, Харківської обл., Україна

Анотація екологічність, модернізм, ностальгія за 60-ми та простота – зібрали головні тенденції у дизайні інтер'єрів, які використовуватимуть у 2020 році та поради дизайнерів, як облаштувати помешкання.

Ключові слова: предметний дизайн, модернізм 2020, переробка матеріалів, малогабаритнсть, підлога 2020

Екологічність і реставрація

Забруднення довкілля – це проблема, яка проникає у всі сфери нашого життя. Саме тому найголовнішим трендом стануть природні матеріали та повторне використання. Наприклад, в інтер'єрі – меблі з переробленого пластику.

Модернізм

Модернізм – це прагнення до нового, умовність стилю та пошук нових форм. Уже звичний нам мінімалізм тепер доповнюють функціоналізм і футуризм, які набувають все більшого індивідуалізму.

Рис. 1 Інтер'єр з меблями з переробленого пластику

поширення та пропагують культ індивідуалізму. Це проявляється у використанні звичайних предметів і текстур у незвичайний спосіб – наприклад, картина з килима.

Це проявляється у використанні звичайних предметів і текстур у незвичайний спосіб – наприклад, картина з килима.

Рис. 2 Репродукція в інтер'єрі картини Кліма

Рис.3 Форма і фактура

Головною тенденцією у дизайні буде персоналізація – створення неповторного простору як показ індивідуальності. Вона передбачає сміливі та незвичайні поєднання кольорів, форм і фактур.

Легенди предметного дизайну

Простий інтер'єр прикрасить крісло 30-х років чи комод 70-х років минулого сторіччя, знайдений на аукціоні чи на барахолці. Важливу роль у дизайні відіграватимуть деталі: від торшера та килима до меблевих ручок і вимикачів. Популярними стають кухні без верхніх шаф, металеві меблі та ротанг. Основні матеріали – дерево, метал, камінь і скло, які доповнюють живі та засушені рослини.

Щирість і чесність

Найголовнішим трендом 2020 року вважається щирість і чесність. Ця тенденція простежується у всіх сферах: від бізнесу до блогерів. В Instagram ми втомилися

від ідеальної картинки й хочемо бачити всі барви життя. В інтер'єрах це діє через повернення кольору: вже кілька років ми бачимо наступ рожевих і теракотових кольорів. Кожного наступного сезону на Міланському тижні дизайну кольори стають усе більш яскравими та теплими.

Рис. 4 Дерево в інтер'єрі

Рис. 5 Фактура та натуральність

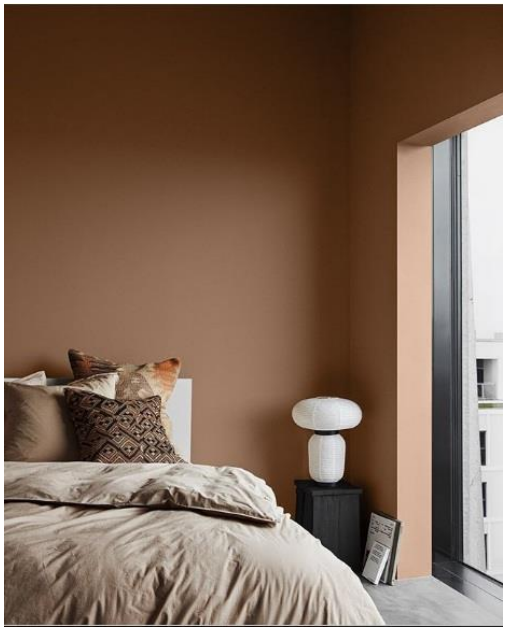

Екологічність

Разом з урбанізацією зростає бажання людини більше долучатися до природи, регулярно займатися спортом, медитувати і їсти якісну їжу. Таким чином, виникають дві тенденції – бажання достатку і необхідність усвідомленого використання природних ресурсів. Пошук натурального, органічного і переробленого впливає на виробництво матеріалів, текстур і кольорів. Рис. 6 Теракотовий в інтер'єрі Тенденція останнього часу – це предмети інтер'єру ручної роботи. Вона дозволяє зберегти традиції і унікальні техніки, тому попит на українського виробника за останній час дуже виріс.

Компанії та молоді дизайнери експериментують з використанням перероблених матеріалів, повторним використанням того, що інші вважають сміттям, і

створенням інноваційних матеріалів. Сезон 20-21 років принесе ще більше екологічних ініціатив.

Рис. 7 Ручна робота в інтер’єрі

Рис. 8 Теракотові акценти

Життя на бігу

Гнучкий графік дозволяють все більшій кількості людей працювати з дому, тому зростає запит на домашні кабінети. Сучасні будинки стають гібридами, тому крім традиційних просторів для відпочинку та розваг, тепер стає необхідним новий простір для роботи і творчого натхнення.

Ностальгія та футуризм

Суперечливі тенденції 2020 року – це натхнення футуристичним дизайном і ностальгія по 60-70-м рокам.

Форми основних елементів інтер'єру розвиваються: зникають прямі, жорстко квадратні лінії, з'являється більше плавних вигинів, хвилястих ліній і округлих форм. Класичні предмети меблів переглядаються і реставруються, тому що справжня краса і непідвладний часу стиль ніколи не помруть.

Серед кольорів переважають червоні відтінки, які надихають на ризиковані поєднання. Глибокий колір може бути потужним інструментом для дизайну інтер'єру, але важливо тримати колірний баланс і деякі яскраві відтінки краще заспокоювати нейтральним білим, сірим або іншими спокійними кольорами.

Рис. 9 Спокій в інтер’єрі

Рис. 10 Інноваційні рішення

Малогабаритні будинки

Архітектори стали частіше розробляти інноваційні рішення для невеликих приміщень. Спокуслива перспектива проживання в самому серці великих міст з усіма можливостями, які пропонує таке місце розташування, створює перед розробниками будинку задачу вирішити всі функціональні питання для приміщень площею менше 40 квадратних метрів.

Слідкування за трендами важливе, але важливе не для того, щоб їм слідувати, а скоріше для того, щоб виділяти речі, котрі вийдуть з моди.

Коли ви створюєте бар, ресторан чи комерційне приміщення, підбір кольорів згідно останніх публікацій Pantone чи шпалер з нової колекції Wall & Deco буде доцільним рішенням. Та коли ви створюєте житло на п’ять, десять чи того більше років, варто практикувати трохи інший підхід.

Загалом, основне що вас оточує в інтер’єрі – це стіни, стеля, підлога та вікна. Простір зазвичай сам диктує дизайн, ви маєте лише зрозуміти, чим його доповнити та підкреслити.

Освітлення

Перший фактор, відокремлений від трендів – натуральне освітлення з вулиці від сонця. Те, яким чином сонце заливає вашу квартиру чи кімнату принципово впливає на все інше – розміщення дивану, ліжка, кухні та навіть котячого будинку. Бажано житлові кімнати розташовувати у напрямку сходу та південного сходу, а на північ – ті місця, де ви буваєте рідше.

Рис. 11 Натуральне освітлення

Рис. 12 Класичний синій в інтер'єрі

Підлога

Щороку мільйонами квадратних метрів продаються нові дизайни плитки під бетон, зістареного паркету для лофтових дизайнів та усіляких екзотичних кольорів. Моя власна думка, кращий колір дерева – натуральний. В 2020-му в моді точно буде дуб, американський горіх та коренева група шпонів оливи та евкаліпту чи берези. В моду повертаються також штучні паркети з класичним малюнком, думаю, це надовго.

Стіни

Найкрутіше рішення для стін – це моноколори. На відміну від підлоги можна перефарбовувати стіни щороку, якщо обрати шпалери під фарбування чи підготувати їх під фарби. У 2020-му році наймоднішим буде класичний синій колір. Він достатньо безкомпромісний та довговічний, так що не бійтеся експерементувати.

Контраст – один з кращих друзів дизайнера, дозволяє підкреслити геометрію, чи навпаки заплутати. Тож до синього я б додавав достатньо яскраві, майже

неонові кольори помаранчевого, зеленого чи білого. Також добре виглядатимуть пудровий та пісочний кольори. В Копенгагені бачив інтер'єр, де всі стіни і стеля однаково пофарбовані в пудровий, а меблі насиченого зеленого кольору та дубовий паркет. Це затишно та стильно.

Стеля

Багато моїх друзів, котрим я робив дизайни, дуже боялись, коли я пропонував у спальні чи вітальні пофарбувати стелю в темніший за білий колір. За кілька місяців вони не просто змінюють свою думку, а дзвонять з вдячністю. Темні кольори насправді не давлять, а дають об'єму та глибини при правильному та достатньому освітленні.

Меблі та декор

Щодо меблів та оформлення можна реалізувати у стилі неонової еклектики. Це космічне поєднання класичних деталей, сучасних меблів з BladeRunner 2049 (стрічка режисера Дені Вільньова про футуристичний Лос-Анджелес – ред.), неонова підсвітка, кольоровий акрил.

Серед металів кращим рішенням бачу справжню нержавіючу сталь. Вона виглядає професійно та доповнює інтер'єр певною технологічністю. Останнім трендом «Тижню дизайну в Мілані» було фактурне скло. Майже всі італійські фабрики презентували предмети інтер'єру з нього, будь-то армоване, структуроване, рельєфне, – столи, стелажі, комоди та двері та навіть дивани зі склом. І на додаток – це використання справжніх вінтажних речей. Це може бути люстра з барахолки, чи старий бабусин комод з OLX, крісло 78-го року перетягнути новою тканиною. Такі речі несуть з собою історію, до того ж їх можна купити за лояльною ціною, а виглядатимуть вони на мільйон. [1]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. https://www.the-village.com.ua/village/service-shopping/design-hack/292943-eko-ta-futurizm-dizayneri-rozpovidayut-pro-golovni-trendi-v-inter-eri

ТЕРАПИЯ БОЛЬНЫХ С КОМОРБИДНОЙ ПАТОЛОГИЕЙ ОСТРЫМ НАРУШЕНИЕМ МОЗГОВОГО КРОВООБРАЩЕНИЯ НА ФОНЕ ХРОНИЧЕСКОЙ ЖЕЛЕЗОДЕФИЦИТНОЙ АНЕМИИ

Трегуб Тамара Васльевна
к.мед.н., доцент
Ржевская Юлия Игоревна
ассистент
Видавская Анна Георгиевна
к.мед.н., доцент
Одесский национальный медицинский университет
Кафедра внутренней медицины №2 с циклом клинической фармакологии
г. Одесса, Украина

Введение. В неврологической практике часто встречаются коморбидность двух патологий - острого нарушения мозгового кровообращения (ОНМК) на фоне хронической железодефицитной анемии (ЖДА). Эта коморбидность по частоте встречаемости занимает третье-четвертое месте в клинике ОНМК (после ИБС с фибрилляцией предсердий, сахарного диабета и заболеваний почек). Особенностью данного сочетания является возникновение острой гипоксии-ишемии-зон некроза мозга на фоне хронической гипоксии тканей, что усугубляет течение этой коморбидности. Поэтому оптимизация терапии таких коморбидных больных имеет большое медико-социальное значение, ввиду их высокой смертности и инвалидизации.

Цель работы. Целью нашей работы была оптимизация терапии больных с ОНМК по ишемическому типу и железодефицитной анемией.

Материалы и методы. Нами обследовано 25 больных в возрасте 50-80 лет (из них 16 женщин и 9 мужчин) на базе неврологического отделения ГКБ 1 г. Одессы с коморбидностью ОНМК по ишемическому типу в бассейне средней левой/правой мозговой артерий в виде гемипареза в острейшей и острой

стадиях и хронической ЖДА легкой-средней степени. Все больные за время госпитализации прошли общеклиническое, неврологическое обследования с определением тяжести инсульта по шкале NIHSS, лабораторные исследования (в т.ч. определение сывороточного железа, трансферрина, ферритина), инструментальную диагностику (УЗИ/КТ почек). Контроль выше перечисленных показателей и методов исследования больные проходили и на амбулаторном этапе лечения. Все больные были поделены на 2 группы. Первую группу (n=13) составили больные с ОНМК по ишемическому типу (7,5 балла по шкале NIHSS) и ЖДА легкой-средней степени, получавшие терапию в соответствии с последними протоколами (№ 602 от 2012). Вторую группу (n=12) составили больные с тяжестью инсульта 7,47 балла по шкале NIHSS, которым к основной терапии был добавлен препарат III валентного железа (суфер) 5,0 мл внутривенно капельно в течении 15 дней. Полученные результаты подвергались статистической обработке методом Стьюдента с вычислением среднего арифметического (M), среднего квадратичного отклонения (5), критерия достоверности отличия средних величин (t). Отличия считались достоверными, если p менее 0,05, что отвечает 95 % и большей вероятности безошибочного прогноза. Математическую обработку результатов исследования осуществляли после создания базы данных в системе Microsoft с помощью пакета программ, интегрированных в систему Microsoft office с использованием критерия t-Стьюдента.

Результаты и их обсуждение. В I группе при поступлении степень тяжести инсульта была - 7,5 балла по шкале NIHSS, через 2 недели этот показатель составил 5 баллов. Во II группе при поступлении степень тяжести инсульта была - 7,47 балла по шкале NIHSS, через 2 недели - 4 балла. На фоне проводимой терапии у больных I группы сроки восстановления неврологического дефицита составили 14±2 дней, во II группе эти показатели восстановились к 12±2 дню. Гемодинамичекие показатели (АД, ЧСС) через 7 дней в I группе улучшились у 46,2% больных, к 14 дню улучшение гемодинамики в этой группе наступило у 69,2% больных. Во 2 группе эти

показатели были соответсвенно – 66,7% и 83,3% больных. В начале лечения уровень гемоглобина составил: в I группе 82,7 ± 3,2 г / л, во II группе 81,8 ± 3,3 г / л. Уровень трансферрина в начале терапии (референтные значения нормы 2,0-3,6 г/л) в I группе составил 7,5±0,3 г/л, во II группе – 7,4 ±0,3 г/л. Уровень ферритина (референтные значения нормы у женщин 13-150 нг/мл и 30-400 нг/мл у мужчин) в начале лечения был в I группе – у женщин 5,5±0,3 нг/мл и у мужчин 12±0,3 нг/мл, во II группе эти показатели составили у женщин 5,3±0,3 нг/мл и у мужчин 12,5±0,3 нг/мл соответственно. К концу 2 недели уровень гемоглобина составил: в I группе 85,2 ± 2,7 г / л, во II группе 115,8 ± 2,4 г / л, уровень трансферрин в I группе составил 7,3±0,2 г/л, во II группе – 3,7±0,3 г/л. Уровень ферритина в I группе у женщин 12±0,3 нг/мл и у мужчин 17±0,3 нг/мл, во II группе эти показатели составили у женщин 50±0,3 нг/мл и у мужчин 64,7±0,3 нг/мл соответственно. Сроки госпитализации в 1 группе - 15±1,2 дня, во II группе – 13±1,0 дней.

Выводы. Таким образом, добавление препарата железа к терапии больных с ОНМК и ЖДА легкой-средней степени приводит к более раннему восстановлению неврологического статуса, гемодинамических, лабораторных показателей, укорочению сроков госпитализации и улучшению прогноза.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Уніфікований клінічний протокол первинної та вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги. Залізодефіцитна анемія. № 709 02.11.2015 р.

2. Уніфікований клінічний протокол медичної допомоги. № 602 03.08.2012 р. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при ішемічному інсульті

3. О.Д. Никитин. Эффективность и безопасность применения препарата Суфер в коррекции анемии у пациентов с хронической почечной недостаточностью. Лікарю- практику. 1(105)- I/II 2015.

4. Rozen-Zvi B., Gafter-Gvili A., Paul M. et al. (2008) Intravenous versus oral iron supplementation for the treatment of anemia in CKD: systematic review and meta-analysis. Am. J. KidneyDis., 52(5): 897–906.
5. KDIGO Anemia Work Group (2012) KDIGO clinical practice guideline for anemia in chronic kidney disease. Kidney Inter., Suppl. 2: 279–335.

УДК 373.3016:811.161.2):808.5

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Торчинська Тамара Анатоліївна
канд. пед. наук
доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

Анотація: У статті розкрито сутність діалогічного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи, його роль у професійному становленні майбутнього фахівця, проаналізовано ефективні прийоми роботи спрямовані на формування якісно нових і професійно значущих умінь, якими має володіти майбутній учитель початкової школи.

Ключові слова: висловлювання, діалогічне мовлення, діалогічні форми навчання, культура мовленнєвого спілкування, мовленнєва компетенція, мовлення, мовленнєва взаємодія, навчальний діалог, спілкування.

Модернізація системи підготовки майбутніх учителів початкової школи викликана потребою суспільства в особистості педагога мобільного, прогресивного, який має розвинене професійне мислення, здатний до суб'єкт-суб'єктної взаємодії та відкритий до змін і навчання впродовж життя. Такий вчитель буде готовий до створення педагогічних інновацій, використання сучасних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних.

Здобуваючи освіту майбутні вчителі початкової школи мають усвідомити, що вони закладають фундамент для розвитку творчої, ініціативної та мобільної особистості демократичного суспільства. Виховати учня з такими якостями

може лише вчитель, який сам є творчим, ініціативним, мобільним та спроможним критично мислити.

Лише такі якості вчителя можуть стати основою модернізації системи початкової ланки освіти на засадах компетентнісного підходу.

Майбутній учитель повинен володіти знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовувати їх для вирішення педагогічних, освітніх і науково-методичних завдань. Учитель початкової школи проводить роботу з виявлення та розвитку здібностей дітей, формує культуру усного та писемного мовлення, розвиває необхідні навчальні вміння та навички, всі форми мислення, виховує бажання навчатися, залучає молодших школярів до різних видів особистої та суспільно корисної діяльності. Майбутні вчителі мають усвідомити методичні підходи до побудови сучасного початкового курсу української мови, що є основою формування мовленнєвих умінь, виховання та загального розвитку молодших школярів.

Вчитель початкової школи є творцем того фундаменту, на який спирається основна ланка загальноосвітньої школи, саме він започатковує формування у молодших школярів таких важливих загальнонавчальних умінь і навичок, як читання і письмо, виробляє реалістичні уявлення про навколишній світ, прищеплює правильні гігієнічні навички, виховує естетичні орієнтири, спільно із сім'єю закладає основи трудових умінь, пов'язаних зі щоденними дитячими, учнівськими і загальносімейними потребами.

Незаперечною істиною є й те, що головним професійним «інструментом» учителя є його мовлення. У результаті щоденного кількагодинного спілкування з дітьми молодшого шкільного віку він робить великий вплив на різні характеристики дитячого мовлення і спілкування. Молодші школярі, як правило, сприймають свого першого вчителя як неперевершений авторитет і намагаються наслідувати його в мовленні, манері висловлюватися, спілкуватися. Тому вчитель початкової школи, повинен скрізь і завжди – на уроці, під час перерви у безпосередньому спілкуванні з учнями та зі своїми колегами в присутності учнів, перебуваючи зі своїми вихованцями за межами

школи, у роботі з батьками, виступаючи перед громадськістю – не забувати, що він є провідником українського слова, слова висококультурного і високоморального, слова, яке буде почуте співрозмовниками і слухачами й повторене їхніми вустами.

Відомо, що слово мовлене, тобто усне, практично не піддається ніякій корекції – ні в орфоепічному, ні в акцентологічному, ні в граматичному та стилістичному аспектах, за винятком, можливо, мимохідь зроблених поправок у висловлюванні. І якщо дорослий слухач, учасник спілкування певною мірою може самостійно здійснювати цю корекцію у внутрішньому плані мовленнєвого сприйняття, то діти молодшого шкільного віку сприймають усе, особливо від учителя, без будь-яких внутрішніх корективів. Вони засвоюють сприйняте і потім відтворюють у власному мовленні в такому варіанті, у такій формі, в якій вони цю інформацію сприйняли. Комунікативна функція, яка нині стала провідною метою не тільки початкової, а й основної школи, є однією з найважливіших функцій спілкування. Вона охоплює різні форми й засоби обміну і передавання інформації, завдяки яким стає можливим узгодження різноманітних дій і взаєморозуміння людей у різних формах діяльності, зокрема в навчальній. Майбутній учитель початкової школи повинен уміти допомогти школярам усвідомити, що вони мають говорити й писати зрозуміло для інших, що існують спеціальні правила (норми), яких необхідно дотримуватись. А тому традиційних знань з фонетики і граматики недостатньо, щоб користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього слід знати ще й найважливіші соціальні, ситуативні та контекстуальні правила і зважати на них. Існують норми комунікативної компетенції: що саме? де? коли? як? говорять і мають говорити люди в тих чи інших ситуаціях. Саме дотримання цих норм, окремих правил спілкування зможе забезпечити всім випускникам загальноосвітньої школи важливу для їхньої життєдіяльності загальну мовленнєву компетентність. Тому вчитель у доступній формі має ознайомити уже наймолодших школярів з цими правилами, навчити користуватися ними в повсякденному житті.

З огляду на це зміст мовної освіти та методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи має спрямовуватися на забезпечення такої його мовно-теоретичної і мовленнєво-практичної підготовки, яка була б адекватною його професійній місії в сучасній українській школі.

Майбутні вчителі повинні усвідомити і пам'ятати, що їхня професійна мовленнєва діяльність має бути підпорядкована найголовнішому очікуваному результату – продуктивному мовленню учнів, яке відповідно до теорії мовленнєвої діяльності має такі основні фази:

а) програмування висловлювання у немовленнєвому суб'єктному коді;

б) формування плану дій уже в мовленнєвому вираженні;

в) сам акт висловлювання;

г) мовлення учня як об'єкт самоконтролю і контролю з боку вчителя – зіставлення запланованого відповідно до мети і висловленого в усній або письмовій формі.

В останні роки значно зріс інтерес дослідників до проблеми узагальнення і систематизації накопиченого в лінгвістиці теоретичного і практичного матеріалу про діалог. Проблема вивчення діалогу – одна з найбільш актуальних у сфері сучасної гуманітарної освіти, і насамперед у лінгвістиці, що закономірно пояснюється складною природою діалогічної форми мови, специфікою семантичної структури діалогу й особливим взаємозв'язком її складників.

Формування якісно нових і професійно значущих умінь, якими має володіти майбутній учитель початкової школи потребує постійного вдосконалення, пошуку нових методів і форм роботи, розробки ефективних технологій навчання.

Проблема навчального діалогу та ідея діалогічної природи процесу навчання ґрунтуються на чіткій термінологічній основі, цілеспрямованій науковій розробці, що забезпечує динаміку їхнього розвитку. У філософії, етиці, психології, лінгвістиці та педагогіці накопичено суттєву кількість

концептуальних рішень проблеми діалогу. Саме різноплановість цієї проблеми передбачає різні вектори дослідження.

Поняття «діалог» (з грецької dialogos – розмова, бесіда) у тлумачному словнику української мови визначається як:

1. Розмова між двома або кількома особами.
2. Частина літературного твору, в якій відбувається розмова двох осіб.
3. Літературний твір, написаний у формі бесіди [2].

Уся історія людства – це діалог. Він є засобом здійснення комунікативних зв'язків, умовою взаєморозуміння людей, провідним чинником взаємодії культур.

Усному діалогічному мовленню властиві такі два види мовленнєвої діяльності, як говоріння й аудіювання (слухання й розуміння).

Говоріння передбачає самостійне створення висловлювань як складових частин діалогічного мовлення. Під час говоріння думка мовця кодується з допомогою акустичних комплексів – слів, словосполучень, речень, реплік. Співрозмовникам слід суворо дотримуватися фонетичних, орфоепічних та інших норм, властивих усному мовленню. Якщо говоріння – це відправлення мовленнєвих акустичних сигналів, що несуть інформацію, то аудіювання – це сприйняття акустичних мовленнєвих сигналів і їх розуміння. У процесі аудіювання спостерігається зворотний процес: сприймання співрозмовником акустичних комплексів, які декодуються з урахуванням добре відомих йому правил, переводяться у смислові, знакові одиниці – слова і відбувається розуміння сприйнятого мовлення. Слухати – означає фізично сприймати звук, а чути – це не просто спрямовувати слух на що-небудь, це зосередитися на тому, що сприймаємо, розуміти значення звуків, які сприймаються так, як це хоче передати мовець.

Уміння слухати так, щоб чути, – необхідна умова правильного розуміння позиції співрозмовника, об'єктивної оцінки розбіжностей, суперечностей, запорука успішного діалогічного мовлення – бесіди, переговорів, тощо, суттєва якість культурного спілкування.

Можливість зосередження слухача на мовленні партнера, здатність виділити з його повідомлення ідеї, думки, емоції, ставлення мовця, зрозуміти свого співрозмовника – це психологічна підготовка до контакту з іншою людиною. Необхідною умовою ефективного аудіювання є зоровий контакт між співрозмовниками.

Важливою умовою ефективного спілкування є також поза співрозмовника, яка може вказувати на бажання чи небажання слухати й розуміти.

Додатковими чинниками, які свідчать про внутрішній стан слухача, є міміка, жести, інтонація.

Говоріння може відбуватися цілком по-різному, залежно від мотиву й мети, співрозмовника й обставин, середовища та ситуацій спілкування в цілому.

Говоріння й аудіювання як види мовленнєвої діяльності служать для досягнення кінцевої мети спілкування – передачі змісту мовлення як у безпосередньому спілкуванні, так і під час виконання пізнавальної функції.

Співрозмовники діалогують у таких типових випадках, коли:

- один із них відчуває дефіцит у відомостях, а другий компетентний у цій галузі і здатний заповнити інформаційну лакуну;
- розкриття теми (розгортання сюжету) не може бути реалізоване одним із партнерів через його мовну чи мнемонічну нездатність, дефіцит відомостей або у зв’язку з необхідністю поетапної перевірки адекватності висловлюваних положень;
- партнери відчувають потребу у взаємному обміні думками, враженнями, переживаннями;
- існує необхідність узгодити різні підходи до розв’язання конкретної проблеми, усунути розбіжності, розв’язати конфлікт і т.д. [1].

Важливою умовою виникнення діалогічних висловлювань є позитивні взаємостосунки партнерів і визначення ними спільних правил взаємодії.

Партнери діалогічного мовлення можуть керуватися різними стратегіями поведінки. Наприклад, стратегія переконання передбачає логічні докази,

обґрунтування, стратегія авторитету – посилання на соціальні норми і традиції, напучування, умовляння.

У навчальному діалозі нормативним є позитивний результат: жодне розв'язання проблеми не повинно вести до припинення діалогічних стосунків між співрозмовниками.

У діалогічних навчальних програмах, які реалізуються між учнями, переважно проводиться обмежена кількість варіантів розв'язання проблеми, яка зводиться до її розв'язання одним партнером і санкціонування цього розв'язання іншим.

У діалозі процес висловлювання розділений між двома співрозмовниками, тому один із них може обходитися без власного мотиву висловлювання.

Обговорення – це різновид зіставлення думок, метою і результатом якого є створення висловлювання для оптимального колективного розв'язання проблеми, не обмеженого сферою вживання, тематикою, стилем мовлення.

Суперечку визначають як словесне змагання, обговорення чого-небудь, у якому кожний захищає свою думку або обмінювання думками, але такими, відмінності яких можуть бути розгорнені до крайньої форми – розбіжностей. Друге визначення містить параметри, які дають можливість відрізнити суперечку від інших видів діалогу і полілогу. Під диспутом слід розуміти публічну суперечку на наукову або суспільно важливу тему, його вважають публічним обговоренням в усній, рідше в друкованій (писемній) формі суперечливого теоретичного питання. Методисти констатують, що диспут є такою організаційною формою, яка: реалізовує навчально-виховну мету; попередньо готується (добирається тема, питання, література тощо); враховує композицію обговорюваного питання (вступ, основна частина, висновок); визначає термін проведення; враховує роль ведучого і його керівництво аудиторією.

Із диспутів розгорнулася й оформилася в самостійну організаційна форма зіставлення думок, яка передбачає взаємодоповнення, компроміс, пошук суджень вищого порядку. Через спрямування цієї організаційної форми на

такий різновид зіставлення думок, як обговорення й диспут, її за метонімічним переносом стали називати дискусією.

Слово «дискусія» стало багатозначним: перше його значення – це вид колективного обговорення суспільно важливих і наукових питань, метою якого є оцінка кожної думки та вибір оптимального рішення.

Термін «полеміка» як назва певного поняття – це:

- суперечка під час обговорення, з'ясування наукових, літературних питань;
- боротьба принципово, суттєво протилежних думок у процесі усвідомлення суб'єктом полеміки науковості, об'єктивної істини власних поглядів і дійсної неправдивості протилежних думок із метою їхнього діалектичного заперечення, наступного доведення істини й позитивного теоретичного розвитку нових поглядів.

Аналіз спеціальної літератури дозволяє визначити положення, необхідні для побудови системи роботи з формування навичок діалогічного мовлення учнів початкової школи.

Аналіз наукових джерел, які містять визначення діалогічної взаємодії, дозволяє стверджувати, що для початкової школи навчальний діалог є домінантою навчального процесу, його закономірністю. Це відбувається тому, що початкова школа прагне до суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога й учнів, оскільки молодші школярі тільки входять в складний світ навчально-пізнавальної діяльності. Перший практичний досвід застосування діалогічної взаємодії у межах знаннєвої парадигми було накопичено в авторських школах О. Захаренка, Т. Нестеренка та В. Сухомлинського. Значний внесок у розробку діалогічної взаємодії внесли розробники проблеми розвивального навчання Л. Занков, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Рєпкін та інші. Нові підходи до змісту та організації початкової освіти викликали активізацію методів навчання в контексті діалогічності. Методи почали розроблятися за трьома взаємопов'язаними напрямами:

• мотиваційним, що передбачав формування в учнів позитивного ставлення до діалогу як способу учіння;

• операційним, що активізував формування умінь ініціювати й вести навчальний діалог;

• змістовим, що спирався на уміння утримувати предмет діалогу, відстежувати логіку його розгортання, передбачати відповіді та нові запитання.

Широко запроваджували діалогічні форми навчання й представники педагогіки співробітництва (Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, Н. Коваль, С. Лисенкова, В. Шаталов та інші). Оскільки педагогіка співробітництва прагнула сформувати потужний особистісний потенціал дитини, розвинути цілу систему її творчих здібностей, то провідні завдання вона реалізовувала на основі співпраці між суб'єктами процесу навчання. Форми діалогічної взаємодії є пріоритетними і в процесі навчання сучасної початкової школи, так А. Пушинська зазначає, що спроба впровадження в навчальний процес продуктивних та активних технологій засвідчила прагнення педагогів-новаторів та учителів-практиків до діалогу в навчанні як нової якості інтеракції, як спеціальної форми організації пізнавальної діяльності, що має конкретну і передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Значну увагу розвитку діалогічного мовлення учнів початкової школи приділяють чинні програми з української мови та літературного читання, в яких зазначено, що оволодіння культурою мовленнєвого спілкування, передусім українським мовленнєвим етикетом, розвиток умінь і навичок продукувати висловлювання, умінь орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування стають сьогодні першочерговими завданнями початкової ланки освіти. Актуальність проблеми навчання усного діалогічного мовлення потребує такої організації процесу засвоєння знань, яка забезпечувала б розвиток пізнавальної діяльності учнів і водночас створювала сприятливі умови для вдосконалення мовленнєвих навичок проводити діалог, умінь бути повноправним учасником діалогічного спілкування. Діалогічне спілкування – явище ситуативне, тому цілком зрозуміти його можна тільки в контексті тієї ситуації, в якій створюється мовленнєвий акт. Навчальні мовленнєві ситуації ставлять учня в умови,

ідентичні природним, дають змогу активізувати розмовні формули, спонукають їх правильно оформити свою думку. У процесі навчання усного діалогічного мовлення на уроках лінгвістичного циклу доцільно використовувати різні форми й методи роботи. Вибір їх визначається методичним етапами уроків, такими, як: презентація мовного матеріалу, пояснення вчителя, виконання тренувальних вправ, самостійна пошукова діяльність учнів, практичне застосування засвоєного матеріалу в процесі діалогування. Зважаючи на те, що навчальний діалог для вчителя початкової школи є й об'єктом і засобом для навчання, потрібно всебічно підготувати студента до ефективного виконання складних завдань, які виникають у педагогічному процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. – К.: АПН, 2000. – 316с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: «Академія», 2004. – 344 с.
3. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Слово», 2003. – 343 с.
4. Варзацька Л. О., Шевченко Л. М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: Посібник. – Житомир: СМП «Житомир-Рікопресреклама», 2005. – 128 с.
5. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови // Початкова школа. – 2002. – № 7.

УДК 658

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Тюріна Ніла Марківна
к.е.н., професор
Козак Богдан Віталійович
студент
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Украина

Аннотация: Досліджено сутнісні поняття інформаційного забезпечення, визначено складові системи інформаційного забезпечення, що використовується в управлінні, виконана стисла характеристика інформаційних технологій, інформаційних ресурсів, технічних засобів та програмного забезпечення, визначені основні недоліки використання інформаційних технологій в управлінні підприємствами, розроблені шляхи розвитку системи інформаційного забезпечення на промислових підприємствах.

Ключевые слова:інформаційне забезпечення, інформаційні технології, інформаційні ресурси, технічні засоби, програмне забезпечення

В сучасному швидко мінливому середовищі існування соціально-економічних систем, що характеризується стрімким розвитком технологій, загострюється проблема удосконалення систем інформаційного забезпечення для управління підприємствами. Таке удосконалення має бути вчасним, доречним, економічно доцільним, тобто система інформаційного забезпечення має відповідати сучасним вимогам та характеристикам, бути здатною вирішувати поставлені завдання. Тому питання своєчасного та адекватного розвитку інформаційного забезпечення, що використовується у системі прийнятті управлінських рішень для управління підприємствами, є особливо актуальним.

Система інформаційного забезпечення є важливим та необхідним елементом управління підприємствами. Це пояснюється тим, що основу системи управління підприємствами складає інтегрована обробка виробничо-економічної інформації, яка охоплює вирішення завдань прогнозування, планування та управління бізнес-процесами, реалізація якої неможлива без раціонально організованої системи інформаційного забезпечення.

Дослідженням систем інформаційного забезпечення управління підприємствами займались багато вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. Ними досліджені сутнісні характеристики та функції систем інформаційного забезпечення, визначено їх місце у системі управління підприємствами. Однак більшість наукових робіт присвячено більше теоретичним аспектам систем інформаційного забезпечення, а питання практичного розвитку цих систем та застосування сучасних технологій і моделей висвітлені недостатньо. Це зумовлено, перш за все, швидким розвитком технологій та методів організації інформаційного забезпечення підприємств.

Сучасна практика діяльності підприємств переконує, що інформаційне забезпечення відіграє ключову роль в системі управління ними, та потребує оптимальної взаємодії різного роду ресурсів. Інформаційне забезпечення розглядають як наявність інформації, що міститься в базах даних інформаційних систем, необхідної для управління бізнес-процесами, що відбуваються на підприємстві.

Розглянемо сутнісну характеристику інформаційного забезпечення. Науковці мають різні точки зору щодо трактування сутності поняття інформаційного забезпечення, до прикладу:

- інформаційне забезпечення - це сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягу, розміщення і форм організації інформації, яка циркулює в системі автоматизованого оброблення інформації чи в інформаційній системі [1, с. 80];

- інформаційне забезпечення - сукупність заходів та засобів, створення умов, що сприяють нормальному перебігу процесів. [2, с. 45];
- інформаційне забезпечення - інформація, одержана в процесі робіт із задоволення інформаційних потреб користувача й представлену у вигляді, зручному для споживача [3, с. 28].

Різноманітність точок зору авторів свідчить про складність цього питання та про відсутність комплексного підходу до його розв'язання. Аналізуючи та підсумовуючи різні авторські визначення, вважаємо, що під системою інформаційного забезпечення слід розуміти сукупність даних, організацію їх обробки, пошуку, збереження, накопичення, введення, поширення та використання для управління підприємствами. Таке визначення дозволяє виділити такі складові в системі інформаційного забезпечення, що використовується в управлінні підприємствами: інформаційні технології; інформаційні ресурси; технічні засоби і програмне забезпечення.

Детальніше про зазначені складові інформаційного забезпечення. Інформаційні технології розглядаємо як сукупність методів, програмно-технологічних і виробничих засобів, що об'єднані у технологічний ланцюг, забезпечують збирання, зберігання, обробку та поширення інформації. Як зазначено у [4, 5, 6], починаючи з кінця шістдесятих років минулого століття і до тепер відбувається вдосконалення існуючих, розробка та провадження нових інформаційних технологій управління бізнес-процесами підприємства, що стосуються: планування виробничих ресурсів та необхідних потужностей, матеріальних і фінансових ресурсів; управління ресурсами та ланцюгами поставок, взаємовідносинами з клієнтами, загальною ефективністю підприємства.

В кінці минулого століття було розроблено нову концепцію управління ресурсами підприємства на базі ERP-систем. Ця система виконує функції бізнес-планування, прогнозування, планування продажу та виготовлення продукції, планування проектів і програм, управління попитом, управління

витратами. Вона вважається інтегрованою системою, що виконує функції, передбачені концепціями MPS–MRP [5, 6].

Інформаційні ресурси розглядають як документи і масиви документів в інформаційних системах. Інформаційні ресурси підприємства включають внутрішню та зовнішню інформацію, інформація внутрішнього середовища відображає його фінансово-господарський стан. Основними джерелами для формування інформаційних ресурсів є інформація з інформаційних систем, знання керівників центрів відповідальності, безпосередньо інформація з внутрішніх (до прикладу, звітність підприємства) та різноманітних зовнішніх пулів інформації.

Ще про одну складову інформаційного забезпечення - технічні засоби та програмне забезпечення, що використовуються для ефективного управління підприємством. Технічні засоби є базовою основою побудови систем інформаційного забезпечення, до них відносять: комп'ютерну техніку, засоби комунікації та оргтехніку. Для ефективного використання різноманітної номенклатури технічних засобів необхідно забезпечити їх інформаційну, програмну та технічну сумісність.

Введення та виведення даних в інформаційних системах можливі в межах таких систем: глобальної мережі; корпоративної і локальної комп'ютерної мережі; системи передачі паперових документів. До найбільш поширених інформаційних систем, що використовуються для управління не великими підприємствами, можна віднести такі: 1С-Підприємство, Парус-Підприємство, БЕСТ,IT- Підприємство, Універсал 5.1, JD Edward. Для великих підприємств переважним є застосування таких інформаційних систем, що побудовані на базі ERP- технологій: Miracle XPR, Panadon, Oracle Application, SAP/R3, Baan, BPSC. Ці системи об'єднують всі структурні підрозділи підприємства в єдиний контур, що забезпечує системність та ефективність управління, однак недоліком таких систем є висока їх вартість і це обмежує сферу їх застосування. Як правило для вибору інформаційної системи використовують такі критерії: відкритість, розширюваність або здатність до взаємодії з іншими системами,

відповідність загальноприйнятим міжнародним стандартам, гнучкість та адаптивність, можливість працювати з системою віддалених підрозділів та філій підприємства, інтегрованість, тобто збереження та оброблення даних в єдиному інформаційному полі, функціонал системи, система управління базою даних, що лежить в основі інформаційного забезпечення.

Безперечно, що врахування зазначених критерії безпосередньо впливає на ефективність системи інформаційного забезпечення управління підприємствами, однак також необхідно вивчити та провести аналіз навколишньої інфраструктури, що повинна забезпечувати вирішення таких завдань: створення єдиного інформаційного фонду підприємства; виокремлення інформаційного забезпечення діяльності підрозділів; оперативну обробку інформації, що надходить із зовнішнього середовища; організацію та проектування ефективного руху інформаційних потоків. І оскільки, за сучасних умов, кількість інформації постійно збільшується - завдання організації та управління інформаційними ресурсами також ускладняється.

Складовою частиною банку даних системи інформаційного забезпечення для управління підприємством є інформаційна база даних, що поділяється на поза-машинну та внутрішньо-машинну [7], структурна схема бази даних наведена на рисунку 1.

Поза машинна інформаційна база - це та частина даних, що складається із сукупності повідомлень та документів, які використовуються при функціонуванні комп'ютерних інформаційних систем у формі, що сприймається працівником без застосування засобів обчислювальної техніки.

Машинна інформаційна база охоплює всі види спеціально організованої інформації, представленої у вигляді, зручному для сприймання автоматизованими засобами.

До них відносяться файли, банки даних, бази знань, бази даних та їх системи. Інформаційне забезпечення має задовольняти потреби системи управління бізнес-процесами підприємства.

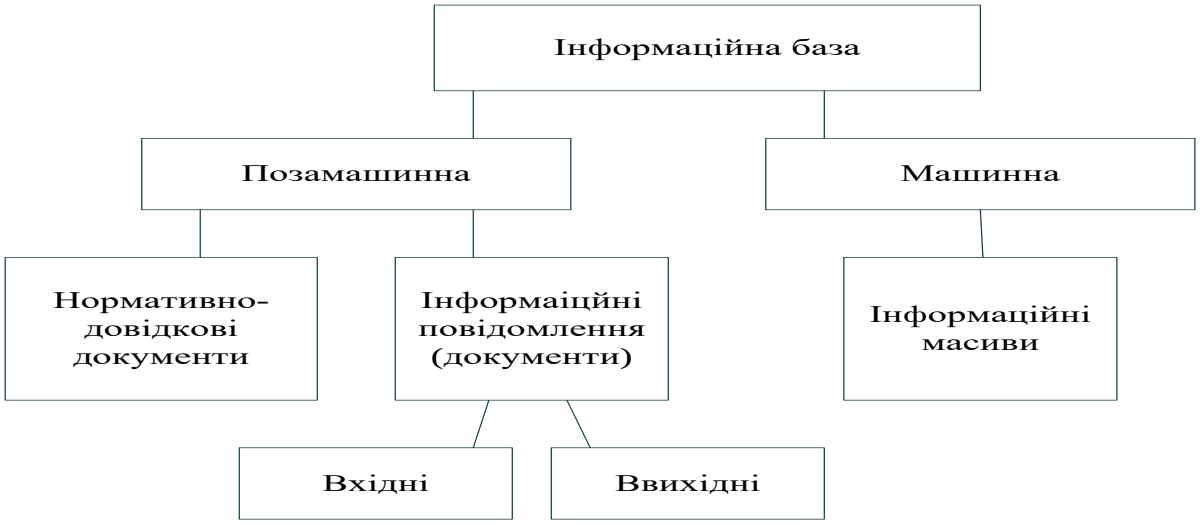

Рис. 1. Структура інформаційної бази

Також необхідне забезпечення ефективного пошуку та отримання інформації у вигляді, потрібному для розв'язання кожної конкретної задачі, наявності можливості підтримки даних.

Використовуються різні системи управління для роботи з базами даних інформаційних систем, вони представлені такими програмними рішеннями: Microsoft Access - входить до складу пакету програм Microsoft Office; MySQL - власність компанії Oracle Corporation, що отримала її разом з поглиненою Sun Microsystems, що здійснює розробку і підтримку додатку; Microsoft SQL Server - це система управління реляційними базами даних, що розроблена корпорацією Microsoft.

Для забезпечення ефективного функціонування інформаційної системи бізнес-процесів підприємства формується банк даних, де виконується зберігання, реєстрація інформації, систематизація наявної та вхідної інформації, а також підготовка інформації до аналізу і результати аналізу.

База знань - це найважливіша складова інформаційного забезпечення, що містить інформаційні економіко-математичні моделі, призначені для дослідження бізнес-процесів підприємства, що використовуються для прийняття рішень. Саме ця частина інформаційного забезпечення дозволяє менеджерам підприємства приймати ефективні рішення щодо оптимізації бізнес-процесів підприємства.

Неефективна організація інформації є основною проблемою функціонування систем інформаційного забезпечення, вона спричиняє значні втрати часу на її пошук, обробку та захист інформації. Серед одних з перспективних напрямків розвитку систем інформаційного забезпечення можна виділити організацію електронного документообігу, аутсорсинг функцій обробки і зберігання інформації на основі хмарних технологій.

Як показує досвід використання інформаційних технологій в управлінні підприємствами основними недоліками їх є: малоефективна організація поза-машинної бази даних; відсутність єдиного архіву поза-машинної бази; неефективна організація внутрішньо-машинної бази даних; низький ступінь захисту каналів обміну інформацією з головною компанією; відсутнє резервування даних; несумісність стандартів у програмному забезпеченні для єдиної інформаційної системи.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок про необхідність побудови єдиної комплексної системи інформаційного забезпечення управління підприємствами, яка б відповідала усім сучасним вимогам, що стосується забезпечення інформаційними ресурсами, програмними та апаратними засобами, які забезпечують якісну та ефективну їх обробку відповідно до вимог конкретного підприємства.

Для комплексного розвитку системи інформаційного забезпечення на промислових підприємствах, як показує зарубіжний та вітчизняний досвід, доцільним є провадження таких нововведень:

1. Впровадження заходів щодо організації середовища бази знань підприємства, а саме алгоритмів і технологій, що забезпечать опосередкований доступ до управлінської інформації та її резервування. Це нововведення спрямоване на зниження ризиків, що стосуються дублювання, пошкодження та втрати інформаційних управлінських ресурсів.

2. Впровадження технології VPN, що забезпечує захист інформаційних каналів між підприємством та материнською компанією, а також працівниками,

які працюють віддалено, для уникнення втрати, пошкодження та викрадення інформації.

3. Впровадження технології електронного цифрового підпису (ЕЦП), що дозволяє уникнути малоефективного паперового документообігу, ефективно організувати збереження і обробку управлінських інформаційних ресурсів, а також підвищити якість системи захисту інформації. Тобто основними завданнями впровадження ЕЦП є реорганізація поза-машинної бази даних в машинну і розвиток системи електронного документообігу на підприємстві.

4. Застосування інновацій в частині використання більш функціональних інформаційних систем та систем, що базуються на «хмарних» технологіях. Запровадження такої системи звільнить підприємство від постійних витрат пов'язаних з розробкою додаткових програмних продуктів для забезпечення безперебійної трудової спроможності інформаційної системи (ІС). В подальшій перспективі перехід на SAP може бути значно дешевшим ніж постійна підтримка 1С.

Зважаючи на те, що реалізація запропонованих пропозицій потребує значних капітальних витрат вони можуть бути доцільними до впровадження лише за умови позитивного результату їх економічного обґрунтування. Тобто, перед прийняттям рішення про впровадження нової або удосконалення існуючої технології, для нівелювання негативних наслідків, має бути проведене об'єктивне обґрунтування доцільності впровадження інноваційних управлінських інформаційних ресурсів.

Таким чином, зважаючи, що система інформаційного забезпечення є складним та комплексним поняттям її доцільно розглядати як сукупність інформаційних ресурсів для забезпечення потреб управлінських процесів і як систему з їх нагромадження, обробки та розповсюдження. Відповідно функціональними складовими системи інформаційного забезпечення будуть інформаційні ресурси, інформаційні технології та апаратне і програмне забезпечення. Основними проблемами функціонування систем інформаційного забезпечення на підприємствах є неефективна організація інформації, що спричиняє значні

втрати часу на її пошук, обробку та захист інформації. Це обґрунтовує необхідність побудови єдиної комплексної системи інформаційного забезпечення управління підприємствами, яка б відповідала усім сучасним вимогам щодо інформаційних ресурсів та програмних і апаратних засобів, що забезпечать їх якісну та ефективну обробку відповідно до вимог конкретного підприємства. Серед перспективних напрямків розвитку інформаційного забезпечення, що використовується в управлінні підприємствами, можна виділити організацію електронного документообігу, аутсорсинг функцій обробки та зберігання інформації на основі хмарних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Годун В. М., Орленко Н. С., Сендзюк М. А. Інформаційні системи і технології в статистиці: Навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф.В. Ф. Ситника. - К.: КНЕУ, 2003. - 267 с.
2. Стреблянська І.А. Інформаційне забезпечення реалізації технології рефлексивного управління процесами планування на промисловому підприємстві//Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»,- 2012.-№6.- Д.:ДДЕАУ,2012. – 72с.
3. Ващекин Н. О. Про систему маркетингової інформації// Маркетинг. -2006. – № 1. – С. 27-34.
4. Баранов В. Двадцать один вопрос о корпорантивных информационных системах: [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.iteam.ru / publications/it/section_52 /article_2210
5. Колесников С.Н. Производственное и функциональное управление: от MRP к ERP и CSRP: [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.iteam.ru/publications/it/section_52/article_2308
6. Новиков С. Кривое зеркало ERP: [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.iteam.ru/publications/it/section_52/article_2596/

7. Рудичова Н. О. Настоящее сравнение «1С:ERP» и SAP ERP. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.cnews.ru/articles/2016-12-09_pervoe_nastoyashchee_sravnenie_1serp_i_sap_erp

УДК 94

ЦЕНЗУРНА ПРАКТИКА ОБМЕЖЕННЯ ФОТОМАТЕРІАЛІВ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

Федотова Оксана Олегівна
д.іст.н, ст. наук співробітник, професор
Київський національнийуніверситет культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Анотація: У публікації розглянуто основні тенденції цензурування фотоматеріалів в УРСР. Показаний процес вилучення з книжкових і періодичних видань портретів «ворогів народу», «буржуазних націоналістів», дисидентів, а також фотографій, які не відповідали ідеологічним вимогам показу радянської дійсності.

Ключові слова: цензура, ідеологія, органи контролю, фотоматеріали, портрети, обмеження, вилучення, заборона, Радянська Україна,

Від моменту встановлення радянської влади більшовиками були зроблені спроби запровадити контроль над інтелектуальним життям суспільства, зокрема, ввести ідеологічну цензуру у видовищній культурі.

1918 р. головною цензурною інстанцією став Революційний трибунал друку при Революційному трибуналі, створення якого сприяло розробленню актуальних на той час форм ідеологічного нагляду.

Паралельно 21 червня при оперативному відділі Народного комісаріату у військових справах запроваджене військово-цензурне відділення з його підрозділами на місцях, що мали реалізовувати військову цензуру друкованої продукції. Зокрема, на нього покладалися обов’язки із попередньої перевірки контрольних примірників творів друку, малюнків, фото- і кінознімків, які містили інформацію військової тематики, а також перегляду усіх наявних видань кіно- і фотопродукції, зокрема, портретів, негативів [15].

У серпні 1919 року декретом В. Леніна «Про перехід фотографічної й кінематографічної торгівлі та промисловості у відомство Народного комісаріату з освіти» уся фото- і кінопромисловість перейшла у державну власність. Означений документ закріпив факт скасування приватного володіння фото підприємствами [3].

З метою організації найліпшого керівництва ними восени того ж року при Наркомосі постав Всеросійський фотокіновідділ, заснований задля централізованого використання засобів кіно та фотографії в ході агітаційно-пропагандистської й навчальної роботи [5]. Згодом на основі Всеукраїнського кінокомітету постало Всеукраїнське фотокіноуправління (ВУФКУ).

Чіткого спрямування цензурна справа набула 22 березня 1922 р., коли усі її напрями директивою Політбюро ЦК РКП (б) були зведені у структурі Народного комісаріату освіти. Історичною датою стало ухвалення 6 червня факту започаткування Головного управління у справах літератури і видавництв (Головліту), який протягом усього радянського періоду цілеспрямовано здійснював цензурний контроль за різними сферами духовного життя, зокрема, фотомистецтвом. Фотографія стала засобом ідеологічного впливу на широкі народні маси та мала відповідати офіційній політиці компартії.

Найбільш повно означена тенденція виявилася на початку 30-х рр., коли нагляд за друкованою продукцією був оголошений потужною зброєю у боротьбі з усіма можливими проявами буржуазної ідеології. Зокрема, липневою «Короткою інструкцією-переліком по охороні державних таємниць у друці для районних органів Головліту» місцевим органам приписувалося запобігати розповсюдженню у друкованій продукції відомостей про масові антирадянські виступи, безпорядки у концентраційних таборах тощо. Суворо заборонялася публікація у газетних виданнях фотоматеріалів та малюнків, які б ілюстрували хід кампанії з розкуркулення. Аналогічно замовчувалася інформація по Голодомору 1932-1933 рр.

Згаданий період охарактеризувався активізацією наступу на українську культуру та посиленням контролю над політичним і духовним життям народу.

Репресії проти української інтелігенції супроводжувалися вдосконаленням форм роботи Головліту. Так, скажімо, у квітні 1934 р. для зручності реалізації ідеологічного нагляду за друкованою продукцією цензурне відомство підготувало зведений список осіб, усі твори яких підлягали конфіскації й знищенню. А 1937 р. уповноважені інспектори вилучили з тресту «Союзфото» (організований 1931 р. задля централізованого надання фотографій газетам, журналам і видавництвам, а також ідеологічного контролю фотознімків) портрети героїв СРСР, яким це звання було присуджене постановою ЦВК СРСР від 1 січня 1937 р. як такі, що не підлягали опублікуванню (очевидно, пройшли по політичних процесах) [8].

Під час великого терору кількість політичних опонентів режиму збільшувалася у геометричній прогресії. Цензори не встигали своєчасно відображати зміни усіх коливань ідеологічної амплітуди у відповідних проскрипціях. 1938 р. з'явилися списки під назвою «Бібліографія збірників зі статтями та портретами ворогів народу» (наприклад, список № 6), «Збірники, які мають статті, промови, цитати та портрети ворогів народу, або їх вихваляння» (наприклад, списки № 21-24) тощо, якими обумовлювалося вилучення окресленої категорії видань з бібліотечних фондів та книготорговельної мережі [14].

Головлітом також застосовувалися «Списки книг, які потрібно виправити», супроводжувані висновками цензорів, де містилися портрети багаточисельних «ворогів народу». У цьому аспекті можна навести коментар, наданий до подібного видання у переліку № 1 за 1940 р., а саме:

«10. Г.К. Орджонікідзе – більшовицький приклад молоді», Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодий більшовик», 1937.

Вирізати: – другу по порядку вклейку – фото між шостою та сьомою сторінками, промову Косарева (стор. 33-34) та зміст (стор. 289-291)» [6, арк. 3].

Невдовзі функціонування цензорських інститутів у ряді напрямів було призупинене подіями німецько-радянської війни.

Далі, у зв'язку з початком 1943 року процесу визволення від фашистських загарбників окупованої території України, Головліт республіки приступив до

поступового відновлення цензурної роботи. Пильна увага приділялася виявленню творів осіб, котрі співробітничали з німцями. 22 вересня виконуючий обов'язки начальника Головліту УРСР Є. Барланицький інформував партійні органи про факт наявності на стихійному книжковому ринку навчального посібника-хрестоматії з української літератури для 7 класу, де містилося оповідання «Зяма» за авторством «зрадника» Аркадія Любченка, а також його фото [13, арк. 24]. Дописувачем ініціювалося вилучення даної книги.

Від початку функціонування у квітні 1945 р. при Політбюро ЦК КП(б)У комісії по пресі та видавництвам об'єктом зацікавлення партійних органів стала тематика друкованої продукції [16]. Так, на одному з засідань підрозділу розглядалося питання ідеологічного наповнення публікацій газети «Радянська Україна». За даним напрямом секретар ЦК КП(б)У К. Литвин констатував факт наявності в одному з номерів видання зображення осіб, які поверталися з каторги. При тому люди були завантажені скринями, валізами, тягнули масивні вози. Стосовно до того явища партійний діяч зауважував, що передбачається показ повернення виснажених, хворих, покалічених людей. Отже, подане кліше визнали таким, що невірно віддзеркалювало радянську дійсність, а зображений на ньому випадок розцінили як одиничний [7, арк. 129].

У післявоєнний період органи цензури продовжували ретельно стежити за друкованими матеріалами на предмет їх відповідності офіційній ідеологічній лінії. Прикладом того може бути спеціальне повідомлення міністра державної безпеки УРСР С. Савченка від 12 липня1947 р. у вищі інстанції про випуск типографіями України зіпсованих портретів. Зокрема, йшлося про те, що у Янушпольському районі Житомирської області з магазину «Союздрук» вилучений портрет М. Хрущова через те, що у його рамці цензор побачив «замальовки, схожі зі словом «нахаба» [9, арк. 7].

Тривали також масштабні «обстеження» фондів бібліотечних, музейних установ та книжкових магазинів від усіх типів «шкідливих» видань. Так, скажімо, навесні 1950 р. начальник Головліту К. Полонник рапортував про

«очистку» історичного музею міста Львова від портретів «бандитських ватажків» – Є. Коновальця, А. Мельника, Ю. Тютюнника, С. Петлюри, Ю. Пілсудського, а також німецьких листівок, виконаних фотоспособом, і ротатора для їх розмноження [10, арк. 50].

У ході хрущовської відлиги на фоні демократичних процесів цензорські інститути встигали успішно здійснювати нагляд за друкованою продукцією республіки. 31 березня 1958 р. у доповідній записці до ЦК КПУ завідувача відділу пропаганди і агітації ЦК М. Хворостяного йшлося про випадки «просування до масового читача політично шкідливих книг реабілітованих авторів», у яких мали місце суттєві «ідеологічні помилки», цитувалися знані «українські буржуазні націоналісти» [11, арк. 70]. Наприклад, у книзі І. Тепера (Гордєєва) під назвою «Махно», випущеній у Києві 1924 р. видавництвом «Молодий робочий», містилися фотографії Н. Махна, його сподвижників, листівки та «знімки махновських газет» тощо. Наголошувалося на тому, що автор твору свого часу співпрацював з представниками вказаного руху, редагуючи газетні видання. Отже, усі книги подібного характеру пропонувалося залишити надалі у спецфондах.

Пізніше, на початку 80-х рр. під егідою контролю україномовних книг, надісланих з капіталістичних країн, Головліт УРСР займався виявленням творів представників українського дисидентського руху. Зокрема, очільник цензурного відомства Л. Солодовник інформував 29 січня 1980 р. керівництво республіки про факти розповсюдження «буржуазно-націоналістичними організаціями» видань «авторів-відщепенців» – П. Григоренка, В. Мороза, Н. Світличної та ін. Зазначалося, що у ряді книг наявні фотографії, на яких В. Мороз вшановував «націоналістичний жовто-блакитний прапор та емблему ОУН Степана Бандери…» [12, арк. 40]. На підставі того Головне управління по охороні державних таємниць в пресі при Раді Міністрів УРСР конфіскувало та знищило вказану друковану продукцію.

Таким чином, за результатами огляду практики цензурування фотоматеріалів в УРСР можна зробити висновок, що протягом радянського періоду

визначальним параметром виступала їх відповідність компартійній ідеології. З урахуванням зміни політичного курсу усі видання, в яких фігурували портрети «ворогів народу», «буржуазних націоналістів», дисидентів та інших небажаних осіб, вилучалися з бібліотечних фондів, книготорговельної мережі. Аналогічно заборонялися фотоматеріали у періодиці, де відображалися негативні явища соціалістичної дійсності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Блюм А. В. Советская цензура в эпоху тотального террора. 1929 – 1953 / А. В. Блюм. – Спб.: Академич. проект, 2000. – 312 с.
2. Булюлина Е. В. Документы местных органов политической цензуры СССР 1922¬1991 гг. / Е. В. Булюлина, Л. С. Токарева // Известия Томск. политех. ун-та. – 2012. – Т. 320. № 6. – С. 162-166.
3. Горяева Т. М. Политическая цензура в СССР 1917 – 1991 / Т. М. Горяева. – М.: РОССПЭН, 2002. – 400 с. – (Сер. «Культура и власть от Сталина до Горбачёва. Исследования»).
4. Грушицька І. Б. Розвиток фотографії в Україні (1839 – І пол. ХХ ст.) / І. Б. Грушицька // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2014. – Вип. 41. – С. 285-291. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_41_53.
5. Позднякова І. Цензура видовищ у радянській Росії в 1917 – 1920-х рр. / І. Позднякова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Історичні науки. – 2012. – Вип. 16. – С. 172-179. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_i_2012_16_25
6. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі ЦДАГО України). ф. 1, оп. 16, спр. 18, арк. 2-5.
7. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 4474, арк. 129.
8. ЦДАГО України. ф. 1, оп. 20, спр. 7102, арк. 12-14.
9. ЦДАГО України. ф. 1, оп. 23, спр. 4507, арк. 7.

10. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 24, спр. 7, арк. 48-55.
11. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 24, спр. 4697, арк. 66-75.
12. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 25, спр. 25, арк. 40.
13. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 70, спр. 127, арк. 24.
14. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР-УРСР (1917–1990 рр.) / О. О. Федотова / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 352 с.
15. Ченцов В. Табу – на думку, заборона – на слово: за матеріалами роботи політконтролю НКВД – ДПУ / В. Ченцов // З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1994. – № 1. – С. 12-22.
16. Шаповал Ю. Комуністична цензура в Україні: штрихи до портрета / Юрій Шаповал // Бахмутський шлях. – 2001. – № 1-2. – С. 84-110.
17. Шаповал Ю. І. Україна ХХ століття: (Особи та події в контексті важкої історії) / Юрій Шаповал. – К.: Ґенеза, 2001. – 558 с.

УДК

ПІДХОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Фідірко Марина Олександрівна
к. п.н., доцент
Антіпова Жанна Ігоревна
ст. викладач
Шурхал Людмила Олександрівна
ст. викладач
Національний університет
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Аннотація. Стаття присвячена дослідженню підходів до проблеми формування здорового способу життя в системі освіти, враховуючи умови суспільного життя. У статті наведені погляди видатних педагогів минулого, які можна використовувати в формуванні сучасної концепції здорового способу життя, практичної реалізації в процесі викладання фізичного виховання у закладах вищої освіти України. Вивчення і рішення цієї проблеми сприятиме збереженню фізичного і духовного здоров'я молодої людини, його моралі, культурі спілкування і формування ЗСЖ.

Ключові слова: формування здорового способу життя, студенти.

В сучасному суспільстві зростає потреба у вихованні здорової, гармонійно розвиненої особистості. У цьому процесі велике значення має дотримання здорового способу життя (ЗСЖ). Формування ЗСЖ для зміцнення здоров'я, забезпечення високої результативності навчальної праці у закладах освіти є найважливійшою проблемою педагогіки. Навчання і здоров'я взаємопов'язані і взаємообумовлені: чим краще здоров'я, тим продуктивніше навчання.

Педагогічний процес в більшості освітніх установ є настільки напруженим, що багато вчених відзначають катастрофічне погіршення стану здоров'я учнів. Студентська молодь відноситься до групи населення з підвищеним ризиком захворювань у зв'язку з великим емоційним і розумовим навантаженням, необхідністю адаптації до нових умов життя і навчання, формування нових міжособистних відносин поза сім'єю, пошуком додаткових доходів. Численні дослідження показують, що студентський період - це період інтегрування людини в систему нових соціальних відносин, тому необхідність в систематичній роботі щодо поліпшення способу життя та збереження здоров'я студентів усвідомлюється на всіх рівнях. Але до теперішнього часу є недостатність в навчанні студентів з урахуванням здоров'язберігаючих методик і рекомендацій.

Мета дослідження: провести аналіз сучасних підходів до вивчення проблеми формування ЗСЖ в системі освіти.

Завдання дослідження*:* розглянути погляди видатних вчених минулого та їх рекомендації до реалізації основних положень ЗСЖ; виявити об'єктивні характеристики здоров'я і здорового способу життя та основні способи формування духовної культури суспільства; розкрити теоретичні й практичні підходи формування ЗСЖ у системі освіти.

Проблема здоров'я завжди цікавила дослідників, вчених і педагогів минулого. Видатний швейцарський педагог Песталоцці запропонував теорію елементарної освіти, сутністю якої є розвиток розумових, фізичних і моральних сил дитини. Песталоцці був переконаний, що оволодіння фізичними навичками сприяє моральному та розумовому розвитку. Заслугою Песталоцці в області фізичного виховання можна вважати введення гімнастики як особливого навчального предмету. XVIII століття - важливий період розвитку у педагогіці. Яскравою особистістю цього часу був М. В. Ломоносов, який багато часу приділяв комплексному дослідженню проблем людини з позиції психології, фізіології та педагогіки. На його думку, саме такий підхід дозволяв отримати об'єктивні дані про людину. М. В. Ломоносов у своїх працях особливе

значення надавав способу життя студентської молоді. Автор висував високі вимоги дотримання елементарних гігієнічних норм, пропонував студентам стежити за режимом дня і раціональним харчуванням.

З розвитком вищої освіти в кінці XIX - на початку XX століття проблема способу життя студентської молоді стала ще більш актуальною. Основоположник наукової педагогіки К. Д. Ушинський писав, що педагогіка - наука, яка спирається на знання антропометричних наук, до яких відносяться анатомія, психологія, патологія людини. У своїх працях К. Д. Ушинський показав вплив загартування та інших факторів способу життя на здоров'я людини. Високі вимоги пред'явив К. Д. Ушинський до особистості майбутньої молодої людини: це не тільки висока освіченість і знання мов, але і "велика моральність і схвальний спосіб життя" [1].

Гармонійний всебічний розвиток людського організму в якості виховання розглядав П. Ф. Лесгафт. Він вказував на тісний взаємозв'язок між розумовим і фізичним вихованням. Лесгафт першим пов’язував фізичне виховання з духовним, моральним і естетичним. Саме фізична вправа має цілеспрямовану дію і є елементом психофізичного виховання. Тільки темперамент, сила, швидкість та їх прояви можуть бути спадковими, а умови їх виховання індивідуальні і формуються в результаті виховання [2]. П. Ф. Лесгафт також розробив систему фізичної освіти і запропонував підготовку кадрів, яку використовував у Петербурзі.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський у своїх працях говорить про необхідність всебічного і гармонійного розвитку особистості і постійно підкреслював, що «турбота про здоров'я - це найважливіша праця вихователя». На думку В. О. Сухомлинського, поганий стан здоров'я, наявність яких-небудь захворювань є причиною неуспішності, сповільненого мислення, поганої роботи на заняттях і вдома, і ліквідувати ці причини можливо тільки «спільними зусиллями матері, батька, лікаря і вчителя». Головну умову багатограного фізичного, інтелектуального, естетичного виховання дитини автор бачив у попередженні хвороб, у всебічному зміцненні здоров'я.

Необхідність зміцнення здоров'я і формування здорового способу життя молоді також підкреслювали лікарі М.Я.Мудров, С.Ф.Хотовіцкій, М.І.Пирогов та ін., які вказували на першорядне значення профілактики заходів в медицині.

З психолого-педагогічних позицій, близьких нам є визначення С.Л.Рубінштейна, яке позначає спосіб життя як єдність і взаємодію образу дій з об'єктивними засобами існування. У свою чергу, образ дій формується в роботі, навчанні, праці, які сприяють виробленню різних здібностей і рис характеру на основі вроджених задатків [3].

О. Г. Асмолов визначає спосіб життя як «союз типових для даного суспільства, соціальної групи або індивіда видів життєдіяльності, які беруться в єдності з умовами життя даної спільності чи індивіда» [4].

На думку Ю.П.Лісіцина спосіб життя включає такі категорії: економічну - "рівень життя", соціологичну - "якість життя", соціально-психологичну - "стиль життя" [5].

Аналіз основних категорій, які використовувались нами для вивчення теми, дозволив дати таке визначення - система формування у студентів готовності до реалізації ЗСЖ розглядається як освітня, що включає цілі підготовки, засоби , критерії оцінки та якості освіти.

Таким чином можна зробити висновок, що здоровий спосіб життя - це цілеспрямований процес навчання основам здоров'я і виховання, метою якого є готовність студентів до здоров'єзбережувальної діяльності. Потреба в готовності до його реалізації багато в чому визначається рівнем сформованості у них духовних цінностей, знань, умінь і навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1.Кондукторова Н.В. Педагогические идеи К.Д.Ушинского в современной системе образования// Образование и воспитание.-2016.-№5.-С.3-6.-URL https: //moluch.ru./th/4/archive/48/1621

2. Лесгафт П.Ф. Собрание педагогических сочинений: в 5 т. /П.Ф.Лесгафт//М.: ФиС, 1951-1953

3.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. -СПб, «Питер», 2000. -712 с.

4. Асмолов А.Г. Психология личности: учебник. -М: МГУ, 1990.- 367 с.

5. Лисицын Ю.П. Здоровье человека – социальная ценность /Ю.П.Лисицын// М.: Мысль, 1989. -270 с.

УДК 331.101/264:316.343.37(477)

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-ТЕХНОЛОГІВ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТУВАННЯ

Філатова Валентина Леонідівна
викладач-методист, викладач вищої категорії
завідувач технологічного відділення
ВП НУБіП України «Бобровицький коледж
економіки та менеджменту ім. О. Майнової»
м. Бобровиця, Україна

Анотація Сьогоднішнє суспільство потребує ініціативних особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін. Тому в сучасній педагогіці ведеться активний пошук та випробовування різних форм і методів діяльності суб'єкта пізнання, закладаючи тим самим об'єктивні передумови для якісної трансформації педагогічної освіти. Педагог має виступати не стільки джерелом знань та контролюючим суб'єктом, скільки організатором самостійної активної пізнавальної діяльності учнів, їхнім консультантом і помічником.

Ключові слова: проект, проектна діяльність, інноваційні процеси, метод проектів, навчальний проект, проектна технологія.

Проблема якісної професійної підготовки спеціаліста давно привертає до себе увагу. Перед вищою школою постає завдання сформувати високоосвічену особистість європейської формації. Як один зі шляхів розв'язання означеної проблеми може бути дослідницьке спрямування в навчанні. Відповідно, усе зазначене змушує педагогічні колективи вишів звертатися до таких методів, принципів, форм і засобів навчання, які сприяли б активному розвитку дослідницької діяльності та становленню креативного, самостійного мислення студентів.

Інноваційні процеси, які відбуваються в освіті, стали ознакою кожного вищого навчального закладу, що працює в режимі розвитку, тим самим підвищуючи її ефективність. Один із шляхів вирішення цього завдання є впровадження в зміст діяльності вищої школи педагогічних технологій, спрямованих на його вдосконалення, розвиток мотивації студентів до навчання, підвищення пізнавальної активності та самостійності. Розвиток якостей, які сприяють активному залученню студентів до творчої діяльності є передумовою оптимізації цього професійно-педагогічної та професійно-технологічної підготовки. Це висуває перед кафедрами вищих навчальних закладів завдання створення сприятливих умов для розвитку кожного студента; підвищення його інтелектуального потенціалу; всебічного врахування індивідуальних здібностей, нахилів, інтересів; надання можливостей для самореалізації та становлення студента як суб'єкта освітнього процесу. [1, с. 43]

Інноваційна діяльність у навчанні студентів вищих навчальних закладів має різні форми й потребує принципово нових механізмів взаємодії теорії і практики. Одним із ефективних, проте мало використовуваних у сучасному інноваційному освітньому середовищі, є метод проектів. Передумову впровадження методу проекту в практику освітньої діяльності коледжів становлять два основні мотиви: пошук методів, які давали б змогу представити освітній процес як організацію переважно самостійної роботи студентів та прагнення розглядати освіту більш широко, ніж просто передачу певного обсягу знань. [2, с.341]

Ідеї організації навчального процесу як проектування і проектної діяльності тих, хто навчається, займають наразі одне з провідних місць серед інноваційних розробок у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії і практиці. Метод проектів сьогодні визнається фахівцями одним із найефективніших, він формує професійну компетентність, сприяє особистісному і творчому розвитку майбутніх фахівців.

Термін «проект» з латинської «proectus» означає «кинутий уперед». У сучасному розумінні проект - це намір, який буде здійснено в майбутньому. [3]

Таким чином проектування – це особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження.

На відміну від традиційного навчання, зорієнтованого на підготовку спеціалістів до конкретної професійної діяльності, проектування спрямоване на формування готовності до засвоєння нових знань, набування багатофункціональних умінь, розвитку розумових прийомів, здатності інтегрувати засвоєні знання та уміння на розв'язання нових завдань. [4, с.68]

Останнім часом, у зв'язку зі становленням парадигми особистісно орієнтованої освіти, метод проектів переживає друге народження як ефективне доповнення до інших педагогічних технологій, що сприяють становленню дитячої особистості як суб'єкта діяльності та соціальних стосунків. На це є декілька причин:

– необхідність не стільки передавати студентам суму тих чи інших знань, скільки навчити здобувати ці знання самостійно, вміти користуватися набутою інформацією для вирішення нових пізнавальних та практичних завдань;

– актуальність набуття комунікативних навичок і вмінь, тобто вміння працювати в різних групах, виконуючи різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо);

– актуальність широких людських контактів, знайомства з різними культурами, точками зору; значущість для розвитку людини вміння користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати гіпотези, робити висновки. [5, с. 45-49]

Якщо випускник вищого навчального закладу буде володіти такими навичками та вміннями, він буде більш пристосованим до життя, зуміє адаптуватися до змін, працювати у різноманітних колективах.

Методологічними засадами функціонування дидактичної моделі формування дослідницьких умінь і навичок студентів коледжу через проектування слугують особистісно-зорієнтований, діяльнісний та проблемний підходи.

Цілі особистісно-зорієнтованого підходу:

– визначити життєвий досвід кожного студента, рівень інтелекту, пізнавальні здібності, інтереси, якісні характеристики, які спочатку треба розкрити, а потім узгодити зі змістом освіти та розвинути в навчальному процесі;

– формувати позитивну мотивацію студентів до пізнавальної діяльності, потребу в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні студентів у межах соціокультурних і моральних цінностей нації;

– озброїти студентів механізмами адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, необхідними для становлення самобутньої сучасної людини, здатної вести конструктивний діалог з іншими людьми, природою, культурою та цивілізацією в цілому.

Упровадження діяльнісного підходу зумовлене урахуванням структури та змісту досліджень техніків-технологів, етапів формування дослідницьких умінь і навичок. Проектування передбачає необхідність самостійної організації та виконання експерименту, оволодіння технологічними знаннями та опанування технологічними процесами.

Застосування проблемного підходу дозволяє максимально наблизити навчання до реальних життєвих ситуацій, забезпечити зв’язок із професійною діяльністю, задовольнити вимоги сучасного виробництва продуктів харчування.

На сьогоднішній день метод проектів – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологією), яка має завершитись реальним практично відчутним результатом.

Важливого значення має думка, що цінність проектної технології полягає не так у результатах, як у самому процесі отримання цих результатів. Застосування методу проектів сприяє реалізації певних педагогічних завдань, що стоять перед викладачами: інтенсифікації освітнього процесу, підвищенню його ефективності та якості результатів навчання студентів; системній інтеграції предметних завдань, розвитку вмінь експериментально-дослідницької діяльності студентів; побудові відкритої системи освіти, яка забезпечує

кожному учасникові (викладачу, студенту) власну траєкторію самоосвіти; формуванню інформаційної культури як студентів так і викладачів. При цьому не звертати увагу на роль мотиваційного розвитку, який є процесом керованим не можна. Починається він із професіоналізації процесу навчання у вищій школі шляхом створення професійно-креативного навчально-виховного середовища. У такому середовищі складається система умов організації життєдіяльності майбутніх спеціалістів, які спрямовуються на формування їхнього ставлення до світу, до своєї майбутньої професійної діяльності. [6, с. 52-58]

Основна цінність проектної технології навчання полягає в тому, що вона орієнтує студентів на створення певного матеріального або інтелектуального продукту, а не на просте вивчення певної теми. На шляху до мети студенти мають актуалізувати або здобути нові необхідні знання, радитись з викладачем і між собою, виконувати індивідуально чи в групах пізнавальну, дослідницьку, конструкторську та іншу роботу.

Навчальний проект - це форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності всіх його учасників, спрямовану на отримання освітньої продукції за певний період - від одного заняття до декількох місяців. [7, с.211]

Мета навчального проектування - створення педагогом під час навчального процесу таких умов, за яких результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності студентів.

Основні завдання:

– навчити студентів самостійно здобувати знання, застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;

– сприяти розвитку комунікативних навичок, здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо);

- формувати уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, уміти робити висновки. [8, с. 238-240]

Під час організації навчального проектування викладач виконує такі функції: допомагає студентам у пошуку джерел, необхідних їм у роботі над проектом; сам є джерелом інформації, координує весь процес роботи над проектом; підтримує і заохочує студентів, підтримує постійну роботу студентів над проектом.

Результати виконання проектів повинні бути "відчутні": якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична - конкретний результат, готовий до впровадження.

Проектна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів.

Освітній потенціал проектної діяльності полягає в можливості: підвищення мотивації в одержанні додаткових знань; вивчення методів наукового пізнання (висунути і обґрунтувати задум, самостійно поставити і сформулювати завдання проекту, знайти метод аналізу ситуації); рефлексії і інтерпретації результатів.

Робота над проектом сприяє вихованню в студентів: значущих загальнолюдських цінностей (соціальне партнерство, толерантність, діалог); почуття відповідальності, самодисципліни; здібностей до методичної роботи і самоорганізації.

Проектна діяльність розвиває: дослідницькі і творчі здібності особистості. Суть і цінність навчальних проектів полягає в тому, щоб навчити студентів проектувати власну траєкторію руху з вирішення того або іншого виробничого, соціокультурного питання.

Таким чином, суть проектної технології - стимулювати інтерес студентів до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань, та через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань. Від теорії до практики, гармонійно

поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючи відповідний їх баланс на кожному етапі навчання.

Ураховуючи специфіку аграрної освіти, яка зумовлена необхідністю опанування уміннями, спрямованими на виробництво та переробку продукції тваринництва, вивчення новітніх технологій, особливого значення набуває упровадження в освітній контекст таких підходів до реалізації ідей реформування, які забезпечать розвиток особистості студента-дослідника, розкриття його наукового потенціалу. Уважаємо, що проектування створює оптимальні можливості для розв'язання визначених завдань, оскільки характеризується високим рівнем самостійності, розвитку комунікативних здібностей, формуванням міцних теоретичних знань, дослідницьких умінь і навичок, що, беручи до уваги сучасні професійні тенденції, набувають значущості у аграрному секторі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор-укладач Федорчук Е.І., Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. – С. 57.
2. Савенков А. И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению: [учеб. пособ.] / Александр Ильич Савенков. – М. : Ось – 89, 2006. – 480 с.
3. Полат Е. С. Метод проектов в интернет образовании [Электронный ресурс] / Е. С. Полат. – Режим доступу : http://WWW.gmeit.murmansk/ru
4. Матяш Н.В. Психология проектной деятельности школьников в условиях технологического образования / Под ред. В.В.Рубцова – Мозырь: РИФ "Белый ветер", 2000 – 285 с.
5. Олексюк О. Є. Теоретичні основи методу проектів як педагогічної технології / О. Є. Олексюк // Наукові праці: науково-методичний журнал. Педагогічні науки. – Миколаїв : МДГУ імені П. Могили, 2004. – Т. 36. Вип. 23. – С. 45–49.

6. Вірста С. Є. Інноваційне навчання: метод проектів / С. Є. Вірста // Нові технології. – К., 2007. – Вип. 50. – С. 52–58.

7. Ковшун Н.Е. Аналіз та планування проектів: навчальний посібник / Н.Е. Ковшун — К.: Центр учбової літератури, 2008. – 344 с.

8. Бабенко Т. П. Творчість студентів у контексті проектного навчання / Т. П. Бабенко // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф., 6 грудня 2012р., Рівне [відп. ред. Ю. С. Шемшученко] : тези доповідей. – Рівне : РІ КПУ НАН України, 2012. – С. 238–240.

УДК 796

АКВААЕРОБІКА ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ З ДІВЧАТАМИ 17-19 РОКІВ

Хуртенко Оксана Вікторівна
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Дмитренко Світлана Миколаївна
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Яковлів Володимир Леонтійович
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
Лисюк Сергій Павлович
старший викладач кафедри фізичного виховання і ЛФК
Вінницький національний медичний університет
імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті охарактеризовано аквааеробіку, як один із напрямків оздоровчого спрямування. Виділено чотири основних напрямки, які використовуються в заняттях аквааеробікою. Визначено специфіку вправ з аквааеробіки. Проаналізовано варіант проведення уроку аквафітнесу.
Ключові слова: аквааеробіка, оздоровлення, дівчата, тренування.

Одним з основних завдань фізичного виховання в Україні є підвищення рівня фізичної підготовленості молоді, що дозволяє їй надалі успішно здійснювати

майбутню професійну діяльність і виконувати найважливіші соціальні функції зі створення сім'ї, народження і виховання дітей. До результатів її виконання постійно залучалася увага багатьох фахівців в галузі фізичної культури (Ю.М. Фурман, 2013; А.В. Магльований, Н.В. Семенова, 2012; С.М. Дмитренко, О.В. Хуртенко, В.П. Герасимишин, 2019). Однак в установах вищої професійної освіти ця задача вирішується не на належному рівні.

В даний час ця сторона вузівської діяльності являє собою надзвичайно важливу соціальну проблему сучасного суспільства. Особливо актуальною слід вважати необхідність вирішення проблеми низької фізичної підготовленості і фізичного здоров'я у студенток 17-19 років, увага до якої намітилася в вузах ще на початку 2000-х років (А.В. Лейфа, 2004; Г.Л. Кривошеєва, 2001).

З огляду на стан здоров’я молоді, що постійно погіршується, необхідно приділяти пильну увагу організації навчального процесу з фізичної культури студенток 17-19 років. Одним із засобів фізичної культури та фізичної реабілітації можна з упевненістю назвати гідрореабілітацію, яка, незважаючи на свою порівняну «молодість», користується широкою популярністю у людей з різними фізичними можливостями та потребами.

Науковими дослідженнями [1,2,6] встановлено, що фізичні вправи у воді допомагають жінкам позбутися від зайвої ваги, стимулюють ведення здорового способу життя, формують терапевтичний і розслаблюючий ефект, покращують загальне самопочуття, зміцнюють здоров‘я.

Одним із ефективних засобів оздоровлення і фізичного розвитку людей є фізичні вправи аеробного характеру. Серед їх різних видів провідне місце займає «водна гімнастика» або аквааеробіка [6]. Вона відрізняється полегшеними і комфортними умовами виконання вправ, можливістю загального і локального впливу на опорно-руховий апарат і окремі м’язові групи, кардіореспіраторну систему й іншими можливостями оздоровчого характеру.

Аквааеробіка – це ефективне тренування у воді на зміцнення всіх груп м’язів і особливо м’язів черевного преса і спини. Фізичні вправи у воді дають зовсім

інші відчуття, ніж на суші, тому, що вода володіє унікальними властивостями, що впливають на тіло, оскільки тиск води у 50 разів перевищує тиск повітря і на кожен рух витрачається значно більше сил. Однак виштовхуюча сила води вирівнює ці витрати настільки, що в цілому рухи виходять більш вільними, розкутими. Додатковий опір рухів тіла вимагає великих м'язових зусиль і більшої витрати калорій. Долаючи постійний опір води, м'язи отримують більш серйозне багатопланове навантаження. У тренуванні виявляються задіяними всі м'язи тіла, в тому числі й антагоністи.

Заняття у воді у 7–14 разів ефективніші, ніж на суші. Одне заняття у воді прирівнюється до трьох занять в залі.

За допомогою теоретичного аналізу літературних даних, спеціальної теоретичної та методичної літератури були узагальнені різні відомості: виявлені вікові особливості тих, що займаються, періоди розвитку рухових здібностей, розглянуті засоби і методи, спрямовані на розвиток фізичних якостей студентів, а також методи оцінки рівня цих якостей [1,8,12].

Аквааеробіка – це система фізичних вправ у воді, які запозичені з гімнастики, шейпінгу, спортивного та синхронного плавання, виконувані під ритмічну музику [3]. Вправи аквааеробіки мають свою специфіку. Їх виконують під музику і не в залі. Глибина басейну або природного водного середовища повинна мати два рівні: мілкий і глибокий. Залежно від глибини басейну і характеру вправ, що виконуються на заняттях з аквааеробіки, широко використовується різне обладнання (предмети): жилети, пояси, манжети, весла, гнучкі циліндри (нудли), гантелі, планки, диски, м'ячі, рукавиці, ласти [1].

Однією з особливостей аквааеробіки є виконання вправ в горизонтальному і вертикальному (на відміну від плавання) положеннях тіла на глибокій і мілкій воді. При цьому працюють практично всі м'язи тіла, що сприяє гармонійному розвитку мускулатури і рухливості в основних суглобах. Під впливом занять аквааеробікою відбуваються позитивні зрушення в будові і функціях серцево-судинної системи: збільшуються сила і обсяг серцевого м'яза; відзначається зменшення частоти серцевих скорочень у спокої, значно зростає систолічний

об’єм серця порівняно з людьми, які не займаються спортом. Тобто заняття аквааеробікою покращують силу, витривалість, гнучкість і спритність, а також сприяють поліпшенню функціонального стану організму [5].

В основі досягнення оздоровчих ефектів за допомогою засобів фізичної культури (аквааеробіки) лежить або перехід організму на більш високий енергетичний рівень, що проявляється в розширенні діапазону реактивності, резервних можливостей організму, або підвищення внутрішньої організації фізіологічних процесів, що, у свою чергу, виражається оптимізацією регуляції функцій організму [4].

Акваеробіка поєднує в собі найкраще з трьох основних способів розвитку аеробної витривалості, а результати залежать, перш за все, від напрямку занять. Зазвичай виділяють чотири основних напрямки, які використовуються в заняттях аквааеробікою: оздоровчий, спортивний, прикладний та лікувальний [1].

Оздоровчий напрямок допомагає забезпечити зміцнення здоров’я, підтримання працездатності та істотно впливає на функціональні системи організму. Основна орієнтація цих занять − оволодіння життєво важливими руховими діями, розвиток фізичних якостей, адаптація організму до навантажень, а також зняття психоемоційного напруження.

Прикладний напрямок покликаний забезпечити характер і рівень психофізичної готовності, який необхідний в конкретному виді трудової діяльності. Він використовується для розвитку і зміцнення окремих груп м’язів, розвитку спеціальних психофізичних якостей, профілактики професійних захворювань.

Лікувальний напрямок використовується для відновлення здоров’я, працездатності, корекції форм і часток тіла, підвищення життєвого тонусу і поліпшення спільного самопочуття хворих. При зменшенні навантажень вправи у воді можуть виступати як реабілітаційний засіб.

Спортивний напрямок аквааеробіки виявляється як додатковий засіб і метод в різних видах спорту для досягнення певного рівня результатів.

Як і стандартний урок фітнесу, сеанс аквааеробіки складається з 3 блоків: розминка, яка розігріває тіло перед навантаженням; основна програма вправ; заминка, під час якої виконується розтяжка і вправи, що відновлюють м'язи.

В більшості зарубіжних джерел проаналізованих нами, пропонується варіант проведення уроку аквафітнесу: зігріваюча розминка (3-5 хвилин); попередня розминка (3-5 хвилин); - аеробна розминка (3-5 хвилин); аеробне тренування (20-60 хвилин, невпинного руху) - 60-65% від МІК; заключна частина аеробного тренування (3-5 хвилин); тренування для розвитку м'язових груп - (5-15: хвилин); заключна частина (5-10 хвилин).

Тривалість заняття 45-60 хвилин. Заняття рекомендується проводити при температурі води - 26-30 ° С і враховувати зовнішні умови проведення заняття (закритий чи відкритий басейн).

Програми занять складаються з урахуванням рівня підготовленості, віку, захворювань тих, хто займається [4, 9,12].

Для різноманітності оздоровчих занять у воді рекомендується використовувати різні варіанти занять:

- колове тренування (M.Holl, 1979; A.M. Davee, 1987);
- інтервальне тренування (К. Cooper, 1982; R: L. Beasley, 1989; J. Cirillo, I. Part, 1989);
- степ у воді (J. Lindle, 1989);
- стріддінг (B. Reedj 1985);
- силове тренування (A .. Diehl-Mertesj 1989, J. See, 1990).

Розроблено програми занять у воді для вагітних (MB. Berry, R.G. Murray, L.V. Katz, 1989; T.W. Hanlon, 1995), для людей, що мають захворювання опорно - рухового апарату (J. Jetter, N. Kadlec, 1985; J.M.Cline, 1991), для літніх людей (R. G. Ruoti, 1989; S. Gavron, 1993).

З метою створення умов для відносно комфортного стану опорно-рухового апарату, високого рівня енерговитрат, розвитку фізичних якостей та забезпечення на занятті атмосфери творчості, ігри, нестандартності і неординарності, поряд з традиційним плаванням і вправами з аквааеробіки

Ж.Л.Козіна пропонує застосовувати ігри у воді, такі, як баскетбол із застосуванням технічних пристроїв.

Серед сучасних систем оздоровчо- фізкультурних занять із особами жіночої статі все більш популярними стають інноваційни види рухової активності у воді. Науковці розглядають воду як альтернативний терапевтичний засіб і пропонують повноцінні оздоровчі курси, які виконуються у воді. Як зазначає О. М. Болтєнкова [1], аквааеробіка, яка являється новим видом оздоровчих занять у воді і спрямована на поліпшення рухових якостей людини, сприяє оптимізації психоемоційного стану та покращення фізичного і функціонального стану організму жінок.

Автори [7,11] вказують на зниження жирового компоненту, корекцію фігури, розвиток силових здібностей, зниження рівня тривожності, позитивні зміни в показниках рухливості хребта та відзначає, що заняття аквааеробікою сприятливо впливають на психоемоційний стан жінок різного віку.

В свою чергу Ж. Л. Козина [3] стверджує, що надзвичайно популярним видом фітнесу в умовах водного середовища являється аквафітнес, що обумовлено його емоційною ефективністю. З точки зору автора, оздоровчий вплив аквафітнесу досягається шляхом активізації функціональних систем організму та феноменм гравітаційного розвантаження опорно - рухового апарату, а також стійким ефектом загартування.

Таким чином, аналіз літератури вітчизняних і зарубіжних авторів дозволяє говорити про популярність різноманітних програм занять у воді.

Отже, відповідно до сучасних принципів і вимог оздоровчої фізичної культури заняття аквааеробікою повинні носити яскраво виражений аеробний характер: помірні, низько інтенсивні вправи у воді виконуються 30- 45 хвилин безперервно при частоті пульсу 120-140 уд/хв. Вправи швидкісно-силового характеру (біг, стрибки) доцільно застосовувати лише через 2-3 місяці попередньої підготовки.

Останнім часом розроблено досить багато різноманітних програм оздоровчого плавання з використанням нетрадиційних засобів.

Отже, наукових досліджень, які б безпосередньо вивчали питання підвищення інтересу у студентів нефізкультурних вищих навчальних закладів до навчальних занять з плавання, підвищення їх фізичної підготовленості та стану здоров'я за допомогою аквааеробіки нами не виявлено. Також в даний час існує потреба в розробці ефективних і привабливих методик оздоровчого плавання для дівчат у віці 17-19 років.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Болтєнкова О. М. Шляхи впровадження аквааеробіки в навчальні заняття з плавання студентів нефізкультурних вищих навчальних закладів / О. М. Болтєнкова. Слобожанський науково–спортивний вісник. – 2012. – № 3. – С. 30–32
2. Дмитренко С. Впровадження фізкультурно-оздоровчих технологій в систему фізичного виховання студентів /С.М. Дмитренко, О.В. Хуртенко, В.П. Герасимишин. Фізична культкура, спорт і здоров'я нації. Вінниця. 2019. №7(26). С.38-42
3. Козина Ж.Л. Инновационные технологии аквафитнеса игровой направленности с применением технических устройств в физическом воспитании студенток / Ж.Л.Козина. Физическое воспитание студентов. – 2012. -№1.- С. 42-46
4. Кривошеєва Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Кривошеєва Галина Леонідівна. – Луганськ, 2001. – 228 с.
5. Лейфа А. В. Содержание и пути сохранения и укрепления здоровья студентов вузов / А. В. Лейфа. Физическое воспитание студентов. – 2004. – №2. – С. 56–59.
6. Лоуренс Д. Аквааэробика. Упражнения в воде / Д. Лоуренс. – М. : ФАИР –Пресс, 2000. – 95 с.
7. Магльований А.В. Динаміка показників загальної фізичної працездатності студенток І курсу медичного коледжу під впливом диференційованого обсягу

рухової активності / А.В. Магльований, Н.В. Семенова. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - 2012. – № 8. – С. 87-90.

8. Петренко Н. Оздоровчо-тренувальна програма занять з аквафітнесу для студентів економічних спеціальностей / Наталія Петренко. Спортивний вісник Придніпров'я. – 2012. – № 2. – С. 98–102.

9. Фурман Ю.М. Перспективні моделі фізкультурно-оздоровчих технологій у фізичному вихованні студентів вищих навчальних закладів / Ю.М. Фурман, В.М. Мірошніченко, С.П. Драчук. – К.НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2013. – С.24-43.

10. Хуртенко О.В. Структурні особливості формування мотивації до занять спортом у студентів / О.В.Хуртенко, Б.О.Бортун. Теорія і практика сучасної психології. 2019. Т.1. №2. С. 119-124

11. Carlile F. Swimming at the age group / F. Carlile, V. Carlile // International Swimmer (Australia). – 1991. –V. 17. – №12. – P. 15-19.

12. Hines E.W. Fitness swimming: Fitness spectrum series. – Human Kinetics, 1999. – 186 p.

УДК 657.1

ДІЄВІСТЬ СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Царук Василь Юрійович
к.е.н., заступник директора
Рівненський коледж НУБіП України
м. Рівне, Україна

Анотація: Досліджено основні параметри ефективності системи обліково-інформаційного забезпечення корпоративного управління. Обґрунтовано доцільність удосконалення бухгалтерського обліку в різних системах управління в теоретичному, методологічному і організаційному аспектах. Наголошено на неврахуванні існуючих відмінностей системи корпоративного управління від системи управління корпорацією.
Ключові слова: корпорація, система бухгалтерського обліку, обліково-інформаційне забезпечення корпоративного управління.

Глобалізація світової економічної системи наприкінці XX-го – початку XXI-го століття призвела до стрімкого розвитку корпоративних структур, формування яких виявилось об’єктивною необхідністю в умовах наростання конкурентної боротьби і розвитку міжнародних ринків капіталу.

Для ефективного управління корпоративними структурами в таких умовах потребує приділення уваги проблема налагодження системи корпоративного управління, тобто забезпечення ефективного функціонування механізмів, що забезпечують збалансованість прав акціонерів, інших стейкхолдерів та потреб ради директорів і менеджменту під час функціонування корпорації.

Функціонування системи корпоративного управління є неможливим без налагодження дієвої системи її обліково-інформаційного забезпечення, яке має бути одночасно орієнтоване на задоволення прав акціонерів шляхом

використання облікового інструментарію, а також на інформаційну підтримку ради директорів та менеджменту шляхом формування достовірної та релевантної інформації про господарську діяльність підприємства.

Зокрема, як відмічають Х. Ву і К. Пейтел, відношення між корпоративним управлінням і фінансовим обліком досить швидко визнається як важливий напрям досліджень облікової науки. Дослідниками визначається різноманітність ролей, які відіграє облік в різних практиках корпоративного управління, таких як поглинання, судові справи акціонерів, компенсації менеджменту тощо. Окрім цього, зростаюча кількість публікацій присвячена впливу механізмів корпоративного управління на якість фінансової звітності [1, с. 18].

Тобто, важливими в умовах сьогодення є не лише проведення досліджень щодо визначення ролі бухгалтерського обліку в забезпеченні ефективності корпоративного управління, а також й аналіз зворотного впливу – впливу системи корпоративного управління на забезпечення якісного рівня облікової інформації шляхом підвищення рівня її релевантності та достовірності.

В сучасних глобалізованих умовах розвитку економіки та з швидким поширенням інформаційних систем і технологій система управління не може ефективно функціонувати без забезпечення її належної інформаційної підтримки, зокрема, з боку системи бухгалтерського обліку. Саме тому Б. Валуєв справедливо підкреслює, що наука бухгалтерський облік, розвиваючись як “річ в собі”, без зв’язку з цілями і принципами побудови і функціонування цілісної системи управління, не спрямована на пошук рішень, що дозволить забезпечити взаємозв’язок бухгалтерського обліку з плануванням, контролем, аналізом та регулюванням [2, с. 58].

Для виконання поставлених задач необхідно проводити дослідження, спрямовані на обґрунтування і удосконалення ролі бухгалтерського обліку в різних системах управління в теоретичному, методологічному і організаційному аспектах. І якщо питанням подальшого розвитку облікової системи для загальних потреб управління на сьогодні вже приділяється увага

вітчизняними дослідниками, то питання інформаційної підтримки корпоративного управління залишаються переважно поза увагою науковців, незважаючи на існування значних відмінностей між корпоративним управлінням та управлінням господарською діяльністю підприємства.

На сьогодні в окремих вітчизняних дослідженнях піднімається проблема необхідності удосконалення бухгалтерського обліку як засобу інформаційного забезпечення корпоративного управління. Автори при цьому використовують такі інтегровані поняття як "облікове забезпечення менеджменту корпорацій" (О. М. Брадул), "корпоративна звітність" (Т. А. Васильєва, Н. О. Лоханова, І. О. Макаренко, М. А. Проданчук), "облікове забезпечення діяльності акціонерних товариств" (Ю. Д. Довгаль), "корпоративний облік і звітність" (Р. В. Кузіна), "обліково-аналітична система корпоративного управління" (Р. Ф. Бруханський), "облік в системі корпоративного управління" (О. П. Кундря-Висоцька), "публічна звітність корпорацій" (Л. М. Пилипенко), "облік корпоративних прав" (О. І. Пилипенко), які характеризують їх бачення стосовно напрямів та інструментів задоволення потреб суб'єктів корпоративного управління.

Провівши аналіз існуючих підходів дослідників і представників консалтингових компаній, можна констатувати, що в переважній більшості випадків автори розглядають не особливості розвитку облікової системи у відповідності до специфічних потреб корпоративного управління, а удосконалюють організаційно-методичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку в корпораціях. Так, проф. О. М. Брадулом було виділено ряд питань і проблем в результаті аналізу та оцінки корпоративного управління в Україні: 1) недостовірність облікової та аналітичної інформації про результати діяльності, сформованої в інформаційній системі корпорації; 2) несвоєчасність звітної інформації, що передається зовнішнім користувачам і внутрішньому менеджменту; 3) неефективність самої інформаційної системи корпорацій, основними компонентами якої є облік і аналіз [3, с. 46].

О. І. Пилипенко виділив дії для побудови облікового забезпечення системи корпоративного управління: 1) використання елементів облікової політики

корпорації, що підпорядковане її стратегії; 2) виділення окремих бізнес-процесів, з формуванням бюджету по кожному з процесів [4, с. 132].

Р. Ф. Бруханський у своїх дослідженнях аргументує зміщення часових і просторових обмежень обліку [5, с. 26]. Більше того, він обґрунтовує доцільність диференціації стратегічного обліку як новітнього функціонального напряму з розмежуванням стратегічного фінансового обліку [5, с. 18-28] і стратегічного управлінського обліку [6, с. 27-36].

Однак, виділені авторами проблеми та шляхи розвитку системи облікового забезпечення можуть бути екстрапольовані на будь-які інші види підприємств, а не лише на корпоративні структури, при цьому вони не втратять своєї актуальності. Подібного підходу також дотримується О.П. Кундря-Висоцька, яка декларує необхідність дослідження методологічної специфіки обліку в системі корпоративного управління, але при цьому розглядає проблеми удосконалення обліку в корпоративних структурах (використання інструментів облікової системи, розвиток методів облікової оцінки, використання інформаційних технологій в діяльності корпоративних структур) [7, с. 134-142].

Таким чином, використання авторами поняття “корпоративний” є свідченням приналежності до типу організаційної структури – корпорації, а не до певної особливої системи управління, яка відрізняється від традиційної системи управління підприємством. І хоча окремі дослідники (О. М. Кондратюк) зазначають, що наявна модель бухгалтерського обліку сформувалась під впливом чисельних чинників та відповідає завданням корпоративного управління в сучасних умовах [8, с. 447], проведений аналіз поглядів науковців в даній сфері дозволяє встановити, що наявні дослідження повною мірою не забезпечують вирішення проблеми підвищення ефективності корпоративного управління шляхом удосконалення системи його обліково-аналітичної підтримки на теоретичному, методологічному та організаційному рівнях.

Підтвердженням вищенаведеної тези можна вважати поступове виділення і використання в останні роки учасниками ринку капіталу нової парадигми звітності – “ESG” (Environmental, social and governance), яка передбачає

врахування трьох центральних факторів при оцінці рівня сталого розвитку компанії (впливу на навколишнє середовище, вирішення соціальних проблем, проблеми корпоративного управління) для здійснення інвестицій та аналізу її майбутніх перспектив. Одним із таких факторів є вирішення проблем корпоративного управління (структура, стратегічні цілі, компенсації агентам), інформація про яке повинна надаватись акціонерам та іншим стейкхолдерам, що дозволяє краще ідентифікувати можливі ризики та використати наявні можливості корпорації в умовах глобального конкурентного середовища.

Визначальною перепоною, що не дозволяє розвивати теорію і методологію обліку в даному напрямі, є неврахування існуючих відмінностей системи корпоративного управління від системи управління корпорацією (оперативного і тактичного), зокрема, відмінностей в обліковому забезпеченні функціонування даних систем. З одного боку інформація, що розкривається в фінансовій звітності, спрямована на задоволення потреб ради директорів, акціонерів та генерального директора, однак з іншого боку, враховуючи предметні та методологічні обмеження фінансового обліку, вона має бути розширена та доповнена новими фінансовими і нефінансовими показниками, які виступають критеріями оцінки ефективності менеджменту корпорації, дозволяючи коригувати корпоративні дії. Окрім цього, вченими недостатньо враховується можливість маніпулювання показниками фінансової звітності за допомогою інструментів облікової політики та креативного обліку, що є наслідком виникнення агентської проблеми між користувачами облікової інформації (принципалами) та суб'єктами його організації і ведення (агентами), тому дана проблематика має бути одним з найбільш актуальних напрямів досліджень в сфері обліково-аналітичного забезпечення корпоративного управління.

Для підвищення ефективності корпоративного управління необхідним є також удосконалення системи бухгалтерської звітності, яка має забезпечити надання необхідної інформації раді директорів, акціонерам, потенційним інвесторам та іншим стейкхолдерам. Одним з найбільш поширених шляхів удосконалення бухгалтерської звітності в даному напрямі є її якісне удосконалення

(деталізація існуючих та виділення нових об'єктів обліку), кількісне розширення показників, а також розкриття нефінансової інформації про діяльність корпорації в окремих спеціалізованих (про інтелектуальний капітал, про сталий розвиток, про корпоративну соціальну відповідальність тощо) або інтегрованих звітах. Існування такої тенденції є результатом зміни ролі та спрямування бухгалтерської звітності в системі корпоративного управління, яка висуває нові вимоги до рівня її прозорості та корисності для прийняття корпоративних рішень, а також інвестиційно-позикових рішень існуючих та потенційних постачальників капіталу корпоративної структури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Wu H., Patel C. Adoption of Anglo-American models of corporate governance and financial reporting in China. Emerald Group Publishing, 2014. 272 p.
2. Валуев Б. О недостаточной связи науки о бухгалтерском учете с проблемами развития целостной системы управления. Економіст. 2006. № 12. С. 58-63.
3. Брадул О. М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій: Монографія. К.: КНТЕУ, 2009. 356 с.
4. Пилипенко О. І. Облікове забезпечення корпоративного управління. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2008. № 2. (44). С. 129-132.
5. Бруханський Р. Ф. Методика ведення стратегічного фінансового обліку на підприємствах: інжиніринговий аспект. Бухгалтерський облік і аудит. 2014. № 8. С. 18-28.
6. Бруханський Р. Ф. Побудова методики стратегічного управлінського обліку на підприємствах. Бухгалтерський облік і аудит. 2014. № 9. С. 27-36.
7. Кундря-Висоцька О. П. Методологічні особливості обліку в системі корпоративного управління. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. 2009. Вип. 25. С. 134-144.
8. Кондратюк О. М. Бухгалтерське забезпечення корпоративного управління: актуальні питання. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 7 (157). С. 441-448.

УДК 37.026

LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Цюпак Наталя Миколаївна
вчитель початкових класів
Великокопанівська ЗОШ І-ІІІ ступенів Великокопанівської сільської ради
с.Великі Копані Олешківського району Херсонської області, Україна

Анотація: У статті міститься аналіз проблеми використання LEGO-конструювання в освітньому просторі нової української початкової школи, висвітлено її теоретичні аспекти, окреслено сферу її практичного застосування в галузі дидактики початкової освіти в умовах Нової української школи.
Ключові слова: LEGO, LEGO-конструювання, учень початкових класів, Нова українська школа.

Сучасні діти живуть в епоху активної інформатизації, комп'ютеризації і роботобудуваня. Технічні досягнення все швидше проникають в усі сфери людської життєдіяльності і викликають інтерес дітей до сучасної техніки. Завдяки розробкам компанії LEGO на сучасному етапі з'явилася можливість у початкових класах знайомити дітей із основами будови технічних об'єктів. Від народження дітям притаманне прагнення досліджувати навколишній світ. Відомо, що діти найкраще вчаться у грі. У процесі гри створюються умови, що дозволяють дитині самостійно будувати систему взаємовідносин з однолітками і з дорослими. В освітньому просторі нової української початкової школи такий спосіб навчання є одним із основних [1].

Починаючи з 1960-х років, конструктори LEGO використовуються в школі у викладанні різних дисциплін. У 1980 році компанією LEGO було прийнято рішення про організацію окремого департаменту розвитку освітніх продуктів. У 1989 році департамент було реформовано. Він отримав назву LEGO Dacta [3].

Сьогодні освітня продукція компанії LEGO випускається під брендом LEGO Education. Головною особливістю продукції LEGO Education, на відміну від традиційних конструкторів LEGO, є сфера використання продукту: дитячі садки, школи та інші навчальні заклади, що передбачають участь в освітньому процесі професійного викладача.

«LEGO» (у перекладі з датської) – означає захоплююче середовище. Набори «LEGO» мають деталі різних форм і розмірів, що дозволяє з легкістю їх диференціювати і створювати тематичні композиції, розвивати зорове сприйняття. За допомогою гри з конструктором «LEGO» діти не тільки вчаться, але і розслабляються [4].

Використання посібників «LEGO» – це новий тип навчання з надзвичайно ефективними методами впливу, що соціалізують: як правило, діти працюють в групі (обговорюється і враховується думка кожної дитини).

Міністерством освіти і науки України протягом 2018 року підготовлені методичні посібники для нової української початкової школи: «Гра по-новому, навчання по-іншому» та «Шість цеглинок в освітньому просторі школи», де містяться практичні рекомендації щодо використання LEGO-технологій [2; 6].

Як відомо, застосування «LEGO» сприяє:

1. Розвитку у дітей сенсорних відчуттів, оскільки використовуються деталі різної форми, пофарбовані в основні кольори.
2. Розвитку та вдосконаленню вищих психічних функцій (пам’яті, уваги, мислення, робиться акцент на розвиток таких розумових процесів як аналіз, синтез, класифікація, узагальнення).
3. Тренування пальців кистей рук, що дуже важливо для розвитку дрібної моторики і формування каліграфічної навички письма.
4. Згуртуванню дитячого колективу, формуванню почуття симпатії один до одного, тому що діти вчаться спільно вирішувати завдання, розподіляти ролі, пояснювати один одному важливість даного конструктивного рішення.
5. Конструктивна діяльність дуже тісно пов’язана з розвитком мовлення, бо спочатку з дитиною обговорюється, що вона хоче побудувати, з яких деталей,

чому, скільки, розміри тощо; що в подальшому допомагає дитині самій визначати кінцевий результат роботи.) [3].

У LEGO-конструюванні передбачається участь батьків, які здатні вплинути на розвиток здібностей дітей і виявлення їх талантів.

LEGO – це унікальний конструктор, з деталей якого можна побудувати як звичайну вежу, висота якої буде відзначена в книзі рекордів Гіннеса, так і робота, здатного проводити виміри освітленості і температури навколишнього простору або сортувати предмети по кошиках.

У педагогіці LEGO-технологія цікава тим, що, ґрунтуючись на інтегрованих принципах, об'єднує в собі елементи гри і експериментування. Ігри LEGO тут виступають способом дослідження й орієнтації дитини в реальному світі, просторі і часі. Завдяки своїй педагогічній універсальності LEGO-технологія служить найважливішим засобом розвивального навчання.

Так, на уроках навчання грамоти доречно використовувати конструктори LEGO для побудови звукової моделі слова (знадобляться: плато; червоні, сині і зелені LEGO–цеглинки). Роботу можна організувати індивідуально або в парах. Це замінить роботу з карточками-квадратиками з картону.

Можна викласти на плато кількість голосних звуків (складів) у слові, кількість слів у реченні, кількість речень у тексті.

На уроках математики використовують LEGO, наприклад, при вивченні складу чисел до 10. Наприклад, працюючи зі складом числа 7, учень викладає на плато 3 червоних і 4 зелених цеглинки. А інший учень вибирає інше рішення завдання і викладає на своєму плато 2 червоних і 5 зелених цеглинок.

При встановленні взаємозв'язку між частинами і цілим (використовуємо плато і LEGO-цеглинки різних кольорів за кількістю частин).

У розв'язуванні задач (використовуємо плато і LEGO-цеглинки, замінюючи короткий запис завдання моделюванням). Учні замінюють відомі дані в задачі LEGO-цеглинками різних кольорів. Побудована модель дозволяє учневі вирішити задачу швидко і правильно.

При додаванні чисел із переходом через розряд (використовуємо плато і LEGO–цеглинки двох кольорів). Учні на плато пересувають LEGO-цеглинки від одного доданку до іншого, запам'ятовуючи алгоритм складання з переходом через розряд. В учнів відбувається одночасне слухове, зорове і тактильне сприйняття матеріалу.

Під час вивчення нумерації однозначних, двозначних, тризначних чисел працюємо з моделями чисел: одиниці, десятки, сотні, тисячі.

Графічний диктант (за допомогою LEGO-цеглинок у парі або індивідуально викладаємо малюнок або цифру (букву) по команді вчителя на плато). Можна виконати навіть тест (запропоновані варіанти відповідей мають відповідати кольоровим LEGO-цеглинкам; учням 1 класу буде цікаво викладати відповіді на плато кольоровими LEGO– цеглинками).

Під час роботи з конструкторами LEGO EducationWeDo в учнів початкової школи формуються всі види універсальних навчальних дій (особистісні, регулятивні, пізнавальні, комунікативні).

На заняттях з конструювання ігрова мотивація відкриває перспективу на цікаву гру, спонукає дітей до створення ігрового середовища (Н.Ф. Тарловська, Л.О. Топоркова). Виготовлені споруди та вироби діти використовують у грі, а також як подарунок, прикрасу приміщень тощо. Розуміння значущості їх виробів приносить дітям велике задоволення.

На заняттях з LEGO використовуються основні види конструювання: за зразком, за моделлю, за умовами, за найпростішим кресленням і наочними схемами, за задумом, за темою [5].

Конструювання за зразком. Полягає в тому, що дітям пропонують зразки будівель, виконаних із деталей будівельного матеріалу і конструкторів, і показують способи їх відтворення. Дана форма навчання забезпечує дітям пряму передачу готових знань, способів дій, заснована на наслідуванні. Таке конструювання важко безпосередньо пов'язувати з розвитком творчості. Конструювання за зразком, в основі якого лежить наслідувальна діяльність, –

важливий навчальний етап, де можна вирішувати завдання, що забезпечують перехід дітей до самостійної пошукової діяльності творчого характеру.

Конструювання за моделлю. Дітям у якості зразка демонструють модель, описують окремі складові її елементів. Цю модель діти мають відтворити з наявного у них будівельного матеріалу. Таким чином, у даному випадку дитині пропонують певну задачу, але не дають способу її вирішення. Конструювання за моделлю є ускладненим різновидом конструювання за зразком.

Конструювання за умовами. Не даючи дітям зразка споруди, малюнків і способів її зведення, визначають лише умови, яким споруда повинна відповідати і які, як правило, підкреслюють практичне її призначення. Завдання конструювання в даному випадку виражаються через умови і носять проблемний характер, оскільки, способів їх вирішення не дається. У процесі такого конструювання у дітей формується вміння аналізувати і на основі цього аналізу будувати практичну діяльність досить складної структури. Така форма організації навчання найбільшою мірою сприяє розвитку творчого конструювання.

Конструювання за найпростішими кресленнями і наочними схемами. Моделювальний характер самої діяльності, у якій із деталей будівельного матеріалу відтворюються зовнішні і окремі функціональні особливості реальних об’єктів, створює можливості для розвитку внутрішніх форм наочного моделювання. У результаті такого навчання у дітей формується мислення і пізнавальні здібності.

Конструювання за задумом. Володіє великими можливостями для розгортання творчості дітей та прояву їх самостійності: вони самі вирішують, що і як будуть конструювати. Дана форма – не засіб навчання дітей створенню задумів, вона лише дозволяє самостійно і творчо використовувати знання і вміння, отримані раніше.

Конструювання за темою. Дітям пропонують загальну тематику конструкцій, і вони самі створюють задуми конкретних будівель, виробів, вибирають матеріал і способи їх виконання. Ця форма конструювання дуже близька за

своїм характером конструюванню за задумом, з тією лише різницею, що задуми дітей тут обмежуються певною темою. Основна мета організації конструювання із заданої теми – актуалізація та закріплення знань і умінь, а також залучення дітей до нової тематики [5].

У процесі LEGO-конструювання діти застосовують наочні моделі.

Наочні моделі – це зображення різних предметів і явищ, де виділені і представлені в загальному вигляді і в схемах головні відносини їх компонентів, що позначені умовно. Діти самі створюють моделі в різних видах діяльності, у тому числі в конструюванні, малюванні, сюжетно-рольових іграх.

Освітня програма передбачає заняття, що розвивають здатність дітей до конструювання: знайомство дітей із просторовими взаємозв'язками, логіка, конструювання, математика. Творча, не рутинна діяльність, спонукає кожну дитину, змушує її думати, оскільки вона пов'язана зі створенням нового, відкриттям нового знання і своїх власних незвіданих здібностей. Це дуже сильний і дієвий стимул до занять LEGO конструюванням, до прикладення зусиль, спрямованих на подолання виникаючих труднощів при створенні виробу. Якщо діяльність дитини знаходиться в зоні оптимальної складності, тобто на межі можливостей, то вона розвиває його здібності, максимально використовуючи зону потенційного розвитку. Діяльність, що знаходиться в межах, що не досягають оптимальної зони труднощів, набагато менше розвиває здібності дитини. Якщо конструювання дуже просте для дитини, то вона лише реалізує, використовує ті здібності, які у неї вже є; якщо завдання занадто складне, практично нездійсненне для дитини, то це не формує нові вміння та навички. Тому необхідно підтримувати інтерес дитини до конструювання за допомогою мотивації, що перетворює мету діяльності в актуальну потребу.

Розвиток обдарованості дітей за допомогою LEGO – це, звичайно, само по собі конструювання, за допомогою якого діти вчаться вибирати відповідні деталі, створювати моделі, вони дізнаються багато нового.

Виховна і розвивальна діяльність із конструкторами LEGO сприяє розвитку просторового мислення, оскільки об'ємне конструювання набагато складніше

викладання моделей на площині. Дитина при цьому приділяє увагу не тільки загальному вигляду створюваної конструкції, але і кожній її деталі. Поряд із цим, діти знайомляться з просторовими показниками: симетричність і асиметричність. Учні в процесі цієї діяльності розвивають математичні здібності, коли перераховують деталі, кріплення на пластині або блоці, коли обчислюють потрібну кількість деталей і їх довжину [5].

Також LEGO-конструювання позитивно впливає на розвиток мовлення: діти ставлять питання дорослим про різні об'єкти та явища. Це розвиває навички комунікації. Одна з головних цілей LEGO-конструювання – навчити дітей працювати разом і ефективно. Адже сьогодні спільне освоєння знань і розвиток умінь, а також інтерактивна взаємодія потрібна як ніколи раніше. Під час групової роботи діти не просто спілкуються, вони обмінюються порадами, як закріпити деталі, обмінюються деталями, а також можуть об'єднати свої моделі для створення загальної масштабної конструкції [3].

Важливо організувати умови, за яких учасники могли б спільно вирішувати проблеми, спілкуючись і радячись один із одним, а також вчитися на помилках. Перед початком заняття йде обговорення того, що саме зараз буде моделюватися, яке значення має та чи інша конструкція, чи може вона бути помічником людини. У дітей при цьому відбувається розвиток соціальних навичок: ініціативність, самостійність, взаєморозуміння, які так необхідні при взаємодії з іншими дітьми [3].

Ще одним важливим напрямком розвитку обдарованості дітей є формування і розвиток художньо-естетичних навичок. Ця мета також легко може бути досягнута в LEGO-конструюванні при оформленні та перетворенні готових моделей, коли для формування остаточного способу вже використовується не лише конструктор, а й папір, олівці, картон, а також інші матеріали. Роль батьків також важлива в розвитку обдарованості. LEGO-конструювання істотно впливає на розвиток здібностей дітей і сприяє виявленню їх талантів. У початковій школі проводяться тематичні конкурси з конструювання з LEGO: діти разом із батьками створюють конструкції на певну тему (День міста,

наприклад), розповідають потім, що вони зробили, як виникла ідея тощо. Для батьків корисно проводити відкриті заходи, де б вони могли побачити, як саме організовуються заняття з конструювання з LEGO, як вони можуть допомогти своїй дитині в створенні та програмуванні моделей. Також вони зможуть отримати консультацію педагога, або вони самі можуть порекомендувати, як поліпшити модель [4].

Отже, LEGO-конструювання та робототехніка дозволяють впроваджувати інформаційні технології в освітній процес початкової школи, допомагають учням опановувати елементами комп'ютерної грамотності, вміннями і навичками роботи з сучасними технічними засобами. Розвиток здібностей до конструювання активізує розумові процеси дитини, народжує інтерес до творчого вирішення поставлених завдань, винахідливості і самостійності, ініціативності, прагнення до пошуку нового і оригінального, а значить, сприяє розвитку обдарованості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Polevikova O., Shvets T. The child developing with the use of lego // Kontynent europejski wobek wyzman wspolczesnosci, Tom 3, R.Kordonski, A. Kordonska, L.Muszynski (red.), Lwowski Uniwersytet im.Iwana Franki, Lwow-Olsztyn 2018, s.353 – 369.

2. Гра по-новому, навчання по-іншому : [метод. пос.] / упорядник Оксана Рома. – The LEGO Foundation, 2018. – 44 с.

3. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Основи робототехніки в дошкіллі. Частина 1. / О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа». 2018. – 77 с.

4. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Презентация «Основ робототехники в дошкольном образовательном пространстве» // Материалы IX Междунар. научно-практ. семинара «Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы» 23 марта 2018 г. г.Барановичи, Респ. Беларусь / М-во образования Респ.Беларусь, учреждение образования «Барановичский государственный университет»; фак.педагогики и психологии;

каф.дошк.образования и технологий; гл.ред.: Н.Г,Дубешко. – Барановичи: ИП Хохол Е.Г., 2018. – С.246-248.

5. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Основи робототехніки в дошкіллі. Частина 2. / О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа». 2018. – 92 с.

6. Шість цеглинок в освітньому просторі школи : [метод. пос.] / упорядник Оксана Рома. – The LEGO Foundation, 2018. – 32 с.

УДК 621.873.01

ВДОСКОНАЛЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО МЕТОДУ АНАЛІЗУ ВИМУШЕНИХ КОЛИВАНЬ ЕЛЕМЕНТІВ МОСТОВИХ КРАНІВ У ПРОЦЕСАХ ЇХ (ОПТИМАЛЬНОГО) ПУСКУ ПІД ВПЛИВОМ ШВИДКОЗМІННИХ СИЛ З УРАХУВАННЯМ КОНЦЕПЦІЇ КОМПЛЕКСНОГО ВНУТРІШНЬОГО ТЕРТЯ Е.С. СОРОКІНА. ІІ.

Човнюк Юрій Васильович

к.т.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: Запропонований вдосконалений універсальний метод аналізу вимушених коливань елементів мостових кранів у процесах їх оптимального (у сенсі мінімізації відносного динамічного коефіцієнта при нестаціонарних коливаннях) пуску/гальмування під впливом швидкозмінних сил з урахуванням концепції комплексного внутрішнього тертя Е.С. Сорокіна. Універсальність методу аналізу досягнута шляхом використання підходу Л.Д. Ландау, який полягає у введенні спеціальної комплексної змінної, що враховує одночасно швидкість руху та переміщення маси крана. Для оптимізації режимів пуску механічної системи застосовані методи класичного варіаційного числення, рівняння Ейлера-Пуассона.

Ключові слова: вдосконалення, універсальність, метод, аналіз, вимушені коливання, мостові крани, оптимізація, пуск, гальмування, швидкозмінні сили, концепція Е.С. Сорокіна, комплексне внутрішнє тертя, комплексний модуль пружності.

Відомо [1], що рівняння руху системи «вантажний візок – канат – вантаж» може бути подане (для двомасової моделі мостового крана) у вигляді:

$$\ddot{x} + \omega^2 \cdot x = \frac{1}{m} \cdot F(t), \qquad (1)$$

де x – горизонтальне переміщення вантажу відносно рухомої точки підвісу; ω – частота власних маятникових коливань вантажу відносно крану у період розгону/гальмування:

$$\omega = \sqrt{\frac{(m_1 + m_2) \cdot g}{m_1 \cdot H}}, \qquad (2)$$

де: H – довжина канату; $g = 9{,}81 м/c^2$ – прискорення вільного падіння; $F(t)/m = (P - W)/m_1$; P – сумарне тягове зусилля приводних коліс візка; W – сила опору пересуванню візка; m_1 – маса вантажного візка; m_2 – маса вантажу; t – час.

1. Метод аналізу вимушених коливань кранової системи за Л.Д. Ландау [2].

Рівняння руху (1) може бути проінтегроване у загальному виді за довільної вимушеної сили $F(t)$ [2]. Для цього перепишемо його у вигляді:

$$\frac{d}{dx}(\dot{x} + i\omega x) - i\omega \cdot (\dot{x} + i\omega x) = \frac{1}{m} \cdot F(t), \;\; i^2 = -1, \qquad (3)$$

або

$$\frac{d\xi}{dt} - i\omega \cdot \xi = \frac{1}{m} \cdot F(t), \qquad (4)$$

де введена комплексна величина

$$\xi = \dot{x} + i\omega x. \qquad (5)$$

(Крапка над символом означає диференціювання цієї величини по часу t).

Рівняння (4) вже не другого, а першого порядку. Без правої частини його розв'язок був би $\xi(t) = A \cdot \exp(i\omega t)$ з постійною A. Користуючись загальним правилом, шукаємо розв'язок неоднорідного рівняння у вигляді $\xi(t) = A(t) \cdot \exp(i\omega t)$ й для функції $A(t)$ отримаємо рівняння:

$$\dot{A}(t) = \frac{1}{m} \cdot F(t) \cdot \exp(-i\omega t). \qquad (6)$$

Інтегруючи його, матимемо розв'язок рівняння (5) у вигляді:

$$\xi(t) = \exp(i\omega t) \cdot \left\{ \int_0^t \frac{1}{m} \cdot F(t') \cdot \exp(-i\omega t') dt' + \xi_0 \right\}, \qquad (7)$$

де постійна інтегрування ξ_0 обрана таким чином, щоб представляти собою значення ξ у момент $t=0$. Це і є шуканий загальний розв'язок; функція $x(t)$ дається наступним виразом:

$$x(t)=\mathrm{Im}\,\xi(t)/(i\omega), \tag{8}$$

а функція $\dot{x}(t)$:

$$\dot{x}(t)=\mathrm{Re}\,\xi(t). \tag{9}$$

2. Перехід через резонанс системи з одним степенем вільності руху при врахуванні сил тертя по способу Е.С. Сорокіна [3].

При переході через резонанс кранової системи з одним степенем вільності руху за врахування сил тертя по способу Е.С. Сорокіна [3] може бути розглянутий так, як і у [4]. Як відомо, у цьому випадку зв'язок між напруженням і відносною деформацією має кілька форм запису. Ми застосуємо комплексну форму, як найбільш зручну. Будемо використовувати диференціальне рівняння типу:

$$\ddot{x}+\omega^2\cdot\left(1\pm i\cdot\frac{\psi}{2\pi}\right)\cdot x=\tilde{F}(t), \tag{10}$$

де: $\tilde{F}(t)$ – деяка вимушена сила, діюча на одиницю маси системи; ψ – загально прийнятне позначення коефіцієнта поглинання енергії коливань крановою системою. (Зазначимо, що $\tilde{F}(t)\equiv F(t)/m\equiv(P-W)/m_1$).

Користуючись методикою наведеного вище, у попередньому пункті дослідження, з (6) можна отримати:

$$\frac{d\tilde{\xi}}{dt}-i\omega\cdot\left(1+i\cdot\frac{\psi}{2\pi}\right)^{1/2}\cdot\tilde{\xi}=\frac{1}{m}\cdot F(t). \tag{11}$$

Значення ψ зазвичай невелике у порівнянні з одиницею [3,5,6]. Тому можна покласти:

$$\left(1+i\cdot\frac{\psi}{2\pi}\right)^{1/2}\approx 1+i\cdot\frac{\psi}{4\pi}. \tag{12}$$

Тоді рівняння (11) набуває вигляду:

$$\frac{d\tilde{\xi}}{dt}-i\omega\cdot\left(1+i\cdot\frac{\psi}{4\pi}\right)\cdot\tilde{\xi}=\frac{1}{m}\cdot F(t). \tag{13}$$

Введемо позначення: $\omega^*=\omega\cdot\left(1+i\cdot\frac{\psi}{4\pi}\right)$. Тоді (13) можна подати наступним чином:

$$\frac{d\tilde{\xi}}{dt} - i\omega^* \cdot \tilde{\xi} = \frac{1}{m} \cdot F(t), \quad \tilde{\xi} = \dot{\tilde{x}} + i\omega^* \cdot \tilde{x}. \tag{14}$$

Проводячи перетворення, аналогічні наведеним у п. 1 дослідження, отримаємо наступний розв'язок (14):

$$\tilde{\xi}(t) = \exp(i\omega^* \cdot t) \cdot \left\{ \int_0^t \frac{1}{m} \cdot F(t') \cdot \exp(-i\omega^* \cdot t') dt' + \tilde{\xi}_0 \right\}, \tag{15}$$

де постійна інтегрування $\tilde{\xi}_0$ обрана таким чином, щоб представляти собою значення $\tilde{\xi}$ (15) у момент $t = 0.$ Це і є шуканий загальний розв'язок; функція $\tilde{x}(t)$ дається наступним виразом ($\tilde{\xi}_0 \equiv 0$):

$$\tilde{x}(t) = \mathrm{Im}\left(\tilde{\xi}(t)\right)/(i\omega^*), \tag{16}$$

а функція $\dot{\tilde{x}}(t)$:

$$\dot{\tilde{x}}(t) = \mathrm{Re}\left(\tilde{\xi}(t)\right). \tag{17}$$

Визначимо закони руху $\tilde{x}(t)$ крана при нульових початкових умовах: $\tilde{\xi}\big|_{t=0} = 0.$

3. Розрахунок оптимальних режимів пуску/гальмування кранової системи.

3.1. Закон зміни $F(t),$ що задовольняє певним умовам гладкості.

Зазвичай при пуску кранів мостового типу використовується закон $F(t)$ типу: $F(t) = F_0 = const.$

Використовуючи формули (15) – (17) для цього випадку маємо:

$$\begin{cases} \tilde{x}(t) = \dfrac{1}{(i\omega^*)} \cdot \mathrm{Im}\left\{ \dfrac{F_0}{m \cdot (\omega^*)^2} \cdot (1 - \cos(\omega^* \cdot t)) \right\} = \dfrac{1}{(i\omega^*)} \cdot \mathrm{Im}\left\{ \dfrac{2F_0}{m \cdot (\omega^*)^2} \cdot \sin^2\left(\dfrac{\omega^* \cdot t}{2} \right) \right\}; \\ \dot{\tilde{x}}(t) = \mathrm{Re}\left\{ \dfrac{F_0}{m \cdot \omega^*} \cdot \sin(\omega^* \cdot t) \right\}. \end{cases} \tag{18}$$

Якщо залежність $F(t)$ має у процесі пуску вид:

$$F(t) = \begin{cases} F_0 \cdot \dfrac{t}{T}, & 0 < t \le T; \\ F_0, & t \ge T, \end{cases} \tag{19}$$

тоді маємо:

$$\tilde{x}(t) = \frac{1}{(i\omega^*)} \cdot \mathrm{Im}\begin{cases} \tilde{x}_1(t), & 0 < t \le T; \\ \tilde{x}_2(t), & t \ge T; \end{cases}; \quad \dot{\tilde{x}}(t) = \mathrm{Re}\begin{cases} \tilde{x}_1(t), & 0 < t \le T; \\ \tilde{x}_2(t), & t \ge T; \end{cases}, \tag{20}$$

де:

$$\tilde{x}_1(t)=\frac{F_0}{m\cdot T\cdot(\omega^*)^3}\cdot(\omega^*\cdot t-\sin(\omega^*\cdot t));\ \ \dot{\tilde{x}}_1(t)=\frac{F_0\cdot(1-\cos(\omega^*\cdot t))}{m\cdot T\cdot(\omega^*)^2}=\frac{2F_0\cdot\sin^2\left(\frac{\omega^*\cdot t}{2}\right)}{m\cdot T\cdot(\omega^*)^2};\qquad(21)$$

$$\begin{cases}\tilde{x}_2(t)=C_1\cdot\cos[\omega^*\cdot(t-T)]+C_2\cdot\sin[\omega^*\cdot(t-T)]+\dfrac{F_0}{m\cdot(\omega^*)^2};\\ \dot{\tilde{x}}_2(t)=-\omega^*\cdot C_1\cdot\sin[\omega^*\cdot(t-T)]+\omega^*\cdot C_2\cdot\cos[\omega^*\cdot(t-T)],\end{cases}\qquad(22)$$

де:

$$C_1=-\frac{F_0}{m\cdot T\cdot(\omega^*)^3}\cdot\sin(\omega^*\cdot T);\ \ C_2=\frac{F_0}{m\cdot T\cdot(\omega^*)^3}\cdot(1-\cos(\omega^*\cdot T)).\qquad(23)$$

Умова, за якої коливання у випадку $F(t)$ (19) відсутні при $t>T,$ має вид:

$$|\omega^*|\cdot T=2\pi\cdot n,\ \ n=1,2,3,...,\ \ |\omega^*|=\omega\cdot\sqrt{1+\frac{\psi^2}{16\pi^2}}\approx\omega\cdot(1+\frac{\psi^2}{32\pi^2}).\qquad(24)$$

У реальній ситуації (для уточнених розрахунків режиму пуску) слід мінімізувати або зовсім знищити небажані коливання вантажу на канаті, а режим пуску реалізувати для $F(t)$ типу (19). При цьому слід $F(t)$ задовольняти певним умовам гладкості, котрі знижують суттєво виникаючі коливання. Використаємо ці міркування тільки для закону $F(t)$ (не враховуючи умов гладкості для закону $\tilde{x}(t)$ та його похідних по часу t).

Нехай потрібно встановити закон $F(t)$ при пуску кранової системи, який задовольняє наступним умовам гладкості):

$$F(0)=0;\ \ F(T)=F_0;\ \ \dot{F}(0)=0;\ \ \dot{F}(T)=0.\qquad(25)$$

Закон $F(t),$ який задовольняє умовам (25), розшукуємо серед функцій типу (сплайни по часу t третього порядку):

$$F(t)=a_0+a_1\cdot t+a_2\cdot t^2+a_3\cdot t^3.\qquad(26)$$

З першої та третьої умов (25) знаходимо: $a_0=0,\ a_1=0.$ Друга й четверта умови (25) визначають коефіцієнти a_2 та a_3 наступним чином:

$$a_2=3\cdot F_0\cdot\frac{1}{T^2};\ \ a_3=-\frac{2F_0}{T^3}.\qquad(27)$$

Отже, шуканий закон $F(t),$ що задовольняє умовам гладкості (25), має вид:

$$F(t)=3\cdot F_0\cdot\frac{t^2}{T^2}-2\cdot F_0\cdot\frac{t^3}{T^3}.\qquad(28)$$

Слід зазначити, що точка перегину $F(t)$ у (28) лежить всередині інтервалу $0<t<T$ і задовольняє умовам:

$$\ddot{F}(t^*)=0 \Rightarrow t^*=T/2. \tag{29}$$

Знаючи $F(t)$ з (28), потім використовуємо співвідношення (16) та (17) для визначення $\tilde{x}(t)$ й $\hat{\tilde{x}}(t)$.

Взагалі кажучи, рівняння типу (6) є наближеним. Відповідне гіпотезі Е.С. Сорокіна диференціальне рівняння коливань (кранової) механічної системи з одним степенем вільності руху має вид [7]:

$$\ddot{x}^*+(k^*)^2\cdot x^*=\frac{F(t)}{m}, \tag{30}$$

де:

$$k^*=k\cdot(1+i\alpha),\ \ k=\frac{k_0}{\sqrt{1+\alpha^2}},\ \ k_0=\sqrt{\frac{c}{m}},\ \ i^2=-1, \tag{31}$$

а $\alpha=\gamma/2,\ \gamma-$коефіцієнт внутрішнього тертя за половину періоду $(T/2)$ власних коливань (кранової) механічної системи $(T=2\pi/k_0),\ c-$жорсткість системи. Тому для дійсних величин $x(t)$ (зірочками позначені комплексні величини) маємо більш точне (ніж (6)) диференціальне рівняння, яке враховує недосконалу пружність системи [8]:

$$\ddot{x}+\frac{\omega^2}{\left(1+\alpha^2\right)}\cdot x=\frac{F(t)}{m}, \tag{32}$$

де $\omega^2\equiv k_0{}^2$.

3.2. Визначимо, користуючись (32), закон зміни $F(t)$ при пуску кранової системи, який задовольняє певним умовам гладкості (самої функції $F(t)$ та похідних по часу $x(t)$ вищого порядку).

З рівняння (32) маємо:

$$\ddot{x}=\frac{F(t)}{m}-\frac{\omega^2}{(1+\alpha^2)}\cdot x. \tag{33}$$

Послідовно диференціюючи (33) по t двічі маємо:

$$\dddot{x}=\frac{dF(t)}{mdt}-\frac{\omega^2}{(1+\alpha^2)}\cdot\dot{x};\ \ x^{(IV)}=\frac{d^2F(t)}{mdt^2}-\frac{\omega^2}{(1+\alpha^2)}\cdot\ddot{x}. \tag{34}$$

Якщо при пуску виконуються початкові умови:

$$x\big|_{t=0}=0;\ \ \dot{x}\big|_{t=0}=0, \tag{35}$$

тоді для (33) маємо:

$$\left\{F(t)\big|_{t=0}=0;\ \ x\big|_{t=0}=0\right\}\Rightarrow \ddot{x}\big|_{t=0}=0. \tag{36}$$

Для першого рівняння (34) маємо:

$$\left\{\left.\frac{dF(t)}{dt}\right|_{t=0}=0;\ \ \dot{x}\big|_{t=0}\right\}\Rightarrow \ddot{x}\big|_{t=0}=0. \tag{37}$$

При цьому для другого рівняння (34) маємо:

$$\left\{\ddot{x}\big|_{t=0}=0;\ \ \left.\frac{d^2F(t)}{dt^2}\right|_{t=0}=0\right\}\Rightarrow x^{(IV)}\Big|_{t=0}=0. \tag{38}$$

При $t=T$:

$$\left\{F(t)\big|_{t=T}=F_0;\ \ x\big|_{t=T}=x_T=L;\ \ \ddot{x}\big|_{t=T}=0\right\}\Rightarrow \frac{F_0}{m}=\frac{\omega^2 L}{(1+\alpha^2)}\Rightarrow F_0=\frac{m\omega^2 L}{(1+\alpha^2)}, \tag{39}$$

де $L-$ відстань, яку проходить вподовж рейкового шляху вантажний візок мостового крану за термін часу $t=T$.

$$\left\{\dot{x}\big|_{t=T}=V;\ \ \ddot{x}\big|_{t=T}=0\right\}\Rightarrow \left.\frac{dF(t)}{dt}\cdot\frac{1}{m}\right|_{t=T}=\frac{\omega^2\cdot V}{(1+\alpha^2)}, \tag{40}$$

де $V-$швидкість рівномірного руху візка після закінчення терміну $t=T$ (тобто після закінчення перехідного процесу щодо функції $F(t)$).

$$\left\{x^{(IV)}\Big|_{t=T}=0;\ \ \ddot{x}\big|_{t=T}=0\right\}\Rightarrow \frac{1}{m}\cdot\left.\frac{d^2F(t)}{dt^2}\right|_{t=T}=0. \tag{41}$$

Остаточно, для визначення функції $F(t)$ маємо наступні умови:

$$\begin{cases} F(t)\big|_{t=0};\ \ \left.\dfrac{dF(t)}{dt}\right|_{t=0}=0;\ \ \left.\dfrac{d^2F(t)}{dt^2}\right|_{t=0}=0; \\ F(t)\big|_{t=T}=F_0;\ \ \dfrac{1}{m}\cdot\left.\dfrac{dF(t)}{dt}\right|_{t=T}=\dfrac{\omega^2}{(1+\alpha^2)}\cdot V;\ \ \left.\dfrac{d^2F(t)}{dt^2}\right|_{t=T}=0. \end{cases} \tag{42}$$

При виконанні умов (42) забезпечена висока якість руху (його гладкість) у процесі пуску крана, як на початку руху: $x\big|_{t=0}=\dot{x}\big|_{t=0}=\ddot{x}\big|_{t=0}=0,$ так і у його стабілізаційній (усталеній) фазі, коли:

$$x\big|_{t=T} = L;\ \ \dot{x}\big|_{t=T} = V;\ \ \ddot{x}\big|_{t=T} = \dddot{x}\big|_{t=T} = x^{(IV)}\Big|_{t=T} = 0.$$

Функцію $F(t)$, що задовольняє умовам (42), шукаємо у вигляді:

$$F(t) = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2 + a_3 \cdot t^3 + a_4 \cdot t^4 + a_5 \cdot t^5. \qquad (43)$$

З перших трьох умов (42) маємо:

$$a_0 = a_1 = a_2 = 0. \qquad (44)$$

Для коефіцієнтів a_3, a_4, a_5 маємо наступну систему рівнянь:

$$\begin{cases} a_3 \cdot T^5 + a_4 \cdot T^4 + a_5 \cdot T^5 = F_0; \\ 3a_3 \cdot T^2 + 4a_4 \cdot T^3 + 5a_5 \cdot T^4 = m \cdot \dfrac{\omega^2 \cdot V}{(1+\alpha^2)}; \\ 6a_3 \cdot T + 12a_4 \cdot T^2 + 20a_5 \cdot T^3 = 0. \end{cases} \qquad (45)$$

Ця система лінійних відносно невизначених коефіцієнтів рівнянь легко розв'язується за допомогою правила Крамера.

Таким чином, шуканий вираз для $F(t)$ має вид:

$$F(t) = a_3 \cdot t^3 + a_4 \cdot t^4 + a_5 \cdot t^5. \qquad (46)$$

3.3. Знайдемо функцію $F(t)$, яка задовольняє наступним умовам гладкості, що визначають режим гальмування кранової системи (зі зниженим рівнем коливань):

$$F\big|_{t=0} = F_0;\ \ F\big|_{t=T} = 0;\ \ \left.\frac{dF}{dt}\right|_{t=0} = 0;\ \ \left.\frac{dF}{dt}\right|_{t=T} = 0. \qquad (47)$$

Закон $F(t)$, який задовольняє умовам (47) розшукуємо у вигляді сплайну третього порядку по t:

$$F(t) = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2 + a_3 \cdot t^3. \qquad (48)$$

З першої та третьої умов (47) знаходимо:

$$a_0 = F_0;\ \ a_1 = 0. \qquad (49)$$

Друга й четверта умови (47) визначають коефіцієнти a_2 та a_3 наступним чином:

$$a_2 = -\frac{3F_0}{T^2};\ \ a_3 = \frac{2F_0}{T^3}. \qquad (50)$$

Таким чином, шуканий закон для $F(t)$ у режимі гальмування кранової системи, який задовольняє умовам гладкості руху (47) має вид:

$$F(t) = F_0 - \frac{3F_0}{T^2} \cdot t^2 + \frac{2F_0}{T^3} \cdot t^3. \qquad (51)$$

Знаючи $F(t)$ з (51), потім використовуємо співвідношення (16) та (17) для визначення $\tilde{x}(t)$ й $\hat{\tilde{x}}(t)$. (Зазначимо, що у цьому випадку у співвідношенні (15) $\tilde{\xi}_0 = V$).

3.4. Визначимо закон руху $x(t)$, за якого мінімізується відносний коефіцієнт динамічності при гальмуванні кранової системи.

Критерій якості шуканого режиму гальмування може бути поданий у наступній формі:

$$\left\{ \frac{1}{t_г} \cdot \int_0^{t_г} [x(t)]^2 dt \right\}^{1/2} \Rightarrow \min, \qquad (52)$$

де $t_г$ – тривалість гальмування механічної системи до її повної зупинки. Використовуючи рівняння (32), критерій якості такого руху при гальмуванні крану до повної зупинки визначається таким чином:

$$\left\{ \frac{(1+\alpha^2)}{t_г \cdot \omega^4} \cdot \int_0^{t_г} \left[\frac{F(t)}{m} - \ddot{x}(t) \right]^2 dt \right\}^{1/2} \to \min. \qquad (53)$$

Необхідною умовою реалізації критерію (53) є рівняння Ейлера-Пуассона виду:

$$x^{(IV)} = \frac{\ddot{F}(t)}{m}, \quad \ddot{F}(t) = d^2F(t)/dt^2. \qquad (54)$$

Загальний розв'язок (54) шукаємо у вигляді:

$$x(t) = b_0 + b_1 \cdot t + b_2 \cdot t^2 + b_3 \cdot t^3 + \Phi(t) + \tilde{C}_1 \cdot t + \tilde{C}_2, \qquad (55)$$

де:

$$\Phi(t) = \int_0^t dt' \int_0^{t'} F(\tau) d\tau. \qquad (56)$$

Невизначені константи, що входять до (55) $b_0, b_1, b_2, b_3, \tilde{C}_1, \tilde{C}_2$ можна знайти з наступних умов:

$$x\big|_{t=0} = 0; \ \dot{x}\big|_{t=0} = V; \ \ddot{x}\big|_{t=0} = 0; \ x\big|_{t=t_г} = L_г; \ \dot{x}\big|_{t=t_г} = 0; \ \ddot{x}\big|_{t=t_г} = 0, \qquad (57)$$

де V – початкова швидкість руху крана, $L_г$ – його гальмівний шлях до повної зупинки. Тоді для зазначених констант маємо наступні співвідношення:

$$\begin{cases} b_0 + \Phi(0) + \tilde{C}_2 = 0;\ \ b_1 + \dot{\Phi}(0) + \tilde{C}_1 = V;\ \ 2b_2 + \ddot{\Phi}(0) = 0; \\ b_0 + b_1 \cdot t_г + b_2 \cdot t_г{}^2 + b_3 \cdot t_г{}^3 + \Phi(t_г) + \tilde{C}_1 \cdot t_г + \tilde{C}_2 = L_г; \\ b_1 + 2b_2 \cdot t_г + 3b_3 \cdot t_г{}^2 + \dot{\Phi}(t_г) + \tilde{C}_1 = 0;\ \ 2b_2 \cdot t_г + 6b_3 \cdot t_г + \ddot{\Phi}(t_г) = 0. \end{cases} \quad (58)$$

З системи лінійних рівнянь (58) для невизначених коефіцієнтів розв'язку (55) у процесі гальмування, що відповідає критерію якості руху (52), (53), за правилом Крамера можна визначити ці коефіцієнти.

Якщо необхідно реалізувати режим пуску кранової системи, який задовольняє критерію якості руху:

$$\left\{ \frac{1}{t_П} \cdot \int_0^{t_П} [x(t)]^2 dt \right\}^{1/2} \to \min, \quad (59)$$

де $t_П$ – тривалість пуску механічної системи крана, то відповідний закон $x(t)$ слід шукати у вигляді:

$$x(t) = \bar{b}_0 + \bar{b}_1 \cdot t + \bar{b}_2 \cdot t^2 + \bar{b}_3 \cdot t^3 + \bar{\Phi}(t) + \tilde{\tilde{C}}_1 \cdot t + \tilde{\tilde{C}}_2, \quad (60)$$

де: $\bar{\Phi}(t) \equiv \Phi(t)$, а невизначені коефіцієнти розв'язку $x(t)$ (58), який реалізує мінімальне значення відносного коефіцієнту динамічності системи при нестаціонарних її коливаннях, можна знайти, використавши наступні початкові/кінцеві умови руху системи, працюючої у режимі пуску:

$$x\big|_{t=0} = 0;\ \ \dot{x}\big|_{t=0} = 0;\ \ \ddot{x}\big|_{t=0} = 0;\ \ \dot{x}\big|_{t=t_П} = \bar{V};\ \ \ddot{x}\big|_{t=t_П} = 0;\ \ \dddot{x}\big|_{t=t_П} = 0, \quad (61)$$

де $\bar{V}$ – швидкість усталеного руху крана в кінці пуску при $t \ge t_П$.

Для невизначених коефіцієнтів розв'язку (60) маємо наступні співвідношення:

$$\begin{cases} \bar{b}_0 + \bar{\Phi}(0) + \tilde{\tilde{C}}_2 = 0;\ \ \bar{b}_1 + \dot{\bar{\Phi}}(0) + \tilde{\tilde{C}}_1 = 0;\ \ 2\bar{b}_2 + \ddot{\bar{\Phi}}(0) = 0; \\ \bar{b}_1 + 2\bar{b}_2 \cdot t_П + 3\bar{b}_3 \cdot t_П{}^2 + \bar{\Phi}(t_П) + \tilde{\tilde{C}}_1 = \bar{V};\ \ 2\bar{b}_2 + 6\bar{b}_3 \cdot t_П + \ddot{\bar{\Phi}}(t_П) = 0;\ \ 6\bar{b}_3 + \dddot{\bar{\Phi}}(t_П) = 0. \end{cases} \quad (62)$$

З системи лінійних рівнянь відносно коефіцієнтів розв'язку (60) за правилом Крамера легко знайти ці коефіцієнти.

Використовуючи рівняння (33), сам коефіцієнт β (відносний коефіцієнт динамічності при нестаціонарних коливаннях кранової системи) можна знайти зі співвідношення:

а) при оптимальному пуску системи –

$$\beta(t)=\frac{|x(t)|\cdot(1+\alpha^2)}{[F(0)/m]\cdot\omega^2},\ \ t\in[0,t_{\Pi}], \tag{63}$$

а $x(t)$ визначається співвідношеннями (60) – (62);

б) при оптимальному гальмуванні системи –

$$\beta(t)=\frac{|x(t)|\cdot(1+\alpha^2)}{[F(0)/m]\cdot\omega^2},\ \ t\in[0,t_{г}], \tag{64}$$

а $x(t)$ визначається співвідношеннями (55) – (58).

Для того, щоб реалізувати на практиці оптимальні режими пуску/гальмування кранів мостового типу, котрі задовольняють критеріям якості руху (52), (53), (59), слід використовувати мехатронні системи управління приводами вказаних кранів, оскільки інтервали часу t_{Π} й $t_{г}$ доволі невеликі й обчислюються кількома секундами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лобов Н.А. Динамика грузоподъёмных кранов. – М.: Машиностроение, 1987. 160с.

2. Ландау Л.Д., Лифшиц Е.М. Теоретическая физика. Т. 1. Механика. – М.: Наука, 1965. 204с.

3. Сорокин Е.С. Метод учёта неупругого сопротивления материала при расчёте конструкций на колебания. – В кн.: Исследования по динамике сооружений. М.: Госстройиздат, 1951.

4. Голоскоков Е.Г., Филиппов А.П. Нестационарные колебания механических систем. – К.: Наукова думка, 1966. 336с.

5. Пономарёв С.Д., Бидерман В.Л. и др. Расчёты на прочность в машиностроении. Т. III. – М.: Машгиз, 1959.

6. Сорокин Е.С. Динамический расчёт несущих конструкций зданий. – М.: Госстройиздат, 1956.

7. Кочнева Л.Ф. Внутреннее трение в твёрдых телах при колебаниях. – М.: Наука, 1979. 96с.

8. Сорокин Е.С. К теории внутреннего трения при колебаниях упругих систем. – М.: Госстройиздат, 1960. 132с.

УДК 373.5.091.32:53]:004.9

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Чичкало Юрій Володимирович
Вчитель
фізики Краснопільського навчально-виховного комплексу I-II ступенів
Уманського району, Черкаської області
слухач курсів підвищення кваліфікації вчителів фізики
фізико-математичного факультету
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

Анотація: В статті іде мова про використання електронних засобів навчання під час підготовки та проведення уроків фізики, а саме застосування мультимедільного підручника, відеофрагментів та наведені приклади бесід з учнями на уроках фізики на їх основі.

Ключові слова: мультимедіа, мультимедійний підручник, електронні енциклопедії, інтерактивні завдання з фізики, презентації з фізики, відео фрагменти, електронні засоби навчання, інформаційні технології, розвиток мислення, евристична бесіда, Інтернет мережі, відеофільми.

Сьогодення потребує від сучасного вчителя застосування найефективніших засобів навчання у школі. Вирішенням цієї проблеми є використання нових методів та прийомів навчання, а саме, застосування інформаційних технологій під час проведення уроків фізики. Використання комп'ютера на уроці фізики дає можливість для широкого спектру дій як з боку вчителя так і з боку учнів. Вчитель, готуючись до уроку, може використовувати різноманітні віртуальні джерела мережі Інтернету це: електронні енциклопедії, відеоролики фізичних досліджень, відеофільми про фізичні явища, відеофільми дослідів тощо. У свою

чергу, учні готуючись до уроку, можуть користуватись не тільки матеріалом підручника, а і інформацією Інтернету: електронними енциклопедіями, електронними довідниками для більш глибшого вивчення дисципліни. Безумовно, при підготовці до уроку фізики вчителю необхідно ретельно підбирати матеріал. Іноді неможливо обійтись без відео демонстраційного експерименту, який і приходить на допомогу вчителю, особливо сільської школи, коли в кабінеті фізики недостатньо необхідного обладнання. Навіть, коли в кабінеті фізики немає комп'ютера, вчитель може використовувати електронні засоби навчання, застосовуючи звичайний ноутбук.

При підготовці до уроків вчителям дуже часто доводиться звертатись до Інтернету, щоб знайти необхідну інформацію, яка зацікавить дітей та урізноманітнить стандартний урок. При вивченні інформаційного матеріалу, який пропонується для вчителів, я звернув увагу на мультимедійний підручник «Нова фізика 8 клас» розроблений відповідно до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів та рекомендований Міністерством освіти та науки України [2]. Він зацікавив мене стислою і ілюстрованою інформацією, яку можна використовувати на уроці під час вивчення нового матеріалу за допомогою демонстрації на комп'ютері. В цьому підручнику до кожного уроку підібраний відеоматеріал, який озвучений українською мовою. Наприклад, до уроку фізики 8 клас «Питома теплоємність речовини» пропонуються відеоролики за такими підтемами: «Кількість теплоти», «Питома теплоємність», «Розрахунок кількості теплоти», «Рівняння теплового балансу», «Витрати енергії», «Калориметр», «Термометр», «Це варто знати», «Зміна енергії і робота». «Висновки», «Нові поняття», «Перевірте себе». Зрозуміло, що весь урок вивчення нового матеріалу не можливо побудувати на інформації з мультимедійного підручника. Але використання декілька елементів відео на уроці (10-15 хв) і проведення евристичної бесіди з учнями після перегляду запропонованого відеоматеріалу приносить позитивні результати під час вивчення нової теми. Застосовуючи мультимедійний підручник, діти краще сприймають матеріал, мають можливість проаналізувати подану інформацію,

виявляють інтерес навіть до складних тем, мають змогу зробити записи у зошиті, побачити фізичні явища, які неможливо показати в фізичному кабінеті, наприклад «Ядерна енергетика». «Будова атомного реактору» тощо.

Під час проведення уроків фізики у своїй роботі я також використовую презентації :

Перед початком вивчення нової теми, наприклад, «Питома теплоємність» проводимо підготовчу роботу до сприймання нового матеріалу, яка включає відомості попереднього уроку, для цього я пропоную дітям відповісти на такі питання, які подаю у вигляді слайду з презентації Microsoft Rower Point:

- Які види теплопередачі Ви знаєте?
- Що таке теплопровідність?
- Що таке конвекція?
- Що таке теплове випромінювання?
- Що таке теплова рівновага?
- Що можна сказати про тіла, що перебувають в тепловій рівновазі?

Висновок. Нам уже відомо, що внутрішня енергія тіла може змінюватися як шляхом виконання роботи, так і шляхом теплопередачі (без виконання роботи).

Якщо у вчителя немає можливості працювати, використовуючи у роботі мультимедійний підручник з фізики, він може застосовувати досить ефективно різноманітні відеофрагменти дослідів, які можна знайти у мережі Інтернет для вивчення нового матеріалу, для проведення лабораторних робіт тощо. Тривалість відеофрагментів для проведення уроку я обираю невелику (до 5-7 хвилин), але перегляд і робота з відеофрагментами (бесіда, підведення підсумків під керівництвом учителя) урізноманітнює урок, викликає інтерес до вивчення теми, розкриває практичне значення матеріалу, який вивчають учні.

Наприклад, відеофрагмент до розділу «Теплові явища». Тема: «Кількість теплоти. Питома теплоємність речовини».

Питання до учнів після перегляду:

- Чому дорівнює зміна внутрішньої енергії тіла ? (Кількість теплоти одержаної чи відданої цим тілом внаслідок теплопередачі).

- Що треба враховувати для раціонального опалювання житлових будинків? (Опалювання будинків залежить від температури повітря в приміщеннях, товщини і матеріалу стін цих будівель).

Використання відеофрагменту «Дослід 1» (Розділ: «Теплові явища». Тема: «Кількість теплоти. Питома теплоємність речовини»). На комп'ютері демонструється відео такого змісту: калориметр заповнюють водою з температурою 60°С, далі у цю воду опускають сталеве тіло кімнатної температури (20°С) з меншою масою. Після цього вимірюється температура води, яка стає після занурення даного тіла 54°С. А потім занурюють у воду такої ж температури тіло більшої маси і температура води після занурення стає 52°С.

Після перегляду цього відеофрагмента доцільно учням задати проблемні питання:

- Як впливає збільшення маси зануреного у воду тіла на показники температури води ? (Температура води зменшується).
- Чому температура зменшується ? (Чим більше тіло, занурено у воду, тим більшу частину енергії вода віддала тілу, тому температура води зменшилась).
- То від чого залежить температура охолодження ? (Від маси зануреного тіла).
- Яка встановлюється залежність між масою зануреного тіла і температурою води (Від збільшення маси зануреного тіла зменшується температура води).
- Ще який висновок можливо зробити після переглянутого досліду ? (Чим менше маса зануреного тіла, тим менше воно впливає на зміну температури води).

Фрагмент відеороліка «Дослід 2» (Розділ: «Теплові явища». Тема: «Кількість теплоти. Питома теплоємність речовини»).

В калориметр наливають воду, температура якої 60°С.У цю воду занурюють тіло кімнатної температури (20°С). Вимірюють температуру води після занурення тіла - вона становить 54°С. Вимірюють температуру тіла після занурення - вона становить 54°С .

Після перегляду відеоролика необхідно провести таку бесіду:

- Чи залежить кількість теплоти переданої тілу від різниці початкової і кінцевої температури тіла? (Залежить, так як чим більша різниця кінцевої і початкової температури тіла, тим більшу кількість теплоти воно прийняло від інших тіл).
- Про що це свідчить? (це свідчить про те, що кількість прийнятої від води теплоти, збільшується по мірі збільшення температури тіла).

Фрагмент відеоролика «Дослід 3» (Розділ: «Теплові явища». Тема: «Кількість теплоти. Питома теплоємність речовини»). На відеофрагменті демонструється дослід такого змісту: наливають у два однакових калориметра однакову кількість води кімнатної температури (20°С). Нагрівають сталеве та мідне тіла однакової маси до температури 100°С. Далі занурюють сталеве тіло у перший калориметр, а мідне тіло у другий калориметр. Після занурення тіл вимірюється температура води кожного із калориметрів. У першому калориметрі вода стає 25 °С, а у другому калориметрі 23°С.

Після перегляду досліду необхідно провести підсумкову бесіду:

- В якому з калориметрів при зануренні тіл відбулася краща теплопередача? (При зануренні тіла в перший калориметр відбулася краща теплопередача).
- Як Ви вважаєте, чому краща теплопередача сталевого тіла ? (Тому, що для нагрівання сталевого тіла була витрачена більша кількість теплоти, отже і більша кількість теплоти віддавалася тілом для нагрівання води).
- Чи залежить кількість теплоти необхідної для нагрівання тіла від речовини тіла? (Кількість теплоти, яку необхідно надати тілу при нагріванні, залежить від речовини, з якої тіло виготовлено).

Після проведеної бесіди доцільно ознайомити учнів з формулою питомої теплоємності.

Таким чином, будуючи урок з використанням електронних засобів навчання, у вчителів є можливість творчо підійти до планування змісту уроку, його урізноманітнення, щоб зробити процес навчання цікавим, досягти того, що учень з бажанням та захопленням буде вивчати фізику і намагатися все глибше

вникнути в суть того чи іншого питання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1.Гороль П.К. Сучасні інформаційні засоби навчання : навчальний посібник / П.К.Гороль, Р.С.Гуревич, Л.Л.Коношевський, О.В.Шестопалюк - К.: «Освіта України», 2007. - 536с.

2. Фізика. Нова школа. 8 клас. Мільтимедійний підручник - ПП 2009 «Контур плюс». 2009 Нова школа, Інтер-фільм

УДК 159.922.8

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПРИНЦИПІВ ЯК ЦІННІСНИХ СУДЖЕНЬ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Шевякова Інеса Петрівна
асистент кафедри психології
Луганського національного уніврситету імені Тараса Шевченка
м.Старобільськ, Україна

Антотація: стаття присвячена дослідженню життєвих принципів сучасного юнацтва. Автор розглядає життєві принципи як ціннісні судження, що визначають поведінку та структурують життєвий простір людини. Основна частина присвячена результатам емпіричного дослідження життєвих принципів юнаків, що здійснювалося у межах психосемантичного підходу. У статті зроблена спроба визначити домінуючі цінності, якими керуються сучасні юнаки, та окреслити особливості їх ціннісно-смислової сфери.

Ключові слова: цінності, смисл, життєві принципи, юнацький вік, особистісний розвиток.

Вступ. Юність – це той етап життєвого шляху, на якому відбувається загальна стабілізація особистості, самовизначення, побудова світогляду, набуття і реалізація сенсів життя, визначення власного місця у соціумі. Це період самостійних усвідомлених виборів, якими визначається подальший шлях саморозвитку особистості і який зумовлений, насамперед, тими цінностями та сенсами, які сповідує людина [1]. Як відмічає Д. Леонтьєв, особистісні цінності виступають центральною структурою смислової сфери особистості, вони – джерело смислотворення [2].

Трансформаційні процеси у сучасному українському суспільстві кожного дня кидають нові виклики, тим самим змушуючи молоду людину переглядати

власні вибори та систему сенсів, і дуже важливо, щоб цей перегляд відбувався з позицій саморозвитку та особистісної еволюції.

Дослідженню ціннісно-смислової сфери в останній час присвячено багато робіт, зокрема вітчизняні дослідники Безверхня Г., Романюк Л., Камінська О., Сопівник І., Дмитрук Н., Баранівський В. вивчають різні аспекти ціннісно-смислової сфери юнацького та молодого віку. При цьому життєві принципи сучасної молодої людини, як керівний комплекс правил життя, певний кодекс, що регламентує поведінку у безлічі життєвих ситуацій, лишається дещо осторонь наукового інтересу. Саме життєві принципи, які досить вільно та чітко можуть бути сформульовані людиною, транслюють основні її цінності та смисли, що опосередковують особистісний спосіб буття та визначають позицію людини до дійсності.

Дослідниця життєвих принципів – Низовських Н. зазначає, що феноменологічно вони представлені у мовних виразах та являють собою цінності судження, обрані людиною у якості визначальних для її вчинків. Вони є проявом життєвої позиції та представлені у самосвідомості разом з цілями та сенсами, а також опосередковують особистісний розвиток [3].

Мета. Метою нашого дослідження було вивчення цінностей юнацтва, які містяться у життєвих принципах, що взяті особистістю у якості керівних.

Матеріали і методи. Нами була використана методика «Ретроспективна анкета установок» (Низовських Н.) [4], перша частина – відповіді респондентів щодо першочергових життєвих принципів. У опитуванні прийняло участь 261 студента юнацького віку 200 дівчат та 61 чоловік, віком від 19 до 22 років. Усього було визначено 287 першочергових життєвих принципа (деякі досліджувані писали більше ніж один). Перевагою методики є те, що респонденти ніяк не обмежені у декларуванні своїх принципів та у вільній формі заявляють про найактуальніше та значуще.

Результати і обговорення. Усі означені респондентами твердження ми розподілили за тематичною схожістю у групи, виділивши серед них такі

смислові блоки, як відношення до себе, відношення до інших, відношення до роботи/справи, життя.

Найбільш чисельною виявилася група з принципами, що відображають відношення до себе (45,3%), друга за чисельністю – з принципами по відношенню до інших (35,2), група принципів відношення до життя посідає третю позицію (10,5%) та на останньому місці принципи щодо відношення до роботи/справи (9,1%).

Серед першочергових життєвих принципів ми не зафіксували ні одного, що стосувався б природи, матеріальних цінностей, кар'єри, лише 3 принципа співвідносяться з вірою та один відображає любов до Батьківщини. Це свідчить на користь того, що зазначені сфери не мають того особистісно значимого сенсу для юнаків, який визначав би їх життєдіяльність у першу чергу.

Найбільш розповсюдженими серед принципів по відношенню до себе є ті, що пов'язані з цілеспрямованістю та подоланням складнощів (11,5% від загальної кількості), типові – «Бачу мету – не бачу перешкод», «Йти до останнього», «Стій там, де інші ламаються».

Другим є цінності чесності та справедливості (9,6%) – представлені трьома видами тверджень та похідними від них – «бути чесним / говорити правду / не брехати», а також сюди ми віднесли прямолінійність та справедливість.

«Опора на власні сили» (7,3% твердження) займає третю позицію, розповсюдженими є принципи, накшталт «Розраховувати тільки на себе», «Все залежить від нас самих» «Хочеш зробити добре – зроби сам...». Ці показники досить неоднозначні, бо з одного боку, можуть свідчити про прагнення самоствердження, віру у власні сили, з іншого – відсутність бачення підтримки в інших людях, недовіру та певне розчарування, індивідуалізм.

Серед загальних принципів - прагень особистості, які ми віднесли теж до цієї групи, прослідковуються цінності саморозвитку (3,8%) як першочергового життєвого принципу («саморозвиток», «завжди удосконалювати себе», «перфекціонізм», «працювати над собою»).

Такі цінності як самостійність, егоізм, цінності власності, відповідальності, сили, добрі звички, представлені невиразно, але присутні серед наших респондентів.

Тож можна помітити, що по відношенню до себе сучасні юнаки мають більш позитивні настанови, насамперед, тенденцію спиратися на власні сили у досягненні мети попри перешкоди, орієнтир на чесність і справедливість, та прагення саморозвитку і самовдосконалення.

Серед життєвих принципів, що стосуються відношення до інших найчисельнішою групою є доброзичливість та милосердя (13,9%), найчастішим принципом, що складає третину цієї групи, є девіз - «стався до інших так, як хотів би щоб ставились до тебе». Доброзичливе та безоціночне ставлення (4,4%) проявляється у таких правилах, як «До всіх відношусь однаково добре, незалежно від їх статуса, і т. ін.», «Ніколи не тримати зла на людей», «Не судити по людині»), а цінностям доброти та милосердя (4,8%) характерні формулювання «Бути милосердним та добрим», «Що б не сталося – не забувай лишатися людиною».

Прихильність юнаків цінностям сім'ї та допомоги становить 4,2% та 2,8% відповідно.

Життєві принципи вірності, поваги незначно проявлені, разом з тим, мають місце ті, що відображають недовіру (3,8%) та прагматичну забарвленість (2,4%). Ми назвали їх за формулюванням самих респондентів –«Бумеранг» («Відносься так, як до тебе», «Який привіт, така і відповідь», «Не роби добра і зла не буде», «Довіряй, але перевіряй», «Не вір, не бійся, не проси»).

Принципи, що стосуються гендерних відносин, не мають однозначної тематичної спрямованості (1,7%).

Таким чином, у стосунках юнаків з іншими визначальними є доброзичливість, доброта, милосердя, які являють собою основні чесноти, та сімейні цінності, частково респондентам притаманна – недовіра, яка разом з твердженнями групи «спиратися тільки на себе» може мати тривожну ознаку.

Твердження відносно життя в цілому (10,5%) виражені цінностями оптимізму, усвідомлення, гедонізму, совісті, радості. Подолання складнощів описується у суто позитивних оптимістичних твердженях (4,2%) («Що не робиться – на краще», «Солнце світить завжди та усім», «Все буде добре»), проте один життєвий принцип йде у противагу – «Не долайте складнощі, обходьте їх стороною». Усвідомленість (2,4%) проявляється твердженнями «Не приймай рішень, коли злий», «Свобода вибору: усвідомлення потреби», «Тут і зараз»).

Окрім цього, зафіксовані гедонізм, радість від життя, совість, але не виражені яскраво.

У тематичному блоці – відношення до праці, справи (6,3%) мають сенс такі якості, як працелюбство, обов'язок, цінність помилки. Цікаво те, що «Ставлення до помилок» (2,1%), транслює виключно позитивне ставлення та сприймається як зворотній зв'язок і позитивний досвід («Помилки – кращий урок життя», «Це нормально робити помилки», «успішні особистості не бояться ризикувати та помилятися»), що може вважатись певним показником зрілості.

Життєві принципи, що стосуються часу (2,8%) зосереджені на значущості планування та своєчасності («Потрібно планувати справи», «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні», «Успіх – це результат планування»). Дивним видається те, що ми не отримали принципів, які прямо б стосувалися учбової та професійної діяльності, можливо, це пов'язано саме з входженням у професію та становленням цінностей цієї групи, або вони не настільки мають життєвий сенс, щоб посідати першочергові позиції у системі життєвих цінностей, тому актуальним залишається продовження дослідження, враховуючи другорядні та усі наступні її принципи.

Тож, узагальнено можна сказати, що для цієї вибірки юнаків найбільш значимими є сфера побудови власного Я та відношення з іншими. Характерними є універсальні людські цінності такі, як чесність, доброзичливість, милосердя, цілеспрямованість, оптимізм, саморозвиток. У стосунках з іншими людьми юнаки додержуються здебільшого позитивного ставлення, що може бути пов'язане з професіональною складовою, адже

вибірку склали здебільшого студенти професій «людина-людина», однак має місце певній недовірі та тенденції до відособлення.

Враховучи, що індивідуальні цінності є проявом суспільних, така позитивна картина у вибірці може свідчити про те, що не відбувається відчуження морально-етичних та гуманістичних цінностей, які є базисними та унівrсальними для пізнання та розуміння світу та себе у ньому, або ж має місце показник соціальної бажаності. З метою перевірки цього припущення планується продовження дослідження з урахуванням другорядних та наступних декларованих життєвих принципів та їх значущості для особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кон И.С. Психология юношеского возраста: (Проблемы формирования личности). Учеб. пособие для сту-дентов пед. ин-тов. — М.: Просвещение, 1979. — 175 с.

2. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. — М. : Смысл, 2003. — 487 с.

3. Низовских Н. А. Психосемантический подход к личностному саморазвитию человека / Н.А. Низовских // Вестник ВятГУ. – 2006. – №14. – С.136–143.

4. Низовских Н. А. Жизненные принципы в личностном саморазвитии человека : дис. … доктора психол. наук : 19.00.01 / Низовских Нина Аркадьевна. – М., 2010. – 673 с.

УДК 373.3.091.32:51):37.015.31

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕВІРКИ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Шевчук Ірина Василівна
канд. пед. наук
доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
Лоюк Оксана Вікторівна
канд. пед. наук
доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Анотація: у статті висвітлена актуальність проблеми розвитку творчого мислення учнів початкової школи у процесі перевірки домашніх завдань на уроках математики: перевірки засвоєння табличних випадків множення методом дослідження, перевірки розв'язку складених задач із застосуванням елементів укрупнення дидактичних одиниць, аналізу схем міркування та граф-схем до задач; перевірки практичних завдань з розв'язку прикладів.

Ключові слова: розвиток творчого мислення, творча діяльність учнів, зіставлення та протиставлення, складена задача, аналітичне міркування, схема міркування до задачі, граф-схема до задачі,активна форма перевірки домашнього завдання.

Аналіз шкільної практики переконує нас в тому, що переважна більшість учнів

початкової школи ще неспроможна виділяти на уроках математики найважливіші структурні елементи знань, встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки. Це, перш за все, свідчення того, що у дітей відсутня система знань, а наявна лише розрізнена сукупність інформації, яку вони отримали у результаті механічного запам'ятовування.

Причин тут багато. Однією із вагомих є та, що на сучасному уроці учень ще не став центральною фігурою, учнем-творцем, учнем-першовідкривачем, в той час, як творча діяльність дітей повинна займати на уроці провідне місце на всіх його етапах, в тому числі і на етапі перевірки домашніх завдань.

Тривалий час вчителями початкової школи недооцінювався етап перевірки домашніх завдань. Вони помилково вважали, що перевірка домашніх завдань може зводитись лише до фронтальної, або і зовсім не перевірятись, пояснюючи це тим, що перевірці підлягають учнівські зошити.

Спостереження за роботою вчителів сільських шкіл свідчать про те, що 48 відвіданих уроків математики на 14 (29,2%) уроках використовувалася фронтальна перевірка домашніх завдань, на 12 (25,0%) уроках переважала перевірка зошитів, на 8 (16,7%) застосовувалося виконання роботи аналогічної домашній і лише на 4 (8,3%) уроках був використаний творчий підхід до перевірки домашніх завдань.

Вивчення планів-конспектів з математики вчителів початкової школи дає підставу стверджувати, що такий стиль роботи носить систематичний характер. Таким чином, етап перевірки домашніх завдань недостатньо використовується вчителями (у нашому дослідженні лише 8,3%) для організації творчої діяльності молодших школярів. Це один із резервів для розвитку у дітей творчого мислення на уроках математики.

Мета статті полягає у визначенні ефективних методів перевірки домашнього завдання, які активізують думку дитини, сприяють розвитку творчого мислення учнів початкової школи. Пошук медичних підходів до більш ретельного вивчення навчального матеріалу з початкового курсу математики та розкриття схованих можливостей його змісту.

Завданням методичної статті є аналіз роботи вчителів початкової школи з реалізації даної проблеми, а також виявлення можливостей розвитку творчого мислення учнів початкової школи у процесі перевірки домашніх завдань на уроках математики.

Розглянемо види перевірки домашніх завдань на конкретному матеріалі.

Перевірка розв'язку прикладів:

8 ·3 + 8 ·7;	45 + 48;	56 – 64 : 8;
8 ·2 + 8 ·8;	73 – 18;	16 – 16 : 8;
(16 + 56) : 8 ;	(100 - 36) : 8.	

Вчителю доцільно запропонувати учням не просто назвати відповіді прикладів, які виконувати учні дома, а включитись в активну розумову діяльність під час перевірки домашнього завдання:

1) прочитати відповіді, де ви знаходили суми;

(8 ·3 + 8 ·7 = 80; 8 ·2 + 8 ·8 = 80; 45 + 48 = 93)

2) прочитати відповіді, де ви знаходили різниці;

(16 – 16:8 = 14; 56 – 64:8 = 48; 73 – 18 = 55)

3) прочитати відповіді, де ви знаходили частки;

((16 + 56) : 8 = 9; (100 - 36) : 8 = 8)

4) перший вираз прочитати різними способами 8·3 + 8 ·7 = 80

1 спосіб. Знайти суму, перший доданок якої поданий добутком чисел 8 і 3, а другий доданок добутком чисел 8 і 7;

2 спосіб. Добуток чисел 8 і 3 збільшити на добуток чисел 8 і 7;

3 спосіб. До добутку чисел 8 і 3 додати добуток чисел 8 і 7.

5) прочитати відповіді, які є двоцифровими числами; (80,80,93,55,48,14)

6) прочитати відповіді . які є круглими числами; (80,80)

7) прочитати відповіді, які є парними числами; (80,80,8,48,14)

8) прочитати відповіді, які є непарними числами; (9,93,55)

9) прочитати відповідь, яка є найбільшим числом; (93)

10) прочитати відповідь, яка є найменшим числом; (8)

Види перевірки задач.

Задача 1. (3 клас). ***Черговому у шкільній їдальні потрібно розкласти на столі 18 млинців по 2 в кожну тарілку. Скільки дітей сидять за столом ?***

Завдання. З числових даних 18, 2, 9 скласти всі можливі задачі на множення і ділення:

18, □

18, 2, □

□, 9.

Це перші кроки дитини як творця, які сприяють і засвоєнню залежності між компонентами і результатом дій:

1) Які компоненти невідомі у кожній задачі ? (дільник, частка, ділене).

2) Як змінити кожний із цих компонентів?

3) Чім схожі і чим відрізняються наступні задачі :

2, 9, □ ;

□, 9, 18;

2, □, 18.

4) Які компоненти невідомі у кожній задачі? (добуток,перший множник, другий множник).

5) Складіть прості задачі за даними схемами і порівняйте їх з попередніми задачами.

У результаті проведеної перевірки розв'язку задачі, учитель спрямовує дітей на творчу діяльність, широко використовує прийом порівняння, що сприяє свідомому засвоєнню математичного матеріалу.

Задача 2 (4 клас). ***У саду бригада зібрала 270 кг груш, яблук на 60 кг більше, а слив у 2 рази більше, ніж груш і яблук разом. Скільки кілограм слив було зібрано бригадою ?***

До даної задачі доцільні такі види перевірки:

1. Провести міркування за схемою.

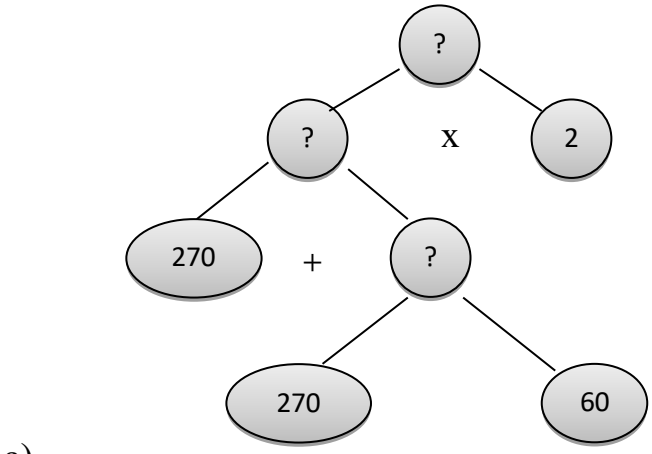

а)

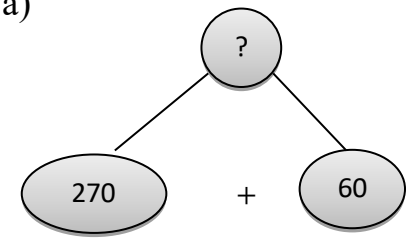

б)

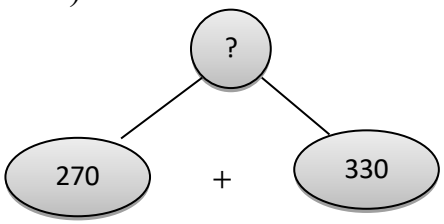

в)

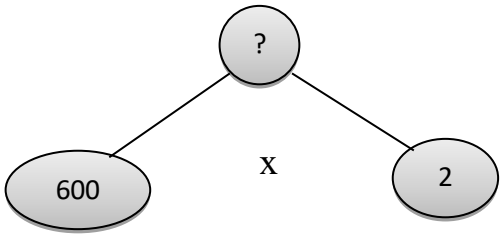

2. Які питання можна поставити до схем:

Домашня задача може бути проілюстрована і за допомогою граф-схеми. Граф-схемою називають схему, яка складається з точок і дуг, що сполучають ці точки. Як показали дослідження психологів, учні початкової школи глибоко усвідомлюють зв‘язки між даними та шуканими величинами задачі, якщо ці зв‘язки подано за допомогою графа.

У граф-схемі позначатимемо відомі компоненти задачі темними (зафарбованими) точками, а невідомі не зафарбованими. Кожне співвідношення, що існує між згаданими компонентами позначатимемо дугою.

3. Яка із граф-схем може бути розв’язком даної задачі ?

а) б) в)

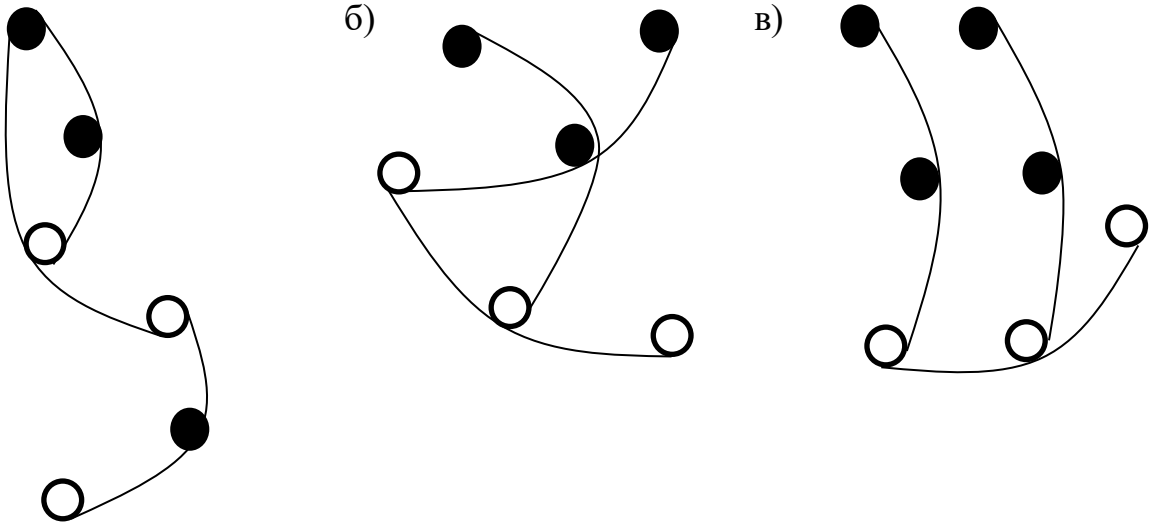

Особливий інтерес до творчості викликають у дітей завдання на конструювання. Розглянемо це на прикладі задачі (2 клас). ***На клумбі учні вирішили посадити 35 троянд, це на 8 більше, ніж нарцисів. Скільки посадили учні нарцисів?***

Пропонуємо види перевірки з елементами творчої роботи:

1.Заміни підкреслені слова іншими так, щоб не змінився зміст задачі.

2. Заміни виділені слова іншими так, щоб задача розв'язувалась такою ж самою дією.

3. Склади задачу аналогічну даній.

Вибір форми перевірки домашньої роботи, як правило, залежить від поставленої мети.

Наприклад, учитель запланував перевірити засвоєння учнями табличних випадків множення числа 9.

Доцільно організувати таке дослідження:

- На скільки одиниць збільшується кожний наступний добуток при множенні 9 ?
- Назвати парні відповіді (18,36,54,72,90).
- Яку закономірність при цьому ви помітили? (Множимо на парне число, отримуємо парні відповіді і навпаки).
- Прослідкуйте за десятками і одиницями у відповіді. Який висновок ви можете зробити ? (Десятки збільшуються на одиницю, а розряд одиниць зменшується на одиницю ?

- Чи можуть бути добутки 42,53,62 відповідями при множенні 9? (Ні, тому, що у відповідях сума одиниць і десятків дорівнює 9. Запропоновані відповіді не відповідають цій умові).
- Назвати всі числа, що у сумі складають 9 (54,72,81 тощо.)

Запропонована дослідницька робота збуджує інтерес у дітей до теми, що вивчається, сприяє більш глибокому розумінню математичних положень, закономірностей.

Таким чином, творчі завдання на будь-якому етапі уроку дозволяють учителю розширювати і поглиблювати математичні знання учнів, застосовувати їх у розв'язанні прикладів і задач підвищеної складності. Все це позитивно впливає на загальний математичний розвиток учнів, на підвищення інтересу до дисципліни.

Тому роль перевірки домашніх завдань на уроці математики особливо зростає, тому що вона сприяє узагальненню та систематизації знань, активізує спостережливість учнів, спонукає їх до творчої діяльності, розвиває пізнавальну активність і самостійність, враховує індивідуальні особливості учнів.

Навчання молодших школярів творчій пізнавальній діяльності на різних етапах уроку - перспективний і актуальний напрямок. Подальше його вдосконалення дозволить відкрити внутрішні резерви процесу навчання молодших школярів, використовувати їх на практиці, розвивати творче математичне мислення, формувати стійкий пізнавальний інтерес і позитивне ставлення до навчання математиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ :

1. Богданович М. В. Методика викладання математики в початкових класах / М. В Богданович., М. В Козак., Я.А Король. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008. — 368 с.
2. Эрдниев П.М. Теория и методика обучения математике в начальной школе / П.М. Эрдниев , Б.П. Эрдниев . − М.: Педагогика, 1988 − С. 205.

3. Шевчук І.В Методичні підходи до розв’язування текстових задач у початковому курсі математики / І.В. Шевчук , Г.К.Шевчук, вид. 2-ге – Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. – 176 с.

УДК 631.8:635.654

ВПЛИВ СТИМУЛЮЮЧИХ ПРЕПАРАТІВ НА ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСІННЯ ГОРОХУ ОЗИМОГО СОРТУ НС МОРОЗ

Шевчук Віктрія Вікторівна
Аспірант
Вінницький національний аграрний університет
М. Вінниця, Україна

Анотація. Впровадження у виробництво гороху озимого є приорітетним напрямком у галузі рослинництва.

Метою роботи було висвітлення результатів досліджень впливу стимулюючих препаратів на якісні характеристики насіння гороху озимого. Дослідження проводили на культурі гороху озимого сорту НС Мороз. Проведено передпосівну обробку насіння водними розчинами препаратів Марс (0,2 %) та Ендофіт-L1 (0,2 %), а контроль – водою. У процесі досліджень визначено енергію проростання та лабораторну схожість насіння.

Встановлено, що препарати Марс і Ендофіт-L1 підвищують показники лабораторної схожості та енергії проростання насіння. За використання препарату Ендофіт-L1 показник енергії проростання підвищувався на 12 %, а лабораторна схожість насіння – на 8,6 %. Обробка препаратом Марс підвищувала енергію проростання насіння на 15 %, а схожість – на 8,6 %.

Ключові слова: регулятори росту рослин, схожість та енергія проростання, горох озимий.

Одним із можливих напрямів сільськогосподарського виробництва та удосконалення технології підвищення врожайності сільськогосподарських культур є застосування хімічних засобів управління біологічними процесами за допомогою регуляторів росту рослин. Застосування цих речовин у наш час дає змогу вирішувати доволі багато завдань у практиці рослинництва. Здійснюється

ряд агротехнічних прийомів і технологій вирощування окремих культур, на основі чого різко, іноді в декілька разів, скорочуються витрати та зростає продуктивність праці, тобто за допомогою регуляторів росту можна перетворити сільське господарство у більш інтенсивне [1–4].

Відомо, що стимулювальні препарати досить широко застосовують для покращення процесів активації онтогенезу рослин, що в кінцевому результаті призводить до підвищення урожайності сільськогосподарських культур [5–8].

У зв'язку із зростаючим дефіцитом білка необхідно привернути увагу до зернобобових культур. Цінність цих культур полягає в тому, що вони не тільки збільшують ресурси продовольчого і кормового зерна, але й підвищують родючість ґрунту та урожайність у сівозміні [9–11].

Однією із нових зернобобових культур на Україні є горох озимий. На Україні вирощують іноземні сорти гороху озимого. Це сорт НС Мороз. (оригінатор Сербія), який у 2016 році був внесений до Реєстру сортів рослин України, та сорт Ендуро (оригінатор компанія OSEVA, Чехія).

Окрім рослинних білкових ресурсів, горох виконує роль найкращого попередника для багатьох сільськогосподарських культур, зокрема для пшениці озимої. Це типовий азотфіксатор, який характеризується здатністю коренів використовувати малорозчинні та важкодоступні для злаків мінеральні сполуки з орного шару ґрунту з більш глибинних шарів. Встановлено, що після вирощування гороху у ґрунті залишається понад 100 кг на га зв’язного азоту, зменшується мінералізація гумусу та посилюється родючість ґрунту.

В Україні площі посіву гороху ярого інтенсивно скорочуються і складають 40 тис. га. Проте в останні роки здійснюється впровадження сортів гороху озимого, що володіють рядом переваг над ярим, а саме: сталим урожаєм зерна та зеленої маси; захистом ґрунту від вітрової та водної ерозії; ефективним використанням промірних температур або вологи пізньо осіннього та ранньовесняного періодів.

У озимого сорту є певні морфологічні особливості. На відміну від ярого він здатний утворювати два стебла у фазу кущіння і часті міжвузля, що є

ефективним проти вилягання культури і сприяє збільшенню потенційної урожайності культури. Висівання гороху озимого здійснювали традиційними сівалками з міжряддями 15 см. Проте, слід зазначити, що враховуючи здатність гороху озимого до гарного галуження його можна висівати і з шириною 30 см, оскільки культура достатньо ефективно використовує площу, і як правило, серед посівів не утворюються пусті місця. Ряд аграріїв вказують, що єдиним недоліком вирощування озимого гороху є нерівномірність його дозрівання. Частина сходів з'являється восени, а частина – навесні.

У зв'язку з широким вивченням дії регуляторів росту та розвитку на різних сільськогосподарських рослинах: цукровому буряку [12–15], томатах [16], льоні олійному [17-19], макові олійному [20], пшениці [21], огірках [22, 23], редисі [24], було б доцільно вивчити та порівняти вплив цих препаратів на насіннєву продуктивність гороху озимого сорту НС Мороз.

У ряді літературних джерел вказується про позитивний вплив використання передпосівної обробки насіння різних бобових культур препаратами стимулювальної дії. Так, за використання препаратів бурштинова кислота, Гетероауксин, Реастим, Епін-екстра підвищувалася інтенсивність проростання квасолі [25, 26]. Аналогічні результати відмічені на рослинах квасолі за використання рістрегулюючих препаратів (хлормекватхлориду, тебуконазолу та есфону) [27–29]. Передпосівна обробка насіння рослин гороху сорту Альфа препаратами стимулювальної дії Івіном і Гетероауксином підвищувала лабораторну схожість та збільшувала відсоток нормально розвинених проростків з довжиною 0,5–1,0 см [30].

Серед препаратів, які є екологічно безпечними біостимуляторами росту рослин широкого спектру дії і дозволені для застосування на бобових культурах є Марс та Ендофіт-L1.

Ендофіт-L1 – високоефективний препарат, продукт біотехнологічного вирощування нового штаму грибів коренів женьшеню, що містить продукти метаболізму: ауксини, цитокініни, гіббериліни, ненасичені жирні кислоти, вітаміни (переважно групи В), амінокислоти, ферменти, ліпіди, філоксіни,

пігменти та інші фізіологічні речовини, які в першу чергу стимулюють розвиток кореневої системи, а надалі забезпечують збалансоване живлення сільськогосподарських культур [31].

Даний препарат підвищує енергію проростання і польову схожість насіння, стійкість рослин до хвороб та стресових факторів (високих і низьких температур, посухи, фітотоксичної дії пестицидів), підвищує урожай і його якість.

За своєю біологічною ефективності препарат перевищує існуючі, так звані «українські» еталони на 10-30 % в залежності від оброблюваних культур [32]. Препарат сумісний з будь-якими пестицидами.

Марс-EL – плівкоформуючий біостимулятор, який прискорює ріст рослин. При використанні комплексно з гербіцидами або інсектицидами, сприяє збільшенню проникливої здатності в стебла і листя. Доведено, що так можна заощадити до 40% від можливої кількості ЗЗР. Даний препарат одночасно виступає прилипачем, стимулятором і регулятором росту, а також кріопротектором і адаптогеном, не має аналогів серед хімічних засобів для рослин. Враховуючи щорічне підвищення середньої річної температури, здатність препарату блокувати випаровування вологи з рослин дає йому додаткові ресурси для виживання в посуху. Кріопротектор захищає сік рослин в заморозки, тому ранім посівам вони не зашкодять [33].

Мета роботи – висвітлення результатів досліджень впливу рістрегулювальних препаратів на лабораторну схожість насіння та морфометричні показники проростків гороху озимого сорту Мороз НС.

Досліди було закладено у 2018–2019 рр. на насінні гороху озимого сорту НС Мороз. Насіння дослідних варіантів замочували (впродовж 4-6 год.) у водних розчинах препаратів Марс (0,2 %) і Ендофіт-L1 (0,2 %). Насіння контрольного варіанту замочували у водопровідній воді. Пророщування насіння здійснювали у термостаті за постійної температури 20 °С у чашках Петрі на фільтрувальному папері [34]. Визначали енергію проростання (четверта доба)

та лабораторну схожість насіння (шоста доба). Повторюваність досліду чотириразова.

Статистичне опрацювання результатів дослідження проводили методом одно факторного дисперсного аналізу з використанням Microsoft Exell 2010.

Встановлено, що застосовані нами препарати Марс (0,2 %) і Ендофіт-L1 (0,2 %) ефективно впливали на процеси інтенсивності проростання насіння рослин гороху озимого сорту НС Мороз (рис. 1).

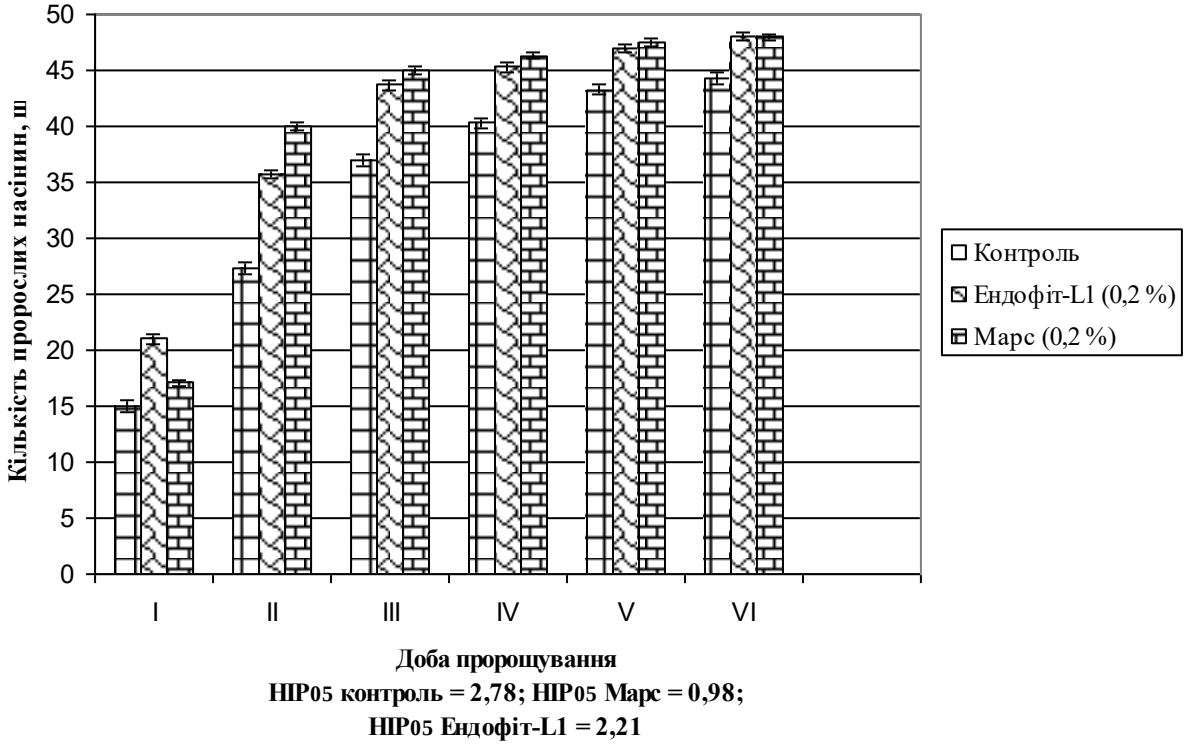

Рис. 1. Інтенсивність проростання насіння гороху озимого сорту Мороз НС за дії препаратів Ендофіт-L1 і Марс

За використання обох досліджуваних препаратів збільшувалися показники лабораторної схожості насіння гороху озимого. Передпосівна обробка стимулюючими препарати (Марс та Ендофіт-L1) зумовлювала підвищення показника енергії проростання насіння.

За використання препарату Ендофіт-L1 показник енергії проростання підвищувався на 12 %, а лабораторна схожість насіння – на 8,6 %. Обробка

препаратом Марс була більш ефективнішою, оскільки енергія проростання в цьому дослідному варіанті підвищувалася на 15 %, а схожість насіння – на 8,6 %.

Таким чином, препарати стимулюючої дії Марс і Ендофіт-L1 підвищують показники лабораторної схожості та енергії проростання насіння гороху озимого сорту НС Мороз і можуть застосовуватися для підвищення інтенсивності проростання культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Первачук М. В. Еколого-токсикологічні особливості та використання у сільському господарстві синтетичних регуляторів росту / М. В. Первачк, О. А. Шевчук, В. В. Шевчук // «Cutting-edge science – 2018»: Materials of the XIII International scientific and plactuical conference. – 2018. – Vol. 20. – P. 81–83.

2. Ткачук О. О. Перспективи використання регуляторів росту рослин стимулюючої дії / О. О. Ткачук, О. А. Шевчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження. Зб. наук. праць ВДПУ. – Вінниця. – 2018. – С. 46–48.

3. Ткачук О. О. Перспективи використання регуляторів росту рослин стимулюючої дії / О. О. Ткачук, О. А. Шевчук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження. Зб. наук. праць ВДПУ. – 2018. – С. 46–48.

4. Князюк О. В. Ріст, розвиток та насіннєва продуктивність розторопші плямистої залежно від застосування ретардантів, строків та способу посіву / О. В. Князюк, О. А. Шевчук, В. Г. Липовий, О. В. Ватаманюк // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №2. – С. 60-64.

5. Марчук Ю. М. Аналіз масштабів застосування регуляторів росту стимулюючої дії в рослинництві / Ю. М. Марчук, О. О. Кондратюк, В. Ю. Богуславець, О. О Ткачук., О. А. Шевчук // «Science without borders – 2018»: Materials of the XIII international scientific and practical conference. – 2018. – Vol. 9. – P. 42–45.

6. Олійник М. Л. Вплив тебуконазолу на карпогенез та якість насіння цукрового буряка / М. Л. Олійник, О. І. Паламарчук, Ю. О. Личманюк, О. С. Нечаєв, О. А. Шевчук, О. О. Ткачук // Приднепровский научный весник. – 2017. – Т. 4, № 8. – С. 35–37.

7. Шевчук О. А. Морфогенез проростків і посівні характеристики насіння бобів кормових за використання ретардантів / О. А. Шевчук, О. О. Ходаніцька, О .О. Ткачук, В. І. Вергеліс // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №2. – С. 49-53.

8. Шевчук В. В. Дія регуляторів росту рослин на морфогенез проростків і лабораторну схожість насіння гороху озимого сорту НС Мороз / В. В. Шевчук, І.М. Дідур // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №2. – С. 54-59.

9. Шевчук В. В. Перспективи використання гороху озимого у умовах Лісостепу Правобережного / В. В. Шевчук, І. М. Дідур // Органічне агровиробництво: освіта і наука». Зб. тез ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ. – С. 105–107.

10. Шевчук В. Вплив кліматичних та агротехнічних чинників на вирощування гороху озимого / В. Шевчук // Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. 24 жовтн. 2019 р. Тернопіль: Крок. – 2019. – С. 105–106.

11. Шевчук В. В. Збудники хвороб гороху озимого / В. В. Шевчук, О. А. Шевчук // «Strategiczne pytania światowej nauki – 2020»: Materiały XVI Międzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji. – 2020. – Vol. 8. – P. 67–70.

12. Shevchuk O. A. Features of leaf photosynthetic apparatus of sugar beet under retardants treatment / O. A. Shevchuk, O. O. Tkachuk, V. G. Kuryata, O. O. Khodanitska, S. V. Polyvanyi // Ukrainian Journal of Ecology. – 2019. – 9 (1). – P. 115–120.

13. Шевчук О. А. Анатомо-морфологічні показники вегетативних органів культури цукрового буряка за дії ретардантів / О. А. Шевчук // Сільське господарство та лісівництво. Зб. наук. праць. – 2018. – №8. – С. 109–119.

14. Shevchuk O. A. Influence dextral and paklobutrazol retardents on productivity of sugar beet plants / O. A. Shevchuk // «Vedecky prumysl evropskeho kontinentu 2018»: Materialy XIV Meznarodni vedecko-practicka conference. – 2018. –. Vol. 8. – P. 9–11.

15. Шевчук В. В. Показники фотосинтетичного апарату рослин цукрового буряка за регуляції ретардартами / В. В. Шевчук, Ю. В. Солоданюк, В. В. Суржик, А. С. Рейвах, В. В. Стах, О. А. Шевчук // Современный научный вестник. – 2017. – Т. 2. – №1. – С. 27–29.

16. Григоришин В. В. Дія препаратів «Корневін» та «Циркон» на схожість насіння томатів / В. В. Григоришин, Г. О. Лукінова, В. П. Жалюк, О. А. Шевчук // Современый научный весник. – 2017. – Т. 3. – № 9. – С. 62–64.

17. Ходаніцька О. О. Особливості анатомічної будови вегетативних органів та врожайність льону олійного (*Linum usitatissimum* L.) при застосуванні стимулятора росту / О. О. Ходаніцька, О. А. Шевчук, О. О. Ткачук, В. В. Шевчук // Scientific Journal «ScienceRise: Biological Science». – 2019. – №4(19). – С. 35–40.

18. Khodanitska O. O. Effect of treptolem on morphogenesis and productivity of lin seed plants / O. O. Khodanitska, V. G. Kuryata, O. A. Shevchuk, O. O. Tkachuk, I. V. Poprotska // Ukrainian Journal of Ecology. – T.9 (2). – C 119–126.

19. Ходаніцька О. О. Ефективність застосування ретардантів для оптимізації продуктивності льону олійного // О. О, Ходаніцька, О. А. Шевчук, О. О. Ткачук, Г. В. Сакалова // Міжнародний конгрес «Захист навколишнього середовища. Енерго-ощадність. Збалансоване природокористування». Збірник матеріалів. – 2018. – С. 23.

20. Kuryata V. G. Morphogenesis and the effectiveness of the production process of oil poppy under the complex action of retardant chlormequat chloride and growth stimulant treptolem / V. G. Kuryata, S. V. Polyvanyi, O. A. Shevchuk, O. O. Tkachuk // Ukrainian Journal of Ecology. – 2019. – 9 (1). – P. 127–134.

21. Шевчук О. А. Дія ретарданта на ростові процеси та анатомічні характеристики культури пшениці / О. А. Шевчук, В. І. Вергеліс, О. О. Ткачук,

О. О. Ходаніцька // Сільське господарство та лісівництво. Збірник наукових праць. – 2019. – №14. – С. 118–126.

22. Бурдейна В. О. Вплив регуляторів росту рослин епіну та гетероауксину на насіннєву продуктивність рослин огірка / В. О. Бурдейна, А. В. Поляк, В. О Кравчук, Л. В. Крисько, О. А. Шевчук, Т. М. Лихвар // Nauka i studia. – 2017. – Т. 1. – Вип. 4. – С. 36–38.

23. Кравчук А. О. Насіннєва продуктивність рослин огірка за дії регуляторів росту рослин реастиму та бурштинової кислоти / А. О. Кравчук, В. О. Бурдейна, А. О. Поляк, Л. В. Крисько, О. А. Шевчук та ін. // News of science and education. – 2017. – Т. 2. – № 8. – P. 46–48.

24. Білецька І. В. Вплив регуляторів росту на мезоструктурні показники рослин редису / І. В. Білецька, А. В. Дученко, І. В. Стопа, Н. Г. Бандурка, О. А. Шевчук // News of Science and Education. – 2017. – Т.3. – Вип. 9. – С. 47–49.

25. Шевчук О. А. Вплив стимулюючих препаратів на морфометричні показники проростків та посівні якості насіння квасолі / О. А. Шевчук, Г. І. Кравчук, В. І. Вергеліс, О. І. Врадій // Сільське господарство та лісівництво. Збірник наукових праць. – 2019. – №12. –С. 225–233.

26. Шевчук О.А. Морфо-біологічні особливості культури *Phaseolus vulgaris* L. за дії регуляторів росту рослин / О. А. Шевчук, О. О. Ткачук, О. О. Ходаніцька, В. І. Вергеліс, Г. В. Сакалова // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2019. – №1. – С. 3–8.

27. Шевчук В. В. Посівні якості квасолі залежно від передпосівної обробки ретардантами / В. В. Шевчук, Л. О. Золоташко, В. В. Шишкова, А. В. Колібабчук, О. А. Шевчук // «Perspektywiczne opracowaniasa nauka I technikami – 2014»: Materialy X Miedzynarodowej naukowi-practycznej konferencji. – 2014. – Vol. 15. – P. 54–56.

28. Шевчук В. В. Вплив ретардантів на проростання насіння квасолі / В. В. Шевчук, Я. В. Гуцалюк, М. Ю Гуцалюк та ін. // «FUNDAMENTAL AND APPLIED SCIENCE – 2014»: Materials of XI international research and practice conference. – 2014. – P. 55–58.

29. Шевчук В. В. Особливості проростання насіння квасолі за дії хлормекватхлориду, тебуконазолу та етефону / В. В. Шевчук, В. Б. Бочарова, О. А. Шевчук О.А. та ін. // «ZPRAVY VEDECKE IDEJE – 2014»: Materialy X Meznarodni vedecko-practicka konference. – 2014. – Dil 9. – P. 60–62.

30. Кошланська Т. В. Вплив біостимуляторів росту на насіннєву продуктивність гороху // Т. В. Кошланська, Л. Л, Поліщук, Л. Л. Семикрас, О. А. Шевчук та ін. // «Dny vedy – 2017»: Materialy XII Meznarodni vedecko-practicka konference. – 2019. – Vol. 9. – P. 65«Dny vedy – 2017»67.

31. Ендофіт-L1. – [Електроний ресурс] / Режим доступу: https://zumagro.ua/endofit

32. Ендофіт-L1. – [Електроний ресурс] / Режим доступу:https://superagronom.com/pesticidi-regulyatori-rostu/endofit-l1-imptorgservis-id6585

33. Марс-EL. – [Електроний ресурс] / Режим доступу: https://superagronom.com/pesticidi-regulyatori-rostu/mars-el-terrastim-imptorgservis-id3600.

34. ГОСТ 12038-84. Семена сельскохозяйственных культур. Методы определения всхожести (с Изменениями №1, 2). – [Електронный ресурс] / Режим доступа: http://docs.cntd.ru/document/gost-12038-84.

УДК 373

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Шелевер Оксана Василівна
кандидат пед. наук, доцент
Козубовський Ростислав Володимирович
кандидат пед. наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Анотація: У статті розглядаються питання виховної роботи з дітьми дошкільного віку, зокрема, особливості корекції відхилень у поведінці дітей в умовах дошкільного навчального закладу. Проаналізовано види корекції, розкрито роль ігротерапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Особлива увага звертається на корекцію відхилень в адаптації дошкільника.
Ключові слова: дошкільний навчальний заклад, відхилення, дезадаптація, корекція, ігротерапія.

Відхилення у поведінці, які входять у протиріччя з юридичними, моральними, етичними, соціальними нормами суспільства, прийнято називати девіаціями, а поведінку, відповідно, девіантною (від лат. – deviatio – відхилення), тобто, девіантна поведінка – це окремі вчинки (або їх сукупність), які не відповідають загальноприйнятим нормам і правилам поведінки в суспільстві.

Згідно тлумачного словника, девіація – це поведінка, яка є відхиленням від поведінки «нормальної», соціально прийнятної в суспільстві [1, с.108].

Зазвичай вчені пояснюють девіантну поведінку неповнолітніх недоліками виховання, внаслідок чого формуються стійкі психологічні властивості, які сприяють вчиненню не схвалюваних суспільством дій. У дитячому віці девіації можуть бути наслідком незавершеності процесу формування особистості, негативного впливу сім'ї, залежністю від найближчого оточення і прийнятих у

ньому ціннісних орієнтацій. Загалом виникнення девіацій у неповнолітніх зумовлено низкою факторів серед яких : соціально-економічні (низький життєвий рівень значної частини населення, соціальне розшарування суспільства, криза сім'ї); психолого-педагогічні (вікові кризи, дезадаптація, недоліки виховної роботи родини та інших соціальних інститутів); медико–біологічні (вади спадковості, підвищена збудливість, емоційна нестабільність, психічні розлади).

Дуже часто відхилення у поведінці починають проявлятися вже в дитячому віці (молодшому шкільному, а іноді й дошкільному), і можуть сприяти в майбутньому вчиненню неповнолітніми правопорушень і злочинів.

Отже, з дітьми, які мають відхилення у поведінці, необхідно проводити відповідну корекційну роботу, починаючи вже з дошкільного віку, коли з'являються перші симптоми неблагополуччя у поведінці дитини.

Корекція відхилень в умовах дошкільного навчального закладу проводиться після узагальнення результатів діагностичного обстеження, а іноді розпочинається безпосередньо в процесі самої діагностики.

Залежно від характеру і спрямованості корекції розрізняють симптоматичну корекцію і каузальну. Перша спрямована на симптоми відхилень в розвитку, друга – на джерела, причини відхилень. Звичайно, друга форма корекції має більші переваги, адже зусилля повинні бути сконцентровані не стільки на зовнішніх проявах відхилень в розвитку особистості та їх симптоматиці, скільки на джерелах, причинах, які зумовлюють виникнення тих чи інших відхилень.

В практиці корекційної роботи слід диференціювати корекцію нормального розвитку і корекцію аномального розвитку. Зустрічається також корекція різних варіантів затримки психічного розвитку.

В працях видатних вчених-психологів Л.Виготського, С.Леонтьєва та інших є ряд положень, які дозволяють сформулювати три основні принципи стратегії корекції: принцип «нормативності» розвитку, принцип корекції «зверху вниз» і принцип системності.

Принцип «нормативності» розвитку вимагає врахування основних закономірностей психічного розвитку, стадії розвитку у формуванні особистості дитини. Цей принцип передбачає існування певних конкретних вікових норм. Це означає, що, вивчаючи особистість учня, слід виходити з порівняння еталонних вікових норм з конкретними особливостями індивідуального розвитку кожного учня.

Нерозривно зв'язаний з принципом «нормативності» і принцип корекції «зверху вниз», який вимагає завжди тримати в полі зору завтрашній день розвитку особистості, створення зони найближчого розвитку і діяльності дитини.

Принцип системності розвитку психіки зумовлює необхідність врахування складного системного характеру психічного розвитку в онтогенезі. Реалізація принципу системності розвитку в корекційній роботі забезпечує її спрямованість на ліквідацію причин і джерел відхилень в психічному розвитку. Він базується на узагальненні, систематизації результатів діагностичного обстеження, представленні системи причинно-наслідкових зв'язків, залежностей між симптомами та їх причинами.

В корекційній роботі велике значення має опора на діяльнісний підхід (визначення діяльності як рушійної сили розвитку). Отже, основним напрямком корекційної роботи слід вважати організацію відповідних видів діяльності дитини шляхом формування узагальнених способів орієнтації.

Корекційна робота повинна будуватися не як просте тренування, вправляння у формуванні умінь і навичок, не як окремі вправи на вдосконалення психічних процесів, психічної діяльності, а як цілісна осмислена діяльність дитини, що органічно входить в систему її щоденних життєвих відносин.

В залежності від результатів психодіагностики психолог разом з педагогічним колективом дошкільного закладу може здійснювати корекцію інтелектуального розвитку дітей, їх сенсорних здібностей, мовленнєвого розвитку, пам'яті, уваги, формування психологічної готовності до навчання в школі, комунікативних

труднощів, неадекватних взаємовідносин з ровесниками і дорослими, дезадаптації і т.д.

Спеціальними проблемами корекції можуть бути також такі особистісні властивості дітей, як неадекватна самооцінка, високий рівень тривожності, невпевненість у своїх силах, конформізм та ін.

Особливо часто в поведінці дошкільника проявляються відхилення в адаптації. Не кожна дитина, тим більше, якщо до 3-4 років вона виховувалася вдома, здатна швидко звикнути до нової обстановки дошкільного закладу, вихователів та іншого персоналу, великої кількості дітей, адекватно реагувати на вимоги, які висуваються до неї.

Значної шкоди процесові адаптації іноді завдають самі вихователі. які намагаються виховувати дітей шляхом «об'єктивної» критики їхніх недоліків. Дитина ще не здатна об'єктивно сприймати критичні зауваження через вікові особливості самооцінки. Самооцінка дитини поки що не аналітична, а синтетична. Це скоріше цілісне емоційне ставлення до себе, ніж розумова оцінка окремих своїх якостей. Відтак, коли вихователь висловлює незадоволення певними вчинками, чи рисами дітей, їм здається, що мова йде про їх особистість узагалі, прояв антипатії. А як можна любити заклад, де тебе не люблять? До речі, дуже часто порушення в адаптації дошкільника виникають через різну оцінку його досягнень і особистісних властивостей вдома батьками чи іншими близькими людьми і в дошкільному закладі вихователями та іншими дітьми. Якщо вдома дитину постійно хвалили (вона дуже гарно малює, співає, танцює, ліпить тощо), а в дошкільному закладі вихователь не висловлює захоплення нею, чи хвалить інших дітей, дитина дезорієнтована. Тому важливим методом запобігання дезадаптації дитини, поряд зі створенням ситуацій успіху, вбачається зняття невтішних оцінок на перших етапах перебування в дошкільному закладі.

З-поміж індивідуальних причин дезадаптації слід виділити надмірну чутливість і підвищену збудливість нервової системи деяких дошкільників.

Підвищена збудливість нервової системи зумовлює спонтанність, імпульсивність поведінки. Причиною такої властивості нервової системи є затримка розвитку процесів гальмування на фоні високої сили збудження нервових процесів. Таким дітям дуже важко дотримуватися правил поведінки, управляти своїми потягами, виконувати вимоги вихователя. Неуважність, дратівливість, неохайність збудливих дітей завдає багато клопоту вихователю. Але оскільки причиною некерованості дітей є не просто їхнє небажання, а органічне невміння стримуватись, то «закликати їх до порядку» майже неможливо.

Щоб покращити адаптованість цих дітей до умов дошкільного навчального закладу, необхідно не провокувати, а попереджати їх нервові зриви, агресивні реакції, конфлікти, бійки. Щоб однолітки (зазвичай старші дошкільники) не дражнили такого вихованця, варто піднімати його престиж у групі.

Розвиток саморегуляції занадто збудливої дитини доцільно здійснювати шляхом індивідуальної корекційної роботи засобами психогімнастичних ігор, спрямованих на поступове відпрацювання навичок стримування фізичної, мовленнєвої активності, на тренування уваги й витримки. В такий спосіб можна сформувати в дитини інтерес до спроб самоуправління, переконаність у своїй спроможності стримуватись.

Стосовно ігор, необхідно наголосити, що одним з найбільш ефективних методів корекції порушень у формуванні особистості і поведінки дітей дошкільного віку є ігротерапія. Особливо це стосується дітей з емоційними розладами.

У науковій літературі існують різні, але досить схожі, визначення ігрової терапії. Наприклад, А.Осипова вважає, що «ігрова терапія – це метод психотерапевтичного впливу на дітей та дорослих із застосуванням гри» [2].

І.Мамайчук дуже слушно зауважує, що «гра - це найбільш природна форма життєдіяльності дитини». Саме в процесі гри формується активна взаємодія дитини з навколишнім світом, розвиваються її інтелектуальні, емоційно-вольові, моральні якості, формується особистість в цілому. Отже, і корекцію формування особистості, очевидно, слід проводити у грі [3].

Психокорекційного ефекту ігрові заняття з дітьми досягають завдяки встановленню позитивного емоційного контакту між дітьми та дорослими. В грі відбувається корекція витіснених негативних емоцій, страхів, невпевненості в собі, розширюється здатність дітей до спілкування, збільшується діапазон дій дитини з предметами. Ігрова терапія представляє собою взаємодію дорослого з дитиною на умовах останньої, коли їй надана можливість вільного самовираження з одночасним прийняття її почуттів дорослими.

Л.Костіна – автор практичного посібника з ігротерапії. Вона детально проаналізувала місце ігрової терапії в психокорекційному процесі дитячої тривожності, описала прийоми та методики проведення психокорекційних занять, навела перелік необхідних матеріалів, представила готові програми ігротерапії. На думку дослідниці, в школах і дитячих дошкільних закладах доцільно створювати ігрові кімнати для проведення ігротерапії як з метою корекції наявних порушень, так і в профілактичних цілях [4].

В процесі ігротерапії з метою корекції страхів, тривожності, замкнутості, агресивності, некомунікабельності та інших відхилень можна використовувати найпростіші методики.

Наприклад, групова робота успішно може проводитись з дітьми 5-річного віку з метою зняття напруги, страхів, агресивності, розвитку уяви, уваги, групової згуртованості в процесі обговорення образу Баби-Яги. Вона включає такі моменти: обговорення образу Баби-Яги (міміка, пози, жести, рухи); показ узагальненого образу Баби-Яги (конкурс на найстрашнішу Бабу-Ягу); заучування жартівливого віршика про Бабу-Ягу; гра (одноногa Баба-Яга); представлення Баби-Яги в позитивному образі; малюнок позитивного образу Баби-Яги.

Непогані результаті дає використання ігротерапії з метою формування групової згуртованості, розвитку уяви, світосприймання.

Використовується також методика «Казкове місто», суть якої полягає в тому, що кожна дитина працює індивідуально, малюючи будинки, дерева, людей, птахів, квіти, машину і т.п.) на окремих маленьких листочках. Малюнки

вирізалися і наклеювалися на загальний великий ватман. В результаті з'являлося казкове місто.

В цьому занятті вдало поєднуються індивідуальна і групова робота. Таке поєднання є однією з найбільш ефективних форм роботи з дітьми. З одного боку, воно задовольняє потреби дитини робити щось самостійно у відповідності із своїми бажаннями і можливостями. З другого боку – загальний результат створює у всіх хороший настрій, позитивні емоції виникають як відповідь на вдало завершену спільну роботу. В процесі цієї роботи діти отримують якісно новий досвід – мирне співробітництво без шкоди для своїх особистих інтересів.

Таким чином, забезпечуючи корекційну роботу з проблемними дітьми, слід намагатися здійснювати як корекцію психічних процесів, так і поведінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1.Все про соціальну роботу : навчальний енциклопедичний словник–довідник / За ред. В.М.Пічі. – Львів : Новий Світ – 2000, 2013. – 616 с.

2. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учеб. пособие для студентов вузов. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 182 с.

3. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. – СПб: Речь, 2001. – 220 с.

4.Костина Л. Игровая терапия с тревожными детьми. – Спб.: Речь, 2001. – 160 с.

УДК 373.24

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ БЕРЕЖНОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДНЫМ РЕСУРСАМ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Шилко Светлана Васильевна
студент
Рублевская Елена Анатольевна
к. пед. н., доцент
Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка
г. Минск, Беларусь

Аннотация. В статье акцентируется внимание на проблеме воспитания бережного отношения к природным ресурсам детей старшего дошкольного возраста; отмечается роль игровых технологий в процессе расширения и углубления представлений о природных ресурсах; развития представлений о способах потребления природных ресурсов человеком; формирования умений и навыков бережного использования природных ресурсов.

Ключевые слова: игровые технологии; воспитание бережного отношения к природным ресурсам; учреждение дошкольного образования; дети старшего дошкольного возраста.

С вопросами экономии и бережливости ребенок дошкольного возраста сталкивается в своей жизни достаточно рано: в семье дети постоянно вовлекаются в ее экономическую деятельность, совместно с родителями экономя воду, свет, тепло в квартирах. Однако не следует полагаться на стихийное усвоение ребенком основ экономии и бережливости, так как данная работа требует дополнительных объяснений со стороны взрослого.

В процессе нашего исследования мы предположили, что воспитание бережного отношения к природным ресурсам может осуществляться с помощью дидактических игр, поскольку они позволяют детям в занимательной форме уточнять и закреплять имеющиеся представления о природных ресурсах, способах использования природных ресурсов человеком, с нормами и правилами бережного использования природных ресурсов в природе и быту.

Анализ психолого-педагогической литературы показал, что разрабатываются разные аспекты проблемы воспитания бережного отношения к природным ресурсам у детей дошкольного возраста. Необходимость экономического воспитания на этапе дошкольного образования отмечают в своих исследованиях многие отечественные педагоги (С. Д.Галкина (Галкина С. Д., 2008), Е. А. Курак (Курак Е. А., 2002), А. А. Смоленцева (Смоленцева А. А., 2001), А. Д. Шатова (Шатова А. Д., 2005) др.). Методика воспитания бережного отношения к природным ресурсам раскрывается в работах С. Д. Галкиной (Галкина С.Д., 2008), Е. В. Глущенко (Глущенко Е. В., 2012), Л. Б. Климкович (Климкович Л.Б, 2008), И. П. Рословцевой (Рословцева И. П., 2008) и др.

Анализ учебной программы дошкольного образования Республики Беларусь, педагогической, методической литературы, а также практики работы учреждений дошкольного образования позволил выявить отсутствие методики, позволяющей организовать работу по воспитанию у детей дошкольного возраста бережного отношения к природным ресурсам средствами дидактической игры.

Разные аспекты задачи воспитания бережного отношения к природным ресурсам определяются учебной программы дошкольного образования [1]:

– для первой младшей группы (воспитанники от 2 до 3 лет) в образовательной области «Ребенок и природа» ставится задача развития воспитанника в деятельности: воспитывать эмоционально-положительную отзывчивость на общение с предметами и явлениями природы ближайшего природного окружения;

– для второй младшей группе (воспитанники от 3 до 4 лет) в образовательной области «Ребенок и природа» ставятся задачи развития воспитанника в деятельности: учить способам ухода за растениями и животными уголка природы, цветника, огорода; формировать устанавливать простейшие взаимосвязи между явлениями природы; воспитывать желание проявлять заботу о растениях, животных;

– для средней группы (воспитанники от 4 до 5 лет) в образовательной области «Ребенок и общество» в разделе «Основы экономической культуры» определяется следующее содержание работы, как овладение воспитанниками способами бережливого отношения к ресурсам семьи (вода, тепло, электроэнергия) и экономного их расходования (выключать воду при намыливании рук, не включать большой напор воды, закрывать дверь в комнату, утеплять окна, не включать одновременно несколько источников света, выключать свет, если нет никого в комнате). В образовательной области «Ребенок и природа» определено содержание, направленное на развитие умения с помощью взрослого бережливо использовать природные ресурсы (вода, тепло, электроэнергия) (выключать воду при намыливании рук, не включать большой напор воды, закрывать дверь в комнату, не включать одновременно несколько источников света, выключать свет, если нет никого в комнате);

– для старшей группы в образовательной области «Ребенок и общество» в разделе «Основы экономической культуры» определено содержание, что педагог развивает умение у воспитанников от 5 до 6 лет называть ресурсы, нужные человеку (природные – солнечная энергия, энергия ветра, нефть, газ, уголь; денежные), как и где они используются (в промышленности, в сельском хозяйстве, дома, в детском саду), а у воспитанников от 6 до 7 лет самостоятельно применять способы экономного и бережливого использования природных ресурсов семьи и группы (вода, электроэнергия, тепло). В образовательной области «Ребенок и природа» ставятся такие задачи развития воспитанников от 5 до 6 лет, как: способствовать овладению способам

правильного взаимодействия с миром природы; способам бережного использования природных ресурсов; формировать умения выделять общие свойства предметов и явлений природы; устанавливать связи и зависимости между предметами и явлениями природы; определять и удовлетворять потребности растений и животных; воспитывать нравственное, эмоционально-положительное и эстетическое отношение к природе; ответственность за состояние природы ближайшего окружения и определяется содержание: воспитатель формирует представления о природных ресурсах, нужных человеку (вода, солнечная энергия, энергия ветра, газ) и необходимости их бережливого использования;

– в процессе работы с воспитанниками от 6 до 7 лет воспитатель решает задачу воспитывать бережливое отношение к природе и формирует представления о среде обитания живых организмов (вода, почва, наземно-воздушная среда) и о природных ресурсах (вода, солнечная энергия, энергия ветра, газ, нефть, уголь), используемых человеком в промышленности, в сельском хозяйстве, дома, в детском саду и о необходимости их бережливого использования.

Учебная программа дошкольного образования Республики Беларусь также ориентирует педагогических работников на использование игры как основной формы организации образовательного процесса.

Методика использования игры в работе с детьми дошкольного возраста широко представлена в психолого-педагогической литературе. Однако актуальным является использование не разрозненных игр, а применение игровых технологий, как целостного образования. Все это обусловило выбор темы нашего исследования «Использование игровых технологий в процессе воспитания у детей старшего дошкольного возраста бережного отношения к природным ресурсам» и определение цели исследования – экспериментальная проверка эффективности применения игровых технологий в процессе воспитания бережного отношения к природным ресурсам у детей в учреждениях дошкольного образования.

На констатирующем этапе педагогического эксперимента мы изучили практику работы учреждений дошкольного образования и выяснили, что с природными ресурсами, средой обитания, необходимостью бережного отношения к ним и т.д. дети знакомятся на специально организованных занятиях, а дидактические игры с этой целью применяются достаточно редко.

На формирующем этапе педагогического эксперимента нами была разработана программа экспериментальной работы, основной задачей которой было воспитание бережного отношения к природным ресурсам посредством игровых технологий.

I этап – подготовительный. На этом этапе нами был разработан календарно-тематический план, включающий 5 тематических блоков. Каждый тематический блок содержит игровые комплексы с использованием разных игровых технологий: технология использования игровых обучающих ситуаций (И. А. Комарова и С. Н. Николаева) [2]; технология использования игр с природными материалами в процессе экологического образования (Е. А. Стреха) [3]; технология использования интерактивных игр в процессе экологического образования детей дошкольного возраста (Е. А. Стреха) [4].

2 этап - основной. На этом этапе развертывался весь комплекс запланированной работы по следующим темам: «Вода», «Воздух», «Почва», «Тепло», «Электричество». Игровые комплексы такого содержания помогают ребенку увидеть, что человек для своих нужд использует природные ресурсы, подвести его к элементарному пониманию проблемы взаимоотношений человека с окружающей средой, последствий деятельности людей и важности бережного отношения к природным ресурсам.

3 этап – завершающий, предполагает анализ и обобщение результатов, полученных в процессе реализации запланированной работы по воспитанию бережного отношения к природным ресурсам.

Таким образом, использование игровых технологий в процессе нашего исследования показало, что они способствуют, с одной стороны, воспитанию у детей дошкольного возраста бережного отношения к природным ресурсам, а с

другой - требуют от воспитателей дошкольного образования творческой активности в поиске оптимальных средств развития воспитанников.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Учебная программа дошкольного образования (для учреждения дошкольного образования с русским языком обучения и воспитания) / М-во образования Респ. Беларусь. – Минск : НИО, 2019. – 479 с.

2. Николаева, С. Н. Сюжетные игры в экологическом воспитании дошкольников. Игровые обучающие ситуации с игрушками разного типа и литературными персонажами : пособие для педагогов дошкольных учреждений / С. Н. Николаева, И. А. Комарова. – М., 2003. – 100 с.

3. Стреха, Е. А. Технология использования игр с природными материалами в процессе экологического образования дошкольников / Е. А. Стреха // Современные технологии дошкольного образования : пособие. – Минск : Белорус. гос. пед. ун-т, 2012. - С.110–133.

4. Стреха, Е. А. Ознакомление детей дошкольного возраста с природой : пособие для педагогов учреждений дошк. образования / Е. А. Стреха. – Минск : Нар. асвета, 2012. – 64 с.

УДК 616.12:371.32

ВИКЛАДАННЯ РОЗДІЛУ «КАРДІОЛОГІЯ» НА КАФЕДРІ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ № 3

Шушковська Юлія Юріївна

Асистент кафедра внутрішньої медицини № 3

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Мета – аналіз і характеристика сучасних методів викладання кардіології на кафедрі внутрішньої медицини № 3 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова.

Матеріал і методи. Аналіз досвіду роботи викладачів кафедри внутрішньої медицини № 3 при викладанні розділу «кардіологія» студентам випускного курсу.

Результати та обговорення. На кафедрі внутрішньої медицини № 3 викладання розділу «кардіологія» проводиться із удосконаленням форм і методів навчання відповідно до сучасних світових вимог.

Ключові слова: кардіологія, серцево-судинні захворювання, методи викладання, студенти.

Вступ. На сьогодні зростання захворювань серцево-судинної системи (ССС) є однієї з важливих проблем в Україні, адже в структурі захворюваності вони займають лідируюючу позицію і призводять до смерті (майже 2/3 усіх причин смерті) та до 1/3 причин інвалідності населення. Згідно даних МОЗ України 65,8 % усіх смертей в Україні становлять серцево-судинні захворювання (ССЗ) [1, с. 67]. Питання лікування коморбідного перебігу ССЗ залишається актуальним завданням сучасної кардіології.

Тому важливим завданням кафедри внутрішньої медицини № 3 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова є підготовка

особистості лікаря, який знає сучасні підходи щодо діагностики і лікування ССЗ.

Матеріали та методи: Аналіз досвіду роботи викладачів кафедри внутрішньої медицини № 3 при викладанні розділу кардіології студентам випускного курсу.

Результати та обговорення: Метою навчання під час проходження циклу «внутрішніх хвороб» на випускному курсі є підготовка майбутніх лікарів до подальшої самостійної роботи.

Майбутній спеціаліст повинен володіти такими знаннями з кардіології: клініка та патогенез ССЗ; лабораторні та інструментальні методи дослідження та їхня інтерпретація; фармакологія кардіологічних препаратів; основи реанімації та інтенсивної терапії ССЗ; раннє виявлення ССЗ при проведенні профілактичних оглядів; покази/протипокази до проведення певних кардіологічних хірургічних процедур; проведення диференційної діагностики та лікування захворювань ССС [2, с. 424].

Проходження розділу «кардіологія» передбачає цілеспрямованість дій, використовуючи навчальні засоби та сучасні технології. Відповідно до тематичного плану на кафедрі внутрішньої медицини № 3 на розділ кардіологія» відводиться 9 тем із «Сучасної практики внутрішньої медицини» та 7 тем з «Невідкладних станів в клініці внутрішньої медицини».

На кожному занятті викладач проводить опитування і тестовий контроль «початкового рівня» попередньо вивченого матеріалу, потім разом зі студентами розглядає поточну тему, розбирає клінічні задачі, по завершенню заняття дає тести «кінцевого рівня» з бази державного ліцензійного іспиту «Кроку-2» [3, с. 82]. Також за допомогою викладачів студенти розв’язують тести за аналогом американського STEP-2 з International Foundations of Medicine [6, с. 120].

На клінічних базах кафедри студенти опановують інструментальні методи діагностики кардіологічних хворих: запис електрокардіограми (ЕКГ), холтерівське моніторування ЕКГ (ХМ ЕКГ), добове моніторування артеріального тиску (АТ), ехокардіографія (ЕхоКГ), велоергометрія та ін.

Також кожен студент навчається інтерпретувати отримані результати інструментальних досліджень та загальноклінічні лабораторні методи.

Викладачі кафедри навчають студентів 6-го курсу визначати основні скарги, збирати анамнестичні дані щодо певного ССЗ та анамнез життя, встановлювати клінічний діагноз і призначати відповідне лікування. Основна увага під час практичних занять відводиться на засвоєння практичних навичків [7, 205-206].

При проведенні курації хворих викладачі кафедри звертають увагу не тільки на професійну підготовку майбутнього фахівця, а й на використання ним принципів деонтології та культурології [8, с. 39].

Світовою тенденцією навчання в галузі медицини є використання методу «стандартизованого пацієнта» [3, с. 82; 4, с. 197; 5, с. 441]. ОСКІ (англійською OSCE) – об'єктивний структурований клінічний іспит. За визначенням Марічереди В.Г. та співавторі, ОСКІ – це об'єктивна оцінка компетентності фахівця в змодельованих умовах, де використовуються стандартизовані шкали оцінювання, що здійснюється в послідовно розташованих екзаменаційних станцій, на яких обмежений час перебування [9, с. 27].

В минулому році студенти 6-го курсу вперше здавали ОСКІ з внутрішньої медицини, використовуючи тренажери-симулятори і «стандартизованих пацієнтів». Завдання, сценарії, чек-листи до ОСКІ були розроблені викладачами терапевтичних кафедр. Такий метод проведення оцінювання забезпечує об'єктивну оцінку знань і вмінь випускника вищого медичного навчального закладу. Однак «стандартизований пацієнт» в будь-якому випадку не схожий на реального хворого. Тому на кафедрі внутрішньої медицини № 3 проводяться традиційні методи навчання, а також їхнє поєднання з розбором клінічних задач, лабораторних та інструментальних методів ОСКІ [3, с. 82-83].

При вивченні «Невідкладних станів в клініці внутрішньої медицини» викладачі розбирають діагностичні та лікувальні алгоритми надання невідкладної допомоги в кардіології при: гострому коронарному синдромі, гіпертонічних кризах, пароксизмальних порушеннях ритму, гострій лівошлуночковій недостатності, синкопальних станах та ін. Студенти неодноразово

спостерігають за проведенням електричної кардіоверсії при фібриляції/тріпотінні передсердь та проведенням коронароангіографії при гострому коронарному синдромі та стабільній стенокардії напруги. Також студентам розказують про покази/протипокази до проведення коронароангіографії з послідуючою ангіопластикою коронарних судин, тромболізису, постановки штучного водія ритму, проведення електроімпульсної терапії [10, с. 76].

Також важливим елементом у начанні майбутнього спеціаліста є відвідування студентського наукового гуртка, науково-практичних та паталого-анатомічних конференцій [11, с. 121].

Така робота зі студентами спрямована на зацікавленість ними кардіологією, підвищує рівень професійної підготовки до самостійної лікарської діяльності в майбутньому.

Висновки: Отже, на кафедрі внтурішньої медицини № 3 викладання розділу «кардіологія» проводиться із удосконаленням форм і методів навчання відповідно до сучасних світових вимог.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жавріченко К.В. Фактори ризику гіпертонічної хвороби / К.В. Жавріченко // Медсестринство. – 2019. - № 2. – С. 67-70.

2. Візір В.А. Сучасний стан підготовки лікаря-кардіолога: проблеми та перспективи. / В.А. Візір, В.В. Буряк, І.В. Заіка // Молодий вчений. – 2016. - № 11 (38). – С. 423-424.

3. Іванов В.П. Особливості викладання внутрішньої медицини в умовах глобального конкурентного середовища / В.П. Іванов, О.І. Афанасюк, Ю.Ю. Шушковська, М.О. Колесник // Актуальні проблеми якісної підготовки медичних фахівців в умовах глобального конкурентного середовища : тези доповідей навчально-методичної конференції. – 2020. – С. 82-83.

4. Lo S.C. OSCE (Objective Structured Clinical Examination) for Nutrition Professionals / S.C. Lo, M.Y. Hsieh, H.C. Lin // J Med. – 2019. – Vol. 23. – Issue 3. – P. 197-199.

5. Heal C. A snapshot of current Objective Structured Clinical Examination (OSCE) practice at Australian medical schools / C. Heal, K. D'Souza, J. Banks, et al. // Medical teacher. – 2019. – Vol. 41. – Issue 4. – P. 441-447.

6. Сизова Л.М. Практична орієнтованість вищої медичної освіти, як запорука її якості / Л.М. Сизова // Scientific pedagogical internship. – 2017. – С. 118-121.

7. Шушковська Ю.Ю. Сучасний стан підготовки магістрів (спеціалістів) з внутрішньої медицини у ВНМУ ім. М.І. Пирогова / Ю.Ю. Шушковська, В.С. Бахнівський // Підготовка медичних кадрів у сучасних умовах реформи системи охорони здоров'я України : тези доповідей навчально-методичної конференції. – 2017. – С. 205-206.

8. Воровський О.О. Актуальні проблеми професійної підготовки хірургів-іінтернів / О.О. Воровський // Актуальні проблеми якісної підготовки медичних фахівців в умовах глобального конкурентного середовища : тези доповідей навчально-методичної конференції. – 2020. – С. 38-39.

9. Марічереда В.Г. Управлінські та організаційні засади державної та атестації випускників медичних навчальних закладів у форматі ОСКІ / В.Г. Марічереда, В.І. Борщ, О.П. Рогачевський // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2019. - Том 18. – Вип. 1 (41). – С. 25-37.

10. Грона Н.В. Инновационные подходы при изучении цикла «кардиология» студентами 6 курса / Н.В. Грона, Т.В. Мягкова, В.В. Красеха-Денисова // Проблемні питання педіатрії та вищої медичної освіти // Збірник наукових праць, присвячений пам'яті професора Ю.М.Вітебського: (VIII випуск). - 2014. – С. 75-78.

11. Потяженко М.М. Формування знань, умінь і практичних навичок з пульмонології при підготовці лікарів-інтернів з фаху „внутрішні хвороби" / М.М. Потяженко, Н.Л. Соколюк, Н.О. Люлька, та ін. // Медична освіта. – 2013. - № 4. – С. 120-122.

УДК 159.9:943/799

ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ: ПРЕДИКТОР УСПІХУ СПОРТСМЕНА

Щербакова Ірина Миколаївна
доц., к. філософ. н., доцент кафедри психології
Карпенко Денис Романович
Галло Давид Джоакинович
студенти
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

У статті висвітлено результати аналізу феномену впевненість у собі. Як психічний стан спортсмена, впевненість є відсутністю сумнівів в успішному виконанні, завершенні справи. Визначено, що впевненість у собі є особистісною властивістю спортсмена, предиктором успіху у спортивній діяльності.

Ключові слова: впевненість у собі, діяльність, успіх, спорт, потенціал.

Постановка проблеми. Спорт вимагає систематичної, наполегливої, виснажливої праці задля досягнення успіху, перемоги. Вислів, що успіху досягає той, хто вже має успіх, вдало підходить саме до досягнення успіху у спортивній діяльності. Доцільність вивчення впевненості у собі у спортсменів не викликає сумніву, адже успіху в спорті досягають ті спортсмені, які знають свій потенціал, вірять у свої сили, упевнені у собі.

Мета статті. Метою статті є аналіз феномену впевненості у собі, як особистісної властивості і предиктора успіху спортсмена.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовано теоретичні методи дослідження, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Аналіз сучасних досліджень засвідчив, що як психічний стан спортсмена, впевненість є

відсутністю сумнівів в успішному завершенні справи. Це віра в себе, у свої сили, у досягнення намічених результатів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи стан дослідження поняття «впевненість у собі», як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, мусимо визнати, що поміж науковцями досі немає єдиної точки зору, щодо його змістовних характеристик. Впевненість у собі розглядається, як усвідомлення своїх можливостей, або як прийняття себе. Зокрема, нам імпонують визначення поняття «впевненість у собі» запропоновані В. Г. Ромек, Є. П. Щербаковим: впевненість у собі це комплексна характеристика, яка включає емоційний, поведінковий і когнітивний компоненти, це позитивна оцінка власних навичок і здібностей, достатніх для досягнення цілі й задоволення потреб [1]; стан, що виникає при оцінці результативності своїх дій і формуванні самооцінки стосовно власних можливостей [2].

Впевненість – це відсутність сумніву. На нашу думку, формування впевненості відбувається у процесі аналізу виконання успішно завершених дій. Аналіз успішно завершеної дії відбувається одночасно із переживанням позитивних емоцій, які виникають в результаті усвідомлення успіху, вдачі. Проте, для формування впевненості у собі, спортсмен має не тільки усвідомлювати те, що і як він має робити (робить), а також бути переконаним, що він здатен це робити так, як треба. Усвідомлення здатності досягнення успіху передбачає розуміння наявних навичок і здібностей.

Зауважимо, що знання своїх потенцій, а саме: «можу» (того, що «я» можу, що здатен зробити) потребує розуміння того, що і як «потрібно» робити (вольової саморегуляції діяльності спрямованої на виконання того, що «я» можу робити) для досягнення цілі (мети). Мета діяльності це об’єктивована потреба. Спортсмен має не тільки знати свій потенціал (знання, здібності, вміння, навички), а усвідомлювати, що наявних у нього потенцій достатньо для досягнення мети (виконання поставленого завдання).

Диспозиційними рівнями формування впевненості у собі є знання, переконання, життєвий досвід. Спортсмен має розуміти, що він хоче («хочу»),

що він може («можу»), що йому потрібно робити («потрібно»). Єдність «хочу» – «можу» – «потрібно» формує переконання у досяжності мети, реалізації наміченого плану дій. Важливим при цьому є розуміння спортсменом успішного досягнення проміжних цілей (переживання успіху у тренувальному процесі).

Важлива концентрація на власному позитивному досвіді. На нашу думку, для формування у спортсменів впевненості у собі, важливі не стільки знання, переконання і життєвий досвід, скільки позитивна суб'єктивна оцінка результативності власних дій (діяльності). Позитивна самооцінка при позитивній оцінці з боку інших (тренера, колег, сім'ї, друзів тощо) формують сміливість і ініціативність у постановці нових задач і їх виконанні.

Враховуючи сказане вище, ми визначаємо впевненість у собі як особистісну властивість спортсмена, що ґрунтується на знаннях, переконаннях і життєвому досвіді позитивного вирішення намічених завдань та успішного досягнення цілей діяльності.

Висновки. Впевненість у собі є необхідною умовою досягнення успіху. Впевненість у своїй здатності досягати мети (передбаченого результату) характеризується позитивною самооцінкою й орієнтацією на досягнення успіху. Якщо у спортсмена закріплюється невпевненість у собі (якість протилежна впевненості), то негативна самооцінка й очікування неуспіху (характерні для невпевненості) знижують ініціативність, спричиняють несміливість у здійсненні своїх намірів. Отже, маємо розуміти, що невпевнений спортсмен досягає значного меншого ніж той, який впевнений у собі. Втім, зауважимо, що в усьому має бути розумні міра, адже самовпевненість може зашкодити так само, як і невпевненість у собі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ромек В. Г. Уверенность в себе как социально-психологическая характеристика личности: Автореф. дис. канд. психол. наук / В. Г. Ромек. – Ростов н/Д., 1997. – 18 с.

2. Щербаков Е. П. Уверенность как состояние, свойство и качество. – В кн.: Психология личности и деятельности спортсмена / Е. П. Щербаков. – М.: Прогресс, 1981. – С. 51-60.

УДК 666.58

ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВА, СПЕКАНИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ СТРУКТУРЫ ФАРФОРА

Эминов Ашрап Мамурович
доктор технических наук, профессор
Бойжанов Ислом Ражаббоевич
кандидат технических наук, доцент
Рузметов Икром
кандидат технических наук, доцент
Боймуродова Махзуна Турсункуловна
докторант
Эминов Афзал Ашрапович
докторант
ГУП “Фан ва тараккиёт” Ташкентский
государственный технический
университет им. И.Каримов, Узбекистан.

Аннотация: В работе исследованы процессы спекания и формирование структуры фарфоровых материалов на основе новых каолинов. Методами рентгенофазового, ИК-спектроскопического, комплексно-термографического, электронно-микроскопического анализов определены фазовый состав фарфора и установлено, что фазовый состав фарфора состоит из кристаллов муллита, остаточного кварца, кристобалита и стекловидную фазу заполняющую промежутки между кристаллами.

Ключевые слова: Каолин, спекания, структура, свойства, муллит, кристобалит, кварц, стекловидная фаза, термограмма, рентгенограмма, электронная микроскопия.

Введение. Спекание фарфоровых материалов является завершающей и наиболее ответственной стадией и в значительной степени определяющей качество конечной продукты. Для фарфоровых материалов важное значение имеет температурный интервал спекания и интервал спекшегося состояния конечного продукта. Снижение температуры обжига в фарфоровом производстве является актуальной задачей, которая может быть решена путем введения различных минерализаторов и сырьевых компонентов низкотемпературного обжига. Введение серицитовых глин снижает температуру спекания и сокращает расход дефицитного полевого шпата, исключает наличие в изделиях свободного кварца, снижает температуру обжига, повышает механическую прочность [1].

Фарфор, в состав которого входит японский глинозем, имеет самую высокую температуру спекания. Агрегаты глинозема содержат большое число между зернами пор, которые при спекании полностью не удаляются и остаются в виде закрытых пор [2].

Цель работы. Процесс спекания фарфоровых образцов из опытных масс, содержащих до 40 % первичного каолина, был изучен методом последовательных обжигов по результатам определения водопоглощение, объемной массы и огневой усадки, а также комплексного термографического и рентгенографического анализов.

Материалы и методы. Физико-химические реакции, протекающие при обжиге фарфорового материала и приводящие к спеканию фарфора, изучены методом комплексного термического анализа, проводимого с одновременной записью термического расширения при различных температурах.

Кривые комплексных термограмм опытных фарфоровых масс показывет, что на термограмме фарфоровой массы М-5 в интервале 470-650°С наблюдается эндотермический эффект с пиком при 580°С, в фарфоровой массы М-10 в интервале температур 495-660°С появляется эндотермический эффект с пиком при 600°С, связанные с дегидратацией каолинита и полиморфным превращением β-кварца на α-кварц. Эндотермические эффекты

сопровождаются значительными потерями в весе. Продуктом обезвоживания каолинита является, метакаолинит- $Al_2O_3 \cdot 2SiO_2$.

Первые экзотермические эффекты, для массы М-5 в интервале 900-1020°С с пиком 940°С и для массы М-10 в интервале 910-1050°С с пиком 980°С, свидетельствуют о процессе начала образования первичного муллита. Начало уплотнения фарфорового материала происходит для массы М-5 при максимуме 940°С, для массы М-10 при максимуме 980°С.

Вторые экзотермические эффекты, протекающие для массы М-5 в интервале 1180-1250°С с пиком 1200°С, для массы М-10 в интервале 1220-1300°С с пиком 1255°С, свидетельствуют о перекристаллизации ранее образовавшегося первичного муллита во вторичный. При этом происходит уплотнение структуры и интенсивная кристаллизация вторичного муллита.

С целью изучения фазового состава фарфоровых образцов на основе нового каолинового сырья использовали метод рентгенофазового анализа.

Штрих-рентгенограммы обожженной фарфоровой массы М-10 приведен на рис.1. Из рентгенограммы видно, что при 1000°С в образце происходит растворения полевого шпата. При 1200°С в образцах появляется кристаллы муллит (d=0,543; 0,343 нм) и наблюдается межплоскостные расстояния кристобалита (d=0,409 нм). При 1300°С увеличивается интенсивности межплоскостных расстояний муллита и кристобалита.

На рис.2 приведены рентгенограммы фарфоровой массы FM-5. При 1050°С и 1100°С уменьшается интенсивность линии полевого шпата, что говорит об уменьшении содержания полевого шпата в образце. Появляется линии слабой интенсивности с d=0.542 нм, связанный с образованием первичного муллита. С повышением температуры увеличивается линии кристаллов муллита и кристобалита. Анализ полученных рентгенограмм исследуемых образцов показывает, что кристаллизация муллита происходит за счет перекристаллизации глинистых минералов при высокой температуры обжига.

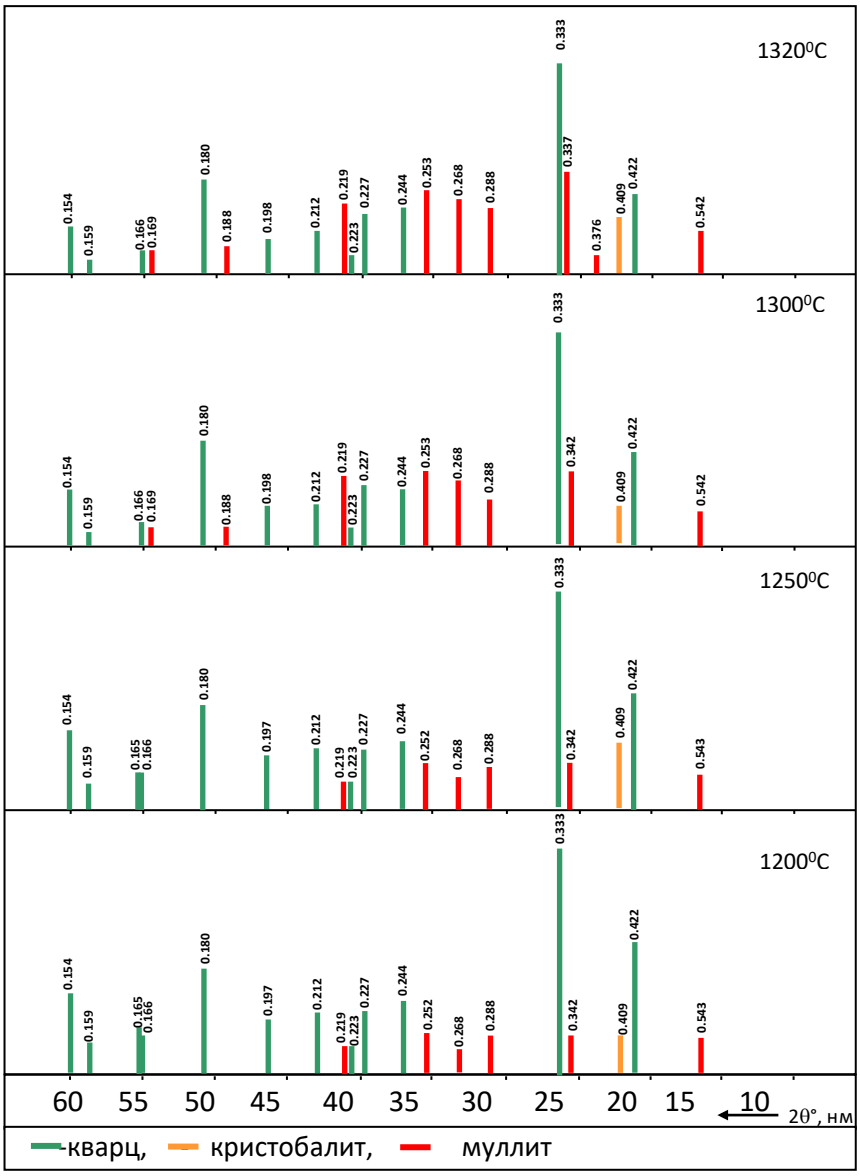

Рис.1. Штрих-рентгенограммы фарфоровой массы М-10, обожженной при различных температурах.

Сравнительный анализ рентгенограмм образцов фарфоровых масс М-10 и М-5 при 1000°С показывает, что при одной и той же температуре в образце М-5 муллит кристаллизуется в несколько большем количестве чем в образце М-10. При температурах 1050°С, 1100°С, 1150°С муллит образуется в этих массах практически в равном количестве. С повышением температуры обжига наблюдается увеличение содержание кристаллов муллита и кристобалита.

В результате анализа полученных данных установлены интервалы температур спекания масс хозяйственного фарфора с использованием новых сырьевых материалов (табл.1).

Таблица 1

Температуры спекания оптимальных фарфоровых масс

Индексы масс	Температура начало спекания, °С	Температура наибольшего уплотнения, °С	Оптимальная температура обжига, °С	Интервал спекания, °С
М-5	1000	1250	1250-1280	250-280
М-10	1000	1280	1280-1320	280-320

Результаты и обсуждение. Результаты исследований показывают, что процесс спекания опытных фарфоровых масс завершается в интервале температур 1280-1320°С. Это свидетельствует о том, что температура обжига опытных фарфоровых материалов снижается по сравнению с классической на 30-50^{0}С. На основе химического состава опытных фарфоровых материалов произведен расчет молекулярной формулы и коэффициентов кислотности фарфора на основе новых сырьевых материалов. По значению коэффициента кислотности масса М-5 (Кк=1,64) и масса М-10 (Кк=1,74) относятся к мягкому фарфору.

С целью изучения процессов структурообразования фарфоровых масс М-5, М-10 были применены методы петрографического, электронно-микроскопического и растр электронно-микроскопического анализов.

На электронно-микроскопических снимках шихты М-5, М-10, полученных методом суспензии практически не видно различий. Наблюдаются пакеты каолинита, угловатые кристаллы кварца и более крупные пластинчатые кристаллы полевого шпата. Отличительной особенностью является мелкодисперсность частицы массы с индексом М-5. Преобладающий размер частиц в массе М-5 составляет 2-5 мкм, а для М-10 до 5-10 мкм (рис.4.а,б).

Обжиг фарфоровых масс при температуре 1100°С приводит к необратимым физико-химическим процессам. Каолинитовые пакеты перекристаллизуются образуя метакаолина и из него первичные кристаллы муллита.

Происходит полиморфные превращения кварца, из β- формы на α-форму и образование кристаллов кристобалита в пограничных зонах стекловидной фазы.

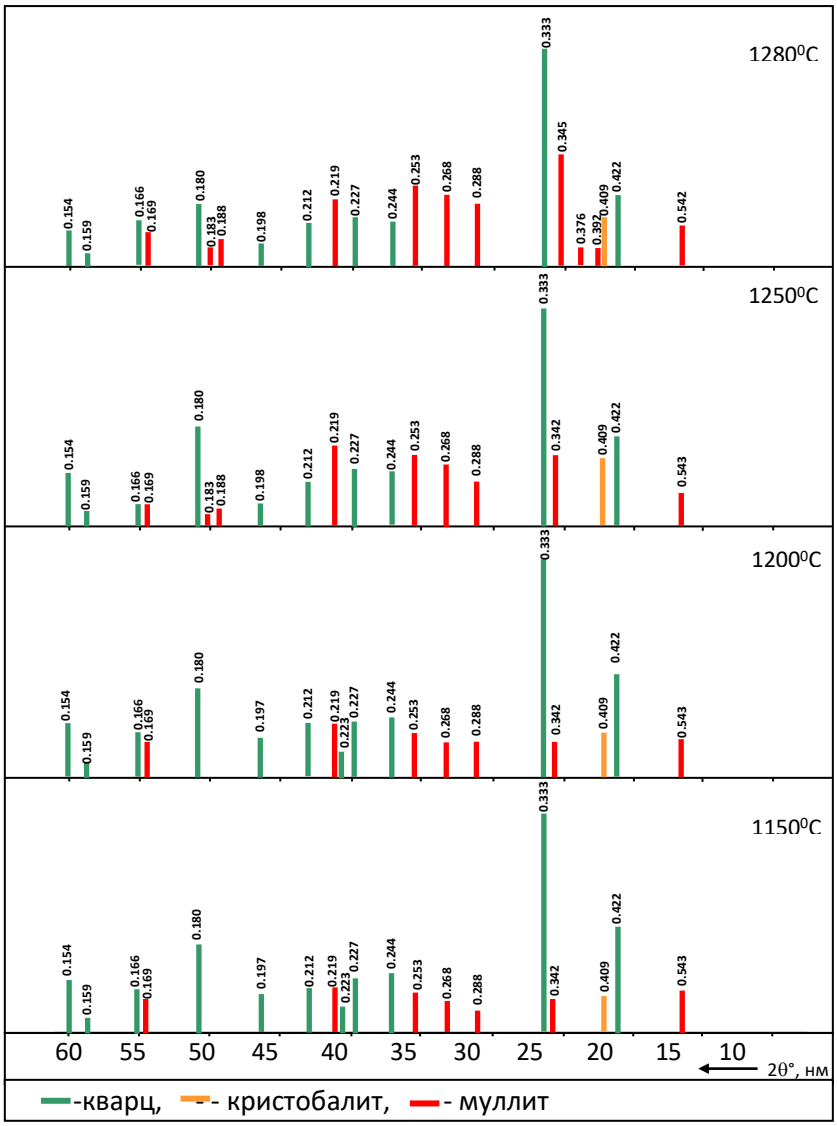

Рис.2. Штрих-рентгенограммы фарфоровой массы М-5, обожженной при различных температурах.

На репликах с поверхности фарфорового черепка М-10 отчетливо видна гладкая структура стеклофазы с остаточными включениями каолинита, кварца, полевого шпата (рис.3 а, б). Наблюдается первичный муллит в виде короткостолбчатых кристаллов (рис.3 а).

При температуре 1200°С муллитизация фарфора М-5 происходит интенсивно, где отчетливо видно образование первичного муллита в виде короткостолбчатых кристаллов. На снимке видно крупные кристаллы кварца с оплавленной поверхностью. Для смеси М-10 процесс муллитизации замедлен при 1200°С и видны отдельные кристаллы вторичного муллита.

Поверхность представлена гладкой стекловидной фазой с включениями кварца, остаточного каолинита. Образование основного количества стекловидной фазы определяется температурой плавления полевого шпата (1100-1200°С). Анализ результатов обожженных образцов при температуре 1200°С показывает, что при этой температуре происходит начало жидкофазного спекания.

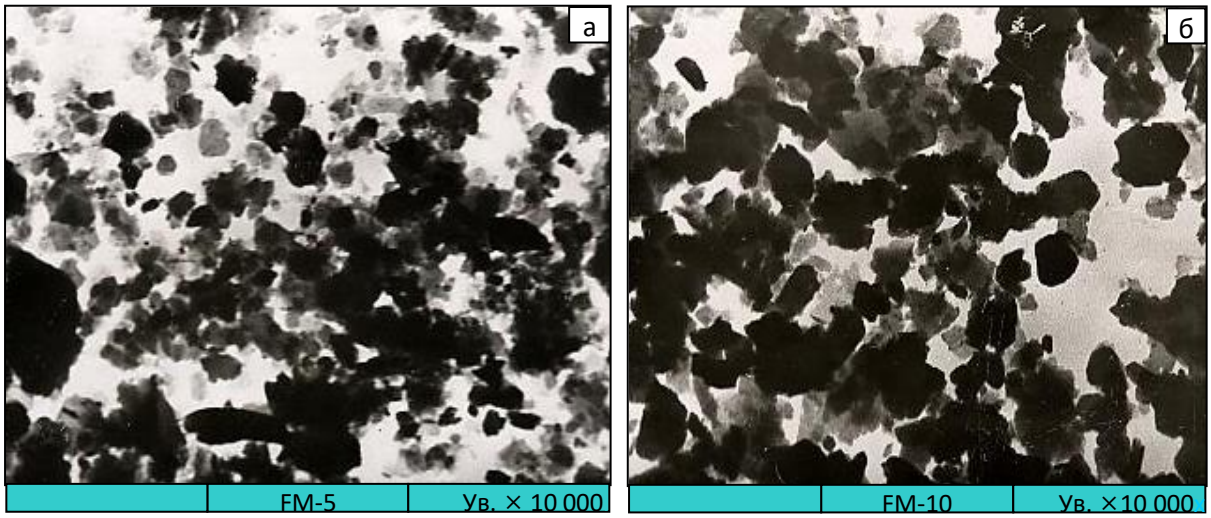

Рис.3. Электронно-микроскопические снимки исходной фарфоровой массы FM-5 (а) и FM-10 (б

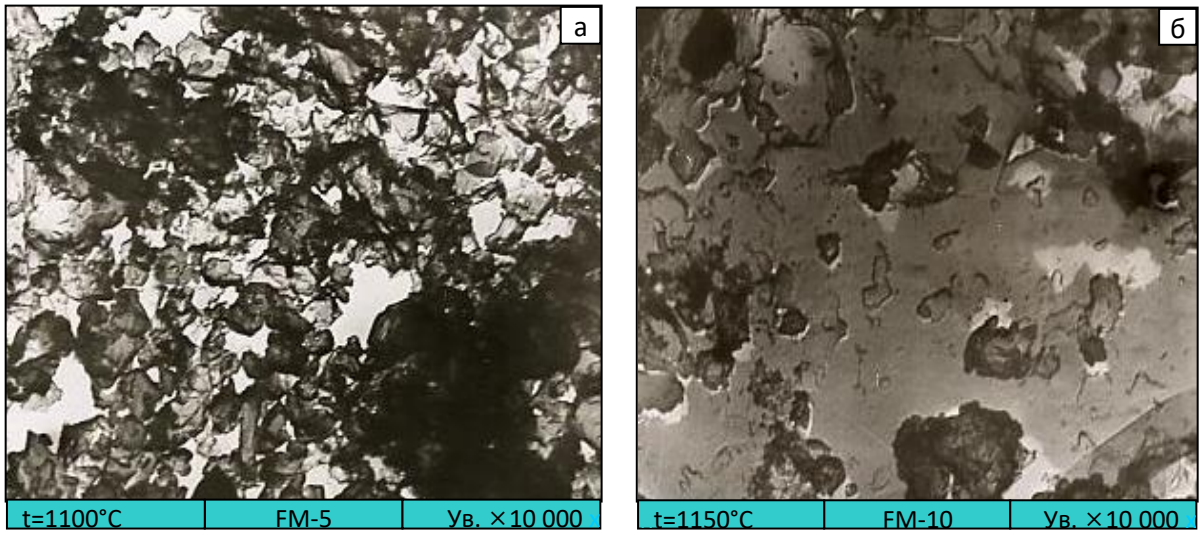

Рис.4. Электронно-микроскопические снимки фарфоровой массы М-5 (а) и М-10 (б)

Наблюдались изменения глинистого вещества с образованием незначительного количества муллита. Более интенсивный процесс муллитизации в массе М-5

обусловлен введением каолина месторождения «Альянс» в большем количестве. Еще заметнее разница в шлифах образцов из двух разных масс. Микроструктура массы М-5 и М-10 характеризовалась однородностью, минимальным количеством пор, полным остекловыванием полевого шпата.

Повышение температуры до 1250°С приводит к завершению процесса муллитизации образца М-5. На снимке видно заполнение порового пространства иглами вторичного муллита. Кристаллы полевого шпата полностью оплавлены поверхность стеклофазы муллитизирована. На репликах в массе М-10 с поверхности не наблюдается вторичного муллита. Поры заполнены остаточным каолинитом. Муллит находится в зародышевом состоянии.

Для М-5 период выдержки отмечается от 1250-1280°С, наблюдается рост вторичных кристаллов муллита от 2 мкм до 9 мкм и заполнение порового пространства войлочной структурой игольчатых кристаллов муллита, что приводит к упрочнению структуры фарфора.

При 1300°С для М-10 наблюдается образование первичного муллита по всей поверхности скола. Кристаллы находятся в зародышевом состоянии. Процесс спекания завершается. Созревание фарфора для М-10 заканчивается при температуре 1320°С. На репликах с поверхности скола наблюдается войлочная структура удлиненных кристаллов муллита. Размеры кристаллов от 3 мкм до 12 мкм. Известно, что оптическая микроскопия не дает четкого описания формирования микроструктуры фарфора и не определяет морфологическую разновидность муллита и других кристаллических новообразований. В связи с этим для полного и четкого описания и определения морфологических разновидностей муллита, кварца, кристобалита и распределения пористости использовали электронно-микроскопические и растр электронно-микроскопические методы анализа.

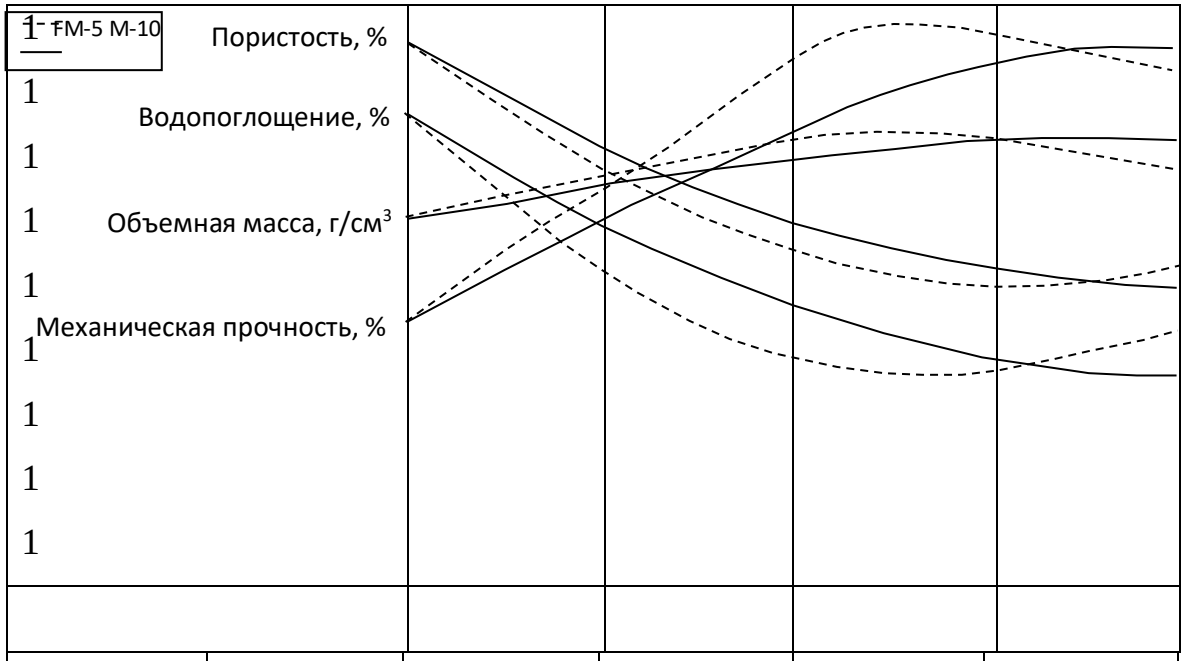

Исходной массы	I-период	II-период	III-период	IV-ериод	V-период
	до 1150 °С	**1150-1200°С**	**1200-1250°С**	**1250-1300°С**	**1350-1450°С**

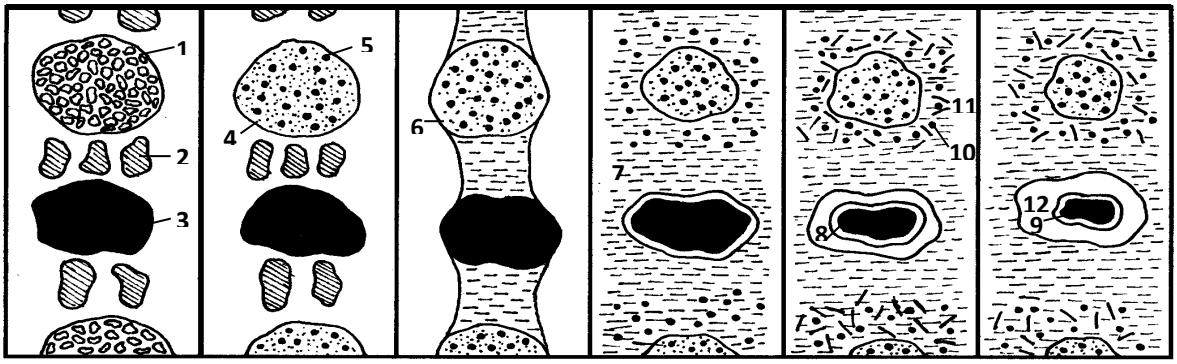

1-каолинит, 2-полевой шпат, 3-кварц, 4-аморфный кремнезем, 5-первичный муллит, 6-каолинитовый остаток, 7-расплавленный полевой шпат, 8-каемка кварца

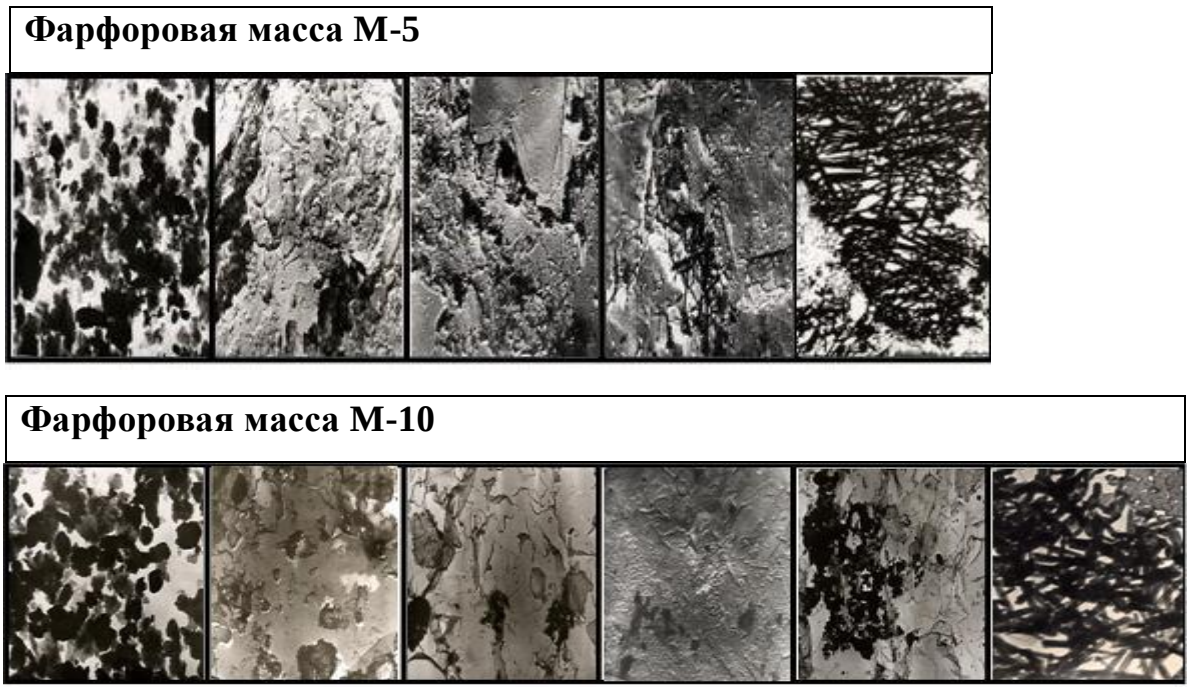

Рис.5. Схема процесса формирования структуры опытных фарфоровых материалов FM-5 и FM-10.

1-каолинит, 2-полевой шпат, 3-кварц, 4-аморфный кремнезем, 5-первичный муллит, 6-каолинитовый остаток, 7-расплавленный полевой шпат, 8-каемка кварца

Оптимальные массы М-5 и М-10 обладали однородной микроструктурой фарфора. Псевдоморфозы по полевому шпату полностью остеклованы, местами совершенно утратили четкие контуры, образуя сетку из иглоподобной структуры муллита. Формы и размеры кристаллов муллита различны. Однако большая часть кристаллов имеет столбчатую или призматическую форму, размер их колеблется в пределах от 0,1- 0,4 до 1,0-2,5 мкм.

Вторичный муллит в виде игольчатых кристаллов длиной 10-15 мкм заполняет псевдоморфозы по полевому шпату. С уменьшением содержания полевого шпата наблюдается рост среднего размера кристаллов муллита, наиболее заметный для опытных масс FM-5. Это обусловлено, что спекание фарфоровых масс М-5 завершается при температуре 1280°С.

На основе полученных экспериментальных исследований нами предлагается примерная схема термического процесса и формирование структуры фарфора на основе новых сырьевых материалов. Определить четкие температурные

границы между отдельными периодами обжига затруднительно, поэтому в схеме указаны средние значения температурных данных из многих наблюдений. Схема процесса формирования структуры опытных фарфоровых материалов приведен на рис.5.

Выводы. В результате физико-химических исследований выявлены особенности формирования микроструктуры и фазового состава фарфора на основе новых керамических сырьевых материалов, особенностью структуры которого является высокое содержание игольчатого муллита, стекловидной фазы, что обеспечило получение материала высокой прочности и степени белизны.

Исследован фазовый состав и микроструктуры разработанных фарфоровых материалов и установлено, что структура синтезированного фарфора состоит из кристаллов игольчатого муллита и остаточного кварца кристобалита. На основе исследования структуры фарфора составлены схемы формирования микроструктуры фарфоровых материалов из масс М-5 и М-10, содержащий в своем составе каолинового и кварц-полевошпатового сырья.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Eminow A.M., Alimdjanova J.I., Ismatov A.A., Ganieva M.M. Structur und Eigenschaften von Porzellan unter Einsatz von Quarz-Serizit-Rohstoffen//Keramische Zeitschrift.-1999.-№4.-s.282-283.

2. Орлова Р.Г., Бешенцев В.Д., Мороз И.Х., Богданис Э.Г. Влияние структуры и дисперсности глинозема на свойства фарфора. Стекло и керамика. -1988. -№12.-С.20-21.

УДК [355.424.7.087.2:355.587]:355.457(477)

ПРАКТИКА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ДУХОВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ЗОНІ АТО/ООС

Юрова Тетяна Миколаївна
кандидат мистецтвознавства
викладач кафедри МПЗ ДВ
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

Анотація: виховання духовності формами та методами культурологічної роботи є одним з найцікавіших, але й найскладніших, серед багатьох видів виховання, яке відрізняється дуже сильним впливом на глибинні структури людської свідомості, моральну і емоційну складову психіки. Саме тому сьогодні надзвичайно актуальною є тема духовного виховання та духовної підтримки військовослужбовця як громадянина патріота і захисника Батьківщини.

Ключові слова: культурологічна робота, морально-психологічне забезпечення, виховання, духовна підтримка, військовослужбовці, Збройні Сили України, культура, мистецтво.

Багатовікова історія війн та військових конфліктів показала, що висока духовність – основа готовності і здатності особового складу переносити випробування війни, незгоди, втрати і труднощі військової служби і досягати перемоги над ворогом, запорука успішного виконання бойових завдань. Недооцінка цього матиме нерідко такі негативні наслідки, що можуть привести якщо не до поразки, то до значних людських втрат та техніки на полі бою. Тому висока духовна та морально-психологічна підготовка військ, поряд з

оперативно-тактичною, вогневою, технічною, розвідувальною, інженерною та іншими видами бойової підготовки є найважливішою складовою частиною бойової здатності частин і підрозділів, що забезпечують їх перемогу в бою. Професійна бойова діяльність особового складу, що бере участь у війні на Сході України, відбувається в екстремальних умовах, які характеризуються високою інтенсивністю, напруженістю, швидкоплинністю, в тому числі ймовірністю виникнення небезпечних для життя обставин. Тому вироблення високої духовності разом з формуванням стійкості до бойових психологічних стресів, як складових частин морально-психологічної виучки особового складу, дозволяє контролювати свідомість і психічний стан військовослужбовця в критичні моменти бойових дій. І тут, як ніколи, рівень культурологічного забезпечення морально-психологічної підтримки військовослужбовців стає найважливішим фактором успішної реалізації не тільки тактичних, а й оперативних завдань.

Практика ведення АТО та ООС показала, що військові психологи та культурологи на фронті не лише потрібні – їхньої присутності вимагають самі командири. Але вони повинні вміти не тільки швидко «зібрати» бійця і зорієнтувати на бій, а й підготувати його до цього бою. Тому сутністю культурологічного забезпечення психологічної підготовки бійців є єдиний, нерозривний процес сприяння формуванню бойових, професійних і психологічних якостей особового складу. На такий підхід націлює і основний керівний документ в області організації інформаційно-пропагандистського забезпечення ЗС України - Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 04.01.2017 р. №4 [1].

Досвід бойових дій на Донбасі переконав, що стійка сукупність ідейних переконань, політичної свідомості, військового патріотизму та професіоналізму військовослужбовців, рівня згуртованості військових колективів повинні системно і завчасно формуватися і виховуватися у особового складу не тільки у період бойових дій, а й задовго до початку збройного конфлікту і виконання бойових завдань за призначенням. На основі досвіду АТО/ООС в ЗС України

налагоджена система забезпечення духовної підтримки психологічної підготовки особового складу до бойових дій, яка здійснюється з призивним контингентом ЗС України завчасно в базових таборах ще до початку застосування військ за призначенням, а не безпосередньо на полі бою.

Психологічна допомога військовослужбовцям та її культурологічне забезпечення проводиться в ЗС України в три етапи:

перший етап здійснюються під час набору добровольців і мобілізованих. В цей період вивчається особовий склад, формуються та згуртовуються військові колективи, визначається, наскільки ефективними будуть дії кожного солдата у бою і максимально забезпечується його духовна і психологічна здатність протистояти БПТ (бойовим психологічним травмам);

другий етап – робота з бойовими психологічними травмами на передовій;

третій етап – проведення необхідних заходів у реабілітаційних центрах або безпосередньо на території військової частини.

З цих етапів, перший є одним з головніших, тому що завдяки йому може бути сформована тверда внутрішня готовність кожного бійця до виконання військового обов'язку, створені оптимальні умови для виконання поставлених службово-бойових завдань.

Тому основні зусилля військового культуролога в базових таборах в зоні АТО/ООС на етапі підготовки до виконання завдань за призначенням в ході виховання високої духовності здійснювалися і здійснюються паралельно з антистресовою психологічною підготовкою і зосереджуються на:

- підтримці засобами культури здорового духовно-емоційного стану особового складу;
- затвердженні свідомості військовослужбовців патріотичного ставлення до справи;
- формуванні високого рівня духовної готовності та мотивації вояків переносити випробування майбутнього бою і війни в цілому, труднощі військової служби заради досягнення перемоги над ворогом;
- формуванні впевненості в своїх силах;

- вихованні готовності подолати шоковий стан в умовах потенційної масової загибелі побратимів і можливості свого особистого каліцтва та смерті.

Одним із центрів організації культурологічної роботи на усіх цих етапах є будинки офіцерів та центри культури та дозвілля (раніше клуби військових частин), які на даний час мають власні внутрішні положення, згідно яких виконують покладені на них функції. До структур МПЗ (морально-психологічного забезпечення) МО України належать чотири будинки офіцерів: 5-й гарнізонний будинок офіцерів смт Гвардійське, 8-й гарнізонний будинок офіцерів м. Білгород-Дністровський, 9-й гарнізонний будинок офіцерів м. Харків та 14-й гарнізонний будинок офіцерів смт. Городок (решта передані відомствам).

Одним з найважливіших напрямків підтримки духовності в зоні АТО/ООС стала музика і пісні. Не випадково, Міністерство оборони України в період війни видало спеціальний наказ, в якому зафіксувало основні положення щодо військово-музичних установ ЗС України [2]. Музика завжди визнавалася надзвичайним видом мистецтва. Мобілізуючі і емоційні особливості музики в різних формах культурологічної роботи використовувалися і використовуються для духовної підтримки бійців АТО/ООС. Одним з таких масштабних проектів став громадський соціально-мистецький проект «Пісні війни» (ініціатор та координатор – журналіст Галина Гузьо) [3]. Учасниками проекту стали українські виконавці та учасники бойових дій, які зі зброєю в руках захищали незалежність України, а сьогодні самі надають духовну підтримку бойовим побратимам і надихають військовослужбовців на патріотичне виконання службових обов'язків. Ідея проекту «Пісні війни» виникла у 2016 р. під час запису на львівській студії Jenny Records пісні Павла Табакова «Дорога на схід» на слова поета з Чернівців Василя Фесюка, для виконання якої було залучено п'ятьох воїнів АТО. Незабаром проект перетворився в національний, в якому стали брати участь тисячі армійських бардів.

Війна на Сході України сприяла народженню нових форм та методів культурологічної роботи, серед яких – створення на базах будинків офіцерів

високомобільних груп внутрішньої комунікації у ЗС України «Браво», роботу котрих регламентує «Інструкція з організації роботи високомобільних груп внутрішньої комунікації у Збройних Силах України» [4]. Група «Браво» формується з військовослужбовців, працівників ЗС України, цивільних діячів культури та мистецтв, які мають досвід та навички організації і здійснення культурологічної роботи.

Основні завдання кожної групи:

- налагодження комунікаційного процесу з особовим складом військової частини (підрозділу);
- вивчення (оцінювання) морально-психологічного стану військовослужбовців та визначення рівня авторитету та лідерства керівника складу (за необхідністю);
- забезпечення культурологічних потреб особового складу;
- збір та аналіз інформації про культурні потреби військовослужбовців в процесі виконання бойових завдань за призначенням;
- проведення інформаційної та роз'яснювальної роботи серед особового складу у військових частинах (підрозділах);
- формування (відновлення), підтримання морально-психологічного стану особового складу військових частин (підрозділів) на необхідному рівні виконання завдань за призначенням різними засобами мистецтва.

Як правило, у складі групи «Браво»: адміністратор – уповноважений начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем ЗС України офіцер, який відповідає за адміністрування і забезпечення діяльності групи. Він особисто організовує діяльність творчого колективу, проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу з особовим складом, командирами (начальниками), здійснює колективне обговорення результатів роботи і підготовку звіту за визначеною формою; творчий колектив група військовослужбовців, працівників ЗС України, цивільних діячів культури та мистецтва (до шести осіб), що забезпечують задоволення культурологічних потреб учасників бойових дій.

Пілотний проект зі здійснення інформаційної, психологічної та культурологічної підтримки особового складу високомобільними групами «Браво» внутрішніх комунікацій почав діяти в зоні проведення АТО на території Донецької та Луганської областей з січня 2016 р. [5]. Перші групи «Браво» були сформовані на базі творчих колективів 15, 30 та 31 гарнізонних будинків офіцерів Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України. В репертуарі артистів «Браво» – патріотичні пісні, танці, номери розмовного жанру, тобто те, що могло розбавити насичені будні, підняти настрій воякам, надихнути їх на виконання бойових завдань. Маршрути цих творчих колективів і щільні графіки виступів у військах були ретельно продумані і складені завчасно [6].

Ключовим моментом в культурологічному забезпеченні духовної підтримки військ є антистресова підготовка і формування у свідомості кожного військовослужбовця готовності до перемоги навіть ціною свого здоров'я і життя. Створення реальної картини наслідків участі в бойових діях, серед яких може бути смерть, важкі каліцтва, що спроможні перетворити солдата в довічного інваліда – одна з умов виявлення готовності до самопожертви і так званих «слабких ланок», що вимагає проведення індивідуальної роботи. Цьому служать не тільки виступи лікарів, психологів, а й такі культурологічні заходи, як фотовиставки. Наприклад, міцний емоційний вплив на особовий склад в зоні бойових дій на Донбасі справила акція «Переможці». Автори проекту Соломія Вітвіцька, фотограф Олександр Мордерер, арт-директор Тетяни Рубльова підготували фотовиставку, в який показали дивовижні історії бійців АТО і волонтерів, які в результаті поранень втратили кінцівки, але не занепали духом і перемогли інвалідність, бо дивлячись на них не виникає думки, що ці люди мають якісь обмеження – вони сильні і духом, і тілом. Це була справжня акція, яка супроводжувалася виступами постраждалих ветеранів, чиї фото були представлені для огляду [7].

Висновки. Формування духовної готовності та мотивації військовослужбовців переносити випробування війн (воєнних конфліктів), труднощі військової

служби заради досягнення перемоги над ворогом - стали важливою частиною культурологічної діяльності і всієї роботи з морально-психологічного забезпечення в період війни на Сході України.

Практика культурологічної роботи щодо забезпечення духовної підтримки та формування високого морального духу бійців ЗС України в зоні АТО/ООС показала, що максимального ефекту ця діяльність досягає, якщо вона здійснюється планово, цілеспрямовано, з застосуванням різних засобів, форм і методів впливу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення Збройних Сил України / Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 04.01.2017 р. №4.

2. Про затвердження Положення про військово-музичні установи Збройних Сил України та Положення про військово-музичні підрозділи Збройних Сил України / Наказ МО України від 05.03.2015 р. №104 / Документ z0318-15.

3. Проект «Пісні війни» – історії бійців, які творять сучасну Україну / [Електронний ресурс] / Галина Терещук / 14.08.2017 / Режим доступу: URL: https://www.radiosvoboda.org/a/28676358.html

4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності високомобільних груп внутрішніх комунікацій у Збройних Силах України / Наказ Генерального штабу ЗС України від 22.10.2018 року №345.

5. «Культуру до війська несуть групи «Браво»: в зоні АТО тривають концертні тури високомобільних груп внутрішніх комунікацій [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: http://www.mil.gov.ua/news/2016/05/17/kulturu-do-vijska-nesut-grupi-beta-v-zoni-ato-trivayut-konczertni-turi-visokomobilnih-grup-vnutrishnih-komunikaczij--/

6. Браво на Донбасі. Про джаз серед вибухів мін на негібридній війні / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL:

https://focus.ua/opinion/opinions/418167-bravo-na-donbas-pro-dzhaz-sered-vibuxv-mn-na-negbridnj-vjn-

7. «Вони перемогли в усіх сенсах». Соломія Вітвіцька – про психологічні складнощі у спілкуванні з ветеранами АТО та їх подолання / [Електронний ресурс] / Марія Ряпулова / 21.04.2017 / Режим доступу: URL: https://detector.media/medialife/article/125328/2017-04-21-voni-peremogli-v-usikh-sensakh-solomiya-vitvitska-pro-psikhologichni-skladnoshchi-u-spilkuvanni-z-veteranami-ato-ta-ikh-podolannya/

УДК 911

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА УРБАНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Яворська Вікторія Володимирівна
докт. геогр. наук, професор
Онуфрієнко Вячеслав Олександрович
Аспірант
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса , Україна

Анотація : В цій статті розглянуто розвиток урбанізаційних процесів в регіонах України. Досліджено та проаналізовано напрямки розвитку урбанізації на території країни. Велику увагу було приділено основним чинникам, що впливали і впливають на процес урбанізації в різних типах освоєності території. Обгрунтовано сучасні тенденції розвитку урбанізації.
Ключові слова : урбанізація, регіон, міське населення, сільське населення. тип освоєності, геодемографічний процес, міграції .

Великі і малі міста знаходяться в центрі мінливої світової економіки. Вони є причиною і наслідком світового економічного зростання. У всьому світі міста ростуть тому, що люди переїжджають із сільських районів у пошуках роботи, можливостей поліпшення умов життя і заради кращого майбутнього для своїх дітей. Міста є двигуном світової економіки, культурними, історичними, духовними, політичними та інноваційними центрами, де ставляться та вирішуються найгостріші глобальні проблеми сьогодення. На даний момент Європа виступає як найбільш урбанізована частина світу і цей показник щороку зростає. Україна не є виключенням і також відноситься до високоурбанізованих територій. Давайте спробуємо зануритися в минуле, щоб зрозуміти основні аспекти та чинники які сприяли становлення міст України.

Загальні риси урбанізації по-різному проявляються у різних регіонах, що залежить від багатьох чинників, передусім рівня освоєння і типу освоєності території. Тип освоєності залежить від способу виробничої життєдіяльності населення. Для України, яка є традиційно територією з високим рівнем розвитку рурaльних видів діяльності (сільське і лісове господарство) найбільше характерний аграрний тип освоєності. Із розвитком неруральних видів діяльності (передусім видобувних і обробних галузей промисловості) цей тип трансформується у більшості регіонів у аграрно-промисловий, а у деяких (Донбас, Придніпров'я) у промислово-аграрний. Процес урбанізації має свої особливості у регіонах з різним типом освоєності. Це виявляється, насамперед у різних темпах урбанізації. Звичайно, вони будуть значно вищими у тих регіонах, в яких відбувалося інтенсивне промислове і транспортне будівництво, ніж в аграрних регіонах [1]. Розвиток промисловості і сфери послуг – це найважливіший чинник урбанізації в сучасний період. Хоча відомо, що виникнення міст і їх розвиток тривалий час були зумовлені іншими чинниками (торгівля, оборонні функції та ін.). У високоіндустріальних регіонах процес урбанізації проявляється у виникненні нових містечок, великих міст та поширенні міського способу життя майже на всій території регіону. Близькість міських поселень між собою приводить до поширення несільськогосподарських видів діяльності у сільській місцевості, значна частина сільських жителів бере участь у маятникових трудових поїздках, користуючись при цьому соціальними послугами у містах. У таких регіонах значно вищий рівень благоустрою у сільській місцевості, забудова сіл має деякі риси міської, тобто міський спосіб життя поширюється і на сільську людність.

У регіонах з густою мережею міських поселень більша ймовірність появи великих і середніх міст, нерідко формуються агломерації. Але ці регіони мають також найвищий рівень перетворюваності ландшафтів, іноді вони змінені настільки, що стають непридатними для безпечного проживання людей. Це найбільше стосується регіонів з надмірною концентрацією промисловості, в яких до таких негативних наслідків, забруднення довкілля, додаються ще й

порушення планувальної структури міста, злиття промислової і селитебної чи промислової і рекреаційної зон, зменшення площ резервних територій у містах та ін. А у період соціально-економічної кризи, коли багато підприємств припинили або звузили свою діяльність, міста стали осередками соціального неблагополуччя. Це підсилив і той факт, що у високоурбанізованих регіонах (Придніпров'я, Донбас) міське населення традиційно мало значні заробітки і воно не займалося підсобним господарством, що не було характерним для інших регіонів України [1].

Дещо інакше протікає процес урбанізації у агропромислових регіонах нашої держави. Тут він має значно менші темпи, але вони також були значними у другій половині XX ст., коли процеси індустріалізації охопили всю територію держави. У таких регіонах внаслідок того, що найбільші промислові підприємства зосереджувалися у обласному центрі, відбувалося дуже велике збільшення його людності. Розвивалися також інші міста, які вже існували, а також виникали нові переважно із числа великих сіл. Ці містечка (малі міста і селища міського типу) були у післявоєнний період центрами адміністративних районів і зосереджували функції управління господарством та обслуговування населення "свого" району. Переважна більшість із них були малими, вони повільно нарощували свою людність і залишилися такими й дотепер. Окремі із них, у яких були зосереджені великі промислові чи транспортні підприємства, або значні рекреаційні об'єкти, виросли і стали середніми чи великими містами. А ті містечка, які втратили функції райцентрів внаслідок зміни адміністративного поділу обласних регіонів (70-і роки XX ст.) стабілізували, або навіть зменшили свою людність [2].

У агропромислових регіонах мережа міських поселень представлена переважно одним (обласний центр) великим містом і густою мережею малих містечок, які більш-менш рівномірно розміщені по території. Всі вони мають тісні економічні, транспортні, управлінські, соціальні зв'язки із обласним центром і малорозвинені зв'язки із іншими містами. Вони виглядають "автономними", бо мають тісні зв'язки з прилеглою до них сільською місцевістю, є центрами

локальних систем розселення. Отже, міські поселення в агропромислових регіонах відіграють значну системоутворювальну роль, фокусуючи зв'язки (виробничі, соціальні, управлінські, інформаційні та ін.) з прилеглою сільською місцевістю [3]

Оскільки у агропромислових регіонах практично не має дуже великих міст, то й агломерації в них не формуються. Разом з тим процес урбанізації торкається не тільки міських поселень, але й все більше охоплює сільську місцевість, зумовлюючи в ній трансформацію демографічних і соціально-економічних процесів. Саме тому багато проблем сільського розселення, передусім демогеографічних ("старіння населення", депопуляція сільського населення, міграційна рухомість та ін.) мають тісний зв'язок з урбанізацією.

У функціональній структурі міст значне місце займають сільське (іноді і лісове) господарство, що не характерно для регіонів з промисловим типом освоєння. Це відбивається і на зовнішньому вигляді малих міст: в них значні площі зайняті городами, садами, переважно чи в більшості з них існують комфортні природні умови для життя людей. Тісний зв'язок міських жителів із сільською місцевістю дещо зменшив соціальні наслідки економічної кризи, ніж у промислових регіонах.

Нажаль, на сучасному етапі, процеси урбанізації в Україні, дещо сповільнилися. Зумовлено це трудовою міграцією населення за кордон, як наслідок не стабільної економічної, політичної та військової ситуації в країні. Наразі в Україні зростають лише великі міста, а малі – втрачають своє населення. Сільське населення , яке тривалий час підтримувало високі темпи урбанізації, майже вичерпало свій ресурс і більше не в змозі впливати на міста.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глазычев В. Л. От сельской культуры к урбанизации [Текст] / В. Л. Глазычев // Культура в советском обществе. – М.,1988. – С.42-51.

2. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація [Текст] / І. В. Гукалова. – К. : Ін-т географії Національної академії наук України, 2009. – 346 с.

3. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики [Текст] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.

УДК 621.928.8

АНАЛИЗ МАГНИТНОГО ПОЛЯ В РАБОЧЕЙ ОБЛАСТИ ГИБРИДНОГО ЖЕЛЕЗООТДЕЛИТЕЛЯ

Яковенко Валерий Владимирович
д.т.н., профессор кафедра «Электромеханика»
Парсентьев Олег Сергеевич
старший преподаватель кафедра
«Электротехнические системы электропотребления»
«ЛНУ им. В.ДАЛЯ»

Аннотация: Проведен анализ существующих подвесных электромагнитных железоотделителей, направленный на повышение их извлекающей способности. Подвесные образные электромагнитные железоотделители, работающие в непрерывном режиме, имеют высокие массогабаритные показатели и потребляют большое количество электроэнергии из электрической сети.

Для повышения эффективности подвесных железоотделителей предлагается конструкция гибридного железо отделителя (ГЖ), представляющая собой систему, состоящую из магнетопластов, размещенную в обмотках прямоугольного сечения, и устройства, определяющего присутствие ферромагнитных тел (ФТ) в потоке немагнитной среды.

Ключевые слова: Гибридный железо отделитель, магнитопласты, рабочая область, пондеромоторная сила, напряженность магнитного поля, полюса, обмотки, импульсы тока.

Введение. В связи с резким удорожанием в последние годы материалов и электроэнергии становится актуальным повышение технико-экономических показателей подвесных электромагнитных железоотделителей, которые нашли широкое общепромышленное применение для извлечения ферромагнитных

частиц из потока немагнитного вещества (сахарного песка, угля, цемента, алебастра) с целью защиты технологического оборудования от поломок. Существующие железоотделители представляют собой электромагниты постоянного тока с П- и Ш-образными сердечниками, имеют большую металлоемкость (3-16 т), работают в продолжительном режиме, потребляя мощность до 35 кВт из питающей электрической сети.

Анализ информации, представленной в [1,2], показывает, что металлоемкость железоотделителей удается снизить всего лишь на 10-20%, однако извлекающая способность, надежность извлечения остаются низкими.

Использование с целью энергосбережения магнитных систем с постоянными магнитами (ПМ) либо экономически нецелесообразно, вследствие высокой стоимости ПМ (если ПМ на основе редкоземельных металлов типа Nd-Fe-B (неодим-железо-бор)), либо принципиально невозможно, так как ПМ на основе Fe-Ba (феррит-бария), Fe-Sr (феррит-стронция) не могут обеспечить необходимую для извлечения ферромагнитных тел из потока немагнитного вещества пондеромоторную силу.

Кардинальным решением проблемы повышения извлекающей способности подвесных железоотделителей является изменение их принципа действия и конструкции. В настоящей работе предлагается гибридный железоотделитель (ГЖ), принцип работы которого, заключается в следующем:

− ГЖ как система должен включать в себя информационную систему, основой которой являются металлодетекторы;

− внутренний объем обмоток ГЖ заполняется магнитопластами для удержания извлеченных ФТ по окончании импульсов тока.

Цель работы − анализ магнитного поля в рабочей области гибридного железоотделителя для получения модели с наибольшим значением пондеромоторной силы.

На рис.1 представлена конструкция ГЖ со сменным числом обмоток и стержней, выполненных из магнитопласта марки 30КСП, предназначена для улавливания ФТ из потока немагнитного вещества, движущихся на конвейер-

ной ленте шириной от 600 до 1400 мм. ГЖ состоит из пяти стержней –полюсов №1-5 концы которых, обращены в сторону рабочей области, имеют форму конуса, являются концентраторами, усиливающими напряженность магнитного поля в этой области, для улавливания и удержания ФТ до момента разгрузки. На каждый из стержней навиты обмотки 2, на которые подаются кратковременные импульсы тока заданной амплитуды и времени для образования высокоградиентного, резконеоднородного магнитного поля, предназанченного для улавливания ФТ из потока немагнитного вещества. Полюса № 1−5 центрируются к основному ярму 3 (сталь марки 1211), при помощи вертикально расположенных болтов (на рис.1 не отображены) и собственно развиваемых магнитных сил ближнего действия. Составные ярма 4 крепятся к основному ярму при помощи горизонтально расположенных болтов 5. Расположение полюсов 1 в магнитной системе ГЖ выбрано таким образом, чтобы они повторяли профиль разделяемого материала.Для извлечения ФТ с конвейерной ленты шириной до 1400 мм, ГЖ дополнительно оборудуется крайними полюсами №1 и № 5 с обмотками и ярмами. Для извлечения ФТ с конвейерной ленты шириной до 600 мм ГЖ крайние полюса №1 и № 5 магнитной системы с обмотками и составными ярмами демонтируются.

При работе ГЖ устанавливается и закрепляется непосредственно над конвейерной лентой. Срабатывание ГЖ происходит по сигналу датчика обнаружения ФТ (ДОФТ). В результате, на обмотки железоотделителя подаются кратковременные импульсы тока, заданной формы, благодаря которым в рабочей области сепаратора создается пондеромоторная сила, во много раз превышающая силы сопротивления движению ФТ, магнитные частицы вырываются из потока движущегося немагнитного вещества и налипают к поверхности полюсов магнитопластов №1-5, удерживаясь на них за счет сил ближнего действия до момента разгрузки железоотделителя.

Для надежного извлечения ФТ ГЖ в его рабочей области необходимо создать высокоградиентноерезконеоднородное, магнитное поле [3, с.24], путем

создания импульсов тока в катушках величиной плотности, превышающей плотность общепромышленного применения по ПУЭ: $J > 3 \cdot 10^6$ А/м^2.

тока большой плотности в обмотках ГЖ представлена на рис.2. Она состоит из трехфазного двухобмоточного трансформатора 1 типа ТМ-10/6,3-У1, с сочетанием линейных напряжений обмоток 10/6,3 кВ, трехфазного выпрямителя 2, собранного по мостовой симметричной схеме, обеспечивающего выпрямленное напряжение на батареи импульсных конденсаторов 3, обмоток железоотделителя 4 и формирователя длительности импульсов (ФДИ) 5, участвующего в формировании импульса тока заданной амплитуды и длительности, а также ДОФТ 6, подающего сигнал о присутствии ФТ в потоке немагнитной массы на ФДИ.

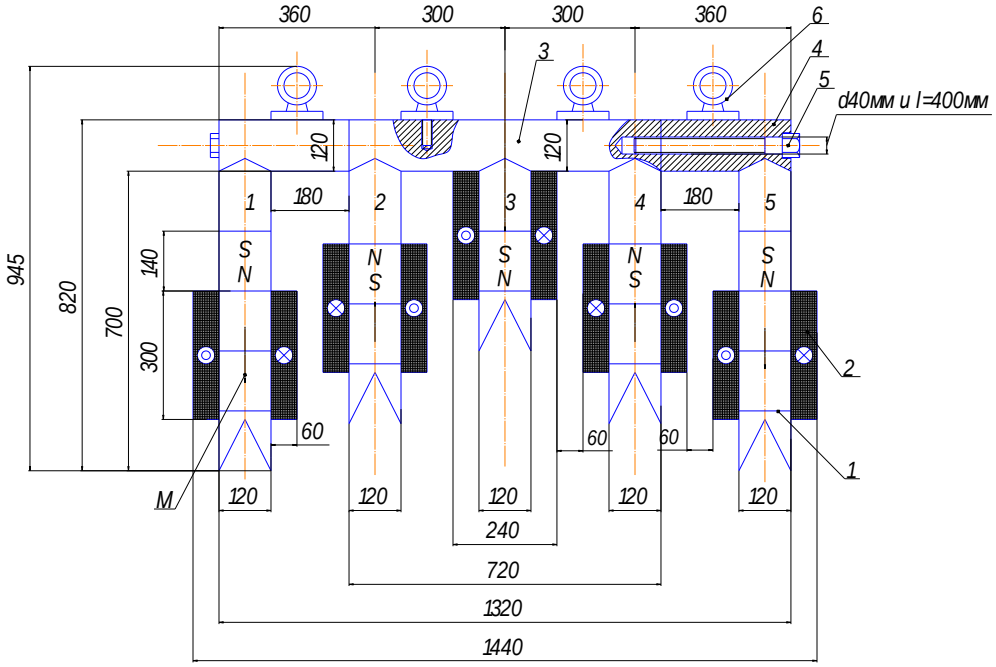

Рис.1.Конструкция ГЖ со сменной геометрией ярма

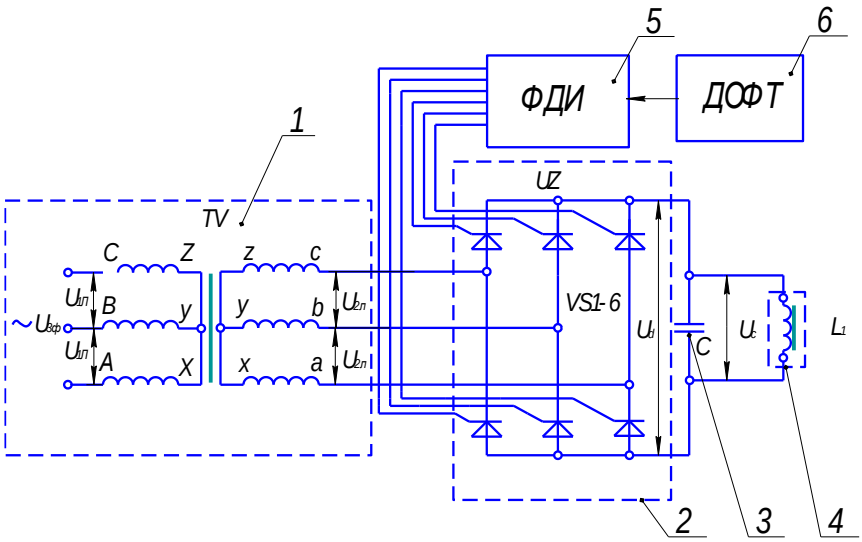

Рис.2. Принципиальная электрическая схема питания ГЖ

Неудаленные магнитные включения проходят под ДОФТ, который дает сигнал об их присутствии. Преобразованным сигналом ДОФТ формирует импульс заданной амплитуды и длительности, который подается в обмотку ГЖ 5. Если исключить применение блока предварительного намагничивания, то, во-первых, упадет чувствительность ДОФТ, во-вторых, блок импульсных электромагнитов будет включаться слишком часто.

Цепь питания ГЖ представляет собой контур из последовательно соединенных катушек индуктивности и конденсаторов. Конденсаторы осуществляют разряд электроэнергии на обмотки.

Пиковое значение магнитодвижущей силы обмотки железоотделителя определяется из [4], А:

$$iw_m = U\lambda\sqrt{\frac{C}{G_\mu}}, \qquad (1)$$

где i – разрядный ток конденсатора, определяемый по [5, с. 66], А.

G_μ – проводимость магнитной цепи индуктора, Гн.

При числе витков в обмотках ГЖ, равном w≥48 и более, активном сопротивлении обмотки соответственно $R_{KP} \geq 0{,}123$ Ом, максимальном значении емкости импульсы, намагничивающие силы IW, создаваемые в

обмотках этими токами рассчитанные по формуле (1), приобретают апериодический характер.

Расчеты намагничивающей силы производились для обмоток ГЖ с числом витков: 48;50;60;70;80;100;200;300;500 и 1000, при температуре обмоток 75° С и 115ºС. По результатам расчета построены зависимости изменения намагничивающих сил в обмотках от времени действия импульса $IW = f(t)$, которые представлены на рис.3.

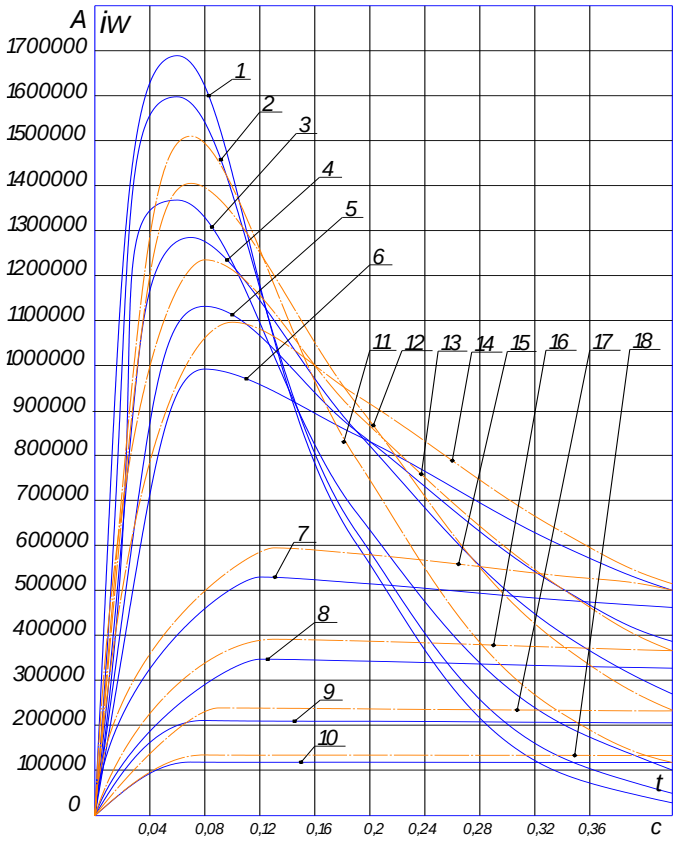

Рис.3. Зависимости изменения импульса намагничивающих сил во времени $IW = f(t)$, построенные при температуре обмоток ГЖ:

- 115 °С и числе витков: 1) 48; 2) 50; 3) 60; 4) 70; 5) 80; 6)100; 7) 200; 8)300; 9) 500; 10) 1000;

- 75 °С и числе витков: 11) 60; 12)70; 13) 80; 14)100; 15) 200; 16)300;17)500; 18) 1000

Анализ зависимостей, представленных на рис.3, позволяет сделать заключение о том, что увеличение числа витков обмотки ГЖ приводит к уменьшению

амплитуды импульсов намагничивающей силы и увеличению их длительности во времени, что отчетливо показывают зависимости: 7,8,9,10,15,16,17,18.

Увеличение емкости импульсных конденсаторов приводит к увеличению амплитуды импульсов м.д.с. (зависимости 1-6,11-14), наибольшие значения которых находятся в пределах 0,06-0,10 с.

Регулирование числа витков в обмотках железоотделителя приводит к резкому изменению амплитуды и длительности импульса тока в сравнении с изменением емкости батареи импульсных конденсаторов.

Также, в связи с протеканием импульсов тока в обмотке происходит ее нагрев, который увеличивает активное сопротивление проводников, тем самым несколько снижает амплитуду следующих импульсов, идущих при обнаружении ФТ в рабочей области железоотделителя.

В работе приводятся результаты исследований извлекающей способности ГЖ, магнитная система которого состояла из трех и пяти стержней-магнитопластов, выполненных из материала 30КСП, характеристики которого приводятся в [6, с.8].

Для этого в компьютерной программе «Elcut 5.1» создавались математические модели ГЖ, с тремя и пятью обмотками и стержнями, направление векторов намагниченности М, которых показаны на рис.1. В заданных точках рабочей области ГЖ производились измерения напряженностей магнитного поля при подаче прямых и обратных импульсов тока в обмотки. Извлекаемое тело располагалось горизонтально.

Исследования ГЖ проводились для получения высокоградиентного, резконеоднородного магнитного поля в рабочей области, обладающего высоким значением удельной пондеромоторной силы. По обмоткам пропускался кратковременный импульс тока плотностью $J = 30 МА/м^2$, длительность которого не превысила $T \leq 0,6$ с. В качестве материала обмоток для ГЖ выбраны медные ленты по ГОСТ 434-53, сечение которых определялось по условия нагрева.

Полученные результаты моделирования магнитных полей ГЖ представлены в табл. 1.

Таблица 1

Результаты моделирования магнитных полей ГЖ

Топография результирующего магнитного поля, образованная подачей импульсов тока в обмотки ГЖ
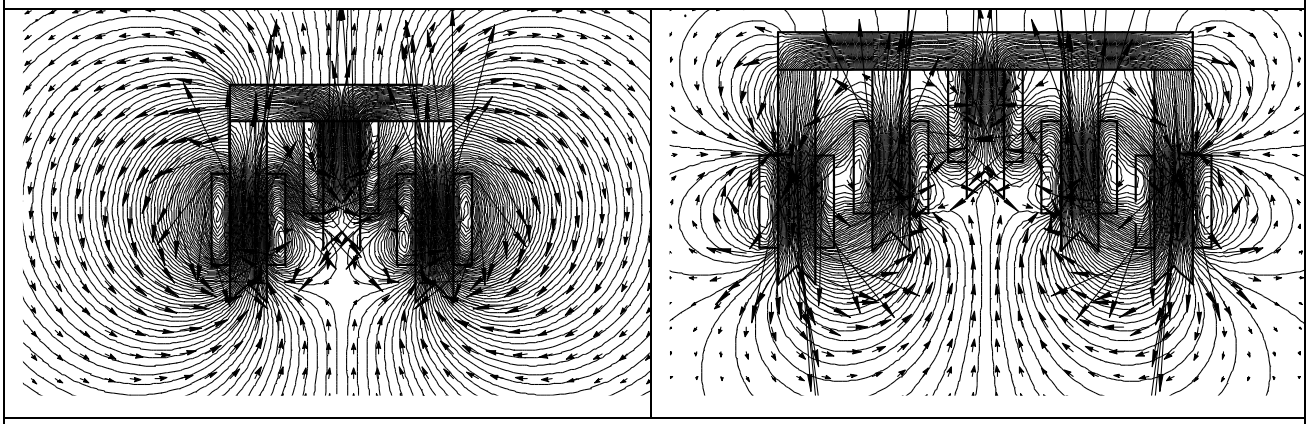
В результате подачи импульсов тока образуется резконеоднородное, симметричное, магнитное поле, которое имеет большое магнитное рассеяние. Полюса и ярмо магнитной системы железоотделителя входят в насыщение. Наличие верхнего ярма полностью не решает проблему с магнитным рассеянием. Между полюсами № 2-4, вследствие нарушения сцепления потоков образуется астроидальная область, в зоне которой напряженности магнитного поля резко снижаются, распределяясь неравномерно.
Топографии магнитных полей ГЖ, образованные тремя и пятью стержнями-магнитопластами
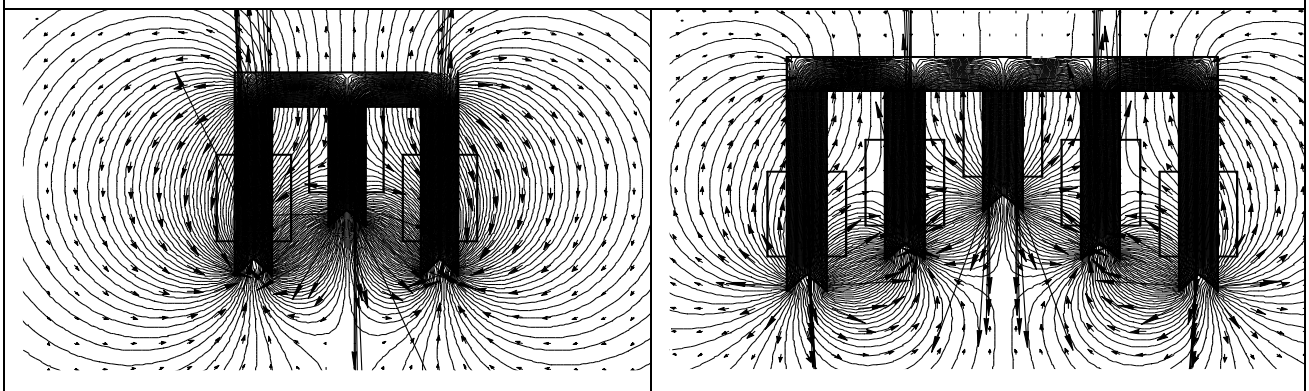
Магнтопласты также образуют резконеоднородное магнитное поле меньшей интенсивности, которое имеет магнитное рассеяние. Наличие верхнего ярма не решает проблему с магнитным рассенияем. Полюса и ярмо магнитной системы железоотделителя входят в насыщение. Между полюсами № 2-4 вследствие нарушения сцепления потоков образуется астроидальная область небольших размеров, в зоне которой напряженности магнитного поля резко снижаются, принимая неравномерный характер распределения

Анализ табл. 1 позволяет сделать заключение о том, что работу ГЖ от магнитопластов следует рассматривать только для удержания ФТ на поверхности полюсов, так как на последних, после снятия импульсов тока остаются достаточные усилия ближнего действия, способные удерживать налипшие ферромагнитные частицы до момента разгрузки железоотделителя.

Величина пондеромоторной силы определяется по формуле [3, с.14], *Н*:

$$F = \mu_0 \cdot \chi_{уд} \cdot \sum f_m \cdot m, \qquad (2)$$

где μ_0 – магнитная постоянная, $\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7}$ *Гн/м;*

$\chi_{уд}$ – удельная магнитная восприимчивость вещества. В качестве сильномагнитного вещества принят магнетит $\chi_{уд} = 6300 \cdot 10^{-7}$ м^3/кг [3, с.54] массой 1 кг.

f_m – удельная величина пондеромоторной силы магнитного поля в заданных точках рабочей области ГЖ, $A^2/м^3$ [3, с.17].

Расчеты пондеромоторных сил, действующих на извлекаемое ФТ, проводились при удалении последнего на расстояние от 0 до 600 мм вглубь рабочей зоны от поверхности полюсов магнитных систем. По результатам расчетов для ГЖ построены графики зависмости $F_m = f(h)$.

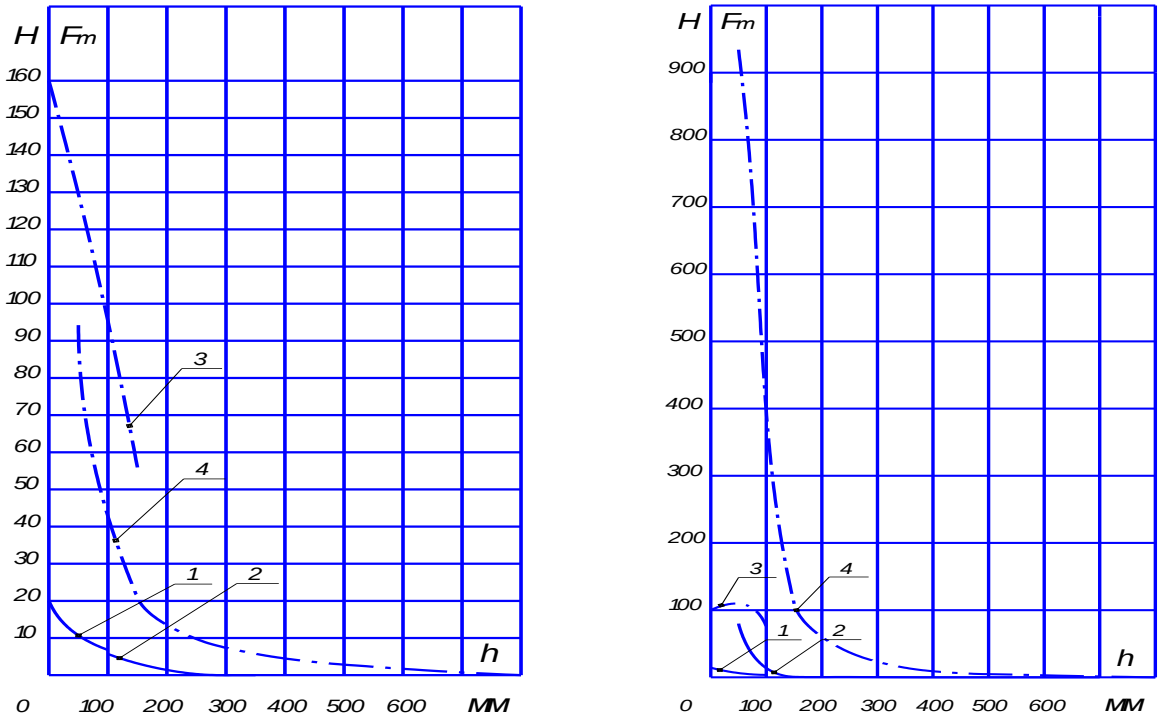

а б

Рис. 4. Семейство характеристик $F_m = f(h)$, построенных для
а-трехобмоточного ГЖ; б-пятиобмоточного ГЖ при работе от:
− магнитопластов: 1−под центральным полюсом; 2−в рабочей области,
− магнитопластов и подачи импульсов тока в обмотку:
3−под центральным полюсом; 4−в рабочей области

Анализ зависимостей, представленных на рис.4, позволяет сделать заключение о том, что пондеромоторная сила около центрального полюса №3 трехстержневого ГЖ несколько превосходит усилия пятистержневого ГЖ, так как у последнего астроидальная область ближе расположена к полюсам № 2-4, вследствие чего напряженности магнитного поля принимают минимальные значения.

Однако геометрические размеры указанной области, образованной магнитным полем трехстержневого ГЖ, больше, чем геометрические размеры данной области у пятистержневого ГЖ. Таким образом, наилучшие показатели извлечения в рабочей области будут сохраняться у последнего.

При подаче импульсов тока в обмотки наилучшие показатели извлечения наблюдаются у пятистержневого ГЖ, так как зависимость 4 на рис.4б, превосходит зависмость 4 на рис.4а трехстержневого ГЖ в десять раз.

Выводы. Предложена универсальная конструкция ГЖ со сменной геометрией ярма, в которой сочетается работа электромагнитной системы с работой магнитопластов, позволяющая извлекать при работе (подаче*):

− трех стержней − магнитопластов − ФТ массой до 2 кг, при ширине конвейерной ленты 600 мм;

− пяти стержней − магнитопластов − ФТ массой до 8 кг, при ширине конвейерной ленты 1400 мм;

− * задающих импульсов тока в трехобмоточный ГЖ − ФТ массой до 10 кг, при ширине конвейерной ленты (транспортера) 600 мм;

− * задающих импульсов тока в пятиобмоточный ГЖ − ФТ массой до 93 кг при ширине конвейерной ленты (транспортера) 1400 мм.

Работу ГЖ с тремя и пятью магнитопластами следует рассматривать только в режиме удержания ФТ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. ГОСТ 30577-98. Межгосударственный стандарт. Железоотделители магнитные и электромагнитные. Общие технические условия.−М.: Госстандарт Республики Беларусь, 2005.

2. Загирняк М.В. Зарубежные конструкции железоотделителей: Обзор /М.В. Загирняк// Горное оборудование.− Сер. 2.−Вып. 4.−М.: ЦНИИЭИ Тяжмаш, 1988. − 36 с.

3. Кармазин В.В. Магнитные и электрические методы обогащения: Учебник для вузов/ В.В. Кармазин, В.И. Кармазин//.−М.: Недра, 1988.−304 с.

4. Бочкарев О.В. О намагничивании постоянных магнитов от импульсных конденсаторних установок/О.В. Бочкарев//Электротехника.−1971.−№ 6.− С.52-53.

5. Гинзбург С.Г. Методы решения задач по переходным процессам в электрических цепях: учеб. для вузов.−М.: Советское радио, 1954.−252 с.

6. http://tmag-kaluga.ru (дата обращения: 22.08.2018).

УДК 81-26

НОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС: ГОЛОВНІ ЗМІНИ

Яслик Володимир Іванович
к. філол. н.
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)
Національна академія внутрішніх справ
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: у статті висвітлено головні зміни орфографічних і пунктуаційних норм української мови, які запропонувала Українська національна комісія з питань правопису, акцентовано на варіантному написанні деяких з них; з'ясовано, що здебільшого нововведення повертають сучасних мовців до норм Харківського правопису 1928 року, який відображає питомі особливості української мови та яким досі послуговується українська діаспора.
Ключові слова: українська мова, правопис, кодифікація, диспозитивна та імперативна мовна норма

Усеохопні зміни суспільства, безумовно, впливають на мовлення, мовну систему загалом, яка, як живий організм, розвивається, набуває нових властивостей. У результаті впливу прогресу суспільства кодифікація мовних норм зазнає періодичного осучаснення, оскільки зміни в граматиці, запозичення нових слів зумовлюють необхідність оновлення правописної системи, щоб мова могла відповідати вимогам сучасності, тому зміна орфографічних і граматичних норм є закономірною.

Об'єктом дослідження у статті є особливості нової редакції Українського правопису 2019 року [1], затвердженого Українською національною комісією з питань правопису, схваленого спільним рішенням Президії Національної

академії наук України та Колегії Міністерства освіти і науки України з метою уніфікації вживання мовних норм.

Мета статті – за допомогою описово-ілюстративного та порівняльного методів описати й проаналізувати особливості основних змін української правописної системи, виявити характер демократизації сучасних мовних норм під впливом вимог суспільства.

Мовне питання завжди актуальне, особливо там, де проблема мовної інтерференції набуває колосального масштабу. Мова як ідентифікатор нації, очевидно, завжди повинна перебувати в центрі уваги державної політики та відображати ті ядерно-концептуальні особливості, які відрізняють її від інших мов. У правописі кожної мови відображено її самобутність, що викристалізовувалася віками, а тому потрібно відновлювати питомі форми, які з різних причин почасти нівелювалися, коли Українська держава була під впливом чужинських влад.

Якщо вдатися до недалекої історії українського правопису, то, як відомо, «скрипниківський» правопис 1928 року [2] намагався охопити компромісні східноукраїнські та західноукраїнські правописні традиції, тому саме це видання називають одним із «проукраїнських». Наступні редакції правопису (не без впливу радянської влади) були настільки «знекровленими», що не відображали повною мірою більшості граматичних й орфографічних особливостей української мови. Тому й чинний досі Український правопис 1993 року [3] не передає якісних змін сучасної української мови, яка взяла курс на повернення до питомих українських форм, отже, питання оновлення правописної системи – на часі.

Узагальнивши новації Українського правопису 2019 року, виокремлюємо два види норм: диспозитивну та імперативну. Імперативна норма встановлює чітку межу між нормативним і ненормативним вживанням [4, с. 48], тобто її використання передбачає обов’язкове (безваріантне) написання. Натомість диспозитивна мовна норма кодифікує варіантне написання форм слів чи їх частин: обидві форми написання є правильними. Наприклад, перше

нововведення, яке виявляємо в редакції правопису, – варіантне написання деяких слів із початковою буквою **и**: *ірій і* ***ирій****, ірод і* ***ирод*** (дуже жорстока людина) [1, с. 6].

Диспозитивною нормою є також написання української літери **ґ**, яка позначає задньоязиковий зімкнений приголосний, тому в українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах, а також у власних назвах – топонімах України пишемо **ґ** : *ґазда аґрус, ґава, Ґорґани*. Водночас норма є непослідовною, тому що у власних назвах-антропонімах допускається написання букв **ґ** і **г**, наприклад: Ґете і Гете, Гарсія та Ґарсія [1, с. 125].

Іншими диспозитивними нормами, які ми виявили, є:

1. У назвах церковних звань, титулів та чинів уживаємо префікси **архи-** та **архі-**: *архимандрит* і *архімандрит, архиєрей* і *архієрей, архистратиг* і *архістратиг* та ін. [1, с. 26].
2. Іменники на **-ть** після приголосного, а також слова *Русь, Білорусь, любов, кров, осінь, сіль* у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**: *Руси , Білоруси, любови, крови, осени, соли, незалежности* [1, с. 100].
3. У словах грецького походження буквосполучення ***th*** експлікуємо літерою ***т***, але у словах, узвичаєних в українській мові з ***ф***, допускається варіантність на кшталт: *ефір* і *етер, анафема* і *анатема, Афіни* і *Атени* [1, с. 125].
4. Буквосполучення ***au***, ***ou*** на позначення дифтонгів **[au]**, **[ou]** передаємо через ***ау***, ***оу***, однак у запозичених словах із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення ***au*** шляхом транслітерації як ***ау***, допускаються орфографічні варіанти: *пауза* і *павза, аудиторія* і *авдиторія, аудієнція* і *авдієнція* [1, с. 130].

Інші зміни у правописі стосуються зазвичай написання слів чи їх частин та мають імперативний характер. Наприклад, за правилом: подвоєння букв на позначення приголосних звуків, якщо збігаються однакові приголосні кореня

або основи і суфіксів прикметників чи іменників, тепер потрібно писати слово *священник* [1, с. 23].

Найбільше змін виявляємо в написанні слів разом, окремо та з дефісом. Так, разом пишемо слова з першим компонентом ***анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-***: *віцепрезидент, ексдепутат, контрадмірал, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцер* [1, с. 35]. Також разом пишемо слова, якщо іншомовний компонент вказує на кількісний вияв чого-небудь: ***ультра-, бліц-, гіпер-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, архі-, архи-, екстра-, макро-, максі-, флеш-***: *мініблок, топменеджер, флешінтерв'ю* [там само].

Іншого написання зазнав невідмінюваний числівник ***пів*** зі значенням «половина» з наступним іменником у формі родового відмінка однини: тепер такі слова пишемо тільки окремо: *пів дня, пів яблука, пів Украї́ни*. Хоча зауважимо, якщо ***пів*** із наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, тому їх пишемо разом: *піваркуш, південь, півзахист* [1, с. 37].

Серед інших імперативних норм написання виявляємо такі:

1. Утворення іменників на означення осіб жіночої статі (фемінітивів) за допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-(я)**, **-ин-(я)**, **-ес-** та ін.: *авторка, директорка, верстальниця, учениця* (суфікс *-иц-(я)* приєднуємо насамперед до основ на *-ник* та *-ень*); *кравчиня, продавчиня, філологиня* (суфікс *-ин-(я)* сполучаємо з основами на *-ець* та приголосний); *поете́са, патроне́са* (суфікс *-ес-* рідковживаний) [1, с. 27].
2. У зв'язку з уживанням суфікса ***-ович (-ьович)*** під час утворення чоловічих імен по батькові від імені *Ігор* буде форма *І́горьович* [1, с. 28].
3. Назви сайтів без родового слова пишемо з малої букви (*твітер, гуґл*); назви сайтів з родовим словом пишемо з великої літери та в лапках (*мережа «Фейсбук», енциклопедія «Вікіпедія»*); назви сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок (*РНБО ввела санкції проти Яндекса*) [1, с. 62].

4. Звук **[j]** передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою **й**, а в складі звукосполучень **[je]**, **[ji]**, **[ju]**, **[ja]** буквами **є**, **ї**, **ю**, **я**: *проє́кт, феєрверк, фоє́, Соєр, Хаям* [1, с. 126]. Зауважимо, що це правило не послідовне, оскільки в інших частиномовних формах воно не діє, наприклад: ідея – ідеальний, матерія – матеріальний (а мало би бути ідеяльний, матеріяльний).

5. Буквосполучення ***ck***, що в англійській, німецькій, шведській та деяких інших мовах передає звук **[k]**, пишемо з однією українською буквою ***к***: *Дікенс, Текерей, Бекі* [1, с. 127].

6. Прикметникові закінчення російських прізвищ на ***-ой*** передаємо через ***ий***: *Донський, Крутий,* **але** *Толстой (Толста)* [1, с. 146].

На відміну від попередніх редакцій правопису, останнє видання містить розділи, яких не було в інших. Наприклад, рекомендовано використовувати кілька видів лапок: внутрішні та зовнішні («лапки-ялинки», «лапки-ла́пки»), якщо в тексті, який вже оформлений як цитата чи пряма мова, є інші цитування або позначення власних назв, що взяті в лапки, для прикладу: *«Це мій “Кобзар”», – сказав він* [1, с. 198].

У параграфі 165 чітко перелічено випадки, коли ставимо такий розділовий знак, як скісна риска:

1. У науковому та офіційно-діловому стилях – між однорідними членами речення.

2. На позначення співвідношення яких-небудь величин, параметрів: *співвідношення курсу гривня / долар*.

3. У графічних скороченнях, наприклад, *п/в* (поштове відділення), *р/р* (розрахунковий рахунок), км/год (кілометр на годину) та ін. [1, с. 199].

Новим є розділ про рубрикацію тексту на менші частини, основу якої становить цифрова, літерна або літерно-цифрова нумерація [1, с. 204].

Як бачимо, мовні норми, кодифіковані у правописі, мають узуальний характер та відзначаються водночас стабільністю і динамізмом: реагують на процеси суспільства та відповідають сучасним запитам. Немає мови з ідеально впорядкованою правописною системою, тому ми повинні повсякчасно

намагатися удосконалювати своє живе мовлення, яке є одним із джерел мовних норм.

Отже, Український правопис 2019 року засвідчив, що правописним змінам властиві не тільки новаційні процеси: інколи новим у правописі є те, що було давно призабутим питомим, яке набуло нової форми, нового звучання. Без сумніву, новації в Українському правописі потребують детальнішого доопрацювання, дослідження та обґрунтування, тому обрана тема є перспективною для видання методичних рекомендацій чи посібників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Український правопис, 2019. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf (дата звернення: 19.02.2020).
2. Український правопис : вид.1-е. Харків : Держ. вид-во України, 1929. 103 с.
3. Український правопис : 4-е вид., випр. і доп. Київ : Наукова думка, 1993. 240 с.
4. Попова О. Імперативний та диспозитивний типи мовної норми. *Філологічні трактати*. Том 3. 2011. №4. С. 47-52.